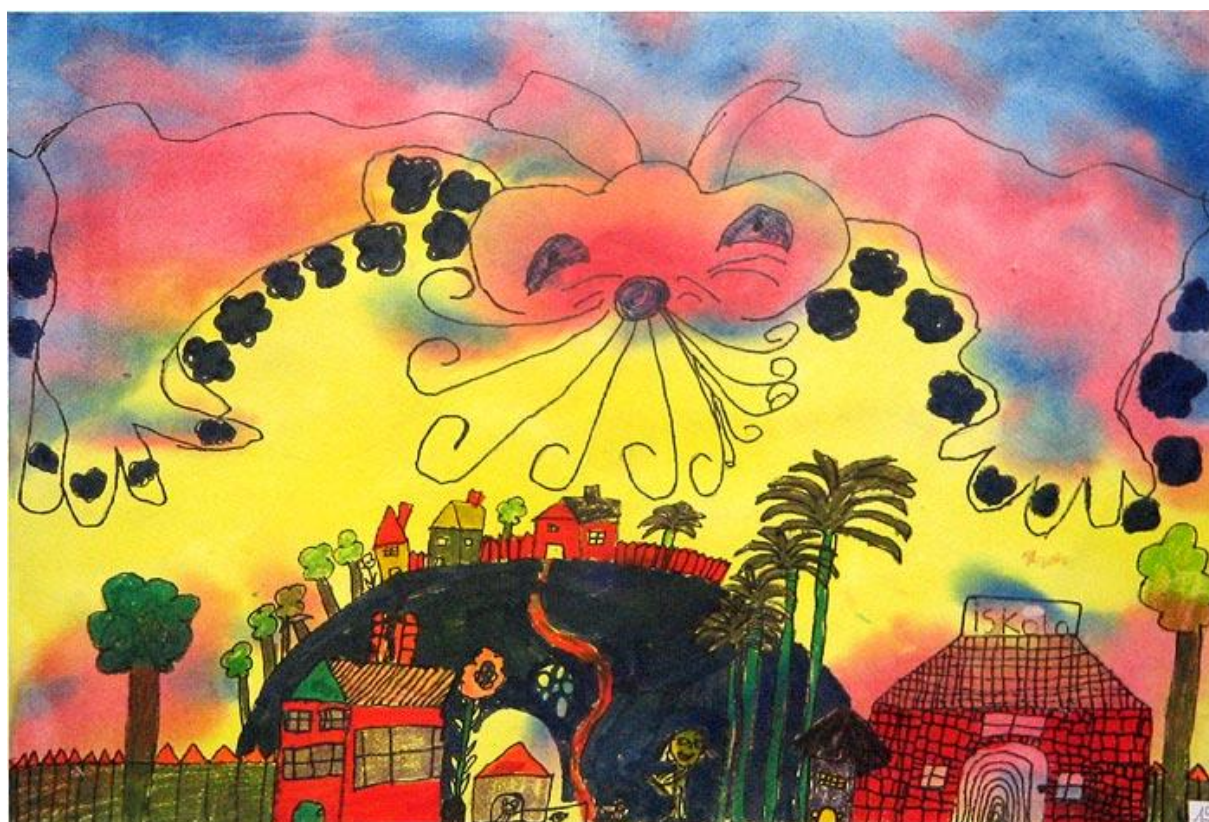

Gyermek- és ifjúságvédelmi Tanulmányok

Studies in Child and Youth Protection

JÓ SZÜLŐ-E AZ ÁLLAM?

A corporate parenting terminus gyakorlatban való megjelenése

2014

Rubeus Egyesület • Rubeus Association

JÓ SZÜLŐ-E AZ ÁLLAM?

©Farkas Ágnes, Gyarmati Andrea, Hegedűs Judit, Dr. Hazai Istvánné,
Homoki Andrea, Papházi Tibor, Rácz Andrea, Rákó Erzsébet, Szabolcsi Julianna,
Szombathelyi Szilvia, Szikulai István
2014

Sorozatszerkesztő:
Rácz Andrea

Szerkesztő:
Rácz Andrea

Idegen nyelvű anyagokat feldolgozta:
Fazekas Katalin
Hoffer Dorottya

Lektor:
Czibere Ibolya

A szöveget gondozta:
Freisinger Balázs

Borítókép:
Mező Ervin (Igazgyöngy Alapítvány)
(forrás: www.rubeus.hu)

ISBN 978-963-08-8905-6
ISSN 2063-6970

*Jelen kötet a Debreceni Egyetem belső kutatási pályázatának
(nyilvántartási szám: RH/885/2013) keretében készült.*

Rubeus Egyesület „Szederessző”
1122 Budapest, Krisztina kert. 2-4.

Felelős kiadó:
Rubeus Egyesület elnöke
Budapest, 2014

Gyermek- és ifjúságvédelmi Tanulmányok (Rubeus Egyesület)
Studies in Child and Youth Protection (Rubeus Association)

2014

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	5
A CORPORATE PARENTING ELMÉLETE ÉS GYAKORLATA – NEMZETKÖZI KITEKINTÉS....	6
ŐK A MI GYERMEKEINK	6
DI HART – ALISON WILLIAMS: A KORPORÁLT SZÜLŐI SZEREPVÁLLALÁS GYAKORLATBAN VALÓ MŰKÖDÉSE	52
KORPORÁLT SZÜLŐI SZEREPVÁLLALÁS STRATÉGIÁJA CLACKMANNANSHIRE VÁROS SZÁMÁRA	78
JOHN D. FLUKE – FRED WULCZYN: KONCEPCIÓ A GYERMEKVÉDELMI RENDSZEREK MONITORING ELJÁRÁSAIRA ÉS ÉRTÉKELÉSÉRE	97
JOBB ELLÁTÁS, JOBB SZOLGÁLTATÁS	109
VÉGLEGES ELHELYEZÉSRE TÖREKVÉS IRÁNYELVEI.....	123
A SZÜLŐK ÉS GYERMEKEK GONDOZÁSI ELHELYEZÉSI RENDSZERE	134
MARITTA TÖRRÖNEN – TEEMU VAUHKONEN: SOS GYERMEKFALU - FINNORSZÁG.....	144
GYARMATI ANDREA: ANGOLSZÁSZ ESETMENEDZSMENT RENDSZEREK A SZOCIÁLIS MUNKÁBAN	149
A CORPORATE PARENTING TERMINUS A HAZAI GYAKORLATBAN.....	160
SZOMBATHELYI SZILVIA: POSZTMODERN TÁRSADALMI KIHÍVÁSOK ÉS ÉLETSTRATÉGIÁK.....	160
PAPHÁZI TIBOR: ÁLLAM ÉS CSALÁD A GYERMEKVÉDELMI GONDOSKODÁSBAN	167
RÁCZ ANDREA: JÓ SZÜLŐ-E AZ ÁLLAM? – FEJLESZTÉSI IGÉNYEK A GYERMEKVÉDELMI SZAKELLÁTÁS PROFESSZIONALIZÁCIÓJÁÉRT	215
FARKAS ÁGNES: A NEVELÉS KÉRDÉSEI A GYERMEKVÉDELMI SZAKELLÁTÁSBAN	246
SZABOLCSI JULIANNA: A VÉR SZERINTI CSALÁD SZEREPÉNEK FONTOSSÁGA	274

LÁNCZOS ESZTER: A SPECIÁLIS ELLÁTÁS DILEMMÁI A GYERMEKVÉDELMI SZAKELLÁTÁSBAN	296
HOMOKI ANDREA: A GYERMEKVÉDELMI SZEMPONTÚ REZILIENCIAKUTATÁST MEGALAPOZÓ NEMZETKÖZI ÉS HAZAI ELMÉLETEK	312
HEGEDŰS JUDIT: GYERMEKVÉDELEM AZ ISKOLÁBAN.....	327
RÁKÓ ERZSÉBET: GYERMEKVÉDELMI GONDOSKODÁSBAN ÉLŐ FIATALOK A FELSŐOKTATÁSBAN	344
DR. HAZAI ISTVÁNNÉ: A FICE SZEREPE A FIATALOK JOGAINAK GYAKORLÁSÁRA ÉS TÁRSADALMI AKTIVITÁSUK FOKOZÁSÁRA	357
SZIKULAI ISTVÁN: GYERMEKVÉDELEM A XXI. SZÁZADBAN – KIHÍVÁSOK	371

ELŐSZÓ

Jelen könyv a Rubeus Egyesület Gyermek- és ifjúságvédelmi Tanulmányok 4. száma. A Gyermek- és ifjúságvédelmi Tanulmányok című, elektronikus formában megjelenő könyvsorozat elindításával az a célunk, hogy elsősorban Egyesületünk kutatóműhelyében készült kvalitatív és kvantitatív kutatásaink eredményeit mutassuk be, amelyek a család nélkül felnövő gyermekek és a gyermekvédelem rendszeréből kikerülők helyzetét, családdal kapcsolatos tapasztalatait, oktatási részvételét, társadalmi integrációs esélyeit tárják fel.

A *Jó szülő-e az Állam?* című szöveggyűjtemény a Debreceni Egyetem belső kutatói pályázatának keretében készült (nyilvántartási szám: RH/885/2013). A pályázat alapját képező kutatás – melyben a szakmai munkát a FICE Magyarországi Egyesülete segítette – és jelen könyv azon felismerésen alapszik, hogy jelenleg nem rendelkezünk arra vonatkozó átfogó kutatási eredményekkel, hogy a gyermekvédelmi szakellátás rendszere hogyan segíti elő a gyermeki szükségletek kielégítését, valamint az állami gyermekvédelemben nevelkedettek mielőbbi hazagondozását, vagy ennek hiányában társadalmi integrációját. Könyvünk ezeket a kérdéseket járja körbe nemzetközi és hazai tanulmányok bemutatásával. Foglalkozunk a végső elhelyezés fontosságával, a sztenderdizáció kérdésével, a tevékenységadminisztrációval, hatékonyságvizsgálatok relevanciájával, valamint általában a korporált szülőséggel és annak gyakorlatban való alkalmazásával és a működési nehézségekkel. A nemzetközi tanulmányok közül olyanokat választottunk ki, amelyek az interneten fellelhető, ingyenesen letölthető startégiái dokumentumok, vagy a szerzők hozzájárulásával fordított publikációk. A fordítások nem teljes körűek és nem az adott dokumentum vagy tanulmány hivatalos fordításaként közöljük őket. A hazai tanulmányok a posztmodern társadalmi kihívások kérdéskörébe ágyazottan foglalkoznak a gyermekvédelmi rendszer struktúraváltásával és az abból fakadó nehézségekkel, a nevelés kihívásaival, a vér szerinti családdal való együttműködés fontosságával, a speciális szükségletű gyermekek rendszerszintű támogatásával, az oktatási részvétel kérdéskörével több aspektusból is. Kitérünk a gyermekvédelemben élők jogainak gyakorlására is, valamint a gyermekvédelem fejlesztési igényeire és a jövőbeli kihívásokra, amelyekkel a 21. századi gyermekvédelemnek szembesülnie kell.

Bízunk abban, hogy tanulmányainkkal hozzájárulhatunk a gyermekvédelemben folyó módszertani munka megalapozásához, a gyermekvédelmi tárgyú képzések tudásanyagának bővítéséhez és a szakmafejlesztési tevékenység gazdagításához a gyermekvédelmi rendszerben dolgozó szakemberek és a gyermekvédelem iránt érdeklődő, szociális képzésben tanuló hallgatók szemléletformálása által.

Rácz Andrea
szerkesztő

A CORPORATE PARENTING ELMÉLETE ÉS GYAKORLATA – NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

ŐK A MI GYERMEKEINK¹

Útmutató a közösség partnerségi tervéhez a jó korporált szülői szerepvállalás érdekében

1. Bevezetés

„Fokoztuk a kormányra gyakorolt nyomást annak érdekében, hogy minél korábbi beavatkozás irányába mozduljon el illetve, hogy prevenció programokat készítsen. Ehhez kézséggel összegyűjtjük azokat a leggyakoribb kiváltó okokat, amiért a fiatal felnőttek gondozásba kerülnek, egyúttal számba vesszük a lehetséges megelőzési eszközöket, illetve a gondozott fiatal felnőttek vagy a gondozásból kilépők körülményeinek javításáért megtehető lépéseket.

A kívánatos eredmény az lenne, ha a gondozási rendszert megjárta gyermekek eredményei nem különböznenek a társaikétól, így főleg – de nem kizárólag – a tanulmányi eredmények tekintetében. Sajnos az eddigi tapasztalatunk az, hogy a fiatal felnőttek jelentős mértékben hátrányos helyzetbe kerülnek a gondozási rendszerbe való bekerülés következtében. Tudjuk például, hogy a tanulmányi eredményük, végzettségük tekintetében jelentős az alulteljesítés, ami nagyban rontja az életesélyeiket. Mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy ez megváltozzon. Azt szeretnénk, ha a gondozásban nevelkedett gyermekek a gondozás végére azt mondhatnák, nem sérültek az átéltek miatt. Kiválóságokat akarunk látni az ellátási rendszerben és azt, hogy a fiatal felnőttek eredményei sokkal jobbak legyenek, mint az eddigiekben.

A korporált szülői szerepvállalók hozzáállásának a következőnek kellene lennie: 'felelősek vagyunk ezekért a gyermekekért, a mi gondozásunkban vannak, és a legjobbat kell nyújtunk nekik'. - Adam Ingram MSP, Kisgyermek és Gyermekek Minisztere (Minister for Children and Early Years)

A korporált szülői szerepvállalás a hivatalos és helyi szinten szükséges partnerséget jelenti, minden helyi hatóság osztálya, szolgáltatásai és a társult ügynökségek között, amelyek felelősséget vállaltak, hogy

¹ Jelen tanulmány a These Are Our Bairns - a guide for community planning partnershipson being a good corporate parent (Scottish Government, September, 2008, Edinburgh) c. tanulmány alapján készült. utolsó elérés: 2013.06.15. <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/236882/0064989.pdf> (A fordítás nem hivatalos és nem teljeskörű.)

együttműködjenek annak érdekében, hogy a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők szükségletei kielégüljenek. (Gondozott Gyermekek és Fiatal Felnőttek: Lehet és kell is jobban csinálni (Looked After Children and Young People: We Can and Must Do Better) (Skót Közigazgatás 2007).

Mit jelent a korporált szülői szerepvállalás?

A korporált szülői szerepvállalás stratégiai, operatív és egyéni szinten működik. A három kulcselem:

1. törvény kötelezi a helyi hatóság minden részét, hogy együttműködjön az általuk gondozott gyermekek és fiatal felnőttek jólétének biztosításában, és más szervezeteknek is kötelessége együttműködni a tanáccsal a fent említett kötelesség teljesítése érdekében.
2. azoknak a szakembereknek és gondozóknak a tevékenységének koordinálása, akik részt vesznek a gyermekek vagy fiatal felnőttek életében; a szolgáltatásnyújtás egy stratégiai és gyermekközpontú megközelítése.
3. a hangsúly áthelyeződik a korporáltról a szülőiségre, ahogy Jackson (2003) definiálja: „minden szükséges intézkedés teljesítése azért van, hogy elősegítse és támogassa a gyermekek és fiatal felnőttek fizikai, érzelmi és kognitív fejlődését újszülött kortól egészen a felnőttkorig. A helyi hatóság azokat bízza meg ezzel a funkcióval, akik nap, mint nap gondoskodnak a gyermekekről vagy fiatal felnőttekről.

A korporált szülői szerepvállalás nemcsak egy kötelesség, hanem egy igazi lehetőség is, hogy a gondozott gyermekek és fiatal felnőttek jövője jobb legyen; felismerve azt, hogy a rendszer minden részének a sikerhez való hozzájárulása kritikus fontosságú. A korporált szülői szerepvállalás fogalom eleve paradox; a jó szülőiség megköveteli a folytonosságot és a szervezetek a természetüknél fogva állandóan változnak. A dolgozók és a megválasztott tagok cserélődnek, a struktúrák és az eljárások változnak. A jó korporált szülői szerepvállalás egyik kihívása az, hogy kezelje ezeket a változásokat, mialatt minden egyes gyermek vagy fiatal felnőtt számára egyfajta stabilitást nyújt.

Jó korporált szülői szerepvállalónak lenni annyit jelent, hogy:

- felelősséget kellene vállalni a tanács által gondozott gyermekekre és fiatal felnőttekre;
- a szükségleteiket elsődlegessé kellene tenni;
- törekedni kellene arra, hogy ugyanolyan jó eredményeik legyenek, mint amelyet bármilyen más jó szülő akarna a saját gyermekének.

Több oka is van annak, hogy a közösségi tervezés partnereinek kollektívan kell cselekednie:

1. fontos, hogy azok a kiszolgáltatott gyermekek és fiatal felnőttek, akiket elválasztottak a családjuktól, tudják, hogy ők még mindig ugyanolyan fontosak a közösségük számára és ez az extra tervezés beépül az ellátásukba;
2. a gyermekeknek és fiatal felnőtteknek, csakúgy, mint a szakembereknek, azt kell érezniük, hogy a szolgáltatások „összekapcsolódnak” és a szakemberek, akik a szolgáltatásaikat biztosítják, hatékonyan együttműködnek azért, hogy megvédjék, támogassák és ösztönözzék őket; és ez
3. törvény által támogatottan történik – Az 1995-ös Gyermekvédelmi törvény (Skócia) kimondja, hogy az egészségügynek, lakhatásnak és az oktatásnak együtt kell működnie a szociális ellátással, hogy együtt gondoskodjanak a gyermekekről és fiatal felnőttekről. Gyakorlatilag mindegyikük tagja a korporált családnak.

A jó szülők meggyőződnek arról, hogy a gyermekeikről jól gondoskodnak. Jól haladnak az iskolában, egészségesek, világos határokat húznak a saját és mások biztonsága és jóléte érdekében, élvezik a tevékenységeket, amikben részt vesznek és érdeklődőek. Ahogy nőnek, ösztönzik őket arra, hogy önállóak legyenek és támogatják őket, ha szükséges, hogy a helyi közösség részei legyenek és hozzáférést biztosítsanak számukra a továbbtanuláshoz, képzésekhez vagy munkához.

A korporált szülői szerepvállalóknak ugyanezt kell tenniük, habár előfordulhat, hogy sokkal több tagja lesz a korporált családnak, mint egy átlagos családnak. Minden család különböző és az életstílusok egyre inkább különböznek Skóciaszerte. A korporált szülői szerepvállalásnak is különbözőnek kell lennie közösségenként, mialatt eljuttatják azokat az alapvető komponenseket, amelyekre a gyermekeknek szükségük van gyermekkortól egészen felnőttkorig.

Kik az általunk gondozott gyermekek és fiatal felnőttek?

A gondozott kifejezés magába foglalja az otthon gondozottakat, akik otthon lakhatnak a vér szerinti szülőjükkel/szüleikkel vagy más családtagokkal, feltéve, ha a gyámhatóság elrendeli a felügyeletet; és szintén magába foglalja az otthonról távol gondozottakat, akik nevelőszülői ellátásban élnek vagy rokonság által gondozottak, vagy gyermekotthonokban, bentlakásos iskolákban vagy javítóintézetben élnek.

Miért kerülnek a gyermekek gondozásba?

Az utóbbi két évtizedben a gondozásba került gyermekek és fiatal felnőttek száma évről évre nőtt. Az okok, amiért a gyermekek gondozásba kerülnek komplexek, de a jogsértő magatartás miatti elhelyezések száma nagyjából stagnál. A túlnyomó többségük ellátási és védelmi okok miatt kerül elhelyezésre és a

számuk évről évre nő. A gyermekek és fiatal felnőttek gondozásba kerülhetnek rövid vagy hosszú távra; néhányuk hazatérhet; másokat pedig adoptálnak; vannak olyanok is, akik gondozásban maradnak, amíg el nem érik a felnőttkort.

Több oka van annak, amiért egy gyermek gondozottá válik. Néhányukat elhanyagoltak, mások mentális, fizikai bántalmazásoknak voltak kitéve. Néhány szülő képtelen gondoskodni a saját gyermekeiről anyagi okok miatt vagy gyenge szülői készségei miatt. Néhány fiatalnak a családjuktól távol töltött időre van szüksége, míg a támogatási csomag el nem éri azon célját, hogy újrépüljenek a családi kapcsolatok vagy, hogy működőképesé váljanak azok. Vannak olyanok, akik komplex fogyatékossgal élnek és ezért speciális bentlakásos iskolában kell őket elhelyezni. Néhányuk pedig bekerült a fiatalkori igazságszolgáltatási rendszerbe.

Amikor a gyermekek és fiatal felnőttek gondozottá válnak, elengedhetetlen, hogy a jövőjük tervezése a kezdetektől fogva erős és rugalmas legyen. A stabilitás elengedhetetlen a gyermekek fejlődése és boldogsága érdekében, és a rendszernek biztosítani kell a stabilitást az által, hogy minimalizálják az elhelyezések számát és állandó megoldásokra törekednek, amikor az lehetséges. A legtöbb gondozást elhagyó nem válik „gondozásból kilépővé” – ami azt jelenti, hogy visszatérnek a vér szerinti családjukhoz vagy más állandó megoldást találnak, mielőtt eléri a törvényben meghatározott tanköteles kort. Az ellátás megtervezésének és a döntéshozásnak alapja kellene legyen a végső elhelyezésre való törekvés.

Amikor egy gyermek vagy fiatal felnőtt gondozásba kerül

Fontos megjegyezni, hogy abban az esetben, ha a szülői jogok és kötelességek nem szünetelnek, a korporált szülői szerepvállalónak törekednie kell a partnerségi együttműködésre a vér szerinti szülőkkel. Például a gondozott gyermek vagy fiatal felnőtt státuszának nem kellene hatással lennie a szülő bevonására a gyermekek oktatásába. A gondozott gyermekek és fiatal felnőttek szüleit aktívan biztatni és támogatni kell abban, hogy partnerségben együttműködjenek a helyi hatóságokkal annak érdekében, hogy ösztönözzék és támogassák a gondozott gyermekeket vagy fiatal felnőtteket. A szülőket teljes körűen tájékoztatni kellene a gyermekek fejlődéséről és konzultálni kellene velük, amikor csak lehetséges. Az együttműködés a szülőkkel kihívást jelenthet, de fontos, hogy demonstrálni tudjuk, hogy a lehető legtöbbet megtettük a családok támogatása érdekében.

Azt is fontos megjegyezni, hogy a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők egy kis része magas kockázatot jelent önmagukra és másokra nézve. Az ő ellátásukat különösen nehéz megoldani és jelentős problémák merülhetnek fel például megfelelő szállás keresése közben. A kockázatelemzés- és kezelés alapvető fontosságú.

Mi történik, amikor egy gyermek vagy fiatal felnőtt kikerül a gondozásból?

Néhány gyermek vagy fiatal felnőtt kikerül a gondozásból, mert visszatérhetnek a családjaikhoz, és néhányuk többször gondozásba kerül a gyermekkoruk során, mivel a családjaik nem képesek megbirkózni bizonyos helyzetekkel. Ha egy fiatal felnőtt a tankötelezettségi kor betöltésével még mindig gondozásban van, akkor a tanács további gondozásban és utógondozásban részesíti őt, hogy támogassa az önálló életet számára. Ez a függetlenség felé vezető átmenet fiatalabb korban történik, mint más fiatal felnőtté, akik elhagyják a családi otthont, és jelentős támogatásra szorulnak, hogy megfelelő szállást találjanak, továbbá, hogy felsőoktatásban vagy képzésben vehessenek részt vagy dolgozhassanak, sőt még ahhoz is, hogy meg tudjanak birkózni az önálló élet mindennapi aspektusaival.

A tanácsok kötelessége, hogy tanácsadást és támogatást nyújtson a fiatal felnőttek számára 19 éves korukig, illetve jogukban áll ezt meghosszabbítani 21 éves korig. Arra vannak ösztönözve, hogy megbizonyosodjanak arról, hogy a fiatal felnőttek gondozásban maradnak, amíg lehetséges, lehetőleg 18 éves korig, ha ez a fiatal felnőtt legjobb saját érdeke. Meg kell bizonyosodniuk arról, hogy amikor a fiatal felnőttek kilépnek a gondozásból, fel vannak vértézve a szükséges életvezetési ismeretekkel és megfelelő pénzügyi és más egyéb támogatást kapnak, ha nehézségbe ütköznek. Ennek a támogatáscsomagnak a megszerzése elengedhetetlen a gondozásból kilépő fiatal felnőttek eredményeinek javítása érdekében, hogy megbizonyosodhassanak arról, hogy megkapják a számukra szükséges stabilitást és támogatást a lehetséges tanulmányaikhoz; és fejlesszék az életvezetési ismereteiket, amely lehetővé teszi a sikeres átmenetet az önálló élethez. Például, ha egy gondozásból kilépő főiskolára jár, a helyi hatóságnak meg kellene bizonyosodnia arról, hogy van-e megfelelő szállása a szorgalmi- és vizsgaidőszakban és arról, hogy meg tudja-e vásárolni a szükséges könyveket és felszereléseket vagy, hogy tud-e oda-vissza utazni a főiskolára.

Az 1995-ös Skót Gyermekvédelmi Törvény 29. és 30. §-a kimondja, hogy a gondozásból kilépők a tanács felelősségkörébe tartoznak.

A korporált családok abban a különleges helyzetben vannak, hogy támogatni tudják az otthonukat elhagyó fiatal felnőtteket, hogy legyen saját háztartásuk, gazdaságilag fejlődjenek, a közösség életében részt tudjanak venni, továbbá támogatást kapjanak jóléti jogaikban, egészségügyi és karrierszolgáltatásokban és minden olyan hasznos dologban, ami segít nekik megbizonyosodni arról, hogy nincsenek magukra hagyva, nem egyedül kell boldoguljanak.

Továbbá, gyakran a legnagyobb munkáltatók a helyi közösségben olyan jó helyzetben vannak, hogy munkatapasztalatot, szakmai gyakorlatot és foglalkoztatást tudnak biztosítani a fiatal felnőttjeik számára.

Mit próbálunk elérni?

Azt akarjuk, hogy minden gyermekünknek sikeres és produktív élete legyen és biztosítani akarjuk azokat a szolgáltatásokat és támogatásokat, amelyek hozzájárulnak a sikereikhez, különösen, ha le kell győzniük néhány problémát. Jelen szakmai munka erősíti a korporált szülői szerepvállalást az Egységes Eredmények Egyezményén (Single Outcome Agreements) és a Nemzeti Teljesítmény Keretein (National Performance Framework) belül.

Mint korporált szülői szerepvállalók az átfogó eredmény, amit szeretnénk elérni, az hogy:

a fiatal felnőttek, akik a gyermekvédelmi rendszerbe kerültek, sikeres tanulók, magabiztos egyéniségek, felelős polgárok és hatékony együttműködők legyenek, akiknek az életeredményei ugyanolyanok, mint a családban élő társaiké.

A speciális eredmény, ami a korporált szülői szerepvállalás funkciójához kapcsolódik:

A tanácsok és a partnerségi közösségi tervezéseik teljes mértékben megértik és elfogadják a kötelességeiket, mint korporált szülői szerepvállalók, és irányítási intézkedéseket léptetnek életbe, hogy megbizonyosodjanak arról, hogy a tanácson belül és a partnerszervezeteiken belül a munka gyermek-központú és arra fókuszál, hogy átfogó eredményt érjenek el.

A végső célunk az, hogy ne legyenek észrevehető különbségek a gondozásban részesült gyermekek és fiatal felnőttek eredményei és a társaik eredményei között. Ennek az útmutatónak az a célja, hogy segítse a tanácsokat és a velük partnerségben működő szervezeteket a szakadék megszüntetésében, amely évtizedekig jelen volt azok között, akik megtapasztalták az ellátási rendszert, és akik nem. Fejleszteni kell az iskolai eredményeket és végzettségeket, tartós pozitív iskola utáni célokat kell megteremteni, és mérsékelni kell a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők részvételét/szereplését a bűnügyi igazságszolgáltatási rendszerben, valamint mérsékelni kell a hajléktalanság szintjét is, és segíteni kell őket, hogy teljes és egészséges életet éljenek.

Az ellenőrző és szabályozó hatóságok egyre inkább magukban foglalják a korporált szülői szerepvállalás értékelését. Az önértékelés egyre inkább kiindulópont lesz, szemben a külső ellenőrző mechanizmusokkal, amik az előrehaladást monitorozzák. Ez az útmutató tartalmaz egy külön fejezetet arról, hogy mindez hogyan néz ki a korporált szülői szerepvállalás esetében. A gyermekeknek nyújtott szolgáltatások ki vannak téve számos ellenőrzésnek és szabályozásnak, és ezek mindegyike különös érdeklődést mutat a gondozott gyermekek és fiatal felnőttek iránt.

Az információ megosztása és a bizalmas adatok kezelése központi szerepet játszik a hatékony, közös szolgáltatások nyújtásában. Azonban aggodalomra adhat okot azoknak, akik a gondozott gyermekekkel és fiatal felnőttekkel dolgoznak. Alapvető elvnek kellene lennie annak, hogy az adatok megosztása szakszerű módon történik és akkora mennyiségben, amennyi elegendő a szerepük hatékony elvégzésére.

Ez többnyire azt jelenti, hogy a vezetők jól ismerik a gyermekek vagy fiatal felnőttek háttérének vagy körülményeinek releváns elemeit. Ez az információ az ellátás tervezése folyamatán keresztül jut el másokhoz, és amikor csak lehetséges, a gyermekek vagy fiatal felnőttek és a szülők vagy gondozók beleegyezésével történik. Az információkat, amiket továbbítanak a területen dolgozóknak, mint például tanároknak, kora gyermekkori fejlesztésben dolgozóknak vagy védőnőknek, korlátozni lehet. Például kiemelhetik az igényeket a fokozottabb figyelemre vagy támogatásra, amely igények az alábbiak miatt alakulhattak ki: zaklatott családi háttér, elhelyezés változása, közlő stresszes esemény vagy bizonytalanság a gyermek életében. Minden dolgozónak tudnia kell, hogy kihez fordulhatnak felvilágosításért vagy támogatásért.

Ebben az útmutatóban megvizsgáljuk a közösségi partnerség és a tágabb értelemben vett közösség által nyújtott szolgáltatások spektrumában az egyes szerepeket, kötelezettségeket, felelőségeket és a lehetőségeket. Bemutatunk néhány példát olyanokról, akiknek pozitív tapasztalataik voltak a korporált családról; az ő történeteik fogják a koncepciót életre kelteni.

2. Mire van szükségük a gyermekeknek és fiatal felnőtteknek a korporált családjuktól?

A gyermekeknek és fiatal felnőtteknek ugyanarra van szükségük a korporált családtól, mint a saját vér szerinti családjaiktól – biztonság, védelem, pozitív hozzáállás, támogatás és határok.

Amikor gondozásba kerülnek a gyermekek vagy fiatal felnőttek, a fent felsoroltak nyújtása különböző lehet, de fontos, hogy megtegyünk minden tőlünk telhetőt annak érdekében, hogy annyira normális életük legyen, amennyire csak lehetséges. A konzultációk során, amelyek a gyermekekkel, fiatal felnőttekkel és a valaha gondozott felnőttek részvételével történtek, felbukkant az a visszatérő tétel, miszerint minden ember másként tud cselekedni.

Az üzenet az, hogy viselkedj korporált szülői szerepvállalóként, de gondolkozz úgy, mint egy szülő. A gondozásból kilépők szavaival:

„A meghallgatással, beszélgetéssel és azzal, hogy bevonják a fiatal felnőtteket az oktatási tervvel és az extra támogatásokkal kapcsolatos döntéshozatali folyamatokban, elérhetik azt, hogy úgy érezzék, hogy bevonják őket, és hogy nyugodtabbnak érezzék magukat. Olyan egyszerű dolgok, mint egy biztató szó vagy dicséret lehetnek a legjobb motivációk; amikor azt érzetik a fiatal felnőttekkel, hogy fontosak nekik és törődnek a jólétükkel, az mindent megváltoztathat.”

„Azt várom egy korporált szülői szerepvállalótól, hogy valaki olyan legyen, akivel kellemesen el lehet beszélgetni: egy ember, aki megért téged és segíteni akar a problémáid megoldásában. Fontos, hogy az ellátás vezetői is ismerjék az ellátásban lévő fiatal felnőttek véleményét, ezáltal olyan döntéseket hozzanak és olyan terveket készítsenek, amelyek figyelembe veszik, hogy mit akarnak az ellátásban lévők.”

3. A Skót Kormány

Forrás: I.m. 19. oldal.

Országos szinten az állam egy jogi keretet hoz létre és erőforrásokat biztosít a szolgáltatások számára a gyermekek jólétének biztosítása érdekében. Helyi szinten a szakemberek vállalják a felelősséget a gyermekek életének különböző aspektusai iránt, például elhelyezés egy családnál, biztonság, oktatás, egészség. Egyéni szinten a szülői kötelességek megoszlanak a gondozók közt, akik személyesen gondoskodnak a gyermekekről vagy fiatal felnőttekről. (Bullock 2006)

„Fontos, hogy az ellátás vezetői is ismerjék az ellátásban lévő fiatal felnőttek véleményét és ezáltal olyan döntéseket hozzanak és olyan terveket készítsenek, amelyek figyelembe veszik, hogy mit akarnak az ellátásban lévők.” (Sam)

A helyi önkormányzatokkal és másokkal partnerként együttműködve a skót kormány elköteleződött amellett, hogy fejleszti a közszolgáltatásokat, azáltal, hogy korai és prevenciós intézkedéseket hoz a szolgáltatók közötti együttműködés keretében.

A skót kormány segít fejleszteni a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők eredményeit, és megtesz mindent, amit lehetséges annak érdekében, hogy támogassa a közszolgáltatók közös munkáját, továbbá megszünteti az akadályokat, ahol vannak.

Meg kell győződni arról, hogy:

- a jogi keretek megvannak, annak érdekében, hogy a lehető legjobb élményben részesüljenek a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők, és arról, hogy ezek a keret folyamatosan naprakészek;
- a szakpolitika fejlesztése a skót kormány tevékenységi körén belül figyelembe veszi a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők szükségleteit;
- a fiatal felnőttekkel – ide értendő a gondozásban lévő fiatal felnőttek és a gondozásból kilépő fiatal felnőttek köre – konzultálnak és bevonják őket a szakpolitikai fejlesztésekbe;
- az érintetteket teljes mértékben bevonják a szakpolitikai fejlesztésekbe és a jogszabályi változtatásokba;
- a kormányon belüli szakpolitikai fejlesztés egységes és a fejlesztések egymásra épülnek;
- az érintettek közreműködésével monitorozzák és értékelik a szakemberek tevékenységeit és a szakpolitika hatásait.

Hogyan fogom tudni, ha kézzelfogható változást értem el?

Hatékony tagja leszel a korporált szülői szerepvállaló családnak, ha:

- a skót kormány jogszabályai és rendelkezései támogatják a korporált családot, hogy kiváló szolgáltatást tudjon nyújtani a gondozásban lévő gyermekeknek, fiatal felnőtteknek és a gondozásból kilépőknek.
- a skót kormány szakpolitikája beágyazódik a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők szükségleteibe, a szakértők tisztán látják, hogy az egyéni érdekek hol illeszkednek a tágabb szakpolitikai kontextusba.
- az érintetteket bevonják a szakpolitika fejlesztésébe és jogszabályi változtatásokba.
- a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők véleménye tükröződik a szakpolitikai fejlesztésekben és az egyes intézkedések végrehajtásában.

4. A megválasztott tagok

Forrás: I.m. 23. oldal.

Az utógondozás közbelépett és talált nekem támogatott szállást, ahol tudtam tanulni. Támogattak pénzügyileg és bármiben, amit csináltam. Miután befejeztem a tanulmányaimat és elkezdtem dolgozni, segítettek lakást találni és a lakás berendezésében is segédkeztek, illetve az ezzel járó összes papírmunkában is. Még mindig felhívhatom őket tanácsért, még akkor is, ha már nem állok a gondozásuk alatt többé. A fiatal felnőttek számára, akik hosszú ideig voltak gondozásban, előfordulhat, hogy nincs más támogatás, amit kaphatnak. Tudom, hogy nem minden helyhatóság biztosít ilyen fajta támogatást, talán a többi hatóság tanulhatna az utógondozástól.

Amikor egy gyermek vagy fiatal felnőtt a helyi hatóság gondozásába kerül, a tanács kötelességet vállal arra, hogy a tanács, mint korporált szülői szerepvállaló, jobbat nyújt, mint a saját szülei.

A megválasztott tagok felelőssége megbizonyosodni arról, ahogy a tanács teljesíti az összes törvényben leírt kötelességét. Az 1995-ös gyermekvédelmi törvény (Skócia) a gondozott gyermekekkel, fiatal felnőttekkel és a gondozást elhagyókkal kapcsolatban meghatározott kötelességekkel bízza meg a tanácsokat. A megválasztott tag felelős a nyújtott szolgáltatások megválasztásáért és annak biztosításáért, hogy a tanács a szakpolitikáját és a stratégiáját fejleszti, azokat érvénybe lépteti.

A tanács közvetlenül nyújtja majd a szolgáltatásokat a gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők számára. (...) A tanács olyan szolgáltatásokat nyújt a családoknak – akiknek a gyermeke már gondozásban van vagy esély van arra, hogy gondozottá váljon – mint szociális ellátás, lakhatás, közösségi tanulás. A független szektor szolgáltatásait szintén a tanács irányítja majd.

Habár a megválasztott tag közvetlenül nem vesz részt a gyermeknek nyújtott szolgáltatásokban, van néhány fontos kötelessége, mint korporált szülői szerepvállaló. Például:

- Iskolák – A gondozásban lévő gyermekek és fiatal felnőttek megkapják a lehető legjobb szolgáltatásokat, amelyek segítik őket elérni a potenciális teljesítményüket?
- Lakhatás – A gondozásból kilépők lakhatása megfelelő, illetve megfelelően van támogatva az önálló élet fenntartásához?
- Kulturális és szabadidős tevékenységek – Milyen módon tud hozzáférni a gondozásban lévő gyermek, fiatal felnőtt és a gondozásból kilépő a művészeti, kulturális és szabadidős tevékenységek széles köréhez? Milyen lehetőségek állnak rendelkezésre, hogy a gondozásban lévők befolyásolják ezekben a szolgáltatásoknak a fejlesztését oly módon, hogy az az igényeiknek megfelelő legyen?
- Tervezés – Hogyan születnek meg a döntések arról, hogy hol épüljön gyermekotthon?
- Pénzügyek – Megfelelők-e az anyagi erőforrások a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők számára? Ezeket az erőforrásokat arra használják, hogy a gyermek eredményei a legjobbak legyenek?
- Emberi erőforrások – Van-e a tanácsnak rendszere, amely támogatja a gondozásból kilépők munkavállalását?
- Ellenőrzés – Tesz-e fel kihívást jelentő kérdéseket a tisztviselőknek, amely lehetővé teszi a szakember számára azt demonstrálni, hogy a tanács a legjobb szolgáltatásokat nyújtja és a legjobb módon használja fel az erőforrásokat?

A kulcskérdés a megválasztott tagoknak: Elég jó-e ez az én gyermekemnek?

Meg kell győződni arról, hogy

- ismeretes-e, hogy hány gyermek van a tanács gondozásában, miért váltak gondozottá, mindig biztonságban vannak-e és hogyan teljesítenek.
- az iskolák befogadók és vonzóak-e a gyermekek és fiatal felnőttek számára, ide értendők a gondozásban lévők is, továbbá, rendelkezésre állnak-e olyan stratégiák, melyek biztosítják, hogy a gondozott gyermekek és fiatal felnőttek nincsenek aránytalanul felülreprezentálva rossz teljesítmény, kizárás, erőszakosodás és alulteljesítés tekintetében.
- ahol lehetséges az akadályok eltűnnek, amelyek meggátolják, hogy a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők elérjék a kívánt eredményeket.
- a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők fizikai, mentális és érzelmi jólétével a lehető leghamarabb foglalkoznak.
- a hatóság minden szolgáltatása képes arra, hogy megvédje, támogassa és biztassa a gondozott gyermekeket, fiatal felnőtteket és a gondozásból kilépőket individuálisan és kollektíven is.
- a gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők véleményét meghallgatják és figyelembe veszik a döntéshozatalnál.

Hogyan fogom tudni, ha kézzelfogható változást értem el?

- Ha a gondozásban lévő gyermekek, fiatal felnőttek vagy a gondozásból kilépők rendszeresen járnak iskolába, átmennek a vizsgákon, találnak és fenntartanak egy állást, vagy tovább tanulnak és, ha találnak egy helyet, ahol élhetnek és fenn is tartják azt.
- Ha családokat támogatásban részesítik, hogy gondját tudják viselni a gyermekeiknek, és hogy javuljanak a szülői szerepek.
- Ha a dolgozók elégedettek a munkájukkal, magabiztosnak és kompetensnek érzik magukat abban, amit csinálnak, illetve ha a gondozók támogatva és megbecsülve érzik magukat.
- Ha a belső ellenőrzési és az önértékelési folyamat azt bizonyítja, hogy a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők eredményei fejlődnek, és ha a független szakértői vizsgálatok jelentései kiemelik a hatóság jó gyakorlatát.
- Ha nincsenek észrevehető különbségek a gondozásban lévők és a családban élő társaik eredményei közt, oktatási, egészségügyi, foglalkoztatási és más 'életeredmények' tekintetében.

5. Intézményvezetők

Forrás: I.m. 29. oldal.

Fontos, hogy az egyének és az ügynökségek, akik korporált szülői szerepvállalók, éberebbek legyenek és tudatában legyenek a gyermekek szükségleteinek, továbbá fontos, hogy együtt dolgozzanak ezeknek a szükségleteknek a kielégítése érdekében.

„Fontos, hogy az ellátás vezetői is ismerjék az ellátásban lévő fiatal felnőttek véleményeit és ezáltal olyan döntéseket hozzanak, és olyan terveket készítsenek, amelyek figyelembe veszik, hogy mit akarnak az ellátásban lévők.” (Sam)

Az ellátás vezetője különleges helyzetben van, mivel felelős tisztviselője az egész szervezetnek és a szervezet kapcsolatainak más kulcsfontosságú partnerekkel. A vezető jogköre és teljes körű felelőssége,

hogy változás történjen a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők életében. Meg kell bizonyosodnia arról, hogy az érdekeiket figyelembe veszik a szervezeten belüli vagy az érintett közösségben működő szolgáltatásokon belüli jelentősebb döntések meghozatalánál.

A közösségi tervezés szemszögéből a valós és hatékony együttműködésnek és a megosztott erőforrás erejének jelentős hatása van a gondozásban lévők életére. Egy vezető szemszögéből tehát a gyermekek és fiatal felnőttek érdekeit a közösségben működő szolgáltatások, a tágabb értelemben vett korporált családon belül kellene figyelembe venni.

A helyi hatóság keretén belül korporált szülői szerepvállalónak lenni sok szempontból megegyezik a vér szerinti szülők szerepével. Az ő felelősségük annak biztosítása, hogy a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők felnőttként sikeresek, magabiztosak és felelős állampolgárok legyenek. Továbbá megfelelő pozícióban vannak ahhoz, hogy kialakítsák, milyen egészségügyi ellátásban, szabadidős tevékenységekben és egyéb szolgáltatásban részesüljenek a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők.

Ezért tehát a vezetőknek nem csupán arra kellene fókuszálniuk, hogy teljesítsék a törvényben leírt kötelességeiket, hanem arra is, hogy mit tehetnek annak érdekében, hogy a gondozásban lévőknek olyan környezetet biztosítsanak, amelyre vágnak.

Meg kell győződni arról, hogy

- minden dolgozót kedveljenek a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők, és hogy a dolgozók mindent megtesznek azért, hogy a gondozásban lévőknek jobb eredményei legyenek.
- bizonyos intézkedéseket életbe léptettek-e, melyek által nyomon követhetők és jelenthetők a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és gondozásból kilépők előrehaladása.
- a tanács költségvetési eljárásai megfelelő erőforrást biztosítanak-e a korporált szülői szerepvállalás szükségleteire és aspirációira.
- a dolgozók felvétele szigorú feltételekhez kötött-e és arról, hogy szigorú eljárások vannak érvénybe léptetve, amellyel a dolgozók teljesítményét monitorozzák és irányítják, illetve arról, hogy a dolgozóknak hozzáférésük van a képzési és a fejlődési lehetőségekhez annak érdekében, hogy biztosan a legjobb alkalmazottaktól a legjobb szolgáltatásban részesüljenek a gondozásban lévő gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők.

Hogyan fogom tudni, ha kézzelfogható változást értem el?

- Ha a belső ellenőrzési és az önértékelési folyamat azt bizonyítja, hogy a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők eredményei fejlődnek, és ha a független vizsgálatok jelentései kiemelik a hatóság jó gyakorlatát.
- Ha nincsenek különbségek a gondozásban lévők és a családban élő társaik eredményei közt, oktatási, egészségügyi, foglalkoztatási és más 'életeredmények' tekintetében.
- Ha a gondozásban lévő gyermekek, fiatal felnőttek vagy a gondozásból kilépők rendszeresen járnak iskolába, átmennek a vizsgákon, találnak és fenntartanak egy állást, vagy tovább tanulnak és, ha találnak egy helyet, ahol élhetnek és fenn is tartják azt.
- Ha a dolgozók elégedettek a munkájukkal, magabiztosnak és kompetensnek érzik magukat abban, amit csinálnak, illetve, ha a gondozók támogatva és megbecsülve érzik magukat.

6. Közösségi szintű partnerség

„Mindenki felelős értem... adjátok meg azt a tájékoztatást, amit kértem és hallgassatok meg egy kicsit jobban. Viszont a gondozásban töltött idő lehetővé tette, hogy találkozzak sok olyan emberrel, akik tényleg törődnek velem.”

A tanácsok nem dolgozhatnak elszigetelten a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők eredményei javítása érdekében; a korporált szülői szerepvállalás felelősségét meg kell osztani az egész közösségi szinten működő szolgáltatókon belül, mint kiterjesztett korporált családdal. A korporált család magába foglalja azokat az ügynökségeket és magánszemélyeket, akiknek a felelőssége, hogy szolgáltatást nyújtson a gondozásban lévő gyermekeknek, fiatal felnőtteknek és gondozásból kilépőknek. Az egészségügyi szolgáltatásoknak, a független szolgáltatóknak, a rendőrségnek és az igazságszolgáltatási rendszernek, valamint a felsőoktatásnak mind fontos szerepük van.

Mint a kiterjesztett korporált családtag, meg kell győződnie arról, hogy

- a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek vagy a gondozásból kilépők szükségletei részletezve vannak a Közösségi Tervezésben, amely kapcsolódik az Akciótervekhez (Action Plan), a Gyermekeknek Nyújtott Integrált Szolgáltatások Tervéhez (Integrated Children's Service Plan) és az Egységes Eredmények Egyezményéhez (Single Outcome Agreement).
- a partnerek a független szektorból aktívan részt vesznek a közösségi szintű partnerségben
- a szervezeteken belül az összes alkalmazott tudatában van a kötelességeinek a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők tekintetében.
- jó minőségű integrált szolgáltatásokat nyújtanak, amelyek kielégítik a gondozásban lévők szükségleteit.
- a lehető legszélesebb körű választási lehetőség áll a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők számára, különösen az átmeneti időszakokban.
- mindent megtesznek azért, hogy aktívan bevonják a gondozott gyermekeket, fiatal felnőtteket és a gondozásból kilépőket a döntésekbe, amelyek hatással vannak rájuk.

Hogyan fogom tudni, ha kézzelfogható változást értem el?

- Ha a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők beilleszkedtek a közösségeikbe, az iskolai vagy a baráti közösségükbe; ha részt vesznek a helyi ifjúsági tevékenységekben, és amikor nem érzik kényelmetlenül magukat a múltjuk miatt.
- Ha a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők ugyanolyan vagy hasonló célokat vagy eredményeket érnek el, mint más gyermekek és fiatal felnőttek.

- Ha a gondozásban lévők kihasználják a bennük rejlő lehetőségeket, illetve többé nem érzik magukat megbélyegezve és kizárva a társadalomból és a közösségekből.
- Ha a közös ellenőrzések a kiváló együttműködésre épülő és integrált munkát bizonyítják.
- Ha nincsenek különbségek a gondozásban lévők és a családban élő társaik eredményei közt, oktatási, egészségügyi, foglalkoztatási és más 'életeredmények' tekintetében

7. Szociális ellátás

Forrás: I.m. 37. oldal.

„Az én tapasztalatom az ellátással kapcsolatban az, hogy stabilitást és támogatást kaptam. Úgy éreztem, hogy a szeretet, amit a nevelőszüleimtől kaptam, a legfontosabb dolog. Nem tekintem őket úgy, mint a nevelőszüleimet, mert ők a családommá váltak. Ezt tett engem magabiztossá és pozitív személyiséggé.” (Guy)

A nevelőszülők és lakásotthoni gondozók biztosítják a korporált szülői szerepvállalást napi szinten, míg maga a szociális munka, mint eszköz az összekötő, ami egyben tartja a gyermekek tervét. Valószínű, hogy a gyermek vagy fiatal felnőtt szociális munkása lesz a vezető szakember a Minden Gyermekek Jogainak Biztosítása (Getting It Right For Every Child) folyamán és központi szerepe lesz abban, hogy biztosítsa, hogy a fiatal felnőttel kapcsolatban minden érintett a fiatal felnőtt szükségleteire fókuszáljon, illetve, hogy hatékonyan együttműködjenek a tervezés és a szolgáltatások nyújtása során.

A túl korai függetlenné válásnak komoly és káros következményei lehetnek a fiatal felnőttek számára és ez hozzájárulhat egy rendezetlen életmódhoz, amihez jelentős pénzügyi és szociális költségek társulhatnak, amely az érintetteket és a társadalmat egyaránt terheli. Elengedhetetlen a felkészítés arra, hogy valamikor a gyermek vagy fiatal felnőtt gondozása megszűnik és az összes felelősség a korporált szülői szerepvállalókat terheli. A gondos tervezés és a felkészülés pozitív hatásait nem lehet túlbecsülni.

Meg kell győződni arról, hogy

- megvannak-e ugyanazok a törekvések, remények és elvárások, mint minden más jó szülő esetében.
- a gyermek vagy fiatal felnőtt biztonságban van-e, egészséges, aktív, jól táplált, teljesít, tiszteletben tartott és felelősségteljes.
- a gyermek vagy fiatal felnőtt áthelyezése egy másik gondozási helyre csak akkor történik meg, ha ez a gyermek vagy fiatal felnőtt legjobb érdeke és az átmenet gondosan meg van tervezve, illetve meg kell győződni arról, hogy ezt gondosan elmagyarázzák a gondoskodásban élő gyermeknek vagy fiatal felnőttnek.
- a gyermekek vagy fiatal felnőttek valóban be vannak vonva a döntésekbe, amelyek hatással vannak rájuk, és arról, hogy megkapják a megfelelő támogatást és lehetőséget, hogy kinyilváníthassák a véleményeiket, és ezeket meghallgatják és komolyan veszik.
- a gyermekek vagy fiatal felnőttek ellátási terve teljes mértékben figyelembe veszi az oktatási szükségleteiket, illetve meghatározza, hogy a különböző szakmai háttérű felnőttek, hogyan segíthetik az iskolai teljesítményüket.
- a gyermeknek vagy fiatal felnőttnek van lehetősége új tapasztalatok szerzésére, például barátoknál alvás, iskolai kirándulások, vagy új területek kipróbálása, mint sport, zene, színjátszás, művészetek vagy kultúra.

- a gyermek vagy fiatal felnőtt tagja a helyi közösségnek és, hogy diszkrimináció nélkül tudják használni a helyi szintű szolgáltatásokat.

Hogyan fogom tudni, ha kézzelfogható változást értem el?

- Ha a hatóság által gondozott minden gyermeknek és fiatal felnőttnek van ellátási terve és kilépési terve, amely kielégíti a szükségleteiket és segít nekik, hogy kihasználhassák a lehetőségeiket.
- Ha a fiatal felnőttek képesek gondozásban maradni, amíg függetlenné nem válnak, és amíg a függetlenné válásuk megfelelően támogatott.
- Ha a gondozásban lévők kihasználják a bennük rejlő lehetőségeket, illetve többé nem érzik magukat megbélyegezve és kizárva a társadalomból és a közösségekből.
- Ha a dolgozók magabiztosnak és kompetensnek érzik magukat abban, amit csinálnak, illetve ha a gondozók támogatva és megbecsülve érzik magukat.
- Ha az önértékelés és ellenőrzés jelentései azt bizonyítják, hogy a szolgáltatás kiváló a gyermekeknek, fiatal felnőtteknek és a gondozásból kilépők számára, és ha magabiztosan tudják jelenteni a gondozásban lévők és az abból kilépők eredményeit a megválasztott tagoknak vagy a nyilvánosságnak.
- Ha nincsenek különbségek a gondozásban lévők és a családban élő társaik eredményei közt, oktatási, egészségügyi, foglalkoztatási és más 'életeredmények' tekintetében.

8. Oktatási szolgáltatások

Forrás: I.m. 41. oldal.

„Tanulási nehézségeim vannak és a kommunikáció a nevelőszüleim, az iskola és a szociális gondozó közt segített, hogy normál iskolába járjak és elvégezzem a megfelelő osztályokat. Most főiskolára járok és számítástechnikát tanulok. Mindig biztattak és kaptam többlettámogatást, amikor szükségem volt rá. Tudom, hogy törődnek velem és ez a nem mindegy.” (Guy)

Az oktatás mindegyik más életeredmény alapja. Az oktatással és más releváns készségek fejlesztésével kapcsolatos pozitív élmények közvetlenül befolyásolják a jövőbeni foglalkoztathatóságot, keresőképességet, a társadalomban való részvételt, még az egészségügyi eredményeket is, továbbá befolyásolják a következő generációk életét is. Az oktatási szolgáltatások magukba foglalják a

bentlakásos speciális iskolákat és más oktatási szolgáltatásokat, ugyanúgy, mint a mainstream iskolákat is.

Minden oktatásban dolgozónak fontos szerepe van mint korporált szülői szerepvállalónak, és egyedülálló lehetőségük van arra, hogy támogassák és útmutatást nyújtsanak a gondozott gyermekeknek, fiatal felnőtteknek és a gondozásból kilépőknek a mindennapi interakciók által. A fiatal felnőtteket idézve: a tanárok a legbefolyásosabb és a legállandóbb személyek az életükben.

Annak érdekében, hogy sikeresen teljesítsék ezen szerepüket, az oktatásban dolgozóknak hatékonyan partnerségben kell dolgozniuk más ügynökségekkel, illetve a gyermekekkel és a családjaikkal, hogy megfelelő és időszerű válaszokat tudjanak elérni. Az információmegosztásnak és a kommunikációnak központi szerepe van a gyermekek és a fiatal felnőttek jobb eredményeinek elérésében.

Valamennyi iskolának, beleértve a bentlakásos iskolákat és óvodákat, ki kell jelölniük egy vezető szakembert, akinek speciális kötelességei vannak a gondozott gyermekek és fiatal felnőttek tekintetében. A kijelölt szakembernek kulcsszerepe van az iskolai alkalmazottak útmutatásában és a tágabb, intézmények közötti hálózatba való bekapcsolódásban.

Meg kell győződni arról, hogy

- minden gyermek vagy fiatal felnőtt különleges szükséglete kielégül-e oly módon, hogy az nem különbözteti meg őket a többi gyermektől, viszont elősegíti az aspirációikat és a részvételüket.
- a stratégia a szülők bevonására magában foglalja a korporált szülői szerepvállalókat és gondozókat is.
- van arra való törekvés, hogy pozitív kapcsolatok épüljenek ki a gyermekek és a fiatal felnőttek között, és, hogy az összes gyermeket és fiatal felnőttet ösztönzik arra, hogy beszéljenek az aggodalmaikról.
- biztosan észrevesznek bármilyen jelet, amely aggodalomra adhat okot és képesek a szakemberek koordinálni a támogatást, amelyre a gyermekeknek és fiatal felnőtteknek szüksége van, partnerségben együttműködve más szolgáltatásokkal és más támogató mechanizmusok bevonásával, ha szükséges.
- az oktatási környezetben belül, a különleges lehetőségek kihasználása, annak érdekében, hogy segítsen a gondozott gyermekeknek, fiatal felnőtteknek és a gondozásból kilépőknek, hogy pozitív kapcsolatokat alakítsanak ki a felnőttekkel, illetve, hogy biztonságban érezzék magukat és teljesítésre ösztönözzék őket.
- együttműködés van a kiterjedt oktatási rendszer más dolgozóival, például iskolapszichológussal, annak érdekében, hogy megértsék a gyermek vagy fiatal felnőtt körülményeit.

Hogyan fogom tudni, ha kézzelfogható változást értem el?

- Ha az iskola előkészítő központok, iskolák vagy más oktatási intézmények olyan helyek, ahol a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők boldogok, biztonságban és megbecsülve érzik magukat.
- Ha a gondozott vagy valaha gondozott fiatal felnőtteknél megtörténik az átmenet az iskolából egy tartós elhelyezésbe, ahol a fiatal felnőtt további tanulmányokat folytat, dolgozik vagy képzésben vesz részt.
- Ha pozitív választ tud adni arra a kérdésre: elég jó lenne ez a saját gyermekemnek?
- Ha nincs különbség az iskolába járás vagy kizárások arányában a gondozott és nem gondozott fiatal felnőttek esetében.
- Ha a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők a családban élő társaikhoz hasonlóan részt vesznek iskolán kívüli tevékenységekben és szélesebb körű iskolai közösségi tevékenységekben, mint például sportversenyek.
- Ha a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők kapnak többlettámogatást, amire szükségük van, hogy részt vegyenek a mainstream oktatásban, függetlenül attól, hogy a hatóságon kívül vannak elhelyezve.
- Ha a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők eredményei hasonlóak a családban élő társaikéhoz, végzettség és teljesítmény tekintetében.

9. Egészségügyi szolgáltatások

Forrás: I.m. 47. oldal.

Skóciában a gondozott gyermekeknek és fiatal felnőtteknek hozzáférésük van számos olyan szolgáltatáshoz, amelyeket azért terveztek, hogy kielégítsék a gyermekek és fiatal felnőttek érzelmi, mentális és fizikai egészségügyi szükségleteit. A szakemberek, nevelőszülők, lakásotthoni dolgozók, tanárok és szülők képzésen vesznek részt, hogy megértsék ezen szükségletek kielégítésének fontosságát.

„Meg kellett kérjem a velem foglalkozó szociális munkást, hogy kérje ki az édesanyám halotti bizonyítványát, mivel nem tudtam, hogy miben halt meg... és az orvosok kérdezgettek... arra az esetre, ha valami genetikus lenne.” (Hayley)

A skót gyermekek és fiatal felnőttek egészsége és jóléte elengedetlen a nemzet jövőbeli egészsége és jóléte érdekében. A gondozott gyermekeknek, fiatal felnőtteknek és a gondozásból kilépőknek rendszerint rosszabb az egészsége, mint a társaiknak és kisebb valószínűséggel vesznek igénybe egészségügyi szolgáltatásokat, korábbi rendezetlen családi élet következményeként vagy a gondoskodás ideje alatt történő gyakori költözések miatt.

A gondozott gyermekeknek, fiatal felnőtteknek és a gondozásból kilépőknek családban élő társaikhoz képest nagyobb valószínűséggel lesz szükségük speciális egészségügyi szolgáltatásokra, mint Gyermekek és Kamaszok Mentális Egészségügyi Szolgáltatásai (Child and Adolescent Mental Health Services), segítsége a függőségek kezelésében vagy szexuális tanácsadás.

Ahhoz, hogy a Nemzeti Egészségügyi Szolgáltatások (National Health Services) teljesíteni tudják a szerepüket a korporált családon belül, képesnek kell lenniük a gondozott gyermekek és fiatal felnőttek populációjának az azonosítására és a tanácsoknak segíteniük kell ebben. A Nemzeti Egészségügyi Szolgáltatások olyan szolgáltatásokat nyújtanak, mint például az egyéni szükségletek felmérése és a terápiás szolgáltatásokhoz, erőforrásokhoz való hozzáférés biztosítása.

A Nemzeti Egészségügyi Szolgáltatások általában térítésmentesen vehetőek igénybe. A gyermekek és fiatal felnőttek számára a Nemzeti Egészségügyi Szolgáltatásoknak az egészségügyi szolgáltatások széles spektrumát kell nyújtaniuk, beleértve az egészség promotálását, az egészség megőrzését, az egészségügyi kockázatok felmérését és azonosítását, az egészségügyi problémák kezelését. A gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők számára ezeket a szolgáltatásokat egyéni és közösségi szinten is biztosítani kell annak érdekében, hogy a fókuszpont ennek a korosztálynak az egészségügyi szükségleteire kerüljön.

Meg kell győződni arról, hogy

- az egészségügyi szakemberek be vannak-e vonva az elhelyezéssel kapcsolatos döntéshozatali folyamatokba.
- együttműködés van-e a helyi hatóságokkal az 1995-ös gyermekvédelmi törvényben (Skócia) leírt elvárások teljesítése érdekében, amely kimondja, hogy mielőtt a gyermek elhelyezésre került, ahol lehetséges, a helyi hatóságnak:
 - (a) meg kell bizonyosodnia arról, hogy a gyermek érdekében történő intézkedések orvos által is meg vannak vizsgálva (ahol az elhelyezés időtartama valószínűleg hosszabb lesz egy évnél),
 - (b) beszerzésre került a kivizsgáló orvos által készített írásos jelentés a gyermek egészségügyi állapotáról és az egészségügyi szükségleteiről, kivéve, ha a gyermek már részt vett ilyen kivizsgálásban a gondozásba kerülést megelőző 3 hónapon belül.

- együttműködés van-e az elhelyezést végző hatósággal annak érdekében, hogy megbizonyosodjanak arról, hogy a gondozott gyermek és fiatal felnőttek érdekében hozott intézkedések tartalmazzák az egészségügyi szolgáltatásnyújtást, beleértve az orvosi és fogászati ellátást és kezelést.
- a fiatal felnőttek, akik épp átmenetben vannak a felnőtt szolgáltatások felé, támogatva vannak-e, hogy hozzá tudjanak férni az elsődleges és másodlagos ellátási szolgáltatásokhoz, amelyek arra hivatottak, hogy támogassák a folyamatos egészségüket és jólétüket.
- a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők regisztrálva vannak-e az elsődleges egészségügyi alapellátási szolgáltatásokban, ide értendő: házi orvos, fogorvos, optikus.

Hogyan fogom tudni, ha kézzelfogható változást értem el?

- Hosszú távon, ha a gondozásban lévők egészségügyi eredményei addig javulnak, amíg a különbség eltűnik a gondozottak és a nem gondozottak egészségügyi eredményei közt.
- Rövid távon, ha az egészségügyi szolgáltatók megértik a korporált családon belüli szerepüket és az egészségügyi szolgáltatók rendelkeznek olyan rendszerekkel, amelyek segítségével tudhatják, hogy kik vannak gondozásban, mik a szükségleteik és hogyan tudják ezeket a szükségleteket kielégíteni.
- Ha az egészségügyi szolgáltatások elérhetőek és átfogóak, és ezt tükrözik is a jelentések és a visszajelzések más szakemberektől, illetve a szolgáltatások igénybevevőitől.
- Ha egyre több gondozott gyermek, fiatal felnőtt és gondozásból kilépő veszi igénybe az általános egészségügyi szolgáltatásokat és ugyanolyan arányban kapnak védőoltásokat és vagy részesülnek rutinvizsgálatokban, mint a társaik.
- A gondozásból kilépők egészségügyi szükségleteit tartalmazza a kilépési tervük és támogatva vannak az átmenetben a felnőtt szolgáltatások felé.

10. Lakhatási szolgáltatások

Forrás: I.m. 53. oldal.

„Kilépsz a gondozásból és a lakhatásért felelős szakemberek automatikusan azt hiszik, hogy 'oh van egy buligánunk... valaki, aki tönkreteszi a lakást... Nem hallgatnak meg... Szerintem, úgy gondolják, hogy 'adjunk neki valami szállást, ahol maradhat... bárhol.' (Hayley)

Az önállóvá válás egy mérföldkő és egy életet megváltoztató esemény minden fiatal felnőtt számára. A gondozásból kilépő fiatal felnőtteknek valószínűleg a legjelentősebb változás, éppen ezért a biztonságos lakhatás, amely megfelel az igényeiknek, jelentősen befolyásolhatja az önálló életkezdés sikerességét. A

gondozott fiatal felnőttek életük során úgy érzik, hogy meg vannak bélyegezve és az egyik módja, hogy csökkentsék ezt a megbélyegzettség érzést, az annak a biztosítása, hogy az érintett szakemberek eredményesen tervezik meg a fiatal felnőttek kilépését a gondozásból, így elkerülvén a hajléktalanságot.

Az önállóvá válás több annál, hogy tető került a fiatal felnőtt feje fölé. A korporált szülői szerepvállalóknak meg kell győződniük arról, hogy a gondozásból kilépő fiatal felnőttek rendelkeznek a megfelelő életvezetési ismeretekkel és magabiztosan birkóznak meg az önállósággal, és arról is, hogy az ehhez szükséges támogatásokat megkapják. Vannak olyan fiatal felnőttek, akiknek több támogatásra van szükségük, mint másoknak és széles körű szolgáltatásokat kell elérhetővé tenni a számukra. Egy tartós egyszemélyes albérlet talán nem a megfelelő megoldás egy gondozásból kilépő fiatal felnőtt számára.

A gondozásból kilépők különösen ki vannak téve a hajléktalanság veszélyének és fel kell ismerni ennek prevencióját a helyi stratégiákban és tervekben.

Az antiszociális viselkedés kezelése kényes ügy a tanács számára, különösen a lakhatás tekintetében. A gyermekek hátrányos helyzetbe kerülhetnek a családjaik antiszociális viselkedéséből adódóan, sőt, néhányuk azért került gondozásba, mert antiszociális viselkedést tanúsított maga, vagy a gondozás alatt lett antiszociális magatartású. Fontos, hogy a hatóságon belül dolgozók, akik a gyermekek antiszociális viselkedésével foglalkoznak, megértésük a speciális kötelességüket, mint korporált szülői szerepvállalók.

Szintén fontos megjegyezni, hogy van egy kis, de jelentős számú gondozott gyermek, fiatal felnőtt és gondozásból kilépő, akiknél nagy a kockázata annak, hogy kárt tesznek önmagukban vagy másokban. A gondozásuk különösen nagy kihívást jelent és jelentős gondot okoz a korporált szülőknek, például megfelelő lakhatás keresésekor. Ezen körülmények közt a több ügynökség általi kockázatelemzés- és kezelés alapvető fontosságú.

Meg kell győződni arról, hogy

- a gyermekek szükségletei állnak a lakhatásról és a családoknak nyújtott bármilyen lakhatási támogatásról szóló döntések középpontjában.
- hogy szoros együttműködés van a lakásszövetkezetekkel és a regisztrált szociális főbérlettel annak érdekében, hogy a figyelmüket felhívják a korporált szülői szerepvállalásra és a kötelességekre a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők iránt.
- minden lehetséges megoldást figyelembe vettek, beleértve az önálló életkezdést támogató garzonlakás vagy a kortársakkal való együttlakás lehetőségét és más kreatív megoldásokat a gondozásból kilépők számára.
- a tanács dolgozói támogatják a fiatal felnőttek nappali tagozatos felsőfokú vagy más tanulmányait, például, hogy szükségük van-e szállásra a szünetben vagy szükségük van-e pénzügyi támogatásra az albérlethez.

- együttműködés van a szociális munkásokkal, hogy a lehető leghamarabb azonosítani tudják, ha egy fiatal felnőttet a hajléktalanság fenyeget, és hogy megfelelő szállást tudjanak biztosítani számára, amelyet a szolgáltatók közötti együttműködésen alapuló támogatással egészítenek ki, hogy fent tudja tartani az albérletet.

Hogyan fogom tudni, ha kézzelfogható változást értem el?

- Ha a gondozást elhagyó fiatal felnőttek hozzáférésük van megfelelő szálláshoz, anélkül, hogy igénybe vennék a hajléktalanoknak szóló szolgáltatásokat.
- Ha számos lehetőség elérhető az önállóvá váló fiatal felnőttek számára és megfelelő szintű támogatást kapnak.
- Ha a gondozásból kilépők szállása segíti őket, hogy fent tudják tartani az oktatásukat, képzésüket vagy munkahelyüket.
- Ha azt tudja demonstrálni, hogy a gondozást elhagyók képesek fenntartani az albérletüket és pozitív részvételt tanúsítanak a közösségükben.
- Ha az antiszociális viselkedés stratégiái és gyakorlatai elismerik a korporált szülői szerepvállalás kötelességeit, beleértve annak biztosítását, hogy a fiatal felnőttek felismerik a viselkedésük lehetséges következményeit.

11. A független szektor

Ebben a korban nincs mentség a fiatal felnőtteknek arra, hogy nem kapnak információt a támogatásokról, amire szükségük van a továbbtanuláshoz vagy a munkába álláshoz. Támogatás a fiatal felnőttek számára, akik hosszú ideig voltak gondozásban és nem rendelkeznek a szükséges életvezetési készségekkel, amelyekre szükség van, ha saját lakásba költöznek... tanítani kell nekik ezeket a készségeket, amelyeket a saját szüleiktől kellett volna elsajátítaniuk. (Anonymus)

Forrás: I.m. 59. oldal.

A legtöbb szülő nem egyedül neveli fel a gyermekeit – támaszkodhatnak a kiterjedt vagy kevésbé kiterjedt családra. Egy korporált családban a kiterjedt családba tartozik a független szektor.

Néhány esetben a gyermek rendkívüli elhelyezése elkerülhetetlen. Ezeket a rendkívüli elhelyezéseket a minimálisra kellene csökkenteni.

Az elhelyező hatóság és a szolgáltató között az együttműködésnek gyakorinak és célirányosnak kellene lennie, különösen, ha a gyermeket az otthonától távol helyezték el. Mind az elhelyező hatóságoknak és a befogadónak vannak kötelességei a gyermekek és fiatal felnőttek kapcsolatteremtési készségeit illetően.

A kommunikáció egyformán fontos a közösségi elhelyezéseknél és a családoknál. Fontos, hogy a gondozó teljesen megértse az okait a további támogatásoknak vagy beavatkozásoknak, és hogy elkötelezett legyen a kívánt eredmények mellett.

A tervezésnek figyelembe kell venni a gyermekek és fiatal felnőttek rövid és hosszú távú szükségleteit. Már az elejétől kezdve tervezni kell, és elő kell készíteni az elhelyezés megszüntetését. Az átmenet a gondozásból vissza a vér szerinti családba vagy az önállóságba, alapvető fontosságú és különösen problematikus lehet azok számára, akiket a hatóságon kívül helyeztek el. A szolgáltatókat be kellene vonni a zavartalan átmenet megtervezésébe, megbizonyosodva arról, hogy a támogatások a fiatal felnőttek rendelkezésére állnak, annak érdekében, hogy sikeresen visszatérjenek a saját közösségükbe vagy, hogy megalapozhassák a saját önálló életüket.

Még a legkisebb beavatkozásnak is nagy hatása lehet a fiatal felnőtt életére és mindenkinek szem előtt kell tartania ezeket, hozzájárulván bármilyen állandóság tervezéséhez, a gyermekek felülvizsgálati meghallgatásához vagy bármilyen tevékenységhez a fiatal felnőtt életében.

Meg kell győződni arról, hogy

- a szolgáltatások a gyermek sajátos igénye szerint vannak személyre szabva.
- annak demonstrálásáról, hogy a független szektor szolgáltatója megéri a befektetést a gyermekek és fiatal felnőttek eredményei és a nagyobb díjszabású beavatkozások vagy szolgáltatások elkerülésének tekintetében.
- világos szabályrendszer van létrehozva a pénzügyek és az információmegosztás tekintetében, a köteleességek egyértelműen meg vannak határozva és az üzleti gyakorlat hatékonysága és eredményessége demonstrálva van.
- rendszeres és hatékony kapcsolattartás van az elhelyező hatósággal.
- elkerülik a rendkívüli elhelyezéseket, ahol lehetséges.
- bevonják a gyermekeket és a fiatal felnőtteket a szolgáltatások megtervezésébe és fejlesztésébe.
- a munkaerő kompetens, magabiztos és rugalmas.

Hogyan fogom tudni, ha kézzelfogható változást értem el?

- Ha van megfelelő, személyközpontú és rugalmas szerződéses megállapodás a szolgáltatást megvásárlókkal.
- Ha a gyermekeknek és fiatal felnőtteknek az eredményei javulnak oktatás, foglalkoztatás vagy az élet más aspektusainak tekintetében.
- Ha a gyermekek és fiatal felnőttek átmenete az önállóságba, a közösségükbe vagy vissza a családjukba zökkenőmentes és sikeres.
- Ha a gondozásban lévő gyermek vagy fiatal felnőtt rendszeresen kapcsolatba lépnek a szociális munkásukkal vagy más vezető szakemberrel.

- Ha a független szektor szolgáltatójának kiváló minőségbiztosítási mechanizmusai vannak.

12. A rendőrség és az igazságszolgáltatási rendszer

Forrás: L.m. 65. oldal.

A gondozott gyermekek túl gyakran válnak rászoruló, jogfosztott és elidegenedett felnőttekké. Széles körben elfogadott az állítás, miszerint nagyobb valószínűséggel lesz szükségük mentális egészségügyi szolgáltatásokra, kerülnek börtönbe, válnak hajléktalanná vagy veszik el tőlük a gyermekeiket. Az elvesztegetett lehetőségek ára és hosszú távú szolgáltatások (beleértve a börtönt) ára, illetve az újabb állami gondozásba kerülő generáció ára szinte felfoghatatlan.

„Mindig dühös voltam. Váriumot szedtem és szétvertem édesanyám lakását, majd börtönbe kerültem, utána pedig ide. Teljesen leálltam.” (Graham)

Az eredményekről szóló kutatások azt mutatják, hogy a gondozásban lévő fiatal felnőttek nagyobb valószínűséggel tanúsítanak jogsértő vagy antiszociális magatartást. Egy kis részüknél ez a viselkedés az oka annak, hogy gondozásba kerültek. A fiatal felnőttek életkörülményei valószínűleg nagymértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy jogsértő magatartást tanúsítanak, ezért fontos, hogy a rendőrök tisztában legyenek ezekkel a körülményekkel, amikor azt mérlegelik, hogy hogyan járjanak el jogsértések esetén, különösen akkor, amikor egy fiatal felnőtt őrizetbe kerül a rendőrségen.

A rendőrséget valószínűleg szintén bevonják a helyi közösségen belül a prevenciós programokba, ahol lehetőségük nyílik arra, hogy elősegítsék a fiatal felnőttek részvételét, pozitív kapcsolatokat építsenek, és hogy jó példaképek legyenek. A tágabb korporált családon belül a rendőrség azokra az eredményekre épít, amelyeket már elértek annak érdekében, hogy egy holisztikusabb megközelítése legyen a gyermekekkel és fiatal felnőttekkel való foglalkozásnak.

A legtöbb gondozott gyermek és fiatal felnőtt ellátási és védelmi okok miatt válik gondozottá. A gyermekvédelem kulcsfontosságú prioritás a rendőrség számára. A rendőrség munkatársai figyelik a bántalmazás és az elhanyagolás jeleit, kulcsfontosságú szerepet játszva a gyermek veszélyeztetettségének megállapításában. A gondozott gyermekek szintén nagyobb valószínűséggel szöknek el: a rendőrségnek egyértelmű szerepe van a megtalálásukban és annak megállapításában, hogy miért szöktek el.

Azok a gyermekek és fiatal felnőttek, akik jogsértésben vesznek részt vagy problémás magatartást tanúsítanak, azoknak nagyobb valószínűséggel van szükségük segítségre, hogy megváltozzon a magatartásuk. Sok gondozott gyermek és fiatal felnőtt nem támaszkodhat a saját szüleire, hogy segítsenek a magatartásuk kezelésében, sőt a családjuk talán a probléma része. Néhány gyermek és fiatal felnőtt, akiknek szegényes tapasztalataik vannak a családi életről, magukhoz vonzhatják a bandákat, mert ezt helyettesítheti a ragaszkodást, elfogadást és a valahova tartozás érzését.

Ha a gyermek vagy fiatal felnőtt jogsértést követ el vagy rosszul viselkedik, az érintett ügynökségnek haladéktalanul és következetesen kell cselekedniük, hogy megfelelő, gyors és hatékony reakciót tudjanak adni. Minden ügynökségnek képesnek kellene lennie gyors és hatékony reakció adására, így a gyermekek és fiatal felnőttek össze tudják kapcsolni a tetteiket a következményekkel és tanulnak belőle.

Meg kell győződni arról, hogy

- a rendőrség és az igazságügyi rendszer hozzájárul a közösségen belüli szolgáltatások stratégiájához a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők szükségleteinek kielégítése érdekében.
- a gondozásban lévők részvétele a prevenciós és más közösségi tevékenységekben promotálva van-e.

- pozitív kapcsolatok vannak-e kiépítve a fiatal felnőttek bentlakásos otthonával, a speciális bentlakásos iskolákkal és a biztonsági szállásokkal annak biztosítása érdekében, hogy a fiatal felnőttek konstruktívan és magabiztosan működjenek együtt a rendőrséggel, és hogy elkerüljék a nem megfelelő beavatkozások lefolytatását.
- promotálva van-e a következetesség szükségessége, mikor a gyermekekkel és fiatal felnőttekkel foglalkoznak, és hogy minden gyermekre holisztikusan tekintsenek és nem az alapján, hogy milyen incidensben vett részt: ahol szükséges, ott figyelembe kellene venni a gyermek háttérét.

Hogyan fogom tudni, ha kézzelfogható változást értem el?

- Ha tudatában van a korporált családhoz való hozzájárulásnak és megérti a speciális kötelességeit a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők iránt.
- Ha a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők részt vesznek a közösségeikben folyó prevenciók tevékenységeiben.
- Ha van megegyezés a gondozókkal, iskolákkal és más szolgáltatókkal a következetes gyakorlatra a jogsértő vagy antiszociális magatartás kezelése esetén.
- Ha megérti a tetteinek a hatását és magabiztos a szerepében az eredmények javításának tekintetében.

13. Kulturális és szabadidős tevékenységek, közösségi tanulás és fejlesztő szolgáltatások

Forrás: I.m. 71. oldal.

Minden esetben és minden körülmények között a fizikai egészséget, a mentális és érzelmi jólétet promotálni és támogatni kellene.

A lehetőségek vagy más fiatal felnőttekkel végzett tevékenységek jó alkalmak az egészséges életmódra... magányosnak érzem magam, ha nem tudok kimozdulni a hétvégeken – több közösségi rendezvény megszüntetné ezt. (Sam)

Amit az iskolán vagy munkahelyen belül vagy kívül teszünk, az tesz minket magabiztos felnőtté és a közösség hasznos tagjává, valamint segíthet, hogy tanuljunk magunkról egész életünk során. Játékhoz, sporthoz vagy más szabadidős tevékenységhez való hozzáférés nehéz lehet a gondozott gyermekek és

fiatal felnőttek számára. Ennek több oka lehet, gyakorlati okok, mint például a közlekedés, a ruhák vagy a felszerelés ára és kevésbé megfogható okok, mint például kevés magabiztosság, alacsony önbecsülés, kirekesztettség érzése, félelem az ismeretlentől.

Mint korporált szülői szerepvállalóknak, a tanácsoknak jutott az a privilégium, hogy szabadidős és kulturális lehetőségeket biztosítsanak. Melyik szülő nem bíztatná a saját gyermekét, hogy használja a saját úszómedencéjüket, tenispályájukat és színházaikat? A sport és a művészetek vagy hasonló tevékenységek melletti elkötelezettségek megalapozhatják az élethosszig tartó tanulást, segíthetnek barátságok kiépítésében és elősegíthetik, hogy aktív állampolgárok legyenek, továbbá elősegíthetik a fizikai, mentális és érzelmi jólétet is. A művészeti és kulturális tevékenységekben való részvétel növeli az önbizalmat és a teljesítőképességet és hozzájárul ahhoz, hogy a fiatal felnőttek egy boldogabb életet élhessenek.

Az egyik fontos funkciója a korporált családnak, hogy bíztassa a gondozott gyermekeket, fiatal felnőtteket és a gondozásból kilépőket, hogy találjanak maguknak valamilyen hobbit vagy érdeklődjenek valami iránt, és bizonyosodjanak meg arról, hogy van hozzáférésük kulturális és szabadidős tevékenységekhez, ez vonatkozik a fogyatékkal élő gyermekekre is.

A gondozók és a szakemberek, akik a gondozott gyermekekkel és fiatal felnőttekkel dolgoznak, talán nincsenek is tudatában annak, hogy milyen jelentős jótékony hatása van a kulturális és szabadidős tevékenységekben való részvételnek. A gondozók figyelmét fel kell hívni arra, hogy fontos, hogy a fiatal felnőttek támogatást kapjanak a kulturális és szabadidős tevékenységekben való részvételhez.

Meg kell győződni arról, hogy

- megkérdezték-e a gyermekeket és fiatal felnőtteket arról, hogy mire vágnak, mihez szeretnének hozzáférést, és hogy lehetőséget kapnak-e arra, hogy kipróbálhassanak dolgokat, illetve, hogy megpróbálják figyelembe venni a preferenciáikat a helyi szabadidős és kulturális szolgáltatások kialakításakor.
- vannak-e olyan programok, amelyeket kifejezetten a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek, a gondozásból kilépőket és a gondozókat célozzák meg.
- a programok azt célozzák-e meg, hogy a gyermekek, fiatal felnőttek és a családok aktívan részt vegyenek a korporált családban.
- számításba vették-e, hogy a fiatal felnőttek és az ifjúság talán különböző típusú kulturális tevékenységeket kedvelnek, tehát határozzanak meg egy jó gyakorlatot és kérjenek tanácsot kulturális szakemberektől és releváns állami szervektől.
- a szakemberek valóban értik-e a korporált szülői szerepvállalói kötelezettségeiket és aktívan részt vesznek-e a gondozott gyermekeknek, fiatal felnőtteknek és gondozóknak szóló szolgáltatások promotálásában.

Hogyan fogom tudni, ha kézzelfogható változást értem el?

- Ha a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők részt vesznek sport, művészeti vagy más kulturális és szabadidős tevékenységekben, és ha hatékony tagjai a korporált családnak.
- Ha a gondozók aktívan ösztönzik a gyermekeket és fiatal felnőtteket, hogy használják a szolgáltatásokat.
- Ha a könyvtárak olyan befogadó helyek, ahova a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők mehetnek, ha segítségre van szükségük az iskolai feladataikhoz.
- Ha egy gyermek vagy fiatal felnőtt sincs eltiltva a tevékenységekben való részvételtől gyakorlati problémák miatt.

14. Korporált szolgáltatások

Mint korporált szülői szerepvállaló a helyi hatóságnak kihívást jelentő szerep jutott és kulcsfontosságú, hogy tudatában legyenek a gyermekek és fiatal felnőttek szükségleteinek. A korporált szülői szerepvállalás kötelezettségeinek teljesítésekor a gyermekek és fiatal felnőttek szükségleteit kell a középpontba helyezni.

„Visszatekintve, szerintem az egyik legnagyobb dolog, amit elértem, az az volt, hogy bekerültem az egyetemre és megkaptam ehhez minden segítséget. A nevelőszüleim szintén ott voltak, hogy érzelmi támaszt nyújtsanak. A képzés alatt én kollégiumba mentem.” (Cheryl)

Pénzügyek

Hatékony pénzügyi eljárásokra van szükség, valamint ellenőrzési célokra és arra, hogy megnyugtassa a tanács az adófizetőit, hogy a pénzüket megfelelő módon költi el. Azonban a központi beszerzési rendszer és a nagy tételben történő vásárlás nem rugalmas és nem tudja megtanítani a gyermekeket és fiatal felnőtteket arra, hogy a háztartások hogyan vásárolnak. Kihívást jelent a pénzügyi vezetőknek, hogy megbizonyosodjanak arról, hogy hatékonyan és eredményesen kezelik a pénzt, ugyanakkor arról is meg kell bizonyosodniuk, hogy a gyermekek nem kerülnek hátrányba vagy válnak elszigetelté a társaiktól a bürokrácia miatt.

Viták vannak az ügynökségek közt vagy akár a szervezeten belül arról, hogy ki mit fizet, és ezek ahhoz vezethetnek, hogy a gyermekek nem jutnak hozzá olyan fontos szolgáltatásokhoz, mint speciális egészségügyi ellátás vagy támogatás a tanulásban. Vannak olyan körülmények, amikor a döntéseket gyorsan és váratlanul kell meghozni és ez más tényezők hozzáadása nélkül is elég traumatikus a gyermek vagy fiatal felnőtt számára.

Beszerzés és üzembe helyezés

A tanácsok és a Nemzeti Egészségügyi Szolgáltatások (National Health Services) egyre gyakrabban vásárolnak szolgáltatásokat a független szektorból, mind a saját környékükön belül és azon kívül. Fontos, hogy a vásárlók és a szolgáltatásnyújtók egyaránt prioritizálják a legjobb értéket, vegyék figyelembe, hogy mi a legjobb lehetőség a gyermek számára. A Minden Gyermeek Jogainak Biztosítása (Getting It Right For Every Child) modellje elősegíti a szakemberek folyamatos együttműködését, hogy megbizonyosodjanak arról, hogy a szolgáltatások kielégítik a gyermekek szükségleteit, ugyanakkor ezek a szükségletek azonosítva vannak és rendszeresen felülvizsgáltak annak érdekében, hogy észrevegyék, ha változó igények miatt más megoldásokat kell alkalmazni.

Komplex pénzügyi megállapodások vannak a hatóságon kívüli elhelyezésekre vonatkozóan. Fontos, hogy ezek már rendezettek legyenek, mielőtt a gyermek elhelyezésre kerül. Az ügynökségek közötti

protokollnak egy olyan normának kellene lennie, amely kiterjed egy általános alapelvre vagy egy korosztályra.

A pénzügyi nézeteltéréseknek nem szabadna gátolnia a gyermekeket vagy a gondozókat, hogy részesüljenek a szükséges szolgáltatásokban.

Emberi Erőforrások

Az emberi erőforrásnak is kulcsfontosságú szerepe van a korporált szülői szerepvállalás funkciójának teljesítésekor. A tanács gyakran a legnagyobb foglalkoztató, így képesnek kell lennie arra, hogy támogatást ajánljon a gondozott gyermekeknek, fiatal felnőtteknek és a gondozásból kilépőknek a munka világához, ami jelenthet munkatapasztalathoz való segítséget vagy az interjúkon való részvételhez segítséget.

Amikor egy fiatal felnőtt támogatásban részesül a munkába álláshoz, fontos, hogy megőrizze a magánéletét és hogy az élményei annyira „normálisak” legyenek, amennyire lehetséges. A fiatal felnőttek háttéréről annyi információt kellene csak megosztani, amennyi feltétlenül szükséges és a dolgozóknak megfelelően kell tudniuk azt, hogy ezeket az információkat hogyan szabad felhasználni.

A gondozásból kilépők folyamatosan arról számolnak be, hogy diszkrimináció éri őket, amikor megpályáznak egy állást. Ahol ismeretes az, hogy tartós hátrány éri őket, ott intézkedéseket kellene alkalmazni ezeknek a hátrányoknak a kezelésére. Az emberi erőforrások vezetőjének és a kilépést segítő menedzsernek együtt kell dolgoznia, hogy megbizonyosodjanak arról, hogy a dolgozók magabiztosak, kompetensek, illetve, hogy biztosítsák, hogy a képzési és fejlesztési igényeiket azonosították és kielégítették.

Kockázat

Sok korporált tevékenység célja, hogy felmérje, minimalizálja és kezelje a kockázatot. Függetlenül attól, hogy ez a pénzügyi vagy emberi erőforrások eljárásaiban, egészségügyi és biztonsági funkciókban vagy pedig a szolgáltatások tervezésében és értékelésében jelentkezik. Kritikus fontosságú a gondozásban lévő gyermekekkel, fiatal felnőttekkel és a gondozásból kilépőkkel kapcsolatban, hogy bármilyen kockázat jelentős és alapvető fontosságú, hogy a tanács megbizonyosodjon a gondozásban lévő gyermekek és fiatal felnőttek biztonságáról. Továbbá a tanácsnak és a közösségben működő szolgáltatásoknak kezelni kell a pénzügyi kockázatokat is.

Hogyan fogom tudni, ha kézzelfogható változást értem el?

- Ha a pénzügyi eljárások lehetővé teszik a gondozóknak, hogy felelősséget vállaljanak a napi kiadások terén.
- Ha a gondozott gyermekekkel, fiatal felnőttekkel és a gondozásból kilépőkkel kapcsolatos döntéseket gyorsan meghozzák.
- Ha a gondozásból kilépők a munkatapasztalatnak és más, a közösségben működő szolgáltatásoknak köszönhetően jobban készen állnak a munkavállalásra.
- Ha a dolgozók magabiztos, kompetens szakemberek, akik megértik és elfogadják hozzájárulásukat a korporált családhoz.
- Ha a kockázat értékelése és kezelése oly módon történik, hogy az arányos, és valóban figyelembe veszik a gyermekek és fiatal felnőttek véleményeit.

15. Együttműködés a közösséggel

Sokkal többet kell tenni annak biztosításáért, hogy minden gondozott gyermeknek és fiatal felnőttnek ugyanolyan lehetőségei legyenek, mint a társaiknak, és megfelelő támogatásban részesüljenek annak érdekében, hogy fejlesszék a bennük lévő lehetőségeket.

„A gondozott háttér nem bizonyult akadálynak számomra a sikereim elérésében. Azonban, mint sok más gondozott fiatal felnőtt, én is találkoztam negatív sztereotípiákkal. Voltak olyan idők, hogy amikor kiderült a háttered, akkor az emberek viselkedése megváltozott irányodban.” (Nicole)

Mindannyian tagjai vagyunk a közösségnek, változtathatunk a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők életén. Sokféleképpen tehetjük ezt meg, kezdve a mentorálástól és a barátkozástól, egészen olyan lehetőségek nyújtásáig, mint munkatapasztalat-szerzés vagy segítség az álláskeresésben. Részvétel során, olyan szervezett tevékenységekben, mint sportesemény, művészeti tevékenység vagy önkéntes tevékenység, megtudható, hogy hogyan vonhatóak be a gyermekek a helyi hatóság munkájába annak érdekében, hogy a szükséges támogatást megkaphassák.

A felnőttek sok időt töltenek azzal, hogy elvigyék, majd hazahozzák a gyerekeiket az klubokból, más tevékenységekből, a barátaitól, vagy azzal, hogy megbeszéljék velük az iskolában történeteket, irányt mutassanak és tanácsot adjanak nekik informálisan vagy akár akaratlanul.

Gyakran a gondozott gyermekek és fiatal felnőttek nem vehetik biztosra azokat a támogatásokat, amelyeket más gyermekek magától értetődően megkapnak. Előfordulhat, hogy ezek túlmutatnak azoknak a szakembereknek a tevékenységi körén, akik együtt dolgoznak a gyermekekkel, fiatal felnőttekkel és a gondozásból kilépőknek ezért át kell gondolni, hogy a tágabb értelemben vett közösség mit tehet, hogy ezt a hiányosságot pótolja.

Fontos, hogy a tanácsok hatékonyan együttműködjenek a helyi közösségekkel a gondozásban lévőknek nyújtott szolgáltatás tekintetében. Továbbá tenni kell azért, hogy felhívják a közösség figyelmét, illetve ösztönözni kell a szülőket és a kiterjedt családot, hogy vállaljanak felelősséget a gyermekekért.

Előfordulhat, hogy a közösségnek negatív véleménye van az ellátási rendszerről, illetve a gyermekekről és fiatal felnőttekről, akik gondozásban vannak/voltak. A lehető legtöbbet meg kell tenni azért, hogy ez a negatív hozzáállás megszűnjön, akár úgy, hogy jobb tájékoztatást adnak arról, hogy mit jelent gondozottnak lenni és mik az okai a gondozottá válásnak, vagy úgy, hogy megünneplik a sikereket és kiemelik a pozitív hatásokat, amelyeket a szolgáltatások és a fiatal felnőttek tapasztalnak a közösségükben.

A korporált család hozzájárulhat a nyilvánosság tudatosságának a növeléséhez és a közösség kapacitásának növeléséhez.

Meg kell győződni arról, hogy

- a megválasztott tagok és azok, akik rendszeresen képviselik a korporált családot a nyilvánosság előtt, minden lehetőséget kihasználnak, hogy pozitív képet állítsanak, és hogy ösztönözzék az embereket arra, hogy vegyenek részt esetleg nevelőszülőként, barátként vagy átmeneti gondozóként.
- az iskolákban a szülői munkaközösség és más érintettek a szülői részvétel támogatása érdekében figyelembe veszik a gondozott gyermekek és fiatal felnőttek sajátos igényeit.
- lakásotthoni dolgozók, nevelőszülők, rokonsági gondozók ösztönözve legyenek arra, hogy részt vegyenek a helyi iskolai tanácsban.
- Számba vett innovatív módszereket arra, hogy ösztönözze a közösség részvételét – apró dolgok is nagy eredményt hozhatnak, mint például a nevelőszülőség reklámozása a tanács mikrobuszain.

Hogyan fogom tudni, ha kézzelfogható változást értem el?

- Ha a helyi fiatalság befogadja a gondozott gyermekeket és fiatal felnőtteket, beleértve azokat is, akik fogyatékkal élnek.
- Ha az iskolai szülői munkaközösség, mint korporált szülői szerepvállaló kikéri a gondozott véleményét.
- Ha a nevelőszülők száma növekszik, és ha nő azoknak az embereknek a száma, akiket érdekel a nevelőszülőség, az átmeneti gondozás vagy a baráti kapcsolatok kialakítása a gondozottakkal.
- Ha a közösség barátságos, befogadja és támogatja a gondozott gyermekeket, fiatal felnőtteket és a gondozásból kilépőket.
- Ha a gondozott gyermekek, akik szeretnének vallási csoportokba járni vagy istentiszteletre, úgy érzik, hogy a gondozók elfogadják és támogatják őket ebben.

16. Együttműködés a Gyermekek Meghallgatása rendszerével, bíróságokkal és más döntéshozatali szervekkel.

Meglehetősen nagy feszültség lehet a döntéshozatalnál azzal kapcsolatban, hogy támogassanak-e egy családot vagy kiemeljék-e a gyermeket még korai szakaszban, vagyis kerüljön elhelyezésre lakásotthonban vagy nevelőszülőknél; az ilyen döntések sosem könnyűek. A nevelőszülői és a lakásotthoni ellátás célja hosszú távon az, hogy a gyermekek vagy fiatal felnőttek boldogan éljenek, sikeresek legyenek, teljes életük legyen a kezdeti élményektől függetlenül.

*„Alapvetően jobban éreztem magam az ellátásban, de ez nem egyik napról a másikra történik.
Több hétbe telt, mire megbíztam a nevelőszüleimben” (Cheryl)*

A gyermekek és fiatal felnőttek többsége, akik gondozottá váltak, már legalább egy külső döntéshozó szervvel kerültek kapcsolatba. Sokuk számára a gondozásba kerülés egy kényszerű állapot, ezért vannak ehhez kapcsolódó jogi folyamatok a bíróság vagy a Gyermek Meghallgatása szerv által.

A Közösségi Igazságügyi Hatóságnak (Community Justice Authority) figyelembe kell vennie a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők szükségleteit annak tekintetében, hogy mekkora eséllyel válnak bűnelkövetőkké vagy bűnelkövetők gyermekeivé.

Meg kell győződni arról, hogy

- megfontolták-e a Közösségi Igazságügyi Hatóságok, a bírák és a békebírók bevonását a gyermekek szolgáltatásainak megtervezésébe, illetve a gondozott gyermekek és a gondozásból kilépők szükségleteinek meghatározásába.
- mindenki, aki kapcsolatban van a gondozott gyermekkel, képes-e részt venni a megbeszéléseken, a gyermekek meghallgatásában, illetve a meghallgatási vagy a bírósági folyamatok jelentéseinek előkészítésében, így a döntéshozóknak közölt információknak átfogónak kell lennie.
- a szociális munkások, akik részt vesznek a meghallgatásokon és a tárgyalásokon, jól képzettek-e és tudják-e támogatni a gondozottakat, hogy minél jobban teljesítsenek.
- a gyermekeknek és fiatal felnőtteknek, akinek meghallgatáson vagy tárgyaláson kell megjelennie, annyi támogatást nyújtanak-e, amennyire szükségük van.

Hogyan fogom tudni, ha kézzelfogható változást értem el?

- Ha egy Gyermek Meghallgatása szerv bevonása vagy a bírósági eljárás után a gyermek eredményei jobbak lesznek.
- Ha a dolgozók magabiztosan és kompetensen kezelik a Gyermek Meghallgatása előtti vagy a bíróságon való megjelenéseket.
- Ha nyíltan és eredményesen tud kommunikálni a testület tagjaival és a rendőrökkel.

17. Mennyire lehetünk jó korporált szülői szerepvállalók?

„Azt várom egy korporált szülői szerepvállalótól, hogy valaki olyan legyen, akivel kellemesen el lehet beszélgetni: egy ember, aki megért téged és segíteni akar a problémáid megoldásában.” (Sam)

Forrás: I.m. 91. oldal.

A teljesítménymenedzsment egy átfogó megközelítésének részeként, a tanácsoknak és a partnereinek nagy kihívást jelent megbizonyosodni arról, hogy a belső önértékelés fejlődéshez vezet, illetve kiegészítse a külső ellenőrzést. Ez oly módon érhető el, ha a tanácsok és a partnereik kiterjedt önértékelést alkalmaznak, amely lehetővé teszi a hatóságoknak, hogy a szolgáltatásokat, a menedzsmentet és a vezetést megtervezzék, a terveket kivitelezzék, illetve, hogy valódi fejlődést érjenek el.

Az önértékelés célja, hogy javuljon a minőség és a teljesítmény, továbbá, hogy a tanács szolgáltatásainak és a közösségen belül működő szolgáltatásoknak az igénybevevőkre, dolgozókra és a tágabb értelemben vett közösségre gyakorolt hatásaira fókuszáljon.

A 2007 novemberében bejelentett konkordátumnak, amely a skót kormány és a Skócia Helyi Hatóságainak Egyezménye (Convention of Scottish Local Authorities (COSLA)) között jött létre, az

alapja egy új teljesítmény-keretrendszer, mely lehetővé teszi a hatékonyabb partnerségi munkát a gyermekek, fiatal felnőttek és a családok eredményeinek javítása érdekében. Ez léptet életbe egy egységes eredmény- és indikátorkészletet a helyi hatóságok és a közösségükön belül működő szolgáltatások számára, hogy az Egységes Kimenetek Megállapodás a Skót kormánnyal (Single Outcome Agreements with Scottish Government) fejlesztésére használják. Az értékelési keretrendszer, amelyen az útmutató is alapszik, egyre gyakrabban használatos más felügyelőségek és ellenőrző szervek által. Egy speciális önértékelési eszköz, „A korporált szülői szerepvállalás hatékonyságának értékelése”, még fejlesztés alatt áll. Amely az „Útmutató a gyermekeknek és fiatal felnőtteknek nyújtott szolgáltatások értékeléséhez” c. dokumentumot veszi alapul.

A keretrendszer használatával a belső és külső értékelést végzők számba vehetik a kapcsolatokat a gyermekeknek és fiatal felnőtteknek nyújtott szolgáltatások különböző aspektusai között:

- az eredmények és a szolgáltatások hatásai között;
- a használt eljárás és a szolgáltatásnyújtás között;
- a vezetőség és a szolgáltatásnyújtásban és -fejlesztésben mutatkozó irány között.

Az „Útmutató a gyermekeknek és fiatal felnőtteknek nyújtott szolgáltatások értékeléséhez” c. dokumentum minőségi indikátorokat használva egy keretrendszert biztosít, amely segítségével a tanács korporált szülői szerepvállalását lehet értékelni.

Például, minőségi indikátorokat használva az önértékelést három összefüggő szinten lehet alkalmazni:

- a szolgáltatások és a szervezetek stratégiai irányítása, például kidolgozása és végrehajtása a Gyermekeknek Nyújtott Integrált Szolgáltatások Tervének (Integrated Children's Services Plan), amelyben lenne egy külön fejezet a veszélyeztetett gyermekek eredményeinek javítására irányuló tervekről;
- operatív irányítás a szélesebb struktúra szolgáltatásainak és szervezeteinek, például ahol az iskolák, szociális munkások, egészségügyi szakemberek és a rendőrök azért dolgoznak együtt, hogy kezeljék az operatív irányítás azon problémáit, amelyek azzal kapcsolatban merülnek fel, hogy integrált szolgáltatások segítségével elégítsék ki a veszélyeztetett gyermekek szükségleteit;
- egy specifikus szolgáltatás nyújtása, például ahol a tanácson belüli szociális munkaszolgálatok, az oktatás és a lakhatás inputjai kombinálódnak a gyermekeket meghallgató személy tapasztalataival és az egészségügyi szolgáltatásokkal, azért, hogy foglalkozzanak az otthonukban vagy az otthonuktól távol gondozásban lévő gyermekekkel és fiatal felnőttekkel.

Az Ellátási Bizottság (Care Commission) azokat a szolgáltatásokat szabályozza, amelyeket a 2001-es ellátásról szóló rendeletben határoztak meg, mint például a nevelőszülői szolgáltatást, biztonságos szálláshely szolgáltatást, bentlakásos iskolákat és gyermekotthonokat. A szolgáltatást igénybe vevő gyermekek és fiatal felnőttek, illetve a családjuk és a gondozók részvétele a szolgáltatások értékelésében kulcsfontosságú.

A Szociális Munka Ellenőrző Ügynökség (Social Work Inspection Agency) felel a helyi hatóság szociális munka szolgáltatásainak ellenőrzéséért, amely szolgáltatások elérhetőek a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a családjak számára, továbbá, ha a gyermeket az otthonától távol gondozzák, akkor a szakemberek számára is. A Szociális Munka Ellenőrző Ügynökség rendszeresen ellenőrzi a tanácsok pénzügyi intézkedéseit és a megbízásokat a gyermekeknek és fiatal felnőtteknek nyújtandó szolgáltatásokra, illetve a tanács korporált szülői szerepvállalási kötelességeinek a megközelítését.

Az önértékelés során a tanács és a partnerszervezetek azonosíthatják az erősségeiket és a szolgáltatások azon területeit, melyek fejlesztésre szorulnak, meghatározhatják a fejlesztési célkitűzéseket és különböző stratégiákban állapodhatnak meg ezen célok elérésének érdekében. Továbbá segít megválaszolni olyan kérdéseket, mint „Mennyire vagyunk jók most?” és „Mennyire lehetünk még jobbak?”.

Bevezetés

Az elmúlt évek jelentős mértékű figyelmének ellenére a különbség a gondozott gyermekek eredményei és a társaik eredményei között egyre inkább nőtt. A kormány erre a Gondozás Számít című publikációjával válaszolt (DfES 2006a, 2007), amelynek célja, hogy biztosítsa az állam felelősségvállalását egy hatékony állami szülői szerepvállalás kiépítése érdekében. Ez azt jelenti, hogy az összes helyi hatóságnak felül kell vizsgálnia és fel aktualizálnia kell a módszert, amivel a gondozásban részesülő gyermekek szükségleteit kielégítik. Ennek a kézikönyvnek a célja, hogy segítsen a megválasztott tanácsstagoknak ebben a fontos feladatban. A hangsúly inkább a vezetésen és elkötelezettségen van, amit csak a tagok és a vezető tisztviselők tudnak biztosítani, kevésbé hangsúlyosak a frontvonalban dolgozók szerepei és a gondozók munkája, akik közvetlenül érintkeznek a gyermekekkel. Ez a kézikönyv használható az új tagok felkészítésére, beavatására is. Fontos megjegyezni, hogy minden megválasztott tagnak szabad hozzáférése van ehhez a könyvhöz – nem csak azoknak, akik érdekeltek a gyermekeknek nyújtott szolgáltatásokban. Habár ez a kézikönyv a megválasztott tagoknak készült egyéni használatra, egy nagyobb eszköztár része, amely tartalmaz gyakorlati eszközöket és képzési alapanyagokat, amelyeket a tagok és tisztviselők csoportjai használhatnak.

A korporált szülői szerepvállalás jelenleg a gyermekek jogainak politikai agenda programpontja. A Gondozás Számít (Care Matters) a Minden Gyermekek Számít (Every Child Matters) kezdeményezésre épült, amely 2004-ben került be a gyermekvédelmi törvénykönyvbe. A kormány valamennyi ügynökséget utasította, hogy dolgozzanak együtt, és dolgozzanak ki integrált rendszereket, szolgáltatásokat és stratégiákat annak érdekében, hogy fejlesszék a gyermekek eredményeit. A gyermekek bizalma és a másfajta struktúrák, azok, amik lebontják a hagyományos korlátokat az újonnan létrejött ügynökségek és az új szerepek között, amiket azért hoztak létre, hogy előrébb vigyék a következő programot: most már minden helyi hatóság rendelkezik egy vezető taggal, aki a gyermekeknek nyújtott szolgáltatást igazgatja. Mindamellet, hogy a hangsúly a gyermekek

² Jelen tanulmány a Di Hart – Alison Williams: Putting Corporate Parenting into practice (National Children's Bureau, 2008, London) kézikönyve alapján készült. Utolsó elérés: 2013. 06.15. <http://resources.leavingcare.org/uploads/65144764a2302008c4d440f68b91d06d.pdf> (A fordítás nem hivatalos és nem teljes körű.)

eredményeinek fejlesztésén van, a Gondozás Számít felismerte azt is, hogy ezeknek a gyermekeknek a későbbiekben további figyelemre van szükségük.

Az állam szülői szerepvállalásának definiálása

A tanácsadónak jogi és morális kötelessége, hogy megpróbálja egy olyanfajta bizalmi támogatást nyújtani a gondozásban lévő gyermekek számára, amelyet bármilyen jó szülő megadna a gyermekei számára...

... meg kell tennie a tőle tehető legtöbbet, hogy megbizonyosodjon arról, hogy az állami gondozásban élő gyermek egy jó kezdést kap az életben (Dobson 1998, 2. bek.).

Sok éven keresztül a helyi hatóságok felelőssége volt gondozni a gyermekeket, akik nem nevelkedhettek a szüleikkel, ideiglenesen vagy hosszú távon. 1998-ban volt egy megújult ösztönzés annak érdekében, hogy emlékeztessék a tanácsadókat az életésélyek aktív támogatásának szükségességére ezeknél a gyermekeknél. Ez a felelősség az állam szülői szerepvállalásaként vált ismertté, elismerve, hogy ezt a feladatot a tanácsadóknak egészében kell megoldaniuk. Ez több, mint ételt és menedéket biztosítani, egy jó korporált szülő legalább olyan jó színvonalú gondoskodást biztosít, mint egy rendes szülő. Ez azt jelenti, hogy a gyermeket nem csak gondozza, hanem törődik is vele és a fejlődésüket minden szempontból elő kell segítse.

A kormány 1998-as Minőség Védelmi Kezdeményezése (Quality Protects) alapján az egészségügyi államtitkár, Frank Dobson, az összes tanácsadónak levelet írt, melyben emlékezteti őket, hogy végső soron ők felelősek a nyújtott szolgáltatások minőségéért és kifejti az ő sajátos kötelezettségüket aziránt, hogy irányítsák ezt a munkát és egyúttal megfigyeljék hatékonyságát.

A testület és a tanácsstagok szerepe.

A testület feladatai a gondozott gyermekekre vonatkozóan:

- Ellátás, otthon, egészségügyhez és oktatáshoz való hozzáférés biztosítása.
- Eredmények megosztása.
- Tegyenek meg mindent, amit a jó szülők is tesznek.

Ezeket a sikereket olyan teljesítménymutatókkal lehet nyomon követni, mint például:

- Rendőrségi ügyek száma.
- Elért eredmények az oktatásban, képzés és foglalkoztatás mértéke összehasonlítva más családban élő gyermekekkel.
- Otthon- és iskolaváltások száma.

Mint megválasztott tagok, a tanácsosok a következőkért felelősek:

- Tudatában lenni az állami szülői szerepvállalás szerepével és a megosztott felelősséggel, azzal kapcsolatban, hogy biztosítsák a szükségletek kielégítését a gondozásban lévő és az azt elhagyó gyermekek számára.
- Némi ismeret a gyermekek szükségleteiről és gyermekvédelmi háttéréről, amikről a hatóság gondoskodik, és arról hogy ezek hogyan változhatnak.
- Annak megértése, hogy a tanács döntéseinek milyen hatása van a gondozott gyermekekre.
- Információ gyűjtése az ellátás és a szolgáltatások minőségéről a gyermekek elmondásai alapján.
- Figyelembe vétele annak, hogy a szolgáltatás elég jó lenne-e a saját gyermekeik számára.
- Annak biztosítása, hogy folyamatba helyezzenek intézkedéseket, amelyek kezelik a hiányosságokat a szolgáltatások terén, és amelyek folyamatosan javítják a gyermekek eredményeit.

Miért fontos az állam szülői szerepvállalása?

A gondozásban élő gyermekek korporált szülőjeként az államnak különleges kötelessége a jólét biztosítása. Mint bármilyen más jó szülőnek, az államnak is a gyermek érdekeit kell elsőként szem előtt tartania. Ez azt jeleneti, hogy az állam erőteljesen támogatja, hogy a gyermekek a legjobbat kaphassák és, hogy segítsék őket abban, hogy sikeres életük legyen. (DfES 2006 a, 31. bek.)

A megújult fókuszú állami szülői felelősségvállalás felismerése annak, hogy a gondozásban lévő gyermekek eredményei továbbra is szegényesek, lényegesen rosszabb iskolai teljesítményt nyújtanak, továbbá sokkal valószínűbben lesznek bűnelkövetők vagy hajléktalanok, mint társaik. Sokkal nagyobb kockázattal vannak kitéve az esetleges gondozói visszaéléseknek, és számos vizsgálat rávilágított, hogy

milyen komoly problémák történhetnek, ha nem biztosított semmilyen szigorú szabályozás (Utting 1991, 1997; Waterhouse, Clough és LeFlemming 2000). Ez a kockázat nagyobb, ha a gyermek hatóságon kívül van elhelyezve, ha fogyatékkal élő, vagy ha nincs hozzáférése független támogatóhoz vagy látogatóhoz.

Az okok, amiért egy gyermeket gondozásba kell venni – mint például szülői bántalmazás, elhanyagolás vagy elhagyás – már eleve hátrányos helyzetbe hozza őket. Fontos, hogy a gyermekvédelmi gondozásban tapasztaltak kompenzálni tudják a hátrányaikat.

Mit mondanak a gyermekek?

Fontos meghallgatni, hogy mit mondanak a gondozásban élő és az azt elhagyó gyermekek:

- a számukra nyújtott szolgáltatásokról
- a gondozásról.

Mi fontos a gyermekeknek?

A család, barátok és a közösség hiánya számít:

„Össze voltam zavarodva és teljesen érzéketlen voltam. Nem mondták meg, hogy mi történt az anyákkal és apákkal.”

Kapcsolatok – gondoskodás nem csak gondozás

„Úgy bántak velem, mint egy családtaggal és olyan volt, mintha a saját gyermekük lettem volna, és azt hiszem, ez volt ennek az egésznek a lényege.”

Normális életet akarnak és jövőt

„... Mindig főzött nekünk és nagyon kedves család volt, normális családi élet volt és ez nagyon jó volt. Ez soha nem volt a saját anyámmal.”

Hangot emelni a bürokrácia ellen

„Egy nagy rakás szemét. Úgy beszélnek rólad, mintha ott sem volnál.”

Legyen egy bizalmas – akiben bízhatnak

„Nem volt senki, akiben igazán bízhattunk volna, akinek elmondhassuk, hogy nem megyünk vissza a nevelőszülőkhöz, hogy nem jövünk ki a szociális munkással vagy az emberekkel.”

Az elmélet átvezetése a gyakorlatba

El kell ismerni, hogy az állam szülői szerepvállalása nem egyértelmű. Gyermeket gondozni nem egyszerű és más gyermekek gondozása még nagyobb kihívás. A tanácsadók azt mondják, hogy komolyan vállalják a felelősséget, de akadályokba ütköznek az elv gyakorlatba történő átültetésekor.

Minden tanácsadó és tanácsadói tisztviselő osztozik a korporált szülői szerepvállalás felelősségében, nem mondhatnak le erről a felelősségről. De ez nem azt jelenti, hogy mindenkinek egyforma szerep jut ebben. Nyilvánvalóan napról-napra nagyobb szerep jut azoknak, akik irányítják a korporált szülői csoportokat és azoknak, akik tematikusan ellenőrzik a szolgáltatásokat, mint azoknak, akik a környezetért vagy a döntések előkészítéséért felelnek. A Tervező Bizottság döntései is befolyásolják majd a gondozott gyermek körülményeit, olyan döntéseknél, mint egy új gyermekotthon létrehozásáról szóló beadvány jóváhagyása. Hasonlóképpen a tisztviselőknek is különböző szerepek jutnak majd. A gyermekvédelmi szolgáltatások igazgatójának kulcsszerepe van annak biztosításában, hogy a rendszer és a szolgáltatások kielégítik-e a gyermek szükségleteit, ugyanakkor a lakhatásért felelős igazgatónak azt kell biztosítania, hogy több megfelelő és magas színvonalú lakhatási lehetőség álljon rendelkezésre azoknak a gyermekeknek a számára, akik elhagyják a gondozást. Az osztályfőnöknek abban van szerepe, hogy aktívan támogassa az iskolai végzettség megszerzését.

A felelősség nem csak a hatóságok vezetőségének a vállán nyugszik. A megyei tanácsokon és a kerületi tanácsokon belül talán nincs kapcsolat a szociális munkaszolgálattal, de részt vesznek annak biztosításában, hogy a közösség számára a megfelelő szabadidős tevékenységek elérhetőek legyenek.

Végezetül, a felelősség túlnyúlik a helyi hatóságok szolgáltatásain is. Az egészségügyi szolgáltatóknak és az alapellátás intézményeinek aktívan promotálniuk kellene a gyermekek egészségét; a bűnözés és a hanyag viselkedés kapcsolatát aszerint kell vizsgálni, hogy részesült-e támogatásban, annak érdekében, hogy elkerülje az effajta magatartást.

A gyermeki szükségletek kielégítésében a potenciális partnereknek skálája a valóságban olyan széles, mint az ügynökségek és a szervezetek száma ezen a területen. A tanácsadóknak gyakran több szerepük van a településeiken, például kerületi iskolaigazgatók vagy a rendőrség tagjai. A hatékony korporált szülői szerep mint kötelesség nagyon fontos, a tanácsadóknak figyelembe kell venniük és elő kell segíteniük a gondozásban élő gyermekek és az azt elhagyók jólétét a változatos tevékenységek biztosításával. Például egy területi iskolaigazgatónak szorgalmaznia kellene, hogy a gondozott gyermek az igényeinek megfelelő iskolában tanulhasson.

A korporált szülői szerepet vállalóknak el kell ismerniük, hogy jó munkát végeznek, de azt is, hogy vannak korlátok.

A szülői szeretet jellemzően részrehajló, feltétel nélküli, véget nem érő, szünetmentes, hosszan tartó és nem kiértékelhető. Az állam ezt nem tudja reprodukálni...(Utting 1991)

Az állami szülői szerepvállalás stratégiai megközelítésének kidolgozása

A Minden Gyermekek Számát és a 2004-es Gyermekvédelmi törvény azon az elgondoláson alapszik, miszerint úgy kell megválogatni a gyermekeknek nyújtott szolgáltatásokat, hogy azok igénybevételével el tudják érni az alábbi eredményeket minden gyermeknél:

- legyenek egészségesek
- legyenek biztonságban
- érezzék jól magukat és teljesítsenek
- pozitív együttműködést tanúsítsanak
- elérjék a gazdasági jólétet.

Ami a korporált szülői szerepvállalást illeti, vannak bizonyos akadályok, amelyek meggátolják a fentiekben felsoroltak megvalósulását. Például néhány bentlakásos intézményben olyan dolgozókat alkalmazhatnak, akik a gyermekek biztonságát veszélyeztethetik, vagy az iskolák vonakodva vehetik fel azokat a gyermekeket, akiknek az iskolai karrierjükben kihagyás van (noha a Gondozás Számát több joggal hatalmazta fel a helyi hatóságokat, hogy az ilyen problémával megbirkózhassanak). Az állam képviselőjében szülői szerepet vállalóknak be kell bizonyítaniuk, hogy pontos elképzeléseik vannak arról, hogy az általuk gondozott gyermekeknek mire van szükségük annak érdekében, hogy elérjék a fenti 5 eredményt, és megtervezzék, megszervezzék azokat a szolgáltatásokat, amelyek ezekhez a szükségletekhez igazodnak. Ehhez együttműködésre van szükség az ügynökségek és a bentlakásos intézmények között. Ami a gyermekek érintő szolgáltatásokat illeti, a hatóságok nem tudnak minden szolgáltatást biztosítani, amire a gyermeknek igénye van. A 2004-es gyermekvédelmi törvény megalapozta ezeknek a partnerségi megállapodásoknak a feltételeit, amelyeket formalizáltak és kiterjesztettek, így az oktatást, egészségügyet és a szociális szolgálatot integrálták a gyermekek igényeit figyelembe véve, nem pedig a szakemberek igényeit alapul véve.

Minden önkormányzatnak biztosítani kell, amit a Gyermekek és F fiatal felnőttek Terve (Children and Young People's Plan) törvény magába foglal: kifejti az ügynökségek és az önkormányzati ügysztyályok elkötelezettségét a gondozásban élő és az azt elhagyó gyermekek iránt.

Általános kötelezettségek (1. szint)

Minden tanácstagnak meg kell kérdeznie önmagát arról, hogy:

- Értem-e, hogy miért kell a gyermeket gondozásba venni, továbbá, hogy ezt milyen jogi és politikai keret szabályozza?
- Mely irányítási elvek vannak az önkormányzatomban a korporált szülői szerepvállalás működéséhez, és ezek hatékonyak-e?
- Ismerem-e – az önkormányzatomon keresztül – a gyermekek szükségleteit?
- A lehető legjobb gondoskodást nyújtjuk-e a gondozásban élő és az azt elhagyó gyermekek számára? Elég jó lenne-e ez a saját gyermekem számára?
- Tudom-e hogy mennyire végez jó munkát az önkormányzatom más önkormányzatok mutatóival és a kormányzati mutatókkal összehasonlítva?
- Van-e bármiféle akciótervem annak érdekében, hogy kezeljem a felmerülő hiányosságokat a szolgáltatásokban, és hogy folyamatosan javítani tudjam a gyermekek eredményeit?
- Felelősséget vállalok-e abban, hogy a munkám során elősegítsem a gondozott gyermek jólétét?

Megcélzott kötelességek (2. szint)

Azok a tanácsstagok, akik vállalják a látogatást a gyermekotthonokban, vagy, akik tagjaik a korporált szülői szerepet vállaló csoportoknak, azoknak a szerepkörük sokkal kiterjedtebb. A fentiek mellett az alábbiakat is meg kell kérdeznünk önmaguktól:

- Megvannak-e a megfelelő struktúrák és rendszerek annak érdekében, hogy az önkormányzat egy hatékony szülői szerepvállalást tudjon betölteni? Az összes megfelelő partnerrel együttműködünk-e?
- Melyek a jelenlegi (és tervezett) kormányzati elvárások a gondozásban élők és a gondozást elhagyó gyermekek számára nyújtott szolgáltatások terén?
- Van-e hozzáférhetőségem a kvalitatív és a kvantitatív információkhoz a szolgáltatásokról, és van-e megfelelő tudásom ahhoz, hogy értelmezsem és kiértékeljem ezeket az információkat?
- Meg tudom-e hallgatni a gondozott gyermek és a gondozásból kikerült fiatal véleményét, képes vagyok-e válaszokat adni – valamint meg tudom-e hallgatni az ő szüleit /gondozóit?
- Mely szükségleteket tudjuk jól kielégíteni és melyek azok, amiket nem tudunk kielégíteni?
- Milyen, az önkormányzat és a résztvevő partnerügynökségek között működő akcióterv létezik, amely fejleszti a szolgáltatásokat és biztosítja az alkalmazkodást a változó igényekhez?

Szakemberek kötelezettségei (3. szint)

Végezetül, kulcsszerepek jutnak annak az egyénnek, ahol az állami szülői szerepvállaló egy ember. A gyermekeknek nyújtott szolgáltatások vezető tagja és – ahol alakult – a korporált szülői szerepvállaló csoportok vezető tagjainak szorosan együtt kell működniük a Gyermekeknek nyújtott szolgáltatások elnökével az alábbi kérdések megválaszolása érdekében:

- Vezető szerep jut-e a gondozott gyermek jólétének megőrzése és annak elősegítése terén?
- Vannak-e hatékony irányítási intézkedések annak érdekében, hogy a gondozott gyermekekkel kapcsolatban hozott döntések érvénybe lépjenek a hatóságoknál és a partnerügynökségeknél?
- Végeztek-e már mélyreható analízist az önkormányzat által a gondozottak körében az igények felmérésének tekintetében, továbbá az igényelt szolgáltatással kapcsolatban, hogy azok minden tekintetben kielégítik-e a szükségleteket? Ezek az eredmények felhasználhatóak-e a jövőben? Van-e felülvizsgálati eljárás, hogy megbizonyosodjanak a változó igényekhez való alkalmazkodásról?
- Megbizonyosodtunk-e arról, hogy a gyermeknek szánt szolgáltatások hatóköre és a partnerügynökségekkel való közös tervek ki tudják-e elégíteni a gondozott gyermek és a gondozást elhagyó igényeit?
- Naprakész információkkal rendelkezünk-e a friss kutatási eredményekről és az új kezdeményezésekről, melyek új irányba terelik a szolgáltatásokat?

Egy hatékony korporált szülői szerepvállalás modellje

A következő modell egy keretrendszert biztosít a folyamatoknak, amelynek szabályait, elveit alkalmazni kell, ha a helyi hatóságoknak olyan feladattal kell megbirkóznia, mint a korporált szülő szerepvállalás. Ez a modell tartalmazza a kapcsolatokat az alábbiak között: a helyi hatóság szülői szerepvállalásának kötelezettségei, gyermekeknek és felnőtteknek nyújtott szolgáltatások, más ügynökségek forrásai és irányítási rendszerei, mely ügynökségek szolgáltatásokat biztosítanak a gondozott gyermekek és azok családjai számára.

Az együttműködési kötelezettség (2004-es gyermekvédelmi törvény) és a gyermekek bizalmi megállapodása biztosítják a modell kontextusát. A Gyermekek és Fiatal felnőttek Tervnek (The Children and Young People's Plan) ki kellene elégítenie a gondozott és a gondozást elhagyók szükségleteit.

A Gondozás Számít (Care Matters) eredményeképpen elvárás lesz, hogy minden településnek elkötelezettséget kell tanúsítani, hogy a gondozásban lévők számára elérhetővé váljanak a törvényben foglalt jogosultságaik, illetve sajátos lehetőségek és támogatások. A gondozott gyermekeket be kellene vonni ennek az elkötelezettségnek a kialakításába, illetve ezt rendszeresen felül kellene vizsgálni és reflektálni kellene erre a Gyermekek és Fiatal felnőttek Tervben.

Komponensek

Bármilyen struktúrája van a tanácsnak, a gyermekek részvétele elengedhetetlen része a folyamatnak. A Gondozás Számít (Care Matters) elvárja minden helyi hatóságtól, hogy alapítson egy Gyermekek a Gondozásban Tanácsot (Children in Care Council), hogy megbizonyosodjanak arról, hogy minden gyermek elmondhatja a véleményét. Ez megteremti azokat az eszközöket, melyekkel konzultálhatnak és bevonhatják a gondozásban élő gyermekeket a helyi ellátás kialakításába. A szülőknek, családnak és gondozóknak is hasonló hozzájárulást kell tenniük, amennyiben az a célkitűzés, hogy az összes érdekelt véleményét meghallgassák, számba vegyék.

Az 1. ábra közepén lévő doboz a középpontja a korporált szülői szerepvállalás kötelezettségeinek. Ennek a vezetését és irányítását tisztázni kell az adott hatóságon belül – például tisztában kell lenni azzal, hogy a csoport milyen forrásokat tud mozgósítani, és hogy az egyes tagok milyen hatáskörrel bírnak. Ha a csoportnak vagy annak tagjainak nincs meg az ehhez szükséges hatásköre, abban az esetben a döntéshozatali folyamatot tisztázni kell a hatóságon vagy az ügynökségen belül.

A kapcsolatot a korporált szülői szerepvállaló csoporttal és más vezetőséggel, erőforrásokkal és ellenőrző bizottságokkal és testületekkel szintén tisztázni kell.

A csoportnak részletes vezetési információkra van szüksége, hogy el tudja látni a szerepét.

Ezeknek az információknak az alábbiakra kell kiterjedniük:

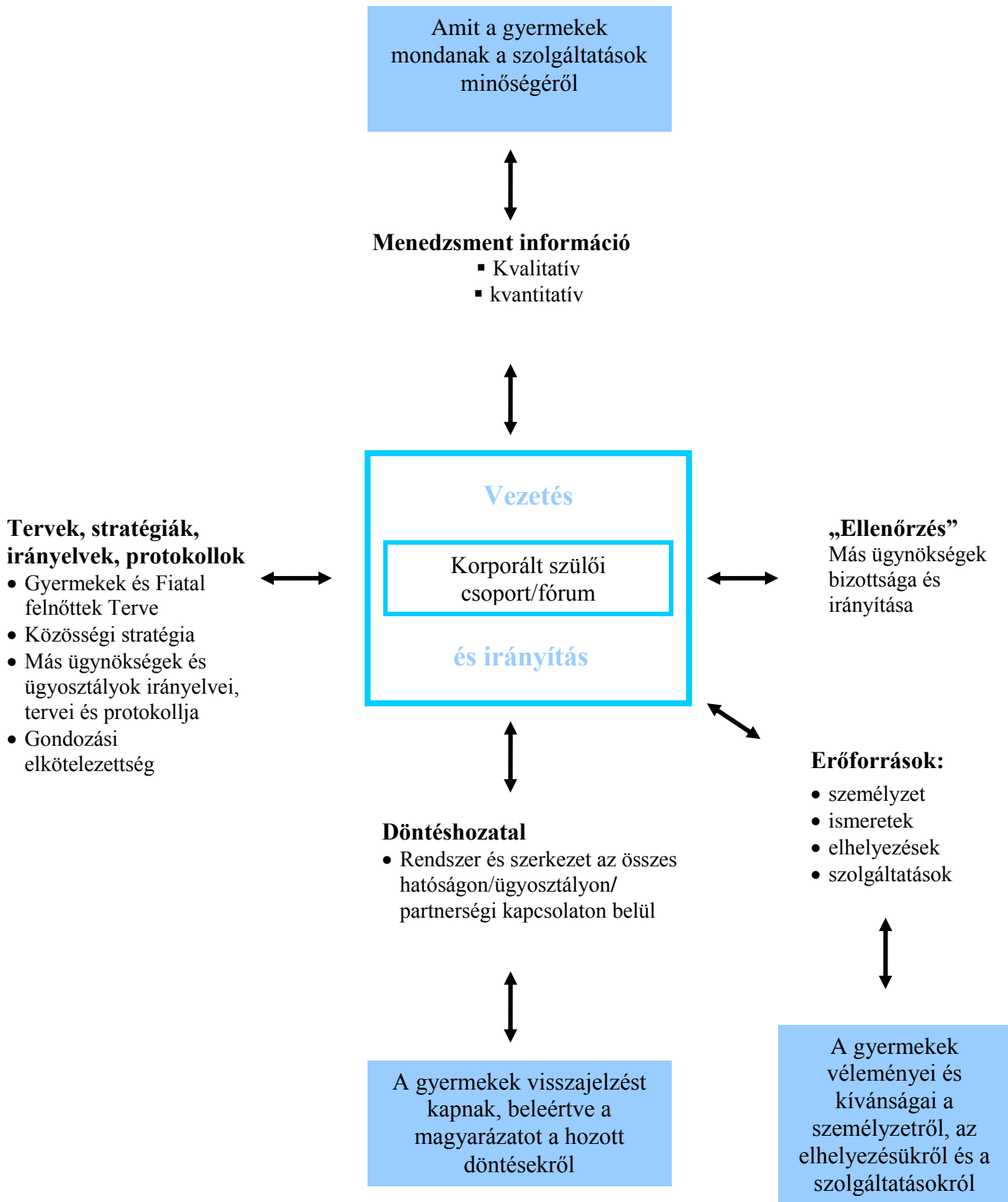
- kvantitatív adatok, mint például az ellátásban részesülők iskolai eredményei és
- kvalitatív adatok, mint például a szolgáltatás igénybevevőinek véleménye a szolgáltatás minőségéről és személyre szabottságáról, illetve, hogy kielégítik-e a szükségleteiket és hogy jó eredményeket hoznak-e ki belőlük.

A csoportnak képesnek kellene lennie arra, hogy biztosítsa vagy javasolja a megfelelő erőforrásokat minden ügynökség számára. Ezek az erőforrások:

- személyzet
- ismeretek
- elhelyezések
- egyéb támogató szolgáltatások

Terveknek, stratégiáknak, irányelveknek, protokolloknak és partneri kapcsolatoknak és tájékoztatásnak mind segítenie kellene a csapat munkáját.

Hogy néz ki a modell a te működési területeden és mi a te szereped?

A gondozásban részesülő és a gondozást elhagyó gyermekek eredményeinek fejlesztése

Az ebben a feladatban található kérdések kulcsfontosságú statisztikai adatokat és indikátorokat mutatnak be. Továbbá ajánl néhány kérdést, mellyel információhoz juthat és ellenőrizheti a gyermekek véleményeit is.

Célkitűzések

Ez a feladat segít megérteni és értelmezni az illetékes hatósághoz érkezett információkat a gondozott gyermekek tapasztalatait illetően.

A hatóság által gondozott gyermek háttere

Hány gondozott gyermek tartozik az illetékes hatósághoz?

- Milyen az etnikai hovatartozásuk?
 - Mennyiben játszik ez szerepet a nyújtott szolgáltatásokban?
 - Vannak-e olyanok, akik elhallgatják a más kisebbséghez való tartozásukat a közösségen belül?
 - A településen gondozott gyermekek tekintetében a színes bőrűek és más kisebbségek százalékos aránya hasonló-e a többi gyermekek arányával?
- Milyen a gyermekek életkori megoszlása?
- Milyen okok vezettek a gyermekek gondozásba vételéhez?

Kulcsindikátorok a hatóságok számára

- A gyermekek hány százaléka él nevelőszülői ellátásban? Ez a szám növekvő vagy csökkenő tendenciát mutat?
- Mennyire állandóak az elhelyezések, hány százalékuk költözik túl sokszor, és ez javuló vagy romló tendenciát mutat?
- Hány gyermeket helyeztek el a hatóság határain kívül?
 - Mik ennek az okai?
 - Minden szükségletük kielégítésre kerül?
 - Milyenek az eredményeik, jobbak vagy rosszabbak a hatóságon belül elhelyezett gyermekekéhez képest?

Megjegyzés: A nagy százaléku nevelőszülői ellátásban való elhelyezés az adott hatóságon belül, és az állandó gondozási hely nagy valószínűséggel hozzájárulnak a gondozott gyermekek hosszú távú szükségleteinek kielégítéséhez és a jó eredmények eléréséhez.

Oktatás

- A gondozott gyermekek hány százalékánál állapították meg a felzárkóztató oktatás szükségességét?
- Mit tud az előmenetelükről?
- Milyenek a gondozott gyermekek eredményei és képességei összehasonlítva:
 - az összes településen élő gyermekével
 - az összes Angliában, gondozásban élő gyermekekével?
- Hogyan változik ez a gyermekek idősebbé válásával és a gondozásban eltöltött idő hosszával?

Megjegyzés: Az oktatás és az egészségügy kulcsfontosságú teljesítménymutatók, melyek feltételezik, hogy más szervek, például iskolák vagy a gyakorló szakemberek – jó minőségű és rugalmas szolgáltatást nyújtanak. A megválasztott tagok lehetnek kerületi iskolaigazgatók vagy egészségügyi alapellátás tagjai is.

A gondozásban élő és azt elhagyó gyermekek jobb eredményei – (a) érezzék jól magukat és teljesítsenek, (b) pozitív együttműködés elérése – nagyobb valószínűséggel érhető el, ha a teljesítményük megfelel a saját és társaik képességeinek.

Fontos, hogy minden tag azon legyen, hogy miképp segíthetnek az oktatási szükségletek kielégítésében.

Bűnözés

- A 10 évnél idősebb gyermekeknek hány százaléka követett már el bűncselekményt vagy kapott rendőrségi megrovást?

Egészségügy

- A gyermekek hány százalékának van felmérve az egészségügyi állapota?
- Vannak bizonyos csoportok, akiknek nincs felmérve az egészségügyi állapotuk? Például idősebbek vagy nagyon fiatalok, akik a hatóságon belül vagy kívül vannak elhelyezve?

Megjegyzés: a gyermekek csak akkor érzik jól magukat és tudnak jól teljesíteni, ha az egészségügyi szükségleteik kielégítettek.

Különösen fontos, hogy az ötéves kort elért vagy annál fiatalabb gyermekekről készüljön fejlődési felmérés, mivel ez a kritikus kor a problémáik kezelésére, amelyek, ha felderítetlenek maradnak, minden tekintetben negatív hatással lesznek a gyermek életére.

Néhány elgondolkodtató kérdés

- Az előző évek statisztikáihoz képest a hatóságok teljesítménye hogyan alakult a kulcsindikátorok alapján:
 - növekedett
 - változatlan maradt
 - romlott?
- Mit kellene még ahhoz tenni, hogy a javuljanak a gondozott gyermekek tapasztalatai/élményei?
- Vannak bizonyos csoportok, akik rosszul teljesítenek?
- Milyen szükségleteket elégítenek ki jól, és melyek azok, amiket nem tudnak kielégíteni?
- Vannak bizonyos helyi kihívások?
- Milyen kívánalmaik vannak, hogy a korporált szülői szerepvállaló csoport (vagy ezzel egyenértékű) mivel foglalkozzon?
- Honnan tudja Ön, hogy az ön által gondozott gyermekek mit mondanak?

Minden gyermek számít: Az egészség

A Minden Gyermeke Számít c. dokumentum a kormány elképzelése a gyermekeknek szóló szolgáltatásokról. A szolgáltatások átalakítását tűzték ki célul annak érdekében, hogy elérjék azt az 5 eredményt, ami a legfontosabb a gyermekek és fiatal felnőttek számára. Ezek közül a legelső az egészség.

Hogyan definiálható ez az eredmény?

Az egészség kifejezés a legtágabb értelemben használatos. Beletartozik a fizikai, mentális és a szexuális egészség is. Az egészség nem csak a betegségek elleni küzdelemről szól; célja, hogy megelőzze a betegségeket azzal, hogy támogatják a gyermekeket, hogy „egészséges” döntéseket hozzanak az életükkel kapcsolatban – mint például, hogy nem használnak drogokat és megelőzik a tinédzserkori terhességeket.

Hogyan érinti mindez a gondozott gyermekeket?

Az egészség aktív promotálása kifejezetten fontos a gondozásban élő és a gondozást elhagyó gyermekek esetében, mivel hátrányos helyzetben vannak. Például gondozott gyermekeknél ötször nagyobb a kockázata annak, hogy mentális zavart diagnosztizálnak esetükben, mint a társaiknál. (ONS 2003)

A gondozott gyerekekről elmondható:

- Nagyobb kockázattal kerülhetnek gondozásba, ha van valamilyen különleges egészségügyi szükségletük, amit a szülők nehezen tudnak megoldani.
- Előfordulhatnak további egészségügyi szükségletek, amelyek a múltban tapasztalt szegényes ellátásból vagy traumától erednek.
- Előfordulhat, hogy nehezen jut hozzá a megfelelő egészségügyi ellátáshoz a gyakori költözések miatt.

Fontos, hogy miután gondozásba vették a gyermeket, ezeket a hátrányokat orvosolják.

Az Egészségügyi Minisztérium (Department of Health) (2002) kiadott egy tanácsadóknak, egészségügyi alapellátásban dolgozóknak és stratégiai egészségügyi szervezeteknek szóló útmutatót, annak érdekében, hogy promotálja a gondozott gyermekek egészségügyi ellátását.

Ez az útmutató azt célozza meg, hogy minden gyermek részesüljön egészségügyi felmérésben, miután gondozásba vették, amelyet alapul véve el tudnak készíteni egy egyéni egészségügyi tervet, amiben benne van, hogy hogyan kell a gyermek egészségügyi szükségleteit kielégíteni. Ez az útmutató a gondozott gyermekek meglátásait veszi alapul.

A fiatal felnőttek kifejezték érdeklődésüket olyan témák iránt, mint: egészséges szexualitás, fitness, depresszió, fogamzásgátlás, drogok, bőr- és hajápolás, és hogy hogyan használják mindezt a gyakorlatban. Az Oktatási és Ifjúsági Szolgálat (Education and Youth Services) jelentős mértékben hozzájárul ehhez az agendához.

Az NCB (National Children's Bureau) és a kormány által közösen kidolgozott Egészséges Gondozás (Healthy Care) programban létrehoztak egy nemzeti standardot a gondozott gyermekek egészsége érdekében. Ez annak biztosítását célozza meg, hogy minden ellátás a következőket nyújtsa: egészséges gondozási környezet, minőségi egészségügyi felmérések, egészségügy és kezelés, az egészség és a jólét elősegítése.

Minden Gyermek Számít: Biztonság

Hogyan definiálható ez az eredmény?

Mint az előzőekben, itt is tágan értelmezhető ez a fogalom. Biztonság nemcsak védelmet jelent a bántalmazástól, elhanyagolástól, erőszaktól és a szexuális kizsákmányolástól, hanem védelem más

ártalmaktól is. Magába foglalja a balesetektől és haláltól való védelmet; a terrorizálástól és diszkriminációtól való óvást, illetve a bűnözéstől és iskolán belüli/kívüli antiszociális viselkedéstől való óvást is. Ennek érdekében elvárás a szülőktől, gondozóktól és családtagoktól, hogy biztonságos otthont és stabilitást nyújtsanak a gyermekeknek.

Hogyan érinti mindez a gondozott gyermekeket?

A gondozott gyermekek számos módon lehetnek veszélynek kitéve:

- A gyermekek többsége azért lett gondozásba véve, mert otthon nem voltak biztonságban, és ez a kockázat nem mindig szüntethető meg azzal, hogy kiemelik a gyermeket.
- Sajnos az ellátási rendszer nem mindig nyújt számukra biztonságos menedéket. Az évek során számos vizsgálat során kirajzolódottak visszaélések az elhelyezéseknél.
- Hathatós intézkedésekre van szükség, hogy a dolgozók megbizonyosodhassanak a gyermekek védettségéről.
- A fogyatékkal élő gyermekek különösen ki vannak téve a visszaéléseknek, főleg, ha kommunikációs zavarral küszködnek és távol élnek az otthonuktól, kevés lehetőséggel a családjaikkal, otthoni vagy iskolai barátaikkal való kapcsolattartásra.
- A gondozott gyermekek nehezen árulják el a visszaéléseket, vagy ha elmondják, akkor előfordulhat, hogy nem hisznek nekik. A korporált szülői szerepvállalóknak különösen ébernek kell lenniük és biztosítaniuk kell, hogy a gyermek találkozhatson tanácsadókkal és külső látogatókkal.
- A gondozott gyermekek nagyobb kockázattal vannak kitéve a fentiekben leírt másfajta ártalmaknak.
- Előfordulhat, hogy terrorizálják őket, mert gondozásban élnek, vagy, hogy más, a gondozási helyen bentlakó áldozatává válnak.
- A gyermekotthonok célpontok lehetnek olyan emberek számára, akik keresik a sebezhető gyermeket, hogy szexuálisan kihasználhassák, vagy függő helyzetbe kényszerítsék.
- Azok a gyermekek, akik elszöknek a gondozási helyről, különösen sebezhetőek. Ha ez megtörténik, a korporált szülő szerepvállalóinak ugyanúgy kell aggódniuk, mint más felelős szülőnek: tegyen meg mindent, hogy megtalálja a gyermeket, derítse ki, hogy miért szökött el a gyermek és készítsen tervet arról, hogy hogyan fogja biztonságban tartani a gyermeket a jövőben.

Minden Gyermekek Számát: Érezzék jól magukat és teljesítsenek

Hogyan definiálható ez az eredmény?

A hangsúly a lehetőség megteremtésén van annak érdekében, hogy a gyermekek egyéni és iskolai sikereket érjenek el. Ez a kisgyermekkorban kezdődik, így a gyermekek készen állnak majd az iskolára, és amikor már iskolába járnak, akkor jól érzik magukat és jó eredményt produkálnak. A gyermekeket abban is támogatni kellene, hogy személyes és közösségi fejlődést érjenek el és, hogy élvezzék a szórakozást.

Hogyan érinti mindezt a gondozott gyermekeket?

A gondozott gyermekek oktatásának az egyik legfontosabb hozzájárulása, amit egy korporált szülői szerepvállaló tehet, a megbecsülés és a támogatás, mert ezzel a jövőjükbe fektetnek be. (Fletcher 1999)

A gondozásban élő gyermekek iskolai eredményei továbbra is rosszabbak a társaikéhoz képest.

Az Egészségügyi Minisztérium és az Oktatási és Foglalkozási Minisztérium (2000) által kiadott, az állami gondozott gyermekek oktatásáról szóló útmutatója vitatja azt a feltételezést, miszerint a gyenge teljesítmény elkerülhetetlen eredménye a hátrányos és traumatizált háttérnek. Új intézkedések kerültek bevezetésére, melyek szerint a tanácsoknak biztosítani kell minden gondozott gyermek számára egy személyes oktatási tervet (Personalized Education Plan).

Előfordulhat, hogy mielőtt gondozásba kerülnek, a gyermekek oktatásában szünet van, vagy túl sokat szoronganak ahhoz, hogy tanuljanak. A Társadalmi Kirekesztés Egység (Social Exclusion Unit) (2003) munkája során öt okot azonosított, melyek az ellátási rendszerben lévők gyenge teljesítményéért felelősek:

- Túl sok fiatal felnőtt élete jellemezhető instabilitással
- A fiatal felnőttek túl sok időt töltenek iskolán kívül vagy más tanulmányokkal kapcsolatos tevékenységtől távol
- A gondozóknak nem kötelességük vagy nincsenek adekvát eszközeik, hogy megfelelően segítsék és támogassák az otthoni tanulást és fejlesztést.
- A gyermekeknek több segítségre van szükségük, hogy elérjék az érzelmi, mentális és fizikai egészséget és a jólétet.

Jelentős erőfeszítések történtek ezen tényezők kezelésének érdekében. A 2004-es gyermekvédelmi törvény 52. §-a kötelezővé tette a helyi hatóságoknak, hogy kiemelten kezeljék a gondozott gyermekek tanulmányi eredményeit. Az Oktatási Minisztérium, az Önkormányzati Társulás, a Fejlődés és Fejlesztési Hivatallal és az Ellenőrző Bizottsággal közösen létrehozott egy frissített útmutatót (2006), hogy segítse ennek a kötelezettségnek a végrehajtását. A 2005-ös oktatási törvény 106.§-a lehetővé tette azt a szabályozást, mely megköveteli az iskoláktól, hogy gondoskodást nyújtsanak a gondozott gyermekek számára, beleértve egy olyan intézkedést, mely felvételi előnyt biztosít más gyermekekkel szemben. A Gondozás Számít (Care Matters) továbbfejlesztette ezeket a kezdeményezéseket egy „virtuális igazgató” szerepének javaslatával és számos más intézkedés javaslatával is. Mint például egy személyre szabott költségvetés létrehozása, mellyel támogatják minden egyes gyermek oktatását. Kijelölt tanár szerepének törvényes alapokra helyezése. Egy speciális képzés kidolgozása a kerületi iskolaigazgatók számára és további támogatás nyújtása, hogy lehetővé tegye a gondozott gyermekeknek, hogy korai fejlesztésben és továbbtanulásban. A Folytasd (CountinYou) (2005) kifejlesztett egy olyan csomagot, mely abban segít, hogy az egyes szolgáltatók, ügynökségek elősegíthessék a gondozott gyermekek tanulástámogatását és az iskolán kívüli oktatását. Az iskolán kívüli oktatás hozzájárul a gondozott gyermekek eredményeinek javításához, növeli az önbecsülést és javítja a motivációt a tanulásra.

Minden Gyermekek Számít: Pozitív együttműködés elérése

Hogyan definiálható ez az eredmény?

A gyermekek akkor tekinthetők pozitívan együttműködőnek, ha részt vesznek a döntéshozatalban és támogatják a közösséget és a környezetet; törvénytisztelők és pozitív magatartást tanúsítanak iskolán belül és kívül; kedvező kapcsolatokat alakítanak ki és nem erőszakoskodnak vagy diszkriminálnak; fejlesztik az önbizalmukat és sikeresen megbirkóznak az életükkel kapcsolatos jelentős változásokkal és kihívásokkal, és ha fejlődik a vállalkozókészségük.

Hogyan érinti mindezt a gondozott gyermekeket?

Számos tényező nehezíti a gyermekek pozitív együttműködését:

- Egyértelműen bizonyítható, hogy a gondozott gyermekek nagyobb valószínűséggel kerülnek be az igazságügyi rendszerbe, és ennek néhány oka megelőzhető lenne. Például úgy, hogy a gyermekotthon jelenti az incidenseket a rendőrségnek, ami egy családi környezetben nem történe meg.

- A megszakítások, amit sok gondozott gyermek átél – gyakori iskola-, kihelyezés- és kapcsolatváltozások – negatív hatással lehetnek a beilleszkedési képességeikre. Legrosszabb esetben úgy érezhetik, hogy nincsenek megbecsülve és ennek eredményeként, hogy kevés szerepük van a társadalomban.
- Ezt fokozhatja a negatív sztereotípiák a gondozott gyermekekről és a távoli kihelyezés a támogató hálójuktól.
- Rendkívül fontos, hogy megtalálják a kapcsolatok elősegítésének módjait, így biztonságban, egyúttal a közösség részének érezhetik magukat. Alaposan meg kell vizsgálni a gyermekek szükségleteit és olyan kihelyezést kell választani, amely megfelel a gyermek igényeinek.
- Azoknak, akik gyermekeket gondoznak, joguk van a megfelelő támogatáshoz és képzésekhez, így megbecsülve érezhetik magukat és motiváltak lesznek arra, hogy kitartsanak a nehézségek ellenére.

A Gondozás Számít vizsgálja, hogy hogyan biztosítható a kapcsolatok jobb fenntartása egy kulcsfontosságú felnőttel és hogyan biztosítható jobb elhelyezés, ahol több szintű szükségleteket is ki tudnának elégíteni, és ahol a gondozók megfelelő támogatást kapnak. Arra is vannak javaslatok, hogy hogyan lehetne javítani a fiatal felnőttek hozzáférését pozitív tevékenységekhez és fejleszteni a gondozott gyermekek támogatását a fiatalokot segítő igazságszolgáltatási rendszerben.

Minden Gyermeke Számít: a gazdasági jólét elérése

Hogyan definiálható ez az eredmény?

Ez az eredmény egyaránt fókuszál az eltartott gyermekekre és azokra, akik átmenetben vannak a felnőttkor felé. Az összes gyermek esetében ez annyit jelent, hogy megfelelő otthonban és fenntartható közösségben élnek; hozzáférésük van a közlekedéshez és az anyagi javakhoz; és megfelelő jövedelemmel rendelkező háztartásban élnek. Az idősebb gyermekek és a fiatal felnőttek esetében ez még annyival egészül ki, hogy továbbtanulásban, foglalkoztatásban vagy tankötelezettségi kor utáni képzésben vesznek részt, illetve felkészültek a munkavállalásra.

Hogyan érinti mindezt a gondozott gyermekeket?

A gondozott gyermekek rendszerint a társaiknál nehezebben teremtik meg a jó életszínvonalat, amikor függetlenné válnak. Nagyobb valószínűséggel válnak hajléktalanná, munkanélkülivé vagy kerülnek börtönbe. Ezeknek az okai az alábbiak lehetnek:

- A gondozást elhagyóknak megfelelő szállást kellene biztosítani biztonságos környezetben, ha egyedül kell boldogulniuk. Segíteni kell a szállásukat felszerelni és tanácsadást biztosítani, ha nehézségekbe ütköznek – mint minden fiatal felnőtt számára, aki először próbál független lenni.
- A fiatal felnőttek azon életkorának, amikor elhagyják az otthont, reálisnak kellene lennie. A gondozott gyermekek önálló életre való készségei gyakran alacsony szintűek lehetnek az átéltek miatt, de mégis korai korban kapnak függetlenséget és hagyják őket, hogy egyedül boldoguljanak.
- A gondozott gyermekek oktatásában előfordulhatnak múltbéli törések és idő kell, míg felzárkóznak. Ha erre nem kapnak lehetőséget, akkor csökkenhet annak az esélye, hogy képes lesz továbbtanulni vagy munkába állni.
- A legtöbb fiatal felnőttnek folyamatos igénye van a gyakorlati és érzelmi támogatásra a családjuktól, miután elhagyták otthonukat. Hazatérhetnek, ha életük nehezzé válik, hazahozhatják a mosnivalójukat vagy kölcsönözhetnek pénzt. Nem ez az eset a gondozást elhagyó gyermekeknél, az effajta támogatás alternatíváira szükség van.

A Gyermekvédelmi Törvény (Gondozás elhagyása) (2000) előírja, hogy a tanácsoknak támogatást kell nyújtania a gondozást elhagyó gyermekeknek 20 éves korukig vagy azon túl, ha oktatásban vagy képzésben vesznek részt. Ez részben pénzügyi, részben gyakorlati támogatást jelent, de érzelmi támogatást is biztosít a fiatal felnőtteknek, így nem kell egyedül boldogulniuk a közösségben. Minden fiatal felnőttnek kellene rendelkeznie egy ún. kilépési tervvel, amelyben meg van határozva a függetlenséghez vezető útjuk és a támogatás, amelyekre számíthatnak.

A Gondozás Számít elvárja a szolgáltatások biztosításának meghosszabbítását azzal, hogy nem kezdeményezi a fiatal felnőttek túl korai kiléptetését a rendszerből (18 év alatt), és néhány esetben biztosítja az elhelyezéseket 21. éves korig. Továbbá megszilárdítja a fiatal felnőttek támogatását a gondozás elhagyása után, beleértve az anyagi támogatást az egyetemi tanulmányok folytatásához.

Az ellátás tervezése

Mik a jó gyakorlat implikációi?

Az ellátás megtervezése segíti a stabilitás és állandóság biztosítását a gyermekek számára. Az elhelyezés stabilitása lehetővé teszi a gyermekek ragaszkodását a gondozóikhoz és ez cserébe segít nekik, hogy jobb legyen a teljesítményük és fejlődhessenek. Ez a kulcsa a gyermekek tanulmányi előrehaladásához, biztonságos és védett kapcsolatok kialakításához, a jó egészséghez és az érzelmi fejlődéshez. A jó

ellátási terv az egész hatóságnak segít a Minden GyermeK Számít (Every Child Matters) 5 eredményének elérésében.

Az önálló munkát, amit a szociális munkás végez minden egyes gyermekkel, alá kell támasztani stratégiai tervekkel, megbízásokkal és a szolgáltatásokat és az erőforrásokat felül kell vizsgálni. Ez a munka garantálja, hogy megfelelő erőforrások állnak rendelkezésre annak érdekében, hogy kielégüljenek a már gondozásba vett gyermekek szükségletei és azoknak a gyermekeknek a szükségletei, akiknél a gondozásba vétel esélye nagy. A preventív szolgáltatások fontosak a családok támogatása esetében.

A megválasztott tagoknak nem szükséges látni minden egyes gyermek ellátástervét, de tudniuk kell, hogy vannak rendszerek, amelyek biztosítják, hogy minden gyermeknek naprakész ellátásterve van, és hogy ezek a tervek időben felülvizsgálásra kerülnek.

Egy független felülvizsgáló tisztviselő éves jelentést készít a GyermeKjóléti Szolgálat (Children Service) vezető tagja részére, melyben foglalkozik a problémákkal és a kihívásokkal, csakúgy, mint a hatóság helyes gyakorlatával. A korporált szülői szerepet vállalóknak hozzáférést kellene biztosítani ehhez a jelentéshez.

A gyermekek részvétele

Mik a jó gyakorlat implikációi?

Fontos, hogy a gyermek ne csak a saját ellátásuk megtervezésében vegyenek részt, hanem a hatóságok rendszereinek segítségével az átfogó felülvizsgálatokban és a szolgáltatások és irányelvek tervezésében is. A Gondozás Számít (Care Matters) elvárja, hogy minden tanácsban legyen egy Gyermekek a Gondozásban Tanács (Children in Care Council), hogy megbizonyosodhassanak arról, hogy van egy hivatalos mechanizmus a gyermekek meghallgatása érdekében.

Az alapelv szerint a gyermek véleményét meg kell hallgatni és számba kell venni a döntéshozatalnál. Ez nem azt jelenti, hogy csak ezeket a véleményeket kell követni. A korporált szülői szerepvállalóknak mérlegelniük kell a gyermekek véleményeit és kívánságait az erőforrások, szolgáltatásnyújtások és a védelemre és biztonságra vonatkozó kötelességeik tágabb kontextusában. Fontos, hogy a korporált szülői szerepvállalók lehetőséget biztosítsanak azoknak a gyermekeknek a meghallgatására is, akik nehezebben fejezik ki magukat, mint például a kisgyermekek és a fogyatékkal élő gyermekek. A döntéseket, melyek a konzultációk alapján születnek, el kell magyarázni számukra. A gyermekek gyakran panaszkodnak arról, hogy habár meghallgatják őket, de semmi sem változik. Ezért a visszajelzés elengedhetetlen.

A szülők részvétele

Mik a jó gyakorlat implikációi?

A korporált szülői szerepvállalóknak ellenőrizniük kell azt, hogy a szülőknek van-e lehetőségük arra, hogy együttműködjenek a gyermekek helyzetének felmérésében, a tervezésben és a felülvizsgálatban. Például tudniuk kell, hogy a szülők hány százaléka vesz részt a felülvizsgálatban vagy működik együtt más módon és hogy mik a kizárások okai.

Meg kell bizonyosodniuk arról, hogy a gondozott gyermekek szüleivel konzultáltak a szolgáltatások megtervezéséről és kivitelezéséről. A szülők felülvizsgálatokba való bevonása egy másik lehetőség, hogy meghallgathassák a véleményeiket a szolgáltatás megtervezéséről és kivitelezéséről.

A Gondozás Számít (Care Matters) hangsúlyt fektet azoknak a családoknak a szükségleteire is, akiknek a gyermeke a gondozás határán van – mind bekerülés és hazabocsátás tekintetében –, hogy jó minőségű szolgáltatást kaphassanak, beleértve a családi csoportkonferenciát, ahol szükséges.

Partnerségi/Partneri Munka

Mik a jó gyakorlat implikációi?

Bár a felelősség szintjei eltérőek lehetnek partnerenként, az egyes partnerek nem valószínű, hogy képesek elérni a kitűzött céljaikat, hacsak nem nyújtanak szolgáltatásokat a gondozott gyermekek számára. Például a fiatal bűnelkövető csoportok nem valószínű, hogy képesek csökkenteni a jogsértések számát, hacsak nincsenek személyre szabott szolgáltatások a jogsértő vagy annak kockázatának kitett gondozott gyermekek számára. Iskolák nehezen tudják demonstrálni azt, hogy plusz értéket nyújtanak, hacsak nem biztosítják a szükséges egyéni támogató szolgáltatásokat, amelyet minden gondozott gyermek igényel.

Fekete és más etnikai kisebbséghez tartozó gondozott gyermekek

Mik a jó gyakorlat implikációi?

Az ügynökségeknek meg kell bizonyosodniuk arról, hogy a szolgáltatásaik diszkriminációtól mentesek, viszont bizonyítható, hogy a gyermekek nincsenek védve, szükségük nincsenek kielégítve, nincsenek

tervek készítve számukra és aránytalanul magas azoknak a gondozott gyermekeknek a száma, akik valamilyen más rasszból vagy kulturális csoportból származnak.

A gyermekek számára szolgáltatást nyújtó hatóságoknak rendelkezniük kell olyan mechanizmussal, mely biztosítja, hogy értesülnek arról, ha az általuk nyújtott szolgáltatás nem tudja kielégíteni valamelyik gyermekcsoport szükségleteit: például egy hatóság azt veheti észre, hogy egy bizonyos rasszból származók közül aránytalanul sokuk nem teljesíti az érettségi szintet.

A megválasztott tagoknak kérdéseket kellene feltenniük a látogatások során azzal kapcsolatban, hogy ösztönzik-e a gyermekeket, hogy segítenek-e nekik, hogy fenntartsák kulturális szokásaikat, illetve választhatnak-e olyan ételeket, amelyek megfelelnek a vallásuknak, kultúrájuknak vagy az egyházuk által előírtaknak.

Fogyatékkal élő gyermekek

Mik a jó gyakorlat implikáció?

Kutatási eredmények bizonyítják, hogy a fogyatékkal élő gyermekek esetében nagyobb a kockázata annak, hogy bántalmazás vagy elhanyagolás áldozatai lesznek, és hogy felülprezentáltak a gyermekvédelemben élők körében. Más fogyatékkal élő gyermekek az otthonuktól távol vannak elhelyezve egy speciális bentlakásos iskolában az év 52 hetében, de hiányában vannak a gondozásban nyújtott védelemnek. A Gondozás Számít (Care Matters) szeretné, ha fontolóra vennék, hogy szükségük van-e a „gondozott” státuszra.

A Baker által végzett kutatás (2006) szintén megállapította, hogy a fogyatékkal élő gyermekek kisebb valószínűséggel érnek el állandóságot vagy ez több időbe telik nekik. A tanulási nehézségekkel küzdő gyermekeket kisebb valószínűséggel adoptálják. A fogyatékkal élő gyermekek adoptációja több időbe telik. Szintén kisebb a valószínűsége annak, hogy hazatérhetnek, vagy több időbe telik, mire hazamehetnek. A fogyatékkal élő gyermekek, akik gondozásban maradnak, nagy valószínűséggel maradnak nevelőszülői gondozásban és ebből eredően problémákkal küzdenek 18 éves korban. Ezt figyelembe véve a korporált szülői szerepvállalóknak az alábbiakat szükséges monitorozni:

- a fogyatékkal élő gyermekek számára szánt terveket és intézkedéseket, különösen, ha az otthonuktól távol élnek;
- az időtartamot, amíg a gyermekek arra várnak, hogy elkészüljenek az ellátási terveik;
- az elhelyezésük alkalmasságát és az átmenetet a felnőttkori szolgáltatásokhoz.

A hatóságoknak meg kell bizonyosodniuk arról, hogy az értékelések a gyermekek szükségletei alapján készülnek-e, és arról, hogy a gyermekeknek van-e lehetősége a részvételre és a véleményezésre. A

konzultációk során figyelembe kell venni a gyermek által preferált kommunikációs módszert és biztosítani kell a lehetőséget, hogy véleményeinek és kívánságainak hangot adhasson. Minden gyermek kommunikációs szükségleteit fel kell mérni és biztosítani kell számukra eszközt, hogy kommunikálhassanak.

Hatóságon kívüli elhelyezések

Mik a jó gyakorlat implikáció?

- Tudja, hány gyermek került elhelyezésre az adott hatóságon kívül?
- Ismeri-e ezeknek a gyermekeknek a szükségleteit?
- Megvizsgálta, hogy a hatóság képes-e a hatóságon belüli gyermekek szükségleteinek a kielégítésére?
- Milyen erőforrásokra lenne szüksége ehhez?
- Promotálja-e a szülői és családi kapcsolatfelvételt azoknál a gyermekeknél, akik az adott hatóságn kívül vannak elhelyezve?
- Tudja-e, hogy hány gyermek van elhelyezve más hatóságok által az adott hatóság területén?
- Ezeknek a gyermekeknek a szükségletei kielégülnek?
- Milyenek az eredményeik?

Tudjuk, hogy a hatóságon kívül elhelyezett gyermekek eredményei gyengébbek, min a hatóságon belül elhelyezetteké. Ezt számos tényező okozhatja. A korporált szülői szerepvállalóknak nehéz biztosítani a hatóságon kívüli elhelyezéseknél az olyan partnerségi megállapodásokat, mint amilyenek a hatóságok határain belül vannak érvényben. Ezért tehát szükség van az előre tervezésre és az egyéni tárgyalásokra más hatóságok ügynökségeivel annak érdekében, hogy biztosítsák, hogy a rendelkezésre álló szolgáltatások kielégítsék minden egyes gyermek szükségleteit.

A Minőség Véd (Quality Protects) 4 éves programra érkezett válaszok kiértékelése azt mutatja, hogy az igazolatlan hiányzások és az iskolai kizárások száma magasabb azoknál a gyermekeknél, akik a hatóságon kívül lettek elhelyezve. A Gondozás Számít (Care Matters) javasolja az elhelyezések célzott és többszintű megközelítését, amelyek a szükségletek szintjeit és a hatékonyabb bizottsági munkát veszik alapul.

Szökésben lévő gyermekek

Mik a jó gyakorlat implikáció?

Egy korporált szülői szerepvállalónak azonos szintű aggodalmat kell mutatnia, mint a minden más szülőnek, amikor eltűnik a gyermeke. Ebben az útmutatóban a hangsúly a megelőzésen van. Kijelenthető, hogy a legjobb végelem a gyermek eltűnése ellen a bizalmi kapcsolat a gondozóval egy stabil elhelyezésen belül. Ahol a hatóságok komolyan veszik az állam szülői szerepvállaló szerepét és ahol a gyermekeknek van lehetőségük kifejezni aggodalmukat és az alapján cselekednek, ott kisebb valószínűséggel szöknek meg a gyermekek. Annak az esélyét, hogy a gyermek elszökhet, aktívan figyelembe kellene venni és intézkedéseket kell tenni az ellátási terven belül a kockázat csökkentése érdekében. Ha a kockázat mértéke nagy, akkor több szervezet részvételével kell kockázatkezelő ülést összehívni.

Abban az esetben, ha a gyermek elszökik, egyértelmű eljárást kell levezetni, hogy tisztázzák az elhelyezés, a rendőrség, a szociális ellátás és más önkéntes szervek egyéni felelősségét. Többszintű és egyedi megközelítésben kellene megállapodni. Például ha egy idősebb gyermek engedély nélkül megy el a barátaival, azt nem feltétlenül lenne szükséges jelenteni a rendőrségen, míg egy fiatalabb, sérülékenyebb gyermeket, akinek a holléte ismeretlen, azonnal jelenteni kellene, mint eltűnt gyermeket.

Mindent meg kell tenni azért, hogy a gyermekeket megtalálják és visszajuttassák őket egy biztonságos helyre, illetve szükséges annak tervezése, hogy mi a teendő, miután megtalálták őket. Ki kell jelölni egy független személyt az elhelyezés részéről, aki interjút készít a gyermekkel és kideríti a problémáit. Továbbá arról is dönteni kell, hogy a gyermek visszakerül-e ugyanabba az elhelyezésbe és, hogy mi történik akkor, ha ezt visszautasítja. Miután megtalálták a gyermekeket, meg kell határozni, hogy mik azok a szolgáltatások, melyek a jövőben segítik őket.

Fontos, hogy az ügynökségek egy olyan stratégiai válaszreakciót dolgozzanak ki a gyermekek eltűnésére, amely a trendek és minták elemzését veszi alapul. Vannak bizonyos helyek, ahonnan nagyobb valószínűséggel szöknek el a gyermekek? Milyen okokat neveznek meg, amiért a szökés mellett döntöttek?

A gondozás elhagyása

Mik a jó gyakorlat implikáció?

Minden hatóságnak meg kell bizonyosodnia arról, hogy a szolgáltatásaik megfelelnek-e a jogszabályoknak és hogy monitorozzák-e azt, hogy minden gondozást elhagyónak van-e:

- személyes tanácsadója,
- egy naprakész, részletes igényfelmérése és kilépési terve.

Szükség van olyan szolgáltatások nyújtására, amelyek megfelelnek a felmért szükségletek kielégítésére. Ennek érdekében a Gyermek és Fő fiatal felnőttek Tervének magába kellene foglalnia olyan szolgáltatásokat, mint például megfelelő és biztonságok lakhatás biztosítása.

1. Bevezetés

- 1.1. Ez a stratégia meghatározza Clackmannanshire tanácsának és a partnereinek korporált szülő szerepvállaló kötelezettségeit, különös tekintettel azokra, amelyeket gondozásban lévő gyermekek és fiatal felnőttek iránt vállaltak.

„Elköteleztük magunkat azért, hogy lehetőséget biztosítsunk a gyermekek és fiatal felnőttek számára, hogy olyan eredményeket érjenek el, amelyeket szeretnénk, ha a saját gyermekeink elérnének.”

Ez az elkötelezettség magába foglalja az olyan támogatások nyújtását, amelyek foglalkoznak a hátrányokkal, és amelyek lehetővé teszik a gyermekeknek és fiatal felnőtteknek, hogy kiaknázzák a teljes potenciáljukat. A kötelezettségvállalás, melyet az egész tanács és a partnerek vállaltak a korporált szülői szerepvállalás megvalósítása jegyében, biztosítja a gondozásban lévő gyermekek és fiatal felnőttek számára a jobb eredmények elérését. Ez a stratégia kapcsolódik a Clackmannanshire Integrált Gyermekeknek Nyújtott Szolgáltatások Terve II-höz, (Clackmannanshire Integrate Children's Services Plan 2), amely már hatályban van és az a célja, hogy egy koherens megközelítést hozzon létre a gyermekek és fiatal felnőttek szükségleteinek kielégítésére.

1.2. Hátér

- 1.2.1. Kik az általunk gondozott gyermekek és fiatal felnőttek?

A gondozott kifejezés magába foglalja az otthon gondozottakat, akik otthon lakhatnak a vér szerinti szülőjükkel/szüleikkel, vagy más családtagokkal, feltéve, ha a gyámhatóság elrendeli a felügyeletet. Szintén magába foglalja az otthontól távol gondozottakat, akik nevelőszülői ellátásban élnek vagy rokonság által gondozottak, illetve gyermekotthonokban, bentlakásos iskolákban vagy javítóintézetben élnek.

- 1.2.2. Miért kerülnek a gyermekek gondozásba?

Több oka van annak, ha egy gyermek gondozottá válik. Néhányukat elhanyagoltak, mások mentális, fizikai bántalmazásoknak voltak kitéve. Néhány szülő képtelen gondoskodni a saját gyermekeiről anyagi okok miatt, vagy gyenge szülői készségei miatt. Néhány fiatalnak a

³ Jelen tanulmány a Corporate parenting strategy for Clackmannanshire (2009-2012) c. dokumentum 1-7, 12-21 oldal alapján készült. utolsó elérés: 2013. 06.15. <http://www.clacksweb.org.uk/document/2323.pdf> (A fordítás nem hivatalos és nem teljes körű.)

családjuktól távol töltött időre van szüksége, míg a támogatási csomag el nem éri azon célját, hogy újraépüljenek a családi kapcsolatok vagy, hogy működőképessé váljanak azok. Vannak olyanok, akik komplex fogyatékossgal élnek és ezért speciális bentlakásos iskolában kell őket elhelyezni. Néhányuk pedig bekerült a fiatalkori igazságszolgáltatási rendszerbe.

A gondozott gyermekek és fiatal felnőttek nem alkotnak homogén csoportot háttérük és szükségleteik tekintetében. Ők individuális gyermekek és fiatal felnőttek, saját személyiséggel, szükségletekkel és élményekkel. Az egyetlen közös bennük, hogy számukra az élet nem könnyű, és a legtöbbjük számára az életkörülményeik néhány aspektusa vezetett ahhoz, hogy a gyámhivatal vagy bíróság elé kerültek, amely úgy határozott, hogy valamilyen kötelező együttműködésre épülő intézkedésre van szükség. Kis számuk az otthonuktól távol vált gondozottá a szüleik és a helyi hatóságok közt született megállapodás útján.

Ha a hatóság egyszer meghozta azt az alapos és nehéz döntést, hogy kiemeli a gyermeket a családból, hosszú (vagy rövid) távra, akkor az egész helyi hatóság kötelezettségévé válik a gyermek védelmezése és a jólétének elősegítése.

1.2.3. Mi történik, amikor egy gyermek vagy fiatal felnőtt kikerül a gondozásból?

Néhány gyermek vagy fiatal felnőtt kikerül a gondozásból, mert visszatérhetnek a családjukhoz, és néhányuk többször gondozásba kerül a gyermekkoruk során, mivel a családjaik nem képesek megbirkózni bizonyos helyzetekkel. Ha egy fiatal felnőtt a tankötelezettségi kor betöltésével még mindig gondozásban van, akkor a tanács további gondozásban és utógondozásban részesíti őket, hogy támogassa őket az önálló életben is. Ez a függetlenség felé vezető átmenet fiatalabb korban történik, mint más fiatal felnőtté, akik elhagyják a családi otthont. Jelentős támogatásra szorulnak, hogy megfelelő szállást találjanak, továbbá, hogy felsőoktatásban vagy képzésben vehessenek részt vagy dolgozhassanak, sőt még ahhoz is, hogy meg tudjanak birkózni az önálló élet mindennapi aspektusaival.

A tanácsok kötelessége, hogy tanácsadást és támogatást nyújtson a fiatal felnőttek számára 19 éves korukig, illetve jogukban áll ezt meghosszabbítani 21 éves korig. Arra vannak ösztönözve, hogy megbizonyosodjanak arról, hogy a fiatal felnőttek gondozásban maradnak, amíg lehetséges, lehetőleg 18 éves korig, ha ez a fiatal felnőtt legjobb saját érdeke. Meg kell bizonyosodniuk arról, hogy amikor a fiatal felnőttek kilépnek a gondozásból, fel vannak vértézve a szükséges életvezetési ismeretekkel, és megfelelő pénzügyi és más egyéb támogatást kapnak, ha nehézségbe ütköznek.

1.2.4. Mi a korporált szülői szerepvállalás?

A korporált szülői szerepvállalás a hivatalos és helyi szükséges partnerséget jelenti, minden helyi hatóság osztálya és szolgáltatásai és a társult ügynökségek között, amelyek felelősséget vállaltak arra, hogy együttműködjenek annak érdekében, hogy a gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők szükségletei kielégüljenek.⁴

A korporált szülői szerepvállalás az egész tanácsot jelenti, beleértve a megválasztott tagokat és minden helyi hatóság személyzetét. A korporált szülői szerepvállalók köteleességvállalása a gondozásban lévő gyermek vagy fiatal felnőtt iránt (attól függően, hogy mennyi ideje van gondozásban) eltarthat egészen 21 éves koráig, és néhány esetben még azután is, ha a fiatal felnőtt felsőfokú tanulmányokat folytat. Fontos megjegyezni, hogy ez a felelősség még akkor is tart, ha a gyermek már nincs gondozásban.

A szakemberek vagy megválasztott tagok bevonásának mértékét aszerint kell meghatározni, hogy milyenek a gyermek vagy fiatal felnőtt körülményei vagy szükségletei.

A skót kormány elképzelései a gyermekekről és fiatal felnőttekről, akik gondozásba kerülnek:

- hatékony élethosszig tartó tanulás
- sikeres és felelősségteljes felnőtté válás
- érzelmi, mentális és fizikai egészség
- biztonságérzet és családban való nevelkedés

Amikor egy gyermek vagy fiatal felnőtt a helyi hatóság gondozásába kerül, a tanács kötelezettséget vállal arra, hogy a gyermek a tanáccsal, mint korporált szülői szerepet vállalóval jobban jár, mint a saját szüleivel.

1.2.5. Mít várnak el a gyermekek a korporált szülői szerepet vállalóktól?

Egy jelentés, amely azt vizsgálta, hogy mi segített a gondozásban részesülőknél, hogy sikeresek legyenek, és hogy annak is érezzék magukat, a következőket azonosította:

- több ember vette őket körül, akik őszintén törődtek velük
- igény a stabilitásra és állandóságra
- több bátorítás, támogatás és nagyobb részvétel a fiatal felnőttek részéről
- igény, hogy a szociális munkás több időt töltsön a fiatal felnőttekkel, és hogy az érdekükben járjanak el

⁴ Gondozott Gyermekek és Fiatal Felnőttek: Lehet és kell is jobban csinálni (Looked After Children and Young People: We Can and Must Do Better) Skót Közigazgatás 2007.

- megnövelt oktatási támogatás a gondozott gyermekeknek
- megfelelő támogatás a gondozásból kilépő és önálló életet kezdő fiatal felnőtteknek
- pozitívabb hozzáállás a gondozott gyermekhez és fiatal felnőttekhez

1.2.6. Miért van szükség korporált szülői szerepvállalási stratégiára?

A gyermekek és fiatal felnőttek szükségletkielégítése komplex megközelítést igényel annak érdekében, hogy az állam korporált szülői szerepvállalása sikerüljön. Egy konkrét stratégiára van szükség annak érdekében, hogy megmagyarázzuk a szerep szükségességét és fontosságát, növeljük az érintett szakemberek tudatosságát és ösztönözzük őket, hogy fejlesszék képességeiket, hogy egyértelmű felelősségvállalást nyújtsanak, és hogy rugalmas és megfelelő támogatást biztosítsanak, amikor szükséges. A támogatásnak több formája lehet, beleértve a szállást, anyagi támogatást csakúgy, mint a tanácsadást és az egyes szolgáltatásokat az érzelmi és fizikai jólét biztosításának érdekében.

A gondozott gyermekeknek és fiatal felnőtteknek ugyanazokkal a lehetőségekkel kellene rendelkezniük, mint minden más gyermeknek.

A felelős szülők több szállal kötődnek a gyermekek életéhez – törődnek a biztonságukkal, az egészségükkel, és a jövőjükkel. Folyamatosan értesülnek a fejlődésükről, és hogy mihez van különleges tehetségük, továbbá, hogy milyenek az eredményeik és mik a problémáik. Meghallgatják őket és beszélgetnek velük, így tudatában vannak a szükségleteiknek és a problémáiknak.

2. Alapelvek

A sikeres korporált szülői szerepvállalás függ a világos stratégiai vezetés meglététől. A tanács kulcsfontosságú szerepet játszik annak biztosításában, hogy a gondozott gyermek és fiatal felnőtt eredményei és életesélyei maximalizáltak legyenek.

2.1. Jó korporált szülői szerepvállalónak lenni, annyit jelent, mint:

- Felelősséget vállalni a tanács gondozásában lévő összes gyermek iránt
- Kiemelt fontosságú, hogy folyamatosan kielégüljenek a gondozásban lévő gyermek és fiatal felnőtt szükségletei
- Olyan eredmények megkövetelése, amelyet bármely jó szülő akarna a saját gyermekének

Négy országos elvárás fogalmazódott meg a helyi hatóságokkal és a partnereikkel szemben, amelyet teljesíteniük kell a korporált szülői szerepvállalásuk biztosításához.

A helyi hatóság:

- 1, egy átfogó tervet készít a gondozásban lévő gyermekek és fiatal felnőttek számára, amelyben szerepel minden szolgáltatás és támogatás, amelyet megkaphatnak;
- 2, biztosítja, hogy a tanács gondozásában lévő gyermekek véleménye meghallgatásra kerüljön;
- 3, képzést és támogatást biztosít azok számára, akik csoportosan vállalnak korporált szülői szerepet;
- 4, meghatározza és megosztja a legjobb gyakorlatokat a tanács egész területén belül.

2.2. Célok:

- Tisztelni és nevelni minden gondozott gyermeket és fiatal felnőttet. Ösztönözni és támogatni a személyes fejlődésüket, biztosítani, hogy a maximumot hozzák ki magukból.
- Biztosítani, hogy a gondozott gyermekek egészségügyi igényeivel foglalkoznak, oly módon, hogy az elősegítse a gyermekek jó egészségi állapotát és a jólétét.
- Megvédeni a gondozott fiatal felnőtteket a bántalmazástól és a társadalmi kirekesztettségtől.
- Garantálni, hogy a gondozott fiatal felnőttek szükségleteit azonosították és megoldották.

2.2.1. Ezt az alábbiakkal kívánjuk megvalósítani:

- Együttműködünk annak érdekében, hogy a gondozásban lévő gyermekek és fiatal felnőttek eredményei megfelelőek legyenek és maximalizáljuk a lehetőségeket.
- Korporált szülői szerep létrehozása és annak biztosítása, hogy a személyzet minden tagja és a megválasztott tagok a gondozott fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők legjobb érdekei szerint járnak el.
- A fiatal felnőttek ösztönzése, hogy fejtsek ki véleményeiket és annak biztosítása, hogy meghallgatják őket és bevonják őket a róluk szóló döntések meghozatalába.
- Annak biztosítása, hogy az átmeneti időszakban a fiatal felnőtt élete meg van tervezve és támogatva van.
- Annak biztosítása, hogy a fiatal felnőtt ellátása és jóléte megfelelő, stabil és jó minőségű.

- Releváns információk megosztása, hogy egységes szolgáltatás legyen az ügynökségekben.

3. Clackmannanshire Tanácsa, a korporált szülői szerepvállaló

1. Elvárás –Egy Tervezhető megközelítés

Ez a korporált szülői szerepvállaló stratégia azért jött létre, hogy egyértelműen meghatározza a kötelezettségvállalásokat a gondozott gyermekek és fiatal felnőttek érdekében. Ez a stratégia továbbfejlesztésre kerül a gyermekek, fiatal felnőttek és a családjaik, más szakemberek által, illetve szolgáltatások bevonásával és megvitatásával.

A stratégia célja, hogy fejlessze a clackmannanshire-i gondozott gyermekek és fiatal felnőttek eredményeit egy hatóság segítségével, amely széles körű kötelezettségeket vállalt a korporált szülői szerepen belül. A korporált szülői felelősségvállalás programon belül ezt tartja a gondozott gyermekekkel és fiatal felnőttekkel szembeni kiemelt prioritásnak, biztosítva, hogy a lendület nem veszik el az abban való törekvésben, hogy pozitív eredményeket érjenek el és jobb életésélyeket biztosítsanak a gondozásunkban lévők számára.

A korporált stratégia egyik eredménye az egyértelmű elszámolhatóság és irányíthatóság. Ez biztosítja, hogy a gyermekek, fiatal felnőttek és a családjaik jó minőségű és kompetens szolgáltatásokban részesülnek. A stratégia utolsó eleme egy cselekvési keret, mely meghatározza az akciótervet a stratégia fejlesztése érdekében, beleértve egy hatékony együttműködés kidolgozását más szolgáltatásokkal, amelyek hozzájárulnak a gondozott gyermekek és fiatal felnőttek ellátásához és jólétéhez.

2. Elvárás –A gondozott gyermekek és fiatal felnőttek véleményei

Clackmannanshire városában a korporált szülői szerepvállalást a Korporált Szülői Szerepvállalás Munkacsoport (Corporate Parenting Working Group) felügyeli majd. A csoport évente legalább kétszer találkozik a gondozott gyermekekkel és fiatal felnőttekkel a Találkozz a Főnökökkel (Meet the Bosses) keretein belül, hogy meghallgassák a véleményeiket. A csoport lehetőséget biztosít a megválasztott tagoknak, hogy rendszeres időközönként közvetlenül találkozhassanak a gondozott gyermekekkel és fiatal felnőttekkel, különösen azokkal, akik a helyi hatóságon belül kerültek elhelyezésre.

3. Elvárás –Képzés és támogatás

Képzést és támogatást biztosítunk azok számára, akiknek stratégiai feladatai vannak mint korporált szülői szerepvállalók. Továbbá azok számára is biztosítunk, akik önkéntes segítőként foglalkoznak a gondozott és elhelyezett gyermekekkel.

4. Elvárás – Legjobb gyakorlat

Már számos jó példa van a korporált szülői szerepvállalás tevékenységeire Clackmannanshire-ben. A már jól bevált gyakorlatra alapozva a Korporált Szülői Szerepvállalás Stratégiája (Corporate Parenting Strategy) biztosítja a Korporált Szülői Szerepvállalás még következetesebb és még hatékonyabb megközelítését a tanács egész területén.

4. A gyermekek eredményei

4.1. Minden kutatás, melyet a gondozott gyermekek eredményeiről végeztek, kimondja, hogy ezek a gyermekek rosszabb szociális, oktatási és egészségügyi eredményeket érnek el, mint a társaik.

Jelentős nemzeti prioritást élvez ennek a helyzetnek az orvoslása. Ennek érdekében a skót kormány kiadott egy publikációt a gondozott gyermekek eredményeinek fejlesztéséről: Lehet és Kell is Jobban Csinálni (We Can and Must Do Better). (...)

Köztudott, hogy a gyermek korai éveiben átéltek jelentősen fontossággal bírnak a gyermek későbbi fizikai, érzelmi, alkotói és intellektuális fejlődésében.

4.1.1. Összefoglalva, az országos kutatás megerősíti, hogy:

Habár más-más arányban, de gondozásból kilépő fiatal felnőtteknél előfordulhat, hogy szegényebb társadalmi-gazdasági háttérrel rendelkeznek; korábbi élettapasztalataik szegényesebbek; traumát vagy bántalmazást éltek át gyermekkorukban; és ennek eredményeképp számos ellátásban kell részesülniük.

4.1.2. Több gondozott gyermeknél tapasztaltak:

- instabilitást (pl.: az ellátás helyének vagy az iskolák gyakori változtatása miatt);
- túl sok hiányzást az iskolából;
- felzárkóztató támogatás hiányát, arra az esetre, ha lemaradnának;
- gondozók nem nyújtanak segítséget a tanulásban és fejlődésben, mert nem tudnak vagy, mert nem kötelességük;
- szükségletet plusz támogatásra érzelmi, mentális vagy fizikai problémák kezelésére.

4.1.3. Ennek megfelelően a gondozott gyermekeknél:

- iskolai kizárások aránya tízszer nagyobb, mint a társaik esetében;

- iskolai teljesítmény felével, harmadával rosszabb a gondozásban élők esetében, mint a családban élő társaiknál;
- kevesebbszer vesznek részt fogászati és egészségügyi ellenőrzésen.

4.1.4. A gondozott gyermekek esetében a büntetőjogi felelősségre vonhatóság korának elérésekor háromszor nagyobb esélye van annak, hogy figyelmeztetésben részesülnek vagy bűncselekmények elkövetése miatt elítélik őket.

4.1.5. A 16 és 19 éves kor között gondozott gyermekek mintegy egyharmada nem fejezi be a tanulmányait, folyamatban lévő képzéseit, vagy munkanélküliek.

4.1.6. A gondozásból kilépő lányok háromszor nagyobb valószínűséggel lesznek terhesek.

4.1.7. Azok a gondozott gyermekek, akik a rokonság gondozásában állnak (távolabbi rokonok) vagy tartósan élnek örökbefogadó szülőkkel, általában jobb eredményeket érnek el.

6. Korporált szülői szerepvállalás stratégiája

Mint a legtöbb nagycsalád, a korporált család is több részből áll – az egész helyi hatóság; általános és speciális egészségügyi szolgáltatások; független szektor szolgáltatói, a rendőrség és a rendszer minden olyan része, amely segíti az ügynökségek szolgáltatásainak eljuttatását a célcsoportokhoz.

6.1. Az Integrált Gyermekeknek Nyújtott Szolgáltatások Tervét egy ügynökségek közötti stratégiai csoport irányítja, élén pedig a Személyes Szolgáltatások igazgatója áll. A terv törekszik arra, hogy:

- létrehozzon és fenntartsa egy ügynökségek közötti információs rendszert;
- jobb tanulmányi eredmények szülessenek az egyéni szükségletekhez igazodó tervek segítségével, és hogy fejlessze a szolgáltatásait annak érdekében, hogy kezelje a gyermekek elkallódását, ezért egész napos ellátást biztosít;
- fejlessze az egészségügyi eredményeket, ezért hatékony vizsgálatokat biztosít;
- az ellátásra és a beavatkozásokra fókuszáljon, annak érdekében, hogy csökkentse az időtartamot, amelyet a gyermekek gondozásban töltenek, illetve az elhelyezések változtatásainak számát;

- csökkentse a gyermekek és fiatal felnőttek várakozási idejét, míg állandó vagy örökbefogadó elhelyezésre kerülnek;
- minőségi nevelőszülői ellátás és lakásotthoni ellátás megteremtésére és a nevelőszülői ellátás folyamatos modernizálására;
- a gyermekfelügyelettel kapcsolatos nemzeti standardokat hatályba helyezze;
- Rokonsági Ellátás (Kinship Care) lehetőségének könnyebb igénybevételét a távolabbi rokonok számára;
- kidolgozzon további eszközöket, amelyek révén a gyermekek befolyásolhatják a stratégiai és egyéni szolgáltatások tervezését.

6.2. Javaslatok születtek arra, hogy a korporált szülői szerepvállalási stratégiának magába kellene foglalnia az alábbi fontos prioritásokat:

- A Minden gyermeknek a jogaik biztosítása (Getting It Right For Every Child) részeként jelentős változás történt a rendszer értékelésében és tervezésében. Kiemelt prioritás annak biztosítása, hogy a gyermekek és a családok véleményeit jobban figyelembe vegyék az új folyamatokban.
- Jelentős figyelem fordítása a hatóságon kívüli elhelyezések számának csökkentésére.
- Kötelezettségvállalás arra, hogy minden gondozott gyermek egész napos oktatási segítséget vehessen igénybe.
- Nagyobb és jobb lakhatási támogatás nyújtása a gondozásból kilépők számára.
- Fokozott támogatás a munkavállaláshoz és a képzésekhez, beleértve a tanácson belüli lehetőségeket.
- Célorientált egészségügyi szűrés és tervezési folyamat minden gondozott fiatal felnőtt számára.

6.3. A sikeres intézkedések a gyermekeknek nyújtott szolgáltatások javításáért az alábbiakat eredményezik:

- a gondozott gyermekek iskolázottsági szintje javul,
- kevesebb lesz a gondozásihely-váltások száma,
- a gondozásban töltött idő csökken,
- az otthontól távol gondozott gyermekek aránya csökken,
- a hatóságokon kívüli elhelyezések száma csökken,

- több gyermek részesül lakhatási támogatásban,
- több gyermek tanul tovább/vesz részt képzésben vagy dolgozik.

7. A korporált szülői szerep

- 7.1. A skót kormány elvárja, hogy a helyi hatóságok vállaljanak korporált szülői szerepet.

Mint bármilyen jó szülő, mi is azt szeretnénk, hogy a gyermekek élvezzék az iskolát és jól teljesítsenek ott; szeretnénk, ha egészségesek és boldogok lennének, ha biztonságban éreznék magukat és magabiztosak lennének. Azt is szeretnénk, hogy továbbtanuljanak, munkát találjanak és hogy szeretetteljes kapcsolatban éljenek boldogan. Továbbá szeretnénk, ha eredményes tagjai lennének a társadalomnak, és ha elérkezik az idő, akkor ők is jó szülővé váljanak.

- 7.2. A tanács már megállapodott abban, hogy kiemelt figyelmet fordít a gondozott gyermekek ügyeire. Királyi Felügyelőség az oktatásban (Majesty's Inspectorate of Education) (Jó Gyakorlat (Good Practice) állítása szerint: „ahol Gyermekek Önkéntes Segítői program vagy ahhoz hasonló jött létre, ott a menedzserek vagy a megválasztott tagok aktív szerepet vállalnak a gondozás felügyelésében és a gondozott gyermekek érdekében történő intézkedések megtervezésében. A Gyermekek Önkéntes Segítői program biztosítja, hogy minden gondozott gyermek megkapja azt a szolgáltatást, amelyre szüksége van, és akkor, amikor szüksége van. Nagyon hatékonyak a döntéshozatal és a szolgáltatásnyújtás akadályainak leküzdésében. A gondozott gyermek iránt vállalt korporált szülői kötelezettségvállalás beágyazódott és megosztott azáltal, hogy a tanács szolgáltatásainak vezetőit közvetlenül vonják be. A felsővezetők irányítása és vezetése egyértelmű üzenetet közvetít a dolgozók és a gyermekek számára arról, hogy milyen nagy fontosságot élveznek a gondozott gyermekek és fiatal felnőttek, és az, hogy jobb eredményeket érjenek el”.
- 7.3. Mint korporált szülő szerepvállaló minden tanácstagnak joga és kötelessége megkérdőjelezni a hatóság munkáját, hogy a gondozásban lévő gyermekek és fiatal felnőttek biztonságban vannak-e, jó ellátásban részesülnek-e, és hogy megfelelő támogatás kapnak-e. Az ilyen szintű szakmai ellenőrzés magába foglalhatja az alábbiakat:
- A gyermekek mennyire támogatottak az iskolában?
 - Milyen támogatások biztosítottak, amikor kilépnek a gondozásból?
 - Az eredményeik javulnak-e?

- A tanács eleget tesz-e, hogy felszerelje és támogassa a dolgozókat és a nevelőszülőket, akiknek felelőssége a gyermekek mindennapos ellátása?
- A tanácsnak van-e munkáltatói szerepe a gondozott gyermekek foglalkoztatásának támogatása érdekében?

Az üzenet az, hogy cselekedj korporált szülői szerepvállalóként, de gondolkozz úgy, mint egy szülő.

7.4. Továbbá a felelősségvállalásaik teljesítésének részeként a kormány elköteleződött amellett, hogy:

- Intézkedéseket határoz meg, amelyek fejlesztik a korporált szülői szerep hatékonyságát.
- Egy főtisztviselőt nevez ki, aki szorosan együtt dolgozik a vezérigazgatókkal és a vezető tisztviselőkkel a helyi hatóságon belül.
- Ebből következik, hogy a folyamat, amely javítja a gondozott gyermekek és fiatal felnőttek oktatási eredményeit, az egyik a kulcseleme a gyermekeknek nyújtott szolgáltatásoknak
- Szülőknek, nevelőszülőknek, lakásotthoni dolgozóknak, tanároknak, szociális dolgozóknak, egészségügyi dolgozóknak és a kijelölt vezető szakembereknek szóló képzések fejlesztése.
- Továbbra is együttműködik a helyi hatóságokkal, hogy egy még megalapozottabb és átfogóbb adatgyűjtés jöjjön létre, és hogy egy jelentési keret létrejöjjön, mely a skót gondozott gyermekek és fiatal felnőttek oktatási eredményeiről ad számot.
- A helyi hatóságok kötelezettségeinek tisztázása, hogy biztosak legyenek abban, hogy biztonságot, védelmet és megfelelő szállást biztosítanak a gondozásban lévőknek, amíg el nem érik legalább a 18 éves kort. A szállásnak megfelelően elő kell segítenie a hosszú távú eredményeiket, oktatás, munkavállalás és képzés tekintetében.
- A helyi hatóságok kötelességeinek tisztázása, hogy megfelelő támogatást nyújtson a gondozásukból kilépőknek egészen 21 éves korukig.
- Beleértve az összes típusú szolgáltatást a gondozott gyermekek számára.

7.5. Mit jelent a korporált szülői szerepvállalás a szolgáltatók számára?

7.5.1. Lakhatás

Antiszociális viselkedés

Az antiszociális viselkedés kezelése kényes ügy a tanács számára, különösen a lakhatás tekintetében. A gyermekek hátrányos helyzetbe kerülhetnek a családjaik antiszociális viselkedéséből adódóan, sőt, néhányuk azért került gondozásba, mert antiszociális viselkedést tanúsított maga, vagy a gondozás alatt lett antiszociális magatartású. Fontos, hogy a hatóságon belül dolgozók, akik a gyermekek antiszociális viselkedésével foglalkoznak, megértésük a speciális kötelességüket, mint korporált szülői szerepvállalók.

Szintén fontos megjegyezni, hogy van egy kis, de jelentős számú gondozott gyermek, fiatal felnőtt és gondozásból kilépő, akiknél nagy a kockázata annak, hogy kárt tesznek önmagukban vagy másokban. A gondozásuk különösen nagy kihívást jelent és jelentős gondot okoz a korporált szülőknél, például megfelelő lakhatás keresésekor. Ezen körülmények közt a több ügynökség általi kockázatelemzés és -kezelés alapvető fontosságú.

Hajléktalanság

Az önállóvá válás egy mérőföldkő és egy életet megváltoztató esemény minden fiatal felnőtt számára. A gondozásból kilépő fiatal felnőtteknek valószínűleg a legjelentősebb változás, éppen ezért a biztonságos lakhatás, amely megfelel az igényeiknek, jelentősen befolyásolhatja az önálló életkezdés sikerességét. A gondozott fiatal felnőttek életük során úgy érzik, hogy meg vannak bélyegezve és az egyik módja, hogy csökkentsek ezt a megbélyegzettség érzést, az annak a biztosítása, hogy az érintett szakemberek eredményesen tervezik meg a fiatal felnőttek kilépését a gondozásból, így elkerülvén a hajléktalanságot.

Az önállóvá válás több annál, hogy tető került a fiatal felnőtt feje fölé. A korporált szülői szerepvállalóknak meg kell győződnie arról, hogy a gondozásból kilépő fiatal felnőttek rendelkeznek a megfelelő életvezetési ismeretekkel és magabiztosan birkóznak meg az önállósággal, és arról is, hogy az ehhez szükséges támogatásokat megkapják. Vannak olyan fiatal felnőttek, akiknek több támogatásra van szükségük, mint másoknak, és széles körű szolgáltatásokat kell elérhetővé tenni a számukra. Egy tartós egyszemélyes albérlet talán nem a megfelelő megoldás egy gondozásból kilépő fiatal felnőtt számára. A gondozásból kilépők különösen ki vannak téve a hajléktalanság veszélyének, fel kell ismerni ennek prevencióját a helyi stratégiákban és tervekben.

A hajléktalan fiatal felnőttek, akik gondozási háttérrel rendelkeznek, különleges figyelmet érdemelnek, mint kulcsfontosságú csoport a hajléktalan közösségben, mivel ők rendkívül kiszolgáltatott helyzetben vannak koruknál fogva is. A fiatal felnőtteknek nincs elég tapasztalatuk, hogy felismerjék és megfogalmazzák szükségleteiket. Ellentétben más fiatal felnőttekkel nagyon kevés olyan felelős felnőtt van az életükben, vagy egyáltalán nincs ilyen személy, aki(k) az érdekükben járnának el. A hajléktalan fiatal felnőttek bizalmatlanok lehetnek a törvénnyel és a szabályozási rendszerekkel szemben.

A gondozott fiatal felnőtteknek és a gondozásból kilépőknek a gyermekvédelmi háttér jelentős rizikófaktor a hajléktalanságra, olyan más rizikófaktorokhoz viszonyítva, mint a család széthullása, kényszerű vagy önkéntes kizáródás a családból, bizonytalan lakhatás, drog- és alkoholfüggőség, bűnözés.

Országosan a fiatal egyedülálló hajléktalanok 30%-a volt gondozásban és a gondozásból kilépők 20%-a élt át hajléktalanságot valamilyen formában két éven belül az ellátás megszűnése után. A gondozásból kilépők körülbelül 40%-a élt át hajléktalanságot 6 hónapon belül a gondozásból való kilépés után.

A hajléktalanság hatása a fiatal felnőttek egészségére és életesélyeire jelentős. Meggyőző bizonyítékok tanúskodnak arról, hogy a hajléktalan fiatal felnőttek különösen ki vannak téve:

- a rossz mentális egészségi állapot veszélyének
- a rossz fizikai egészségi állapot veszélyének
- a kockázati magatartásnak (pl.: önmaguk elhanyagolása, önmagukban tesznek kárt, öngyilkosság, kockázatos szexuális élet, szerhasználat vagy bűnözés)
- bűncselekmény áldozatává válásnak
- oktatásból, munkahelyről vagy szociális ellátásból való kizárásnak

A mentális egészségügyi problémák és szerhasználat együttjárása különösen magas a hajléktalan fiatal felnőttek körében. Több bizonytalan lakhatású fiatal felnőtt válik függővé másoktól – gyakran olyan emberektől, akiknek szintén bizonytalan a lakhatása.

Kulcseredmény

A lakhatási szolgáltatások biztosítása terén dolgozó szakembereknek fontos megérteni, hogy további felelősségük van a gondozott gyermekekért és a gondozásból kilépőkért. Hatályba kell helyezni hatékony, közös munkamegállapodásokat, egyértelmű eljárásokkal és hatékony problémamegoldó mechanizmusokkal. Meg kell bizonyosodni arról, hogy a támogatás az önálló élethez magába foglalja a fiatal felnőttek részéről egy tudatosságot a kötelezettségeikről a közösségen belül, és tudatosságot a tetteik lehetséges következményeiről. Ez megvalósulhat, ha a gondozott fiatal felnőttek vagy gondozásból kilépők találnak egy megfelelő helyet, ahol élhetnek és fent is tudják tartani azt.

7.5.2. Szabadidős lehetőségek

Amit az iskolán vagy munkahelyen belül vagy kívül teszünk, az tesz minket magabiztos felnőtté és a közösség hasznos tagjává, valamint segíthet, hogy tanuljunk magunkról egész életünk során. Játékhoz, sporthoz vagy más szabadidős tevékenységhez való hozzáférés nehéz lehet a gondozott gyermekek és fiatal felnőttek számára. Ennek több oka lehet. Gyakorlati okok, mint például a közlekedés, a ruhák vagy felszerelés ára és kevésbé megfogható okok, mint például kevés magabiztosság, alacsony önbecsülés, kirekesztettség érzése, félelem az ismeretlentől.

Mint korporált szülői szerepvállalóknak, a tanácsoknak jutott az a privilégium, hogy szabadidős és kulturális lehetőségeket biztosítsanak. Melyik szülő nem bízta volna a saját gyermekét, hogy használja a saját úszómedencéjüket, tenispályájukat és színházaikat? A sport és a művészetek vagy hasonló tevékenységek melletti elkötelezettség megalapozhatja az élethosszig tartó tanulást, segíthet barátságok kiépítésében és elősegítheti, hogy aktív állampolgárok legyenek, továbbá elősegítheti a fizikai, mentális és érzelmi jólétet is. A művészeti és kulturális tevékenységekben való részvétel növeli az önbizalmat és a teljesítőképeséget, és hozzájárul ahhoz, hogy a fiatal felnőttek egy boldogabb életet élhessenek. Az egyik fontos funkciója a korporált családoknak, hogy biztassa a gondozott gyermekeket, fiatal felnőtteket és a gondozásból kilépőket, hogy találjanak maguknak valamilyen hobbit vagy érdeklődjenek valami iránt, és bizonyosodjanak meg arról, hogy van hozzáférésük kulturális és szabadidős tevékenységekhez, ez vonatkozik a fogyatékkal élő gyermekekre is.

Kulcseredmény

Ez megvalósul, ha:

- a gondozott fiatal felnőtt és a gondozást elhagyók beilleszkednek a közösségbe, ha részt vesznek a helyi ifjúsági tevékenységekben, és amikor úgy érzik, hogy ugyanolyan vagy hasonló sikereket és eredményeket érnek el, mint más gyermekek vagy fiatal felnőttek,
- a gondozott fiatal felnőtt és a gondozásból kilépők a legjobbat hozzák ki magukból és nem érzik már úgy, hogy meg vannak bélyegezve, ki vannak rekesztve a szolgáltatásokból és a közösségekből.

7.5.3. Tanulás és foglalkoztatás

A jó korporált szülői szerepvállalók pontosan tudják, hogy mely gyermekek részesülnek oktatásban. Az iskoláknak különösen tisztában kell lenniük bizonyos kötelességeikkel a

gondozott gyermekek és fiatal felnőttek iránt, ide értendők az otthonukban gondozott gyermekek is.

Más fiatal felnőttekkel összehasonlítva, a gondozásból kilépő fiatal felnőtteknek nagyobb az esélye arra, hogy:

- rosszul teljesítenek az iskolában, kevesebb lehetőségük van képzésekben vagy továbbtanulásban részt venni;
- rosszul fizetett állásuk lesz vagy munkanélküliek lesznek;
- egészségügyi problémákkal, különösen mentális problémákkal küzdenek, viselkedészavarral küszködnek és alkoholt vagy kábítószeret használnak;
- a kapcsolataik a szüleikkel és a barátaikkal problémásak;
- fiatalon szülők lesznek;
- úgy érzik, hogy meg vannak bélyegezve, és hogy az emberek előítéletesek velük szemben.

Tudjuk, hogy a gondozott gyermekek le tudják küzdeni a korai években tapasztalt traumákat. A gyermekek múltja nem ad jóslatot a jövőjükkel kapcsolatban, és a gyermekkoron átvezető út a felnőtté válás felé megváltoztatható. Rá kell jönnünk, hogy a gondozásban töltött idő igazi lehetőségeket nyújt a pozitív irányú változásra.

Kulcseredmény

Az iskolák befogadóak és minden gyermek és fiatal felnőtt szeret oda járni, beleértve a gondozott gyermeket is, továbbá olyan stratégiák működnek, amelyek biztosítják, hogy a gondozott fiatal felnőttek nincsenek aránytalanul felülreprezentálva a rossz iskolai teljesítmény, kizárások, megfélemlítés tekintetében. Ezt bizonyosságot nyer, ha a gondozott fiatal felnőtt vagy a gondozásból kilépő rendszeren jár iskolába, átmegy a vizsgákon, talál magának egy munkahelyet és meg is tartja az, vagy továbbtanul, talál egy helyet, ahol élhet és fent is tartja azt.

A gondozásból kilépők nagy arányban válhatnak munkanélkülivé, bűnelkövetővé, fiatal szülővé, alacsony iskolai végzettséggel rendelkezővé, traumatizálttá, pszichés/mentális problémával küzdővé, szenvedélybeteggé.

Skóciában a 15 és 19 év közötti munkanélküli, oktatásában vagy képzésben nem résztvevő fiatalok aránya nemzetközi viszonylatban magas. Kutatási eredmények azt mutatják, hogy annál a fiatal felnőttél, aki huzamosabb ideig munkanélküli, vagy nem vesz részt oktatásban vagy

képzésben, a későbbiekben nagyobb a valószínűsége annak, hogy a munkanélküliség és a szociális kirekesztettség tartós problémájává válik.

A Skót Karrier Szolgáltatás Készségfejlesztő osztályának (Skills Development Scotland Careers Services) az a célja, hogy bevonják őket a gondozott fiatal felnőttek kilépési tervének a folyamatába és ahol szükséges, ott lehetőséget teremtsenek a fiatal felnőttek számára.

7.5.4. Szociális szolgáltatások

A gyermekek szempontjából bizonyítható, hogy a magas szintű stressznek, a szülők részéről az elhanyagolásnak és a bántalmazásnak súlyos hatása lehet az agyi fejlődésre. Nyilvánvaló különbségek vannak azon gyermekek fejlődése között, akiknek a szülei feszültek, és akik kevésbé feszült légkörben nőnek fel. Ezek a különbségek egész életen át megmaradnak. A 3 éves korban azonosított magas kockázat a rossz eredményekre, visszavezethető a kaotikus otthoni körülményekre. Ezek a gyermekek számos kockázattal szembesülnek. Mire ezek a gyermekek elérik a felnőttkort, nagyobb valószínűséggel lesznek gyenge egészségügyi eredményeik, lesznek munkanélküliek, követnek el bűncselekményeket, küzdenek szerhasználati problémákkal vagy esnek teherbe kamaszkorban.

Ezeknél a gyermekeknél a korai élmények feldolgozásának fontos szerepe van a közösségi életbe való bekapcsolódásban, a bűnözés csökkentésében, a szerhasználat elleni küzdelemben és a foglalkoztatottság javításában. Továbbá segít megtörni a gyenge eredmények ismétlődő körét, amit gyakran kapcsolatba hoznak a tinédzserkori terhességgel.

Minden gondozott gyermek és fiatal felnőtt rendelkezik egy egyéni ellátási tervvel, amelyet a Gondozott Gyermekek Felülvizsgálati Rendszere (Looked After Children review system) monitoroz. A bizonyítékok azt mutatják, hogy a helyi hatóságok által gondozásban lévő gyermekek fizikai, mentális és érzelmi egészsége jelentősen rosszabb a társaikénál és kisebb mértékben vesznek igénybe egészségügyi szolgáltatásokat. A helyi hatóságoknak meg kell győződniük arról, hogy a gondozásból kilépők egészségügyi szükségletei fel vannak-e mérve, és intézkedéseket tettek-e az önálló élet támogatására.

Kulcseredmény

Ez megvalósul, ha:

- a családokat támogatásban részesítik, hogy gondját tudják viselni a gyermekeiknek, és hogy javuljanak a szülői szerepek.

- a fiatal felnőtteknek hozzáférésük van a helyi szolgáltatásokhoz, amikor szükségük van rá és ezeket jól tudják hasznosítani.
- a különböző szervezetek dolgozói tudják, hogy kivel kell beszélni, jól érzik magukat a közös munka során és információkat osztanak meg, továbbá együttesen elszámoltathatóak a közös munkáért.
- a közös ellenőrzés biztosítja a kiváló együttműködésen alapuló integrált munkát.

7.5.5. Rendőrségi szolgáltatások

Az eredményekről szóló kutatások azt mutatják, hogy a gondozásban lévő fiatal felnőttek nagyobb valószínűséggel tanúsítanak jogsértő vagy antiszociális magatartást. Egy kis részüknél ez a viselkedés az oka annak, hogy gondozásba kerültek. A fiatal felnőttek életkörülményei valószínűleg nagymértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy jogsértő magatartást tanúsítsanak, ezért fontos, hogy a rendőrök tisztában legyenek ezekkel a körülményekkel, amikor azt mérlegelik, hogy hogyan járjanak el jogsértések esetén, különösen akkor, amikor egy fiatal felnőtt őrizetbe kerül a rendőrségen.

A rendőrséget valószínűleg szintén bevonják a helyi közösségen belül a prevenciós programokba és a figyelemelterelő tevékenységekbe, ahol lehetőségük nyílik arra, hogy elősegítsék a fiatal felnőttek részvételét, pozitív kapcsolatokat építsenek, és hogy jó példaképek legyenek. A tágabb korporált családon belül, a rendőrség azokra az eredményekre épít, amelyeket már elértek annak érdekében, hogy egy holisztikusabb megközelítése legyen a gyermekekkel és fiatal felnőttekkel való foglalkozásnak.

7.5.6. Egészségügyi szolgáltatások

A helyi hatóság gondozásában lévő gyermekeknek jelentős mértékben rosszabb a fizikai, mentális és érzelmi egészségük, és sokkal kisebb mértékben vesznek igénybe egészségügyi szolgáltatásokat – és kevésbé vesznek igénybe általános egészségügyi szolgáltatásokat, mint például háziorvosi vizsgálat, fogászat, szemészet. A rugalmas és célzott tanácsadás és támogatás elengedhetetlen annak érdekében, hogy a szükségleteik kielégüljenek. A gondozott gyermekeknek és a fiatal felnőtteknek szükségük van a jó ellátásra.

A gondozott gyermekek, fiatal felnőttek és a gondozásból kilépők igényeinek kezelése függ a hatékony felméréstől és tervezéstől. Jobb Egészség, Jobb Ellátás c. program (Better Health, Better Care) (Skót kormány, 2007) tartalmaz egy köteleességvállalást arra, hogy a gondozott gyermekek és fiatal felnőttek egészségügyi szükségleteit kezeljék.

A gondozott gyermekek rossz egészsége számos kapcsolódó tényezőnek tudható be:

- A gondozásba vétel összefüggésbe hozható a szegénységgel, és ez káros fizikai és mentális következményekkel azonosított.
- A gondozásba vétel összefüggésbe hozható továbbá a társadalmi kirekesztettséggel.
- A gondozott gyermekeknek kevesebb hozzáférése van a hagyományos egészségügyi szolgáltatásokhoz, beleértve az alapellátást, egészségfejlesztést, gyermekkori és iskolai egészségügyi szűrést.
- A gondozott gyermekek nagyobb valószínűséggel vesznek fel egészségre káros életstílust, mint például dohányzás, túlzott alkoholfogyasztás, droghasználat és csekély fizikai aktivitás.

A gondozott gyermekeknek, fiatal felnőtteknek és a gondozásból kilépőknek nagyobb valószínűséggel van szükségük speciális egészségügyi szolgáltatásokra, mint a társaiknak, akár a Gyermek és Felnőtt Mentális Egészségügyi Szolgáltatásra (Child and Adolescent Mental Health Services), segítségre a függőségek kezelésében, vagy tanácsadásra a szexuális egészség elérése érdekében.

Kamaszkori Terhesség – úgy ismeretes, hogy azok a kamaszok, akik szülővé válnak, több oktatási, egészségügyi, szociális és gazdasági problémába ütköznek, mint a többi fiatal felnőtt. Következésképpen az ő gyermekeik jobban ki vannak téve társadalmi hiányosságoknak és hátrányoknak. Ezek az eredmények kedvezőtlenebbek a gondozott fiatal felnőttek esetében. Ez azért lehetséges, mert a gondozott fiatal felnőttek nagyobb valószínűséggel lesznek munkanélküliek, küzdenek mentális problémákkal, illetve jobban elvárják tőlük az önállóságot és kevés támogatást kapnak.

A gondozott fiatal felnőtteknél nagyobb a kockázata a kamaszkori terhességnek, és a társaikhoz viszonyítva 2,5-ször nagyobb az esélye annak, hogy teherbe esnek.

Kutatások azt mutatják, hogy a gondozásban lévő gyermekek hamarabb válnak szexuálisan aktívvá, mint a társaik. A gondozásból kilépő fiatal nőknek negyede volt már terhes, vagy már anya, és a gondozásból kilépő nők majdnem fele vált anyává 18 és 24 éves kor között. A teherbe esett gondozott gyermekek kisebb valószínűséggel választják az abortuszt vagy az örökbeadást, személyes tapasztalatok miatt.

Bizonyítható, hogy a fiatal anyák esetében, akik gondozásban voltak, az anyává válás és az anyaság érzése hozzájárult a felnőttkori önállóság eléréséhez. Emiatt néhányuknak megújult a

kapcsolatuk az édesanyjukkal, jobbak lettek a kapcsolataik a saját és a partnerük családjával is. Kevés kutatás foglalkozik a korai szülővé válás okaival. A Lépj Tovább-ban (Moving On) a szülőknél alig több mint a fele mondta azt, hogy a terhesség nem volt betervezve és közel két harmaduk volt 17 éves vagy annál fiatalabb.

Gyermekvédelmi rendszerek: áttekintés

Minden rendszer, beleértve a gyermekvédelmi rendszereket is, interaktív részekből áll, amelyek bizonyos meghatározott kereteken belül együttműködnek. Fontos tisztázni, hogy a rendszerszintű megközelítés nem írja elő egy adott környezetben a működés hatályát, vagy akár a gyermekvédelmi rendszer elemeit. A másik feltevés az, hogy a rendszer állapotától függetlenül, ahol gyermekeket nevelnek, ott létezik egy gyermekvédelmi rendszer. Az ENSZ gyermekek jogairól szóló egyezményben (CRC) foglaltak szerint a gyermekvédelemben egy rendszer tágabb céljai közé kell tartoznia annak, hogy megvédjék a gyermekeket az erőszaktól, a bántalmazástól, a kizsákmányolástól és a rossz bánásmód más formáitól.

A gyermekvédelmi rendszerek ezen magas szintű meghatározása mellett a rendszereknek van egy bizonyos dinamikája, amely segíthet irányítani a monitoring eljárások és értékelések (M&E) szempontjairól folytatott vitát. Először is: dinamika áll fenn a gyermekek állapota, a gyermekvédelmi célok és a gyermekvédelmi rendszer között a változások tekintetében, beleértve a társadalmi változásokat is. Másodszor a gyermekvédelmi rendszer elemeinek vannak bizonyos határai és kapcsolódnak máshoz is, így más rendszerek, például az egészségügyi vagy oktatási rendszer, valamint a vészhelyzetek hatással vannak a gyermekvédelmi rendszerekre. Ez azt jelenti, hogy ezen események és struktúrák vizsgálata, megértése és a gyermekek jóléte szempontjából a hatásuk meghatározása kétségkívül az egyik legfontosabb feladata az M&E-nek. Végül: idővel minden rendszer reflektál a céljai és az elért eredmények közötti különbségekre. A gyermekvédelmi rendszerek sokrétűsége miatt a célokat nehezen lehet megkülönböztetni az M&E szempontjaitól, ugyanis nem feltétlenül a kinyilvánított politikai célokat tükrözik, hanem ezen célok kulturális kontextusát és értelmezését, amelyben benne foglaltaknak a célok is.

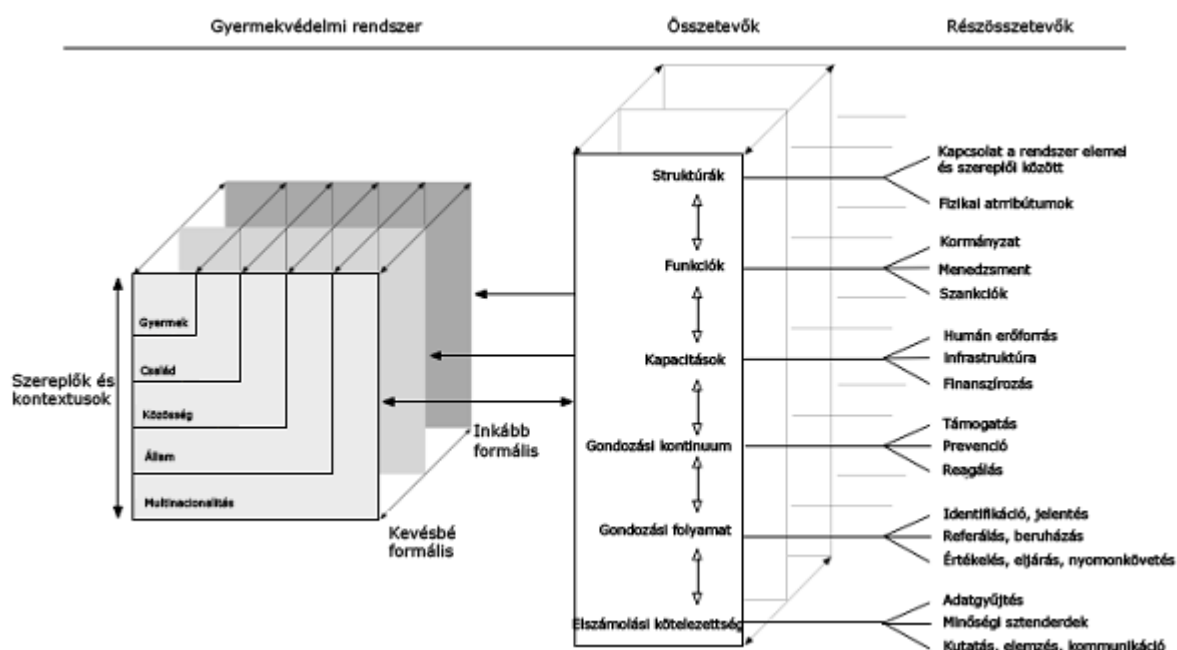
⁵ Jelen tanulmány John D. Fluke - Fred Wulczyn: Concept Note on Child Protection Systems Monitoring and Evaluation (UNICEF, Discussion paper, 16 July, 2010) c. tanulmány 3-15 oldala alapján készült a szerzők írásbeli engedélyével. Utolsó elérés: 2013.01.13. http://www.unicef.org/protection/Concept_Note_on_Child_Protection_revised_160710_final2.pdf
(A fordítás nem hivatalos és nem teljes jörű.)

A gyermekvédelmi rendszerek meghatározása, feltérképezése és értékelése

Az első ábra egy gyermekvédelmi rendszer sematikus rajzát adja a szakirodalom által következetesen a rendszer részeként beazonosított szintekkel és elemekkel. A rendszer elemei szintekhez vannak kötve, amelynek egyik tengelyén a szereplők és kontextusok állnak, a másik tengelyen pedig az elemek formális megnyilvánulásaitól haladnak az informálisak felé. Míg a formális rendszerek közé tartoznak a nemzeti ügynökségek, a helyi szintű rendszerek és a szakmailag civil szervezetek által működtetett rendszerek, addig az informális gyermekvédelmi rendszerek a legtöbbször az egyének és családtagok között működnek, de tágabb értelemben akár közösségi szinten is. Mind az informális és a formális rendszerek a gyermekek gondozásához és védelméhez kapcsolódó társadalmi és kulturális normákból erednek, és azok hatnak rájuk.

Amellett, hogy az ilyen ábrák segítenek elmagyarázni, hogy mi egy gyermekvédelmi rendszer, céljuk az is, hogy tervet adjanak az egyes országok összefüggéseiben a tevékenységek feltérképezéséhez. A cél az, hogy a tevékenységek feltérképezése egy olyan struktúrát mutasson, amelyhez egy adott környezet gyermekvédelmi rendszerének elemeit kapcsolni lehet, hogy így mérjék fel egy rendszer állapotát, és határozzák meg a rendszer céljainak megfelelő fejlődéshez szükséges erőfeszítéseket, valamint finomítsanak a célokon is.

1. ábra: Gyermekvédelmi rendszer: Szereplők, kontextus, komponensek

Forrás: John D. Fluke - Fred Wulczyn: Concept Note on Child Protection Systems Monitoring and Evaluation (UNICEF, Discussion paper, 16 July, 2010) 5. oldal

Egy ilyen feltérképezési eljárást dolgozott ki az UNICEF és a Maestral International, amely hét kulcsfontosságú elemet tartalmaz. Ezek leírják a gyermekvédelmi rendszerek alapvető elemeit: 1. törvények, irányelvek, standardok és szabályozások, 2. együttműködés és koordináció, 3. kapacitásépítés, 4. a szolgáltatás és a szolgáltatás nyújtásának mechanizmusai, 5. kommunikáció, oktatás és mozgósítás vagy változás, 6. pénzügyi erőforrások, 7. elszámoltathatósági mechanizmusok. Ezt az eszköztárat már számos országban kipróbálták, és egyéb erőfeszítések is vannak hasonlóak kidolgozására, bár a feltérképezés és a felmérés értékét és használhatóságát egyelőre nem határozták meg (lásd az alább található szakaszt). Most az M&E szervezet kérdéseivel fogunk foglalkozni, valamint azzal, hogy az ehhez kapcsolódó kérdések és kihívások hogyan segíthetik a rendszerszintű megközelítést.

Monitoring eljárás és értékelés: legfontosabb kérdések és kihívások

Az M&E a gyermekvédelmi rendszer céljainak elérését szolgáló elemnek tekinthető. Egy gyermekvédelmi rendszernek többféle eredménye lehet. Ha egy adott rendszer sikeres, az eredmények elérik a gyermekek jogainak védelmére és jólétükre vonatkozó célokat. Másrészt viszont a gyermekvédelmi rendszerek sokrétűsége azt jelenti, hogy az M&E lépések nem egyszerűek, kifejezetten sokoldalúaknak kell lenniük.

Az M&E több okból is létfontosságú a rendszerek vizsgálatában. A legfontosabb az elszámoltathatóság biztosítása, és hogy segítse a gyermekek helyzetének megállapítását, valamint, hogy az gyermekek szempontjából az eredmények értek-e el változást (például javított-e a helyzetükön vagy sem). A második legfontosabb szempont, hogy segítse meghatározni, mely elemek és a rendszer mely dinamikája van a leginkább befolyással a cél elérését szolgáló változásra. Kevésbé nyilvánvaló, hogy az M&E, mint egy minimálisan szervezett folyamat, átvitt értelemben a rendszer kulcsfontosságú elemei közé tartozik, minthogy információforrásként a visszajelzések formájában arra is használják, hogy változtassanak a rendszer működésén. Ennélfogva a gyermekvédelmi rendszerek implicit létezésére vonatkozó feltevéshez hasonlóan, a rendszer szereplői az M&E információit a visszajelzésekhez használják. Ahogy a rendszerek egyre összetettebbek és formálisabbak lesznek, úgy az adatok minősége, érvényessége és értelmezése is egyre összetettebb lesz. A visszajelzések rendszerben betöltött ezen szerepe miatt fontos szempont a rendszerszintű megközelítésben az M&E ismeretek és információk relatív pontosságára, érvényességére és értelmezésére fordított figyelem.

Míg a fentebbi bekezdések a gyermekvédelem rendszerszintű megközelítéséhez kínáltak összefüggéseket, addig a monitoring eljárások és értékelés referenciacsoport (MERG) szerepe ezen a

területen sokkal szélesebb. A rendszerszintű megközelítés utóbbi időben virágzó helyzetét tekintve az M&E-vel foglalkozás, amely kifejezetten ezen a megközelítésen alapszik, szintén egyre elterjedtebb. Ezt szem előtt tartva a gyermekvédelmi monitoring eljárások és értékelés referenciacsoport (CPMERC) szerepének meghatározására irányuló kísérletekkel is tágabban foglalkozunk ebben a szakaszban.

Meghatározási kihívások

A meghatározások egy jellegzetes kiindulópontot adnak az M&E tervezéséhez és általában komoly kihívást jelentenek. Sajnos ennek a jegyzetnek a terjedelme korlátozza az ezzel kapcsolatban tárgyalható sajátosságokat. Egy, a jegyzet készítéséhez felhasznált anyagokból levont potenciálisan hasznos észrevétel az, hogy számos olyan kifejezés van, amelyeknek szükséges a jó működési definíciója ahhoz, hogy megkönnyítse a CPMERC-en belüli kommunikációt, és hogy csökkentse a félreértések lehetőségét. Ez azt jelenti, hogy a definíciókra fordított figyelem, különösen ott, ahol kicsi a megegyezés lehetősége, hátráltatja az előrehaladást. A felülvizsgálandó terminológia a következő kategóriákat érinti:

A felügyelethez kapcsolódó kifejezések: ebbe nem csak az epidemiológia relatíve általános kifejezései tartoznak, mint a prevalencia és az incidencia, de a különféle gyermekvédelemmel kapcsolatos jelenségekhez is szükséges igazítani őket. Például a gyermekek bántalmazásának incidenciája olyan hivatalos feljegyzéseken alapul, amikor egy gyermek felkeltette a hatóságok figyelmét, de beletartoznak az önállóan tett bejelentések is. Mindkét eset beletartozik a bántalmazás incidenciájának definíciójába, de különböző intézkedéseket és teljesen más értelmezést kell alkalmazni.

A gyermekvédelmi szolgáltatás kontinuumára vonatkozó kifejezések: nem egyértelmű, hogy az olyan kulcsfogalmak alatt, mint a támogatás, megelőzés, reagálás és beavatkozás, mindenki ugyanazt érti-e.

Az értékeléshez kapcsolódó kifejezések: ebbe beletartoznak az eredmények, bekerülés, indikátorok, minőségi indikátorok, bázisadatok, és így tovább. Ezek mind tisztázásra, részletezésre szorulnak (például rövidtávú, vagy hosszútávú eredmények), és a gyermekvédelmi kontextusba is kell helyezni őket.

Elemzési egységekhez kapcsolódó kifejezések: ebbe beletartoznak a gyermekvédelmi M&E lépések tipikus alanyai, mint a gyermekek, gondozók, családok, közösségek, helyi hatóságok, és így tovább.

Rendszerhez kapcsolódó kifejezések: a terminológiába tartozik itt a visszajelzés (feedback), dinamika, struktúrák, elemek és hasonlók.

Egy vagy több keret: ebben az összefüggésben a keret (framework) azt írja le, hogy a rendszeren belüli tevékenységek hogyan kapcsolódnak az eredményekhez, hogy korrekciós lépéseket (pathway) lehessen kipróbálni.

A megfelelő definíciók haszna nyilvánvaló, ha számításba vesszük, hogy milyen nagy figyelmet kell fordítani a definíciókra, mert az általános állásfoglalások ritkán pontosak.

Célok, standardok és bázisadatok

A monitoring eljárást úgy is felfoghatjuk, mint a jelenlegi feltételek és a kívánt célok közötti különbségek elemzését. A különbségek elemzésébe beletartozik az is, hogy tudjuk, mi valósulna meg akkor, ha az erőfeszítés elérné a célját (standard). A nemzeti egészségügyi intézetek szerint a bázisadat a beavatkozás előtti időpontra vonatkozik, amikor a kezdeti méréseket elvégzik. A standardokkal összefüggésben alkalmazva a bázisadat is a folyamat és a minőség elsőként szükséges javítását szolgálhatja.

A célok és standardok meghatározáshoz a legnyilvánvalóbb kiindulópont a gyermekek jogairól szóló egyezmény 19. cikkelye. A célok és standardok meghatározása a gyermekvédelmi rendszerekben több okból is bonyolult. Ezek közé tartozik a sokatmondó standardok megformálása helyi és közösségi szinten, kulturális szinten, országos szinten, és nemzetközi szinten is. Ideális esetben van összefüggés a különböző szinteken megfogalmazott standardok között.

További nehézséget okoz a célok, standardok és bázisadatok meghatározásának technikai folyamata is. Például a gyermekvédelmi munka feladatokra koncentráló története miatt előfordulhat, hogy csak a gyermekvédelem kulcsfontosságú témáira összpontosítanak, amelyek nem foglalják magukba a gyermekvédelmi rendszer egészét. Eszerint az M&E speciális gyermekvédelmi témákhoz kapcsolódó ismereteit és technológiáját máshogy lehet kidolgozni, ezáltal pedig úgy lehet a témákra összpontosítani, hogy egyértelmű előrehaladást lehessen elérni. Érdeemes lenne megpróbálni biztosítani, hogy az M&E és ahhoz kapcsolódó források kidolgozásakor ne szenteljenek aránytalanul nagy figyelmet az olyan módszerekre és megközelítésekre, amelyeket jobban ismernek.

További nehézséget okoz a célok, standardok és bázisadatok meghatározásában a legfontosabb alkotóelemek, különösen a gyermekek részvétele. Szintén nehézséget okoz a részvétel folyamatában, hogy az alkotóelemek részvételét a kormányok, helyi hatóságok, vagy a közösség tagjai mennyire fogadják el, és hogy az érintettektől mennyire vonják meg a részvétel lehetőségét a kormányok aggodalmai, vagy marginális, társadalmilag kirekesztett helyzetük miatt.

Felmérés

A rendszerszintű megközelítés elsajátításáról szóló tanulmány legfontosabb iránya, hogy biztosítsuk, hogy a gyermekek jogaival foglalkoznak, és hogy a gyermekek jólétén segítenek a gyermekvédelem rendszerszintű megközelítésű célmeghatározásai keretében. Ennek következménye, hogy a gyermekek szempontjából elért eredmények és azok mérése alapvető fontosságú az M&E céljai közül. Nyilvánvalóan a jóléthez kapcsolódó eredmények megfelelő és érvényes mérésének kidolgozása és tesztelése igen nagy kihívást jelent.

Nemzetközi összefüggésben bizonyos szektorok (például egészségügy, oktatás) és egyes témák (például HIV/AIDS, gondozásban lévő gyermekek stb.) esetében sikeresen határozták meg az eredmények mérését. Ezzel szemben, míg a gyermekvédelemmel kapcsolatban már próbálták az eredmények mérését kidolgozni, ezek kevésbé részletezettek, használatuk korlátozott, és főleg az alacsony, vagy közepes bevételű országokban az alkalmazásuk nem általános.

További nehézséget okoz az eredmények mérésekor, hogy a gyermek jóléte kulturálisan eltérő lehet. Ez azt jelenti, hogy a méréseknek is kultúraspecifikusnak kell lenniük, lehetőséget biztosítva az országok közötti, vagy országon belüli összevetésekre. Vagy vannak a gyermekek fejlődésének és jólétének más olyan aspektusai, amelyeket általánosabban és közösen meg lehet fogalmazni? A gyermekek jogairól szóló egyezmény jó egyetemes alapot ad a gyermekek jogaihoz, de ez nem vezet közvetlenül a jogokhoz kapcsolódva a gyermekek jólétének megértéséhez. Ha van az elért jólét mérésének általános módja, ez azt is jelenti, hogy a kifejezés homogenitása és annak mértéke elég a standardok kidolgozásához?

A gyermekvédelemhez kapcsolódó felügyelet mérése szisztematikusabban kidolgozott és módszertanilag előrehaladottabb, mint más M&E lépések a gyermekvédelemben. Például az UNICEF több indikátoros klaszterfelmérése (UNICEF Multiple Indicator Cluster Survey, MICS) és a demográfiai és egészségügyi felmérés (Demographic and Health Survey, DHS) háztartások szintjén gyűjtött közös információkat a gyermekek speciális gyermekvédelmi szempontú állapotáról, beleértve a gyermekmunkát, a gyermekházasságot, anyakönyvezést, női körülmetélést, családon belüli erőszakot, a gyermekek fogyatékoságait és a gyermekek fegyelmezését az alacsony és közepes jövedelmű országokban. Bár ezek az adatok elég korlátozottak, mert nem fedik le az összes gyermekvédelmi témát és csak a háztartásokban élő gyermekekre vonatkoznak, komoly segítséget nyújtanak az M&E eljárásokhoz. Mivel ezek még folyamatban lévő adatgyűjtő programok, megvan a lehetőség, hogy felhasználják őket a bázisadatok hiányainak felderítésére országos és nemzetközi szinten. Továbbá ezek az adatok lehetőséget teremtenek többváltozós elemzések elvégzésére, amelyek segíthetik a legfontosabb stratégiák beazonosítását és programok kidolgozását, amelyek megalapozottak, és

amelyekkel megbecsülhetők a beavatkozások lehetséges hatásai. A gyermekvédelmi rendszerekkel kapcsolatban a MICS és a DHS programok bizonyulhatnak a leghasznosabbnak és az eredményének méréséhez is forrásul szolgálhatnak azáltal, hogy figyelemmel kísérik a támogatást és a megelőzést a gyermekvédelmi rendszer kontinuumában, és hogy segítik beazonosítani a nagy hatású megelőzési szükségleteket. Hasonló hatályú adatgyűjtési programokra van szükség ahhoz, hogy foglalkozni lehessen más M&E szükségletekkel a gyermekvédelemben. További figyelmet kell fordítani az attitűdök és a társadalmi normák megváltozásának mérésére, ugyanis ezek állhatnak az erőszak, kizsákmányolás és visszaélések több formájának hátterében.

Más országspecifikus, vagy regionális kísérletek is folyamatban vannak olyan adatgyűjtési programok kidolgozására, amelyek a felügyeleti és rendszerszintű beavatkozási eljárásokat vizsgálják a gyermekvédelemben, és amelyeket akár szélesebb körben is lehetne alkalmazni (például a balkáni térség gyermekbántalmazási és elhanyagolási epidemiológiai felmérése). Jó példa a szélesebb körű koordinációra a Nemzetközi társaság a gyermekbántalmazás és elhanyagolás megelőzésére munkacsoportja a gyermekbántalmazási adatgyűjtésre (International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect Working Group on Child Maltreatment Data Collection, ISPCANWG), amely megpróbálja kezelni a nemzeti gyermekbántalmazási adatgyűjtési programok információit.

A ráfordítások mérése, mint a pénzügyi ráfordítások, a munkaerő fejlesztése, felvétele és képzése, a jogi és politikai háttér kidolgozása, a szolgáltatást kapók számának és jellegzetességeinek mérése szintén komoly figyelmet igényel. A magas jövedelmű országok többféle rendszerének tapasztalatai azt mutatták, hogy ezen mérések alkalmazása rendkívüli kihívást jelent, és különösen az informális helyzetek esetén bonyolult. Az M&E munka ezen a területen a magas jövedelmű országokban az adminisztratív adatrendszerek kidolgozásán, valamint a folyamatos állami támogatáson alapszik. Az alacsony jövedelmű országokban a magas jövedelmű országokban tapasztalt nehézségekhez hasonlóak várhatók, talán még több is, beleértve a hosszútávú infrastruktúra kidolgozását és fenntartását, a képzett munkatársak hatékonyságát, a helyi szintű együttműködést a regionális és nemzeti hatóságok között, valamint természetesen az anyagi erőforrásokat.

Egy másik alapvető fontosságú mérési kérdés a rendszerekkel kapcsolatban, hogy az eredményeket mennyire lehet a rendszer teljesítményéhez kapcsolni. Az adatok minősége ebben a kérdésben aggodalomra ad okot, a mérések megbízhatóságának és érvényességének szintén nem elhanyagolható kérdéskörön túl pedig az adatgyűjtési programok következetes fenntarthatósága is a szükséges infrastruktúra kritikus részét képezik.

Végül tekintettel kell lenni azokra az országokat érintő körülményekre is, amelyek megakadályozhatják vagy félbeszakíthatják az M&E eljárásokat. Ide tartoznak az országokban előforduló vészhelyzetek

kezelései, az olyan törékeny államok, amelyekben más kritikus helyzetek élveznek prioritást, és a politikai vagy társadalmi változáson átmenő országok. Bár ideális esetben a gyermekvédelmi rendszer létezése segítheti az ilyen esetekre, különösen a vészhelyzetekre való hatékony reagálást is, valamint segíthet megelőzni a jogsértéseket és a gyermekvédelmi helyzetek hibás kezelését, az is elképzelhető, hogy gyenge rendszerek esetében ezek az események segítik mind az informális, mind a formális gyermekvédelmi rendszerek kibontakozását.

Kapcsolódás más munkához

A monitoring és értékelési eljárásokba beletartoznak általános tevékenységek is – megfigyeléseket kell tenni, adatokat gyűjteni és elemezni, az eredményeket pedig értékelni kell. Ezek az összefüggő tevékenységek alapvető fontosságúak az ismeretek fejlesztéséhez. A monitoring és értékelési eljárások alkalmazásának célja sokban függ egy helyzet kontextusától és a keretek adják meg az adott monitoring és értékelési folyamat hogyanjára, mikéntjére és miértjére a választ. Például a rendszer teljesítményének monitorozása eltérő készségeket igényel, mint a gyermekek egészségének és jólétének a jogaik szempontjából elvégzett monitorozása. A megfigyelés, adatrögzítés, elemzés és értelmezés azonban mindkét esetben alapvető fontosságú.

A kapcsolat a monitoring, értékelés és a rendszerek szempontjai között a gyermekek jogairól szóló egyezményre vezethető vissza. Bizonyos értelemben az egyezmény biztosítja azokat a témákat, amelyek arra a kérdésre válaszolnak, hogy mi a tárgya a szóban forgó kérdésnek. Mit akarunk monitorozni és értékelni és milyen célból? Például az egyezmény 19. cikkelye arra utasítja a részes államokat, „hogyan megvédjék a gyermeket az erőszak, a támadás, a fizikai és lelki durvaság, az elhagyás vagy az elhanyagolás, a rossz bánásmód vagy a kizsákmányolás – ideértve a nemi erőszakot is – bármilyen formájától”. A továbbiakban ez törvényi, adminisztratív, társadalmi és oktatási intézkedésekhez vezet, beleértve a gyermekeket támogató szociális programok kidolgozását és azt, hogy ki gondoskodik róluk. Végül a 19. cikkely felszólít a megelőzés más formáira is, úgy is mint rossz bánásmód esetén „a cselekmény felismeréséhez, bejelentéséhez, a jelentés illetékes helyre juttatásához, vizsgálatához, kezeléséhez és az esetek figyelemmel kíséréséhez” szükséges folyamatokra.

A feladatot tovább tisztázza az UNICEF saját gyermekvédelmi stratégiája, amely kijelenti, hogy az erőszak, kizsákmányolás és bántalmazás megelőzése és az azokra adott válaszok alapvető fontosságúak a gyermekek túléléshez, fejlődéshez és jóléthez való jogai szempontjából. Az UNICEF célja és szemlélete az, hogy egy védelmező környezetet hozzon létre, amelyben lányok és fiúk egyaránt mentesülnek az erőszaktól, kizsákmányolástól és a családjuktól való szükségtelen elválasztástól; és ahol

törvények, szolgáltatások, viselkedések és gyakorlatok minimalizálják a gyermekek sérülékenységét, kezelik az ismert kockázati tényezőket és megerősítik a gyermekek ellenálló képességét. Ez a megközelítés az emberi jogokon alapszik és hangsúlyt helyez a megelőzésre, valamint a kormányok elszámoltathatóságára. Fokozza a segítségnyújtás hatékonyságát azáltal, hogy támogatja a fenntartható nemzeti kapacitást a gyermekvédelemben. Végül a gyermekek saját szerepét és ellenálló képességét tükrözi, mint a változás hajtóereje, és mint a védelmező környezet megerősítésének szereplője.

A területtel kapcsolatos több munka, így Chapin Hill *Rendszerszintű megközelítés elsajátítása* című tanulmánya, az UNICEF és a Maestral International által kidolgozott feltérképezési és felmérési eszközei, más regionális szinteket érintő tanulmányokkal, eszközökkel és keretekkel együtt mind szerepet játszanak abban, hogy tovább tisztázzák a gyermekek jogairól szóló egyezményben és más alapvető dokumentumokban meghatározott célokat. Például a *Gyermekvédelmi rendszerek feltérképezéséhez és felméréséhez kínált eszköztár* meghatározza a tartalmat (milyen adatokat kell gyűjteni), eljárásokat (hogyan kell gyűjteni az adatokat), a nyilvántartások vezetését, az informátorokat (kiket kell megkérdezni) és a definíciókat. Ezek mind egy olyan folyamat lépései, amely használható ismereteket adhat a gyermekek jólétéről, arról, hogy mennyire támogatják a jogaikat, és hogy milyen mértékben látják el a gyermekvédelmi rendszerek keretein belül az alrendszerek a feladatukat.

Ezeket a dokumentumokat összevetve azt mondhatjuk, hogy a monitoring és értékelési eljárások adatgyűjtési fázisát körvonalazzák. Lényegesen kevesebb időt fordítottak azonban azokra a módszerekre, melyekkel az adatokat elemzik (például arra a módra, ahogyan a begyűjtött adatokból levonják a következtetéseket). Ezeket a kérdéseket fogjuk megvizsgálni a következő szakaszban.

Előrettekintés

Ebben a szakaszban beazonosítjuk azokat a főbb gondolatokat, amelyeket a CPMERG vállalhat mind rövid, mind hosszú távon. A javaslatainkat a különböző körülmények között kidolgozott adatrendszerekkel, monitoring rendszerekkel és értékelési programokkal szerzett tapasztalatunk vezérli.

Íme, kezdetek néhány ötlet.

- Definíciók: Mint fentebb leírtuk, a CPMERG hasznos lehet a gyermekvédelmi M&E eljárásokkal kapcsolatos kifejezések tisztázásában. A szakkifejezések szisztematikus felülvizsgálata és egy konszenzus elérése nagyban segítené az M&E eljárások egységesítését; ugyanakkor időben korlátozni kell ezt a tevékenységet és fel kell ismerni, hogy nem minden kifejezésnél érhető el egyetértés.

- Esettanulmányok: A meglévő monitoring és értékelési eljárások esettanulmányai egy sablonnal szolgálhatnak arra nézve, hogy a monitoring és értékelési programok idővel hogyan fejlődnek. Például már sok országnak van adminisztratív adatrendszere, de soknak nincs. Miközben az adminisztratív adatrendszerek nem szolgálhatnak minden, a gyermekvédelmi rendszerek monitorozásához és értékeléséhez szükséges adattal, de ezek a rendszerek olyan gerincet adják a monitoring és értékelési eljárásokhoz szükséges struktúráknak, amely nélkül azok nem teljesek. Ez azt jelenti, hogy az adminisztratív adatrendszerek kidolgozása, fenntartása és használata tele van kihívásokkal és számtalan költséges hiba lehetőségét hordozza magában. Az esettanulmányok lehetőséget adnak arra, hogy rámutassanak a „megtanult leckékre” azokban az esetekben, ahol a monitoring és értékelési rendszerek már kidolgozottabbak. Emellett lehetőséget biztosítanak összehasonlító esettanulmányok elkészítésére is a gyermekvédelmi rendszerekről, amelyek rámutathatnak egyes országok bizonyos eszközeire, vagy a regionális tervezéshez adhatnak segítséget.
- Feltérképezés és értékelés: A gyermekvédelmi rendszerek feltérképezési és értékelési eljárását már támogatják, ugyanakkor a munka hasznosságának értékelését még nem végezték el. A feltérképezési folyamat értékelése talán segíthetné az eszköztár tökéletesítését és kijelölheti azt, hogy az ilyen folyamatok során gyűjtött adatokat hogyan lehet rendszeresen felhasználni. A sikeres eljárások kulcsa az értékelési dimenziók és kritériumok alapos kidolgozása, hogy biztosítsák az eljárások szigorúságát.
- A meglévő adatok kihasználása: A korlátaiktól eltekintve íme egy világos példa arra, hogy a MICS és DHS adatokat nem használják ki eléggé a gyermekvédelmi rendszerek M&E eljárásaihoz. A MICS-hez kapcsolódva számos kérdés merülhet fel: 1. A MICS országokban milyen szinten léteznek a gyermekvédelmi rendszerek és mi jellemzi őket? 2. Kidolgozható egy vizsgálat a MICS adatokat felhasználó egy-két országban a bázisadatok meghatározására, majd a MICS későbbi megisméltésekor a megelőzési programok hatékonyságának felmérésére? 3. Mi lenne az ilyen vizsgálatok haszna, milyen kihívásai és korlátai lennének egy ilyen vizsgálatnak? A meglévő adatok felhasználása segítené megerősíteni és javítani a komplex gyermekvédelmi M&E eljárásokhoz szükséges infrastruktúrát. Vannak más forrásai is a kvalitatív és kvantitatív adatoknak, amelyeket számításba kell venni és fel kell mérni a hasznosságukat, az adatok minőségét, és ahol szükséges, használni kell őket.
- Az információ etikája és politikája – standardok az adatok nyilvánosságra hozatalára (publikációjára és nyilvános hozzáférésére): Az adatgyűjtés esetén az egyik legfontosabb felmerülő kérdés az adatok hozzáférése. Az információkhoz hozzáférés széles körű részvételt biztosít az adatokból levonható következtetések meghozatalában. Létfontosságú, a vállalkozást

hosszútávon meghatározó lépés az adatokhoz való nyilvános hozzáférést biztosító standard. Milyen jogai és kötelezettségei vannak annak, aki gyűjti az adatokat és annak, aki elemzi őket, amennyiben a két fél nem ugyanaz, és milyen adatokra vonatkozik az irányelv (adminisztratív adatok, felmérési adatok stb.)? Egy világos irányelv ezen a területen segítheti a szélesebb körű részvételt, ha az informátorok tudják, hogy nyílt hozzáférést biztosítanak az adataikhoz. A „nyílt” hozzáférést mindamelllett pontosan definiálni kell, ha bizalmas információkról is szó van.

- Ösztönzőkön alapuló intervenciók/transzferek: A transzfermegközelítés nyitott a közösségi beavatkozások konkrét módszereire specifikusan a gyermekvédelemmel kapcsolatban, és megfontolandó a gyermekvédelmi rendszer kialakításával és fenntarthatóságával kapcsolatban. A szakirodalom áttekintése és a gyermekvédelemben alkalmazott szociális transzfermegközelítés értékelése hasznos lehet a rendszerek fejlesztése és az informális rendszerek megerősítése szempontjából. Ez egy ideális terület lehet az M&E-hez kapcsolódó eljárásokhoz a ráfordítások és az eredmények adatainak integrálási lehetősége miatt.
- Indikátorok kidolgozása: Ezek folyamatos eljárások a gyermekekkel kapcsolatos szolgáltatások, a gyermekjóléti indikátorainak kidolgozásával stb. kapcsolatban. A CPMERG vázlatos feladatmeghatározása kijelenti, hogy az indikátorok kidolgozása az egyik lehetséges feladata a csoportnak, beleértve az M&E indikátorok technikai áttekintését és az azzal kapcsolatos tanácsokat nemzeti, országokon átnyúló és globális szinten, valamint más információs hiányosságok felderítését és az azokkal kapcsolatos menetrend kidolgozását a helyi sajátosságok és a valós helyzet figyelembevételével. Az indikátorok kidolgozásának hatálya igen széles, minthogy indikátorokra van szükség a rendszer feladatának és eredményeinek megértéséhez is. A legfontosabb indikátorok valószínűleg a gyermekek szempontjából elért mind rövid-, mind hosszútávú eredményeket jelzők. Ugyanakkor a korábban már említett, a rendszerhez kapcsolt eredményekkel kapcsolatos kihívások miatt a ráfordítást, a folyamatokat, az erőforrásokat és a gyermekvédelmi rendszerek dinamikáját jelző indikátorok is szükségesek.
- „A neuronoktól a szomszédságig” – a gyermekek fejlődése: A gyermekek jogairól és a rendszerszintű megközelítésről szóló szakirodalomban általános alapvetés, hogy meghatározott mennyiségű munkát mindenképpen kell fordítani a gyermek jólétének kritikus kérdésére. A túléléshez, fejlődéshez és jóléthez való jogok jól megalapozottak. Kérdés azonban, hogy mit értünk jólét alatt, és hogy a gyermekek jólétének tartós elősegítése hogyan viszonyul ahhoz, hogy a rendszerek mit tehetnek, és mit nem tehetnek a gyermek nevelését befolyásoló kockázati és védelmező tényezőkkel kapcsolatban. Egy tanulmány, amely tisztázza az élettrajzi/genetikus „indikátorokat” és a jólét képlékenyebb aspektusainak összefüggéseit, fontos

hozzájárulást jelentene a vitához, nem is szólva a monitoring és értékelési eljárásokkal kapcsolatos következményeiről.

- Módszertani tanulmány: Mint korábban említettük, a monitoring és értékelési eljárásokat két fázisra bonthatjuk, bár ezzel nem egy lineáris folyamat benyomását szeretnénk kelteni, lévén a folyamat nem lineáris. Az első fázis az adatok begyűjtése, a második az adatok elemzése. Mindkét fázis különálló, beágyazott folyamatokkal rendelkezik. Mindamellett mind az adatgyűjtés, mind az adatelemzés a megválaszolni kívánt kérdések, a begyűjtött adatok és a kérdések megválaszolási módjainak koordinációját igényli. Egy módszertani tanulmány összesíthetné a gyermekvédelmi M&E-hez alkalmazható mérések és indikátorok információit. Különösen, ha az értékelés magában foglalja a magas szintű statisztikai módszerek alkalmazását is. Kifinomult módszerek használatára nem minden esetben van szükség, de bizonyos esetekben csökken az elvégzett munka értéke, ha nem fordítunk elég figyelmet az elemzés módszereire. A kifinomultabb módszerek előnye, hogy az ember többet megtud az ok-okozati összefüggésekről; szakértő módon kell hozzáállni az elvégzett munkához. a szakértelmet bizonyos összefüggésekben nehéz elérni. Egy módszertani tanulmány egy módja lehetne az érintett kérdések megfogalmazásának, beleértve azokat a kihívásokat is, amelyekkel az találkozhat, aki az egyik módszert használja a másikkal szemben. Például az, hogy valaki hogyan írja le a gyermek állapotát és milyen módon (kvantitatív szemben a kvalitatív módszerekkel) hat arra, hogy hogyan általánosít a tágabb népességre, költségekre és más részletekre (milyen sokat tud valaki elmondani a gyermekekről). A gyermekekkel készített interjúk sok részletet adhatnak, de idővel nehéz megismételni őket és még nehezebb széleskörű minta nélkül általánosítani belőlük. A társadalmi indikátorok adatainak segítségével viszonylag könnyebb és kevésbé költséges nyomon követni a jólét alakulását a gyermekek, a közösség szintjén, vagy nemzeti szinten, de a részletek ebben az esetben sokszor hiányoznak. Az alkalmazott módszerek kompromisszumokat, költségeket és alternatív költségeket hordoznak magukban. Egy módszertani tanulmány világossá tenné ezt.

Irányelvek/standardok a gyermekek és fiatalok védelméhez és ellátásához

Bevezetés

Nyugat-Ausztráliában a szektor elkötelezett a minőségre törekvés iránt a gyermekek és a fiatalok biztonságával, valamint ellátásával kapcsolatban. A 2004-es gyermekekről és közösségi ellátásokról szóló törvény (Children and Community Services Act 2004) megadja a törvényi kereteket a gyermekek és fiatalok ellátásával kapcsolatos standardok kidolgozásához, valamint ahhoz is, hogy hol merülhetnek fel aggályok egy gyermek biztonságát illetően. A törvény számos célt és alapelvet tartalmaz, amelyeket figyelembe kell venni a közigazgatásban és a törvény végrehajtása során is.

A legfontosabb ezen alapelvek közül, hogy a gyermek érdekét kell elsősorban figyelembe venni. Ez azt jelenti, hogy a törvény végrehajtásakor, amikor egy gyermek is érintett, a legfontosabb szempont a gyermek érdeke, ennek kell a legnagyobb figyelmet szentelni. Ezt támasztja alá több olyan vezérelv is, amelyeket követni kell, és amelyek mind megtalálhatóak a törvényben.

Ez a dokumentum dinamikus és megmutatja az idővel bekövetkező folyamatos változásokat.

Háttér

Számos kezdeményezés indult 2006-ban, amely arra sarkallta az ágazatban működő szolgáltatókat, hogy a legjobb minőségű ellátást nyújtsák a gyermekeknek és a fiataloknak.

2006 áprilisában a minisztérium elindított egy programot, hogy kidolgozza a védelemben és az ellátásban alkalmazható standardokat. A program során a minisztérium egyeztetett a hozzá tartozó szolgáltatók dolgozóival, a minisztérium ellátásában lévő gyermekekkel, megvizsgálták a más országok törvényhozásában megjelenő normákat, valamint a más ágazatokban meglévő standardokat, illetve a kezdeményezéseket a minőség biztosítása terén. 2007-ben a védelmi és ellátási standardok érvényességét két, a minisztériumhoz tartozó kerületi hivatalban tették próbára.

A minisztériumi védelmi és ellátási standardok kidolgozásával egyidejűleg a minisztérium együttműködést kezdett a „családon kívüli ellátás”⁷ ágazatával, hogy felülvizsgálják az 1997-es

⁶ Jelen tanulmány a Better Care, Better Services - Standards for children and young people in protection and care. (Government of Western Australia, Department of Child protection) című dokumentum 3-13 oldal alapján készült. utolsó elérés:<http://www.dcp.wa.gov.au/Resources/Documents/Standards%20Monitoring%20Unit/Better%20Care%20Better%20Services%20-%20booklet.pdf> 2013. 01.13. (A fordítás nem hivatalos és nem teljes körű.)

⁷ A családon kívüli ellátás magába foglalja az örökbefogadás előtti gondozást, a sürgősségi ellátást, rövid vagy hosszú távú nevelőszülői ellátást; speciális nevelőszülői ellátást, a lakóotthonos, a csoportos vagy a bentlakásos ellátásokat.

dokumentumot: „Családon kívüli ellátási szolgáltatások: alapelvek és minimális szolgáltatási színvonal”. Az együttműködésben részt vettek a Szövetség a veszélyeztetett gyermekekért, a Gyermekek, fiatalok és családok egyesületeinek szövetsége, Benniszülöttek és szigetlakók nemzeti gyerekvédelmi titkársága, a Nyugat- ausztráliai nevelőszülők szövetsége, valamint a CREATE Alapítvány, illetve a gyerekvédelmi minisztérium képviselői. Ez az együttműködés azon a közös alapon nyugodott, hogy minden ellátásra szoruló gyermeknek és fiatalnak azonos szintű ellátást kell kapnia, amely biztosítja a védelmét és a jólétét.

A felek egyeztetései során egyértelművé vált, hogy az ágazatnak a leginkább megfelelő egy olyan standardrendszer lenne, amely alkalmazható bármilyen minisztériumi gondozás alatt álló gyermekekre attól függetlenül, ki végzi a gyermek családon kívüli ellátását. Ennek eredménye a „Jobb ellátás, jobb szolgáltatás”, amely minden minisztériumi ellátás alatt álló gyermekekre vonatkozik, és amelyet mind a minisztérium, mind a szolgáltatók támogatnak, kivéve az Ifjúsági támogatott szállástámogatási program, amelyre más standardok már érvényesek.

A minisztériumnak törvényhozói szerepe van a gyermekek oltalmazásában és jólétük fenntartásában, illetve abban, hogy biztosítsa védelmüket és ellátásukat olyan körülmények esetén, amikor a szüleik nem adják meg, nem képesek megadni, vagy nem valószínű, hogy megadják ezt a védelmet és ellátást.

Ennek a felelősségnek az elismerésével két további standardot adtak a „Jobb ellátás, jobb szolgáltatás” eredetileg meglévő hét standardjához, amelyek a minisztérium gyerekvédelmi és vizsgálati feladatainál alkalmazhatóak.

Az egyeztető felek munkáját elismerik és értékelik. A tanács megtárgyalta a standardok kidolgozását, a széles körből érkező észrevételeket, amelyek híven tükrözték a szektor szempontjából fontos standardok jelentőségét. Minden kapott visszajelzést megtárgyaltak és figyelembe vettek a végső dokumentum tervezetének megalkotásakor.

Célok

A standardok célja, hogy

- megvédjék a gyermekek és fiatalok biztonságát, jólétét és stabilitását
- kielégítsék a gyermekek, a fiatalok és családjaik szükségleteit és pozitív eredményeket érjenek el
- növeljék a fogyasztói elégedettséget és a várakozásokat, valamint javítsák az ágazatról alkotott képet
- következetes irányelveket biztosítsanak és továbbítsák az információkat a szektorban dolgozóknak és az önkénteseknek
- biztosítsák az alapokat a szektorban dolgozók továbbképzéséhez
- referencia modellként szolgáljanak a folyamatos javításhoz és a szolgáltatások értékeléséhez
- segítséget adjanak az eredmények kiértékeléséhez a standardokhoz képest

- biztosítsák a megfelelő állami finanszírozáshoz és az elszámoltatáshoz szükséges követelményeket.

A standardok szerepe egy szélesebb minőségi keretrendszerben

A „Jobb ellátás, jobb szolgáltatás” csak egy eleme a hatékony minőségi keretrendszernek. A szolgáltatóknak számos belső és külső lehetőségük van megvizsgálni az általuk nyújtott szolgáltatás minden aspektusát, ezzel biztosítva az általuk nyújtott szolgáltatások minőségét, valamint felkutatva és alkalmazva a lehetőségeket a folyamatos fejlődésre.

A „Jobb ellátás, jobb szolgáltatás”-t kiegészíti több jelentős jogszabály és kiadvány, így többek között

- gyermekekről és közösségi ellátásokról szóló törvény, 2004
- a gyermekek jogairól szóló ENSZ-egyezmény, 1990
- a gondozásba vett gyermekek és fiatalok jogainak chartája, 2006
- nevelőszülői jogok chartája Nyugat-Ausztráliában, 2004

A standardok kilenc különböző kategóriába sorolódnak:

1. a gyermek jólétének felmérése
2. a gyermekek és a fiatalok védelme és biztonsága
3. a gondozásba vett gyermekek és fiatalok biztonsága
4. a gyermekek, fiatalok és családok szükségleteinek kielégítése
5. tervezés a gyermekekkel, fiatalokkal, családjaikkal és a gondozókkal
6. gyermekek és fiatalok elhelyezése
7. elszámoltathatóság és kormányzás
8. a gondozók és a munkatársak felvétele, képzése, értékelése és támogatása
9. panaszok és viták

A standardok minden kategóriájának három alkotóeleme van:

- a kategória
- egy átfogó, általános és magas szintű standard, amely kijelöli a szándékát
- a támogató standardok

Az út előre:

Mindenkinek fél, aki részt vett a „Jobb ellátás, jobb szolgáltatás” kidolgozásában elkötelezett az abban foglalt standardok alkalmazása iránt, illetve azok terjesztésében a szektoron belül.

A standardok:

1. A gyermek jólétének felmérése.⁸ A gyermekvédelmi minisztériumnak van egy eljárása, ami megállapítja, hogy szükséges-e egy adott gyermek, vagy egy fiatal jólétét garantálni, vagy elősegíteni.
2. A gyermekek és a fiatalok védelme és biztonsága. A gyermekvédelmi minisztérium átfogóan értékeli azokat az aggályokat, amelyek a gyermekek és fiatalok védelmével és biztonságával kapcsolatban felmerülnek, és óvintézkedéseket tesz ott, ahol erre szükség van.
3. A gondozásba vett gyermekek és fiatalok biztonsága. A gyermekeknek és a fiataloknak biztonságos kapcsolatai és életkörülményei legyenek.
4. A gyermekek, fiatalok és családok szükségleteinek kielégítése. A szolgáltatók hatékonyan reagáljanak a gondjaikra bízott gyermekek és fiatalok szükségleteire.
5. Tervezés a gyermekekkel, fiatalokkal, családjaikkal és a gondozókkal. A gyermekek, fiatalok és családjaik részt vesznek a tervezésben és a döntéshozási folyamatban minden olyan esetben, amely az ő életükre és jövőjükre hat ki.
6. Gyermekek és fiatalok elhelyezése. A gyermekek és fiatalok stabil és biztonságos körülmények között nevelkedjenek, ahol szociális, érzelmi, pszichikai és fejlődési szükségleteiket ki tudják elégíteni.
7. Elszámoltathatóság és kormányzás. Az ellátás hatékony és elszámoltatható.
8. A gondozók és a munkatársak felvétele, képzése, értékelése és támogatása. A gyermekek és a fiatalok minőségi szolgáltatást kell kapjanak, amelyet jól képzett és fizetett gondozók és munkatársak biztosítanak számukra.
9. Panaszok és viták. A gyerekek, fiatalok és családok szabadon emelhetnek panaszt vagy kifogást a szolgáltatóval szemben.

Tudvalévő, hogy az ágazatban jelen lévő szolgáltatók egyaránt elkötelezettek a gyermekek biztonságának biztosítása érdekében. A következő standardok közül az első kettő kizárólag a gyermekvédelmi minisztériumra és a törvényekből következő felelősségére vonatkozik, célja, hogy felmérje és megvédje a gyermekek és fiatalok biztonságát és jólétét.

A gyermek jólétének felmérése

A gyermekvédelmi minisztériumnak van egy eljárása, ami megállapítja, hogy szükséges-e egy adott gyermek, vagy egy fiatal jólétét garantálni, vagy elősegíteni.

1.1 A minisztérium a kezdeti vizsgálatra (és bármilyen azt követő intézkedésre) a gyermek helyzetének, sérülékenységének, kockázatának és a helyzet komolyságának megfelelő időben tervezetten válaszol.

⁸ Az 1. és a 2. standard kizárólag a gyermekvédelmi minisztérium védelmi és biztonsági feladataira vonatkozik.

1.2 A kezdeti vizsgálatra (vagy bármilyen azt követő intézkedésre) adott válasz a kulturális, vallási, nyelvi különbségekre érzékeny és azoknak megfelelő lesz, különös tekintettel a bennszülöttekre és a Torres-szoros környéki szigetlakókra.

1.3 A kezdeti vizsgálatra (vagy bármilyen azt követő intézkedésre) adott válasz a kulturális, vallási, nyelvi, nemi különbségekre érzékeny lesz és azoknak megfelelő, különös tekintettel a kulturálisan és nyelviileg sokszínű háttérrel rendelkezőkre.

1.4 A dolgozók szakmai döntések alapján reagálnak átlátható és elszámoltatható módon, és minden döntés a gyermekre irányul, a gyermek vagy a fiatal érdekeit tartja szem előtt.

A gyermekek és a fiatalok védelme és biztonsága

A gyermekvédelmi minisztérium átfogóan értékeli azokat az aggályokat, amelyek a gyermekek és fiatalok védelmével és biztonságával kapcsolatban felmerülnek, és óvintézkedéseket tesz ott, ahol erre szükség van.

2.1 A vezető tisztségviselő egy bizonyos határidőn belül jóváhagyja vagy elutasítja azokat az ajánlásokat, amelyek a „biztonsági és jóléti értékeléshez” (Safety and Wellbeing Assessment, SWA) vezetnek, és/vagy egy vizsgálathoz. Általában mind az SWA-t, mind a vizsgálatot harminc naptári napon belül kell lefolytatni, amennyiben az SWA-hoz nem kapcsolódik bántalmazással kapcsolatos kiértékelés, úgy 15 naptári napon belül.

2.2 A lefolytatott vizsgálat módjának arra kell törekednie, hogy a lehető legkisebb traumát okozza a gyermeknek, biztosítsa a család természetes igazsághoz és tisztességes eljáráshoz való jogát, és optimalizálja a családok bevonásának lehetőségét, ezáltal biztosítva a gyerek biztonságát hosszú távon.

2.3 Ahol lehetséges, és ha biztonságos, akkor a szülőket és a más jelentős személyeket⁹ értesíteni kell, és be kell őket vonni a ténymegállapítási, illetve a gyermek biztonságát és jólétét biztosító folyamatba.

2.4 Amikor a minisztérium SWA-t, vagy vizsgálatot folytat, a gyermekeket vagy fiatalokat meg kell látogatni, a véleményüket meg kell kérdezni, amennyire koruk és lehetőségeik megengedik, és biztosítani kell azonnali biztonságukat.

2.5 Ahol lehetséges, és a helyzet szempontjából releváns, az SWA-nak, vagy a vizsgálatnak legalább tartalmaznia kell a következő tevékenységeket:

- mielőtt bármi történe, konzultálni kell a megfelelő felettel
- ki kell kérdezni a testvéreket, szülőket, gondozókat
- ki kell kérdezni azt a személyt, aki feltehetően felelős a visszaélésért
- meg kell figyelni a gyermek környezetét, családi interakciókat és viselkedéseket

⁹ Más jelentős személynek számít az olyan személy, aki pozitív kapcsolatot ápol a gyermekkel, vagy fiatalal. Ezt vagy a gyermek vagy fiatal határozhatja meg pozitívként kora és értelmi képességei szerint, vagy a minisztérium határozza meg úgy, hogy közvetlen és jelentős érdeke fűződik a gyermek jólétéhez.

- ki kell kérdezni azokat a személyeket, akik feltehetően tanúi voltak a lehetséges visszaélésnek
- be kell szerezni az orvosi, egészségügyi, fejlődési és/vagy pszichológiai értékeléseket és jelentéseket más megfelelő forrásokból
- konzultálni kell a megfelelő vezető tisztségviselővel, specialistákkal vagy más megfelelő személyekkel
- összetett vagy vitatott helyzetekben konzultálni kell az igazgatóval, a városi szolgáltatási igazgatóval, vagy az országos szolgáltatókkal.

2.6 Ahol a gyermekekről az SWA és/vagy a vizsgálat megállapítja, hogy valószínű, hogy bántalmazásnak voltak kitéve, ott a minisztérium biztosítja a megfelelő védelmi intézkedéseket.

2.7 A biztonsági kérdéseket a szülőkkel, rokonokkal, vagy más, a gyermek életében jelentős személyekkel kell megfontolni, amennyiben őket a gyermek biztonsága és jóléte szempontjából védelmezőnek értékelték. A gyermekek és fiatalok részvételének az eljárásban a koruknak és fejlődésüknek megfelelően kell történnie.

2.8 Egy írásos biztonsági értékelést és tervet kell kidolgozni és jóváhagyni minden olyan gyermek számára, ahol aggályok merülnek fel a biztonságukat és jólétüket illetően. Ezeket a biztonsági terveket folyamatosan és rendszeresen felül kell vizsgálni.

2.9 Ahol lehetséges, a biztonsági terveket a gyermek jólétéért felelősséggel tartozó felnőttekkel együttműködve kell kidolgozni, és figyelembe kell venni bennük a gyermek véleményét és kívánságát, ahol a gyermekek kora és fejlettségi szintje ezt megengedi.

2.10 Ahol szükséges, ott a családokat a megfelelő szociális szolgáltatásokhoz irányítják.

2.11 Meghatározott időn belül tájékoztatni kell az SWA és/vagy a vizsgálat eredményéről azokat a hatóságokat, amelyek a minisztériumhoz fordultak a felmerülő aggályok miatt, valamint azokat a felnőtteket, akik a gyermek biztonságért felelősek.

A gondozásba vett gyermekek és fiatalok biztonsága.

A gyermekeknek és a fiataloknak biztonságos kapcsolatai és életkörülményei legyenek.

3.1 Az érvényes irányelv és eljárások védik a gyermekeket és fiatalokat a visszaéléstől és az elhanyagolástól, amíg gondozásban vannak.¹⁰

3.2 A gyermekek, a fiatalok és a gondozóik tisztában vannak a folyamatban lévő eljárásokkal, amelyek meghatározott időn belül választ akarnak adni az állítólagos bántalmazásra és az elhanyagolásra.

3.3 Ahol a gyanú felmerül, vagy valaki azt állítja, hogy egy gyermekkel rosszul bánnak, bántalmazzák, és/vagy elhanyagolják, a szolgáltatások addig dolgoznak együtt, amíg meghatározott időn belül meg nem találják a megfelelő választ a helyzetre.

¹⁰ „Gondozásban” azokat a gyermekeket értik, akik a gyermekvédelmi minisztérium vezetőjének gondozása alatt állnak.

3.4 A szolgáltatások megfelelnek a 2004-es, gyermekekkel folytatott munkáról szóló törvénynek, és ellenőrzik a bűnügyi nyilvántartásban az alkalmazottaikat, vállalkozóikat, diákjaikat és önkénteseiket. Senki nem érintkezhet a gyermekekkel anélkül, hogy ellenőrizték volna, az ellenőrzéseket háromévente, vagy a körülmények megváltozásakor meg kell ismételni.

3.5 A szolgáltatók saját eljárási renddel rendelkeznek azokra az esetekre, ha valaki nem felel meg a gyermekekkel folytatott munka által megkívánt büntetlenségnek, illetve nem ment át a minisztériumi ellenőrzésen.

3.6 A nevelőszülőket nyilvántartásba veszik még azelőtt, hogy gyermekek vagy fiatalok gondviselését bíznák rájuk. Minden nevelőszülő nyilvántartásba vételét évente felülvizsgálják, háromévente pedig átvilágítják őket.

3.7 A nevelőszülők kompetenciáiról még azelőtt értékelést készítenek, hogy elhelyeznének náluk egy gyermeket.

3.8 Sürgős gyermekelhelyezési ügy esetén a rokonokat, vagy más jelentős személyeket ideiglenesen vesznek nyilvántartásba¹¹. A végleges nyilvántartásba vételt 90 napon belül kell megtenni.

3.9 A szolgáltatók biztonságos környezetet biztosítanak a gyermekeknek és a fiataloknak, amelybe beletartozik az érzelmi, pszichológiai és környezeti biztonságuk, valamint figyelembe veszi az életkori sajátosságokat és a gyermekek speciális igényeit.

3.10 A lakóotthonok és a nevelőszülői otthonok nem túlszűfoltak, rendszeresen karbantartják őket, hogy biztosítsák a gyermekek és fiatalok kényelmes életkörülményeit.

3.11 A szolgáltatók védik meg a gyermeket és/vagy fiatalt a bántalmazástól és olyan magatartást alkalmaznak, amelynek nem része a fizikai, vagy érzelmi büntetés.¹²

3.12 A szolgáltatók ragaszkodnak az irányelvekhez és eljárásokhoz az olyan nehezen kezelhető, vagy agresszív gyermekek esetében, akik saját vagy mások biztonságát veszélyeztetik, és képesben részesülnek, hogy megfelelően kezeljék az ilyen helyzeteket.

3.13. A szolgáltatók átveszik az 1984-es munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi törvénnyel kapcsolatos eljárásokat és gyakorlatokat.

3.14 A szolgáltatók azonosítják a biztonsági veszélyeket, felméri a kockázatot és megfelelő ellenőrzés alkalmazásával biztosítják és fenntartják a biztonságos munkakörnyezetet.

A gyermekek, fiatalok és családok szükségleteinek kielégítése.

A szolgáltatók hatékonyan elégítik ki a gondjaikra bízott gyermekek és fiatalok szükségleteit.

4.1 A szolgáltatók garantálják, hogy a gyermek vagy a fiatal érdekét tartják a leginkább szem előtt.

¹¹ Az ideiglenes nyilvántartásba vétel része egy nyilatkozat aláírása, amellyel a gondozók beleegyeznek a leellenőrzésükbe.

¹² A fizikai bántalmazásba nem kizárólagosan, de beletartozik az ütés és a lökés is. Az érzelmi bántalmazásba nem kizárólagosan, de beletartozik a lekicsinylés, megalázás és a megfélemlítés.

4.2 A gondozásba vett gyermekek és fiatalok kapnak egy másolatot az emberi jogok kartájából és tudniuk kell, hogy miért kerültek gondozásba, informálni kell őket az eljárásról.

4.3 A szolgáltatók a gondozásba vett gyermekekkel és fiatalokkal dolgoznak, tudatában vannak a félelmeiknek és a szükségleteiknek, tiszteletben tartják a nézeteiket.

4.4 A szolgáltatók ismerik és megértik a gyermek vagy a fiatal családját, gondozóit, kultúráját, vallását és környezetét, a szolgáltatók igyekeznek elkerülni az eseten dolgozók fölösleges váltogatását.

4.6 A szolgáltatók együtt dolgoznak a gondozási tervek megvalósításán, amely a szakmai munkatársak, a gondozók, az oktatás, a fizikai környezet, a jelentős kapcsolatok és a rekreációs tevékenységek szempontjából is állandóságra törekszik, és ahol csak lehet, igyekszik elkerülni a fölösleges változtatásokat.

4.7 Az esetekkel foglalkozó ügyintézők felveszik a kapcsolatot a nem kormányzati szervezetekkel, amikor megszervezik a gyermekek és fiatalok látogatását, és figyelemmel kísérik a felmerülő problémákat.

4.8 Ha a gyermek biztonságát veszélyeztetné az, hogy a családja tud a hollétéről, akkor ezt dokumentálni kell, és a családot nem értesítik a gyermek hollétéről.

4.9 Az esettel foglalkozó ügyintéző személyesen találkozik a gyermekkel vagy fiatallal legalább háromhavonta, hogy meggyőződjön a gyermek jólétéről és elkészítse negyedéves gondozási jelentését. Ebbe beletartozik az is, hogy az ügyintéző kettesben találkozik a gyermekkel azért, hogy egy másik felnőtt ne hogy meg tudja akadályozni a gyermeket az eljárásban való részvételben.

4.10 A szolgáltatók tiszteletben tartják és elismerik a kulturális sajátosságokat, amikor bennszülött, vagy Torres-szoros környéki szigetekről való fiatalokkal foglalkoznak.

4.11 A szolgáltatók tiszteletben tartják és elismerik a kulturális sajátosságokat, amikor kulturálisan és nyelviileg sokszínű háttérrel rendelkező fiatalokkal foglalkoznak.

4.12 Amikor felmerül a gyanú, hogy a gyermeket bántalmazták, elhanyagolták, vagy történt egy kritikus esemény, esetleg a gyermek jogi követeléssel állhat elő (például örökségre tart igényt), a szolgáltatások biztosítják, hogy a gyermeket vagy fiatalt informálják a jogairól, például jogi képviselőről, ezeket a jogokat pedig tiszteletben kell tartani és lehetővé kell tenni a gyermek számára, hogy élni tudjon velük.

4.13 A gondozásba vett gyermekeknek és fiataloknak felajánlják a kezelést és a tanácsadást, hogy könnyebben feldolgozzák az őket ért traumát. Ebbe beletartozhat a klinikai ellátás költségeinek fedezése is.

4.14 Amennyiben a minisztérium egy döntésének jelentős hatása lehet egy gyermek életére, a gyermeknek át kell adni – az életkorának és fejlettségi szintjének megfelelő módon – az ezzel kapcsolatos információkat, és meg kell adni neki a lehetőséget, hogy részt vegyen a döntésben.

Tervezés a gyermekekkel, fiatalokkal, családjaikkal és a gondozókkal

A gyermekek, fiatalok és családjaik részt vesznek a tervezésben és a döntéshozási folyamatban minden olyan esetben, amelyek az ő életükre és jövőjükre hat ki.

5.1 Minden gondozásba vett gyermeknek vagy fiatalnak van egy személyre szabott gondozási terve, amely támogatja a gyermek, vagy a fiatal oktatási, érdeklődésbeli és egészségügyi szükségleteit, és ami az érzelmi és pszichológiai szükségleteit célozza.

5.2 A gondozásba vett gyermekek és fiatalok megkapják a lehetőséget és a segítséget, hogy életkoruknak és értelmi képességeiknek megfelelően részt vegyenek az olyan döntések meghozatalában, amelyek őket érintik.

5.3 A gyermek szüleinek, vagy bármely olyan embernek, aki jelentős szerepet játszik a gyermek életében, meg kell adni a megfelelő információkat és segítséget, hogy részt tudjanak venni a döntéshozatalban olyan módon és olyan nyelven, amelyet megértenek.

5.4 A döntéshozatal és a tervezés egy részletes és átfogó értékelésen alapszik, és a döntések okainak világos indoklásával együtt dokumentálják és értesítik róla a megfelelő családtagokat.

5.5 A tervezésbe minden jelentős érintettet bevonnak. Jelentős érintettnek számít a gyermek, a gyermek szülője, a gyermek gondozója, és bármilyen más jelentős személy, amelyről a minisztérium vezetője úgy ítéli meg, hogy közvetlen és jelentős érdeke fűződik a gyermek jólétéhez.

5.6 A gyermekek, a fiatalok, családjuk és gondozóik tisztában vannak a tervezési döntések felülvizsgálati lehetőségeivel.

5.7 A gyermek vagy fiatal kulturális, etnikai, vagy vallási identitását figyelembe veszik, amikor meghatározzák, hogy mi az érdeke. A döntések összhangban vannak az olyan kulturális, etnikai és vallási értékekkel és hagyományokkal, amelyek fontosak a gyermek, vagy fiatal számára, és a dolgozók megfelelő tanácsot kérnek olyan esetekben, amikor eltérő háttérű családokat segítenek.

5.8 Minden gondozási terv beazonosítja a gyermek szükségleteit, a lépéseket és intézkedéseket, amelyeket tenni kell ezek kielégítéséhez, illetve tartalmazza az ügyben hozott döntéseket is, beleértve az érintkezést és az elhelyezést.

5.9 A szolgáltatók betartják a 2004-es, gyermekekről és közösségi ellátásokról szóló törvényben foglalt előírásokat és határidőket.

5.10 Az átmeneti gondozási terv, a gondozási terv, és a gondozási terv felülvizsgálatának egy másolatát átadják a gyermeknek, a gyermek szülőjének, gondozójának és bármely más jelentős személynek, amelyeket a minisztérium vezetője meghatároz.

5.11 A gyermekek és fiatalok gondozási terveit 12 hónappal azelőtt felülvizsgálják, hogy a gyermek kikerülne a gondozásból, a fogyatékossgal élők ellátásában pedig két évvel korábban.

5.12 A gondozásból kilépő gyermekeknek és fiataloknak, valamint gondozóiknak 12 hónappal a gondozás elhagyása előtt segítséget kell nyújtani, hogy kezelni tudják a változást, a kapcsolati viszonyokat is beleértve.

5.13 A gondozást elhagyó fiatalok közül azok, akik jogosultak rá, megfelelő szociális ellátást kapnak és a gondozási tervnek megfelelő gondozás utáni támogatást.

5.14 A szolgáltatók birtokában lévő személyes anyagot átadják a gyermeknek vagy fiatalnak, amikor elhagyja a gondozást.

Gyermekek és fiatalok elhelyezése

A gyermekek és fiatalok stabil és biztonságos körülmények között nevelkedjenek, ahol szociális, érzelmi, pszichikai és fejlődési szükségleteiket ki tudják elégíteni.

6.1 A gyermekek elhelyezése gondoskodó otthonokat biztosít, amelyek a gyermekek és fiatalok képességeinek és kompetenciáinak fejlődését segítik elő a mindennapokban, szem előtt tartva az életkorukat és fejlettségi szintjüket.

6.2 Biztosítani kell a gyermekek általános szükségleteinek kielégítését egészségügyi, oktatási, érzelmi és viselkedésbeli fejlődési szempontból, a családi és társadalmi kapcsolatok, a rekreációs és szabadidős tevékenység, az identitás, a kultúra és a gondoskodás terén.

6.3 A gyermekeket és a fiatalokat arra ösztönzik, hogy tartsák fenn a meglévőket, és építsenek ki új kapcsolatokat, vegyenek részt a közösség életében ott, ahol ez nem veszélyezteti a biztonságukat.

6.4 A gyermekeket és a fiatalokat támogatják és ösztönzik arra, hogy fenntartsák és megerősítsék a kapcsolatukat a vér szerinti családjukkal, különösen a szüleikkel és a testvéreikkel attól függetlenül, hogy a gyermek visszatérhet-e a szülei vagy a családja körébe.

6.5 Amikor egy bennszülött, egy Torres-szoros közeli szigeteki, vagy kulturálisan és nyelvileg eltérő hátterű gyermek vagy fiatal kerül gondozásba, vagy máshová helyezik, a szolgáltatók a gyermek-elhelyezési irányelvnek megfelelően járnak el.

6.6 A testvéreket együtt helyezik el elsődleges lehetőségként, kivéve, ha megalapozott oka van a szétválasztásuknak. Ahol a testvérek együttes elhelyezése nem lehetséges, a rendszeres kapcsolatot biztosítani kell számukra, ha ez áll az érdekükben.

6.7 Egy elhelyezési terv tartalmazza az információkat a gyermek azonnali, valamint mindennapos szükségleteiről, amelyet átadnak a gondozójának, vagy a támogatott elhelyezési szolgáltatóknak. A sürgős elhelyezések esetén ezek csupán a kritikus információkra szorítkoznak, amíg egy gyors átfogó értékelést nem készítenek. A terepen és az ügynökségeken dolgozók a gondozók rendelkezésére állnak, ha támogatást, információt, vagy tanácsot akarnak kérni.

6.8 Azonnal felméri a gyermeknek a vér szerinti családjával történő újraegyesítésének lehetőségeit. Amennyiben a család újraegyesítése nem lehetséges, a gyermek és a vér szerinti családja között fent kell tartani a folyamatos kapcsolatot, a szolgáltatók pedig kezelik a családban felmerülő biztonsági problémákat.

6.9 A gyermekeket, fiatalokat és gondozóikat az ügynök az elhelyezést követő egy héten belül meglátogatja, az elhelyezés után, illetve bizonyos esetekben gyakrabban látogatja meg a gyermeket.

6.10 Ha egy gyermek elhelyezése változik, az oktatás, valamint a közösségi tevékenységek folytonosságának biztosítása kiemelt jelentőséget élvez. Az iskolákat folyamatosan tájékoztatják a

gyermek vagy a fiatal élete szempontjából jelentős eseményekről. Az iskolákat is bevonhatják a tervezési folyamatba, bizalmasan kezelve az információkat.

6.11 Azon iskolaköteles korú fiatalokat, akik nem a hagyományos iskolarendszerben tanulnak, segítik, hogy alternatív oktatásban, vagy szakképzési programokban vehessenek részt.

6.12 A közvetlen gondozók és a nevelőszülők úgy dolgoznak, hogy elősegítsék a gyermekkel vagy fiatallal egy pozitív kapcsolat és egyetértés kialakulását.

6.13 A gyermekeknek és fiataloknak megvan a lehetősége arra, hogy koruknak és fejlettségi szintjüknek megfelelően részt vegyenek ugyanazokban a tevékenységekben, mint a velük egy háztartásban lévők.

6.14 Egy háztartásban élő minden gyermek szükségleteit figyelembe kell venni, amikor egy másik gyermek vagy fiatal érkezését tervezik.

Elszámoltathatóság és kormányzás

Az ellátás hatékony és elszámoltatható.

7.1 A munkatársak és a szolgáltatók betartják a szakirodalmon, kutatásokon, jogszabályokon, irányelveken és eljárási renden alapuló megbízható gyakorlatukat éppúgy, mint a szakmai etikát és értékrendet.

7.2 A munkatársak és a szolgáltatók a vonatkozó jogszabályokban foglalt követelményekhez és irányelvekhez tartva hatékonyan alkalmazzák ezeket, és törekednek a gyermekek és fiatalok számára lehető legoptimálisabb megoldásra.

7.3 A joggyakorlat tapasztalatokon alapszik, megfelel a kortárs közösségi normáknak és rendszeresen felülvizsgálják. A munkatársak és feljebbvalóik lehetővé teszik a saját felülvizsgálatukat.

7.4 A munkatársak és a szolgáltatók egyértelmű, tömör, lényegre törő, időszerű és up-to-date nyilvántartást vezetnek elektronikusan és kinyomtatva is. A nyilvántartást minden alkalommal vezetni kell.

7.5 A szolgáltatók a vonatkozó törvényeknek és szabályozásoknak megfelelően dolgoznak a gondozásba vett gyermekek és fiatalok adatainak bizalmas kezeléséért és minden dokumentációt biztos helyen tárolnak.

7.6 Az átfogó nyilvántartásokat a gondozásba vett gyermekek érdekében őrzik. A minisztérium biztosítja, hogy az eredeti feljegyzéseket a gyermek fejlődési aktájában őrizzék. A feljegyzéseket az előírásoknak megfelelően vezetik. Az aktát a gyermeknek kell átadni, amikor kikerül a gondozásból, a másolatok pedig az ügy aktájához kerülnek.

7.7 Az ügyekben meghozott döntések indoklását világosan és egyértelműen dokumentálják, a megfelelő vezető tisztségviselő hagyja jóvá.

7.8 A gyermekekkel és fiatalokkal kapcsolatos dokumentumokat ellátják dátummal, aláírással, és olvashatóan készítik el.

7.9 A munkatársak képzésben részesülnek az akták és jelentések megfelelő elkészítésének módjairól.

7.10 A szolgáltatók rendszeresen felülvizsgálják a dokumentáció minőségét és folyamatosan tökéletesítik a módszereket.

7.11 A munkatársak és a szolgáltatók hatékonyan és szakmai alapon osztják be idejüket és erőforrásaikat. Az idő és az erőforrások felhasználása kiemelten fontos, hogy igazságos döntések szülessenek az ügyfelek számára, és a munkatársak és a szolgáltatások felelősséget vállalnak az így meghozott döntésekért.

7.12 Az ellátásnak irányelvei, eljárásrendjei és meghatározott folyamatai vannak, amelyek növelik annak a lehetőségét, hogy a munkatársak a törvényeknek megfelelően végezzék a feladatát.

7.13 A szolgáltatás rendelkezik a pénzügyeivel és teljesítményével kapcsolatos jelentési eljárásokkal, és egy megfelelően képzett és tapasztalt személy vezeti, aki felelős és elszámoltatható a szolgáltatás tervezéséért, finanszírozásáért, végrehajtásáért és minőségéért.

7.14 A szolgáltatás átfogó emberi erőforrás irányelvekkel és eljárási módokkal rendelkezik, így garantálva, hogy a munkaköri leírásokat és a munkaerő kiválasztásának szempontjait folyamatosan a szolgáltatás stratégiai céljaihoz igazítják; valamint azt, hogy a munkaerő felvételekor és alkalmazásakor a legjobb gyakorlatot folytatják a sokszínűsége törekvés és az egyenlő bánásmód alkalmazását beleértve.

7.15 A szolgáltatók pontos beszámolókat készítenek a munkásságukról egy általánosan elfogadott formátum alapján.

7.16 A szolgáltató biztonságos fizikai környezetet biztosít a dolgozóinak és szolgáltatás használóinak.

7.17 A szolgáltató rendelkezik egy eljárással a más minisztériumok, hatóságok és szervezetekkel való együttműködések és tárgyalások esetére, hogy így biztosíthassák a gyermekek és fiatalok számára a megfelelő szolgáltatásokhoz való hozzáférést.

7.18 A munkatársak és a szolgáltatók rendszeresen részt vesznek az ügyek és a szolgáltatás felülvizsgálatában, kiértékelésében.

A gondozók és a munkatársak felvétele, képzése, értékelése és támogatása.

A gyermekek és a fiatalok minőségi szolgáltatást kell hogy kapjanak, amelyet jól képzett és támogatott gondozók és munkatársak biztosítanak számukra.

8.1 A szolgáltatások a gyermeket állítják a tevékenységük középpontjába.

8.2 A munkaerő toborzásának célja, hogy megfelelő, minőségi gondozókat és munkatársakat találjanak, akik megfelelnek a gyermekek és a szolgáltatások igényeinek.

8.3 A szolgáltató biztosítja, hogy a kiválasztott gondozók és munkatársak megfelelnek a feladatuknak és rendelkeznek a szükséges képességekkel.¹³

8.4 A munkatársak és a gondozók kultúrákon átívelő képzést kapnak annak érdekében, hogy kulturálisan megfelelő módon láthassák el a szolgáltatást.

¹³ A nevelőszülőktől elvárt képességeket a gyermekekről és közösségi ellátásokról szóló rendelkezések tartalmazzák.

8.5 A potenciális nevelőszülők a felvétel előtt részt vesznek tájékoztatókon és ellátják őket azokkal az információkkal, hogy milyen hatással lehet a nevelőszülővé válás a családjukra és a barátaikra.

8.6 A munkatársak tájékoztatásban részesülnek még feladatuk megkezdése előtt, amely lehetővé teszi, hogy ellássák feladataikat.

8.7 Az általános gondozók felkészítésben és képzésben részesülnek a gyerekek náluk történő elhelyezését megelőzően, amely lehetővé teszi, hogy ellássák a feladatukat.

8.8 A rokon gondozókat és más jelentős személyeket, akiket ideiglenesen vettek gondozói nyilvántartásba, 90 napon belül teljesen nyilvántartásba veszik, és felkészítő képzésen vesznek részt.

8.9 A gondozók és munkatársak a feladatuk megkezdése előtt írásos leírást kapnak a feladataikról és kötelezettségeikről.

8.10 Rendszeres szakmai felülvizsgálatok és teljesítményértékelések támogatják és segítik a gondozókat és a munkatársakat abban, hogy feltérképezzék az erősségeiket és azokat a területeket, ahol további fejlődésre és képzésre van szükség.

8.11 A gondozóknak és munkatársaknak megvan a lehetősége a szakmai fejlődésre és ösztönözve vannak a további képzéseken való részvételre. A képzéseket kompetens, képzett szakemberek biztosítják, és ahol lehetséges, tapasztalt gondozók.

8.12 A munkatársakat, a gondozókat és a családjaikat elismerik és értékelik, mint a „gondozási csapat” („care team”) részei a gyermek vagy fiatal gondozásban töltött ideje alatt és az elhelyezését érintő változások során. A gondozók és a családjaik támogatást és tájékoztatást kapnak a kritikus eseményeket illetően, amint szükséges.

8.13 A szolgáltatók biztosítják, hogy minden nevelőszülő megkapja a Nevelőszülők kézikönyvének, valamint a Nyugat- ausztráliai nevelő családok jogai chartájának egy másolatát.

Panaszok és viták

A gyerekek, fiatalok és családok szabadon emelhetnek panaszt vagy kifogást a szolgáltatóval szemben.

9.1 A szolgáltatókkal szembeni panaszok kezelésének módját nyilvánossá kell tenni az interneten, vagy más médián keresztül.

9.2 Az ellátásokat igénybe vevő gyermekek és a fiatalok panaszt emelhetnek a velük kapcsolatos szolgáltatással szemben anélkül, hogy emiatt bármi hátrány érné őket.

9.3 Az ellátásokat igénybe vevő gyermekek és a fiatalok számíthatnak arra, hogy panaszukat a lehető leggyorsabban elbírálják, értesítik őket a felülvizsgálati eljárásról és annak eredményéről.

9.4 A gyermekeket és a fiatalokat informálják a gondozásban lévő gyermekek jogvédőjéről és más emberekről vagy szervezetekről, amelyek közreműködhetnek, ha nem értenek egyet a szolgáltató döntéseivel.

9.5 Az információk arról, hogy hogyan tehetnek panaszt, valamint a felülvizsgálati bizottság és az állami közigazgatási törvényszék elérhetőek a gyermekek, szülők, gondozók és más jelentős személyek számára.

9.6 A szolgáltatók nyilvántartást vezetnek a panaszokról és vitákról.

9.7 A szolgáltatók olyan környezetet igyekeznek fenntartani, amelyben a panaszokat lehetőségként fogják fel a szolgáltatás javítása érdekében, és komolyan veszik őket, ítékezés vagy hibáztatás nélkül.

VÉGLEGES ELHELYEZÉSRE TÖREKVÉS IRÁNYELVEI¹⁴

Amint egy gyermek vagy fiatal (és a családjuk) esetében gyermekvédelmi beavatkozás kezdődik, a tervezéskor figyelembe kell venni a stabilitás és az állandóság kérdését is. A gyermek vagy fiatal biztonsága és jóléte a legfontosabb – szemben a szülők jogaival.

A Közösségi Szolgáltatások Minisztériumának (Department of Community Services, DoCS) alkalmazottjainak a következő gyakorlati irányelveket kell követnie a gyermekeket és fiatalokat érintő tervek kidolgozásakor

4. VÉGSŐ ELHELYEZÉSRE TÖREKVÉS ELVE A GYAKORLATBAN

4.1 Korai döntéshozatal

4.1.1 Határidők

Egy gyermek vagy fiatal vér szerinti családjától való elválasztás után dönteni kell a vér szerinti családdal való újraegyesítés reális lehetőségéről (ahol lehetséges), vagy a családon kívüli tartós nevelésbe vételéről. Ez létfontosságú a gyermek vagy fiatal érdekei szempontjából, és a törvény 9. szakaszának (f) bekezdése szerinti követelmény, hogy az újraegyesítésről, vagy alternatív elhelyezésről a lehető leghamarabb döntsenek.

A gyermek vagy fiatal családjától való elválasztása után a vér szerinti családdal való újraegyesítés reális lehetőségéről (ahol lehetséges), vagy a családon kívüli tartós nevelésbe vételről szóló döntés két év alatti gyermek esetében nem tarthat tovább hat hónapnál, más gyermekek és fiatalok esetében pedig 12 hónapnál.

Bizonyos esetekben a körülmények hátráltathatják DoCS-ot a határidők betartásában. A határidőket azonban a legjobb gyakorlat céljával határozták meg, az alkalmazottaknak pedig minden lehetőséget meg kell tenniük azért, hogy betartsák a határidőket.

4.1.2 Erősségeken alapuló felmérés

A családi erősségekre fektetett hangsúly egy fontos szempont bármely gyermekvédelmi beavatkozásban. Ha az erősségeket beazonosítják, a folyamatos fejlődés és a családon belüli pozitív változások alapjai lehetnek. A családi erősségek beazonosításának célja az, hogy egyensúlyt teremtsenek a problémákra fektetett hangsúllyal, és hogy egy olyan platformot biztosítsanak, amelyből a védelem kiépülhet vagy továbbfejlődhet. A családi erősségek felmérése sokszor a bántalmazás másodlagos kockázatának felmérési eljárása keretén belül történik. A beazonosított erősségek segítik, növelik és fejlesztik a

¹⁴ Jelen tanulmány a Permanency Planning Policy (NSW Department of Community Services, July 2007) c. dokumentum 4., 5., 6. fejezete alapján készült. utolsó elérés: 2013.06.15.
http://www.community.nsw.gov.au/docswr/assets/main/documents/policy_permancy_planning.pdf (A fordítás nem hivatalos és nem teljes körű.)

kapacitást, motivációt és a képességet a védelemre és gondozásra. A gyermek vagy fiatal, szülő vagy gondozó és más jelentős személyek erősségeik mind figyelembe kell venni.

A családi erősségek felmérése segíti a gondozókat a döntésben a családdal való újraegyesítés valós lehetőségéről, valamint más állandó megoldásokról. A gondozásba vett gyermek vagy fiatal vér szerinti családjával való újraegyesítésről szóló döntéseket a család erősségeinek, szükségleteinek, aktuális gondozási ügyeinek, történetének és a gyermek vagy fiatal szükségleteinek átfogó, kulturálisan megértő felmérésén kell alapulnia.

Egy szülő erősségeit az fejezi ki, hogy akarja-e és képes-e megelőzni a gyermeket érő bántalmazást, és hogy elősegíti-e a gyermek társadalmi, érzelmi, kognitív, oktatási fejlődését. Ebbe beletartozik a tágabb család és az elérhető szolgáltatások segítségének igénybevétele is. Egy család erősségei és a szülők képessége és akarata ezek kihasználására kulcsfontosságúak a sikeres újraegyesítéshez.

Példák a szülők és gondozók erősségeire:

- A megfelelő és bizonyított szülői aggodás
- A gyermek vagy fiatal iránt mutatott empátia
- Megfelelő indulatkezelés
- A gyermek vagy fiatal fizikai, érzelmi, kognitív és társadalmi fejlődési szükségleteinek megértése
- A gyermek vagy fiatal iránt kimutatott szeretet
- Nincs erőszakos viszonyban más szülővel vagy gondozóval
- Nem alkalmaz fizikai fenytést, vagy ha igen, akkor a kornak megfelelő és arányos a rossz viselkedéssel
- Rendszeresen gondozza a csecsemőket és gyermekeket
- Generációkon átnyúlóan működő családok
- Támogató tágabb család és barátok
- Nem tartósan szegények
- Bizonyítottan elkötelezettek a formális és informális támogató szolgáltatások igénybevétele mellett
- Nincsenek alkohol- és drogproblémáik

A család újraegyesítési lehetőségének felmérésekor a következő szülőket/gondozókat érintő kockázati mutatókat kell figyelembe venni:

- A gyermek/gyermekek korábbi bántalmazása vagy elhanyagolása
- Korábbi vagy jelenlegi alkoholproblémák, vagy más kábítószeres alkalmi használata, ideértve az elhúzódozó szerhasználatot is
- Korábbi vagy jelenlegi családon belüli erőszak
- A szülő vagy gondozó életútja gyermekkori bántalmazással/elhanyagolással/állami gondozással kapcsolatban
- Másik gyermekét elvették-e tőle, vagy meghalt
- Mentális egészséggel kapcsolatos életút
- Értelmi fogyatékoság/fejlődési visszamaradottság párosulva a társadalmi elszigeteltséggel
- Instabil kapcsolatok története
- A csecsemőről vagy kisgyermekről való gondoskodás meg nem értése vagy képtelensége
- Erőszakos viselkedési múltja
- Bűncselekményekkel kapcsolatos múltja, beleértve a gyermekekkel, fiatalokkal és/vagy felnőttekkel szemben elkövetett szexuális zaklatást
- Nem megfelelő indulatkezelés bizonyítéka, alacsony toleranciaküszöb vagy dühkezelési nehézségek
- Fontosabb stresszorok, úgy is mint súlyos betegség, kapcsolatok megromlása, veszteség
- A gyermek szükségleteinek előtérbe helyezésére való képtelenség
- A szülői képességek fejlesztésére motiválatlan vagy nem látja reálisan

Ha a felmérés megállapítja, hogy a gyermek vagy fiatal vér szerinti családjával egyesítése nem járható út, a gyermek vagy fiatal tartós elhelyezéséről kell dönteni. Ha az újraegyesítést határozzák meg az ügy céljaként, segítséget kell nyújtani ezen eredmény eléréséhez és néhány esetben ez intenzív esettanulmányokat is magába foglal.

4.1.3 Az ügyek tervezése (case planning) és a gondozási tervek (care plan)

Az ügyek tervezése egy döntéshozó folyamat és irányítja a DoCS gyermekekkel, fiatalokkal, családjaikkal és/vagy más gondozókkal folytatott munkáját. Az ügyek tervezési folyamatát folyamatosan befolyásolja a gyermek vagy fiatal körülményeinek és szükségleteinek a családdal és/vagy gondozókkal

kapcsolatos folyamatos felmérése, és ezeket a gyermek vagy fiatal gondozási terveiben dokumentálják. A tervek biztosítják, hogy minden fél tisztában van a DoCS bevonásának céljával, szándékával és irányával, valamint az érintettek feladataival és felelősségével.

Az ügyek tervezése a kezdeti értékelést (initial assessment) követi. Ha a kezdeti értékelés megállapítja, hogy nincs szükség további lépésekre, az ügyet lezárják. Ha további lépések szükségességét tárják fel, az ügy terve megállapít egy értékelési célt, amely egy átfogóbb terv készítéséhez szükséges feladatokra és lépésekre koncentrálnak.

Az ügyek terveit a gyermekvédelmi beavatkozás kezdetekor kell kidolgozni és rendszeres időközönként felül kell vizsgálni, pontosítani kell őket. Az ügy tervének kidolgozásakor az ügyön dolgozónak figyelembe kell vennie, hogy mit kívánnak elérni a DoCS beavatkozásával, és hogy milyen eredményt akarnak elérni a gyermek vagy a fiatal (és családjuk) szempontjából. Az ügy tervének célja közvetlenül kapcsolódik a gyermek vagy fiatal biztonságához és jólétéhez, és elérhetőnek kell lennie.

Jelenleg az ügyek terveinek céljai az elhelyezési lehetőségek, valamint a korábbi és további felmérések keverékét képviselik.

Jelenleg az végleges elhelyezéssel kapcsolatos korai tervezés gyakorlata igen változatos. Ez az irányelv világos gyakorlati irányokat kínál a gyermekek és fiatalok szempontjából elérendő állandósággal és stabilitással kapcsolatban, hogy biztosítsa a fizikai, érzelmi, oktatási, társadalmi és kulturális szükségleteik kielégítését.

Amint az ügy terveinek távlati célját meghatározták, az ügygel foglalkozónak döntenie kell a konkrét célkitűzésekről. A célkitűzéseknek specifikusnak, időben meghatározottnak, elérhetőnek és sikerorientáltaknak kell lenniük. Általában minden egyes célkitűzéshez több feladat is párosul, a feladatok felelőseivel pedig meg kell tárgyalni a részleteket, és meg kell velük állapodni. Nem kaphat úgy feladatot egy személy, más közösségi szolgáltató központ vagy hatóság, hogy nem egyezett bele.

A terveket az ügyeken dolgozók menedzsere vagy csoportvezetője hagyja jóvá.

Ha az ügy terve megállapítja, hogy a gyermek vagy fiatal vér szerinti családjával való újraegyesítése nem járható út, gondozási tervet kell készíteni, amely ismerteti a gyermek vagy fiatal tartós gondozásáról szóló végleges elhelyezési tervet.

A gondozási terv egy önálló jogi dokumentum, amely a gyermek vagy fiatal ügyének tervén alapszik, és amelyet előterjesztenek a gyermekek bíróságának (Children's Court), ahol a gondozási eljárás során végső megoldást próbálnak találni a szülői felelősség megosztására.

Ezeknek a gondozási terveknek tartalmazniuk kell azt, hogy az ajánlott elhelyezés(ek) hogyan fogják szolgálni az állandóságra törekvést. Ha van reális lehetőség a gyermek vagy fiatal szüleivel történő újraegyesítésére, akkor a gondozási tervnek részleteznie kell:

- Az eljárást, beleértve az újraegyesítés előtt elérni kívánt minimum eredményeket
- Az újraegyesítés megkönnyítéséhez szükséges szolgáltatásokat

- Az újraegyesítés javasolt határidejét
- Annak nyilatkozatát, hogy az újraegyesítést követően milyen hosszán kell tevékenyen nyomon követni

A gondozási terv más vonatkozó felmérések információit is tartalmazhatja, így a másodlagos felmérését, az alkohol és drog felmérését, a szülői kapacitások felmérését, és/vagy pszichológiai és pszichiátriai felmérését.

Az ügyeken dolgozók felettese jóváhagyja és aláírja a gondozási tervet, amelyet a gyermeknek vagy fiatalnak (és családjuknak) el kell olvasnia. Ha szükséges, segíteni kell őket a megértésében.

4.1.4 *Kommunikáció*

A minden érintettel folytatott teljes, nyílt és őszinte kommunikáció alapvető fontosságú a sikeres felméréshez és a végső elhelyezés tervezéséhez.

Azok a szülők, gyermekek és fiatalok, akik határozott határidőket kapnak a döntéshozatalra és pontos információkban részesülnek, sokkal inkább megértik az ügyek terveit és a végleges elhelyezés kérdéseit.

4.1.5 *Részvétel*

A gyermeknek vagy fiatalnak, családjuknak, gondozóknak, rokonoknak és minden más érintettnek a lehető leghamarabb lehetőséget kell biztosítani a részvételre egy tisztességes, nyílt megbeszélésben, hogy tisztázzák és tájékoztassák őket az eljárásokról, várakozásokról, véleményekről, jogaikról és felelősségeikről.

A gyermek/fiatal (korának megfelelő mértékben) és a családjuk részvételének maximalizálása lehetővé teszi a gyermek érdekeinek leginkább megfelelő ítélet meghozatalát a felmérés során. A kutatások kimutatták, hogy a gyermekek mentális egészségének javításában igen fontos a családon kívüli gondozás ideje alatt a lehetőségekhez képest a leginkább megengedett tájékoztatás az elhelyezésük okairól és arról, hogy mi fog történni velük (Murphy, 2000). Berry (2004) azt állítja, hogy a gyermekek, akik jobban tisztában vannak a helyzetükkel, nagyobb érzelmi és viselkedési szabályozottságot mutatnak.

A gyermek vagy fiatal reakcióit folyamatosan monitorozni kell, és egy megfelelő támogató személyt kell a gyermek vagy fiatal (és családjai) rendelkezésére bocsátani a formális események, mint az ügyről tartott megbeszélések esetére.

4.1.6 *Nyilvántartások vezetése*

A pontos és up-to-date nyilvántartások vezetése alapvető fontosságú eleme a hatékony esetkezelési gyakorlatnak. A jó nyilvántartás minden esetenél számon tartja a DoCS beavatkozások történetét. Ez az információ több okból is szükséges:

- informálja az alkalmazottakat a család korábbi történetéről, szükségleteiről és körülményeiről
- informálja az ügyfeleket az aktuális helyzetükről és a történetükről
- a törvények, bíróságok és törvényszékek számára szükséges információkkal szolgál.

Az ügyfelek aktáiban tárolt információk segítik az alkalmazottakat megérteni a gyermek vagy fiatal történetét és tartalmazzák az ügyben hozott döntéseket is. Az állandóságot és stabilitást megerősítő döntések meghozatalának megkönnyítésére létfontosságú, hogy pontos adatokat őrizzünk a múltbéli tapasztalatokról, a családi erősségekről és kockázatokról, és bármilyen, a családok és gyermekek által elért megállapodásokról.

Az ügyfelek aktáinak információi a jelentősebb események történetéről és kapcsolataikról tájékoztatja a gyermekeket és fiatalokat. Az olyan információkat kell rögzíteni, amelyek segítik a gyermekeket és fiatalokat a DoCS lépéseivel kapcsolatos történetükhöz hozzáféréseben és azok megértésében.

A felmérési eljárás során alapos nyilvántartásokat kell vezetni, tekintettel a következőkre:

- a felmérés során gyűjtött információkra, amelyek alapján a végleges rendezésről szóló döntéseket és ítéleteket meghozzák
- a minden érintett bevonásával meghozott döntések adataira
- az ügy tervének céljára, feladataira és határidőire
- a szolgáltatások előzményeire, a nyújtott szolgáltatásokra és az eredményekre
- a szülőkkel, közösségi partnerekkel és másokkal kötött olyan megállapodásokra, amelyek segítik a terv megvalósítását
- bármely, a gyermek identitására, kultúrájára és vallására vonatkozó információra, amelyek a kapcsolatokról és az élettörténetről tájékoztatják a döntéshozókat.

Az információkat dokumentálni kell a gyermek vagy fiatal gondozási tervében akkor, amikor javaslatokat tesznek a Gyermek Bíróságnak a gyermek vagy fiatal állandó gondozási lehetőségeiről.

4.2 Kapcsolattartási szabályok

4.2.1 A kapcsolattartás meghatározása

A kapcsolattartás egy olyan kifejezés, amely a családon kívüli gondozásban részesülő gyermekek és fiatalok szüleikkel, családtagjaikkal, vagy más számukra jelentős személyekkel folytatott információcseréjét és találkozásait írja le.

A kapcsolattartásba beletartozik a levélváltás, e-mail, videó, fényképek cseréje, a nem gyakori felügyelt látogatás, a gyakori vagy nem gyakori találkozó, amely lehet felügyelt vagy informális. Ezeket az egyéni igényekhez kell szabni a gyermek vagy fiatal folyamatos biztonságának és jólétének biztosítása szerint.

A kapcsolattartás megtervezése azon a feltevésen alapszik, hogy minden gyermeknek és fiatalnak joga van kapcsolatot tartani a családjával és a számára jelentős személyekkel.

Ha az eset tervének célja a gyermek vagy fiatal újraegyesítése a vér szerinti családjával, a kapcsolattartás segíthet előkészíteni a gyermeket és a családot is erre.

Ha az eset tervének célja a gyermek vagy fiatal alternatív tartós gondozása, a kapcsolattartás segíthet megőrizni a kapcsolatot a családdal és kialakítani a gyermek vagy fiatal identitástudatát.

4.2.2 Kapcsolattartás és végleges elhelyezésre törekvés

A családon kívüli gondozásba vett gyermek vagy fiatal kapcsolattartása a családtagjaival fontos szerepet játszik a végleges elhelyezés tervezésének folyamatában, lehetőséget biztosít a család fejlődéséről szolgáló információk gyűjtésére a felmérés és a felülvizsgálat során.

A családon kívüli gondozásba vett gyermek vagy fiatal kapcsolattartása a családtagjaival és más jelentős személyekkel idővel, és a gyermek vagy fiatal szükségletei, kora és nézetei szerint változhat. A kapcsolattartás mértékét minden eset tervében figyelembe kell venni és rendszeresen felül kell vizsgálni, hogy tükrözze a körülményekben bekövetkezett változásokat.

Körülmétekintéssel kell eljárni a bírósági ítéletekben foglalt speciális kapcsolattartási szabályok esetén, ugyanis ilyenkor nem feltétlenül lehet változtatni a kapcsolattartási szabályokon, bár esetenként szükséges lenne.

A szülők és gyermekek közötti kapcsolattartó látogatások gyakorisága és relatív sikeressége segíthet információkkal szolgálni a gyermek vagy fiatal vér szerinti családjával történő újraegyesítéséhez, vagy egy alternatív állandó gondozás felé történő elmozduláshoz.

A gyermek vagy fiatal és a számukra jelentős személyek közötti kapcsolattartás gyakorisága és fajtája különböző lehet, ha az eset tervének célja az újraegyesítés, illetve ha a tartós gondozás vagy adoptálás.

4.3 Időszakos, tervezett felülvizsgálatok

Az esetek és az elhelyezés rendszeres felülvizsgálata létfontosságú ahhoz, hogy minimalizáljuk az megakadásokat a gondozásban, és hogy csökkentsük a késedelmet a gyermekek és fiatalok helyzetének végleges rendezésében. Az esetek és az elhelyezések felülvizsgálata az esetek tervezésének keretén belül valósul meg és monitorozza az ügyben történt haladást, valamint segít meghatározni a további célokat és határidőket. Minél fiatalabb gyermekről van szó, annál nagyobb a szükség a rendszeres felülvizsgálatra.

4.3.1 Az elhelyezés felülvizsgálatának határidői (a törvény 150. szakasza)

Az elhelyezés felülvizsgálatát az alábbiak szerint kell végrehajtani:

- olyan ideiglenes elhelyezési határozat esetén, amely a gyermeket vagy fiatal négy, vagy több hónapra helyezi el családon kívüli gondozásban, a felülvizsgálatot az ideiglenes határozat elkészülte után legfeljebb négy hónapon belül kell elvégezni,
- végleges elhelyezési határozat esetén, amely a gyermeket családon kívüli gondozásban helyezi el,
- kétévesnél fiatalabb gyermek esetén a végleges elhelyezési határozat elkészülte után két hónapon belül

- kétévesnél idősebb gyermek esetén a végleges elhelyezési határozat elkészülte után négy hónapon belül kell felülvizsgálatot végezni
- felülvizsgálatot kell végezni a végleges elhelyezési határozat minden évfordulóján is (éves felülvizsgálat)

4.3.2 Az elhelyezési felülvizsgálatok célja

Az elhelyezési felülvizsgálatokat a Gyermekbíróság által családon kívüli gondozásban elhelyezett gyermekek és fiatalok esetében kell elvégezni. Ezek célja, hogy:

- megállapítsák, hogy az elhelyezés előmozdítja-e a családon kívüli gondozásba vett gyermekek és fiatalok biztonságát és jólétét
- biztosítsák, hogy az eset terveiben foglalt célok és célkitűzések továbbra is lényegesek a gyermek vagy fiatal szükségletei szempontjából.

4.3.3 Az elhelyezési felülvizsgálatok tartalma

Az elhelyezési felülvizsgálatok a következőket mérik fel:

- a gyermek vagy fiatal szükségleteit, és hogy ezeket kielégítik-e az elhelyezésben
- milyen támogatásra/stratégiákra van szükség a gyermek vagy fiatal szükségleteinek kielégítéséhez
- szükség van-e a gondozóknak további forrásokra/információra/támogatásra a gyermek vagy fiatal gondozásához
- szükség van-e a szolgáltatásokra a szülők segítéséhez az eset tervével összhangban
- a gondozó és a gyermek vagy fiatal továbbra is az elhelyezésben akar-e maradni
- a gondozó akar-e kizárólagos szülői felügyeletért folyamodni és a gyermek vagy fiatal, valamint a szülei egyetértenek-e ezzel
- a gondozó érdeklődik-e az adoptálás iránt. Ha igen, a gyermek vagy fiatal és a szülei beleegyeznének-e és támogatnák-e az adoptálási kérvényt.

5. VÉGLEGES ELHELYEZÉSRE TÖREKVÉS A BENNSZÜLÖTT GYERMEKEK ÉS FIATALOK ESETÉBEN

A bennszülött gyermekek és fiatalok számára történő végleges elhelyezés tervezésében a következő irányelveket kell figyelembe venni. Az elvek alkalmazása mellett a DoCS nem bennszülött munkatársainak konzultálnia kell bennszülött alkalmazottakkal, ha bennszülött gyermekekkel, fiatalokkal, családjaikkal és közösségeikkel dolgoznak. Ha egy bennszülött munkatárs nem elérhető a helyi közösségi szolgáltató központban, akkor a legközelebbi elérhető bennszülött munkatárssal kell

konzultálni, akár a legközelebbi közösségi szolgáltató központból, vagy a régióból. A konzultációs eljárást dokumentálni kell, és az aktához kell csatolni.

A bennszülött gyermekek közösségüktől elválasztásának, majd ebből következően a családok szétzilálásának és a kulturális identitásuk elvesztésének történelmi kontextusában a bennszülött gyermekek és fiatalok esetében a végleges elhelyezésére prioritására különös figyelmet kell fordítani. A törvény végleges elhelyezéssel kapcsolatos intézkedéseit érzékenyen kell kezelni, tekintettel a bennszülöttek és Torres-szoros környéki szigetek gyermekeinek és fiataljainak elhelyezési irányelvére. A törvény 78A (3) bekezdése világosan kimondja:

„Egy bennszülött vagy Torres-szoros környéki szigetéről származó gyermek vagy fiatal végleges elhelyezési tervének foglalkoznia kell azzal, hogy a terv mennyiben van összhangban a 13. szakaszban leírt bennszülöttek és Torres-szoros környéki szigetek gyermekeinek és fiataljainak elhelyezési irányelvével”

A bennszülött családok és a rokonsági viszonyaik szintén lényegesek. A törvény szerint minden erőfeszítést meg kell tenni, hogy a bennszülött gyermekek és fiatalok fenntarthassák meglévő kapcsolataikat és kulturális identitásukat.

A bennszülött gyermekeknek és fiataloknak joguk van fenntartani a kapcsolatot a közösségükkel és az országukkal, és hogy erős bennszülött-tudattal nőjenek fel. Elengedhetetlen, hogy a vér szerinti családjuktól és közösségüktől elválasztott bennszülött gyermekek hasonló nevelésben részesüljenek, hogy megőrizhessék a kulturális örökségüket és identitásukat.

A 78A (4) bekezdése kijelenti, hogy amennyiben egy bennszülött vagy Torres-szoros környéki szigetéről származó gyermek vagy fiatal végleges elhelyezési terve szerint kizárólagos szülői felügyelettel vagy adoptálással kerül állandó elhelyezésre, és nincs a törvény 13. szakaszának megfelelő elhelyezés a számára, a közösségi szolgáltatások miniszter, valamint a bennszülött ügyekért felelős miniszter jóváhagyása szükséges.

A törvény hangsúlyozza, hogy a bennszülöttek önrendelkezését támogatni kell, és hogy a gyermeknek, családjának, rokonságának, képviselői csoportjának és közösségének meg kell adni a lehetőséget a gyermek vagy fiatal jövőjét érintő döntéshozatalban való részvételben.

A bennszülöttek önrendelkezése azt jelenti, hogy a bennszülött közösségek képesek irányítani az életüket és fontos döntéseket hozni a jövőjükéről. ebbe beletartozik a veszélyeztetett vagy családon kívüli gondozásba kerülő bennszülött gyermekekről és fiatalokról való döntés is. Az önrendelkezést elő lehet segíteni azzal, hogy a közösség idősebb tagjainak, bennszülött nevelőszülői csoportoknak és bennszülött tartományi tanácsoknak támogatását és segítségét kéri az olyan helyzetekben, amikor bennszülött gyermek vagy fiatal jövőjéről döntenek. Emellett a családi tanácskozásokat (Family Group Conferencing) is számításba lehet venni, hogy segítsenek a családnak együttműködni a DoCS-szel gondozót találni a gyermek vagy fiatal számára, ha nem maradhat a vér szerinti családjával.

6. VÉGLEGES ELHELYEZÉSRE TÖREKVÉS A KULTURÁLISAN ÉS NYELVILEG ELTÉRŐ KÖZÖSSÉGEKBŐL SZÁRMAZÓ GYERMEKEK ÉS FIATALOK ESETÉBEN

A kulturálisan és nyelvileg eltérő közösségekből származó gyermekek és fiatalok végleges elhelyezési tervezésekor az eseteken dolgozóknak a következő stratégiákat kell alkalmaznia a felméréskor és a gyakorlatban.

- Tudomásul kell venni a gyermek vagy fiatal (és családjuk) által előnyben részesített nyelvet. Ha az előnyben részesített nyelven a szolgáltatás nyújtása nem megvalósítható, ahol lehetséges a munkatársaknak egy kétnyelvű kollégának kell átadnia az esetet, vagy tolmácsot kell használnia.
- Képzett tolmácsokat kell használni a felméréshez, vizsgálathoz és az eseten való dolgozáshoz. Ahhoz, hogy a megfelelő segítséget tudják használni, az alkalmazottaknak fel kell deríteniük az ügyfél kulturális háttérét és nyelvtudását, valamint a vallást, vagy más olyan tényezőket, mint a kor és a nem is figyelembe kell-e venni a tolmács megválasztásakor.
- Az ügyféllel kulturálisan elkötelezett módon kell kapcsolatot kiépíteni, abban is, hogy meg kell tanulni az alapvető üdvözléseket az ügyfél saját nyelvén és ki kell tudni ejteni az ügyfél nevét helyesen.
- Információt kell szerezni az ügyfél családja és kulturális háttére szempontjából fontos szervezeteken belüli közös kulturális struktúrákról és szerepekről.
- Ismertetni kell az ügyféllel a beavatkozás folyamata során a célokat, elvárásokat és terveket.
- Amikor csak lehet, az információkat szóbeli magyarázattal együtt, írásban közölgék.
- Amikor csak lehet, az információkat az ügyfél által előnyben részesített, vagy leginkább értett nyelven közölgék

A kulturálisan és nyelvileg eltérő közösségekből származó gyermekek és fiatalok kulturális és nyelvi tapasztalatait szintén figyelembe kell venni a kezdeti felméréskor, előzetes és beviteli eljárásokban éppúgy, mint az eset tervezésekor, a végleges elhelyezés tervezésekor és az újraegyesítés tervezésekor. A gondozásba vett gyermek vagy fiatal kulturális és nyelvi életútjának fenntartására tett erőfeszítéseket is bele kell építeni a gondozási tervükbe az érdekeik szem előtt tartva.

A törvény speciális rendelkezéseket tartalmaz a kultúra, nyelv és vallás figyelembe vételére, és hogy egy kulturálisan és nyelvileg eltérő közösségből származó gyermek (ideiglenes vagy állandó) elhelyezésének megfontolásakor ezeket a lehető legtovább lehessen megőrizni.

Minden döntésben, amely kulturálisan és nyelvileg eltérő közösségből származó gyermekkel kapcsolatos, kifejezetten figyelembe kell venni a gyermek vagy fiatal kultúráját, nyelvét és vallását, és ha szükséges, a gyermek felett szülői felügyelettel rendelkezőkét is. Emellett, ha egy gyermek vagy fiatal

ideiglenesen vagy állandó jelleggel családon kívüli gondozásba kerül, minden erőfeszítést meg kell tenni azért, hogy megtarthassa kulturális, nyelvi és vallási hátterét.

Irányelvek és eljárások

1. Bevezetés

A szülőket és gyermekeket támogató elhelyezési rendszer legfőbb célja, hogy biztonságos környezetet biztosítson a gyermekeknek, amíg a szülői kapacitásokat felméri a gondozási eljárások lerövidítése érdekében.

A szülőket és gyermekeket támogató elhelyezési rendszer a felmérési eljárást segítő észrevételeket tesz az olyan gyermekekről és családokról, ahol a gyermekeket bántalmazás éri vagy érheti.

Ha egy figyelemmel kísért gyermek fiatalos szülő lesz, támogató elhelyezésre van szükség, még ha nincs is a gyermek szempontjait figyelembe vevő gondozási rendet alkalmazó terv.

Ezek védelmi és támogató igények erős partneri viszonyt igényelnek a gyermekekkel és családokkal foglalkozó csoportok és a támogató szolgáltatás között, hogy az elhelyezéseket megfelelően tervezzék, kezeljék és felülvizsgálják.

2. Alapelvek

A következő standardok abban segítenek, hogy az elhelyezés következetes és átlátható legyen a szociális munkacsoportok, nevelőszülők, gyermekek gyámjai, illetve a szülőket képviselő bizottságok, valamint a bíróságok számára:

1. A nevelőszülői szolgáltatás olyan elhelyezéseket biztosít, amelyek

- Időben korlátozottak és a gyermekek tartós jólétére és érdekeire koncentrálnak. Az elhelyezések legfeljebb 3 hónapig tarthatnak, kivételt képeznek ez alól az olyan esetek, ahol a bíróság máshogy rendeli, vagy ahol a figyelemmel kísért gyermekekkel (Looked after children, LAC) kapcsolatos tervek felülvizsgálatakor változtatnak azon.
- Betartják a gyermekek, szülők és szakemberek biztonságára vonatkozó terveket.

¹⁵ Jelen tanulmány a Parent & child fostering scheme procedures (2010-2013). (Policy & Performance Manager (LAC), Children, families and education - Children's social services, KENT County Council) c. dokumentum alapján készült. (A fordítás nem hivatalos és nem teljes jörű.)

- Átlátható és dokumentált döntéshozatali eljárást mutatnak.
- Mérlegelik a családi élethez és a gyermek jóléthez való jogát.

2. A nevelőszülők:

- Igazságos és egyenlő lehetőséget biztosítanak a szülőknek a változásra az értékelések során.
- Az elhelyezési szabályok és feltételek előírásai szerint bizalmasan kezelik az információkat a gyermekekről és családokról, akikkel dolgoznak.
- A kulturálisan kompetens gondozás alapelvei szerint dolgoznak.
- A gondozási tervnek megfelelő támogatást és tanácsokat nyújtanak.
- Igazságos és méltányos napi jelentéseket készítenek a saját megfigyeléseikről.
- Tanácsot kérnek a gyermek szociális munkásától és saját felügyelő szociális munkásuktól a felmérés folyamatos részeként.
- Részt vesznek a tanulási nehézségekkel kapcsolatos, szülőkkel való foglalkozásról szóló képzésen, valamint más olyan képzéseken, amelyek lényegesek a szolgáltatás jelenlegi és jövőbeli szükségletei szempontjából.
- Megfigyeléseket tesznek a szülők azon kapacitásáról, hogy képesek-e családi, társadalmi és környezeti összefüggésben kielégíteni gyermekeik szükségleteit.
- Naplót vezetnek az eljárás, vagy a gyermekvédelmi terv elkészítése előtt beazonosított, aggodalomra okot adó területekről és ellenőrzik, hogy a megfelelő haladást érték-e el a három hónapos időkereten belül.
- Pozitív gondoskodó környezetet biztosítanak a változáshoz, amely megfelel a gyermekek védelmének.

3. Az elhelyezéseknél biztosítékot kell szerezni arról, hogy:

- A nevelőszülő képes-e támogatni a szülőket a gyermek védelme közben.
- Elismerik-e a szülői felelősség felvállalása és a változásra való felkészülés fontosságát.
- Jó szülőként viselkednek és beavatkoznak, ha a gyermek jóléte úgy kívánja.
- A nevelőszülők jó önismerettel rendelkeznek a gondozási standardoknak megfelelő értékeikkel kapcsolatban.
- A nevelőszülők hozzáférhetnek a megfelelő szupervízióhoz.

- A nevelőszülők hozzáférhetnek és használhatják a megfelelő képzéseket, hogy bővítsék ismereteiket a kötődésről, gyermekek és fiatalok fejlődéséről, családi rendszerekről.
- A megfelelően képzett és segített nevelőszülők megértik a felnőttkori tanulást, a tanulási nehézségekkel küzdő szülőkkel való együttműködés fontosságát.
- Képesek kommunikálni a szülőkkel és kezelni a konfliktusokat.
- Képesek tájékozódni az aktuális legjobb gyakorlatokról a csecsemők és kisgyermek gondozását illetően.
- Az egyedülálló szülők körülményeihez igazítják az elhelyezéseket.
- A beavatkozás és felmérés elfogadott standardjaihoz való magas fokú alkalmazkodás, hitelesség és aszerinti munka.

4. A gondozók és a kijelölt munkatársak közös képzését a PCA (Primary Care Agency, alapellátási iroda) munkatársaival megbeszélte időközönként elérhetővé teszik. A nevelőszülők speciális képzésen vesznek részt, amelyet a szakszolgáltatás biztosít.

3. Jóváhagyás

Minden gyermekelhelyezést a területi szolgálatvezetőnek kell jóváhagynia, mielőtt a gondozói csapatnak való átadás megtörténik.

4. Határidők

A felmérés céljából történő elhelyezések legfeljebb 3 hónapig tarthatnak, és a határidőről értesíteni kell a gondozókat is, amennyiben áthelyezés történik. A felülvizsgálati időpontokról és a gondozás tervezett befejezéséről meg kell állapodni.

Ha fiatal szülő az ellátásra jogosult gyermek, meg kell fontolni az elhelyezés helyett az önállóság felé elmozdulást a felülvizsgálatkor.

5. Kritériumok az előterjesztésekre és az első lépésekre

a) *Meg nem született gyermek – védelmi kérdések*

i) A születést megelőzően sor kerül egy megbeszélésre az áthelyezésről és a stratégiáról. Egy további gyermekvédelmi megbeszélés eldönti, hogy a gyermeket érheti-e bántalmazás, és hogy a gyermekről

készíteni kell-e gyermekvédelmi tervet. A születést megelőző felmérés eldönti, hogy ha a gyermek és a szülő saját otthonában marad, nem lenne biztonságos felmérni a szülői kapacitásokat.

ii) Ahhoz, hogy elkerüljék a késedelmet a csecsemő gondozásának megtervezésében, kezdeményezni kell minden szülő és gyermek számára az elhelyezési eljárást, és jogi tanácsot kell kérni ebben a kérdésben. Különleges körülmények között a területi szolgálatvezető engedélyezheti egy szülő és gyermek elhelyezését a gondozási eljárásán kívül is.

iii) A szociális munkás elküldi az előterjesztést a kockázati felméréssel együtt a szakszolgálatnak, ezzel együtt értesíti a PCA-t, vagy ha szükséges, maga a szociális munkás elvégzi a szülő és gyermek felmérését.

iv) A családi csoportkonferencia tervét figyelembe kell venni a szülő és gyermek elhelyezéséről való döntésben.

b) A gondozási eljárások alatt

i) A bíróság dönthet a szülői kapacitások felméréséről. A megyei tanácsi ügyvéd értesíti a PCA-t, vagy adott esetben a szülői kapacitás felmérését végző szociális munkást. A gyermek szociális munkása biztosítja, hogy ezzel egy időben a szakszolgálatnak benyújtsák az előterjesztést (a kockázati felméréssel együtt).

ii) Ha a PCA is érintett:

- a PCA által készített felmérési terv lefedi a gyermek és szülő gondozási elhelyezési rendszerének feladatait;
- össze kell hívni egy PCA tervezési találkozót, ahova a gondozó szociális munkást is meg kell hívni.

Az előterjesztés készítésekor a gyermek, a szülő és a környezet kockázati felmérését a gyermek szociális munkása egészíti ki.

c) Fiatal szülő, aki figyelemmel követett gyermek (Looked After Child, LAC), vagy gondozást elhagyó

i) A születést megelőzően felmérést kell végezni. Ha változtatni kell az elhelyezésen, a döntéseket a gondozás tervezésére, valamint az elhelyezés és az ügy felülvizsgálatára vonatkozó szabályok szerint kell meghozni.

ii) A szociális munkás előterjesztést (kockázati felméréssel együtt) küld a gondozó csapatnak, és ezzel egy időben értesíti a PCA-t, vagy a felmérésért felelős személyt. Ha a PCA-t nem is értesítik hivatalosan, az elhelyezési előterjesztést a gondozóknak akkor is el kell küldeniük.

iii) Figyelembe kell venni a csecsemővel kapcsolatos dokumentumokat, például a Section 20 Agreementet [önkéntes alapú megállapodás a szülőkkel arról, hogy amíg felméri, hogy a gyermek maradhat-e náluk, addig elhelyezik a gyermeket – a fordítót].

iv) Szülő és gyermek együttes elhelyezését lehet biztosítani a 18 év alatti, figyelemmel követett, vagy gondozást elhagyó fiatal szülő segítségére. Egy ellátásra jogosult gyermek esetén a 16 éven felüliek szolgáltatása méri fel a szükségleteket (ha az ellátásra jogosult gyermek LAC volt 13 hétig tartó időszakon keresztül, amely a 14. születésnapját követően kezdődött és a 16. életéve után fejeződött be).

v) A fiatal szülő még meg nem született gyermeke, vagy újszülöttje saját jogon lehet tárgya a védelemmel kapcsolatos kérdéseknek.

vi) Az egyedülálló kiskorúaknak intézeti elhelyezést lehet biztosítani a támogatáshoz és a felméréshez.

A fiatal szülő és gyermekeik jogi státuszát lásd az 5. pontnál.

d) Kivételek

i) A megyei tanács nem biztosít nevelőszülői elhelyezést a gyermekkel rendelkező mindkét szülőnek a nevelőszülő háztartására gyakorolt azon hatás miatt, amelyet két további felnőtt jelenléte okozna; vagy ha felmerül az erőszakos, bántalmazó, a befogadó családot veszélyeztető magatartás kockázata.

ii) Ha egy hajléktalan 16-17 éves fiatal szülőnek van szüksége szállásra, közös felmérést kell végezni a helyi lakhatási hivatalnokkal (housing officer). A megfelelő szállás támogatást is magába foglal. Ha azonban a felmérés során gyermekvédelmi aggályok merülnek fel, a 4.a. és b. pont szerinti eljárást kell alkalmazni.

6. Jogi keretek

A gyermek és szülő gondozási rendszer megfelel a következő jogszabályokban meghatározott jogi kereteknek:

- Közjogi eljárási rend (Public Law Outline)
- 1989-es és 2004-es gyermekekről szóló törvény
- 2000-es (gondozást elhagyó) gyermekekről szóló törvény
- 2010-es gondozási tervezésre, elhelyezésre és ügyek felülvizsgálatára vonatkozó irányelvek és szabályok
- Nemzeti minimum standardok a gondozásra
- 2002-es gondozási szolgáltatások szabályai
- 2000-es gondozási standardokról szóló törvény

7. Az elhelyezést kapó gyermek és szülő jogi státusza

a. A csecsemő védelmével kapcsolatos aggályok

1. A csecsemő/kisgyermek akkor lesz LAC, ha ICO van folyamatban, vagy ha a szülő beleegyezik.
2. Ha a fiatal szülő LAC státuszban van, ez nem jelenti automatikusan, hogy a gyermeke is LAC lesz, hacsak a szülő bele nem egyezik. Ehhez hasonlóan, ha a szülő nincs LAC státuszban, a gyermeknek még mindig megítélhetik az LAC státuszt a fiatal szülő beleegyezésével.

b. Fiatal (16-17 éves) szülő és a LAC státusz, valamint a gondozást elhagyók

1. Ha a szülő hajléktalan és 16 vagy 17 éves, az elszállásolásáról a törvény 20. szakasza szerint kell gondoskodni. Ezesetben, csak ha visszautasítják a LAC státuszt, kompetensnek ítélik meg, és elmagyarázták neki, hogy milyen ellátásra jogosult a (gondozást elhagyó) gyermekekről szóló 2000-es törvény alapján, a 17. szakaszt kell alkalmazni a 21. helyett.
2. A (gondozást elhagyó) gyermekekről szóló 2000-es törvény és a (gondozást elhagyó) gyermekekről szóló 2001-es szabályok jogszabályi követelményeit kell alkalmazni, ha egy fiatal szülő szülői és gyermeki elhelyezésben részesül. A gondozás elhagyásának követelményeit alkalmazni kell illetve meg kell fontolni.

8. Pénzügyi kérdések

A területi szolgálatvezetőnek meg kell állapodnia az elhelyezés forrásainak bevonásáról.

A források bevonását a gyermek szociális munkása megbeszéli az ügyért felelős területi vezetőjével, amint tudják, milyen forrásokra van szükség. A következő kérdéseket kell figyelembe venni:

- A nevelőszülő találkozón, képzéseken, stb. való részvételének többletköltségei, ha más módon egyébként nem részesülne szupervízióban.
- Legalább hat óra pihenőt (nappali ellátást) kell fizetni a gondozó számára, ha 24 órás felügyeletet biztosít a gyermek szülőjének.
- Mind a szülő, mind a gyermek teljes fenntartási költségeit és a díjat is ki kell fizetni.
- A szülők hozzájárulását tekintve az anyagi helyzetük igen bonyolult, minthogy néhány szülő anyagilag önálló lehet, vagy juttatásokra jogosult.
- Ha a szülő már részesül juttatásokban, akkor tanácsot kell kérni a speciális juttatásokkal kapcsolatban is, tekintve, hogy a lakásfenntartási támogatásra hatással van, ha a szülő máshová költözik, például nevelőszülőkhöz. Jövedelemkiegészítést, gyermeke után járó adójóváírást és családi pótlékot igényelhet a szülő.

- A szülőket arra kell ösztönözni, hogy önállóak legyenek, és hogy el tudják látni önmagukat és gyermeküket. Ahol ez sikeres, a gondozók megtarthatják az el nem költött fenntartási költségeket. Ha a gondozóknak a náluk elhelyezett gyermek számára kell költeniük, például pelenkára, vagy tápszerre, a számlákat meg kell őrizniük. El kell ismerni, hogy több költséget, mint az élelmiszer, vagy fűtés költségeit nem lehet elkülöníteni. Az elhelyezés végén a gyermek szociális munkása, nevelőszülője és a szupervíziót végző szociális munkás (és ahol szükséges, a szülő) megbeszéli, hogyan használják fel az el nem költött fenntartási díjat. Például, ha az elhelyezés sikeres volt és a szülő gyermekével visszatér a közösségbe, segíthetik a gyermek számára felszereléseket vásárolni. Ha a gyermek nem a szülővel marad az elhelyezés végén, szükséges lehet az el nem költött pénzt visszajuttatni a finanszírozására.

9. Előterjesztés a gondozó csapatnak – összefoglaló

A gondozási szolgáltatásnak szóló előterjesztést megelőzően a területi szolgálatvezető jóváhagyására van szükség az elhelyezéssel kapcsolatban.

Kockázati felmérést kell végeznie a megbízott szociális munkásnak tekintettel a szülő jelenlétének minden lehetséges, a gondozási helyen a felnőttek és a gyermek életét hátráltató hatására.

A gyermek és szülő elhelyezéséről szóló előterjesztést egy előterjesztési nyomtatványban kell elkészítenie a gyermek szociális munkásának, a jogszerű tervezési találkozót követően és a gondozás eljárás ideje alatt.

Az előterjesztésnek tartalmaznia kell:

- A gyermek védelmi, vagy gondozási tervének másolatait
- A fontos információkról szóló feljegyzések első és második részének másolatát (Essential Information Records Part 1&2)
- A kockázati felmérést

10. Információk a nevelőszülőknek

Az elhelyezésről való megegyezés után a lehető leghamarabb a következő információkat kell megadni a nevelőszülőknek:

- fontos információkról szóló feljegyzések első része
- fontos információkról szóló feljegyzések második része
- gondozási terv/gyermekvédelmi terv
- alapfelmérés (Core Assessment)

11. Az elhelyezés jóváhagyása

Az előterjesztésre a gondozási szolgálat 24 órán belül válaszol.

A gondozási szolgálat a gyermek szociális munkásával ismerteti a gondozó és a családja profilját.

A gyermek szociális gondozója haladék nélkül kitölti az SS7 nyomtatványt.

12. Az elhelyezést tervező találkozó

Ha lehetséges, a nevelőszülő és a szülő találkozzon a szociális munkással és a gondozó szociális munkással még az elhelyezés megkezdése előtt.

Az elhelyezést megtervező találkozót a gyermek- és szülőelhelyezési rendszer hívja össze, és az elhelyezés megkezdése előtt sor kerül rá, vagy ha az elhelyezés sürgős volt, a megkezdésétől számított 5 napon belül. A találkozót a szülői kapacitások felmérését tervező találkozóval együtt tarthatják, vagy ha azonnali védelmi kérdések és aggályok merültek fel, megelőzheti azt, hogy a gyermeket és a szülőt sürgősen együtt helyezték el.

A résztvevők a találkozón:

- a gyermek szociális munkása
- a nevelőszülő
- a szülő- és gyermekgondozási, elhelyezési szociális munkás (elnök)
- a szülői kapacitásokat felmérő csapat képzett szociális munkása (ha bevonják)
- a védőnő
- az oktatást képviselő személy (ha a gyermek vagy a szülő iskoláskorú)
- a gyermek szülője

A találkozó a szülő és gyermek elhelyezési találkozóinak előírt pontjait követi.

A döntést arról, hogy a szülő az egész találkozón, vagy csak bizonyos részein vesz-e részt, az elnökkel konzultálva kell meghozni a találkozót megelőzően, így például fontos az anyagi kérdésekről a szülővel való konzultáció előtt megállapodni a nevelőszülővel.

A gondozó aláír egy megállapodást az elhelyezésről az elhelyezési terv első részében, ennek, valamint az elhelyezési terv második részének/elhelyezési információknak megtartja egy másolatát.

Más hivatalok, így az egészségügy, vagy az oktatás képviselőit aktívan be kell vonni a gyermek és a család védelmébe és támogatásába. Az ügyet kezelő szociális munkás felelőssége, hogy biztosítsa, a nevelőszülő ismeri a többi, családdal dolgozó szakembert, hogy szükség esetén a tudásukra támaszkodhasson.

13. Elhelyezési terv/elhelyezési információk nyilvántartási standardjai

Az elhelyezési információk feljegyzését és az elhelyezési terv első és második részét a gyermek szociális munkása egészíti ki a szülő, nevelőszülő és az elhelyezés elvárásait tekintve.

Azokban az esetekben, ha a szülői kapacitásokat felmérő (Parental Capacity Assessment, PCA) csapatot már bevonták, a „Kezdeti PCA tervezési találkozó a szülő és gyermek elhelyezésére” nyomtatványra van szükség. A PCA szociális munkásának feladata ezt kitölteni és az elhelyezést tervező találkozón megbeszélni, úgy, hogy a nevelőszülő, szülő és az értékelést segítő elvárásait is tükrözze az elhelyezési nyilvántartásban.

Ha az elhelyezést tervező találkozóra a szülői kapacitásokat felmérő csapat bevonása előtt kerül sor, a találkozó elnökének hivatkoznia kell a „Gyermek és szülő elhelyezési találkozója mérlegelési pontjaira”, és biztosítania kell, hogy ezeket lefedik az elhelyezésről készült feljegyzésben is. Ha a szülői kapacitásokat felmérő csapatot az elhelyezés követően vonják be, az elhelyezési információkról készült feljegyzéseket elérhetővé kell tenni a PCA szociális munkása számára, hogy így biztosítsák, hogy minden érintettet megkérdezzék, ha az elhelyezés tervezésekor meghozott döntések megváltoztatására, vagy felülvizsgálatára van szükség.

14. Az elhelyezés támogatása

A nevelőszülőt támogatnia kell a szupervízióját ellátó gondozó szociális munkásnak és meg kell osztani vele minden aggályát.

Ha a szülő 24 órás felügyelete az elvárt, akkor a gondozó számára legalább hat óra pihenőt kell biztosítani.

Az elhelyezést követő egy hónapon belül történő LAC felülvizsgálaton kívül rendszeresen felül kell vizsgálni a felmérésben való előrehaladást. Az olyan esetekben, ahol az elhelyezés inkább a támogatást, mint a felmérést szolgálja, szintén fontos, hogy a gyermek szociális munkása és a szupervíziót ellátó gondozó szociális munkás legalább négy hetenkénti időközönként felülvizsgálja a haladást és a határidőket.

A pénzügyi vonatkozásokért lásd a 6. szakaszt.

15. Napló nyilvántartások

A nevelőszülők napló nyilvántartásokat vezetnek, és szóbeli visszajelzést adnak a gyermek szociális munkásának és a szülői kapacitásokat felmérő csapatnak annak érdekében, hogy kielégítsék a gyermekek szükségleteit a családi, társadalmi és környezeti vonatkozásokban. A nevelőszülőktől elvárt, hogy részt vegyenek a vonatkozó tervezési találkozókban, a LAC felülvizsgálatokban stb. A napló feljegyzések azokról az aggályokról számolnak be, amelyek az eljárás megkezdése előtt, vagy a gyermekvédelmi terv során felmerültek.

16. Az elhelyezés befejezése

Ha egy elhelyezést készülnek befejezni, meg kell fontolni az anyagi kérdéseket, például, hogy az el nem költött fenntartási díjat visszaadják, vagy a szülő segítségével használják. Ha a szülő elhagyja gyermekét, vagy a terv szerint a gyermeket a vér szerinti családján kívüli személy veszi gondozásba, fontos, hogy óvatos átmenetet biztosítsanak a fő gondozási feladatot átvevő gondozóhoz, vagy a megfelelőbb elhelyezéshez.

A szülő további támogatási szükségleteit meg kell tervezni más hivatalokkal, különösen az egészségügyi hivattal. Ha a szülő 18 év alatti, a jogi státuszát már áttekintették, elképzelhető, hogy azt felül kell vizsgálni a fiatalokra vonatkozó közös hajléktalansági protokollal összhangban. A gyermek szociális munkásának fel kell vennie a kapcsolatot a helyi lakhatási tisztviselővel, ha szükséges egy megfelelő szállást keresni.

A kisgyermek jogi státuszának világosnak kell lennie a szülő számára és információt kell nyújtani részére bármilyen vonatkozó szupervízióról és támogatásról.

Mindenki értékes (Everybody is valuable)

– részvételen alapuló kutatás az alternatív ellátást elhagyó fiatal felnőttekről

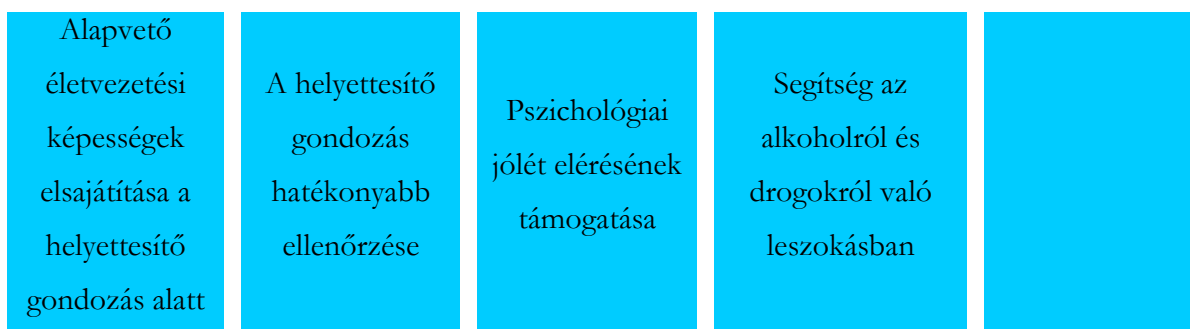
Javaslatok a gyakorlati intézkedésekre és a gyermekjólét szakpolitikai prioritásaira

Az alábbi diagram illusztrálja a gyermekjólét szakpolitikai intézkedéseit, figyelemre méltóak mind az ellátás közbeni, mind az alternatív ellátás elhagyása utáni intézkedések.

1.ábra: Javaslatok gyakorlati intézkedésekre és gyermekjólét szakpolitikájának intézkedéseire.

¹⁶Jelen tanulmány Maritta Törrönen - Teemu Vauhkonen: Everyone is valuable – participatory peer research into young people leaving alternative care. (SOS Children's Villages Finland) c. tanulmány 58-62. oldala alapján készült a szerzők írásbeli engedélyével. (A fordítás nem hivatalos és nem teljes körű.)

A kutatás eredményeire épülve a következő javaslatok születtek a gyakorlati intézkedésekre és a gyermekjólét szakpolitikai intézkedéseire:

1) Rugalmasság a befejeződő alternatív ellátás tekintetében

A függetlenné válás korát rugalmasan, a fiatal felnőttek saját preferenciái és képessége alapján kell meghatározni. Az alternatív gondozás megszüntetésének egy rugalmasabb folyamatnak kellene lennie, amely lehetővé teszi a fiatal felnőtt számára, hogy egyénileg váljanak függetlenné, és amely figyelembe veszi az élethelyzetüket (pl. folyamatban lévő tanulmányok).

Az alternatív gondozás helyszíneinek rugalmasságot kellene tanúsítaniuk a gyermekek és fiatal felnőttek szempontjából, nem pedig a kapott alternatív ellátás szempontjából. Gyermekközpontú megközelítést kellene alkalmazni az alternatív ellátás megtervezésekor, amely számításba veszi a gyermek vagy fiatal felnőtt hosszú távú szükségletét, személyes kapcsolatait és az ebből fakadó szilárdabb biztonságérzetét.

2) Alapvető, mindennapi élethez szükséges ismeretek elsajátítása az alternatív ellátás folyamán

Sok alapvető ismeret szükséges ahhoz, hogy valaki önállóan éljen, és hogy kezelni tudja pénzügyeit és a családi életét. Az alapvető ismereteket az alternatív ellátás típusától függetlenül kellene elsajátítani, különösen azokat, amelyek azt tanítják, hogyan kell önállóan kezelni a pénzügyeket. Jó ötlet még az alternatív gondozásban megtanítani a fiatal felnőtteknek, hogyan költsenek valódi pénzzel. A vásárlási utalványok megalázóak lehetnek. Minden fiatal felnőttnek lehetne saját bankszámlája online bankolási lehetőséggel, aminek használatát gyakorolhatnák, amíg önállóvá nem válnak. A kutatás eredményei szerint, a finn gyermekek többnyire nem tanulnak alapvető ismereteket miközben alternatív gondozásban vannak. Ha egy fiatal felnőttet alternatív gondozásba helyeznek, ahol semmit sem tesznek azért, hogy biztosítsák az alapvető ismeretek elsajátításának lehetőségét, akkor miután a gyermek önállóvá válik, nehezebben vállal felelősséget bármi iránt is. Az interjúk különös hangsúlyt fektettek a pénzhasználattal kapcsolatos nehézségekre, amelyet a megkérdezettek közül ötből egy tapasztalt. A fiatal felnőtteknek meg kell tanulniuk, hogyan bánjanak a pénzzel, míg az alternatív gondozásban

vannak. Saját bankszámlával és online bankolási lehetőséggel kellene rendelkezniük, így megtanulnák, hogyan bánjanak a pénzzel, hogyan tartsák szemüket a pénzügyeiken. Az alternatív gondozásban lévő fiataloknak olyan bankszámlával kellene rendelkezniük, amelyhez a szülőknek nincs hozzáférésük, ha ők még kiskorúak.

3) Iskolához, tanuláshoz, munka világához szükséges ismeretek támogatása

A fiatal felnőtteknek erőteljes támogatásra van szükségük ahhoz, hogy találjanak egy helyet, ahol tanulhatnak, munkahelyet, vagy valamit, ami fontos az életükben, mielőtt kikerülnek a gondozásból. Habár a megkérdezettek foglalkozási és tanulmányi helyzetei különbözőek, különös figyelmet kell fordítani azokra a fiatal felnőttekre, akiknek nincs munkájuk, vagy nem folytatnak tanulmányokat. Az ő megélhetésük a jövedelemtámogatásokról vagy más szociális támogatásokról függ. A társadalomnak új lehetőségek után kell néznie, hogy foglalkoztassa a fiatal felnőtteket és biztosítson számukra tanulási lehetőségeket. A fiatal felnőtteket gyakornokként, munkavégzés közbeni tanulás formájában, vagy asszisztensi munkakörben kellene alkalmazni. Így munkatapasztalatot szerezhethetnének, amely segítene nekik munkát találni a későbbiekben.

4) Különböző tapasztalatok megítélése az alternatív ellátásról

Az adatokon alapuló kutatás segíthet csökkenteni az alternatív ellátás determinisztikus jellegét, amely csökkenti a fiatal felnőttek önbecsülését és hajlamos megbélyegezni őket. Továbbá negatív hatással lehetnek a szabadságukra és öngerjesztő folyamatokat indíthat be. Szintén meg kell hallgatni a fiatal felnőttek tapasztalatait az alternatív gondozásról; ők bátoríthatják a többieket ugyanebben a helyzetben. Továbbá, az alternatív ellátás ellenőrzésének hatékonyabbnak kellene lennie, hogy elkerüljék a fiatal felnőttek rossz bánásmódban való részesülését, és hogy biztosítsák azt, hogy valaki meghallgassa őket. Ezen túlmenően, a gyermekjólét szakpolitikája segíthet megváltoztatni az emberek attitűdjét azokkal a fiatal felnőttekkel szemben, akik alternatív ellátásban részesülnek. Ezeknek a fiatal felnőtteknek számos előítéllettel kell megbirkózniuk, amitől meg kell védeniük magukat, ezzel kapcsolatban át kell gondolniuk, hogy kihez fordulhatnak, és kikkel nem oszthatják meg tapasztalataikat. Az emberek előítélete próbára teszi a fiatal felnőttek önbecsülését, de segít nekik eldönteni, hogy kiben bízhatnak és kiben nem. A gyermekkori élményeik és kapcsolataik skálája a hozzájuk közel álló személyekkel kapcsolatban nagyon eltérőek. Gyermekkoruk alatt nagyon különböző módon lettek felkészítve az önálló létre.

5) Pszichológiai jólét támogatása

Az interjúk során a fiatal felnőttek szót ejtettek a pszichológiai jólétről és a rossz közérzetről. Nem beszéltek kifejezetten mentális egészségügyi problémákról, de néhányuk egyértelműen utalt szorongásra, félelemre, bántalmazásra, drogok és alkohol okozta nehézségekre az életükben, illetve a jövőjükkel kapcsolatosan érdektelenségre és bizonytalanságra. Ezeket nem szabad figyelmen kívül hagyni. Ha ismert, hogy az alternatív ellátásban részesülő fiatal felnőtt háttérében különböző traumatikus élmények vannak, akkor azokat figyelembe kell venni mind az alternatív gondozás közben, mind az utógondozásban. A fiatal felnőtteknek terápiás megbeszélésre és megértő támogatásra van szükségük, hogy képesek legyenek újraértékelni a gyermekkoruk és fiatalkoruk eseményeit, és hogy jobban megismerjék önmagukat. A terápiás beszélgetések szükségessége nem azt jelenti, hogy mentális problémáik lennének, de a traumatikus élmények mindig mély nyomot hagynak. Például egy svéd utógondozásról szóló értékelő tanulmányban Andersson azt fedezte fel, hogy a fiatal felnőtteknek át kellett gondolniuk a szüleikben való csalódottságukat, mely hiányosságaik és azoknak kudarcos kezelése miatt alakult ki. Azt is észrevette, hogy a fiatal felnőtteknek mindez könnyebb volt, ha a nevelőszülők elfogadó, bizalmas és támogató hozzáállást tanúsítottak. Azt azonban nem látja be, hogy teljes egészében nevelőszülőkre hagyható a fiatal felnőttek segítése abban, hogy átgondolják a kiábrándító tapasztalataikat a családjaikkal és a gyermekkorukkal kapcsolatban. (Andersson 2008, 24)

De ebben a kutatásban részt vettek olyan fiatal felnőttek is, akiknek valóban komoly mentális vagy drog- és/vagy alkohol problémái vannak. Ezen problémák kezelésére a szociális szolgáltatásoknak és az egészségügyi ellátásoknak megfelelő forrással kell rendelkezniük ahhoz, hogy megkönnyítsék ezeknek a fiatal felnőtteknek a helyzetét, mielőtt önállóvá válnak. A fókuszunk nem annak kellene lennie, hogy melyik szektor miért felelős. A célként az érintett fiatal felnőttek érdekeinek középpontba helyezését kellene tekinteni.

6) Segítség az alkohorról és drogról való leszokásban

Néhány megkérdezett fiatal felnőtt mesélt a próbálkozásokról, hogy leszokjanak az alkohorról és a drogokról. Kaptak segítséget is, intenzív kezelés formájában, amely szigorú szabályozásokat foglalt magába. Nem voltak kifejezetten lelkesek a kezeléssel kapcsolatban annak idején, de azóta meg vannak elégedve a jelenlegi állapotukkal. Ilyen kezeléseknél elérhetőnek kellene lennie azok számára, akik még az alternatív gondozásban vannak: ez segítené nekik, hogy egy olyan élet felé mozduljanak, amely alkohol- és drogmentes, vagy legalább, amiben kontrollálni tudják a használatukat. Az alkohollal és droggal való visszaélés nem minden alternatív ellátásban részesülő fiatal felnőttnek jelent problémát, de akiknek azt jelent, azok számára új munkagyakorlatot kell találni a különböző szektorok és

ügynökségek közt, hogy segítséget nyújtsanak számukra, mielőtt a fiatal felnőtt önállóvá válna. Újra a hangsúlynak a fiatal felnőtteken kell lennie teljes egészében, nem pedig a szektor munkamegosztásán.

7) Szociálpolitika a szegénység csökkentése és az egyenlőség növelés érdekében

A társadalomnak szüksége van egy olyan szakpolitikára, amely csökkenti a gyermekszegénységet és a nemen, etnikai hovatartozáson, generációkon alapuló társadalmi-gazdasági egyenlőtlenséget. Továbbá intézkedésekre és erőforrásokra van szükség ahhoz, hogy képesek legyenek támogatást nyújtani a nagycsaládoknak. Garantálni kell a szociális támogatást, hogy biztosíthassák a megfelelő létszámú, jól képzett szociális jóléti és egészségügyi gondozási szakembert. A preventív családi munka egy módja, hogy megelőzze a nehézségek rosszabbodását, amellyel a gyermekes családok szembesülnek, és hogy csökkentse a felügyeletek előfordulásának számát, és a szenvedést a gyermekek és szüleik esetében egyaránt. A családi rehabilitáció segíthet támogatni a családokat a nyílt ellátás és az alternatív ellátás terén egyaránt. A családrehabilitáció hangsúlyt fektet a család helyzetének átfogó vizsgálatára és megkísérel megoldást találni a problémákra a családtagok saját feltételei alapján. (Törrönen és Pärnä 2010) Különös figyelmet kell fordítani a társadalmon belül a családi helyzetekre, ahol a rossz közérzeti tényező nagyon nyilvánvalóan észlelhető. (Törrönen 2012)

A tanulmány célja olyan külföldi, a szociális gondozásban alkalmazott, az integráltság különböző fokán álló ún. tevékenységadminisztrációs vagy esetmenedzsment rendszerek bemutatása, melyek mintául szolgálhatnak hasonló hazai, központi szinten megjelenő, e-közigazgatást fejlesztő kezdeményezésekhez. A tanulmányban az angolszász példákat dolgoztuk fel, de az észak-európai példák legalább ennyire érdekesek lennének (pl. a finn e-jóléti rendszer). A külföldi információ-menedzsment rendszerek felkutatásával, bemutatásával a célunk tehát nem más, mint ösztönözni a továbbgondolást, a további elemzéseket, az ötletek hasznosítását.

Az alábbiakban három informatikai rendszert mutatunk be. Az első az ESCR (Electronic Social Care Record, azaz elektronikus beteg és kliens nyilvántartás), mely az eredeti tervek szerint magában foglalta volna a másodikat (ICS =Integrated Children's System, integrált gyermekvédelmi rendszer), míg a LAC (Looking After Children, „Gyermekeink védelmében”) az előbbi egy szűkebb területére, a gyermekvédelmi szakellátásra fókuszál. A fejlődési fokok azonban nem szükségszerűek, a tapasztalatokból tanulva átugorhatók. Tehát pl. a gyermekvédelemben használt ún. macis lapok elektronizálása – amely egy LAC rendszerhez hasonló eredményezhet – átugorható, és felépülhetne rá akár egy, a gyermekvédelem egészét lefedő esetmenedzsment rendszer.

Az angol példa azért különösen tanulságos, mert míg az ECSR, mely az állampolgárok szociális és egészségügyi adatait tartja nyilván, sikertörténet, addig a gyermekvédelemre kifejlesztett ICS egyáltalán nem az.

1. ESCR

Háttér

A közigazgatási informatikai rendszert Angliában 2001-től kezdték el létrehozni. Ekkortól a helyi, szociális ellátásokért felelős hatóságok (council) központi támogatást kaphattak az informatikai rendszereik fejlesztésére, amennyiben azok elősegítik az ESCR majdani bevezetését. Az ESCR 2010-ig megvalósítandó célja volt az ún. White paper értelmében a szociális (ide értve a gyermekvédelmet is) és egészségügyi szolgáltatások nyilvántartásainak integrálása, mindkettőben a személy-központú gondozás (gondozási életút követés) megvalósítása. Ennek érdekében meghatározták a rendszer irányelveit, alapdokumentumait, rendszertervét, demo projekteket indítottak, illetve elkezdődött 2004-től a

rendszer implementálása minden helyi hatóságnál. A program irányítója az Egészségügyi Minisztérium (Department of Health = DH), az implementálást pedig egy külön bizottság felügyeli (ESCR Board). Az implementálásról szóló monitoring jelentés 2007-ben készült el, azaz 3 év alatt sikerült a kb. 150 council-nál bevezetni a rendszert. 2015-ig cél, hogy minden állampolgár számára biztosított legyen a saját adataihoz való online hozzáférés. Fontos tehát leszögezni, hogy a rendszer nem központi abban az értelemben, hogy minden council ugyanazt a központilag fejlesztett szoftverrendszert használja. A központi alapidokumentumok alapján piaci szoftvercégek készítik és gondozzák a council-ok saját ESCR rendszereit, mely rendszerek egységes, központi hálózatba vannak kapcsolva.

Cél és definíció

Az ESCR egy olyan eszménedzsment (folyamatmodellező/-térképező és irányító) és dokumentum-menedzsment (dokumentumok kezelése: iktatás, kereshetőség, archiválás) rendszer, mely szabályozókkal központilag (nemzeti standardokkal) informatikailag viszont helyi szinten támogatott (de az esetállomány = case file on-line elérhető a hatóságok számára). A rendszer célja a szociális munka folyamatának „kinyitása” a külvilág felé. Vagyis az adatkommunikáció megteremtése, biztosítása más hatóságok, szervezetek, illetve tágabban más elosztó rendszerek felé- felől; a menedzsment döntéstámogatása (az adatok statisztikai lekérdezése); a szociális munkás napi munkájának támogatása (tevékenységadminisztráció); a kliensek tudatosságának segítése (hozzáférés a saját adataikhoz).

Központi alapidokumentumok

A következő alapidokumentumok írják le a rendszert:

1. ESCR definiálása: a rendszer általános leírása
2. A rendszer követelményei:
 - 2.1. Funkcionális modell: a szociális munka folyamatát algoritmizálja, ún. core funkciókra bontja. A fő funkciók: szükségletfelmérés, szolgáltatásnyújtás, szolgáltatásvezetés és támogatás. Ezeket további alfunkciókra bontják, le egészen a döntési pontokig.
 - 2.2. Logikai adatmodell: szoftverfejlesztők számára készült dokumentum, mely tartalmazza az entitásokat, attribútumokat, és a köztük lévő kapcsolatokat.
 - 2.3. Metaadat standard: minden adatról 20 féle metaadat kerül meghatározásra (pl. azonosító, cím, téma, leírás, dátum, hozzáférési jog stb.) Ezek a standardok az E-közigazgatás/közszolgáltatások Standardokat követik, a későbbi adatkommunikáció lehetőségét teremtik meg.
 - 2.4. Implementációs irányelvek: szintén főként a szoftverfejlesztőknek készült alapidokumentum.

Mire használható, mit biztosít, mire képes?

Egyrészt konzisztenciát, állandóságot a szociális munka folyamatában, hiszen a rendszer nem érzékeny az adatkezelő személyi változásaira. Másrészt biztosítja a gondozás folyamatosságát, mivel akkor is elérhetőek az adatok, ha munkaidőn kívül történik változás a gondozott állapotában és a gondozónak, orvosnak stb. sürgősen információra van szüksége. Harmadrészt biztosítja az adatok, folyamatok minőségét a monitorozás, ellenőrzés, panaszkezelési eljárások révén. *Mindezen túl az elektronikus formátumú adatkezelés növeli a szolgáltatások problémaérzékenységét is.*

A fentieknek megfelelően az ESCR képes:

- a klienst informálni a saját gondozási folyamatáról,
- lefedni a teljes gondozási utat (szolgáltatások között is)
- adat-transzferre a partnerszervezetekkel (egészségügy, oktatás, gyermekvédelem, ill. interoperábilisnak kell lennie az E-közigazgatással, közszolgáltatásokkal)
- adatvédelmi standardok kezelésére,
- arra, hogy információmenedzsment eszköze legyen,
- hogy a munkafolyamat alapja legyen.

Milyen információkat, adatokat tartalmaz az ESCR adatbázisa?

- strukturált információ: központilag szabályozott űrlapok; helyi rendeletben szabályozott űrlapok; a kliens személyes űrlapjai (pl. jövedelemigazolás). Ezek lehetnek már kész adatbázisokban is. Minden strukturált információnak vannak állandó elemei, melyeket kódolni kell (név, dátum stb.)
- nem strukturált információ: levelek, email-ek, telefonhívások, jegyzetek, képek, audio-video fájlok.
- kódolt adatok (core information): elsősorban a menedzsmentnek és statisztikai célokra.

A nyilvántartási rendszer alapegységének, azaz dokumentumainak menedzselése standardokkal történik (ERMS). Ennek kulcsa a dokumentumok tipizálása (azaz minden dokumentum egy nagyobb kategória része, ezt a kategóriát pedig maga a tevékenység határozza meg. Pl. a gondozási terv a gondozási folyamat része, így kapcsolatban áll egyéb jelentésekkel, beszámolókkal, ill. személyekkel, akik a gondozási folyamatban érdekeltek – ezt írja le a menedzsment-modell.) Az ESCR tehát tartalmazza a core információkat, egyéb más, elektronikus formátumú adatokat, az irányítást pedig az ún.

menedzsment-modell végzi, mely meghatározza a képernyőtervet (azaz hogy kinek milyen adat hogyan jelenhet meg) és menedzseli a dokumentumokat (kategóriákba rendezi, kijelöli a core információt, hozzáférési jogokat határoz meg).

Az adatokról

Az alapegység a dokumentum, mely lefelé ún. itemekből áll, felfelé pedig dokumentumkategóriákat alkot – mindkettőt a metaadat standardok szabályozzák.

Eljárás szinten a szervezeteknek meg kell határozniuk, hogy milyen dokumentumokat kezelnek (ezek között van olyan, amelyik központilag egységes, van olyan, amelyik helyi változata a központilag meghatározottnak és van csak helyi szinten létező). A dokumentumokat csoportosítani, kategorizálni kell a kontextusuk alapján (azaz a kulcsfolyamat alapján, melynek része. Pl. a találkozások időtartamát rögzítő dokumentum a kliens állapotfelmérésének része). Minden adatot le kell tudni kérni kliensre, dátumra, létrehozóra, tartalomra, dokumentum típusra, formátumra, ezért van szükség a metaadat standardokra. Másrészt szükség van minden adathoz minimum tartalmi definíciókra, amely gyakorlatilag egy szótár (ezek alapját a szakmai standardok adják).

Az adatok megbízhatósága, adatbiztonság

Az adatok megbízhatóságát fokozza a mobil eszközök használata, azaz a folyamat során történő adatfelvétel. Így az adat egyből az adatbázisba kerül, nem utólag kerül rögzítésre. Az elektronikus, standardizált űrlapok használata (vagy checkbox-okkal ellátott papír-dokumentum, mely könnyen szkennelhető). Ill. ki kell dolgozni adatminőséget biztosító eljárásokat (monitorozás, ellenőrzés).

Az adatbiztonság keretét egyrészt a személyes adatok védelméről szóló, másrészt a közérdekű adatok hozzáféréseinek biztosításáról szóló irányelvek adják. Az adatbiztonság feltétele, hogy hozzáférési jogok kerüljenek megállapításra azok számára, akik kapcsolatban vannak a klienssel (a klienssel való kapcsolat szintekbe rendezhető). A hozzáféréseket az információs folyamat határozza meg – ezt írja le az adatmenedzsment-modell (ez egy folyamatábra a hozzáférésekre, azaz csak azonosítás után lehet adathoz hozzáférni). Technikailag: BS7799 standard (biztonságos hálózat minden tranzakciónál, ill. a külső hozzáférések szabályozása PKI standarddal). Az ESCR rajta van a kormányzati gerinchálózaton, de csak a kulcsinformációk elérhetőek. A kliensek hozzáférése ügyfélkapun keresztül vagy smartcarddal

biztosítható. A kliensek maguk is szabályozzák az adataikhoz való hozzáférést: az adatok bizonyos köre ún. virtuális pecsétetes borítékban van.

A hatóságok közti adat-transzfer szintén a metaadat standard szabályozza. Ez határozza meg, hogy az adatot küldő és a fogadó milyen paraméterekkel rendelkezzen. Teljes gondozási utak csak manuálisan letölthetőek.

Az implementálás folyamata

Az implementálás folyamatának 5 lépése különíthető el: 1. elektronikus adatbázis létrehozása, telepítése, 2. új esetekre vonatkozó dokumentumok elektronikus rögzítése, 3. összes új audio, video adat az új esetekre, 4. korábbi dokumentumok rögzítése az aktuális esetekre, 5. összes dokumentum rögzítése az összes esetre. Az első 4 pont időtartama körülbelül 2 év, az utolsó fakultatív, nem kötelező. Az implementálás költségei három elemből állnak: egyrészt a szoftverek megvásárlásából, másrészt a projekt-menedzsment költségeiből, harmadrészt a hálózatba kapcsolás költségeiből. Ugyanakkor Nagy-Britanniában az implementálás teljes folyamatát központilag támogatja a kormányzat.

Az implementálás fontosabb tapasztalatai

A tapasztalatokat egy 2006-os vizsgálat alapján foglaljuk össze. A vizsgálatban a 150 hatóságból 134 válaszolt a tapasztalatokat összegyűjtő kérdőívre. Az egyes hatóságok összes – lezárt és új – eseteinek, azaz az adatbázis-rekordok száma 140e és 800e közötti volt, a rendszerfelhasználók száma 10 és 3000 közötti (Angliában 1,7 millió felnőtt kap valamilyen szociális ellátást éves szinten). Ezekből az adatokból jól látszik, hogy a hatóságok adminisztrációs leterheltsége mennyire egyenetlen.

Eredmények

- a megkérdezettek 94% implementálta az eset-menedzsment modult, de nem használja minden munkatársuk (nehezen térnek át papírról az elektronikus formátumra), a dokumentum-menedzsment rendszert kevesen implementálták (29%).
- A hatóságok 69%-ának – az implementálástól időpontjától számítva – sikerült az összes új és folyamatban lévő esetet rögzítenie, 19%-nak csak az újakat, 12%-nak pedig az újakat, folyamatban lévőket és lezártakat is.
- 66%-uk egyesített adatbázist használ, 14% külön adatbázist a felnőtt és gyerek kliensekre,

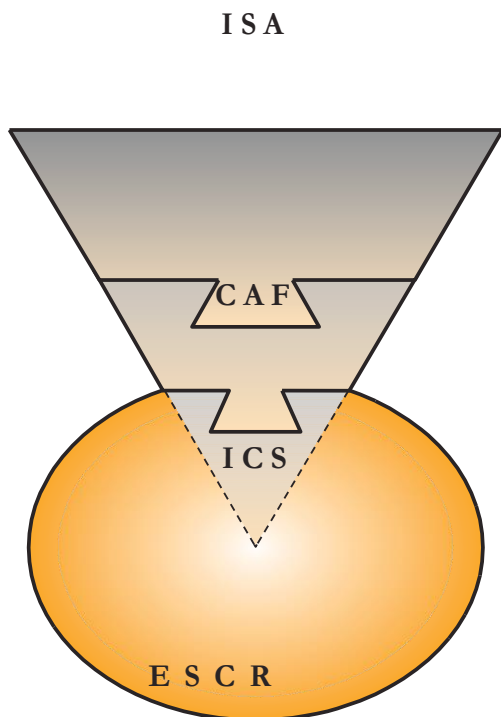
- 56%-ában a hatóságoknak a munkatársak 70%-a visz be közvetlenül adatot a rendszerbe,
- központi gerinchálón van a hatóságok 40%-a,
- a szoftverpiacon 2 szolgáltató viszi el az implementálás 70%-át: OLM, Anite
- problémák a hatóságok szerint: erőforrás-korlát, dokumentum-szkennelés, más fejlesztések prioritást élveznek, egységes nemzeti stratégia hiánya, adattranszfer, adatminőség (dokumentum-menedzsmentre igaz főleg),
- a hatóságok a sikeres implementálás kulcs tényezőjének tartják a menedzsment-támogatást és a munkatársak hozzáállását,
- további tervek, fejlesztési irányok: vállalatirányítási rendszerek bevezetése, az elektronikus gyermekvédelmi rendszer interface-einek implementálása, integráció az egészségügyi informatikai rendszerrel,
- az integráció szintje alacsony az ESCR és más belső szervezeti rendszerek között (pl. a pénzügyi rendszerrel is csak néhány helyen működik együtt!),
- a mobil eszközök használata nem elterjedt, (a hatóságok 57%-ánál a munkatársak max. 20%-a él vele), bár telepítve van a lehetőség (laptop, tablet, digitális toll),
- Az azonosítás, belépés általában 2 faktoros (PIN vagy jelszó és smartcard) a hatóságok 47%-ánál, a hozzáférés szerepalapú (szemben a legitimált kapcsolattal).

Az ESCR és a gyermekvédelmi rendszer kapcsolata

A gyermekvédelmi szakellátást az integrált gyermekvédelmi rendszer (ICS) fedi le. Az ICS létrehozása a „Minden gyermek számít” jelszó alatt futó reformhoz kötődik, célja a gyermekjólét növelése volt. A rendszer kiépítését 2000-ben kezdeményezték egy, a gyermekvédelmi rendszer hiányosságaira, rendszerabúzusra rámutató botránysorozat után. Az implementálás Nagy-Britannia összes hatóságára vonatkozóan 2004 és 2008 között valósulhatott meg – eleinte kötelező jelleggel.

Az 1. ábra szemlélteti az ECSR és a gyermekvédelmi rendszer kapcsolatát.

1. ábra: A gyermekvédelmi elektronikus rendszer kölcsönös kapcsolatai

ISA

(Information Sharing and Assessment)

Egy adott területen élő gyermek populáció adatbázisa, mely alapadatokat tartalmaz csak (iskolalátogatás, orvos stb.) Ha az adatok alapján úgy ítélik meg, hogy egy gyermek veszélyeztetett, akkor bevonják a megfelelő szervezetet, az adatok átkerülnek a következő szintre (jelzőrendszer-funkció).

CAF

(Common Assessment Framework)
Veszélyeztetett gyerekek adatbázisa. Ha szükséges a beavatkozás a gyermek érdekében, a CAF- rekord lesz az ICS-rekord alapja.

ICS

(Integrated Children's system)

A gyermekvédelmi rendszerbe került összes gyermek adatait tartalmazza (adatok, modellek, folyamat-modellek).

ESCR

Nem egyszerűen egy adatbázis, mely egy adott hatósághoz tartozó összes kliens adatait tartalmazza, hanem teljes gondozási utakat elektronizál és tesz online elérhetővé a nemzeti standardokkal összhangban szabályozva.

ICS-t kiszolgáló szoftverek elemzésének tapasztalatai

Mivel az ICS csak egy keretrendszer, és a hozzá kapcsolódó informatikai rendszereket maguk a hatóságok fejlesztik, ezért az implementálás nem volt zökkenőmentes, illetve máig nem az. Az alábbiakban egy ICS-t kiszolgáló szoftvereket elemző kutatás fontosabb eredményeit mutatjuk be. A kutatás célja 5 hatóság ICS-t kiszolgáló IT rendszerének vizsgálata volt felhasználói szempontból. A megközelítés kvalitatív, azaz csak néhány szoftver, de annál alaposabb elemzésére törekedtek a vizsgálat végzői, melynek fontosabb szempontjait, tanulságait foglaltuk össze ebben a fejezetben. Az ICS rendszerének három fő része van: egy logikai adatmodell, egy folyamatmodell, és az ún. minták (exemplar). Ezek olyan minták, melyek azt mutatják meg, hogy hogyan kell az adatbázisokból kinyerni, összegyűjteni az adatokat jelentések, elemzések készítéséhez. A szoftver fejlesztésénél, kiválasztásánál figyelni kell arra, hogy a létrehozandó adatbázis kb. 7500 mezőt tartalmaz, ebből sok szöveges; 1 esetre vonatkozóan átlag 100 ezer karakter; 1 hatóság adatbázisa kb. 1Gb. A kapacitáson túl figyelni kell egyrészt arra, hogy a hardver- és szotverválasztás limitálhatja a rendszer működését (sebesség, megbízhatóság), másrészt a felhasználók számára és típusaira (hozzáférési jogosultságok kezelése), harmadrészt az interface-ekre: ha rossz, frusztrálja a felhasználót és lassítja a munkát. Interface-nek a szociális munka folyamatához kell igazodniuk (segíteni a szociális munkást az esettel való foglalkozásban.) A szoftvereknek alapesetben is két fajtája lehet: egyedi, saját fejlesztésű szoftverek, vagy szoftverházaktól vásároltak (a költség és időtényező kedvezőbb, de nagyobb szakértelem kell a hatóság részéről a szoftver minőségének megállapítására). A szoftver-design szintén főként kétféle lehet: adat- és ún. űrlapképernyős. Az előnyöket és hátrányokat foglalja össze az alábbi táblázat. A megvalósulás szintjén a kettő kombinációja jellemző.

2. ábra: Előnyök és hátrányok

	Adatképernyős	Űrlapképernyős
Előny	Könnyű fejleszteni Közvetlen hozzáférés az adatbázisokhoz, Kereshető, aggregálható adatok	Felhasználóbarát Könnyű előállítani a kért formanyomtatványt, Az űrlapot utánozza
Hátrány	Kevés lehetőség a testreszabásra, Zsúfolt képernyő	Html és pdf page-ben van az adat: nehéz kinyerni Nem kereshető, aggregálható az adat, Nehéz implementálni

A workflow-menedzsment ma már alapkövetelmény a tevékenységet támogató adminisztrációs szoftvereknél. Alapját a folyamattérkép képezi, mely a „legjobb gyakorlat irányelvek”-et követi. (Tehát nem a minimumstandardokat!) Növeli a munka hatékonyságát, mivel csökkenti az adminisztratív munkaterhelést. Ugyanakkor a workflow-menedzsment csapdája lehet a fejlesztő részéről, hogy naprakész szabály (jó gyakorlat) követést igényel, a szociális munkás részéről pedig előfordulhat a kompetenciamegvonást érzése, ha a rendszer hozza meg a szakmai döntéseket helyette. Ez utóbbi esetben megoldást jelent, ha a szoftver nem előírja a követendő tevékenységet, hanem csak javasolja. Veszélyt jelent tehát a szoftver sikerére a rigid workflow-menedzsment. Emellett szükség van a fejlesztő és a hatóság szoros együttműködésére annak érdekében, hogy a változások párhuzamosak legyenek, továbbá fontos a fejlesztőnek szem előtt tartania, hogy a látszólag kis felhasználói problémát sem szabad elhanyagolni. Az adatbázis tartalomról megállapítja a tanulmány, hogy az információt a vizsgált szoftverek kódolt adatként kezelik. Ez azt jelenti, hogy az adat kereshető, aggregálható, egyik adat a másik kontextusa tud lenni. Persze a munka is több vele. A hozzáférések hierarchikusak és szerep szerint szabályozottak. Ez azt jelenti, hogy a team vezetője rendelkezik az összes funkcióval, lefelé pedig mindenki annyi adatot lát és férhet hozzá, amennyi a szerepe szerint lehetséges (olvasás, adatbevitel, keresés, kimutatáskészítés stb.)

A használatot kényelmesebbé teheti néhány szoftverfunkció, ilyenek például:

- szűrés, keresés: itt a felhasználói szerepek szerinti paraméterezés fontos (a felhasználót frusztrálhatja, ha több, vagy kevesebb adatot tud lekérni, mint amire szüksége van a munkájához)
- esetmenedzsment képernyő: ez egy lista tkp. ahol egyben látja a felhasználó az összes esetét, és hogy mi velük az aznapi dolga.
- rekord-klónozás,
- figyelmeztetések: workflow-menedzsment része, de azon túl is személyessé teszi a felhasználást,
- grafikus felhasználói interface,
- jegyzetek (képek, videók, megjegyzések stb.)

Hozzá tartozik az ICS történetéhez, hogy a bevezetése nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A gyermekvédelmi rendszer egészét felmérő Munro jelentés 2010-ben azt állapította meg, hogy az adminisztráció túlzottan leterhelő a szociális munkások számára (folyamatosan növekvő esetszámok mellett). Ugyanakkor a rendszer rigid, nem alkalmas arra, hogy folyamatában láthatóvá váljon, hogy mikor mi történik egy gyermekkel. Ennek az okát White és munkatársai (2010) abban látják, hogy a

rendszer bevezetésének eredeti célja nem a munkafolyamat segítése, hanem a gyermekvédelemben dolgozók központi ellenőrzése volt (nem felhasználó-, hanem auditvezérelt ideológia).

LAC (Looking After Children)

A LAC az ICS előzménye (eredetileg az out-of home, gondozásba vételt bonyolító ellátásokra fejlesztették ki). A 90-es évek elején született meg Angliában, azóta Ausztrália, Kanada és többek között Magyarország is adoptálta a rendszert (annak papír alapú verzióját).

A LAC szintén egy eszményrendszer, mely eszköze a nemzetközi összehasonlító kutatásoknak is, EBP-n (evidence based practice) alapul. Célja a gyermekvédelmi rendszer eredményeinek mérése és ezzel a fejlesztések megalapozása.

Tartalmilag a következő részekből épül fel: a gyermek egészségi állapotának jellemzői, oktatási eredményei, szociális kapcsolatok, emocionális és viselkedési dimenzió. Azaz a kulcs-fejlesztési dimenziókban gyűjtik az adatokat. A LAC egy viszonylag egyszerű rendszer, a folyamatok is könnyen áttekinthetőek.

Az ausztrál megoldás

Jellemzője, hogy nem központosított, a szoftverek a piacon beszerezhetőek és a hálózatba kapcsolódás nem kötelező. Így a fejlesztők az ellátást nyújtó hely méretétől függően ajánlanak IKT-s megoldást, melyek a következők:

1. LAC paper: Pdf-es letölthető űrlapok- kis szervezeteknek ajánlják.
2. LACES Local: közepes, kis helyen lokalizálódó szervezeteknek, netes (hasonló a magyar SZIIR-hez). PC-re telepíthető, vagy helyi hálózaton keresztül használható.
3. Laces web: nagy hálózattal, webszerverrel rendelkező szervezeteknek.

Összefoglalva tanulságként annyit fogalmazhatunk meg, hogy a rendszerek célja nagyban meghatározza, hogy mennyire lesznek működőképesek és hatékonyak. Ami az egészségügyben és a felnőttek szociális ellátásában működik és sikeres, nem biztos, hogy a gyermekvédelmi rendszerre vonatkozóan is beváltja a hozzá fűzött reményeket. Ezért az ICS tapasztalatának megismerése különösen fontos lehetne a hazai gyermekvédelem informatikai fejlesztése során. A másik tanulság pedig, hogy központilag csak a standardok és keretrendszerek meghatározása, illetve az evaluáció lehet feladat, a szoftverek fejlesztése, működtetése azonban helyi szinten kell, hogy történjen.

Felhasznált jelentések, rendszerleírások

National Electronic Social Care Record Survey Report, 2006/07. Ezeket a vizsgálatokat újabban a Health and Social Care Information Center koordinálja.

<http://www.hscic.gov.uk/home>

English Pilots ICT IT systems, technical report, 2007.

<http://www.everychildmatters.gov.uk/socialcare/integratedchildrenssystem/technical/>

Eileen Munro (2010) The Munro Review of Child Protection.

<https://www.gov.uk/government/publications/munro-review-of-child-protection-part-1-a-systems-analysis>

White et al (2010) When policy o'erleaps itself: The 'tragic tale' of the Integrated Children's System in: Critical Social Policy August 2010 vol. 30 no. 3 405-429

www.lacproject.org

A CORPORATE PARENTING TERMINUS A HAZAI GYAKORLATBAN

SZOMBATHELYI SZILVIA: POSZTMODERN TÁRSADALMI KIHÍVÁSOK ÉS ÉLETSTRATÉGIÁK

Bevezetés

A 20. század második felétől radikális társadalmi változások zajlanak az egész világon, amelyek átalakítják a modern emberi gondolkodást, a közösségről az egyénre tevődik át a hangsúly. Zygmunt Bauman kifejezésével élve a szolid modernitás folyékonyá válik: az individuum életének korábbi referenciapontjai – mint például a születési hely, a család, a társadalmi osztály, a vallás vagy szakma – már csak részben határozzák meg a sorsát, nem határolják be a választási lehetőségeit. (Bauman 2007) Az egyén egyre nagyobb döntési szabadsághoz jut az élet fontos kérdéseivel kapcsolatban, egyre nagyobb mértékben saját maga választja meg, hogy milyen közösségekhez kapcsolódik, így életútja kevésbé válik tervezhetővé. Lehetőség nyílik az egyre inkább „személyre szabott élet” megvalósítására. A posztmodern ember számára a saját identitásának összerakása és megtapasztalása, az ebből nyert erőforrások kiaknázása jelenti a sikeres életet. A többféle közösséghez való kapcsolódás kevesebb hosszú távú elkötelezettséget jelent. Megnő az egyéni felelősség, nemcsak a döntések, hanem ezek következményei is őt terhelik, sem a sikereiért, sem a kudarcaiért nem vállalja a közösség a felelősséget. A posztmodern egyén egyre inkább epizódokban gondolkodik, a párkapcsolatot, a pályaválasztást, a munkavállalást, a politikai elkötelezettséget már nem életre szóló döntésként értelmezi. Eltűnik a kiszámíthatóság, a bizonytalanság érzete hétköznapi emberi tapasztalattá válik. (Bauman 2004) A korábbi generációk élettapasztalata, felhalmozott tudása egyre kevesebb támpontot ad, a posztmodern individuum folyamatosan újrakezdeni és az új feltételekhez alkalmazkodni kényszerül. Kevesebb lehetőség és idő jut a tradicionális, biztonságot adó kötődések kialakítására. A sikeres életstratégia olyan új kompetenciákat követel, mint a gyors információbegyűjtés és feldolgozás, a gyors tanulás és az adaptáció.

Az x-generáció¹⁷ tagjai számára (különösen a nyugati társadalmak középosztályának) ez még választásokhoz és az egyéni szabadság kiteljesedéséhez kapcsolódott, az y-generáció tagjai már ezen keretek között születtek vagy tervezik felnőtt életútjukat.

¹⁷Elsősorban az amerikai szociológiai és üzleti zsargonban terjedt el az X, Y, Z – generáció fogalmának a bevezetése. A generációk elválasztásánál két viszonyítási pont létezik, az egyik a 2001.09.11-es merénylet, mint az amerikai legújabb kori

Posztmodern társadalmi környezet I.: a házasság és a család fogalmának átalakulása

A házasság és a család a modernitás legstabilabb társadalmi intézményei voltak, amelyek a posztmodern korban alapvető változáson mentek át. A változások háttérben több tényező áll: a nyugati demokráciákban a második világháborút követően egy jelentős, közel három évtizeden át tartó, gazdasági fellendülés következett, amely megerősítette és kiszélesítette a középosztályt és lehetővé tette bőkezű jóléti rendszerek kialakítását. A hatvanas évektől széleskörben elérhetővé vált a modern fogamzásgátló tabletta, amely megkönnyítette a gyermekvállalás tervezését és nagymértékben hozzájárult a nők döntési szabadságának megnöveléséhez, ezáltal a társadalomban elfoglalt szerepük módosulásához. Ezt tovább erősítette a professzionális kisgyermekgondozás elterjedése, így lehetővé vált a nők munkaerőpiacra való tömeges belépése.

A 20. század második felének gazdasági fellendülése, a nemi szerepek módosulása, a nők képzettségi szintjének átlagos emelkedése és a munkaerőpiacon betöltött növekvő szerepe azt eredményezte, hogy megváltoztak a családalapítással kapcsolatos elvárások. Az OECD országok körében készített felmérések azt mutatják, hogy az elmúlt 30 év legfontosabb trendjei közé tartozik a házasság intézményének gyengülése: csökken a házasságkötések száma, kitolódik az első házasságkötések ideje, megnő a válások száma. (OECD 2011) Átalakultak a gyermekvállalással kapcsolatos elképzelések: jellemzően a gyermekvállalást megelőzi a karrierépítés és kitolódik az első gyermek vállalásának az ideje. Ennek következtében szinte minden országban csökken a születendő gyermekek száma, illetve megnő az egygyermekes és gyermektelen családok száma.

Bár a házasság még mindig a legnépszerűbb párkapcsolati forma, de országonkénti lényeges eltérések ellenére is kijelenthető, hogy egyre többen tapasztalnak meg különböző együttélési és családformákat. A modernitásban az érzelmi alapú, romantikus, sűrű tartó házasság ideája volt az elterjedt, ám a posztmodern értékváltozások ezt az intézményt is átalakították. A válások, vagyis annak elismerése, hogy a párkapcsolatnak az összetartó ereje meggyengülhet, és ha az egyik partner már nem tartja kielégítőnek a kapcsolatot, akkor annak véget kell vetni, Anthony Giddens (1993) szerint ez a felszabadult egyén gondolkodását mutatja. A válás rávilágít a posztmodern ember gondolkodására: a házasság egy törékeny forma, ezért az egyén kockázatot vállal, amikor elkötelezi magát, hiszen a közös élet felborításához egy ember döntése is elég, és van rá esély, hogy ez csupán egy rövidebb-hosszabb életszakaszt jelölt.

történelmének legfontosabb, vízvonalzó pillanataként jellemzett esemény, a másik – a globális szempontból érdekesebb – az információs társadalomhoz való személyes viszony. Az X-generáció: 1965/66-1976/78 között születettek, Y-generáció: 1977-1994 között születettek, Z-generáció: 1995-2012 között születettek

A posztmodern korban megváltozott a szülőséggel kapcsolatos társadalmi gyakorlat is. A nők tömeges munkába állásának a szülői feladatok tekintetében két következménye van. Az egyik a professzionális kisgyermek-gondozási háttér kialakítása, a gyermekek elhelyezésének és a nevelés terén egyes szülői feladatok átvállalása. A gyermekek számára ezzel megnőtt a szocializációs színterek száma, már kisgyermek kortól sokkal több ismeretet és tapasztalatot halmoznak fel, megismerkednek a családi értékrenden, szokásokon kívül eső világgal. A szülőség már nem az előző generációk mintáját követi, hanem kiegészül külső ismeretekkel, és alkalmazkodik a feladatok megosztásához. A professzionális nevelési ismeretek nem kizárólag a szakmai közeget célozzák meg, hanem a média közvetítésével már a szülőket is. A gyermeknevelés egyre kevésbé magánügy, a szülők rengeteg szakirodalommal és ezeken keresztül rengeteg elvárással találkoznak a gyermek nevelését illetően. Mivel a korábbi modell, vagyis az előző generációtól való tanulás kevésbé jellemző és kevésbé hatékony (hiszen más környezetben kell megfelelni) ezért szülői képességekben, a szülői feladatokban és a módszerekben való elbizonytalanodás figyelhető meg. A másik következmény egy felemásabb folyamat. Míg a korábbi modellben a gyermeknevelés, különösen a korai időszakban az anyára hárult, addig a nők munkába állásával a nemi szerepek módosulása is várható, a szülői szerepek nem rögzítettsége, a férfi-, az apaszerep átgondolása, mind a férfi-női oldalról, mind az állam oldaláról.

A családmódelben való töredezettség felborítja a korábbi klasszikus családmódelleket és lehetővé teszi több kapcsolati módel megtapasztalását, megnöveli a kapcsolathálókat és a szocializációs tereket. 2007-ben az OECD országokban a gyermekek egyharmada született házasságon kívül. Ez a jelenség elsősorban azokban az országokban népszerű, ahol a gyakori az együttélés. A gyermekek 15%-a nő elvált szülők mellett és ez szám várhatóan emelkedni fog. Növekedik az újránházasodó párok, családok száma, ez 2007-ben a gyerekek 10%-át érintette. (OECD 2011) A házasság-család egysége a válások gyakorisága miatt már nem érvényes, és a család folytonossága fennáll a válás után is. A gyakorlatban ez megjelenik például a közös gyermekfelügyelet olyan rendszerének a kialakításában, ahol a gyermek heti váltásban tölt egy hetet az édesapjánál egy hetet az édesanyjánál, így megosztva ténylegesen a gyermek gondozását és az azzal kapcsolatos felelősséget.

Posztmodern társadalmi környezet II.: a munka világának az átalakulása

A munkaerőpiac legújabb kori átalakulásának két legfontosabb motorja a globalizáció és az informatika térfoglalása. A munkaerő-piaci szempontok alapján a globalizáció több nagy átalakulást eredményezett. Egyrészt magában foglalja a multinacionális cégek költséghatékonyság elvének érvényesítése céljából történő földrajzi települését. Másrészt ezen keresztül egy globális szervezeti kultúra adaptálását, például az angol nyelv még nagyobb mértékű elterjedését. Harmadrészt idetartozik a brain drain-nek vagy

human capital flight-nak hívott jelenség, vagyis elsősorban a fejlődő világból a fejlett országokba tartó képzett munkaerő áramlás.

A digitális forradalom első hulláma alatt rengeteg középszintű munkakör megszűnt és számos, informatikához vagy programozáshoz köthető szakma jelent meg. Az informatikai tudás beépült a legtöbb munkakör betöltéséhez szükséges kompetenciák közé. Azonban úgy tűnik, a technológiai fejlődés munkaerőpiacra gyakorolt hatásainak még csak a kezdetét látjuk. A digitális eszközök egyre komplexebb feladatokat látnak el és egyre szervezettebben épülnek be a mindennapi életbe. Ezzel együtt először csak a tevékenységeket, majd munkaköröket is átvesznek, elérve olyan területeket is, amelyek eddig klasszikus fehérkalléros állásnak számítottak. A legkiszolgáltatottabb területek általában az alacsonyabb fizetési kategóriájú állások illetve azok, amelyek jellemzően jól automatizálható tevékenységekből állnak (telemarketing, könyvelés, irodai munkák, kereskedelem, járművezetők, egészségügyi technikusok). Frey és Osborne (2013), akik azt vizsgálták, hogy a digitális fejlődés, hogyan hat az egyes szakmákra, azt találták, hogy két évtizeden belül a jelenlegi szakmák 47%-a el fog tűnni.

Az egyén oldaláról nézve a fenti jelenségek egy olyan környezetet teremtenek, amely megváltoztatja a korábbi munkavállalói stratégiákat. A karrierutakra is a töredezettség a jellemző, kevésbé az egyirányú, vertikális karrierépítés, gyakoribb a horizontális munkaerő-piaci mozgás, a többszöri szakma- és munkahelyváltás. A sikeres munkaerő-piaci szereplés a változó környezethez, munkaerő-piaci elvárásokhoz való alkalmazkodást és rugalmasságot kíván meg, és így az életen át tartó fejlődés, tanulás képességét. Továbbá magának a szaggatottságnak, gyakran az aktív-inaktív időszakok váltakozásának az elfogadását, ami ellentétben áll a 20. század második felének tapasztalataival és elvárásaival. A tanult szakma vagy a végzett munka így elveszíti referencia szerepét, inkább egy epizódot jelöl az egyén életében. Amennyiben gyakori a munkahelyváltás (a hosszú távú foglalkoztatási szerződésekkel szemben egyes ágazatok a rövidtávú, projektre való alkalmazásokat részesítik előnybe) ez nem csupán a kiszámíthatóságot nehezíti meg az egyén számára, de magát a munkahelyi közösséghez való kötődés, lojalitás kialakulását is.

Posztmodern társadalmi környezet III: közösségek és az egyén viszonya

A posztmodern kor legújabb szakasza már nem a nyugati, kapitalista fogyasztói társadalomhoz kapcsolódik, hanem a digitális korhoz, illetve ennek következményeként a globalizáció kiteljesedéséhez. A digitális kor magába foglalja a technológiai fejlődést, először a számítógépek, utána az Internet beépülését a mindennapokba, a munkahelytől kezdve a szabadidőig, az információhoz és tudáshoz való hozzáférés átalakulását, a kommunikációs csatornák fejlődését, a fogyasztói szokások megváltozását és a közösségi szerveződéseket. A posztmodern jellegzetességei, mint a pluralizmus, a bizonytalanság, a

töredezettség, az autoritások megkérdőjeleződése, az egyén központúság elutasítása, mind új lendületet kaptak a digitális forradalom következményeiként.

Zygmunt Bauman 2004-es leírása szerint a folyékony modernitásban, ahol meggyengül a tradicionális közösségek szerepe, az egyén ún. ruhatári közösségekhez (cloakroom communities) csatlakozik. Ezek egy-egy esemény, performance, élmény köré szerveződő közösségek, amelyekhez egyszerű és költségmentes a csatlakozás, nem kíván meg érzelmi investációt, elkötelezettséget a közösség felé a tagjaitól, és egyszeri, rövid időre szól. Ez a definíció a social network jelenség robbanása, a közösségi hálók elterjedése előtt történt, és így korrekcióra szorul. Az internet alapvetően három területen indított el forradalmi változást, amely az összes társadalmi szintéren megjelent: az első a kommunikáció felgyorsítása és hatékonyabbá tétele (email, chat, skype) a második a különböző médiatartalmakhoz való hozzáférés (fényképek, zene, filmek, hírek) a harmadik pedig az önkifejezés eszközei (a blogok). Ezen a három területen generált változásokat felerősítette és megsokszorozta a 2004-ben alapított Facebook (illetve a többi, jelentőségükben kisebb, specializálódott közösségi hálók, mint pl. a google+, a twitter, a linkedIn). Megváltozott alapvetően a globalizmus mértéke, az egyén és a közössége kapcsolata, a magánélet és a közügy viszonya, az önkifejezés és az identitás lehetőségei. A globalizmus ebben a kontextusban azt jelenti, hogy több millió ember a földrajzi helyzetétől, időtől függetlenül kapcsolódik egy platformhoz, léphet egymással kapcsolatba. Bekapcsolódtak olyan csoportok is, amelyek általában kevésbé aktívak, pl. nők, idősek, vagy földrajzilag a fejlettebbnek mondott országoktól távolabb esők. A közösségi hálók az egyén oldaláról nézve lehetővé tesznek egy újfajta szabadságérzetet, hiszen fizikai helyválttatás nélkül kapcsolatba kerülhetnek számos más individuummal, szabadon léphetnek be közösségekbe, könnyebben kifejezhetik véleményüket. Ugyanakkor ezzel párhuzamosan negatív jelenségek is előkerülnek. Az egyik ezen közösségek referenciapontonként való működése, a „valós” face-to-face közösségekkel való összekeverése. Ezek a platformok arra ösztönzik a belépőket, hogy minél többmindent megosszanak magukról, a valóságban ugyanakkor nagyon nehéz kontrollálni a kikerült információkat.

Az Y generáció az első korosztály, amely az információs társadalomban szocializálódott és az életpasztalataikban valamint kompetenciáikban így alapvetően eltávolodik vagy megelőzi az előtte lévő generációt. A posztmodern gyermekek számára az egyik legfontosabb kihívás az internet által közvetített valóság határainak megértése:

- az információs pluralizmus kezelése, az információk feldolgozása
- az internetes közösségek szabályainak és jellegzetességeinek a megértése
- a globalizmus, a kulturális pluralizmus elfogadása

A world wide web olyan határokat nyit ki az egyén számára, amely korábban elképzelhetetlen volt, vagy ezen ismeretek megszerzése rendkívül költségesnek minősült. Az internet egy kontrollálhatatlan információözönt jelent, ahol a keresésre releváns tartalmak kiszűrése szintén speciális tudást kíván meg. A digitális kor előtt ez az információáradat sokkal könnyebben volt kontrollálható: egyrészt a földrajzi, pénzübeli, nyelvi akadályok eleve meghatározták, hogy milyen forrásokhoz lehet hozzáférni, másrészt a társadalom felépítése, működése meghatározta, hogy az egyes szaktudás kinek volt a monopóliuma. Természetesen már a média, előbb a könyv, az újságok, majd a rádió és a televízió, megváltoztatta ezt a hozzáállást (pl. gyermeknevelési tanácsok, laikusoknak jogi eseteket bemutató műsorok, dokumentumfilmek, bűnügyi sorozatok) és megkérdőjelezte az egyedül érvényes igazságokat, de az internet azzal, hogy lecsökkentette az információ-hozzáférés költségeit még jobban megnövelte a hozzáférhető információkat, de kevés támpontot ad arra, hogy eldönthessük az információ valóságtartalmát. A szülők és az oktatás számára tehát az egyik legnagyobb kihívás „a világ dolgaiban való eligazodás” kiterjesztése egy általuk is nehezen átlátható területre.

A második nagy kihívás az internetes/információs jelenlét lényegének a megértése. A közösségi hálókön való részvétel sohasem teljes, mindig egy szeletet mutat az egyénből, ugyanakkor az információkat kikerekítjük a saját értékrendünk és a világról alkotott tudásunk alapján. Az interneten szerveződő közösségek ugyanúgy fontos referenciapontot jelenthetnek, mint a valós face-to-face közösségek (sőt egyrészüknél van átfedés pl. osztálytársak, munkatársak). Nagyobb szabadságot jelentenek sokszor az önkifejezésben, így akár nagyobb nyomást tudnak kifejteni az egyénre, mindez különösen fontos ez a gyermekek és a tinédzserek körében.

A harmadik a globalizmushoz kapcsolódó kompetenciák kifejlesztése. Ez magában foglalja az információk közötti válogatást, de ugyanígy egy nagfokú nyitottság és rugalmasság elsajátítását. A munkaerőpiac globális megjelenése azt is jelenti, hogy a posztok betöltése nem csak helyiek számára lehetséges, hanem a világ bármely pontjáról, abban az esetben, ha a jelentkező rendelkezik nem csupán az elvárt képességekkel, hanem képes hatékonyan kommunikálni és beilleszkedni egy globális szervezeti kultúrába. A kompetenciák elsajátításában a felsőoktatás digitális átalakítása élenjár, hiszen egyre több tradicionális nagy egyetem kínál online kurzusokat és online megszerzhető diplomákat, ezzel a tudás földrajzi kötöttségeit tovább csökkentve.

Felhasznált irodalom

Bauman, Z. (2004): Identity. Cambridge: Polity Press.

Bauman, Z. (2007): Liquid Times. Living in an Age of Uncertainty. Cambridge: Polity Press.

Giddens, A. (1993): The transformation of Intimacy: Sex, Love, and Erotism in modern societies, Stanford Calif.: Stanford University Press.

Frey, C. B. – Osborne, M. A. (2013): The Future of Employment: How Susceptible are Jobs to Computerisation. „Machines and Employment” workshop. 13.11.2013. (utolsó elérés: 2014.02.22. http://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/downloads/academic/The_Future_of_Employment.pdf)

OECD (2011): Doing Better for Families. OECD Publishing.

(utolsó elérés: 2014.02.22.

http://www.leavenetwork.org/fileadmin/Leavenetwork/Links_publications/OECD_DoingBetterForFamilies_2011.pdf)

PAPHÁZI TIBOR: ÁLLAM ÉS CSALÁD A GYERMEKVÉDELMI GONDOSKODÁSBAN

A gyermekvédelmi intézményrendszer statisztikai áttekintése

Alábbi tanulmányunk folytatása annak a munkának, amely a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézetben kezdődött el a gyermekvédelmi statisztikák feldolgozásával. Ennek eredménye az NCSSZI folyóiratának, a Kapocsnak 2008-as évváró számában jelent meg,¹⁸ és eredetileg az akkor megújuló, minisztérium által kiadott Gyermekvédelmi statisztikai tájékoztató 2006-os adattárának lett volna bevezető tanulmánya.¹⁹ Célja lett volna, hogy a gyermekvédelmi szakma idegenkedését valamelyest oldja a statisztikai feldolgozásokkal kapcsolatban, rávilágítva az adatok felhasználásában rejlő információs szükségletek bizonyos kielégíthetőségeire, és jelen tanulmány is tulajdonképpen ennek az igénynek az eredménye. A KSH-n kívül nem nagyon születnek a gyermekvédelem területén adatfeldolgozásra épülő publikációk.²⁰ Ennek oka elsősorban abban van, hogy a gyermekvédelemről az Országos Statisztikai Adatfelvételi Program (OSAP) keretében gyűjtött adatok elsősorban az adatok gyűjtésével foglalkozó hivatalban érhetőek el a további feldolgozás és elemzés számára.

Tanulmányunk az állam és a család megkülönböztethezőségének vizsgálatát célozza a gyermekvédelemben, különösen a gyermekvédelmi szakellátásban, az OSAP vonatkozó adatainak felhasználásával a „Jó szülő-e az állam” kutatási kérdéskörhöz kapcsolódóan. Természetesen az állam, mint szülő metaforáját ezeknek az adatoknak a vizsgálata direkt módon nem minden esetben fogja megvilágítani, különösen a gyermekjóléti alapellátások terén. Ha azonban úgy tesszük fel a kérdést, hogy az állami szerepvállalásnak milyen lehetőségei vannak a gyermekvédelem területein, az állam hogyan próbál gondoskodni azokról a gyermekekről, akik a gyermekvédelem valamelyik intézményével valamilyen módon kapcsolatba kerültek, hogyan igyekszik elősegíteni a szakellátásból a nevelőszülői

¹⁸ Papházi Tibor – Szikulai István: Gyermekvédelem és statisztika. Kapocs 2008. 39. 90-104. http://www.ncsszi.hu/kapocs-folyoirat-1_12/kapocs-2008-2_23/kapocs-vii.-evf.-evzaro-szam-%2839%29-4_107

¹⁹ Ld. Gulyásné dr. Kovács Erzsébet – dr. Papházi Tibor (szerk.): Gyermekvédelmi statisztikai tájékoztató 2006. SZMI-SZMM Budapest, 2008. http://www.ncsszi.hu/adatbazisok-1_27

²⁰ Említsük meg, hogy a gyermekvédelemmel kapcsolatos OSAP adatszolgáltatásokhoz általában kapcsolódik valamilyen elemző KSH publikáció is, az egyes adatokat tartalmazó kiadványokban (pl. Magyar statisztikai évkönyv, Szociális statisztikai évkönyv) történő adatmegjelenítéseken kívül is. Ld. pl. Gyermekvédelem. Statisztikai Tükör 2007/10. 2007. április 16.; Gyermekvédelmi jelzőrendszer, 2010. Statisztikai Tükör 2011/42., 2011. június 22.; Állami gondoskodástól a mai gyermekvédelemig. KSH, 2012. május; A kisgyermekek napközbeni ellátása, 2012 – Bölcsődei gondozási díjak. Statisztikai Tükör 2013/58., 2013. július 29.

családba kerülésüket, akkor már több támpontot is találunk az adatok között. A tanulmányban felhasznált összesített alapadatokat külön táblázatos mellékletben bocsátjuk az érdeklődők rendelkezésére.

A gyermekvédelmi statisztika jellegzetességei

Az állam a gyermekvédelmi feladatait részben az önkormányzatokon keresztül teljesíti, a gyermekvédelmi intézményrendszerben lévők ellátása jórészt önkormányzatok által fenntartott férőhelyeken biztosított. Ez alól kivételek is vannak, ilyen pl. a családi napközi, itt azonban az ellátott gyermekek száma nagyságrendileg kevesebb, mint a hasonló célokat szolgáló bölcsődékben (1. tábla).

1. tábla: Egyes gyermekvédelmi intézmények férőhelyeinek száma, fenntartók szerint, 2011.

Fenntartó	Gyermekotthoni férőhelyek		Bölcsődei férőhelyek		Családi napközi férőhelyek	
	száma	%	száma	%	száma	%
Önkormányzat ^{a)}	8066	84,4	33805	95,4	1092	17,5
Egyház, egyházi intézmény	774	8,1	215	0,6	547	8,7
Alapítvány, közalapítvány	148	1,5	792	2,2	1831	29,3
Egyesület	0	0,0	0	0,0	699	11,2
Egyéni vagy társas vállalkozás	0	0,0	109	0,3	723	11,6
Nonprofit gazdasági társaság, központi költségvetési intézmény	564	5,9	529	1,5	1340	21,4
Egyéb intézmény	0	0,0	0	0,0	21	0,3
Összesen	9552	100,0	35450	100,0	6253	100,0

a) Települési, megyei (fővárosi), kisebbségi önkormányzat, önkormányzati intézményfenntartó társulás, többcélú kistérségi társulás.

Az OSAP végeredményben az állam érdeklődésének statisztikája, amelyeket a KSH törvényi felhatalmazás alapján, kötelező jelleggel gyűjt be az adatszolgáltatóktól. Az állam tudni szeretne az intézményeiről, látni szeretné, hogy a jogszabályokban rögzített intézményrendszer működik-e. A gyermekvédelem statisztikája alapvetően a Gyvt.-hez igazodik, azokról az intézményekről, ellátástípusokról próbál mennyiségi visszajelzést adni, amelyeket a törvény megteremt. A visszajelzés eszköze az állami statisztikai szolgálat, amely azonban számos egyéb hasonló teendője mellett a törvény által megjelenített gyermekvédelmi intézményrendszerrel (is) csak korlátozottan képes adatokat gyűjteni, hiszen a begyűjthető tények száma szinte végtelen, a feldolgozási kapacitás viszont véges. A gyermekvédelmi intézményrendszer saját maga is gyűjt adatokat, viszont szintén elsősorban kapacitásproblémái miatt ezek rendszeres feldolgozása, közzététele tudomásunk szerint nem történik meg. Úgy is megfogalmazhatjuk, hogy a gyermekvédelmi intézményrendszer, bár működése során rengeteg tény, ismeretet rögzít, ezek nagy része azonban nem válik adattá, nem megy át egy olyan értelmező, definiáló folyamaton, amelynek a végeredményeképp a tényből mennyiségi jellemzőkkel

bíró, számszerűsített fogalmi entitás válna.²¹ Kedvezőtlenül érintette a gyermekvédelemmel kapcsolatos feldolgozó munkák lehetőségét a számos szervezeti változás, így pl. az, hogy a korábban az NCSZZI-ben lévő szociális és gyermekvédelmi módszertani bázis hivatali keretek közé helyeződött át, és az új szervezeti struktúrában a módszertani munka elmélyítéséhez még nem volt megfelelő idő.

A gyermekvédelem körébe tartozó OSAP adatok jellegéről és módszertani háttéréről már korábbi tanulmányunkban sem mulasztottunk el tájékoztatni, mindezek keveset változtak annak megjelenése óta. Az adatokat a KSH állítja elő, de csak a fontosabbakat teszi közzé táblázatos formában kiadványaiban, elsősorban az évkönyvekben. Az intézménysoros adatok átvételéhez szervezetek közti megállapodás, feldolgozásukhoz megfelelő szoftveres háttérre van szükség. Intézményenként aggregált adatokról van szó, az egyes személyek (gyermek) adatai ebből nem nyerhetők ki, és elsősorban az intézmények változásainak nyilvántartását mutató változókat tartalmaznak (pl. férőhelyekre, ellátottakra, foglalkoztatottakra). Az egyes gyermekeknek neve, életkora is csak csoportosítottan áll rendelkezésre. Továbbra is hiányoznak költségadatok, amelyek az egyes intézmények ráfordításait mutatnák.

A KSH módszertani bázisán előállított adatok – mivel ugyanazokkal a módszertani keretekkel készülnek egy szakmailag felkészült, professzionális szervezetben –, pontosak, teljes körűek, ellenőrizhetőek, összehasonlíthatóak és megbízhatóak, ennek ára viszont, hogy a statisztikai apparátus erős szervezeti koordinációját követelik meg, ami viszonylag lassúvá, nehezen változtathatóvá teszi az adatok közlését. Az adatgyűjtés és adatfeldolgozás említett erényei együtt igen lényegesek az idősoros adatok feldolgozásánál, mert biztosítják, hogy sok év adatai összevethetőek legyenek. Ha azonban az érvényesség kérdését vizsgáljuk – hogy valóban azt mérjük-e az egyes fogalmakkal, amit valójában mérni szeretnénk –, a kép nem minden esetben egyértelmű, gondoljunk pl. arra, hogy a bántalmazás egyes kategóriái mennyire fedik át egymást valójában, vagy a gyermekjóléti szolgálatok egyes szakmai tevékenységei (pl. segítő beszélgetés és tanácsadás) mennyiben jelenthetnek közös halmazt, azaz tartalmazhatnak-e közös elemeket. Ez azonban már túlmutat a statisztikán, amely csak a gyermekvédelmi intézményrendszer által kidolgozott fogalmakat képes adatszerűen megjeleníteni. A gyermekvédelmi szakma egyik nehézsége, hogy olyan fogalmakkal kénytelen sok esetben dolgozni, amelyek nem könnyen operacionalizálhatók, mint pl. a veszélyeztetettség fogalma, amelynek értelmezése mindig valamelyest magában hordja a szubjektivitás veszélyét, bár a részletező bontások ezt tompíthatják. A statisztikai feldolgozás említett módszertani erényei viszont biztosítják, hogy a veszélyeztetett gyermekek számáról mindig legyen adat, a veszélyeztetettség mindenkor

²¹ Ld. Nagy Katalin – Papházi Tibor: „A kiskorú a lakóotthonban jól érzi magát...” Macis lapok kitöltésének vizsgálata. Kapocs, XII. évf. 1. 40-56.

értelmezhetőségének megfelelően, amely ennél fogva úgy fejezhető ki, mint a szakmai értelmezések egyfajta esszenciája.

Az OSAP adatokból az állam által kiadott jogszabályok szerint kialakított intézményrendszer elemi tényezői, ezek számszerű alakulása ismerhetők meg elsősorban, mint az ellátottak, férőhelyek, foglalkoztatottak száma, alapvetően területi, a településtől a régióig tartó bontásokban, kiegészülve természetesen az adott intézményrendszerre vonatkozó speciális kérdéskörökkel. A már említett visszajelző funkció mellett az intézményrendszer statisztikákkal való megragadásának célja mögött az a szándék is meghúzódik, hogy a rendszeresen, azonos módszertani bázison felvett adatok időbeli megjelenítéséből olyan többletinformáció is kirajzolódhat, amely megismerése segíti az intézményrendszer fejlesztését, és amelyeket az elszigetelt, szórványos, egy-egy évre korlátozódó adatelemzések nem, vagy nem kellően mutatnának. Vizsgálatunk ezért alapvetően idősorban mutatja be a gyermekvédelmi statisztika adatait. Mivel a korábbi tanulmányunk 2006-os évvel zárva tekintete át az adatokat, ezért jelenlegi írásunk kiindulási ideje 2007, utolsó éve 2011 lesz, mert újabb adatok a megírás idején nem álltak rendelkezésre. Az adatok jellegében és a gyűjtött adatok körében is viszonylag kevés a változás, ezek a minisztériumi szándékokon túl kötődnek a gyermekvédelmi törvény módosulásaihoz is. A kis lépésekben történő változást részben az is magyarázza, hogy a nem kellően megalapozott változtatási törekvések az adatok idősoros feldolgozását, az eredmények értelmezését nehezítenék vagy lehetetlenné tennék. Mindezek következtében elemzésünk szükségképpen tartalmaz hasonlóságokat korábbi tanulmányunkkal.

Gyermekjóléti alapellátások és a veszélyeztetettség

A statisztikai kérdőívek célja tehát, hogy a költségvetési forrásokat végső soron nagymértékben biztosító állam tájékozódhasson az intézmények működését érintő legfontosabb kérdésekről, illetve összegezhesse az ezeket érintő legfontosabb tényezőket. A gyermekjóléti alapellátásokkal kapcsolatos statisztikai kérdőív elsősorban azoknak az ellátástípusoknak mennyiségi kiterjedtségére kíváncsi, amelyet a gyermekvédelmi törvény²² megteremtett az állami gondoskodás céljainak megfelelően. Ezek az ellátástípusok a gyermekjóléti szolgálat, a családi napközi, a házi és a családi gyermekfelügyelet, a helyettes szülő, a gyermekek és a családok átmeneti otthona. Ide tartozik a bölcsőde is, mint a gyermekek napközbeni ellátásának intézményei, amely jelentőségénél fogva külön statisztikai kérdőíven kerül számbavételre, ezért külön teszünk róla említést.

²² 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról (Gyvt.). A 2013. 09. 01. és 2013. 11. 14. között hatályos szöveg.

Bármennyire is igyekezett a jogalkotó (állam), hogy lehetőleg minden elképzelhető élethelyzetre differenciált ellátástípusokat teremtsen meg, ezek közül elsősorban a gyermekjóléti szolgálatokkal kapcsolatosan teremtődnek statisztikailag mérhetőnek tűnő kérdések, ebben a mennyiségi ellátottságban egyik fő mutató az ellátott gyermekek száma. Ebben a körben nemcsak az ellátott gyermekekre, foglalkoztatottakra, vagy (ahol releváns) férőhelyek számára kérhetők adatok, hanem a biztosított szolgáltatásokról, szakmai tevékenységről részletesebben is, valamint a bántalmazás tényének rögzíthetőségéről is. A kérdőív időbeni fejlődést is mutat, amennyiben az eltelt években mindig megjelennek az újabb ellátástípusok, amennyiben rögzíthetőek voltak a velük kapcsolatos adatok. Az ellátástípusok továbbra is bővülést mutatnak: 2012. 01. 01-én lépett hatályban az alternatív napközbeni ellátásról szóló rendelkezés a Gyvt.-ben (44/A §), 2013. 01. 01-től pedig a biztos kezdet gyerekházról szóló törvényhely (38/A §). Ez utóbbiakra a rendelkezésre álló legutóbbi KSH felvételek még nem tartalmaznak adatokat.

Veszélyeztetettség

Igazában a gyermekjóléti alapellátásoknak a fogalomkörébe tartozik a gyermekek veszélyeztetettségének kérdése, azonban ez a 1210-es OSAP adatgyűjtésben kerül feldolgozásra, amely a gyámügyi intézményrendszerre irányul. Maguk az OSAP kérdőívek nem definiálják a veszélyeztetettség fogalmát, a statisztika nem tudja, nem akarja átvenni a szakmai szereplőktől a definiálás problémáit, ezért a veszélyeztetettség a gyámügyi tisztségviselők megítélésének, kialakult gyakorlatának megfelelően²³ értelmezhető. A törvény sem jelent egzakt támpontot a fogalom kibontásához, a normaszöveg szerint veszélyeztetettség: olyan – a gyermek vagy más személy által tanúsított – magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza.²⁴ A gyermekvédelmi statisztikában megjelenő veszélyeztetett gyermekek száma alatt tehát mindazokat a gyermekeket értenünk kell, akiket a gyámügyi intézményrendszer megítélése szerint a fejlődésükben gátoltak, méghozzá aminek oka valamilyen cselekvésben, mulasztásban vagy körülményben rejlik.

A veszélyeztetettség statisztikai adatait vizsgálva mindenekelőtt azt állapíthatjuk meg, hogy tárgyév utolsó napjára számított veszélyeztetett kiskorúak száma 2007 óta nagyjából a 200000 fő körüli szinten stabilizálódik évente. Viszont 2000 óta először a 2011. év az első, amikor több a tárgyévben nyilvántartásba vett veszélyeztetett kiskorú, mint a nyilvántartásból törölt, ami (esetleges értelmezési és

²³ Szöllősi Gábor (szerk.): Gyermekjóléti alapellátás. Segédanyag a szociális szakvizsgálóhoz. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 2004. 82. o.

²⁴ 1997: XXXI. tv. 5. § n) pont.

számbavételi kérdések felmerülése mellett) jelentheti a veszélyeztetettség kiterjedésének növekedését is. Ezt alátámaszthatják a védelembe vétel adatai. Míg a tárgyévben nyilvántartásba került védelembe vett kiskorúak száma 2000-ről 2006-ra 63,0 %-kal nőtt, 2007-ről 2011-re a növekedés további 49,6 %-os, azaz míg 2007-ben (december 31-i adat szerint) 19681 volt a nyilvántartott védelembe vett kiskorúak száma, addig, egyenletes növekedés után 2011-ben már 29451 fő. A növekedés 2009-ről 2010-re, illetve 2010-ről 2011-re a korábbi éveknél kiugróbb arányú, ezért feltételezhetően ebben az iskolai mulasztásokkal kapcsolatos változásoknak is komoly szerepe lehet. A védelembe vettek száma, bár nagyságrendileg kisebb maradt a veszélyeztetetteknél, lassan-lassan közelít a veszélyeztetettek számához, amennyiben 2007-ben még 10,4-szer annyi nyilvántartott veszélyeztetett volt, mint védelembe vett, 2011-ben már csak 6,8-szer több. Másképp kifejezve, a veszélyeztetettekhez képest egyre nagyobb mértékű a védelembe vettek részaránya: 2007-ben még 9,6 % volt a védelembe vettek aránya a veszélyeztetettekhez viszonyítva, 2011-ben már 14,6 %. Miközben a tárgyévben nyilvántartásba vett veszélyeztetett kiskorúak száma 2007-2011 között évről évre, a periódus végére 43,1 %-kal nőtt, azoknak a családoknak a száma, amelyekben a veszélyeztetett kiskorúak élnek, alig változott, csak 5,9 %-kal emelkedett az időszak végére. Ez az emelkedés is csak a vizsgált periódus utolsó, 2011-es évének kiugrásának köszönhető, mert a veszélyeztetett gyermekeket nevelő családok száma 2007-2010 között viszonylag egyenletesen, mintegy 90000 körül ingadozott, ami 2011-re meghaladta a 96 ezret. Ha a főbb veszélyeztetettséggel összefüggő egyszerű mutatókat áttekintjük, akkor mindegyik a veszélyeztetettség növekedését mutatja²⁵ (2. tábla).

2. tábla: Veszélyeztetettségi mutatók alakulása (%)

Mutató	2007	2008	2009	2010	2011
Belépő veszélyeztetettségi arány ^{a)}	19,1	21,1	24,2	25,7	27,8
Belépő védelembe vételi arány ^{b)}	49,3	48,1	49,0	56,0	60,6
Teljes védelembe vételi arány ^{c)}	9,6	10,7	11,1	12,1	14,6

a) A tárgyévben nyilvántartásba vett veszélyeztetett kiskorúak száma osztva a tárgyév XII. 31-én nyilvántartott veszélyeztetett kiskorúak számával, százalékosan kifejezve.

b) A tárgyévben nyilvántartásba vett, védelembe vett kiskorúak száma osztva a tárgyév XII. 31-én nyilvántartott védelembe vett kiskorúak számával, százalékosan kifejezve.

c) A tárgyévben nyilvántartásba vett, védelembe vett kiskorúak száma osztva a tárgyévben nyilvántartásba vett veszélyeztetett kiskorúak számával, százalékosan kifejezve.

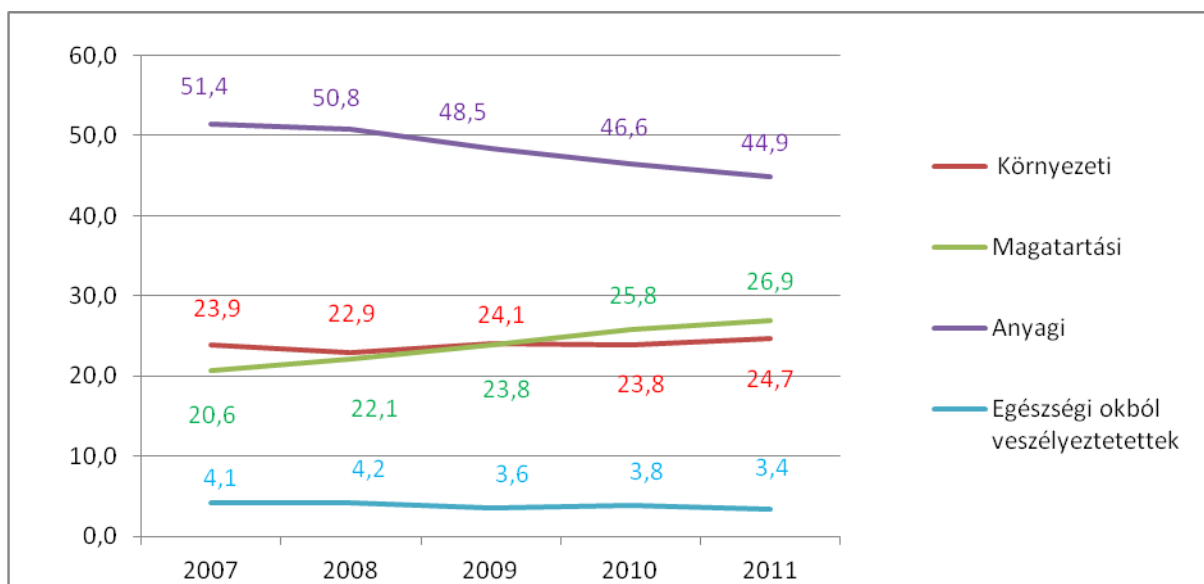
Akár az újonnan megjelenő veszélyeztetetteket viszonyítjuk a meglévő összes veszélyeztetetthez egy adott évben (belépő veszélyeztetettségi arány), akár a védelembe vettek körében járunk el ugyanígy (belépő védelembe vételi arány), 2007 óta növekvő rátákat tapasztalunk, ami országosan a veszélyeztetettség fokozódó megjelenésére utal. A védelembe vétel a veszélyeztetettség egyfajta elmélyülését fejezi ki, a védelembe vettek arányának említett növekedése a veszélyeztetettekhez

²⁵ Több más, összetett mutatók kialakítására is lehetőség volna az adatokból, kellően megalapozott mutatók kidolgozásához azonban szükséges volna az adatokat rögzítő hivatalok ezzel kapcsolatos eljárási gyakorlatának ismerete, az érvényességi kérdések tisztázása.

viszonyítva (teljes védelembe vételi arány) ugyancsak ennek egyik, gyámhatósági nyilvántartáson alapuló mutatójának tekinthető. Mindez jelentheti a hatósági érzékenység növekedését is a veszélyeztetettség körében, és az ezzel kapcsolódó megoldatlan problémáknak a kiterjedését is, sőt, a kettő együttes hatásának megnövekedését is.

Ha a veszélyeztetettség oktípusait vizsgáljuk, mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy az anyagi okból történő veszélyeztetettség arányaiban tovább csökkent ugyan a 2007-2011-es időszakban, de még mindig ez a legjelentősebb tényező. Új tendencia az adatokban, hogy a magatartási okokból történő veszélyeztetettség 2010 óta már nagyobb arányú, mint a környezetből eredő veszélyeztetettség (1. ábra)

1. ábra: Oktípusok arányai a veszélyeztetettségben, 2007-2011 (%)

Bántalmazás

2006-ban jelennek meg először a statisztikai adatfelvételekben a veszélyeztetettséghez kapcsolódóan a bántalmazás kategóriái, ezzel összefüggésben a gyámügyekkel kapcsolatos kérdőív azt kérdezi, hogy a tárgyévben nyilvántartott veszélyeztetett kiskorúak közül mennyi azok száma, akik bántalmazás miatt lettek veszélyeztetettek. Legnagyobb arányban az érzelmi bántalmazottak szerepelnek a veszélyeztetettek között, aztán következnek a testi, végül a szexuális bántalmazás miatt veszélyeztetettek, számuk mindhárom kategóriában évről évre csökkenő tendenciát mutat. Ugyanez a helyzet az elhanyagolás adatsorainál is, amelyek ugyancsak csökkenő értékeket vesznek fel 2007-től 2011-ig. Az érvényesség kritériumai statisztikailag ezekben az esetekben sem állnak rendelkezésre, amiből az a következtetés vonható le, hogy az egyes fogalmak a gyámhivatali eljárásban töltődnek meg tartalommal.

2006 óta a gyermekjóléti szolgálatok is vesznek fel adatokat a bántalmazott gyermekekről, differenciáltan aszerint, hogy családon belül, vagy kívül történt-e a (fizikai, lelki, szexuális) erőszak, és aszerint is, hogy azt ki követte el. 2010-től ez kiegészült az elhanyagolás (fizikai, lelki) kategóriáival is, korábban a gyermek súlyos elhanyagolását a fizikai bántalmazáshoz sorolták. Bár az elhanyagolás tekintetében az OSAP kérdőív utasítása részletes fogalmi körülírást tartalmaz, mind a bántalmazás, mind pedig az elhanyagolás tartalmát a gyermekjóléti szolgálatok tevékenységének megismert gyakorlata alapján lehet értelmezni.

A 2007-2011-ig terjedő időszor alapján az adatokból továbbra is elsődlegesen azt állapíthatjuk meg, hogy a gyermekjóléti szolgálatoknál ellátott, bántalmazott gyermekek között a családon belüli erőszak jelentősége nagyobb, mint a családon kívül elkövetett erőszaké (3. tábla)

3. tábla: Családon belüli és kívüli erőszak aránya a gyermekjóléti szolgálatoknál ellátott bántalmazott gyermekek körében (%)

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011	Átlag ^{a)}
<i>Fizikai bántalmazás</i>						
Családon belül	80,6	74,5	78,6	75,7	79,9	77,9
Családon kívül	19,4	25,5	21,4	24,3	20,1	22,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Szexuális bántalmazás</i>						
Családon belül	68,5	59,4	64,5	67,1	71,2	66,2
Családon kívül	31,5	40,6	35,5	32,9	28,8	33,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

a) 2007-2011 évek.

A táblázat adatai alapján azt állapíthatjuk meg, hogy a vizsgált évek átlagában a fizikai bántalmazás esélye 3,5-szer, a szexuálisé mintegy kétszer nagyobb a gyermek számára a családon belül, mint kívül, a gyermekjóléti szolgálatnál ellátott gyermekek esetében.

Mind a családon belüli, mind pedig a családon kívüli erőszak tekintetében jelentős csökkenést mutat a fizikailag és a lelkileg bántalmazott gyermekek száma. 2007-hez képest 2011-re 47,3 %-kal csökkent a családon belül fizikailag, 31,0 %-kal a lelkileg bántalmazott gyermekek száma a gyermekjóléti szolgálatok adatai alapján, családon kívül 44,9 és 46,3 %-kal mutatnak kevesebbet ugyanezek az értékek. Sokkal stabilabbak viszont a szexuális bántalmazás adatai a gyermekjóléti szolgálatok tapasztalatai szerint: családon belül évente szinte ugyanannyit regisztrálnak (a vizsgált évek átlagában ez 243 főt jelent), így 2011-re mindössze 2,7 %-kal csökkent az ily módon bántalmazott gyermekek száma 2007-hez képest; családon kívül ugyan 14,3 %-kal, de ezek az értékek erőteljesebb hullámzást is mutatnak. A

családon belüli erőszak eseteiben kiemelkedő a szülői elkövetés aránya, a testvérek és egyéb rokonok még a szexuális abúzus eseteiben is kevésbé válnak bántalmazóvá, mint a szülők (4. tábla).

4. tábla: Családon belül bántalmazott gyermekek körében a hozzátartozók részesedése a bántalmazásban* (%)

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011	Átlag ^{a)}
<i>Fizikai bántalmazás esetei</i>						
Szülő által	85,9	84,9	85,7	81,5	84,1	84,4
Testvér által	6,5	7,1	6,9	8,1	7,6	7,3
Egyéb rokon, hozzátartozó által	7,6	7,9	7,4	10,4	8,2	8,3
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Szexuális bántalmazás esetei</i>						
Szülő által	60,6	61,2	52,3	52,9	49,2	55,2
Testvér által	7,3	4,0	5,4	11,3	9,1	7,4
Egyéb rokon, hozzátartozó által	32,0	34,8	42,3	35,8	41,7	37,3
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

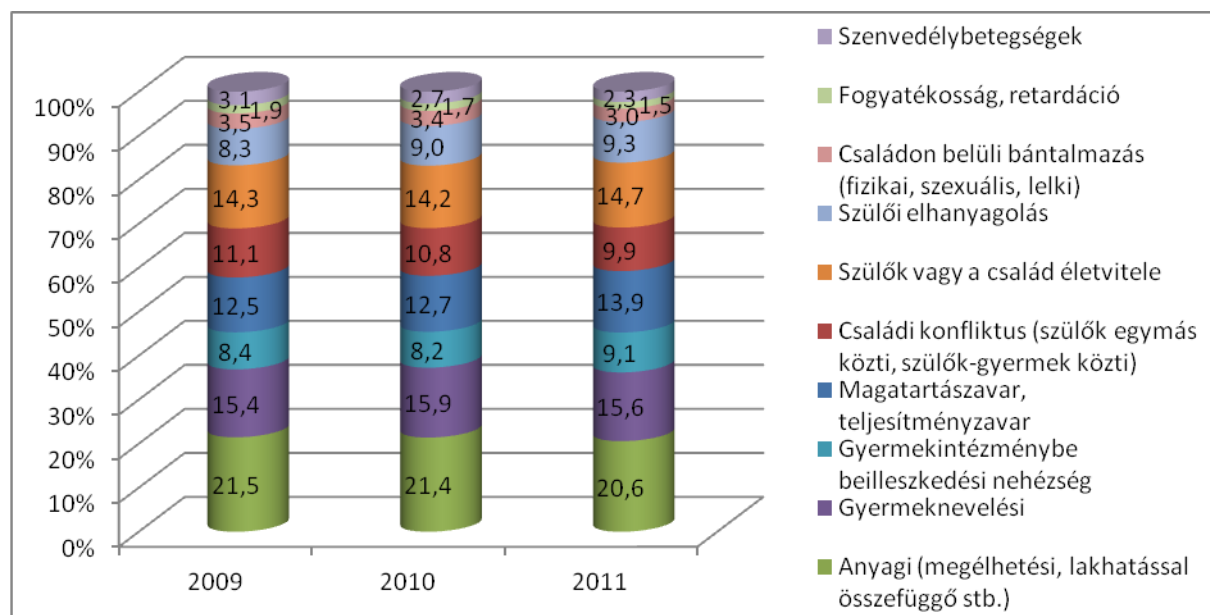
*A gyermekjóléti szolgálatoknál ellátott gyermekek száma alapján számított értékek szerint.

a) 2007-2011 évek.

Családi problémák jelentkezése a gyermekjóléti szolgálatoknál

A gyermekjóléti szolgálatra vonatkozó statisztikai adatfelvételben 2009-től jelennek meg azok az adatok, amelyek az ellátott gyermekek számát is rögzítik a kezelt problémák szerint. Ezek szerint 2009 és 2011 között átlagosan csak az ellátott gyermekek 3,3 %-át érintette a családon belüli bántalmazás problémája, amely még a szülői elhanyagolással együtt sem szerepel dobogós helyen, más kérdés persze, hogy az itt megjelenő problémák csak a gyermekjóléti szolgálatok által érzékelt főbb gondokat rögzítik a hozzájuk eljutott családok megnevezései közül. Tény viszont, hogy ezek között az első helyen, legnagyobb arányban az anyagiak szerepelnek, akárcsak a korábbi években, ezután pedig sorrendben a gyermeknevelési és az életviteli nehézségek következnek (2. ábra) és ez szintén megfelel a korábbi évek tendenciának.

2. ábra: A gyermekjóléti szolgálatoknál ellátott gyermekek a fő problémák szerint (%)

Mindez a szolgálatoknál megjelenő problémáknak a tartósságára, folyamatos újratermelődésére utal, amit megerősítenek a gyermekjóléti szolgálatoknál gondozott kiskorúak (gyermek- és fiatalok) szabálysértési és bűncselekményi adatai is (5. tábla).

5. tábla: A gyermekjóléti szolgálatoknál szabálysértést és bűncselekményt elkövetett kiskorúak a gondozás típusa szerint

Gondozás típusa	2007	2008	2009	2010	2011
<i>Gyermek- és fiatalok száma</i>					
Nem volt gondozásban	5485	6353	6817	6154	5537
Alapellátásban gondozták	4181	4433	4358	3913	3498
Védelembe vétel keretében gondozták	2045	2171	2231	2327	2887
Szabálysértést és bűncselekményt elkövetett kiskorúak összesen	11711	12927	13406	12393	11922
<i>%</i>					
Nem volt gondozásban	46,8	49,1	50,9	49,7	46,4
Alapellátásban gondozták	35,7	34,3	32,5	31,6	29,3
Védelembe vétel keretében gondozták	17,5	16,8	16,6	18,8	24,2
Szabálysértést és bűncselekményt elkövetett kiskorúak összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH, Szociális statisztikai évkönyvek, (2007-2011.)

A szabálysértést és bűncselekményt elkövetett kiskorúak számának alakulása a vizsgált időszakban egy félkörívhez hasonlítható, amely 2009-ben veszi föl a legmagasabb értékét, majd csökkenni kezd, így 2011-ben alig valamivel haladja meg a 2007-es értéket. Hasonló ívet írnak le ezen belül azoknak az adatai is, akik nem voltak még a gyermekjóléti szolgálattal kapcsolatban és azoké is, akik az alapellátásban már nyilvántartásba kerültek. A már védelembe vettek adatai viszont folyamatos növekedést mutatnak, a 2007-es kiinduló érték 2011-re 41,2 %-kal növekszik, azaz ennyivel többen

vannak azok a kiskorúak, akik a korábbi védelemben vételük ellenére szabálysértést vagy bűncselekményt követtek el. Ez egyben úgy is értelmezhető, hogy az alapellátásban történő gondozás jelent visszatartó erőt a szabálysértések és a bűncselekmények elkövetése terén, a védelemben vétel – miközben a védelemben vettek száma emelkedik – ezeket a cselekményeket nem tudja megakadályozni, holott „A védelemben vétellel a hatóság tartós ellenőrzése alá vonja a gyermeket, egyidejűleg a gyermek segítésére és ellenőrzésére szociális szakembert rendel ki.”²⁶ A védelemben vételre nem is kerülhet sor, ha a probléma a család együttműködésével megoldható.²⁷ A hatóság szülői együttműködés, a szülők partnerként való kezelése nélkül tehát úgy tűnik, nem tudja a gyermekektől a veszélyeztetettséget kellően elhárítani, a kiinduló kérdésünkhöz visszatérve azt mondhatnánk, hogy a hatósági kötelezés önmagában nem pótolja a gondoskodást, a gyermek leghatékonyabb védelme a családban képzelhető el, különösen akkor, ha ehhez állami segítségnyújtás is kapcsolódik.

A rendelkezésre álló adatok azt sejtetik, hogy a gyermekjóléti szolgálatok erőforráshiányosak is a feladataik ellátását illetően. Öröndetesen, mintegy ötödével nőtt ugyan a felsőfokú szakirányú szakképzettségű alkalmazottak száma a vizsgált időszakban a gyermekjóléti szolgáltatás területén (önálló gyermekjóléti szolgáltató, gyermekjóléti szolgálat, gyermekjóléti központ), 2011-ben ők adják már az itt foglalkoztatottak 83,4 %-át, szemben a 2007-es évben még csak 70,7 %-os arányukkal. De a főállású, teljes munkaidőben alkalmazottak száma csak 5,8 %-kal gyarapodott, az összes foglalkoztatottak száma pedig gyakorlatilag stagnál. Ugyanakkor majdnem a felsőfokú szakirányú szakképzettségűekkel azonos mértékben nőtt a gyermekjóléti szolgálatok által kezelt problémák száma is (2007-ről 2011-re 17,1 %-kal). Ez azt eredményezi, hogy nem egyenletesen ugyan, de (a felsőfokú szakirányú végzettségűek kivételével) gyarapodott az egyes foglalkoztatotti kategóriákra jutó kezelt problémák száma is (6. tábla). A problémák megoldásához szükséges munka- és időigényességet a statisztika nem rögzíti.

6. tábla: Egyes foglalkoztatotti kategóriákra jutó kezelt problémák száma a gyermekjóléti szolgálatoknál*

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011
Egy foglalkoztatottra jutó probléma	215	235	195	241	248
Egy szakirányú felsőfokú végzettségűre jutó probléma	303	308	245	299	297
Egy főállású, teljes munkaidőben foglalkoztatottra jutó probléma	278	307	248	300	308

*Kerekített értékek.

²⁶ Szöllősi, i. m. 129.

²⁷ Szöllősi, i. m. 130.

Napközbeni gyermekellátás és a fogyatékkal élő gyermekek

Az állami gondoskodó szerepvállalás lehetőségeit a napközbeni gyermekellátással kapcsolatos statisztikák is megvilágítják, amelyek közül a bölcsődékkal kapcsolatos adatfelvételeknek van a legnagyobb szerepük. Ezek alapján a legfontosabb bölcsődei mutatók (intézmények, férőhelyek, beíratott gyermekek száma) tekintetében 2005 óta mutatható ki emelkedés, de nagyobb arányú bővülés 2010-től érzékelhető, különösen a férőhelyteremtésben. 2007-ről 2011-re a működő intézmények száma 23,9, a működő férőhelyeké 42,2, a beíratott gyermekek száma pedig 14,6 %-kal nőtt, a férőhelykapacitás bővülése tehát még a beíratott gyermekek számának növekedését is meghaladta.

Az adatok alapján megállapítható, hogy az intézményteremtésben, férőhelyek bővítésében az állami, önkormányzati feladatvállalásnak a bölcsődék körében kiemelkedő jelentősége van (7. tábla).

7. tábla: Az önkormányzatok* részvétele a bölcsődei ellátásban (%)

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011
Működő önkormányzati intézmények aránya	94,4	93,3	92,6	92,1	91,3
Működő önkormányzati férőhelyek aránya	96,6	95,8	95,4	95,6	95,4
Önkormányzati intézménybe beíratott gyermekek aránya	97,0	96,3	95,9	95,6	95,4

*Települési, megyei, önkormányzat, önkormányzati intézményfenntartó társulás és többcélú kistérségi társulás által fenntartott bölcsődék. Forrás: KSH Szociális statisztikai évkönyv, 2011. 33. o. 4.4. tábla.

Az önkormányzati szerepvállalás tehát a bölcsődei ellátásban szinte kizárólagos: bár a működő intézmények tekintetében mutatkozik egy csökkenő trend, az önkormányzati szerepvállalás még 2011-ben is 90 %-on felüli, a férőhelyek és a beíratott gyermekek körében pedig 95 %-ot is tartósan meghaladja. Miközben az elmúlt években a bölcsődékben a férőhelyek száma nőtt, az itt elhelyezett fogyatékkal élő gyermekek száma csökkent, pedig a napközbeni gyermekellátás intézményrendszerében a bölcsődék azok, amelyek ezt a gyermekcsoportot a leginkább képesek ellátni.

A KSH statisztikáiban 2006-ig nem voltak adatok a fogyatékkal élők számáról a bölcsődékben, a korai fejlesztésekről pedig 2007-ig. A bölcsődékben lévő fogyatékkal élő gyermekekről tehát 2007 és 2011 között vannak jelenleg adatok, míg a korai fejlesztésben részesülőkről csak 2008 és 2011 között (8. tábla).

8. tábla: Fogyatékkal élő gyermekek a bölcsődékben*

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011	Bázisév %-ában ^{b)}	2010. év %-ában
Működő férőhelyek száma (tárgyév XII. 31-én)	24 934	25 937	26 687	32 516	35 450	142,2	109,0
Beíratott gyermekek száma összesen (május 31-én)	32 010	33 726	34 694	35 782	36 685	114,6	102,5
Ebből							
fogyatékos gyermek	342	284	288	289	252	73,7	87,2
tartósan beteg gyermek	301	397	651	850	1 110	368,8	130,6
3 vagy több gyermekes család gyermeke	3 258	3 310	3 422	3 211	3 300	101,3	102,8
védelemben vett gyermek	203	237	268	235	249	122,7	106,0
a bölcsődében korai fejlesztésben részesülő gyermekek száma		395	414	449	396	100,3	88,2
a bölcsődében fejlesztő felkészítésben részesülő gyermekek száma		38	128	168	35	92,1	20,8
A bölcsődét igénybevevő gyermekek száma összesen	52 182	55 241	56 289	58 298	68 968	132,2	118,3
Ebből sajátos nevelési igényű ^{a)}	560	575	550	623	582	103,9	93,4
Fogyatékkal élő gyermekek aránya a beíratottak között (%)	1,07	0,84	0,83	0,81	0,69		
SNI-s gyermekek aránya a beíratottak között (%)	1,07	1,04	0,98	1,07	0,84		

*A KSH 1203-as OSAP statisztikai adatgyűjtése alapján, ld. még a Gyermekvédelmi statisztikai tájékoztató c. NCSSZI kiadvány adatait.

a) 2007-ben még sérült (fogyatékos) gyermekek száma

b) Táblázatunkban 2007 a bázisév, kivéve a korai fejlesztés és a fejlesztő felkészítés adatsorait, ahol 2008-ból vannak először adatok.

A fogyatékoság a bölcsődei statisztikában része lett az SNI fogalomkörének. A sajátos nevelésű igényű gyermekek száma, amely adat a bölcsődét igénybe vevő gyermekek között áll rendelkezésre, amely tágabb kör, mint a beíratott gyermekek száma, évről évre hullámzást mutat a vizsgált időszakban, 2011-ben alig haladja meg a 2007-es létszámot az országosan összesített adatok tekintetében. Ugyanakkor ez azt is jelenti, hogy az SNI-s gyermekek aránya csökken ezekben az években, ha nem is egyenletesen: 2007-ben is az ilyen gyermekek aránya alig több mint 1 %-a volt a bölcsődét igénybevevő gyermekek számának, de 2011-ben már csak 0,84 %-a. A sajátos nevelési igényű gyermek fogalmát a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 4. § 25. pontja határozza meg, eszerint „sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló: az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján mozgásszervi, érzékszervi, értelmi vagy beszéd fogyatékos, több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, autizmus spektrum zavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavarral) küzd”. A 13. pont alapján különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló (a sajátos nevelési igényűeken kívül) még a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő és a kiemelten tehetséges gyermek, tanuló is.

A fogyatékkal élő gyermekek helyzete szintén nem mutat javulást a férőhelyek viszonylag nagyarányú növekedése ellenére sem, az ő adataik a beíratott gyermekek számához viszonyíthatók a bölcsődei statisztikában. Látható, hogy a bölcsődébe beíratott gyermekek száma a 2007-2011-es időszakban 32010-ről 36685-re, 14,6 %-kal nőtt, addig a fogyatékkal élő gyermekek száma 342-ről 252 főre apadt országosan, ami 26,3 %-os csökkenést jelent. A fogyatékkal élő gyermekek aránya a beíratottak között a 2007. év kivételével az 1 %-ot sem éri el, 2008-2010 között átlagban 0,83 %-volt, 2011-ben viszont már csak 0,69 %.

Ha az országos adatokat területi bontásban nézzük, azt tapasztaljuk, hogy a fogyatékkal élő gyermekek aránya a beíratottak között szinte csak a közép-dunántúli régióban (Fejér, Komárom-Esztergom, Veszprém megyékben) volt kiemelkedő, régiós átlagban 3,2 %-kal. De 2011-re itt is számottevő a csökkenés mértéke, ennek ellenére arányaiban még mindig itt a legmagasabb a fogyatékkal élő gyermekek aránya. Egyes megyékben kismértékben nőtt 2011-re a gyermekcsoport aránya, ez a növekedés azonban, az esetszámokra is tekintettel, egyedül Pest megyében tűnik érdemlegesnek (9. tábla).

9. tábla: Fogyatékkal élő gyermekek a bölcsődékben, megyénként*

Terület	2007			2011		
	A bölcsődébe beíratott gyermekek száma	Ebből fogyatékkal élő	%	A bölcsődébe beíratott gyermekek száma	Ebből fogyatékkal élő	%
Budapest	9 856	99	1,0	11 393	81	0,7
Pest	2 354	15	0,6	3 289	35	1,1
Közép-Magyarország	12 210	114	0,9	14 682	116	0,8
Fejér	1 053	44	4,2	1 098	19	1,7
Komárom-Esztergom	1 009	25	2,5	1 238	9	0,7
Veszprém	1 188	35	2,9	1 304	15	1,2
Közép-Dunántúl	3 250	104	3,2	3 640	43	1,2
Győr-Moson-Sopron	1 684	14	0,8	1 871	13	0,7
Vas	793	8	1,0	804	2	0,2
Zala	793	3	0,4	899		0,0
Nyugat-Dunántúl	3 270	25	0,8	3 574	15	0,4
Baranya	1 138	9	0,8	1 243	8	0,6
Somogy	720		0,0	701	2	0,3
Tolna	423	2	0,5	404		0,0
Dél-Dunántúl	2 281	11	0,5	2 348	10	0,4
Borsod-Abaúj-Zemplén	1 270	8	0,6	1 550	3	0,2
Heves	608	5	0,8	617	2	0,3
Nógrád	148	1	0,7	152	4	2,6
Észak-Magyarország	2 026	14	0,7	2 319	9	0,4
Hajdú-Bihar	1 554	14	0,9	1 804	16	0,9
Jász-Nagykun-Szolnok	1 427	18	1,3	1 395	15	1,1
Szabolcs-Szatmár-Bereg	1 302	2	0,2	1 646	6	0,4
Észak-Alföld	4 283	34	0,8	4 845	37	0,8
Bács-Kiskun	1 508	7	0,5	1 797	7	0,4
Békés	1 277	18	1,4	1 378	2	0,1
Csongrád	1 905	15	0,8	2 102	13	0,6
Dél-Alföld	4 690	40	0,9	5 277	22	0,4
Összesen	32 010	342	1,1	36 685	252	0,7

*A KSH 1775-ös OSAP statisztikai adatgyűjtése alapján, ld. Gyermekvédelmi statisztikai tájékoztató c. NCSSZI kiadvány adatait is.
% = A fogyatékkal élők a beíratottak %-ában.

A bölcsődékbe tehát 2007 óta összességében kevesebb a fogyatékkal élő gyermek, a férőhely-bővítési törekvések ellenére is, ami az ilyen problémával rendelkező gyermekeket nevelő családok helyzetét – más, megfelelő intézményi lehetőség hiányában – nem segíti. A KSH napközbeni gyermekellátásra vonatkozó intézményi statisztikája szerint mind a családi napköziben, mind pedig a házi gyermekfelügyelet által gondozásban részesült gyermekek száma tekintetében a fogyatékkal élő gyermekek száma és aránya még kisebb, mint a bölcsődés gyermekek között. Bár a családi napköziben a gyermekek összlétszáma 2008-tól a folyamatos emelkedés ellenére sem éri el 2011-re a bölcsődébe beíratott gyermekek hetedét, a statisztika szerint az országban mindössze 22 gyermek volt fogyatékkal élő közülük, tehát kevesebb, mint fél százalékuk. A házi gyermekfelügyelet még kevésbé játszanak szerepet a fogyatékos gyermekek gondozásában, ráadásul az itt elhelyezett gyermekek száma 2008 óta

össességében is 40 %-kal csökkent, a statisztika által kimutatott fogyatékkal élő gyermekek száma pedig 2011-ben mindössze 3 fő volt (10. tábla).

10. tábla: Fogyatékkal élő gyermekek a napközbeni ellátásban*

Megnevezés	2008	2009	2010	2011	Bázisév %-ában ^{b)}	2010. év %-ában
Családi napköziben gondozott gyermekek száma (május 31-én)	1 403	2 315	3 920	4992	355,8	127,3
Ebből fogyatékkal élők száma	11	11	15	22	200,0	146,7
Házi gyermekfelügyelet által gondozásban részesült gyermekek száma (május 31-én)	136	124	86	81	59,6	94,2
Ebből fogyatékkal élő gyermekek száma	8	11	7	3	37,5	42,9

*A KSH 1775-ös OSAP statisztikai adatgyűjtése alapján, ld. Gyermekvédelmi statisztikai tájékoztató c. NCSZI kiadvány adatait is.

A három (illetve öt) éven aluli gyermekek körében tehát a statisztikák szerint is a bölcsőde az az intézmény, amelyik leginkább képes fogyatékkal élő gyermekek ellátására. A bölcsődék egy része korai fejlesztést illetve fejlesztő felkészítést is végzett. A gyermekek védelméről szóló 1997. évi XXXI. törvény 42. § (2) bek. megengedte, hogy a bölcsőde fogyatékkal élő gyermekek korai fejlesztését, rehabilitációs és rehabilitációs célú nevelését és gondozását is végezhesse, azonban ez a bekezdés 2013. január 1-től már nem hatályos. Továbbra is hatályos viszont az a rendelkezés, hogy „A bölcsőde ... végezheti a fogyatékos gyermekek nevelését és gondozását is. A bölcsődei ellátásban az Nktv. 4. § 25. pontja szerinti gyermek legfeljebb hatéves koráig vehet részt.” [42. § (2)]. Ellentmondásossá teszi a helyzetet, hogy a 2013. 03. 08-tól hatályos 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet (a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről) 35. § (3) bek. kifejezetten megengedi a korai fejlesztést is, miszerint „A bölcsőde vállalhatja a hat éven aluli fogyatékos gyermek korai fejlesztését, gondozását, fejlesztő felkészítését, amennyiben ennek tárgyi és személyi feltételeivel rendelkezik.”²⁸ A rendelet tehát a bölcsődék mérlegelésre, tárgyi és személyi feltételeire és orvosi, szakértői javaslatokra alapozva teszi lehetővé a fogyatékkal élő gyermekek bölcsődei gondozását, és valószínűsíthetően ezek a feltételek nem bővültek olyan mértékben, mint a működő férőhelyek száma. Sőt, még szűkültek is: a fogyatékkal élő gyermek többnek számít egy bölcsődei csoportban, tehát a csoportlétszám kisebb lehet ott, ahol felvettek fogyatékkal élő gyermeket. Így a bölcsődék iránti igény megnövekedése az utóbbi években nem kedvezett a fogyatékkal élő gyermekek elhelyezésének. Ezeket a gyermekeket nevelő családok számára tehát a bölcsőde akkor jelenthet nagyobb arányú könnyítést, ha a bölcsődék képessé válnak nagyobb számú fogyatékkal élő gyermek ellátására, fejlesztésére, ami az adatokból következően jelenleg igényelné az állam gondoskodó hozzáállását.

²⁸ A jogszabályok hatályos szövegét az Optijus elektronikus jogi adatbázis alapján idéztük: www.optijus.hu.

Gyermekvédelmi szakellátás: állam versus család

A gyermekvédelmi törvény szellemiségét, valamint a gyermekvédelemben zajló folyamatokat tekintve is azt állapíthatjuk meg, hogy az állam nem jó szülő, de ezt maga is tudja, ezért törekszik a gyermekek családban történő nevelésének biztosítására. Szeretné, ha minél több gyermek kerülne nevelőszülőhöz, sőt a legújabb elképzelések szerint arra törekszik, hogy a 12 éven aluli gyermekek ne is kerülhessenek gyermekotthonba.²⁹ Az a felismerés, hogy a gyermekek számára hasznosabb, ha a nagylétszámú nevelőotthonok helyett minél kisebb létszámú, családiasabb lakásotthonokban kerülnek elhelyezésre, szintén azzal kapcsolódik össze, hogy a társadalmi integráció nagyobb valószínűséggel következik be egy kisebb, személyes szükségleteket jobban előtérbe helyező közösségben történő nevelkedés során.

Elhelyezés

Ha a statisztikai adatokat áttekintjük, azt állapíthatjuk meg, hogy a nagy intézmények „kitagolása” befejeződni látszik, a lakásotthonok egyfajta stabilizálódása figyelhető meg, ami a csökkenő gyermekszám figyelembevételével mellett is nyomon követhető a gyermekotthonok statisztikájában. Az általános gyermekotthonok férőhelyeinek trendje 2007 és 2011 között is csökkenést mutat, ezzel kb. azonos mértékben csökken viszont a lakásotthonok férőhelyeinek a száma is, noha a lakásotthoni férőhelyek száma ezeket továbbra is meghaladja. Viszont ha valamennyi gyermekotthoni férőhelyet vizsgálunk, az általános gyermekotthonokhoz hozzászámítjuk a speciális és a különleges gyermekotthonokat is, akkor a kép már nem annyira kedvező, a lakásotthoni férőhelyek aránya az összes gyermekotthoni férőhelyen belül kb. átlag 40 %-os aránnyal látszik megállapodni. (11. tábla)

²⁹<http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/szocialis-csaladi-es-ifjusagugyert-felelos-allamtitkarsag/videook/soltesz-miklos-2014-tol-nem-kerulhetnek-nevelootthonba-12-evesnel-fiatalabbak>

11. tábla: Gyermekotthoni férőhelyek alakulása

Férőhely típusa	2007	2008	2009	2010	2011	%
<i>Férőhelyek száma</i>						
Gyermekotthonok ^{a)}	4897	4780	4755	4299	4439	90,6
Lakásotthonok ^{b)}	4161	4182	4217	4054	3771	90,6
Egyéb intézmények ^{c)}	1546	1566	1300	1621	1342	86,8
Összesen	10604	10528	10272	9974	9552	90,1
<i>Férőhelyek aránya (%)</i>						
Gyermekotthonok ^{a)}	46,2	45,4	46,3	43,1	46,5	45,5
Lakásotthonok ^{b)}	39,2	39,7	41,1	40,6	39,5	40,0
Egyéb intézmények ^{c)}	14,6	14,9	12,7	16,3	14,0	14,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

%: A férőhelyek száma tekintetében a növekedés mutatója (2011/2007), a férőhelyek aránya résztablában a 2007-2011 évek átlaga.

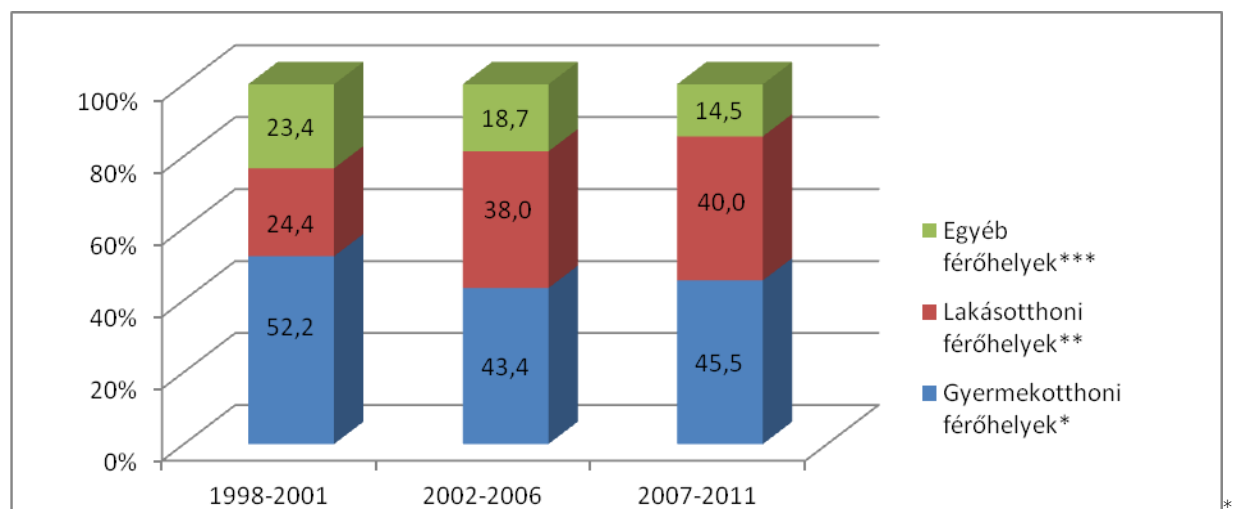
a) Általános-, speciális- és különleges gyermekotthonok.

b) Általános, speciális, utógondozó és különleges lakásotthonok együtt.

c) Általános iskola, diákotthon és gyermekotthon, utógondozó otthon, befogadó otthon, külső férőhely, egyéb intézmény.

Ha az 1998-tól tartó időszakot nézzük több év átlagában, akkor az összkép a lakásotthonok férőhelyeinek alakulására nézve nem kedvezőtlen, de látható az is, hogy az összes gyermekotthoni férőhely alakulásában a csökkenés után egy újabb növekedés mutatkozik (3. ábra). (Megjegyezzük, hogy a rendszer átalakítása során a gyermekotthonok többsége belső lakásotthoni egységeket alakított ki.)

3. ábra: Férőhelytípusok aránya az összes gyermekotthoni férőhelyen belül az egyes időintervallumok átlagában

Általános-, speciális- és különleges gyermekotthonok.

** Általános, speciális, utógondozó és különleges lakásotthonok együtt.

*** Általános iskola, diákotthon és gyermekotthon, utógondozó otthon, befogadó otthon, külső férőhely, egyéb intézmény.

Megjegyezzük, hogy a gyermekotthonokban elhelyezett gyermekek számát tekintve a kép annyiban módosul, hogy bár a lakásotthonokban elhelyezett gyermekek száma is csökken, nagyjából az összes gyermekotthoni gyermeklétszám csökkenésének ütemében, valamivel magasabb a lakásotthonokban lévő gyermekek aránya a férőhelyekhez képest, mint a gyermekotthonokban lévőké. A 2007-2011 évek

átlagában 41,3 % volt az elhelyezett gyermekek aránya a lakásotthonokban az összes gyermekotthoni létszámon belül, szemben a gyermekotthoni gyermekek 45,4 %-os arányával (míg a vonatkozó férőhelyek arányszáma sorrendben 40,0 és 45,5 %). Ez annak tudható be, hogy a lakásotthonokban a férőhelykihasználtság (az elhelyezett gyermekek aránya a férőhelyeken, adott ellátástípusban), valamivel magasabb értékeket mutat, mint a gyermekotthonokban, vagyis a lakásotthonok valamivel telítettebbek, a vizsgált időszakban átlagosan mintegy 3 százalékponttal (12. tábla).

12. tábla: Férőhelykihasználtsági mutatók gyermekotthonok körében (%)

Férőhely típusa	2007	2008	2009	2010	2011	Átlag*
Gyermekotthonok ^{a)}	87,4	88,4	85,9	85,4	87,0	86,8
Lakásotthonok ^{b)}	90,8	89,6	87,2	89,4	91,7	89,7
Egyéb intézmények ^{c)}	79,7	78,2	76,5	79,3	82,9	79,3
Összesen	87,6	87,4	85,3	86,1	88,3	86,9

*2007-2011 évek átlaga.

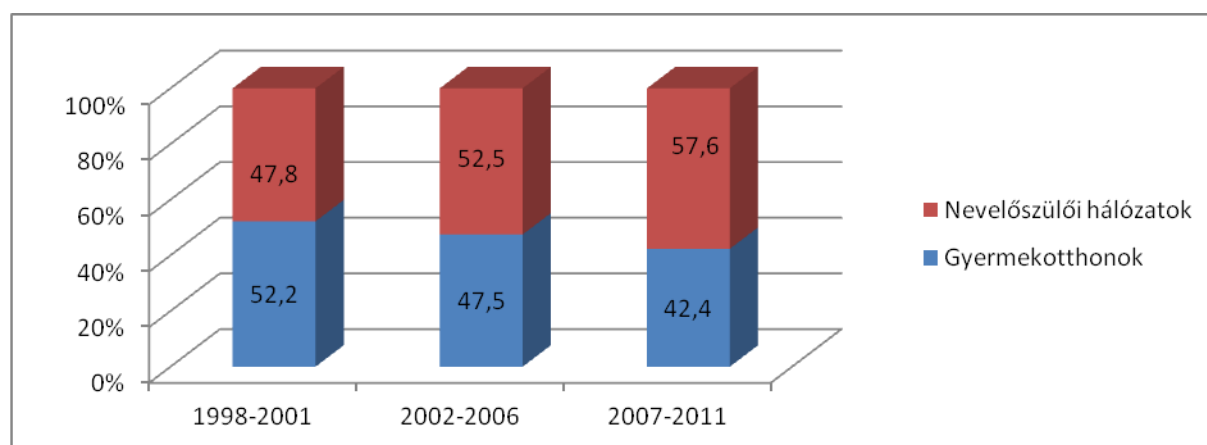
a) Általános-, speciális- és különleges gyermekotthonok.

b) Általános, speciális, utógondozó és különleges lakásotthonok együtt.

c) Általános iskola, diákotthon és gyermekotthon, utógondozó otthon, befogadó otthon, külső férőhely, egyéb intézmény.

A nevelőszülői hálózatokban elhelyezett gyermekek száma viszont 2002 óta folyamatosan több, mint a gyermekotthonokban elhelyezetteké. Ha nem is egyenletes a növekedése a nevelőszülőknél elhelyezett gyermekek számának, több év összevont átlagából látható, hogy az arányok növekedést tükröznek a nevelőszülői hálózatok javára (4. ábra).

4. ábra: Gyermekotthonokban és nevelőszülőknél elhelyezett gyermekek aránya a gyermekvédelmi szakellátásban az egyes időintervallumok átlagában (%)

Az ábrán megjelenített trend alapján tartósnak tekinthető az az állami felismerés, hogy a gyereknevelés legjobb színtere a család (amennyiben nincsenek ott a gyermeket veszélyeztető körülmények), és az adatokból az is kiolvasható, hogy a nevelőszülőknél lévő gyermekek aránya még tovább nőhet (13. tábla).

13. tábla: Nevelőszülők aránya a náluk elhelyezett gyermekek száma szerint (%)

Elhelyezett gyermekek száma	2007	2008	2009	2010	2011	Átlag*
0	13,2	15,0	12,4	12,0	13,0	13,1
1	31,1	28,3	28,0	26,6	25,1	27,8
2	22,4	21,8	21,5	22,6	22,7	22,2
3	15,5	15,3	17,3	18,0	18,5	16,9
4	8,7	9,8	10,6	10,9	10,8	10,2
5	4,7	4,7	4,9	5,0	4,6	4,8
6 vagy több	4,4	5,0	5,3	5,0	5,2	5,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*2007-2011 évek átlaga.

A statisztikailag nyilvántartott nevelőszülők száma 2007-2011 között 5400 és 5700 fő között ingadozott, viszont ennek a nevelőszülői létszámnak átlagban 13,1 %-ánál nem volt gyermek elhelyezve az adatfelvétel időpontjában. Ennek okai különbözőek lehetnek, pl. egészségi, illetve nyugdíjazás előtti állapot is,³⁰ és felmerülhetnek alkalmassági problémák is a nevelőszülői engedély dacára. De mivel ez viszonylag magas arány, arra következtethetünk, hogy számos olyan nevelőszülő is lehet, akinél az adott év teljességében vagy legalábbis nagyobb részében nincs gondozott gyermek, ami statisztikai megközelítésben további kihelyezést tenne lehetővé a gyermekotthonokból a nevelőszülőkhöz. Ehhez hozzátehetjük, hogy a gyermekotthonokban foglalkoztatottak száma 2005 óta folyamatosan csökken, 2007-ről 2011-re 12,7 %-kal, miközben a gyermeklétszám ugyanebben az időszakban 9,2 csökkenést mutat. A jogszabályban előírt munkakörben foglalkoztatottak közül legnagyobb arányú csökkenés az érettségi nélküliek kategóriájában történt, ez 24,9 %-os, valamint 17,8 %-kal csökkent a felsőfokú pedagógiai képesítésűek száma, miközben az érettségivel rendelkezők csak 10,6 %-os létszámcsökkenést könyvelhetnek el. Valamennyi alkalmazottat tekintve a visszaesés legnagyobb mértékben az egyéb munkakörben foglalkoztatottakat érintette (teljes és részmunkaidősöket egyaránt ide számítva), ebben a kategóriában 43,2 %-kal dolgoznak kevesebben. Az egyes dolgozói csoportokat nézve egyedül a felsőfokú szociális képesítésűek számában van 10,3 %-os növekedés az időszak végére, a kiinduló évhez képest. Nem változott viszont az egy foglalkoztatottra jutó gyermekek száma 2003 óta, ez a mutató a 2007-2011 évek között is 1,5 – 1,6 közötti értékeket vesz föl.

³⁰Ld. Szilvási Léna – Gagyai Róbert: Jó gyakorlat - Kapacitásstervezés az SOS nevelőszülőihálózatában. In: Rác Andrea (szerk.): Kutatási zárótanulmány. A szociálpolitikai tervezéshez és elosztási rendszeréhez, modellezett alternatívák kidolgozása c. III. prioritás 4.alpontjához. Budapest: Rubeus Egyesület, 2013. október

A család fölénye abban mutatkozik meg a gyermekvédelmi szakellátás területén, hogy a nevelőszülőknél nevelkedő gyermekek minden mutatót tekintve jobbak, előnyösebb helyzetet mutatnak, mint a gyermekotthonokban lakó társaik, ide értve a lakásotthonokban lévőket is. A gyermekvédelmi szakellátás OSAP statisztikája alapján ezek a mutatók két dimenzióban, az oktatási téren és a devianciák területén szemrevételezhetők.

14. tábla: Középiszkola típusokban tanulók aránya gyermekotthonokban és nevelőszülői hálózatokban a vonatkozó korosztályok %-ában (tárgyév XII. 31-én).

Iskolatípus	2007	2008	2009	2010	2011	Átlag*
<i>Gyermekotthonok</i>						
Gimnázium	5,1	5,1	5,3	3,1	3,1	4,3
Szakközépiszkola	7,7	9,6	10,5	7,1	7,2	8,4
Szakmunkásképző és szakiskola	50,2	52,5	53,4	48,1	50,9	51,0
Összesen)	63,0	67,2	69,1	58,4	61,1	63,8
<i>Nevelőszülői hálózatok</i>						
Gimnázium	13,4	12,8	12,5	10,2	10,6	11,9
Szakközépiszkola	24,1	27,3	24,4	19,9	21,1	23,4
Szakmunkásképző és szakiskola	57,6	57,8	52,4	48,3	54,3	54,1
Összesen)	95,1	97,9	89,4	78,3	86,0	89,3

*2007-2011 évek átlaga.

a) Gimnáziumba, szakközépiszkolába és szakiskolákba járók aránya együttesen az adott elhelyezéstípusban lévő 15-17 évesek %-ában.

A nevelőszülői hálózatokban, családi körülmények között nevelkedő gyermekek előnyösebb helyzetét, ha nem is teljesen pontosan, de mutatják a középiszkolai illetve szakmunkásképző intézetekben tanulók adatai (14. tábla). A pontatlanság oka, hogy a tanulók száma tárgyév XII. 31-ére vonatkoztatott és a 15-17 éves kor sem fedi teljes pontossággal a középiszkolának megfelelő korosztályt, amelyet még iskolaszervezeti típusok (5 vagy 6 osztályos gimnázium) is befolyásolnak. Ennek ellenére úgy gondoljuk, hogy az összehasonlítás meggyőzően mutatja a nevelőszülői hálózatokban nevelkedő gyermekek előnyösebb helyzetét, a családok fölényét a gyermekotthonokhoz képest. Gyermekotthonokból a vizsgált évek átlagában az adott korosztályba tartozóknak 63,8 %-a járt valamilyen középiszkolai típusba, a nevelőszülőknél nevelkedőknek 89,3 %-a. Iskolatípusok szerinti bontásokból is az látszik, hogy a nevelőszülői családokban az adott korosztályból nagyobb arányban juthatnak érettségihez illetve szakmunkás bizonyítványhoz, mint a gyermekotthonokban élők, de az ilyen végzettséget adó iskolatípusokban tanulók valamelyest csökkenő aránya a korosztályon belül azonban kedvezőtlen változást jelezhet ezekben a családokban.

Az általános iskolába járás tekintetében is kimutathatók különbségek a nevelőszülői családok javára. Noha az adatfelvétel ebben az esetben sem tesz lehetővé pontos oktatásstatisztikai kimutatást, látható, hogy a gyermekotthonokban többen tanulnak általános iskolában, mint amennyi az ott lévő általános iskolás korosztály létszáma (a 7-14 évesekkel számolva), ami nyilván annak köszönhető, hogy a középiskolás korúak egy része is még az általános iskolát végzi, ez a lehetőség a nevelőszülőknél csak a 2010-es adatok alapján merül fel (15. tábla).

15. tábla: Általános iskolába járók a gyermekvédelmi szakellátásban

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011
<i>Gyermekotthonok</i>					
7-14 évesek száma	3 237	3 159	2 939	2 913	2 879
Általános iskolában tanulók száma ^{a)}	4 285	4 260	4 224	4 272	4 007
<i>Nevelőszülői hálózatok</i>					
7-14 évesek száma	5 131	5 378	5 522	5 279	5 373
Általános iskolában tanulók száma ^{a)}	4 968	5 211	5 450	5 607	5 095

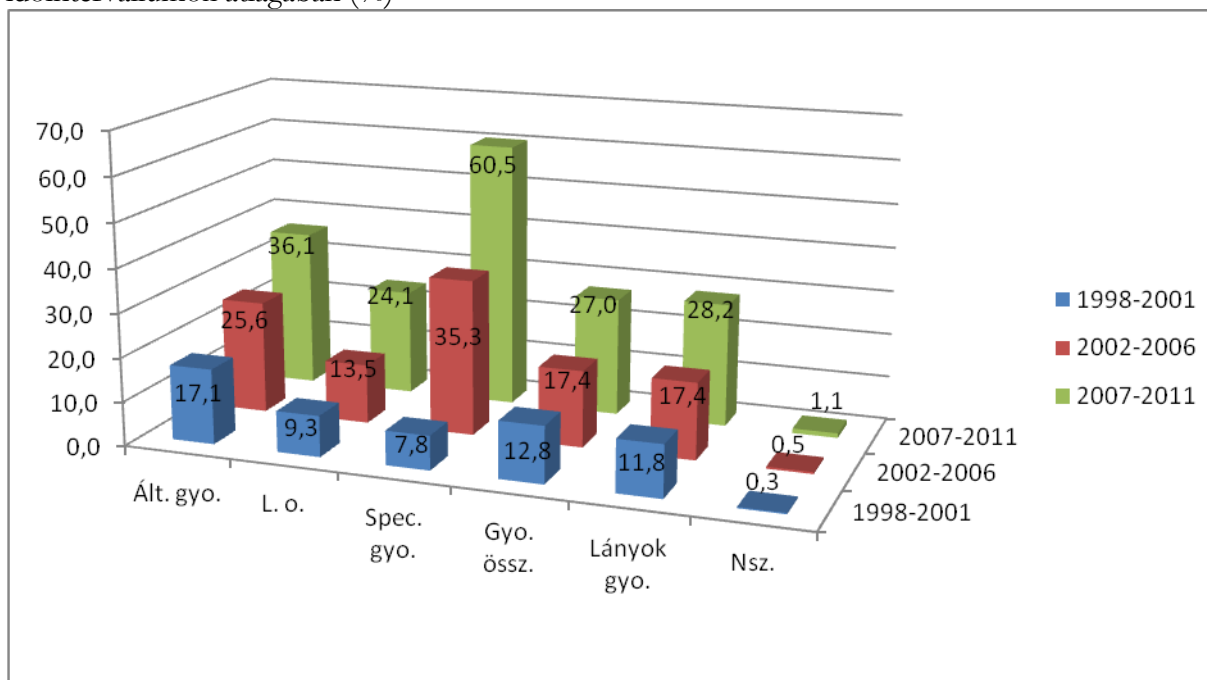
a) A befejezett tanév végén.

Devianciák

A két szakellátási típusban lévő gyermekpopuláció közt különbségek mutathatók ki a szökések, valamint a bűncselekmény elkövetésével való gyanúsítások, illetve az elítélések között is. Az adatokból mindenekelőtt az látható, hogy a szakellátás egyes intézményeiben, gyermekotthoni elhelyezési típusaiban, illetve a lányok között töretlenül nő azoknak az aránya, akik legalább egyszer megszöktek az adott évben. Legrosszabb a helyzet a szökések szempontjából a speciális gyermekotthonokban: az itt elhelyezettek száma ugyan viszonylag kicsi a gyermekotthonokban élők összességéhez viszonyítva, a négyszáz főt sem éri el az egész országban összesen, de az itt elhelyezetteknek a 2007-2011-es évek átlagában már több, mint 60 %-a szökött meg legalább egyszer. Speciális gyermekotthonokban vannak azok a gyermekek, akik súlyos pszichés, disszociális tüneteket mutatnak, illetve pszichoaktív szerekkel küzdenek.³¹ Látszik az is, hogy a nevelőszülőknél élő gyermekek között jóval kisebb arányú a szökés: míg a 2007-2011-es évek átlagában valamennyi gyermekotthont tekintve az elhelyezettek több, mint negyede szökött legalább egyszer, addig a nevelőszülői hálózatokban élő gyermekek között mindössze 1,1 % ez az arány (5. ábra).

³¹ Büki Péter: A gyermekvédelmi szakellátás formái és tartalma. In: Domszky András (szerk.): Gyermekvédelmi szakellátás. Segédanyag a szociális szakvizsgához. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 2004. 96-111., 109. old.

5. ábra: Legalább egyszer szökött gyermekek aránya a gyermekvédelmi szakellátásban, az egyes időintervallumok átlagában (%)

Ált. gyo.: általános gyermekotthon.
 L. o.: lakásotthonok összesen.
 Spec. gyo.: speciális gyermekotthon.
 Gyo. össz.: gyermekotthonok összesen.
 Lányok gyo.: gyermekotthonokban lévő lányok.
 Nsz.: nevelőszülői hálózatokban lévők összesen.

Megemlítjük, hogy nem minden gyermekotthontípusra jellemző a szökés: az utógondozói otthonokban elvétve fordul elő, és jóval alacsonyabb a szökési arány a különleges gyermekotthonokban, ahol a koruk miatt különleges szükségletűek, valamint az SNI-s, fogyatékkal élő, tartós beteg gyermekek elhelyezése történik.³² A szökések aránya ez utóbbi intézményekben is enyhén növekvő tendenciát mutat, 2007-ben az itt elhelyezett gyermekek 5,1 %-a szökött legalább egyszer, 2011-ben már 8,5 %-a.

A lányok szökési aránya továbbra is töretlenül emelkedik. 1998-ban a gyermekotthonokból legalább egyszer szökött lányok aránya a gyermekotthoni lánylétszámon belül 10,1 % volt, 2006-ban 21,0 %, 2007-ben 21,5 %, 2011-ben már 36,4 %. A lányok szökése tehát gyorsuló tendenciát is mutat és a gyermekotthonoknál figyelembe kell venni, hogy a gyermekek, ezen belül az ott elhelyezett lányok is fogyó létszámot mutatnak, tehát a kevesebb lány közül szökik egyre több. A lányok szökése (is) több problémát is jelezhet, amelyet a statisztika nem tud kellő mélységben megjeleníteni, és nincs tudomásunk arról, hogy a problémát kutatás során feldolgozták volna. A nevelőszülői családokban élő lányok szökési aránya ugyancsak emelkedő tendenciát mutat (de ez 2007-ben csak 1,1 %-os volt, 2011-

³² Büki i. m. 109-110.

ben 1,8 %-os), és meghaladja az itteni szökések mértékét, viszont a lányok száma egyre növekvő a nevelőszülőknél való elhelyezésben (16. tábla).

16. tábla: Legalább egyszer szökött gyermekek aránya az egyes szakellátási típusokban lévők, illetve lányok között (%)

Szökések	2007	2008	2009	2010	2011
Gyermekotthonokból összesen	21,9	23,2	26,7	29,7	33,4
Lányok gyermekotthonokból	21,5	22,8	26,5	33,6	36,4
Nevelőszülői hálózatokból összesen	0,8	1,0	1,0	1,1	1,3
Lányok nevelőszülői hálózatokból	1,1	1,1	1,3	1,4	1,8

Lényeges különbség van a gyermekotthonokban és a nevelőszülőknél élő gyermekek között a kriminalitási mutatók között is. Már önmagában sokatmondó lehet a két elhelyezéstípus közti különbségekről, hogy a vizsgált időszakban a gyermekotthonokban évente átlagosan 198 fő ellen emeltek vádat, és 135 főt ítétek javítóintézeti nevelésre, felfüggesztett vagy végrehajtandó szabadságvesztésre, míg a nevelőszülői családokban 9-et illetve 5-öt. Természetesen ez a statisztika a cselekmények pontos hátterét, az elkövetés körülményeit, összefüggéseit ez esetben sem képes tisztázni. Viszont tény, hogy a gyermekvédelmi szakellátásban lévő olyan gyermekek között, akik ellen vádemelés történt, döntően gyermekotthonokban élők találhatók, és ugyanez a helyzet azok esetében is, akik ellen valamilyen súlyosabb bírósági elmarasztalás történt (jelen vizsgálatunkban javítóintézeti nevelés, felfüggesztett szabadságvesztés, végrehajtandó szabadságvesztés, 17. tábla).

17. tábla: Kriminalitási mutatók alakulása a gyermekvédelmi szakellátásban lévőkénél

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011	Átlag*
<i>Vádemelések</i>						
Gyermekotthonok	96,5	94,3	98,1	95,1	93,8	95,6
Nevelőszülői hálózatok	3,5	5,7	1,9	4,9	6,3	4,4
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Súlyosabb bírósági elmarasztalás^{a)}</i>						
Gyermekotthonok	95,6	95,8	99,3	96,4	94,6	96,3
Nevelőszülői hálózatok	4,4	4,2	0,7	3,6	5,4	3,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*2007-2011 évek átlaga.

a) Javítóintézeti nevelés, felfüggesztett szabadságvesztés, végrehajtandó szabadságvesztés.

Eltérések a gyermekek között a szakellátásban

Mind a tanulmányi, mind pedig a kriminalitási adatok tehát azt mutatják, hogy a családban nevelkedő gyermekek jobb tanulmányi eredményt és kevesebb devianciát mutatnak, mint a gyermekotthonokban elhelyezettek. Az eredmények értékelésénél azonban figyelembe kell venni a kétféle elhelyezésben részesülő „gyermekpopuláció” közti eltéréseket is. Megállapítható, hogy az adott évben szakellátásba

kerültek között a gyermekotthonokban jóval nagyobb azoknak az aránya, akik már a bekerülés előtt szabálysértést vagy bűncselekményt követtek el, vagy ilyen cselekménnyel gyanúsítottak voltak, mint a nevelőszülőknél élőkénél (18. tábla).

18. tábla: Kriminálitáshoz kapcsolódó előéletet felmutató gyermekek* a gyermekvédelmi szakellátásba újonnan kerülteknél

Szakellátás típusa	2007	2008	2009	2010	2011
<i>Új bekerülők száma (fő)^{a)}</i>					
Gyermekotthonok	3 104	3 321	3 339	3 273	3 361
Nevelőszülői hálózatok	1 256	1 431	1 807	1 526	1 845
Összesen	4 360	4 752	5 146	4 799	5 206
<i>Kriminális előéletűek száma (fő)*</i>					
Gyermekotthonok	367	347	425	555	595
Nevelőszülői hálózatok	17	21	8	20	26
Összesen	384	368	433	575	621
<i>Kriminális előéletűek az új bekerülők %-ában</i>					
Gyermekotthonok	11,8	10,4	12,7	17,0	17,7
Nevelőszülői hálózatok	1,4	1,5	0,4	1,3	1,4
Összesen	8,8	7,7	8,4	12,0	11,9

*A bekerülés előtt szabálysértést, bűncselekményt elkövető, vagy ezzel meggyanúsított gyermekek száma összesen.

a) A 1208-as OSAP alapján azok a gyermekvédelmi gondoskodásba vettek, akik korábban nem álltak gyermekvédelmi gondoskodás alatt, és érkezhettek szülőktől, vér szerinti családjukból, örökbe fogadó szülőktől, egyéb helyről, illetve átmeneti gondozottak voltak.

A gyermekotthonokba újonnan bekerülők között tehát jóval magasabb azoknak az aránya, akik korábban már „összeütközésbe kerültek a törvénnyel”, mint a nevelőszülői hálózatokban, ami részben magyarázhatja a gyermekotthonokban kimutatható kriminálitás nagyobb mértékét. Kiemelendő, hogy akik a fenti értelmezésnek megfelelő kriminális előéletet mutatnak, azok aránya nő a gyermekotthonokban, míg a nevelőszülőkhöz kerülteknél a vizsgált időszakban lényegében állandó. További vizsgálatokat igényelne annak felderítése, hogy a kriminális háttérrel való bekerülésnek milyen kihatása lehet a szakellátásban eltöltött idő során a devianciák alakulására.

A gyermekotthonokban és a nevelőszülőknél élő gyermekek tanulmányi mutatóinál, valamint a devianciákban megfigyelhető különbségeknek szintén oka lehet a gyermekek közti eltérések a két szakellátás típus között nemek, életkorok és szükségleti kategóriák között, bár ezt az éves összegzett adatok csak részben erősítik meg (19. tábla), a rendelkezésre álló területi bontások (településtípus, településnagyság, megyék és régiók) viszont nem alkalmasak a finomabb különbségek tisztázására.

19. tábla: Szakellátásban lévő egyes gyerekcsoportok arányainak alakulása (%)

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011	Átlag*
<i>Lányok aránya</i>						
Gyermekotthonokban	42,1	41,0	38,8	38,9	37,7	39,7
Nevelőszülői hálózatokban	57,9	59,0	61,2	61,1	62,3	60,3
Szakellátásban összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Különleges szükségletű gyermekek aránya</i>						
Gyermekotthonokban	49,5	48,3	43,2	40,5	38,8	44,1
Nevelőszülői hálózatokban	50,5	51,7	56,8	59,5	61,2	55,9
Szakellátásban összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Speciális szükségletű gyermekek aránya</i>						
Gyermekotthonokban	89,2	89,4	90,3	93,1	95,9	91,6
Nevelőszülői hálózatokban	10,8	10,6	9,7	6,9	4,1	8,4
Szakellátásban összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Értelmi fogyatékos gyermekek aránya</i>						
Gyermekotthonokban	60,1	61,9	57,3	55,9	53,2	57,7
Nevelőszülői hálózatokban	39,9	38,1	42,7	44,1	46,8	42,3
Szakellátásban összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*2007-2011 évek átlaga.

A 19. tábla adatai alapján megfogalmazhatunk olyan feltevéseket, hogy a nevelőszülőknél élő gyermekek jobb kriminalitási mutatóinak alakulásában közreható, hogy itt a lányok aránya folyamatosan növekszik, mert a női kriminalitás kisebb mértékét számos vizsgálati eredmény kimutatta már.³³ Jelentősen csökken a speciális szükségletű gyermekek száma és aránya is a nevelőszülőkhöz elhelyezett körében, a szökéseknél elmondottak alapján látható, hogy ez is kedvezően befolyásolhatja a nevelőszülői családokban tapasztalható jobb kriminalitási mutatókat. Sőt, előfordulhat, hogy a nevelőszülőknél nevelkedő gyermek azért kerül át gyermekotthonba, mert a (többnyire tinédzser korban) jelentkező problémákat a nevelőszülői család nem tudja kezelni. A korábbi, 14. tábla alapján érzékelhető, valamelyest gyengülő középiskolai részvételi arányok a nevelőszülőknél nevelkedők körében ugyancsak összefüggésbe hozhatók a nevelőszülőknél egyre nagyobb arányban megjelenő különleges szükségletű gyermekekkel, illetve ezen a kategórián belül az értelmi fogyatékosok növekedésével. Ezeket a hipotéziseket azonban csak a szakellátásra irányuló empirikus kutatások, részletes adatfelvételek alapján lehetne megerősíteni.

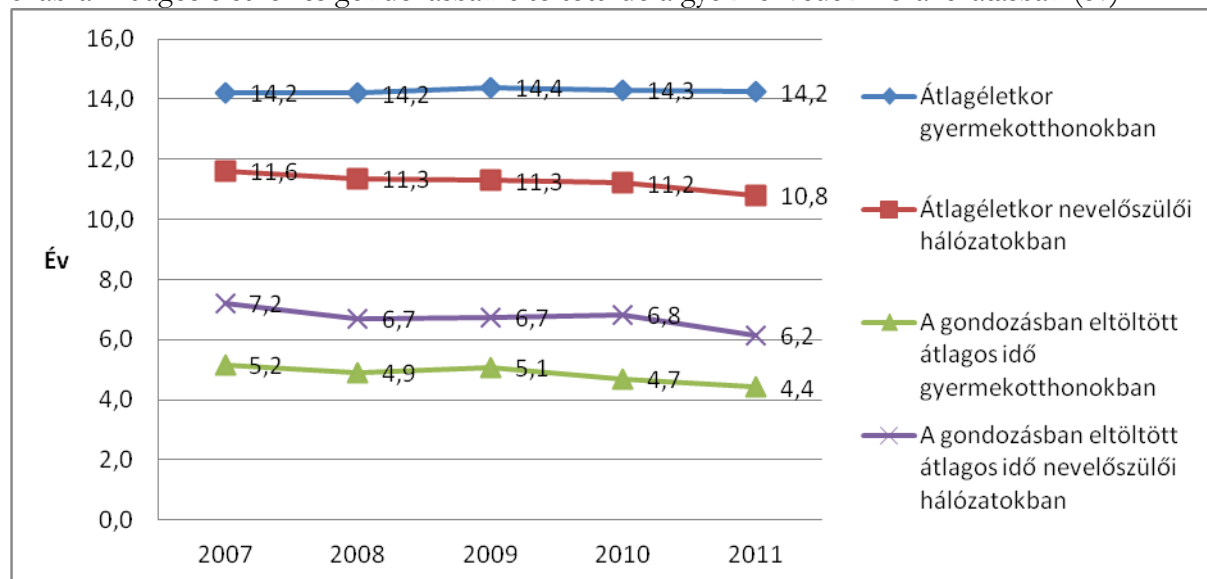
Jelentősen különbözik az elhelyezett gyermekek átlagéletkora is a gyermekvédelmi szakellátás két fő elhelyezési típusában. Az átlagéletkor az ún. osztályközépsők alapján számítható az életkori kategóriák alapján.³⁴ A kiszámított értékek azt mutatják, hogy a gyermekotthonokban az elhelyezett gyermekek

³³ Ld. pl. Fehér Lenke: Bűnözés és prostitúció. In: Lévai Katalin, Tóth István György (szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők helyzetéről 1997. TÁRKI, Munkaügyi Minisztérium. <http://www.tarki.hu/adatbank-h/nok/szerepvalt/Feherlenke-97.html>

³⁴ Papházi – Szikulai i. m. 98., 104 old.

átlagos életkora 2007-2011 között 14,3 év volt, ami emelkedés az 1998-2001 évek 12,8, majd a 2002-2006 időszak 13,8 év átlagos életkorához képest, viszont láthatóan a 2007-2011 években az emelkedés már nem folytatódik. A nevelőszülői hálózatokban ezzel szemben az elhelyezett gyermekek átlagosan egyre fiatalabbak, ami 2007 és 2011 között 11,3 éves átlagéletkort jelent (6. ábra).

6. ábra: Átlagos életkor és gondozásban eltöltött idő a gyermekvédelmi szakellátásban (év)*

*Osztályközépsők alapján számított átlagok alapján.

Ezt megerősíti az életkori arányok vizsgálata is. A gyermekotthonokban a kisgyermek korúak, a 0-3 és 4-6 éves korcsoportba tartozók aránya folyamatosan csökkent a vizsgált években, és gyakorlatilag változatlan a 7-10 és a 11-14 éves, nagyjából az általános iskolás korosztályba tartozók aránya. Emelkedik viszont a középiskolás korúak, a 15-17 évesek aránya, de jelentősen csökken a már fiatal felnőtt, 18 évet betöltötteké. A nevelőszülői családokban nevelkedőknél viszont nő a kisgyermekkorúak aránya, a többi korosztály arányváltozásának tendenciája – ha más-más mértékben is – hasonlít a gyermekotthonokban lévő korosztályok alakulásához: nagyjából változatlanul alakul az általános iskolás korosztály aránya ezekben az években, valamivel nő a középiskolás korúaké, és ugyancsak csökken a 18 évnél idősebbeké (20. tábla).

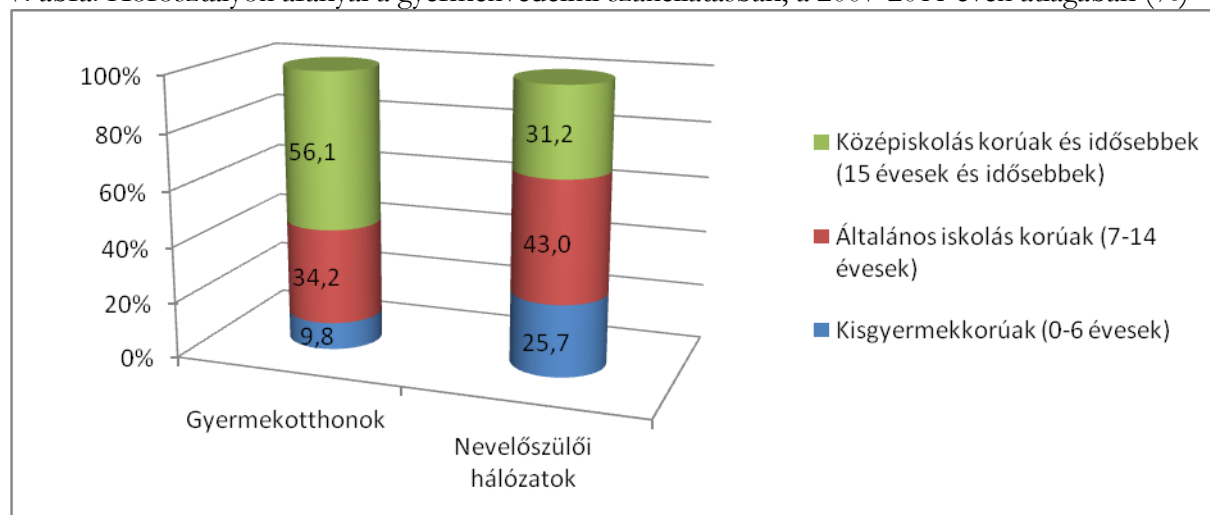
20. tábla: Gyermek aránya életkori csoportok szerint a gyermekvédelmi szakellátásban (XII. 31.)

Korcsoport	2007	2008	2009	2010	2011	Átlag*
<i>Gyermekotthonokban</i>						
0–3 éves	6,0	6,3	5,4	5,6	5,6	5,8
4–6 éves	4,5	4,2	3,9	3,8	3,4	4,0
7–10 éves	10,6	10,4	10,1	10,2	9,9	10,2
11–14 éves	24,2	23,9	23,5	23,7	24,3	23,9
15–17 éves	32,3	33,3	35,6	36,0	38,3	35,1
18 éves és idősebb	22,3	21,8	21,6	20,7	18,5	21,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Nevelőszülői hálózatokban</i>						
0–3 éves	11,4	12,8	12,7	13,1	13,9	12,8
4–6 éves	12,5	12,3	12,7	13,1	14,2	13,0
7–10 éves	19,6	19,7	19,7	20,1	20,8	20,0
11–14 éves	23,7	23,9	23,6	22,5	21,7	23,1
15–17 éves	15,8	15,6	16,2	16,2	16,7	16,1
18 éves és idősebb	17,0	15,8	15,1	15,1	12,7	15,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*2007-2011 évek átlaga.

A 7. ábrában összevontan látható, hogy az egyes korcsoportok aránya is eltér a két elhelyezéstípus között. A kisgyermekkorúak korosztálya a vizsgált években átlagosan 9,8 % a gyermekotthonokban és 25,7 % a nevelőszülői hálózatokban; az általános iskolás generáció arányai 34,2 % és 43,0 %; a középiskolás korúak és idősebbek a gyermekotthonokban 56,1 %-ot, a nevelőszülőknél 31,2 %-ot jelentenek a 2007-2011-es években átlagosan.

7. ábra: Korosztályok arányai a gyermekvédelmi szakellátásban, a 2007-2011 évek átlagában (%)

Ezek az arányok nemcsak a gyermekotthonok „előregedését” mutatják, hanem bizonyos fokig közrejátszhatnak a gyermekotthonok rosszabb kriminális mutatóiban is: a 14 évesnél idősebb fiatalkorú és fiatal felnőtt korosztályoknak nemcsak nagyobb a kriminalitással összefüggő aktivitása (a százezer

megfelelő korú lakosra jutó adat, az ún. korszpecifikus kriminalitási arányszám alapján)³⁵, hanem a büntethetőségük is fokozottabb, mint a 14 éven aluli, még vétőképtelen, gyermekkorú népességnek.³⁶

A 12 éven aluliak elhelyezési lehetőségei nevelőszülőknél

A korosztályok szerinti megoszlásokat segítségül hívhatjuk annak a kérdésnek a vizsgálatához is, hogy a rendelkezésre álló OSAP adatok alátámasztják-e, hogy a 12 évesnél fiatalabbak ne gyermekotthonba, hanem nevelőszülőkhöz kerüljenek, amelynek előnyei a fentiek alapján az OSAP adatokból kimutathatók. Ennek elemzéséhez a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatok adatait tartalmazó 1209-es OSAP adatgyűjtést használhatjuk. Ebben az adatgyűjtésben a gyermekvédelmi szakellátásban szereplő gyermekek száma a vizsgált öt év átlagában, ugyancsak a tárgyév utolsó napjára számítva, több, mint 3000 fővel kevesebb, mint amennyi a gyermekotthonok statisztikájában szerepel, és az eltérés oka ismeretlen. Ebből az adatgyűjtésből viszont megállapítható az adott évben a gyermekvédelmi szakellátásba újonnan bekerülő gyermekek száma születési év szerint, ebből kiszámítható a 12 éven aluliak száma is. Az újonnan bekerülő gyermekek számának megállapítása egy minisztérium által rendelkezésünkre bocsátott képlet segítségével történik, amely az elhelyezett gyermekek jogi státusa alapján számol: beszámítja a tárgyév folyamán teljesen újonnan bekerülő ideiglenes hatállyal elhelyezetteket, átmeneti és tartós nevelésbe vett gyermekeket és ebből kivonja azokat, akik már bent voltak a szakellátásban, és csak státusváltozás következtében kerültek az adott jogi kategóriába. Ennek alapján, ismerve a nevelőszülők megoszlását gyermekszám szerint, valamint a gyermekek megoszlását gyermekotthonok és a nevelőszülői hálózatokban való elhelyezés szerint, adható egy becslés arra nézve, hogy vajon áll-e rendelkezésre elég nevelőszülő a 12 éven aluli gyermekek fogadására.

³⁵ Ld. Tájékoztató a 2012. évi bűnözésről. Kiadja a Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztály, valamint a Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály, 45-46. old. <http://www.mklu.hu/cgi-bin/infoszabdok/doktar.pl?focsoport=2&csoport=14#open>

³⁶ 2011-ben még nem voltak hatályosak azok a Btk. módosítások, amelyek 2014-ben már lehetővé teszik a 14 éven aluliak büntethetőségét is bizonyos esetekben.

21. tábla: Nevelőszülőkhöz helyezhető 12 évnél fiatalabbak száma, (XII. 31.)

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011
<i>12 évnél fiatalabbak száma^{a)}</i>					
Új ideiglenes hatállyal elhelyezettek	2010	2246	2198	2256	2406
Új átmeneti neveltek	203	366	218	266	235
Új tartós neveltek	26	24	6	8	5
Összesen	2239	2636	2422	2530	2646
<i>Ebből^{b)}</i>					
Gyermekotthonokba kerül ^{c)}	643	718	577	611	584
Nevelőszülőkhöz kerül	1596	1918	1845	1919	2062

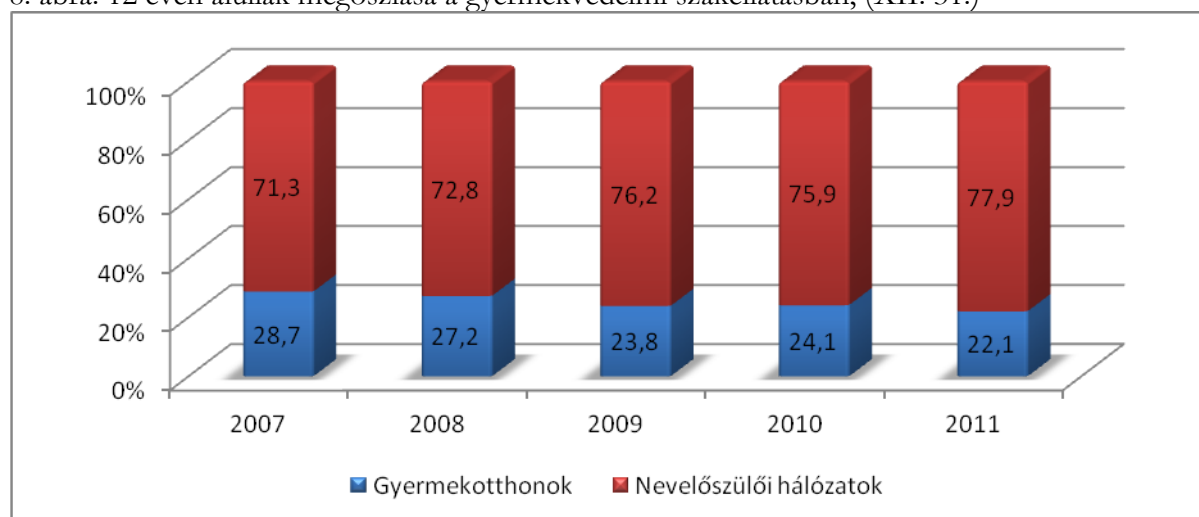
a) TEGYESZ adatok alapján számított értékek.

b) A gyermekotthonok statisztikája alapján a gyermekotthonokban és nevelőszülői hálózatokban lévő 0-11 éves gyermekek megoszlása alapján becslött értékek.

c) Ők azok, akik a számítás alapján nevelőszülőkhöz kerülhetnek.

A 21. tábla mutatja, hogy mennyi azoknak a 0-11 éves gyermekeknek a száma, akik a TEGYESZ-ek adatai alapján az adott évben (december 31-i nyilvántartás szerint) újonnan bekerültek a gyermekvédelmi szakellátásba. Az ő egy részüket azonban nem gyermekotthonba helyezik, hanem mindjárt nevelőszülőkhöz kerülnek. Az adatokból azt nem tudjuk megmondani, hogy mennyi ezeknek a gyermekeknek a száma, csak azt tudjuk meg a gyermekotthonok és nevelőszülői hálózatok statisztikájából, hogy egy adott évben a 12 éven aluliak közül hányan vannak az egyes szakellátástípusokban. A 0-11 évesek arányát figyelembe véve (8. ábra) megbecsülhetjük, hogy az újonnan bekerülő 12 éven aluliak közül kb. hány fő kerül nevelőszülőkhöz és hányan jutnak gyermekotthonokba.

8. ábra: 12 éven aluliak megoszlása a gyermekvédelmi szakellátásban, (XII. 31.)

A szakellátásba 12 éven aluli bekerülőeknek a vizsgált években átlagosan háromnegyed része eleve nevelőszülői családoknál található, ők tehát nem jelentenek többletlétszámot a nevelőszülők számára. Nevelőszülőkhöz elhelyezni azokat a 12 éven aluli gyermekeket kell, akik a jelenlegi rendszerben gyermekotthonokba kerülnek, az ő létszámuk a 21. tábla alapján a vizsgált években 577 és 718 fő között

ingadozott. Ugyanebben az időszakban azoknak a nevelőszülőknek a száma, akiknél nem volt gyermek, 648 és 855 fő között mozgott. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy mivel minden vizsgált évben több volt azoknak a nevelőszülőknek a száma, akiknél nem volt elhelyezett gyermek, elméletileg minden 12 éven aluli gyermek elhelyezhető lett volna ezekben az években nevelőszülőknél, feltéve, hogy ezek a nevelőszülők más feltételeknek is megfeleltek és az elhelyezett gyermekek hiánya a gyermek nélküli nevelőszülőknél az adott évben tartósan, hosszabb időn keresztül is fennállt. Itt figyelembe kell azt is venni, hogy egy nevelőszülő nemcsak egy gyermeket nevelhet, hanem többet is, az egy nevelőszülő által nevelhető gyermekek számánál a jogszabályi előírások figyelembe veszik többek között a gyermek szükségleteit és a nevelőszülő vér szerinti gyermekeinek a számát is.³⁷ Az egyszerűsített statisztikai hatásvizsgálatunk alapján tehát azt mondhatjuk, hogy lehetőség mutatkozik arra, hogy a minisztériumi szándékoknak megfelelően a 12 éven aluli gyermekek ne kerüljenek gyermekotthonokba, hanem családokba, amely a rendelkezésre álló statisztikák szerint inkább megfelel a szükségleteiknek és jobb alapokat kínál képességeik kibontakoztatásához. Egy kiterjesztett hatásvizsgálat természetesen nem nélkülözhetné a nevelőszülői szervezetek megkérdezését, a hálózatok empirikus vizsgálatát sem.

³⁷ A 2011-ben hatályos Gyvt. 54. § (5) szerint a nevelőszülő – saját gyermekeit is beszámítva – legfeljebb négy gyermek és fiatal felnőtt együttes ellátását biztosíthatja. A 2014. 01. 01-től hatályos szöveg 54/A. § (1) szerint:

A nevelőszülő a saját kiskorú gyermekeit is beszámítva legfeljebb hat gyermek és fiatal felnőtt együttes ellátását biztosíthatja. Ha a nevelőszülő saját kiskorú gyermekről háztartásában nem gondoskodik, akkor legfeljebb öt gyermek és fiatal felnőtt együttes ellátását biztosíthatja.

(2) Ha a nevelőszülő vagy a speciális nevelőszülő speciális szükségletű gyermek teljes körű ellátását biztosítja, a működtetőnek az (1) bekezdés szerinti létszámot minden speciális szükségletű gyermek teljes körű ellátása esetén egy fővel kell csökkentenie.

(3) Ha a nevelőszülő vagy a különleges nevelőszülő egy vagy két fő különleges szükségletű gyermek teljes körű ellátását biztosítja, a működtetőnek az (1) bekezdés szerinti létszámot egy fővel kell csökkentenie. Ha a nevelőszülő, különleges nevelőszülő három vagy négy fő különleges szükségletű gyermek teljes körű ellátását biztosítja, a működtetőnek az (1) bekezdés szerinti létszámot két fővel kell csökkentenie.

(4) Indokolt esetben, így különösen testvérek együttes elhelyezésénél, a nevelőszülő kérelmére vagy beleegyezésével az (1)-(3) bekezdésben meghatározott gyermeklétszámtól el lehet térni. Az eltérés feltétele ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermek esetén a területi gyermekvédelmi szakszolgálat, nevelésbe vett gyermek esetén a gyermekvédelmi gyám hozzájárulása.

Összegzés

Az állam egy adott területen élő, politikailag szervezett népességnek és intézményrendszereinek absztrakciója, az állam, mint szülő metafora segítségével leginkább az a kérdéskör világítható meg, hogy az állam, mint politikai hatalmat gyakorló intézményrendszer, mit tud tenni a gyermekekről való gondoskodás érdekében. A magyar statisztikai adatszolgáltatási rendszer számos adalékkal tud szolgálni a probléma vizsgálatához. Ezekből az állapítható meg, hogy a gyermekek veszélyeztetettségének tekintetében még több megoldandó kérdés is hátra van, mindenekelőtt látható, hogy a gyermekek veszélyeztetettsége a vizsgált 2007-2011-es időszakban fokozottabb. Ezt olyan indikátorok mutatják, mint hogy nő az adott évben veszélyeztetetteknek minősítettek száma az összes nyilvántartott veszélyeztetetten belül (belépő veszélyeztetettségi arány), nő az ugyanígy, a védelembe vettekre számított belépő védelembe vételi arány, és a veszélyeztetettek teljes számához képest szintén egyre nagyobb mértékű a védelembe vettek összessége (teljes védelembe vételi arány) is. Nem tisztázhatók viszont a veszélyeztetettség minősítésének összetevői pl. megfelelő protokollok hiányában, ezért nem lehet biztosan állítani, hogy a veszélyeztetettség fokozódása ténylegesen is a számoknak megfelelően alakul, vagy pusztán a hatóság érzékenysége nőtt a gyermekvédelmi problémák fokozottabb társadalmi, sajtóbeli megjelenésével is összefüggésben.

Az adatok alapján megállapítható az is, hogy a családok egy része nem tudja megoldani az anyagi, gyermeknevelési, életviteli és egyéb problémáit, ezért ezek évről évre újra jelentkeznek a gyermekjóléti szolgálatoknál, akik szintén kevésbé képesek segítségükre lenni, a túl sok problémához viszonylag kevés a szakember, feltételezhetően az eszköztáruk is szűkös és korlátozott, ezért az állam meglehetősen eredménytelen a gyermekek veszélyeztetettségének megszüntetésének tekintetében.

Az állam gyermekvédelmi szerepvállalásának pozitív példája a bölcsődei férőhelyek bővülése. Bár a bölcsődéket legnagyobb részt az önkormányzatok tartják fenn, az állam jóváhagyó támogatása, jogalkotása, forrásteremtése nélkül a férőhelyek nem jöhettek volna létre megnövekedett ütemben.³⁸ Az állam hatékony tud lenni ott, ahol rövidtávon nagy tőkebefektetést kell megvalósítani, jogi feltételrendszert kell biztosítani, kevésbé ott, ahol számos szereplő érzékenységét mérlegelve kell a leghatékonyabb alternatívát kiválasztani. A férőhelyek 2010 előttinél nagyobb arányú bővülése ellenére a fogyatékkal élő gyermekek száma viszont csökkent az utóbbi években. Ennek oka, hogy a fogyatékkal

³⁸ „Több mint 28 milliárdot fordított bölcsődék felújítására a kormány 2010 óta, ennek köszönhetően mintegy hatezer fővel nőtt a férőhelyek száma – mondta Soltész Miklós szociális és családügyért felelős államtitkár a Békés megyei Újkígyós új bölcsődéjének átadóján.” Magyar Nemzet Online, 2013. augusztus 30. <http://mno.hu/ahirtvhirei/soltesz-hatezerrel-bovul-a-bolcsodei-ferohelyek-szama-1181442>

elő gyermekek többleterőforrást igényelnek, amelyet a bölcsőde iránt megnövekedett igények miatt az intézmények nem tudnak teljesíteni. „A csak fogyatékos kisgyermeket gondozó speciális csoportokban a gyermekek létszáma maximálisan 6 fő lehet. Ha a sérült gyermeket egészséges bölcsődei csoportban (integráltan) helyezik el, ellátása két egészséges gyermek gondozásához szükséges személyi feltétel biztosításával oldható meg. Tehát az integrált csoportokban a maximális létszám alacsonyabb, és egy csoportban egy, maximum kettő sajátos nevelési igényű gyermek gondozható.”³⁹

Az állami intézményben és a családi körülmények közti nevelkedés különbségeit leginkább a szakellátás adatain keresztül lehet érzékeltetni. A gyermekek összességét tekintve a családban nevelkedőknek a statisztikai adatok alapján jobbák a mutatóik, amelyek a tanulmányok folytatására és a deviáns megnyilvánulásokra nézve állnak rendelkezésre, ez utóbbiak közé számítottuk az előforduló szökéseket is a gondozási helyről. Ezek alapján azt állapíthatjuk meg, hogy inkább szöknek a gyermekotthonokból az ott elhelyezett gyermekek, bár gyermekotthontípusok között is van különbség ebben a tekintetben; és inkább kerülnek kapcsolatba kriminalitással, akár mint gyanúsítottak, akár mint vádlottak, vagy elítéltek. A nevelőszülőknél elhelyezett gyermekekre viszont kevésbé jellemzőek a devianciák, viszont nagyobb arányban járnak a középiskolákba és az általános iskolát is inkább befejezik időben. Mindez azzal is összefüggésbe hozható, hogy a két szakellátástípus között egyre több különbség mutatkozik az elhelyezett gyermekek összetétele tekintetében. Többen kerülnek be a gyermekotthonokba már eleve valamilyen kisebb-nagyobb súlyú kriminális háttérrel, és a nevelőszülőkhöz egyre kevesebb speciális szükségletű, „problémás” gyerek kerül elhelyezésre. A nevelőszülőkhöz viszont egyre több lány kerül, és az elhelyezett gyerekek is egyre fiatalabbak.

Az állam tehát paradox módon akkor a legjobb szülő, ha minél több gyermek számára biztosítja a családhoz jutást a szakellátásban, de ennek viszonyításai is vannak az állami nevelés gyermekotthoni intézményrendszerében. A gyermekotthonok egyre inkább „előregszenek”, és egyre több problémával kénytelenek szembenézni, ebből kiemelhetjük, hogy az egyre kevesebb lánynak feltételezhetően egyre nehezebb a belső körülményeit biztosítani, és a külső kihívásoktól távol tartani, amelyek magyarázhatják a növekvő szökési arányukat.

Az állam igyekszik is egyre jobb szülővé válni: törekszik arra, hogy egyre több gyerek nevelkedjen családi körülmények között (nevelőszülőknél), korábban a családiasabb lakásotthoni elhelyezés kialakításának szándéka is markánsabban látható volt az adatokból. A legújabb elképzelések szerint a 12

³⁹Kisgyermekek napközbeni ellátása. KSH 2012. november.
[http://www.ksh.hu/apps/shop.kiadvany?p_kiadvany_id=13064&p_temakor_kod=KSH&p_session_id=598419614129881](http://www.ksh.hu/apps/shop.kiadvany?p_kiadvany_id=13064&p_temakor_kod=KSH&p_session_id=598419614129881&p_lang=HU)
&p_lang=HU

éven aluli gyermekek nem is kerülnének már gyermekotthonba, hanem egyből nevelőszülőkhöz. A statisztikai adatok alapján az látszik, hogy erre van lehetőség: a nyilvántartott nevelőszülők egy részénél a statisztika nem mutat ki elhelyezett gyermeket, ami a beáramló 0-11 éves gyermekek számával és az elhelyezési arányokkal összevetve azt a becslést alapozza meg, hogy egyéb feltételek teljesülésének az esetében lehetőség van ennek a kormányzati szándéknak a megvalósítására.

A gyermekvédelmi rendszernek van saját statisztikai adatfelvételi rendszere is, ez azonban nem könnyebben hozzáférhető, mint az OSAP, noha feltehetőleg további adalékokkal tudna szolgálni a gyermekvédelmi problémák vizsgálatánál. A gyermekvédelmi intézményrendszer saját, gazdag adatainak kinyeréséhez, adatforrásainak feldolgozásához jelenleg nincsenek megfelelő szotenderdjei és kapacitásai. E probléma részletes megismerése, feldolgozhatóságának áttekintése jelenleg inkább kutatási, vagy inkább kutathatósági kérdés. Kutatási kérdéseket, vizsgálandó problémákat bőven találtunk az elemzett statisztikai adataink között is, amelyek a rendelkezésre álló adatbázisból mélyebben nem vizsgálhatóak, ezért másféle módszertani bázison lehetne ezeket az információkat feltárni. Megítélésünk szerint így fontos lenne további vizsgálatokat folytatni a veszélyeztetettség adatok keletkezésének mikéntjéről, a szökésekről, különös tekintettel a lányok stabilan emelkedő szökési arányaira, valamint a kriminális háttérrel való bekerülés következményeire.

Felhasznált irodalom

Büki Péter (2004): A gyermekvédelmi szakellátás formái és tartalma. In: Domszky András (szerk.): Gyermekvédelmi szakellátás. Segédanyag a szociális szakvizsgálóhoz. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest. pp. 96-111.

Domszky András (szerk.) (2004): Gyermekvédelmi szakellátás. Segédanyag a szociális szakvizsgálóhoz. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest.

Fehér Lenke (1997): Bűnözés és prostitúció. In: Lévai Katalin - Tóth István György (szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők helyzetéről. TÁRKI, Munkaügyi Minisztérium.

Gulyásné dr. Kovács Erzsébet – dr. Papházi Tibor (szerk.) (2008): Gyermekvédelmi statisztikai tájékoztató 2006. SZMI-SZMM, Budapest.

Nagy Katalin – Papházi Tibor (2013): „A kiskorú a lakásotthonban jól érzi magát...” Macis lapok kitöltésének vizsgálata. Kapocs, 56. pp. 40-56.

- Papházi Tibor (2007): Bölcsődék megszűnése – településstatisztikai metszetben. Kapocs 37. pp. 58-64.
- Papházi Tibor – Szikulai István (2008): Gyermekvédelem és statisztika. Kapocs 39. pp. 90-104.
- Rác Andrea (szerk.): Gyermekvédelemben nevelkedettek társadalmi integrációs esélyei. Gyermek- és ifjúságvédelmi Tanulmányok I., Budapest, Rubeus Egyesület, 2012.
- Rác Andrea (szerk.): A szociálpolitikai tervezéshez és elosztási rendszeréhez, modellezett alternatívák kidolgozása c. III. prioritás 4. alpontjához. Kutatási zárótanulmány. Budapest, Rubeus Egyesület, 2013. október
- Szilvási Léna – Gagy Róbert: Jó gyakorlat - Kapacitásstervezés az SOS nevelőszülőihálózatában. In: Rác Andrea (szerk.): A szociálpolitikai tervezéshez és elosztási rendszeréhez, modellezett alternatívák kidolgozása c. III. prioritás 4. alpontjához. Kutatási zárótanulmány. Budapest, Rubeus Egyesület, 2013. október. pp. 163-172.
- Szöllősi Gábor (2000): Hogy fogalmunk legyen róla. A veszélyeztetettség fogalma az amerikai gyermekvédelemben. Esély 4. pp. 39-72.
- Szöllősi Gábor (szerk.) (2004): Gyermekjóléti alapellátás. Segédanyag a szociális szakvizsgálóhoz. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest.

TÁBLÁZATOK

Gyermekjóléti alapellátások

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011
A gyermekjóléti szolgálat gondozási tevékenysége					
A gyermekjóléti szolgálat gondozási tevékenységgel érintett gyermekek száma ^{d)}	121539	126478	127219	145377	151204
Ebből:					
alapellátásban történő gondozás	96284	100512	99763	97466	94101
védelembé vétel	23371	24743	26136	27444	33376
utógondozás	1884	1223	1320	1082	1157
A gyermekjóléti szolgálatok által kezelt problémák^{a)}					
Anyagi (megélhetési, lakhatással összefüggő stb.)	171652	178884	27313	31124	31135
Gyermeknevelési	133663	143794	19635	23086	23615
Gyermekintézménybe beilleszkedési nehézség	37924	46385	10706	11854	13721
Magatartászavar, teljesítményzavar	78919	89975	15863	18500	21088
Családi konfliktus (szülők egymás közötti, szülők-gyermek közötti)	78375	82075	14184	15745	14965
Szülők vagy a család életvitele	113085	123212	18230	20636	22294
Szülői elhanyagolás	40893	42243	10553	13140	14007
Családon belüli bántalmazás (fizikai, szexuális, lelki)	11528	13336	4442	4946	4554
Fogyatékoság, retardáció	11957	11762	2386	2438	2278
Szenvedélybetegségek	22412	20561	3907	3908	3547
Összesen	700408	752227	127219	145377	151204
A gyermekjóléti szolgálatoknál ellátott bántalmazott gyermekek száma					
Családon belül					
fizikai	4398	3568	3163	2414	2316
lelki	6921	6399	6107	5046	4773
szexuális	259	227	222	257	252
Családon kívül					
fizikai	1056	1221	863	773	582
lelki	1222	1164	867	752	656
szexuális	119	155	122	126	102
Fizikailag bántalmazott gyermekek száma					
Családon belül					
szülő által	3780	3030	2710	1968	1948
testvér által	284	255	219	196	177
egyéb rokon, hozzátartozó által	334	283	234	250	191
Összesen	4398	3568	3163	2414	2316
Családon kívül					
gyermek által	786	953	668	630	473
felnőtt által	203	215	157	104	77
intézmény munkatársa által	67	53	38	39	32
Összesen	1056	1221	863	773	582
Mindösszesen	5454	4789	4026	3187	2898

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011
Szexuálisan bántalmazott gyermekek száma					
Családon belül					
szülő által	157	139	116	136	124
testvér által	19	9	12	29	23
egyéb rokon, hozzátartozó által	83	79	94	92	105
Összesen	259	227	222	257	252
Családon kívül					
gyermek által	36	60	44	51	34
felőtt által	76	92	75	59	66
intézmény munkatársa által	7	3	3	16	2
Összesen	119	155	122	126	102
Mindösszesen	378	382	344	383	354
Gyermekjóléti szolgálatoknál gondozott, a tárgyévben szabálysértést vagy bűncselekményt elkövetett gyermekek száma					
Szabálysértés elkövetésekor					
gyermekkorú	2969	2940	2512	1973	1948
fiatalkorú	5254	6132	6958	6549	6305
összesen	8223	9072	9470	8522	8253
Bűncselekmény elkövetésekor					
gyermekkorú	950	846	765	685	690
fiatalkorú	2538	3009	3171	3186	2979
összesen	3488	3855	3936	3871	3669
Szabálysértést és bűncselekményt elkövetett kiskorúak összesen	11711	12927	13406	12393	11922
Ebből					
nem volt gondozásban	5485	6353	6817	6154	5537
alapellátásban gondozták	4181	4433	4358	3913	3498
védelembe vétel keretében gondozták	2045	2171	2231	2327	2887
Gyermekek napközbeni ellátása és átmeneti gondozása					
Családi napköziben gondozott gyermekek a tárgyév során ^{b)}	1448	1403	2315	3920	4992
Házi gyermekfelügyelet által gondozásban részesült gyermekek száma a tárgyévben	162	210	312	203	97
Helyettes szülőknél gondozásban részesült gyermekek a tárgyévben ^{c)}	132	162	141	161	119
Gyermekek átmeneti otthonában az ellátásban részesült gyermekek a tárgyévben	999	998	1023	1173	1225
Családok átmeneti otthonában az ellátásban részesült gyermekek a tárgyévben	5387	6167	6167	6189	5962

a) 2008-ig a kezelt problémák száma (halmozott adatként), 2009-től az ellátott gyermekek száma a fő probléma szerint, tehát a 2009 előtti adatok nem hasonlíthatók össze a 2009-es és későbbi adatokkal.

b) 2008-tól V.31-re, gyakorlatilag a beíratott gyermekekre vonatkozó adat.

c) Az ellátás kezdeményezője szerint.

d) 2010-től ide számítanak ideiglenes hatállyal elhelyezett, átmeneti- és tartós nevelt gyermekek is.

Bölcsődék

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011
Intézmények és férőhelyek					
Működő intézmények száma	556	594	625	668	689
ebből önkormányzati ^{a)}	525	554	579	615	629
Működő férőhelyek száma	24934	25937	26687	32516	35450
ebből önkormányzati ^{a)}	24083	24848	25465	31070	33805
Működő férőhelyek településtípus szerint					
Budapest	8359	8597	8778	10911	11635
Megyei jogú város	8515	8580	8787	10402	10894
Egyéb város	7149	7584	7945	9571	10907
Község	911	1176	1177	1632	2014
Összesen	24934	25937	26687	32516	35450
Beíratott gyermekek száma					
Összesen	32010	33726	34694	35782	36685
Ebből					
0–11	131	108	86	100	110
12–23	3602	3820	3719	3691	3707
24–35	16919	18396	19373	20163	20730
36 hónapos és idősebb	11358	11402	11516	11828	12138
Foglalkoztatottak					
Foglalkoztatottak száma	9285	9514	9708	10124	10461
Gondozónók száma	5576	5788	6026	6346	6628
ebből szakképzett	4989	5091	5399	5887	6258

a) Települési önkormányzat, önkormányzati intézményfenntartó társulás, többcélú kistérségi társulás által fenntartott bölcsődék. Forrás: KSH, Szociális statisztikai évkönyv.

Gyermekotthonok és nevelőszülői hálózatok

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011
Gyermekotthoni engedélyezett férőhelyek száma (XII. 31.)					
Gyermekotthonban ^{a)}	3178	3267	3371	2849	2828
Lakásotthonban ^{b)}	4161	4182	4217	4054	3771
Speciális gyermekotthonban	366	387	354	378	411
Általános iskola, diákotthon és gyermekotthonban	582	504	440	460	264
Utógondozó otthonban	692	680	511	396	275
Különleges gyermekotthonban	1353	1126	1030	1072	1200
Befogadó otthonban				304	329
Külső férőhelyen ^{c)}				461	474
Egyéb intézményben	272	382	349		
Összesen	10604	10528	10272	9974	9552
Gyermekotthonokban elhelyezett gyermekek száma (XII. 31.)					
Gyermekotthonban ^{a)}	2808	2959	2979	2449	2508
Lakásotthonban ^{b)}	3777	3746	3679	3626	3457
Speciális gyermekotthonban	325	335	308	343	366
Általános iskola, diákotthon és gyermekotthonban	469	444	345	372	190
Utógondozó otthonban	562	542	372	275	268
Különleges gyermekotthonban	1146	933	798	879	987
Befogadó otthonban				287	340
Külső férőhelyen ^{c)}				352	315
Egyéb intézményben	201	239	278		
Összesen	9288	9198	8759	8583	8431
Ebből:					
lány	4175	4147	3927	3843	3730
különleges szükségletű	3024	3035	2763	2463	2437
speciális szükségletű	420	489	493	621	752
értelmi fogyatékos ^{d)}	1978	2003	1826	1437	1435
Nevelőszülői hálózatokban elhelyezett gyermekek száma (XII. 31.)					
Hivatásos nevelőszülőnél	1883	2019	2012	1980	1866
Hagyományos nevelőszülőnél	9973	10321	10744	10436	10772
Összesen	11856	12340	12756	12416	12638
Ebből leány	5743	5959	6183	6044	6165
különleges szükségletű	3084	3244	3638	3616	3837
speciális szükségletű	51	58	53	46	32
értelmi fogyatékos ^{d)}	1315	1232	1361	1134	1262

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011
Tárgyévi létszámnövekedés (új felvétel) gyermekotthonokban					
Gyermekvédelmi szakellátásba vett (korábban nem állt gyermekvédelmi gondoskodás alatt)					
szülőktől, vér szerinti családjából	2644	2776	2820	2790	2662
örökbe fogadó szülőktől	50	24	32	20	22
átmeneti gondozott volt	79	129	76	88	43
egyéb helyről	331	392	411	375	634
Gondozási helye változott					
befogadó otthonból vagy nevelőszülői hálózattól ideiglenes elhelyeztként				323	421
(más) gyermekotthonból	784	625	636	736	888
(más) nevelőszülőktől	352	313	291	318	388
egyéb helyről	439	154	284	143	29
Nem gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gondozottak száma ^{b)}	605	614	691	659	610
Ebből utógondozói ellátásra befogadott ^{d)}	550	534	591	608	559
Összesen	5284	5027	5241	5634	5697
Tárgyévi létszámnövekedés (új felvétel) nevelőszülői hálózatokban					
Gyermekvédelmi gondoskodásba vett (korábban nem állt gyermekvédelmi gondoskodás alatt)					
szülőktől, vér szerinti családjából	1020	1250	1504	1346	1531
örökbe fogadó szülőktől	7		6	4	2
átmeneti gondozott volt	62	35	68	20	46
egyéb helyről	167	146	229	156	266
Gondozási helye változott					
befogadó otthonból vagy nevelőszülői hálózattól ideiglenes elhelyeztként				236	276
(más) gyermekotthonból	529	679	547	276	310
(más) nevelőszülőktől	215	254	284	473	1005
egyéb helyről	130	222	242	219	165
Nem gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gondozottak száma ^{b)}	386	340	435	496	459
Ebből utógondozói ellátásra befogadott ^{d)}	381	332	418	474	447
Összesen	2516	2926	3315	3226	4060
Tárgyévi létszámnövekedés (új felvétel) összesen					
Gyermekvédelmi gondoskodásba vett (korábban nem állt gyermekvédelmi gondoskodás alatt)					
szülőktől, vér szerinti családjából	3664	4026	4324	4136	4193
örökbe fogadó szülőktől	57	24	38	24	24
átmeneti gondozott volt	141	164	144	108	89
egyéb helyről	498	538	640	531	900
Gondozási helye változott					
befogadó otthonból vagy nevelőszülői hálózattól ideiglenes elhelyeztként				559	697
(más) gyermekotthonból	1313	1304	1183	1012	1198
(más) nevelőszülőktől	567	567	575	791	1393
egyéb helyről	569	376	526	362	194
Nem gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gondozottak száma ^{b)}	991	954	1126	1337	1069
Ebből utógondozói ellátásra befogadott ^{d)}	931	866	1009	1264	1006
Összesen	7800	7953	8556	8860	9757

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011
Tárgyévi létszámcsökkenés gyermekotthonokban					
Gyermekvédelmi szakellátása megszűnt					
szülő(k)höz hozzátartozó(k)hoz hazaadott	1203	1132	1245	1107	1027
családbafogadott				115	121
jogerősen örökbeadott	118	142	98	104	93
nagykorúvá vált	776	723	873	887	907
meghalt	20	11	12	11	11
egyéb ⁹⁾	153	210	236	352	218
Gondozási helye áthelyezéssel változott (továbbra is gyermekvédelmi gondoskodás alatt áll)					
(más) nevelőszülőhöz	658	711	722	560	702
(más) gyermekotthonba	1150	1249	1106	1402	1516
a szociális tárcához tartozó különleges gyermekotthonba ⁹⁾	67	81	112	108	113
egyéb helyre áthelyezett (javítóintézetbe, büntetés-végrehajtási intézetbe)	573	107	415	151	219
Átmeneti gondozása megszűnt	67	92	71	89	135
Utógondozói ellátása megszűnt	703	659	790	822	751
Összesen	5488	5117	5680	5708	5813
Tárgyévi létszámcsökkenés nevelőszülői hálózatokban					
Gyermekvédelmi szakellátása megszűnt					
szülő(k)höz hozzátartozó(k)hoz hazaadott	369	366	493	511	489
családbafogadott				59	36
jogerősen örökbeadott	270	269	296	303	360
nagykorúvá vált	394	413	457	420	446
meghalt	3	7	4	4	5
egyéb ⁹⁾	59	94	573	39	71
Gondozási helye áthelyezéssel változott (továbbra is gyermekvédelmi gondoskodás alatt áll)					
(más) nevelőszülőhöz	236	269	321	1102	957
(más) gyermekotthonba	291	280	260	371	374
a szociális tárcához tartozó különleges gyermekotthonba ⁹⁾	2	5	14	12	6
egyéb helyre áthelyezett (javítóintézetbe, büntetés-végrehajtási intézetbe)	61	206	105	167	315
Átmeneti gondozása megszűnt		22	8	29	7
Utógondozói ellátása megszűnt	471	511	368	651	772
Összesen	2156	2442	2899	3668	3838
Tárgyévi létszámcsökkenés összesen					
Gyermekvédelmi szakellátása megszűnt					
szülő(k)höz hozzátartozó(k)hoz hazaadott	1572	1498	1738	1618	1516
családbafogadott				174	157
jogerősen örökbeadott	388	411	394	407	453
nagykorúvá vált	1170	1136	1330	1307	1353
meghalt	23	18	16	15	16
egyéb ⁹⁾	212	304	809	391	289
Gondozási helye áthelyezéssel változott (továbbra is gyermekvédelmi gondoskodás alatt áll)					
(más) nevelőszülőhöz	894	980	1043	1662	1659
(más) gyermekotthonba	1441	1529	1366	1773	1890
a szociális tárcához tartozó különleges gyermekotthonba ⁹⁾	69	86	126	120	119
egyéb helyre áthelyezett (javítóintézetbe, büntetés-végrehajtási intézetbe)	634	313	520	318	534
Átmeneti gondozása megszűnt	67	114	79	118	142
Utógondozói ellátása megszűnt	1174	1170	1158	1473	1523
Összesen	7644	7559	8579	9376	9651

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011
Gyermekek száma életkori csoportok szerint gyermekotthonokban (XII. 31.)					
0–3 éves	561	582	473	484	474
4–6 éves	415	388	340	323	290
7–10 éves	986	959	884	878	833
11–14 éves	2251	2200	2055	2035	2046
15–17 éves	3004	3063	3114	3086	3225
18 éves és idősebb	2071	2006	1893	1777	1563
Összesen	9288	9198	8759	8583	8431
Gyermekek száma életkori csoportok szerint nevelőszülői hálózatokban (XII. 31.)					
0–3 éves	1347	1576	1621	1624	1751
4–6 éves	1485	1521	1615	1626	1799
7–10 éves	2325	2426	2512	2491	2627
11–14 éves	2806	2952	3010	2788	2746
15–17 éves	1872	1921	2066	2009	2106
18 éves és idősebb	2021	1944	1932	1878	1609
Összesen	11856	12340	12756	12416	12638
Gyermekek száma életkori csoportok szerint összesen (XII. 31.)					
0–3 éves	1908	2158	2094	2108	2225
4–6 éves	1900	1909	1955	1949	2089
7–10 éves	3311	3385	3396	3369	3460
11–14 éves	5057	5152	5065	4823	4792
15–17 éves	4876	4984	5180	5095	5331
18 éves és idősebb	4092	3950	3825	3655	3172
Összesen ⁰⁾	21144	21538	21515	20999	21069
A gondozásban eltöltött idő gyermekotthonokban					
1 év és kevesebb	2106	2261	2123	2302	2487
1 évnél több – 5 év	3801	3775	3482	3498	3484
5 évnél több – 10 év	1994	1920	1899	1707	1490
10 évnél több – 17 év	1140	1054	1023	901	803
17 év felett	247	188	232	175	167
Összesen	9288	9198	8759	8583	8431
A gondozásban eltöltött idő nevelőszülői hálózatokban					
1 év és kevesebb	1501	1887	1838	1763	2307
1 évnél több – 5 év	3981	4434	4586	4423	4732
5 évnél több – 10 év	3215	3031	3266	3176	2893
10 évnél több – 17 év	2330	2256	2353	2288	2149
17 év felett	829	732	713	766	557
Összesen	11856	12340	12756	12416	12638
A gondozásban eltöltött idő összesen					
1 év és kevesebb	3607	4148	3961	4065	4794
1 évnél több – 5 év	7782	8209	8068	7921	8216
5 évnél több – 10 év	5209	4951	5165	4883	4383
10 évnél több – 17 év	3470	3310	3376	3189	2952
17 év felett	1076	920	945	941	724
Összesen ⁰⁾	21144	21538	21515	20999	21069

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011
Tanulmányok gyermekotthonokban					
Általános iskolában tanulók száma a befejezett tanév végén	4285	4260	4224	4272	4007
ebből értelmi fogyatékosokat ellátó általános iskolai oktatásban részesülő	1333	1109	1059	1031	933
Dolgozók általános iskolájába járó, a befejezett tanév végén	39	17	11	19	13
Gimnáziumban tanul (tárgyév XII. 31-én)	153	156	164	97	100
Szakközépiskolában tanul (tárgyév XII. 31-én)	230	295	327	219	232
Szaktanulmányok és szakiskolában tanul (tárgyév XII. 31-én)	1509	1608	1662	1485	1640
Tanfolyami szakoktatásban, iskolarendszeren kívüli OKJ-s képzésben tanul	46	49	45	9	20
Tanulmányok nevelőszülői hálózatokban					
Általános iskolában tanulók száma a befejezett tanév végén	4968	5211	5450	5607	5095
ebből értelmi fogyatékosokat ellátó általános iskolai oktatásban részesülő	912	905	911	807	747
Dolgozók általános iskolájába járó, a befejezett tanév végén	1	9	4	7	4
Gimnáziumban tanul (tárgyév XII. 31-én)	250	245	258	204	223
Szakközépiskolában tanul (tárgyév XII. 31-én)	451	525	505	400	444
Szaktanulmányok és szakiskolában tanul (tárgyév XII. 31-én)	1079	1110	1083	970	1144
Tanfolyami szakoktatásban, iskolarendszeren kívüli OKJ-s képzésben tanul	34	59	33	10	2
Tanulmányok a gyermekvédelmi szakellátásban összesen					
Általános iskolában tanulók száma a befejezett tanév végén	9253	9471	9674	9879	9102
ebből értelmi fogyatékosokat ellátó általános iskolai oktatásban részesülő	2245	2014	1970	1838	1680
Dolgozók általános iskolájába járó, a befejezett tanév végén	40	26	15	26	17
Gimnáziumban tanul (tárgyév XII. 31-én)	403	401	422	301	323
Szakközépiskolában tanul (tárgyév XII. 31-én)	681	820	832	619	676
Szaktanulmányok és szakiskolában tanul (tárgyév XII. 31-én)	2588	2718	2745	2455	2784
Tanfolyami szakoktatásban, iskolarendszeren kívüli OKJ-s képzésben tanul	80	108	78	19	22
Szökött gyermekek száma					
Gyermekotthonból	1046	981	1174	790	962
Lakásotthonból ^{b)}	675	846	870	1001	1002
Speciális gyermekotthonból	191	179	197	219	228
Általános iskola, diákotthon és gyermekotthonból	61	75	46	61	16
Utógondozó otthonból	2	3	2		1
Különleges gyermekotthonból	58	51	46	55	84
Egyéb helyről ^{b)}				423	520
Gyermekotthonokból összesen	2033	2135	2335	2549	2813
Ebből leány	897	945	1039	1292	1359
Nevelőszülői hálózatból ^{b)}	99	123	131	140	169
Ebből leány	64	65	80	85	112
Bűncselekmény elkövetésével gyanúsított fiatalok (14-18 éves) száma tárgyévben (gyermekotthonokban)					
Gyanúsítottként nyomozást indítottak ellene	691	710	811	952	1048
Ebből					
a nyomozást megszüntették	109	109	118	133	156
vádat emeltek	195	182	210	194	210
vádelhalasztás történt	38	36	61	53	59
folyamatban van (rendőrségi, ügyészi szakban)	349	383	422	572	623
Bíróság ítéletet hozott	288	354	383	357	486
Ebből					
megrovás	36	45	64	51	79
próbára bocsátás	115	142	142	133	170
javítóintézetű nevelés	40	72	69	76	79
felfüggesztett szabadságvesztés	44	46	45	33	53
végrehajtható szabadságvesztés	24	18	26	23	27
felmentés	2	1	4	10	10
egyéb	27	30	33	31	68
Bírósági eljárás folyamatban van	120	151	146	167	193
Az elhelyezés előtt indult az eljárás					
nyomozati szak esetében	190	152	195	304	319
ítélhetőzetlen esetében	77	85	71	96	118
folyamatban lévő bírósági eljárás esetében	37	40	34	54	43

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011
Bűncselekmény elkövetésével gyanúsított fiatalok (14–18 éves) száma tárgyévben (nevelőszülői hálózatokban)					
Gyanúsítottként nyomozást indítottak ellene	37	55	39	60	66
Ebből					
a nyomozást megszüntették	5	14	11	22	13
vádat emeltek	7	11	4	10	14
vádelhalasztás történt	2	5	6	2	3
folyamatban van (rendőrségi, ügyészi szakaszon)	23	25	18	26	36
Bíróság ítéletet hozott	15	12	12	16	32
Ebből					
megrovás	1	4	3	5	10
próbára bocsátás	8	2	6	3	5
javítóintézeti nevelés	1	1			2
felfüggesztett szabadságvesztés	3	1	1	4	5
végrehajtandó szabadságvesztés	1	4		1	2
felmentés	1	2	2	1	4
egyéb				2	4
Bírósági eljárás folyamatban van	1		2	8	5
Az elhelyezés előtt indult az eljárás					
nyomozati szak esetében	3	5	7	12	6
ítélhezatal esetében	1		3	4	9
folyamatban lévő bírósági eljárás esetében				3	4
Bűncselekmény elkövetésével gyanúsított fiatalok (14–18 éves) száma tárgyévben (összesen)					
Gyanúsítottként nyomozást indítottak ellene	728	765	850	1012	1114
Ebből					
a nyomozást megszüntették	114	123	129	155	169
vádat emeltek	202	193	214	204	224
vádelhalasztás történt	40	41	67	55	62
folyamatban van (rendőrségi, ügyészi szakaszon)	372	408	440	598	659
Bíróság ítéletet hozott	303	366	395	373	518
Ebből					
megrovás	37	49	67	56	89
próbára bocsátás	123	144	148	136	175
javítóintézeti nevelés	41	73	69	76	81
felfüggesztett szabadságvesztés	47	47	46	37	58
végrehajtandó szabadságvesztés	25	22	26	24	29
felmentés	3	3	6	11	14
egyéb	27	30	33	33	72
Bírósági eljárás folyamatban van	121	151	148	175	198
Az elhelyezés előtt indult az eljárás					
nyomozati szak esetében	193	157	202	316	325
ítélhezatal esetében	78	85	74	100	127
folyamatban lévő bírósági eljárás esetében	37	40	34	57	47
Gyermekotthonokban foglalkoztatottak száma					
Jogszámban előírt munkakörben foglalkoztatottak közül ¹⁾					
felsőfokú pedagógiai képezésűek	1547	1573	1496	1395	1271
felsőfokú szociális képezésűek	477	524	534	490	526
egyéb felsőfokú képezésűek	1054	1025	1028	955	951
érettségivel rendelkezők	2173	2130	2153	1900	1943
érettségi nélküliek	854	828	729	616	641
Összesen	6105	6079	5939	5356	5332
Ebből nő	4960	4698	4603	4027	4109
Egyéb munkakörben foglalkoztatottak száma (teljes és részmunkaidőben)	1334	1089	1082	997	758

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011
Nevelőszülők száma, akiknél					
0	733	855	693	648	718
1	1726	1614	1568	1439	1389
2	1245	1244	1202	1223	1256
3	859	874	971	975	1024
4	483	557	596	593	595
5	263	270	274	269	256
6 vagy több gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermek van elhelyezve	245	288	298	269	288
Összesen	5554	5701	5602	5416	5526
A bekerülés előtt szabálysértést, bűncselekményt elkövető gyermekek száma gyermekotthonokban^{m)}					
Szabálysértést követett el	139	108	145	215	243
Bűncselekményt követett el	228	239	280	340	352
Összesen	367	347	425	555	595
Ebből 14 év alatti	92	63	66	81	63
A bekerülés előtt szabálysértést, bűncselekményt elkövető gyermekek száma nevelőszülői hálózatokban^{m)}					
Szabálysértést követett el	10	12	6	14	10
Bűncselekményt követett el	7	9	2	6	16
Összesen	17	21	8	20	26
Ebből 14 év alatti	5	4	0	6	7
A bekerülés előtt szabálysértést, bűncselekményt elkövető gyermekek száma összesen^{m)}					
Szabálysértést követett el	149	120	151	229	253
Bűncselekményt követett el	235	248	282	346	368
Összesen	384	368	433	575	621
Ebből 14 év alatti	97	67	66	87	70
Gyermekek száma összevont életkori csoportok szerint gyermekotthonokban (XII. 31.)					
0-11 éves	2375	2330	2017	2028	1935
12 éves és idősebb	6913	6868	6742	6555	6496
Összesen	9288	9198	8759	8583	8431
Gyermekek száma összevont életkori csoportok szerint nevelőszülői hálózatokban (XII. 31.)					
0-11 éves	5889	6221	6444	6374	6839
12 éves és idősebb	5967	6119	6312	6042	5799
Összesen	11856	12340	12756	12416	12638
Gyermekek száma összevont életkori csoportok szerint összesen (XII. 31.)					
0-11 éves	8264	8551	8461	8402	8774
12 éves és idősebb	12880	12987	13054	12597	12295
Összesen	21144	21538	21515	20999	21069

- a) 2010-től általános gyermekotthon.
b) Általános, speciális, utógondozó és különleges lakásotthonok együtt.
c) Gyermekotthoni, utógondozó otthoni és TEGYESZ külső férőhelyek együtt.
d) Azok a fiatalok, akik továbbra is itt maradtak és azok is, akik most kerültek befogadásra.
e) 2011-től: harmadik személynél került elhelyezésre.
f) A szociális tárca neve az évek során többször is változott. 2009-től speciális gyermekotthonok.
g) 2007-től az értelmi fogyatékos kategória része lett a különleges szükségletű gyermekek kategóriájának.
h) Befogadó otthon, gyermekotthoni, utógondozó otthoni és TEGYESZ külső férőhelyek, 2010-től csak befogadó otthon adata.
i) 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet szerint.
j) 2010-ben a nevelőszülői hálózat külső férőhelyeivel együtt.
k) 2010-től nem otthont nyújtó ellátásban gondozottak.
l) 2011-ben TEGYESZ külső férőhelyein lévő 177 fővel együtt.
m) Csak a tárgyévben bekerültek közül.

Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatok

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011
A gyermekek számának alakulása a tárgyév dec. 31-én					
Ideiglenes hatállyal elhelyezett	876	932	936	1013	1259
Átmeneti nevelésbe vett	14753	15167	15212	15407	15670
Tartós nevelésbe vett	1516	1433	1414	1372	1358
Összesen	17145	17532	17562	17792	18287
Ebből					
különleges szükségletű	5665	5892	6217	6387	6317
speciális szükségletű	592	631	705	760	696
értelmi fogyatékos ^{d)}	3285	3025	2931	2489	2437
Utógondozói ellátásban részesülő	4102	3970	3906	3626	3162
Ellátásba került gyermekek száma az év folyamán					
Ideiglenes hatállyal elhelyezett lett	3443	3723	3923	4059	4464
Ebből leány	1701	1827	1688	1992	2059
Átmeneti nevelésbe vett	2564	3262	2995	3152	3240
Ebből leány	1246	1553	1486	1525	1574
Tartós nevelésbe vett	339	332	379	377	399
Ebből leány	153	146	184	150	180
Utógondozói ellátásba került	1197	1179	1277	1210	1197
Ebből nő	474	576	630	531	549
Tárgyév folyamán a gyermekvédelmi gondoskodásba új bekerülők száma^{b)}					
Új ideiglenes hatállyal elhelyezettek	3443	3723	3923	3723	4464
Új átmeneti neveltek	403	844	469	618	562
Új tartós neveltek	89	53	53	127	41
Összesen	3935	4620	4445	4468	5067
Ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek száma életkori csoportok szerint (XII. 31.)					
0–2 éves	240	266	242	234	283
3–5 éves	101	123	120	110	149
6–9 éves	114	129	124	156	172
10–13 éves	160	145	146	166	209
14–17 éves	261	269	304	345	446
18 éves és idősebb				2	0
Összesen	876	932	936	1013	1259
Átmeneti nevelt gyermekek száma életkori csoportok szerint (XII. 31.)					
0–2 éves	1045	1188	1190	1158	1180
3–5 éves	1513	1531	1636	1715	1745
6–9 éves	2727	2837	2828	2918	2892
10–13 éves	4077	4053	3948	3874	3933
14–17 éves	5391	5558	5610	5735	5911
18 éves és idősebb				7	9
Összesen	14753	15167	15212	15407	15670
Tartós nevelt gyermekek száma életkori csoportok szerint (XII. 31.)					
0–2 éves	48	49	68	67	61
3–5 éves	71	72	62	69	81
6–9 éves	183	168	162	154	174
10–13 éves	438	417	384	347	333
14–17 éves	776	727	738	733	707
18 éves és idősebb				2	2
Összesen	1516	1433	1414	1372	1358
Adatok az örökbefogadásról (tárgyév XII. 31-én)					
Örökbefogadásra alkalmas személyek száma ^{c)}	1708	1502	1500	1497	1627
Örökbefogadható gyermekek száma	2003	1963	2088	2065	2098
ebből fogyatékos ^{d)}	649	587	634	702	725
3 év alatti	113	86	150	135	140
10 év feletti	1307	1414	1516	1267	1454

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011
A TEGYESZ-nél foglalkoztatottak száma					
Jogszámban előírt munkakörben foglalkoztatottak közül ⁹⁾					
felsőfokú pedagógiai képzésűek	223	235	289	296	215
felsőfokú szociális képzésűek	171	181	182	172	180
egyéb felsőfokú képzésűek	170	134	109	107	123
érettségivel rendelkezők	83	77	72	56	64
érettségi nélküliek	1	1	1	6	1
Összesen	648	628	653	637	583
Ebből nő	550	528	552	549	497
Egyéb munkakörben foglalkoztatottak száma (teljes és részmunkaidőben)	279	305	250	221	128

- a) 2007-től az értelmi fogyatékos kategória része lett a különleges szükségletű gyermekek kategóriájának.
b) Számított adatok.
c) 2009-től háztartások száma, azaz házaspárok és egyedülállók száma együtt.
d) 2010-től fogyatékosok és tartós betegek együtt.
e) 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet szerint.

Gyámügyi tevékenység

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011
Nyilvántartott veszélyeztetett kiskorúak					
A tárgyévben nyilvántartásba vett veszélyeztetett kiskorúak száma	39074	41642	47834	50780	55925
A tárgyévben a nyilvántartásból törölt veszélyeztetett kiskorúak száma	44520	48641	47909	44017	46591
Tárgyév XII. 31-én nyilvántartott veszélyeztetett kiskorúak száma összesen	204449	197450	197375	197948	201386
Az összes közül					
környezeti	48823	45170	47616	47151	49819
magatartási	42146	43656	47057	51041	54256
anyagi	105016	100314	95644	92146	90430
egészségi okból veszélyeztetettek	8464	8310	7058	7610	6881
Az összes közül					
alkoholizmus	20592	18705	15849	13132	11311
szenvedélybetegség	4912	5036	5016	3519	3580
bántalmazás (testi)	3276	3121	2840	2491	2021
bántalmazás (szexuális)	259	283	529	240	233
bántalmazás (érzelmi)	6171	6079	5058	4571	4445
testi (fizikai) elhanyagolás	15310	15741	14092	13661	13328
lelki (érzelmi) elhanyagolás	12632	13832	11313	10339	10245
lakáskörülmények miatt is veszélyeztetettek	29695	30176	30492	27882	25940
Családok száma, amelyekben a veszélyeztetett kiskorúak élnek	90874	89456	90851	91367	96256
Védelembe vétel					
A tárgyévben nyilvántartásba vett, védelembe vett kiskorúak száma	9693	10202	10756	13460	17857
Kiskorúak száma, akiknek a védelembe vétele a tárgyévben megszűnt	9182	8660	10041	11272	12356
December 31-én nyilvántartott, védelembe vett kiskorúak száma	19681	21223	21938	24027	29451
Ebből:					
környezeti	4876	5046	5507	6548	10455
szülőnek felróható magatartási	9091	9694	9475	9371	9948
gyermeknek felróható magatartási okból védelembe vett kiskorúak száma ⁹⁾	5714	6483	5215	5912	9831
A december 31-én nyilvántartott, védelembe vett kiskorúak közül ⁹⁾					
a gyermekjóléti szolgálat jelzése alapján védelembe vett	13536	14335	1290	5899	5509
más szerv jelzése alapján védelembe vett	4558	5048	451	3442	5780
Családok száma, amelyekben a védelembe vett kiskorúak élnek (XII. 31-én)	9395	10255	10471	12374	16525

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011
Gyámság, gondnokság, örökbefogadás					
Gyámság alatt állók száma	29407	29612	30122	30224	31044
Gondnokság alatt állók száma	51896	50580	51305	52317	53830
Engedélyezett örökbefogadások száma	723	739	753	735	808
Felbontott örökbefogadások száma	9	16	25	12	13
Otthonteremtési támogatás					
Otthonteremtési támogatásban részesült fiatal felnőttek száma	842	834	972	927	893
Ebből: 20 év alattiak száma	263	217	268	280	241
Támogatásként kifizetett összeg (ezer Ft)	1062940	1095394	1271668	1154766	1013374
Szülői felügyelet megszüntetése iránti perindítások (a tárgyévben)					
A szülői felügyelet megszüntetése iránti perindítások száma	120	131	128	124	120
Ebből érintett szülők száma	178	166	181	167	172
A bíróság a keresetnek helyt adott ^{b)}	80	82	87	122	105
Tartós neveltek adatai (a tárgyévben)					
A tárgyévben tartós nevelésbe vett kiskorúak száma	263	328	374	395	349
Ebből a tartós nevelésbe vétel oka:					
a szülő(k) halála	401	97	92	107	86
lemondó nyilatkozat (Csjt. 48. § [3]) ^{c)}	524	89	75	93	85
szülői felügyeletet megszüntető jogerős bírósági ítélet	633	123	177	158	169
ismeretlen szülőtől származás	11	13	30	37	9
December 31-én nyilvántartott tartós neveltek száma ^{d)}	1585	1472	1508	1369	1349

a) 2006-tól gyermeknek felróható magatartási, gyermek által elkövetett bűncselekmény és gyermekkorú bántalmazása miatti okokból összesen.

b) Nem csak a tárgyévben indított perekre vonatkozóan.

c) 2008-tól a szülő(k) hozzájárulása az örökbefogadáshoz.

d) Tartós nevelésbe vett alatt kell érteni az állami neveltet is.

e) 2009-től az adat a tárgyévben nyilvántartásba vett, védelembe vett kiskorúakra vonatkozóan áll rendelkezésre.

Bevezetés

A *Jó szülő-e az Állam?* témájú kutatást a hatalom produktív természetének gondolata ihlette a gyermekvédelmi szakellátás és szélesebb értelemben a gyermekekre irányuló bánásmódok terén.

Az információs társadalom megszületése az 1970-es évektől a modern eszmék felszámolásához és a posztmodern megjelenéséhez vezetett. Bauman (2000) szerint a legjelentősebb, sőt legkonstitutívabb jellemzője a modern társadalomnak a bizalom: önmagunkban, másokban és intézményekben. A bizalom mindhárom összetevője elengedhetetlen, és ha az egyik összetevő elvész, akkor a másik kettő is meggyengül, végül összeomlik. A posztmodern társadalomnak éppen ez a bizonytalanság az alapköve. Az egyének működését az vezérli, hogy a rendezetlenségtől való szorongást a rendezettség nyújtotta nyugalommá alakítsák át. „*A társadalom, annak intézményei, gyakorlata, képei és kompozíciói, strukturái és irányítási elvei mind ennek az erőfeszítésnek az elemei.*” (Fenyő 2007: 103) Beck (1997; 2003) szerint a tradicionális intézmények csődöt mondtak, melynek hatására az egyén társadalmi szerepei elmosódtak. A kockázati társadalomban minden szinten nő a rizikó, nemcsak az alacsonyabb gazdasági és szociális szférákban. Giddens (1990) úgy fogalmaz, hogy a mai életút projektekből áll, ezek a projektek autonómok, és nem szükségszerűen alkotnak egy koherens egészet. A kockázati társadalomra jellemző, hogy mindenki saját életéért felel, az egészséggel, idősődéssel, munkanélküliséggel, szegénységgel járó kockázatok individualizálódnak. A posztmodern sajátja, hogy a nincs univerzális tudás és igazság, a kiszámíthatóság, rendezettség helyébe lép a jelenségek komplexitása, fragmentáltsága. A lokális megoldások, a különbözőségek, egyéni választások kapják a főszerepet. (Bauman 2000; Bányai 2008; Banks 2012; Marston 2001)

Megváltozott a gyermekkor is. A posztmodern társadalomban a gyermekkor már nem írható le a szocializáció, gyermeki fejlődés korábbi fogalmaival. Átrendeződött a felnőtt-gyermek viszony is, elmosódnak az egyes életszakaszok közötti határok. (pl. Vajda 2000; Szabolcs 2004; Buckingham 2002) Winn (1990) *Gyermekek gyermekkor nélkül* című könyvében arról ír, hogy a gyermekek nem élnek gyermekekre jellemző életet, mind ruházatukban, mind a napi tevékenységükben, de tudásukban is „felnőttesek”. Az információs társadalom kihívásai, a globalizáció a család gyermekkel való minőségi időtöltését is átszervezi, mellyel a szülő gyermeki fejlődésre való hatása, valamint felelősségvállalása is csökken. Egy elborzasztó kutatási eredmény a gyermekszegénység kutatásból: a megkérdezett 12-14

éves gyermekek 22,3%-a nem beszélget minden nap a szüleivel, 14,6%-uk egyedül érzi magát, de a pszichés problémák és a szomatikus tünetek is nagyon gyakoriak. (Darvas – Tausz 2004)

Mіндеzen társadalmi kihívások a szociális munkára és a gyermekvédelemre is hatással vannak, hiszen a segítő szakmák is ezen posztmodern körülmények között működnek. A posztmodern hatalomértelmezés szerint a hatalom elsősorban nem elnyomó természetű, hanem, ahogy erre Marston (2001) rávilágít, többdimenziós és összetett. Felhívja a figyelmet, hogy a szociálpolitikai kutatások általában úgy kezelik az államot, mint egy egységes objektumot, amely saját értelemmel, motivációkkal és érdekekkel felruházott. Ebben a normatív megközelítésben a jóléti állam úgy van pozicionálva, mint valamilyen „dolog”, amely gondolkodik és reagál, ezzel szemben a posztmodern narratívák a különféle és ellentmondó gyakorlatokra helyezik a hangsúlyt, amelyek alapvetően hatással vannak és formálják annak sokrétű összetevőit. Az állam pozíciója, mint a hatalom fő megtestesítője szintén csekély jelentőségű a poszt-strukturális és posztmodern megközelítésekben. Foucault ún. kormányzási mentalitásról („*gouvernementalité*”) beszél, amely az állami szervezés szintjétől az egyéni életvitel szintjéig kialakítja a mások és önmagunk irányítására fókuszáló gyakorlatokat. (Takács 2005; Rác 2012) Az állam úgy rajzolódik ki, mint a hatalmi viszonyok kiterjedtebb játékanak egy szegmense, beleértve pl. a szakemberek, szervezetek, intézmények, igénybe vevők körét is. Foucault (1980) szerint, ha az egyént (esetünkben a gyermekvédelemben élőket) szubjektumként kezelik, a hatalom pozitív természetű, azaz nem alárendelt a kliens pozíciója az intézményi struktúrában, a szakemberek lehetőséget adnak az egyéni képességek kibontakoztatására.⁴⁰ Produktív hatalomról akkor beszélhetünk tehát, ha a gyermekvédelmi gondoskodásban lévő gyermekek és fiatal felnőttek védelme és támogatása biztosított, a nyújtott ellátások, szolgáltatások igazodnak az egyéni igényekhez, a használt szakmai eszköztár, módszertan adekvát, és mind az egyéni, mind a rendszerszintű szakmai felelősségvállalás biztosított.

A Jó szülő-e az állam? c. kutatás célja tehát, hogy általában a korporált szülői feladatellátáshoz és felelősségvállaláshoz kötődően a gyakorlati munkát meghatározó elveket és szakmai koncepciókat vizsgáljuk meg. Akkor tekinthető az állam jó szülőnek, azaz a korporált szülőség akkor funkcionál megfelelő módon, ha képes felelősséget vállalni a gondozott gyermekekért, képes kielégíteni az egyéni szükségleteiket, és ha arra törekszik, hogy a gondozott gyermekeknek is ugyanolyan jó eredményeik legyenek az iskolában, valamint az élet más területein, mint amelyet bármilyen más felelősségteljes szülő kívánna a saját gyermekének. A fiatal felnőttek vonatkozásában a jó szülőség az önálló, független életre való felkészítést jelenti megfelelő szintű oktatási részvétel és munkaerő-piaci integráció biztosítása által. A nevelőszülőkkal szemben is alapvető elvárás, hogy jó szülők legyenek az állami gyermekvédelem

40 Szociális munka terminussal: *empowering*.

otthont nyújtó tagjaként. (Jackson 2007; (Scottish Government 2008; Corporate parenting strategy for Clackmannanshire 2009-2012; Parent & child fostering scheme procedures 2010-2013)

A következőkben a kutatás kvantitatív és kvalitatív eredményei mentén foglalkozunk a gyermekvédelmi szakellátás fejlesztési igényeivel a professzionális működés hosszú távú biztosítása érdekében. Továbbá a sztenderdizáció kérdéskörével és a családi működésre fókuszáló, gyermekeket célzó intervenciók értelmezésének többdimenziós keretrendszerével. A gyermekvédelem fejlesztési irányát koncepcionálisan az igazságosság etikájának (*ethics of justice*) és a gondoskodás/gondozás etikájának (*ethics of care*) együttes használata mentén jelöljük ki.

Korporált szülőség a kutatási eredmények tükrében

Kutatás menete

A kutatás első fázisaként a nemzetközi irodalmakat dolgoztuk fel a témában, hogy az Állam szülői szerepvállalása (*corporate parenting*) terminust értelmezni tudjuk a gyakorlati működés során is. Ezt követően a szakellátás intézményhálózatát működtetők körében egy online kérdőíves felmérést készítettünk⁴¹, valamint 4 egyéni és 3 fókusz-csoportos interjú keretében vizsgáltuk a szakemberek szakmáról, gyermekvédelmi mentalitásról való vélekedését. A következőkben a kutatás kvantitatív és kvalitatív szakaszában kapott főbb eredményeket ismertetjük,⁴² amelyek a gyermekvédelmi szakellátási struktúra problémáihoz és a fejlesztési kihívásaihoz kapcsolódnak.

A kvantitatív adatokat online kérdőív segítségével gyűjtöttük, az adatokat SPSS statisztikai programmal dolgoztuk fel. A kérdőív a kitöltőre vonatkozó alapadatok mellett 53 kérdést tartalmazott intézményi férőhely- és ellátotti létszámokról, és az intézményvezetők gyermekvédelemmel kapcsolatos attitűdjeiről. Az attitűdöket egyrészt egy négyfokú skálával, másrészt nyitott kérdésekkel mértük. Az online kérdőívet 84 működtetői címre küldtük ki, a címlistát a Szociális- és Gyermekvédelmi Főigazgatóság (továbbiakban: SZGYF) bocsátotta rendelkezésünkre. A kitöltött és értékelhető adatokat tartalmazó kérdőívek száma, azaz a minta elemszáma 43 (51%-os visszaérkezési arány), így statisztikailag releváns összefüggések feltárására nem törekedhettünk, csupán a kapott eredmények leírására. Területiség szerint budapesti székhelyű intézményektől kaptuk a legtöbb kitöltött kérdőívet.

⁴¹ A kérdőíves kutatás megvalósításához nyújtott támogatásáért köszönettel tartozom a Szociális- és Gyermekvédelmi Főigazgatóság Módszertani főosztályvezetőjének, Sidlovics Ferencnek.

⁴² A kutatás elemzési szakaszában Gyarmati Andreával és Freisinger Balázssal dolgoztam együtt.

Baranya megye és Komárom-Esztergom megye nem képviseltette magát a mintában. Fenntartótípus alapján a mintában mindössze 1-1 szervezet jelezte, hogy egyházi, illetve civil fenntartású – a többi intézmény mind állami fenntartású az SZGYF alatt. A következőkben a gyermekvédelmi szakellátással kapcsolatos attitűdökkel és elvekkkel foglalkozunk. A kérdések jellege és a kérdőívek visszaérkezési aránya miatt a kérdőívet kvázi interjúként használjuk az egyes gyermekvédelmi elvek, célok megismerése érdekében.

A kvalitatív kutatási szakaszban elsőként három fővárosban dolgozó és egy debreceni kollégát kérdeztünk meg, akik nem csak kiváló elméleti szakemberek, de gyakorlati tapasztalatokkal is rendelkeznek, döntéshozatalban való jártasságuk is van. Emellett 3 fókuszcsoportos interjút készítettünk. A csoportokat három szempont szerint szerveztük, fenntartók szerint (állami, egyházi, civil fenntartó) az esetleges különbségek feltárása érdekében, ellátástípus túlsúlya szerint az egyes jellemző modellek mélyebb megismerése céljából (nevelőszülő, gyermekotthoni túlsúly) és problémafókuszokhoz igazodóan. A fenntartói fókuszcsoportba az alapellátás részéről is meghívtunk egy szakembert az együttműködés összehangoltságának feltárása érdekében. Egy csoportos interjúfelvétel Budapesten, a Szilágyi Erzsébet Gyermekotthonban került megrendezésre, kettő pedig Debrecenben, a Hajdú-Bihar megyei szakemberek megszólításával. Minden beszélgetésben négy szakember vett részt. Az ellátástípus szerinti fókuszcsoportba egy hivatásos nevelőszülőt is meghívtunk, de elfoglaltsága miatt nem tudott jelen lenni, így ő írásban válaszolta meg a kérdéseket. Véleményét beépítettük az elemzésbe. A szakemberekkel készült egyéni és csoportos interjúkban arra kerestük a választ, hogy milyen ellátási célok azonosíthatók, melyek az egyes ellátások generális és specifikus elvei, hogyan történik a kapacitások tervezése, milyen döntési mechanizmusok határozzák meg a fejlesztéseket, továbbá, hogy az egyéni szükségletekre való reflektálás, családi és gyermeki kívánalmak érvényesítésének szakmai szempontjai hogyan értelmezhetők. Kerestük a választ arra, hogy a professzionális/kvázi-professzionális működésnek milyen ismérvei vannak, mit gondolnak a szakemberek, hogy a rendelkezésre álló módszertani anyagok, protokollok, szakmai szabályozók, sztenderdizációs anyagok mennyire épültek be a gyakorlati munkába. Igyekeztük körbejárni a *jó szülőség* kritériumait az állami szerepvállalás során.

Gyermekvédelmi szakellátással kapcsolatos attitűdök

Az attitűdkérdések⁴³ kapcsán elmondható, hogy a szakemberek úgy vélik, inkább tudatos a tervezés a gyermekvédelemben⁴⁴, (átlag 3,00) bár a struktúra fejlesztése inkább fiskális szempontok mentén

43 Négyfokú skálán lehetett jelölni az egyetértés fokát, ahol az 1-es volt a „nem ért egyet”, a 4-es pedig a „teljesen egyetért”. Ha a válaszok átlagát nézzük, azt lehet mondani, hogy a 2-es érték alatti kijelentésekkel inkább nem értettek egyet a válaszadók, míg a 2-es felettiekkel inkább egyet értettek.

történik (2,83), mint pusztán szakmai érvek (2,69) mentén. Az adatközlő intézmények vezetőinek véleménye szerint a nevelőszülői ellátás adekvát ellátási forma a 12 éven aluli gyermekek ellátására. Ezzel szemben a 12 éven felüli (2,61), valamint különleges és speciális szükségletű gyermekek és fiatalok ellátásában (2,59) az intézményes ellátások preferáltak inkább, és ugyanez a vélemény hangsúlyosabb a testvérpárok, testvérsorok elhelyezésénél is (2,66).

Többen értenek egyet azzal, hogy elő szokott olyan helyzet fordulni, amikor a gyermek szükségletei nem tudnak kielégülni az adott ellátásban, azaz nem a szükségletekhez igazodik az ellátás nyújtása (2,74), annak ellenére, hogy a többség úgy véli, a gyermekek kívánalmi az elsődlegesek a szolgáltatások nyújtásakor (2,83). Az egyik legproblémásabb terület a szakemberek szerint a fiatal felnőttek támogatási rendszere. Az utógondozói ellátás esetében a jelenlegi szabályozás helyett pozitívabbnak tartják a 24 éves kort az igénybe vétel felső határaként (3,33), mely a 2010-es törvényi módosításokkal csökkent 21 évre. 2014-től 22 év az igénybe vétel életkori határa, továbbra is kivétel ez alól a felsőfokon tanulók köre.

A szakemberek álláspontja szerint a gyermekjóléti alapellátás és a gyermekvédelmi szakellátás közötti együttműködés fejlesztendő (2,29).

Ami a központi kérdésünket illeti, az intézményvezetők véleménye szerint az állam inkább jó szülő, mint rossz (átlag: 2,6). A legkevésbé értettek egyet az intézményvezetők azzal, hogy a gyermekek szüleinek a kívánalmi lennének fontosak a szolgáltatás nyújtásakor, amely azonban a gyermekvédelem eszmeiségével ellentétes, a családdal való együttműködésnek a gondozási hely megválasztására is irányulnia kell, és a hazagondozás is megnehezül vagy ellehetetlenül a szülőkkel való kapcsolat támogatása és erősítése nélkül.

Gyermekvédelmi elvek

Különböző fogalmak jelentéséről kérdeztük az intézményvezetőket. A tisztázandó fogalmak közül a következőkben hármat emelünk ki: a védelem, a gyermekjólét elsőbbsége és a participáció fogalmakat.

A **védelemre** adott válaszokat 5 csoportba tudtuk rendezni:

1. A gyermek védelme (családjától, devianciáktól, önmagától) egyfajta biztonság nyújtását jelenti, ártalomcsökkentést, mely lehetőséget nyújt a gyermek személyiségfejlődésére: *„A gyermekvédelmi szakellátás célja a bekerülő kiskorúak védelme a vér szerinti családban ható olyan súlyos veszélyeztető tényezőkkel, körülményekkel szemben, melyek az alapellátás eszköztárával már nem kezelhetőek. Annak megakadályozása, hogy a*

44 A kutatás kvalitatív szakaszában kapott eredmények, valamint a Rubeus Egyesület (2013) kutatása ezt a vélekedést árnyalják.

gyermek kiszolgáltatott, áldozat, elkövető legyen, vagy deviáns személyiséggé váljon. Lehetőség biztosítása arra, hogy egészséges, kiegyensúlyozott személyiséggé váljon.”

2. A védelem jogi kategória is: *„Az ENSZ Gyermekjogi Charta értelmében a gyermekek mindenképp felett álló jogainak és érdekeinek védelme minden felnőtt kötelessége.”*

3. A védelem szakmai együttműködésként is értelmezett a válaszadók körében: *„A védelem (...) egy közös együttműködés minden érintett (alapellátó+szakellátó) jelzőrendszeri tag (védőnő, háziorvos, oktatási intézmény, stb) részéről.”*

4. A védelem szolgáltatások összességét is jelenti: *„A gyermek testi, érzelmi, értelmi, erkölcsi jólétét biztosító szolgáltatás nyújtása. Biztosított a gyermekek számára a rendszeres orvosi vizsgálat, gyógykezelés, egészséges életmódra törekvés, sportolási lehetőség; a neveltek oktatásának, felzárkóztatásának, tehetségének és képesség fejlesztésének; pszichés és mentálhigiénés gondozásának biztosítása.”*

5. A védelem az állam felelőssége és kötelezettsége: *„A szakellátásba került gyerekek az állam védelmére szorulnak. Az állam felelőssége, hogy segítsen olyan feltételeket teremteni, hogy a szolgáltatást ellátók a bekerült gyerekek védelmét jó minőségben tudják ellátni.”*

A **gyermekjólét elsőbbsége** az alapellátás keretében való gondozást jelenti a válaszadók szerint, azaz megfelelő szülői együttműködés mellett a hatósági intézkedések elmaradnak. *„A gyermekjóléti alapellátás a gyermek érdekeit védő speciális személyes, szociális szolgáltatás. Ha a szülő, gyermeket nevelő más személy saját döntése alapján együttműködik a gyermekjóléti szolgálat családgondozójával, eleget tesz a gyermek gondozásával, nevelésével összefüggő kötelezettségeinek, akkor nincs helye a hatósági intézkedés megtételének.”* A fogalom tisztázása során a szakemberek utaltak az alapellátás és a szakellátás közötti együttműködési problémákra is: volt, aki szerint az alapellátás nem működik megfelelően, mert a gyermekek túl későn kerülnek a szakellátás rendszerébe, mások megjegyezték, hogy a gyermekjóléti szolgálatok munkatársai félnek a klienseiktől, így nem is várható el tőlük a gyermek érdekeinek képviselete. *(„Sok esetben a gyermekjólét akadályoztatva van munkájának végzésében, mivel a területen dolgozó kollégák saját családjukat féltik a klienseiktől.”)* Néhány válaszadó a gyermekjólét elsőbbsége kapcsán a gyermek szükségleteire fókuszált, annak garantálására, hogy a gyermek gyermekként élhessen.

A gyermekjólét elsőbbségének elve és így a védelem elve azt jelenti, hogy a hatósági gyermekvédelmet minden esetben meg kell hogy előzze a valamennyi rászoruló gyermekre kiterjedő ellátórendszer működtetése, melynek igénybevétele önkéntes. A gyermeket a családból kiemelni csak akkor lehet, ha többoldalú támogatás ellenére a gyermeket veszélyeztető körülmények a családon belül nem szüntethetők meg. (Domszky 1999) A gyermekjólét elsőbbsége természetesen kötődik a legkorábbi beavatkozás elvéhez és a prevenció fontosságához is, melyet a szakemberek helyesen értelmeznek. Ugyanis ahhoz, hogy időben felismerjük a problémát és a megfelelő szakemberhez kerüljön a gyermek, naprakész információval kell rendelkezni. A jelzőrendszernek tagja minden személy és szolgáltató,

amely probléma esetén kapcsolatba kerül a gyermekkel és annak családjával. A prevenció szolgáltatásokra éppen a veszélyeztetettség megelőzése érdekében van szükség.

A **participáció** fogalmának értelmezése érdekes képet mutat. A válaszadók egyrészt helytelenül a munkatársak, másrészt helyesen, az ellátottak (gyermekek és fiatalok) döntésekbe való bevonását értették a fogalom alatt: „Egyrészt a munkatársak részvétele a döntési folyamatokban, másrészt a „semmit róluk, nélkülük -elv” érvényesítésével az ellátottak képességeik, életkoruk szerinti bevonása azokba a kérdésekbe, melyek őket érintik.” „A gyermekek a Diákönkormányzatban az otthongyűlésen, a csoportgyűlésen az őket érintő kérdéseket megvitatják, és döntéseket hoznak.” Több esetben fordult elő azonban, hogy a fogalom jelentésével nem voltak tisztában a vezetők, keverték a partnerséggel, vagy oda nem illő válaszokat adtak. (pl. „Egyenlő bánásmód, de ha szükséges, akkor még több odafigyelés, ráfigyelés a családra. Megkeresni azokat a lehetőségeket, ami segíti a családot, támogatni a megoldásban, de nem helyette megoldani a problémát.” vagy „Részt veszünk a gyermek és a család, valamint a közvetlen környezet és a település életében.”)

A részvétel azt jelenti, hogy a gyermek életkorától és fejlettségétől függően a legteljesebben részt vesz az őt érintő döntések, szolgáltatások megtervezésében, teljesítésében és értékelésében. (Gyermekotthoni ellátás protokollja, 2011)

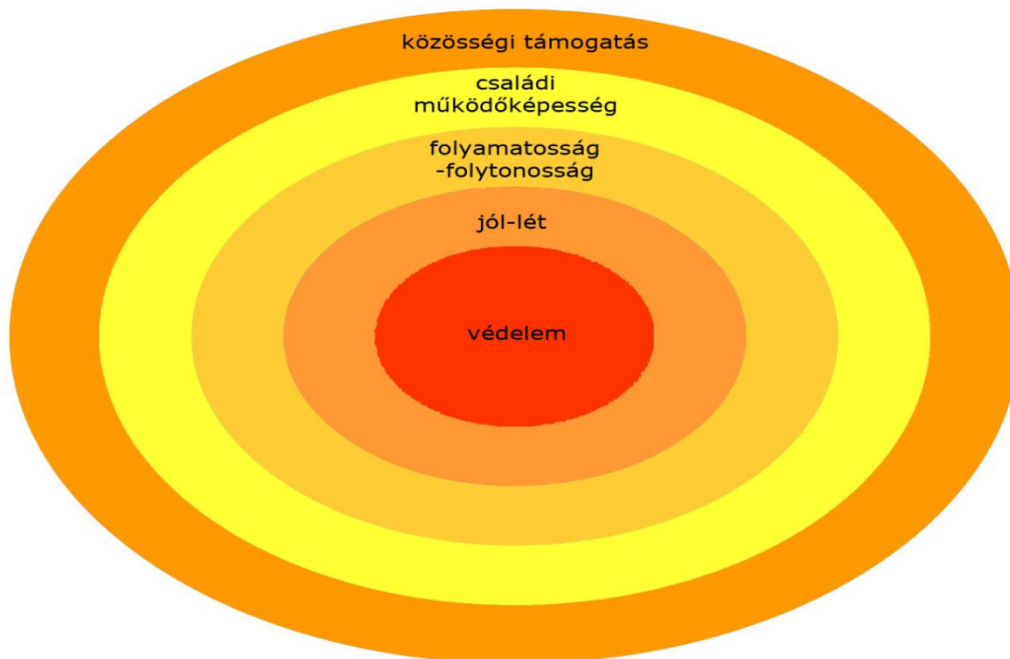
Trocme (1999) szerint a családi működésre fókuszáló, gyermekeket célzó intervenciók és a gyermek működésére fókuszáló, családszintű intervenciók között különbséget kell tenni. Amennyiben egy korszerű gyermekkor-politikában (mely véleményem szerint egyesíti a gyermekjóléti politikát és a gyermekvédelmi politikák, lásd bővebben: Rácz 2012) gondolkozunk, akkor a gyermek biztonságának garantálásától, azaz a védelem⁴⁵ területétől a közösségi támogatásokig kell haladni.⁴⁶ Ez a modell egy többdimenziós keretrendszert jelöl, mely figyelembe veszi a gyermek azonnali szükségét a védelemre, a hosszú távú igényeit egy biztonságot és szeretet nyújtó otthonra, és mérlegeli a szülők lehetőségeit és azt, hogy a pszichoszociális környezetükben, azaz a támogató közösségi környezetben milyen erőforrások aknázhatók ki. Az 1. számú ábra egyfajta hierarchikus rendben mutatja a célokat, melyben csak egy szűk szegmens a védelem területe. A gyermekvédelemben vannak és lesznek is olyan helyzetek (ebben az esetben a családi működésre fókuszáló, gyermekeket célzó intervenciókról van szó), amikor a védelemnek elsőbbsége lesz azokkal a támogatásokkal, amelyek a családi autonómiába kevésbé avatkoznak be, és lesznek olyan helyzetek is, amikor minden segítség ellenére sem tartható a gyermek a családban, a szakellátás valamely ellátása/intézménye nyújt számára biztonságot.

45Trocme (1999) a védelem fogalmát az abúzustól és az elhanyagolástól való védelemre használja.

46Az Etikai Kódex szerint is a gyermekvédelmi szakembereknek közre kell működniük többek között „a gyermekkor-politika, gyermekvédelmi politika fejlesztésében, a problémák okainak elemzésében, új vagy jobb struktúra kialakításában”. (FICE 2007: 28§)

MacLaurin (1998) szerint annak ellenére, hogy egy gyermek otthonról való kiemelése bomlasztó és potenciálisan traumát okozó beavatkozás, kényszerű megoldás, hiszen a gyermek otthoni gondozásának biztosítása nem adekvát módon történik, nem tekinthető sem pozitív, sem negatív eseménynek. A gondozás és állandóság folytonosságát kell vizsgálni a rendszer oldaláról, pl. a kanadai gyakorlat egy hármas kulcsindikátort használ: vizsgálják az áthelyezés arányát, az áthelyezés történetét és az állandóságot. Trocmé (1999) éppen ezért érvel amellett is, hogy – mivel a versengő alapelvek (védelem, családi autonómiát legkevésbé sértő beavatkozás, gyermek legjobb érdeke) ütköznek egymással a gyakorlatban, így a gyermekvédelmi siker értelmezése is eltérő az egyes elvek gyakorlati alkalmazása során – egy összetett, több dimenziós mérési módszert szükséges kidolgozni. Az 1. számú ábrán bemutatott modellben azt láthatjuk – mivel az intervenciók egyértelműen a gyermekre irányulnak, de nem rekesztik ki a családot, számolnak a belső és külső erőforrásokkal –, hogy a gyermek kívánalmái a legfontosabbak, de a szülők igényei is jelen vannak, szemben a hazai szakemberek gondolkodásától. A participáció, mint érték, és mint gyermekvédelmi elv minden szintjén jelen van a modellnek. Szilvási (2006) integráló beavatkozásoknak nevez minden olyan intervenciót, amely erősíti a családi kommunikációt, növeli coping kapacitásukat és a családi egység védelmét, egyben tartását célozza. Deintegráló az az intervenció, amely a családi kapcsolatokat bomlasztja, bizonytalanná, bizalmatlanná teszi a klienseket. Megjegyzendő azonban, hogy Kelley modellje (idézi: Szöllősi 2003) a gyermekekre irányuló közcselekvések jellegét vizsgálja, azaz, hogy valamely kielégítetlen szükségletre vagy egy felmerült problémára reagálnak-e a beavatkozások (szükséglet- vagy problémaorientált beavatkozások), valamint, hogy ez egy normális/kivételes élethelyzethez kötődik-e. Ebben az értelemben az állam meghatározza, hogy milyen döntések meghozatalát nem bízta a szülőre. Ez nem zárja ki, hogy pl. egy problémaorientált kivételes mezőbe sorolt beavatkozás (szakellátás teljes rendszere) ne épülhetne a Szilvási (2006) által integratívnak definiált támogatásokra. Kerecsi (1996) segítőkész-támogató vagy ellenőrző-büntető jellegű beavatkozásokat különít el.

1. számú ábra: A családi működésre fókuszáló, gyermekeket célzó intervenciók értelmezésének többdimenziós keretrendszere

Forrás: Trocmé (1999: 46)

A gyermekvédelmi szakellátás aktuális kihívásai

A kutatás kvalitatív szakaszában kapott eredmények alapján a gyermekvédelmi rendszer működtetésében alkalmazott alapvető döntési mechanizmusok elemzése és értékelése kapcsán a megkérdezett szakemberek többsége kitért rá, hogy bár sok területen a részletesen szabályozott, pontosan előírt döntési struktúrák adottak, azok alkalmazásában jelentős problémákat okoz, hogy bizonyos alapvetések nem megfelelően tisztázottak, jelentéstartalmuk nem teljesen egyértelmű a folyamatokat alkalmazók számára. Például a családból történő kiemelés folyamatának központi alapfogalma, a veszélyeztettség is olyan szakmailag nem tökéletesen definiált tartalommal bíró rendszerem, mely a szakszerű és kiszámítható eljárásvezetést lehetetleníti el. „Nagyon régóta adós a gyermekvédelem azzal, hogy a veszélyeztettség, mint olyan (...) egy elég önkényes, helyben eldöntött fogalom. Annyit ír csak le a törvény, hogy abban az esetben, ha veszélyeztetett a gyerek (...) akkor a gyermekvédelemnek közbe kell avatkoznia. Számtalan esetből látjuk, hogy van, ahol akkor se avatkozik be, amikor a gyerek konkrétan ében hal, (...) a fényevő esetre utalok, ahol el voltak bizonytalanodva a szakemberek, hogy lehetséges-e a beavatkozás (...) Más esetben azt látjuk, hogy különösen hátrányos helyzetű, vagy kiszolgáltatott csoportok gyerekeinél (...) nagyon gyorsan döntenek úgy, hogy a családtól elkerüljenek a gyerekek.”

Széles körben ismert és alkalmazott Maslow (1987) személyiség- és szükségletelmélete. A gyermekvédelem terén (annak legszélesebb és szűkebb értelmében) egyértelmű, hogy a gyermekek esetében a felnőtt társadalomnak és a segítő intézményeknek, különböző szolgáltatásoknak a gyermeki jogok védelme érdekében a szükségletek mind a hét típusának – fiziológiai, biztonság iránti, valahová tartozás és szeretet iránti, megbecsülés iránti, kognitív jellegű, esztétikai és az önmegvalósítás szükséglete – kielégülését kell szolgálnia. Maslow elmélete szerint a magasabb rendű szükségletek kielégítésének az a feltétele, hogy az alacsonyabb szintű szükségletek is kielégüljenek. A gyermeki szükséglet szintjét az határozza meg, hogy ha a gyermek veszélyeztető körülményeknek van kitéve közvetlen környezetében, a család mennyire képes elhárítani ezt a veszélyt, és ehhez milyen támogatások biztosítottak az állam részéről. (Unicef 2007) Bradshaw 4 féle szükségletet különít el: 1) normatív szükségletek (egy norma alapján meghatározott szükséglet), 2) komparatív szükségletek (különböző csoportok szükséglet kielégítésének elemzése), 3) szubjektív szükséglet (ahogy az egyének érzik magukat, azaz a szükségletérzet) és 4) explicit szükséglet (kifejezésre juttatott szükséglet). (idézi: Tausz 2006: 6-7). „Bradshawnál a szükséglet többdimenziós, társadalmi természetű, relatív és értékítéleten alapul, s fontos különbséget tesz azok között a szükségletek között, amelyeket az egyén érzékel és amelyeket a szakemberek definiálnak.” (Tausz 2006: 7) Gyermekvédelmi szempontból ez annyit jelent, hogy kell, hogy legyenek meghatározott sztemderdek alapján definiált és kielégítendő szükségletek, de nem szabad figyelmen hagyni az elsődleges és a másodlagos célcsoport szubjektív és explicit szükségleteit. Ezen utóbbi szükségletek artikulációja szintén a participáció és a partnerség elvének gyakorlatban való megjelenését támogatja.

Trocméhoz (1999) hasonlóan Makrinotti szerint is problémát jelent, hogy a gyermekekkel kapcsolatos politikák alá vannak rendelve más politikáknak, ami azt jelenti, hogy a gyermekkor beolvad a család intézményébe és így nem függetleníthetőek a gyermek szükségletei a család szükségleteitől. (idézi: Tausz 2006: 14-15). Ebben a sajátos hatalmi hierarchiában a gyermekek láthatatlanná válhatnak, azaz nem jelennek meg önálló, teljes értékű személyekként, a szükségleteik – annak ellenére, hogy minden emberi szükséglet individuális – családívá válnak. Ez azt is jelenti, hogy nem jelennek meg társadalmi csoportként, önálló társadalmi entitásként. A gyermek fogalma pedig nem csak egy életkori kategóriát jelöl (0-18 évesek köre), hanem egy társadalmi csoportot is, amely sokféle jellegzetességet hordoz, így a védelmük is sokféle és sokirányú kell legyen. (Domszky 1999)

Az interjúk során megkérdezett szakemberek véleménye szerint komoly problémaként fogalmazódik meg, hogy a rendszer működése nem képes megfelelően differenciált válaszokat adni a rendszerben lévő gyermekek igényeinek összetettségére. Így például nehezen kezelhető az a helyzet, hogy a gyermekvédelemben lévők között messze felülreprezentált a fogyatékkal élők aránya a teljes

populációhoz képest (a teljes népességre vetített 5,7%-os arány⁴⁷ a gyermekvédelemben becsült adat szerint a 0-18 éves korosztályon belül 20-25%⁴⁸), és komoly kihívást jelent az is, hogy az utóbbi években markánsan emelkedett a rendszerben maradó fiatal felnőttek száma is. Külön is kiemelendő a speciális szükségletű gyermekek számának rendkívül magas száma, amely csoportba tartozó gyermekek problémái még erősen tipizálva is rendkívül összetett képet mutatnak. E tényező kezelésére a szakma csak egy igen vázlatos struktúrával van felkészítve, ami szükségszerűen ahhoz vezet, hogy igen nagy számban nem a megfelelő szolgáltatások állnak rendelkezésre a gondozottak ellátásában. (Szikulai 2006; A speciális Ellátás Módszertani Munkacsoportjának Tanulmánya a Speciális Ellátásról 2011; Rákó 2010)

A normál szükségletűként rendszerbe kerülő gyermekek esetében is egyre kevésbé értelmezhető az ő státuszuk a speciális és a különleges státusztól mereven elkülöníthetően. *„Egyre több speciális gyermekünk van. A speciális szükséglet nagyon egyszerű a jogszabály meghatározása szerint (...) Az egyik (...) az a pszichés problémák köre. Ez sajnos túl tág, mert ebbe az egyszerű depressziótól, a nagyon komoly pszichiátriai kórképig minden belefér. (...) Itt vannak depresszióval, szorongással küzdő gyerekek (...) mondjuk ez egy súlyos kórkép, de messze nem olyan súlyos, mint amikor egy gyermekről ugyan nem kimondottan, de nagykorúsága után valószínűleg azt fogják mondani, hogy skizofrén.”* A legfontosabb probléma tehát, hogy jellemzően nem a gyermek szükséglete, hanem az elérhető férőhely a meghatározó a rendszerbe kerülő gyermek elhelyezésekor. Azaz a finanszírozási szempontok felülírják a szakmai szempontokat. *„Idealisztikus helyzet, nagyon ritka (nyilván a gyerekhez nézünk gondozási helyet, ez egyértelmű), de a legtöbb esetben az van, hogy a férőhely határozza meg az elhelyezést. Ott viszont a szolgáltatásokkal kell sokszor azt megoldani, amit egyébként az elhelyezéssel kellett volna, mert az elhelyezéssel jöttek volna a segítségnyújtások is.”* Ugyanezt támasztja alá a Rubeus Egyesület (2013) kutatása is, mely szerint a férőhelyek tervezése esetleges, az ellátások kiépültsége jelentős regionális különbségeket mutat, így például területileg más-más problémák válnak gyermekvédelmi problémává. Molnár László a fővárosi tapasztalatok alapján egyértelműsíti, hogy: *„Egy nagy rendszer működtetőjének sohasem tanácsos a gondozottak, a gyermekek legjobb érdekét érvényre juttatni hivatott szakmai munkát alárendelnie „magasabb szempontoknak”. Azaz, a gazdálkodás és működtetés olyan mértékig ésszerűsíthető, amely mérték a fenti érdek sérelme nélkül valósítható meg. Mindenkor objektív elemzésekre kell építeni a szükségletalapú tervezést.”* (Molnár 2013: 105)

47 2001. évi népszámlálás adatai szerint 577 ezer fogyatékos ember élt Magyarországon, a népesség 5,7 százaléka. A 0-14 éves korcsoporton belül a fogyatékosok aránya 1,7%. http://www.nepszamlalas2001.hu/hun/kotetek/12/12_2_ert.pdf (utolsó letöltés: 2014. 01.20.)

48 Csurgó Bernadett – Rác Andrea (2009): Gyermekvédelmi gondozási háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő fiatal felnőttek helyzetének vizsgálata Merre visz az út a gyermekvédelemből? Rubeus Egyesület, Budapest http://rubeus.hu/wp-content/uploads/2013/09/24092_merre_visz_az_ut_a_gyermekvedelembol.pdf (utolsó letöltés: 2014. 01.20.)

A gondozási helyek elégtelen száma, illetve a hozzájuk rendelt szakmai szolgáltatási tartalomnak a szükségletekhez képest nem megfelelő mértékű és differenciáltságú volta az utógondozói ellátás területén is jelentkezik, ahol a rendszerből koruk miatt kikerülő fiatalok esetében mind az utógondozói otthonba helyezés, mind a korábbi gondozási helyen tartás problematikus a megfelelő szakmai segítségnyújtás rendelkezésre állásának hiányában. (lásd erről bővebben pl.: Szikulai 2004; Rácz 2012) A másik terület, ahol a gondozási helyek mennyiségi és minőségi korlátai rendszerint kikerülhetetlen akadályokat jelentenek, az a testvérsorok elhelyezése. A megkérdezettek véleménye megegyezik abban, hogy ez a gyermekvédelmi gyakorlat azon területe, ahol az alapelvek alkalmazásában a legtöbbször keletkezik feszültség. Hosszabb testvérsorok elhelyezésénél szinte törvényszerű, hogy vagy a szükségleteknek megfelelő ellátás nyújtása, vagy a testvérek együttes elhelyezése nem tud megvalósulni. Fontos szempontnak tartják a megkérdezett szakemberek, hogy erre a típusú problémára a nevelőszülői elhelyezés természetéből adódóan nem is fog tudni megfelelő választ adni, hosszú távon tehát mindenképpen az intézményes ellátórendszer segítségével kell megoldást kidolgozni. Ezt támasztja alá a kutatás kérdőíves szakaszában kapott válasz is, miszerint jellemzően az intézményes ellátás képes nemcsak a különleges és speciális igények kezelésére, de a testvérsorok elhelyezésére is. Ez természetesen abból is ered, hogy kevés nevelőszülő vállal olyan gyermeket, akinek a szüksége miatt további szolgáltatásokra, rendszeres kezelésekre van szüksége.

A gyermekvédelmi szakellátásban dolgozók egyfajta szakmai identitásválságról beszélnek, kérdéses számukra, hogy pedagógiai vagy inkább szociális munkát végeznek. (Rácz 2006) A nevelőmunkában fontos a tanulmányok támogatása, az önálló életre való felkészítés, a családi és tágabb értelemben a társadalmi együttélésre való nevelés, de a gyakorlatban nincs egy egységesen kidolgozott módszertan, amely ezen célok megvalósulását szolgálja. (Herczog 2001; Szikulai 2006; Józsa 2007) A megkérdezett, intézményes ellátásban dolgozó szakemberek tapasztalata szerint általános jelenség, hogy a lakásotthonok működtetéséhez szükséges, nem pedagógiai, gondozási jellegű munkákat is a gyermekvédelmi szakemberek kénytelenek végezni a kisegítő személyzet foglalkoztatásának finanszírozhatatlansága miatt. A háztartási munkákra, gyermekkíséretre, adminisztrációra fordított idő és energia az ellátás szakmai tartalmának színvonalcsökkenését eredményezi. Ugyancsak a pedagógiai munka háttérbe szorulásához vezet, hogy a lakásotthonok infrastrukturális kialakítása és a férőhelyek típusok szerinti összetétele számos esetben nincs tekintettel az egyes funkciók ellátásához rendelt emberi erőforrás szabta lehetőségekre. *„Semmilyen kiszolgáló, segítő személyzet, vagy segítő része nincsen a gyerekotthonnak. Ahogy a régi rendszerben volt a betegszoba, a konyha, egy sor ilyen dolog, ez mind nincs. (...) Nagyon erős terhelés alatt vannak a kollégák, minden dolog ott történik, ami a gyerekkel kapcsolatos, a 150 m² takarításától, a mosás, az orvoshoz vivés, a számlák rendezése, az adminisztráció. Nagyon sokszor van, hogy 12 órában egyedül vannak a gyerekekkel, 3 szint van a házban, heterogén összetételű csoport, nehéz személyiségállapotú gyerekek, kicsik-nagyok. Közben enni kell, főzni kell, ruházkodni kell, takarítani kell, és akkor még programot is csináljunk a gyerekeknek.*

Szóval szerintem emberfeletti az egész. (...) Mi pedagógusok vagyunk, de ilyenekkel foglalkozunk, napi nem tudom hány órában, és a gyerekektől veszi el az időt, és ez nem biztos, hogy megéri.” Miközben azt várjuk el a szakemberektől, hogy olyan emberi tulajdonságokkal rendelkezzenek, mint elhivatottság, gyermekszeretet, alkalmazkodó képesség, valamint olyan szakmai alapú készségekkel, mint empátia, együttműködési készség, szakmai tudatosság. (Domszky 2004) Természetesen a nevelőszülők esetében is fontos kívánalom a szakmai kompetencia megléte.

A nevelőszülői ellátás kapcsán több szakember is kifejti, hogy a differenciált szakmai segítség lényegesen nehezebben érhető el ebben az ellátási formában, ami komoly nehézségeket okoz. Ezt az aspektust súlyozottan szükséges figyelembe venni a rendszer fejlesztésén való gondolkodásban, hiszen a megfelelő szakmai segítség elmaradása legalább akkora gondokat eredményezhet, mint amennyire kedvező hatása a könnyen kialakítható személyes kötődés, a személyiségfejlődésre nézve rendkívül kedvező valóságos családi kontextus megléte. *„A szakellátásban lévő szakemberek, de a pedagógusok is panaszkodnak, hogy a gyerekek nagyon nem jó állapotban vannak. Pszichésen, mentálisan, egészségileg, fizikailag stb. (...) A gyerekek otthonban lévő gyerekeknek legalább szakemberek segítenek abban, hogy a hátrányaikat ledolgozzák, hogy a nehézségeiket feldolgozzák, hogy a mentális állapotukat valamilyen módon helyrehozzák. Nevelőszülőnél nincsen ilyen lehetőség, a nevelőszülőnek az a lehetősége van, hogy a lakóhelye szerinti illetékes pedagógiai szakszolgáltatóhoz, vagy egészségügyi szakszolgáltatóhoz forduljon, ami, ha feltesszük, hogy a nevelőszülők hátrányos helyzetű településeken vannak nagyrészt, hát, hézagosan állnak a rendelkezésre.”* A nevelőszülői ellátási forma 2014. évtől való előtérbe helyezésével kapcsolatban a megkérdezettek többsége szerint valós kockázat, hogy a fejlesztésben inkább helyeződik a hangsúly a mennyiségre a minőség rovására. A nevelőszülők jellemzően alacsony iskolai végzettségűek, alacsony társadalmi státuszúak. (Rákó - Szabóné-Bagdács 2011; Rácz 2012) A nevelőszülőktől intézménybe való visszakerülésre a legtöbb esetben kamaszkorban kerül sor, éppen ezért a jelenlegi gyermekvédelmi fejlesztéseket érdemes lenne a szakellátásba kerülő gyermekek szükségletei és az ellátási tartalmak, a rendelkezésre álló erőforrások oldaláról is végiggondolni (Vida 2001). A nevelőszülői hivatás egy rendkívül nehéz, komoly felkészültséget és számos speciális személyiségvonás meglétét feltételező feladat. A megkérdezett szakemberek azonban úgy vélik, hogy az új rendszer nem tartalmaz elég gátat a pusztán megélhetési cézzal feladatot vállaló nevelőszülők beáramlása ellen. Ezt a képzés és kiválasztás színvonalának és kritériumrendszerének emelésével, szigorításával lehetne megtámogatni. *„Fejlesztjük a nevelőszülői hálózatot, az elhelyezési osztályon figyelnek arra, hogy 12 év alatti gyerek ne kerüljön lakásotthonba. Képezzük a nevelőszülőket, és mi a feltétele? 8 általános iskolai végzettsége legyen, a lakókönyve rendezett legyen, ne legyen krónikus betegsége. Nagyon sok gyermekem van a megyében, aki olyan nevelőszülőhöz került, akinek 8 általános a végzettsége. Szembekerülök azokkal a problémákkal, hogy minek tanuljon a gyerek? Nem látom azt a fajta minőségi nevelőszülő kiképzést, ahol a gyerek megkapja azt az ingert, hogy a társadalom hasznos tagja legyen.”*

Fontos azt is kiemelni, hogy a vér szerinti szülők jelentős hányadánál komoly ellenérzések fogalmazódnak meg ezzel a nevelőszülői ellátási formával kapcsolatban. Ennek egyrészt a megfelelő tájékozottság hiánya, téves információkra alapuló prekonceptiók megléte az oka, másfelől az a nem teljesen alaptalan félelem, hogy az intézményes ellátással szemben a nevelőszülői elhelyezéssel sokkal nagyobb az esélye, hogy a vér szerinti családdal jelentősen meggyengül az érzelmi kapcsolat. *„Érzelmi feltékenység van, érzelmi rivalizálás. Ha bekerül egy lakásotthonba, ahol öt felnőtt van, és váltják egymást, és ez a munkahelyük, az nem az a család, amibe az enyémből bekerülnek az én gyerekeim, és az a nevelő anyuka az én helyembe fog lépni, az a nevelő apuka az én helyembe fog lépni, és majd meg fogom hallani, hogy őt fogja anyának hívni, és nem engem.”* A szülői kívánalmak azonban sajnos kevésbé hangsúlyosak a gyermekvédelemben, mint ahogy ezt a kérdőíves kutatási szakaszban is láthattuk.

A vér szerinti családdal létrejövő kapcsolattartások dilemmákkal terhelt helyzetek, sok indulatot és feszültséget generálhatnak: *„érintettekben ott feszül a harag a „rendszer” ellen, az elkeseredettség, a csalódottság, düh. Mindezek az érzések sok esetben a kapcsolattartást biztosító, ott jelen lévő munkatársakra vetülnek ki.”* (Szabolcsi 2013: 95) A megkérdezett szakemberek mindegyike egyetért abban, hogy a vér szerinti szülőkkel való kapcsolattartás, különösen az érzelmi kötődések ápolása, szükség esetén újraképzése és megtartása rendkívül fontos a gyermek nevelkedése, személyiségének formálódása, és hangsúlyozottan a rendszerből való kikerülése utáni életkörülményeinek megalapozása szempontjából. Szükséges annak tisztázása, hogy a két ellátási forma sajátosságaiból fakadóan mi az egyik és mi a másik előnye és hátránya. (Józsa 2005) A nevelőszülői elhelyezésnél mindenképpen számolni kell azzal, hogy a gyermek megéli többek között az átmenetiséget, feltételeltséget, a kettős hovatartozás élményét. Az intézményes ellátásban a hospitalizációs ártalmakat vagy pl. a rivalizációt, bűnbakképzést sorolhatjuk az ártalmak közé (Kálmánchey 2001)

Vélemények a korporált szülőség minőségéről

A jól működő korporált szülői szerepvállalás kapcsán Hart és Williams (2008) szerint megkerülhetetlen annak tisztázása, hogy kiépültek-e a megfelelő struktúrák és rendszerek annak érdekében, hogy az állam vagy a képviselői eljáró szervek és személyek hatékonyan el tudják látni szakmai feladataikat, melyekről feltételezett, hogy egyértelműek és jól körülírtak. Fontos annak érdemi tisztázása, hogy melyek a jelenlegi és tervezett kormányzati elvárások a gondozásban élők és a gondozást elhagyó gyermekek számára nyújtott szolgáltatások terén. Megvan-e a szakembereknek a tudása a feladat ellátásához és képesek-e meghallgatni a gondozott gyermek és a gondozásból kikerült fiatal véleményét, valamint a szüleikét, azaz képesek-e a participáció és a partnerség elvét alkalmazni a beavatkozások során.

Mind a kvantitatív, mind a kvalitatív kutatási szakaszban feltettük a kérdést, hogy *melyek lennének azok a kritériumok, amelyek azt eredményezhetnék, hogy az állam jó szülő legyen.* A kérdőíves kutatás eredményei alapján a válaszokat csoportosítva el lehet különíteni az ellátottra és szüleire vonatkozó, a szakemberekre irányuló és a rendszerre célzó javaslatokat.

Az ellátottak és a szüleik vonatkozásában felmerült a családok általános segítése, hogy eleve ne kerüljön sor a kiemelésre (családgondozás, munkalehetőség a szülőnek, szülői szerepre nevelés, szocializációs minták stb.) Fontos lenne a prevenciós szolgáltatások fejlesztése és az intenzív családmegtartó támogatások kiépítése. A szülői kompetencia megerősítése azt jelenti az integratív beavatkozások jegyében, hogy a szülő rendelkezik majd olyan képességekkel és ismeretekkel, amelyek a gyermek biztonságát és egészséges fejlődését szolgálják. A rendszerből kilépő fiatal felnőttek tudását nem érzik piacképesnek a válaszadók, így többen felvetették, hogy munkaerő-piaci ismereteket is kellene nekik oktatni, illetve segíteni az elhelyezkedésüket, lakáshoz jutásukat, családalapításukat, szülővé válásukat.⁴⁹

A szakemberek alapképzését, az újszerű tudásokat nyújtó továbbképzéseket fontosnak tartanak, valamint a külföldi minták megismerését, hazai és nemzetközi tanulmányokat, jó gyakorlatok egymás közti megosztását, és a tehermentesülés biztosítását. Jelenleg nincs olyan képzés, amely kifejezetten a gyermekvédelem számára képezne szakembereket. A szociális szakemberek pedagógiai felkészültség hiányában, a pedagógus végzettségűek szociális képzés hiányában nem lehetnek teljesen adekvát tudással felvértezve gyermekvédelmi területen.

Többen megemlítették, hogy alacsony a gyermekvédelem presztízse, a szakemberek alulfizetettek, így nehéz tőlük motiváltságot elvárni. A gyermekvédelmi szakemberek munkájával nincsenek tisztában a társadalom tagjai, egyrészt a munka összetettsége miatt nehéz erről hiteles képet adni, másrészt a sztereotíp gondolkodás miatt a társadalom szemében „deviánsokkal” foglalkozók maguk is „deviánsok”. (Domszky 1999) Banks (2012) a szociális munka kapcsán fogalmazza meg Johnson nyomán, hogy a szociális segítség az „állam által közvetített szakma”, amely ellentmondásokra és társadalmi ambivalenciákra épül. Kifejeződik benne a társadalom önzetlensége az ellátások és szolgáltatások nyújtása által és a kontrollfunkciók által a társadalmi normák érvényesítésének követelménye. A szociális munkások kirekesztett, elnyomott emberként (mivel olyan személyekről gondoskodnak, akik nem érdemlik meg a segítséget) és kizsákmányoló, zsarnoki személyként is tekintenek rájuk (mert túl nagy hatalommal vannak felruházva az egyénnel és családokkal szemben).

49 Például ezeket a tudásokat kívánják szolgálni a TÁMOP-os forrásból, 2013-2014-ben megvalósuló, innovatív tudástartalomra és szemléletre építő képzések is.

A kutatás során megkérdezett szakemberek a gyermekvédelmi rendszerre vonatkozó fejlesztésekben gondolkodva nem tartják helyesnek, hogy a pénzügyi szempontok döntetnek a szakmaiak helyett, eleve a finanszírozás nem elégséges a feladatellátáshoz. Megfogalmazódott a szakemberek döntéshozatalában való aktívabb bevonása is, pl. a jogszabályok módosításakor nagyobb szerepet szánának a szakma véleményének. Ahogy az interjúk tanúságai is alátámasztják, a rendszer fejlesztésében széleskörű konszenzusra épülő döntésekre lenne szükség, és éppen a konstruktív értelemben vett partnerség hiányzik. A rendszer különböző szintjein dolgozók, bizonyos esetekben akár a gyermekek bevonása a fejlesztések előkészítésébe rendszerint elmarad. *„Jól működhetne a benne dolgozó emberektől. Hogy ők megélik-e azt, hogy mi működik rajtuk. Egy gyerekefelügyelőn, aki könnyen mondja, hogy én csak egy gyerekefelügyelő vagyok a hierarchiában. Vagy a nevelőszülő, hogy én csak egy nevelőszülő vagyok, van még a tanácsadó, van még a hálózatvezető, van még a TEGYESZ, majd ők megmondják, hogy mit csináljak. (...) Nem, mindenkinek irtó nagy felelőssége van ebben, mindegy, hogy milyen szereplője a történetnek. (...) Sokszor csak barkácsolás folyik a gyerekevédelemben, nem végiggondolás.”* Megfogalmazódott tehát annak az igénye, hogy a szakemberek szakemberként jelenjenek meg a gyermekvédelem döntéshozói előtt is, ne csak kiegészítő, végrehajtó személyzet tagjaiként. Legyen egyértelmű, hogy a gyermekvédelem széles értelmében olyan szervezett beavatkozásokat, azaz intézményi struktúrákat és benne dolgozó szakemberek közösségét, a posztmodern társadalmi kihívásokhoz igazodó nevelési és gondozási módszertant jelöl, amelyek a családon belül vagy azon kívül segítik a gyermeki szükségletek kielégítését (bradshaw-i értelemben a normatív, a szubjektív és az explicit szükségleteket egyaránt) és hozzájárulnak a gyermeki jogok maradéktalan védelméhez. Domszky (1999) megfogalmazásában ez azt is jelenti, hogy egy olyan összetett tevékenységről van szó, amely ahhoz járul hozzá, hogy a gyermekkorú társadalmi tagok kielégíthessék életük fenntartásához és a társadalmi érvényesüléshez nélkülözhetetlen szükségleteiket. Azaz, hogy a gyermekek társadalmi helyzetű, családi állástól függetlenül úgy érezhessék, hogy jó gyermeknek lenni egy adott társadalomban.

Az egyéni és csoportos interjúk keretében megkérdezett szakemberek egybehangzó véleménye szerint megállapítható, hogy az esetek döntő többségében akár az intézményes ellátás, akár a nevelőszülői elhelyezés jobb körülményeket, biztonságosabb gyermekkorot jelent a gondozásba vett gyermek számára, mint ha nem történik meg a kiemelés. Ugyanakkor a kimeneti mutatókat vizsgálva legtöbbször arra a megállapításra jutnak, hogy a rendszer működésének eredményessége (iskolai előremenetelt, rendszerből kikerülő társadalmi integrációjának sikerességét vizsgálva) messze elmarad attól a szinttől, ami a rendszer működésére fordított anyagi és emberi erőforrások tükrében elvárható lenne. Például a továbbtanulási mutatók semmivel nem jobbak a gondoskodásba vett gyermekek körében, mintha megmaradtak volna hátrányos helyzetű családjaikban. (Rác 2012; Rác 2013). Éppen ezért fel kell tennünk a kérdést, hogy a szakmai szerteszét és a hatékonyságvizsgálatok, a monitoring rendszerek alkalmazása korlátot vagy szabadságot jelent-e a szakemberek számára.

Sztenderdizált munkafolyamatok: korlát vagy szabadság?

A gyermekvédelemben – az ENSZ Gyermek jogairól szóló Egyezményben foglaltak alapján – az egyik legfontosabb feladat az elszámoltathatóság biztosítása, hogy egyértelmű legyen, a gyermekekre irányuló beavatkozások elérték-e a céljukat, azaz, hogy jobb-e a gyermekeknek attól, hogy a gyermekvédelmi szakemberek segítséget nyújtanak – feltételezve, hogy integratív módon avatkoztak be a családi autonómiába. A mainstream gyermekvédelemben elvárás, hogy a szolgáltatási folyamat egésze jól dokumentált legyen, az adott szolgáltató rögzítse a bemeneti és kimeneti mutatókat, a kitűzött és elért célokat. Legyen átlátható, hogyan járulhatnak hozzá a szakemberek, hogy a családi egység megmaradjon, valamint ennek sikertelensége esetén, milyen szükséges lépéseket kell tenni, hogy a család újraegyesülhessen, vagy a fiatal felnőtt kilépve a gyermekvédelem rendszeréből ne legyen a jóléti ellátások függője. (Tomison 2002; Gordon 2000; Fluke - Wulczyn 2010)

A hatékonyságmérés, kockázatelemzés számos veszélyt is magában rejt. Mivel a gyermekvédelemben minden eset összetett, komplex módszertan szükséges az eredmények méréséhez. Nem szabad hagyni, hogy a szakember ebben a folyamatban magára maradjon és a módszert kizárólag a bürokrácia eszközének tekintse, mint ahogy erről kutatási eredményeink kapcsán még ejtünk szót. A hatékonyságelemzés egyik hosszú távú céljának az tekinthető, hogy az esemény-alapú megközelítést felválthatja a kockázat-alapú megközelítés, amely a napi szintű működéstől elvezet a rendszerszintű működéshez – a szakemberek nem csak a napi rutinokban gondolkoznak majd, hanem képesek lesznek a rendszer hatásait végiggondolni – és így az esetvitelben a kollektív bölcsességek helyett a professzionalitás lesz a mérvadó. Mint ahogy figyelembe kell venni azt is, hogy a gyermekvédelem más alrendszerekkel, mint oktatás, egészségügy, kultúra is kapcsolatban áll, valamint hogy a szociálpolitika rendszerére hatással vannak a társadalmi-gazdasági folyamatok. (Domszky 1999; Fluke - Wulczyn 2010; Love 1998)

Sajnálatos módon hazánkban mind a szociális, mind a gyermekvédelmi területen hiányoznak a különböző eljárások, programok, intézkedések szisztematikus értékelő elemzései, a hatás- és eredményvizsgálatok. Mindezek egyfajta individualizált, de nem az egyéni szükségletekhez igazodó szolgáltatásnyújtást eredményeznek, hiszen a normatív szükségletek identifikálása teljes egészében hiányzik vagy részleges, esetleg a szakmai szempontok fiskális logika mentén való felülírása miatt az identifikáció ellenére a gyakorlati működésben az individuális igények negligáltak. A munkafolyamatok logocentrikus gyakorlata és a normatív szükségletek rendszerszintű elismerése nélkül a gyermekek (és ha számítanak, akkor a szüleik) egyedi problémái értelmezhetőek csak. A szakemberek problémaértelmezésben és -kezelésben való magukra maradásának következtében pedig nem képesek

hosszabb távú folyamat eredményeként megítélni a szakmai munkát. (Herczog 2001; Szalay 2001; Szikulai 2006; Rácz 2012) Az evaluáció fő feladata az adott ellátás kialakításakor megfogalmazott célok és elvárások összevetése a tényleges, gyakorlati működés során kapott eredményekkel. Célja továbbá, hogy megvédje a klienseket a beavatkozások nem kívánt, káros hatásaitól, és annak megmutatása, hogy az ellátás elérte-e a célját. Az evaluáció kiterjedhet arra is, hogy a szakember a szolgáltatási folyamatban a saját munkájának a minőségéről is számot adjon. (Lüssi 1997; Statham 2000; Rácz –Szombathelyi 2006; Rácz 2012) A sztenderdizált folyamatok hiánya, a hatékonyság számonkérésének elmaradása azt is jelenti, hogy a szakmai munkában nincs kiszámíthatóság, a szakemberek (érdekeltek⁵⁰), és az érintettek, azaz a szolgáltatást igénybe vevő elsődleges (gyermekek) és másodlagos (családok) célcsoport tagjai között nincsenek kölcsönös bizalomra, partnerségre, a participáció elvére épülő gyakorlatok. Mindezek nélkül professzionális működésről nem beszélhetünk. A szociálökológiai megközelítés értelmében nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy a gyermek ugyan egy környezeti rendszernek a része, de saját fejlődési lehetőségekkel bíró, önálló személyiség. A rendszerszintű gyermekvédelmi beavatkozások tekintetében ez azt jelenti, hogy olyan megoldásokat kell keresnünk családon belül és azon kívül is, ahol a problematikus kliens is – és nem csak a mai gyermekvédelem ideáltípusát adó jó és szabálykövető gyermek és fiatal felnőtt – az egyéni képességeinek mentén a benne rejlő kapacitásokat kibontakoztathatja.

Mindezek egy másfajta szolgáltatói szemléletet is feltételeznek. Leadbeater (2004) szerint a közszolgáltatásoknak a partnerségre kell épülniük, az ellátások testre szabása az alapja az együttműködésnek, ez teremt kapcsolatot az egyén és közösség között. Egy ún. *belsőleges konzultáció* során a szakember az ügyféllel egy hosszú beszélgetés folyamán feltárja a szükségleteket és egyéni törekvéseket. A *kibővített lehetőségek* biztosítása azt jelenti, hogy nagyobb a kliens választási lehetősége, összetett szolgáltatásokat is igénybe vehet komplex szükségleteinek kielégítéséhez. *Továbbfejlesztett beleszólásnak* nevezi, hogy a kiterjesztett lehetőségek igénybevétele abban is segíti a felhasználót, hogy megfogalmazza jövőbeli preferenciáit is. Csak akkor lehetséges egy személyre szabott megoldási csomag összeállítása, ha a szolgáltatók partneri együttműködést tanúsítanak. Fontos az érdekképviselet ellátása is, a szakembereknek a felhasználók érdekeit kell képviselniük, segítve őket a rendszerben való tájékozódásban. A finanszírozás kapcsán kiemeli, hogy annak követnie kellene a felhasználó választásait és néhány esetben közvetlenül a felhasználó kezébe kellene adni a forrásokat, hogy a szakemberek megfelelő támogatása, tanácsa mellett ki tudják elégíteni a szükségleteket, pl. ne fordulhasson elő olyan

50 Az érdekeltek ugyan nagy mennyiségű információval rendelkeznek a gyermekvédelmi problémákról az adott eset kapcsán, de a fentiekben tárgyaltak alapján a tudás alapját jelentő információk csak a napi szintű aktualitásokba épülnek be. Az érintettek helyzete több szempontból is nehéz, annak ellenére, hogy a róluk szóló információkat saját élettörténetükben hordozzák, kirekesztett társadalmi csoport tagjaként érdekartikulációs képességük nagyon gyenge. (Domszky1999)

helyzet, hogy a gyermeket anyagi okok miatt (pl. lakhatási problémák) emelik ki a családból. (Leadbeater 2004: 49-51)

A posztmodern társadalmi kihívások egyfelől aláássák a segítő szakmák – a hazai gyermekvédelem identitásválságától független, legyen az szociális munka vagy pedagógiai alapú szakma – tradicionális értékeit, másfelől arra készítetik a szakembereket, hogy a kliens nézőpontját is megértsék, számításba vegyék azt, hogy a kliens maga hordozza a legtöbb információt a saját életéről, a helyzeteket pedig a maga komplexitásukban, lokalitásukban kezeljék. A konszenzus kialakításának az alapja a diskurzus, amely segít a kliens problémáinak a megértésében, ahol maga a beszélgetés a motorja a kreatitásnak, mely a kliensek esetében segít a problémamegoldásban többféle úton elindulni. Önmagában már az is segítség, ha a segítő a kliens felé fordul, értő figyelemmel meghallgatja. (Meagher – Parton 2004; Leadbeater 2004; Irving – Young 2002; Bányai 2008) A reflexív praxismodell⁵¹ értelmében az esetek egyedisége, az összetett szükségletek, ellentmondásos élethelyzetek miatt szükség van a reflexivitásra⁵² a pusztán logikus, lépésekre lebontott, szolgáltatási sztenderdekre épülő munkafolyamatok alkalmazása helyett. A reflexivitás a posztmodernben végzett segítői tevékenység alapja, mely arra épül, hogy nem tudományos módszerekre, hanem egyéni történetekre és azok tanúságaira építünk a munkában. (Hegyesi -Kozma 2002; Bányai 2008). Parton – O’Byrne (2000) is azt hangsúlyozza, hogy az új társadalmi változások és társadalomtudományi reflexiók hatásait is be kell építeni a szociális munkába, megtalálva közben a kapcsolódásokat a szakma korábbi hagyományaival. A konstruktív segítség építő jellegű, a klienscentrikusság célja a kliens segítése a vele folytatott diskurzuson keresztül problémája megoldásában, saját élete feletti kontroll visszaszerzésében.

Elkülöníthetjük egymástól az igazságosság etikáját és a gondozás etikáját. A feminista érvelés szerint a sztenderdek, racionális folyamatok, maga a professzionalizáció maszkulin eredetűek, melyek a különbözőségekre, a másoktól való elkülönítésekre épülnek, középpontjában a jogokon alapuló szolgáltatásnyújtás áll. A szerződésekre és kötelezettségvállalásokra épülő etika az igazságosság etikája, maszkulin jellegű, racionalitásra, bürokráciára, szigorú szabályrendszerre épül, mely a segítő mozgásterét szűkíti. A gondozás etikája pedig a kölcsönös bizalomra, érzelmekre, partnerségre épül, mely alapvetően feminin jellegű. A sztenderdizációs folyamatok ellenzői éppen amellet érvelnek, hogy a segítői munkában a rászorulókat a segítség tárgyává válnak, gondozási csomagokat kapnak, amelyek nem illeszkednek az egyéni igényeikhez, elfojtják a kreativitást és az egyéni kezdeményezőképeséget.

51 Hivatkozott mű: Schön, Donald, A. (1983): The reflective practitioner: how professional think in action. New York: Basic Books.

52 Kettős folyamatként értelmezi: 1 cselekvés közben és 2. cselekvés után is reflektálunk.

Továbbá túl sok adminisztrációval jár, úgy, hogy közben lényeges információk vesznek el. Hosszú távon ez rontja a szakemberek munkaminőségét, de mindenképpen csorbítja az autonómiájukat. A gondozási etika középpontjában ezzel szemben a partnerség, a megértés és az odafordulás áll. (Meagher – Parton 2004; Banks 2012; Bányai 2008; Concburn 2009) Többen azonban amellet érvelnek, hogy az igazságosság etikája és a gondozás etikája egymást kiegészítő megközelítések, a racionalitás és az érzelmek megférnek egymás mellett. (Meagher – Parton 2004; Concburn 2009)

A kutatás során megkérdezett szakemberek megfogalmazták a gyermekvédelmi rendszer szemléletváltásának szükségességét. Az egyéni felelősségvállalás, a nevelés és gondozás komplex kihívásrendszerében nyújtott egyéni részteljesítmények fontosságának felismerése lehet a kulcsa a gyermekvédelem működésének professzionalizálódás felé való elmozdulásának, de kétségtelen, hogy ehhez a megfelelő rendszerfeltételek és nem utolsó sorban a pénzügyi háttér megléte is elengedhetetlen. A megkérdezett szakemberek szerint bár elméleti, tudományos igényű szakirodalom viszonylag bőségesen elérhető a szociális ellátások témakörében, de a kifejezetten gyermekvédelmi vonatkozású anyag kevés. Különösen kis számban áll rendelkezésre az olyan módszertani irodalom, ami közvetlenül a posztmodern nevelési kérdésekkel, mentálhigiénés szolgáltatásokkal kapcsolatos ismereteket, gyakorlatban alkalmazható tudást közvetítené. A posztmodern nevelés egyik legnagyobb gyermekvédelmi kihívása éppen az, hogy a gyermekvédelmi szakemberek, nevelőszülők⁵³ számoljanak a fejlődést meghatározó környezeti tényezők hármásával, mint család, iskola, média. Olyan kompetenciákat fejlesszenek a gondozott gyermekek esetében, mint önmeghatározás, agressziókerülés, szolidaritás, konstruktív életvezetés. Mindehhez szükséges néhány pedagógiai képesség, mint pl. kommunikációs ügyesség, rugalmas viselkedérepertoár, gyors helyzetfelismerés, erőszakmentes, kreatív konfliktuskezelés, együttműködés képessége, pedagógiai helyzetek elemzésének képessége. A gyermekvédelmi szakellátásban dolgozó szakemberek személyiségével kapcsolatos elvárás, hogy rendelkezzenek a gyermek feltétel nélküli elfogadásának képességével, előítélet-mentesek legyenek, empátiával forduljanak a gyermek felé és a viselkedésük kongruens legyen. (Birta – Székely é.n.; Farkas 2013)

Az elérhető módszertani anyagok, protokollok gyakorlati munkába való beépültsége is vitatott, leginkább az adott intézmény vezetőjének elkötelezettségén, nyitottságán múlik egy-egy intézményben. *„A helyi sajátosságok nagyon számottevőek, tehát, hogy egy intézményvezető, egy csoportvezető, vagy egy nevelőszülő tanácsadó mennyire tartja fontosnak, hogy a dolgozók ismereteit, módszertani jártasságát bővítse, ez nagyon-nagyon eltérő. Abol a vezetés számára ez fontos, ott megtalálják azokat a fórumokat, meg azokat az alkalmakat, ahol a folyamatos*

⁵³A nevelőszülőség posztmodern kihívásaival, pl. a nevelőszülők posztmodern gyermekképevel foglalkozik Homoki 2011.

szakmai fejlődés biztosítható. Másból meg annyira le vannak terhelve, annyira magukra hagyottak, és annyira kiegészítettek, hogy nem is tudnak róla, meg erejük sincs, hogy ezeket fölkezdassák.” Az elmúlt években készült protokollok, sztenderdizációs munkacsomagok, oktatófilmek szakmai fogadtatásáról megállapítható, hogy a gyermekvédelemben dolgozók részéről alapvetően távolságtartó, elutasító magatartás jellemző ezekkel kapcsolatban. Az ellenállás oka a leterheltségből fakad elsősorban, mivel az esetkezelést érintő részletes szabályozás szükségszerűen magában hordozza a túlszabályozás, de legfőként a túladminisztrálás veszélyét. Egy példát említve, mely éppen a fentebb már érintett témakörhöz, a vér szerinti családdal való kapcsolattartás szabályozásához kötődik. A kapcsolattartási napló vezetése az életszerű helyzetekhez kevésbé illeszkedik: *„Oroszlányból 12 gyereket felhoz a Keleti pályaudvarra, hogy találkozzanak a vér szerinti családdal, átadja a gyerekeket, akkor elvileg a családgondozónak ezeket a naplókat ott a Keleti pályaudvaron alá kell íratni a szülőkkel.(...) De mikor visszahozzák, akkor ott a Keleti pályaudvaron elvileg azt is ki kellene tölteni, hogy mi történt a gyerekekkel otthon. Ami persze a gyerek érdeke lenne, csak nincsen erre egyáltalán lehetőség.”*

A szakmai elvek mind hatékonyabb gyakorlati alkalmazása számos esetben az információs csatornák elégtelen működése miatt nem valósulhat meg. A hazai gyermekvédelmi szakellátásban nem megfelelő a team-munka kultúrája, a rendszer egyes cselekvő egységei (így például a szakemberek és az intézmények) egymás mellett dogoznak saját területükön, tudásukat, tapasztalataikat és szakmai erőforrásaikat nem osztják meg egymással, nincs szupervízió, nincsenek esetmegbeszélések, vagy rendkívül alacsony intenzitással, csak az adminisztratív kötelezettségeknek való megfelelés igényével valósulnak meg. Az együttműködés nem pusztán információcserét, alkalmankénti interakciót, feladatok elosztását jelenti, hanem valóságos csoportmunkát, közös tevékenységet. Az interprofesszionális együttműködés hozadékai igen fontosak, például a holisztikus szemlélet, a partnerek együttműködése, kölcsönös elfogadás, új megközelítésű együttműködés, eredményes kommunikáció, kritikus vizsgálódások és elemzési kultúra, egymás szerepeinek megértése és elfogadása, kreativitás, közös és különböző értékek elismerése, szakmák közötti feszültségek csökkentése. (Farkas – Rác – Szabolcsi 2013: 83-84)

Véleményem szerint sztenderdizált munkafolyamatok nélkül nem lehet professzionális működésről beszélni, a sztenderdek egy, a gyakorlatot meghatározó keretrendszer rajzolnak ki, melyek elismerik a normatív szükségleteket is, és éppen ezek megléte ad szabadságot a szakembereknek egy kölcsönös bizalmi viszony kiépítésére, a normatív szükségletek kielégítése mellett arra, hogy a szubjektív és explicit szükségletekre is reagálni tudjon a gyermekvédelmi rendszer.

Összegzés

A mainstream gyermekvédelemben többek között a gyermekvédelmi botrányok hívták életre a sztenderdizációs törekvéseket az 1970-es évektől kezdve, amikor a gyermekek bántalmazása, szexuális kizsákmányolása, a rendszerabúzusok, a családi életbe való túlzott beavatkozás, vagy a halálesettel végződő esetekben a szakmai felelősségvállalás kérdése ráirányították a nyilvánosság figyelmét arra, hogy a jóléti ellátások rendszerében milyen diszfunkciók vannak, valamint felmerült az igény az elszámoltathatóságra. Ez természetes módon egy erősebb vezető kontrollal járó, számonkérhető, adminisztrációban is jelentős többletterhet követelő működést eredményezett. Ezzel egy időben a jóléti állam válsága, a globalizálódás és piacosodás következményeként a szociális munka egyre inkább a politika kiszolgálójává vált. A folyamatot többen a deprofesszionalizációval azonosítják, azaz a segítő szakma már nem maga határozza meg az ellátási célokat és a feladatok körét. Az evidencia alapú megközelítések, a szisztematikus adatgyűjtések, indikátorok kidolgozása a biztonságos gyakorlat irányába hatottak, elnyomva a kreativitást és a szolgáltatási innovációkat, megerősítve a személytelen és instrumentális, védekező gyakorlatokat. A szociális munka asszociálissá vált. (Parton- O' Byrne 2000; Meagher – Parton 2004; Marston 2001; Bányai 2008; Hegyesi - Kozma 2002; Lorenz 2003; Szilvási 2006)

A hazai gyermekvédelem – eltérő fejlődési ütemével is számolva – válaszüthoz ért. Számos gyermekvédelmi botrány – akár a jelzőrendszer inkompetens működésének oldaláról, akár a szakellátásban való visszaélések, szakmai pozíciók átpolitizálása oldaláról közelítünk⁵⁴ – látott napvilágot az elmúlt időszakban. Mindez ráirányítja a figyelmet a nyilvánosság előtt a professzionális működés hiányára és a sztenderdizált, számonkérhető gyakorlatok iránti fokozott igényre. A kutatás során megszólított szakemberek is beszámolnak a szakma válságáról, amelyre fontos, hogy a döntéshozatal oldaláról megfelelő – a hatalom produktív természetét megmutatni képes – válaszok szülessenek.

54Csak néhányat említve: szigetszentmiklósi gyermekbántalmazás (http://index.hu/belfold/2013/11/26/szigetszentmiklos_gyermekbantalmazas/),fényevő család története (http://index.hu/belfold/2013/04/18/magas_falak_moge_zarva_halt_meg_agardon_a_1_5_eves_fiu/), gyermekotthoni bántalmazások (http://www.ajbh.hu/kozlemenyek-archiv/-/content/10180/25/megint-a-cseppko-utcai-gyermekotthonrol-%E2%80%93-szervezesi-jogertelmezesi-problema-is-allhattak-egy-bantalmazas-hattereben vagy bővebben az intézményi abúzusról: http://www.atv.hu/belfold/20110608_molnar_laszlo), fővárosi vezetői pozíciók iránti küzdelem. (http://nol.hu/lap/mo/20130712-felhaborodott_a_szakma_a_miniszterium_hallgat?ref=ss0).

Az igazságosság etikája és a gondoskodás etikája koncepciók képesek együttesen egy komplex rendszert alkotni a gyermekvédelem rendszerében, ahol a gyermeket aktív szereplőnek tekinthetjük. Ez azt jelenti, hogy Rawls (1999)⁵⁵ ún. „általános másik” fogalma használatos foucault-i értelemben a kormányzás szervezési szintjén, míg Benhabib (1992)⁵⁶ ún. „konkrét másik” fogalma jelenik meg foucault-i értelemben a kormányzás egyéni életvitel szintjére ható beavatkozásaiban.⁵⁷ Azaz az igazságosság etikája a gyermeki jogok rendszerével, magával a gyermekvédelmi formális szabályokkal együtt egy keretrendszer, a gondozási etika pedig az egyéni igényekre adott szakmai tartalmak összessége. Az általános másik fogalma mellett a konkrét másik fogalmának a használata segíthet abban, hogy a gyermekek jólétét, jól-létét és védelmét együttesen kezeljük, azaz a rendszerszintű és egyéni szintű felelősségvállalások, a normatív, szubjektív és explicit szükségletek, a formális és informális kapcsolatok együttesen alakítsanak ki olyan rendszerszintű és egyéni életvitel szintjére ható gyakorlatokat, amelyek a gyermekek legjobb érdekét hivatottak szolgálni.

A gyermekek jogainak szükségletalapú megközelítése önmagában számos veszélyt hordoz, a szubjektív és explicit szükségletek figyelmen kívül hagyása azért sem lehet támogatott gyermekvédelmi gyakorlat, mert, ahogy erre Woodhead rávilágít, a szülők, szakemberek és a szolgáltatók/fenntartók jelölik ki azt az erőteret, amelyben eldől, hogy melyek a helyénvaló szükségletek és ebből a folyamatban könnyen kimaradhatnak a gyermekek. (idézi: Cockburn 2009: 15) A hazai gyermekvédelemben jellemző azonban, hogy az elérhető szolgáltatások konstruálnak gyermekvédelmi problémákat és nem fordított a fejlesztések logikája.

Fontos az egyensúly megtalálása, hogy a gyermekvédelmi gondoskodás rendszere Fox⁵⁸ gondoskodás terminus értelmezése alapján megerősítő jellegű legyen, amelyben a képessé tevés a domináns, de benne van a kontroll is, amely a szervezett működések sajátja is a produktív hatalomgyakorlás jegyében. (idézi: Cockburn 2009: 13) A gondozás elkülönülő, de egymással szorosan összefüggő szakaszai kijelölik a két etika alkalmazásának lehetőségét. Az első, a *törődés szakasza* elismeri a gondozási szükségletet, a második szakasz a *gondozási szükséglet kielégítéséért vállalt felelősség dimenziója*, a harmadik a megfelelő forrásokat

55Hivatkozott mű: Rawls, J. (1999) *A Theory of Justice*. Oxford: Oxford University Press.

56Hivatkozott mű: Benhabib, S. (1992) *Situating the Self: Gender, Community and Postmodernism in Contemporary Ethics*. Cambridge: Polity Press.

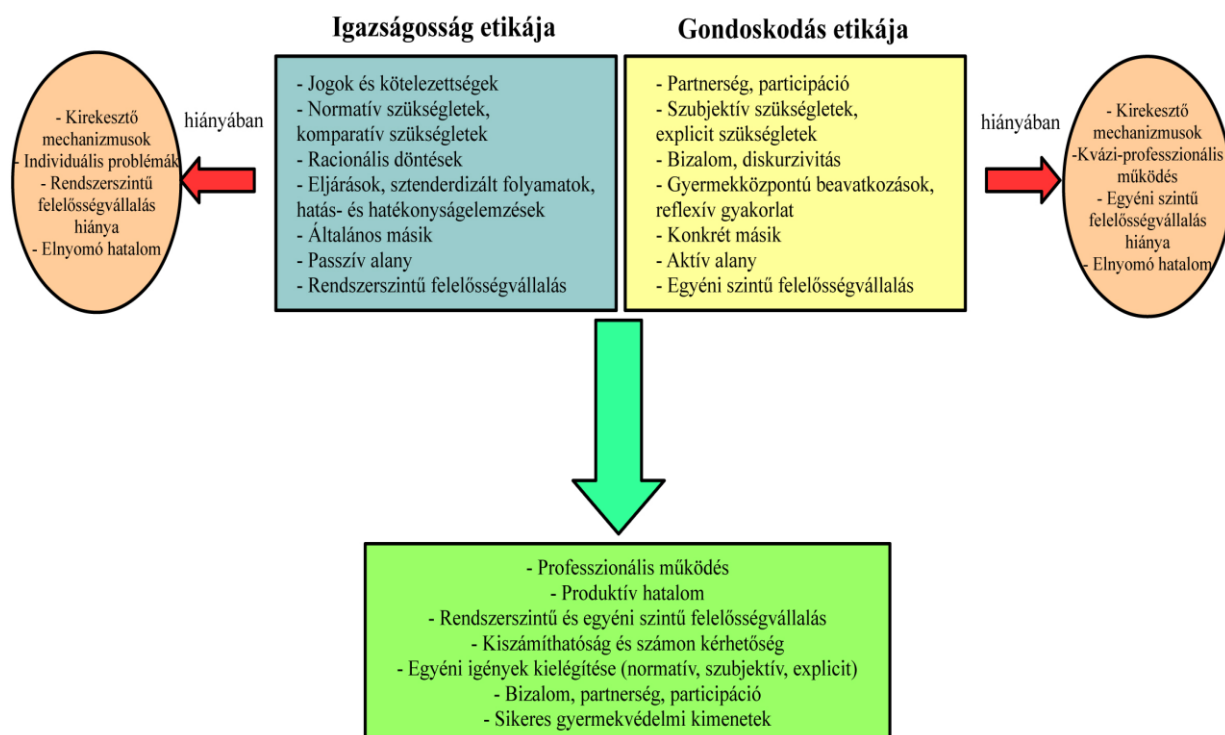
57 Az „általános másik” azt jelenti, hogy minden ember morális lény, és mindenki ugyanazokkal a morális jogokkal rendelkezik. Míg a „konkrét másik” azt jelenti, hogy minden morális egyén egyedi élettörténettel, szükséglettel bír és csak a másokkal való interakcióban értelmezett. (Cockburn 2009: 8)

58 Fox a gondoskodás fogalmát nem a gyermekvédelmi beavatkozások terén használja.

mozgósító, kompetens módon történő *gondozási tevékenység ellátását* célozza, míg a negyedik szakasz a *gondozás elfogadása* bizalomra építve a sikeres kimenetek reményében. (Tronto 1993; Vida 2007) Megjegyzendő azonban, hogy az állami gyermekvédelem kapcsán is felmerülhet a gondozott és gondozó közötti elnyomó vagy aszimmetrikus függőségi viszony, amely a szakszerű gyermekvédelmi munka ellenében hat. (lásd pl. Rácz 2012⁵⁹; Cockburn 2009)

A 2. számú ábrán összefoglaló jelleggel azt illusztráljuk, hogy az igazságosság és a gondozás etikája hogyan képes egy rendszert alkotni, és ez a megközelítés milyen kívánatos gyermekvédelmi kimenetekhez vezethet a jól korporált szülőség eszmeiségére építve. Egyik oldalon (keretként) a szabályok, kötelezettségek, sztenderdek, míg másik oldalon (tartalomként/módszerként/bánásmódként) a kapcsolatok, érzelmek, egyéni reflexiók hogyan egészítik ki egymást a segítő hozzáállásban, hogyan szolgálják a professzionális működést, ahol a kiszámíthatóság az eszköze a kölcsönös bizalom kiépítésének, a diskurzus pedig a konszenzusra épülő problémamegoldásnak.

2. számú ábra: Gyermekvédelem rendszerszintű megközelítése

Forrás: Saját szerkesztés a felhasznált elméletek alapján.

Felhasznált irodalom

A speciális Ellátás Módszertani Munkacsoportjának Tanulmánya a Speciális Ellátásról (2011) Molnár L. (szerk.)
Budapest: Budapest Főváros Önkormányzatának Módszertani Gyermekvédelmi Szakszolgálat,
Módszertani kiadványok
<http://mek.oszk.hu/11400/11418/11418.pdf> utolsó letöltés: 2014.01.20.

Backingham, D. (2002) *A gyermekkor halála után. Felőni az elektronikus média világában.* Budapest: Helikon Kiadó.

Banks, S. (2012) *Ethics and Values in Social Work Parctical Work Series.* Houndmills: Palgrave Macmillan

Bauman, Z. (2000) *Liquid Modernity.* Cambridge: Polity Press.

Bányai Emőke (2008) *A sztenderdizáció árnyoldalai. Kapocs, 35. szám pp. 2-9.*

Beck, U. (1997) *Túl renden és osztályon? Társadalmi egyenlőtlenségek, társadalmi individualizációs folyamatok és az új társadalmi alakulatok, individualítások keletkezése.* In: Angelusz Róbert (szerk.) *A társadalmi rétegződés komponensei.* Budapest Új Mandátum: Kiadó. 418-468.

Beck, U. (2003) *A kockázat-társadalom.* Budapest: Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég.

Birta-Székely Noémi (é.n) *A pedagógus szerepe és helye a 21. század társadalmában, A tanárok képzésének kérdései, A tanár kompetenciái BBTE, Pszichológia és Nevelés- tudományok Kar, PPT prezentáció.*

Corporate parenting strategy for Clackmannanshire (2009-2012). utolsó elérés: 2013. 06.15.
<http://www.clacksweb.org.uk/document/2323.pdf>

Cockburn, T. (2009) *A feminista gondozási etika és a gyerekek. Esély 2009/1. pp. 3-22.*

Darvas Á. - Tausz K. (2004) Gyermekszegénység és társadalmi kirekesztődés. *Kapocs*, III. évfolyam 2004/1. szám. 2-10.

Domszky A. (1999) *Gyermek- és ifjúságvédelem* (Jegyzet). Budapest: Államigazgatási Főiskola.

Domszky A. (2004) A gyermekvédelmi szakellátás értékhatára, a szakellátás alapértékeinek érvényesülését szolgáló biztosítékok, módszerek, technikák. In: Domszky A. (szerk.) *Gyermekvédelmi szakellátás – segédanyag szociális szakvizsgához*. Budapest: NCSSZI. 45-49.

Farkas Á. (2013) *Nevelési módszerek a gyermekvédelmi szakellátásban*. Budapest: NCSSZI

Farkas Á. - Rácz A., Szabolcsi J. (2013): *A gyermekvédelmi szakellátásban dolgozók együttműködése más intézményekkel, szolgáltatókkal*. Budapest: NCSSZI

Fenyő I. (2007) *Tudás és társadalom a posztmodernitás korában. Zygmunt Bauman metaforikus társadalomelmélete*. Debreceni Egyetem BTK. Doktori (PhD) értekezés. <http://ganymedes.lib.unideb.hu:8080/dea/bitstream/2437/78561/5/Fenyo%20Imre%20ertekezes.pdf>
utolsó letöltés 2014/01/20.

FICE (Nevelő Otthonok Nemzetközi Szövetsége) Magyarországi Egyesület (2007). *A FICE (Nevelő Otthonok Nemzetközi Szövetsége) Magyarországi Egyesületének Etikai Kódexe*. (2006. június 20-i közgyűlésén elfogadott Etikai Kódex, a 2007. június 22-i közgyűlésén elfogadott módosítással), Budapest

Fluke, John D. – Wulczyn, Fred (2010): *Concept Note on Child Protection Systems Monitoring and Evaluation*. UNICEF, Discussion paper, 16 July, 2010 Utolsó elérés: 2013.01.13. http://www.unicef.org/protection/Concept_Note_on_Child_Protection_revised_160710_final2.pdf

Foucault, M. (1980) *Power/Knowledge*. (Colin Gordon ed.). New York: Pantheon Books.

Giddens, A. (1990) *The consequences of Modernity*. Stanford: Stanford University Press.

Gordon, Penny (2000): *Evidence based practice in child protection – the Queensland context*. (Symposium on evidencebased practice in child protection, 28 November 2000, Brisbane)

<http://www.childsafety.qld.gov.au/publications/documents/symposiumpapers.pdf>) utolsó letöltés:
2007/11/07

Gyermekotthoni ellátás protokollja. (2011. szeptember) Budapest: NCSSZI
[file:///C:/Users/Andrea/Downloads/14gyermekotthoniellts61o%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Andrea/Downloads/14gyermekotthoniellts61o%20(2).pdf)
utolsó letöltés: 2014. 01.20.

Hart, Di –Williams, Alison (2008): Putting Corporate Parenting into practice. National Children's
Bureau, London Utolsó elérés: 2013. 06.15.
<http://resources.leavingcare.org/uploads/65144764a2302008c4d440f68b91d06d.pdf>

Hegyesi G. - Kozma J (2002) A szociális munka - áttekintés. In: Kozma J. (szerk.) *Kézikönyv szociális munkásoknak*. Budapest: Szociális Szakmai Szövetség. 15-39.

Herczog M. (2001) *Gyermekvédelmi kézikönyv*. Budapest: KJK-Kerszöv.

Homoki A. (2011) Viharsarki nevelőszülők, mint a posztmodern gyermekkor formálói. *Esély* 2. 86-129.

Irving, A. - Young, T. (2002) Paradigm for Pluralism: Mikhail Bakhtin and Social Work Practice. *Social Work*, Volume 47, Number 1.

Jackson, S. (2007) Care leavers, exclusion and access to higher education. In: Abrams, D. – Christian, J. – Gordon, D. (eds.) *Multidisciplinary Handbook of Social Exclusion Research*. Chichester: John Wiley & Sons. 115-135.

Józsa V. (2005) Kinek jó és kinek rossz a gyermekotthon? – A célcsoport meghatározásának koncepcionális kérdései. *Család, gyermek, ifjúság* 2005/5.

Józsa V. (2007) *Iskolába járás, tanulmányi teljesítmény a gyermekotthonok szemszögéből. Gyermekvédelem – nevelőközösségek*. FICE kiadványok, Budapest.

Kerezsi K. (1996) Gyermek, család, társadalom. In: Szilvási L. (szerk.) *Gyermek – család – társadalom. Szociális munka gyermekes családokkal*. Budapest: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület és ELTE Szociológiai Intézet Szociálpolitika Tanszéke. 25-55.

Kálmánchey M. (2001) Nevelőszülőnél élő gyerekeknél előforduló pszichés problémák. *Család, gyermek, ifjúság* 2001/2.

Kapacitásbiányos területek feltérképezése a gyermekvédelmi szakellátásban – kutatási zárótanulmány. (2013) Rác A. (szerk.) Budapest: Rubeus Egyesület.

Lorenz, W. (2003) Szociális munka Európában – áttekintés és jövőbeli irányok. *Esély*, 2003/3.

Love, Arnold J. (1999): *Risk Assessment and Child Welfare Outcomes: Current Trends and Future Directions* In: The First Canadian Roundtable on Child Welfare Outcomes – Roundtable Proceedings, edited by: Julie Thompson – Barbara Fallon) University of Toronto Press, Toronto, Ontario, pp. 125-131.

Lüssi, Peter (1997): A rendszerszemléletű szociális munka gyakorlati tankönyve. Budapest, Interdiszciplináris Szakkönyvtár 1. Magyar Testnevelési Egyetem – Híd Alapítvány – Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány

Leadbeater, C. (2004) *Personalisation through participation. A new script for public services.* London: DEMOS

MacLaurin, Bruce (1999): *Canadian Child Welfare Outcomes Indicator Matrix.* In: The First Canadian Roundtable on Child Welfare Outcomes – Roundtable Proceedings, edited by: Julie Thompson – Barbara Fallon) University of Toronto Press, Toronto, Ontario, pp. 105-110

Maslow, A. H. (1987) *Motivation and Personality.* New York: Harper and Row

Marston, G. (2001) Fashion, Fiction, Fertile Inquiry? Struggling With the Postmodern Challenge and Social Policy Analysis. In Eardley, T. - Bradbury, B. (Eds.) *Competing Visions: Refereed Proceedings of the National Social Policy Conference 2001*, SPRC Report 1/02. Sydney: Social Policy Research Centre, University of New South Wales. pp. 298-316.

Meagher, G. - Parton, N. (2004): *Modernising Social Work and the Ethics of Care.* Social Work and Society, Volume 2, Issue 1.

Molnár L. (2013) A gyermekvédelmi szakellátás erősségei és gyengeségei, szakpolitikai és szakmai dilemmái a főváros 2013 előtti gyakorlatában. In: Rác A. (szerk.) *Kapacitásbiányos területek feltérképezése a gyermekvédelmi szakellátásban – kutatási zárótanulmány.* Budapest: Rubeus Egyesület. 97-107.

Parent & child fostering scheme procedures (2010-2013) (Policy & Performance Manager (LAC), Children, families and education - Children's social services) KENT County Council

Parton, N – O'Byrne, P (2000): *Constructive Social Work: Towards a New Practice*. London: Macmillan.

Rác A. (2006) Gyermekotthonokban dolgozók véleménye a szakmai munka tartalmáról. In: Rác A. (szerk.) *A magyar gyermekvédelmi rendszer helyzete, jövőbeli kihívásai* Budapest: NCSSZI, digitális kiadvány.

Rác A. (2012) *Barkácsolt életutak, szekvenciális (rendszer) igények*. Budapest: L'Harmattan.

Rác A. (2013) Tankötelezettségi kor utáni továbbtanulás gyermekvédelmi perspektívából. *Educatio* 29/1. szám, 2013-tavaszi, pp. 101-109.

Rác A. - Szombathelyi Sz. (2006) Evaluációs modellek a gyermekotthonokban In: Rác A. szerk. *A magyar gyermekvédelmi rendszer helyzete, jövőbeli kihívásai*. In: Rác A. (szerk.) *A magyar gyermekvédelmi rendszer helyzete, jövőbeli kihívásai* Budapest: NCSSZI, digitális kiadvány.

Rákó E. (2010) *Gyermekvédelmi intézményekben elhelyezett gyerekek életkörülményeinek vizsgálata*. Debrecen: Debreceni Egyetem BTK (Doktori értekezés) <http://ganymedes.lib.unideb.hu:8080/dea/bitstream/2437/98976/5/ertekezes.pdf> utolsó letöltés: 2014.02.06.

Rákó E. -Szabóné Bagdács M. (2011) Nevelőszülői elhelyezés Hajdú-Bihar megyében. <http://www.csagy.hu/jo-gyakorlatok/hazai/item/209-a-neveloszuloi-elhelyezes-hajdu-bihar-megyeben+R%C3%A1k%C3%B3+Erzs%C3%A9bet+szab%C3%B3n%C3%A9&cd=1&hl=hu&ct=c&gl=hu> utolsó letöltés: 2014.02.10.

Statham, J. (2000) *Outcomes and effectiveness of family support services (a research review)*. London: Insititute of Education, University of London.

Szabolcs É. (2004) „Narratívák” a gyermekkorról. *Iskolakultúra*, 2004/3.

Szabolcsi J. (2013) *Kapcsolattartás a vér szerinti családdal a gyermekvédelmi szakellátásban*. Budapest: NCSSZI.

Szalay D. (2001) Gondolatok a minőségbiztosítás lehetőségeiről a gyermekvédelemben. *Család, gyermek, ifjúság*, 4. 20-22.

Szikulai I. (2004): Az utógondozás, illetve az utógondozói ellátás célja, tartalma. In: *Gyermekvédelmi szakellátás – segédanyag szociális szakvizsgához*, szerk.: Domszky András NCSSZI, Budapest.

Szikulai I. (2006) A magyar gyermekvédelem fejlődésének kulcskérdései – egy lehetséges szakmai stratégia lépései. In: Rácz A. (szerk.) *A magyar gyermekvédelmi rendszer helyzete, jövőbeli kihívásai* Budapest: NCSSZI, digitális kiadvány.

Szilvási L. (2006) Családok a gyermekvédelem határán. In: Rácz A. (szerk.) *A magyar gyermekvédelmi rendszer helyzete, jövőbeli kihívásai*. Budapest: NCSSZI, digitális kiadvány.

Szöllősi G. (2003) A gyermekvédelmi probléma mint társadalmi konstrukció. *Esély* 2. 75-95.

Takács Á.(2005) A történelem ereje. Módszer és tematika Michel Foucault-nál. *Zempléni Múzsza*, 2005/3.

These Are Our Bairns - a guide for community planning partnershipson being a good corporate parent. (September 2008) Edinburgh: Scottish Government. utolsó elérés: 2013.06.15.
<http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/236882/0064989.pdf>

Tausz K. (2006): A gyermeki szükségletek. Budapest: MTA Gyermekszegénység Elleni Programiroda.

Tomison, Adam M. (2002): *Evidence-based practice in child protection: What do we know and how do we better inform practice.* (Keynote presentation at ‘What Works? Evidence Based Practice in Child and Family Services, Association of Children’s Welfare Agencies [ACWA] Biennial Conference, 2–4 September 2002, Bondi Beach, NSW.)
http://www.acwa.au/Conf2002/conf_proceedings/03%20Adam%20Tomison%20final.doc utolsó letöltés: 2007/11/07

Trocme, N. (1999) Canadian Child Welfare Multi-Dimensional Outcomes Framework and Incremental Measurement Development Strategy. In: Thompson, J. – Fallon, B. (eds.) *The First Canadian Roundtable on Child Welfare Outcomes – Roundtable Proceedings*. Toronto, Ontario: University of Toronto Press.

Tronto, J.C. (1993) *Moral Boundaries. A political argument for an ethic of care*. New York and London: Routledge.

UNICEF (2007) *Law Reform and implementation of the Convention on the Rights of the Child*. Florence, Italy: UNICEF Innocenti Research Center. <http://www.unicef-irc.org/databases/transmonee> utolsó letöltés: 2007.11.07.

Vajda Zs. (2000). Gyermekfelfogás és gyermekkor a történelemben. In: *Pukánszky Béla* (szerk.) *A gyermek évszázada*. Budapest: Osiris Kiadó. 80-102.

Vida A. (2007) A gondozási etika szociálpolitikai jelentősége. In: Némédi D. – Szabari V. (szerk.) *KÖTŐ-JELEK 2006*. Budapest: ELTE Társadalomtudományi Kar Szociológia Doktori Iskola. pp. 185-201.

Vida Zs. (2001) Sikertelen nevelőszülői kihelyezések. *Család, gyermek, ifjúság*, 3. 67-71.

Winn, M.(1990) *Gyermekek gyermekkor nélkül*. Budapest: Gondolat Kiadó.

A gyermekvédelmi szakellátásban dolgozók feladata az, hogy biztosítsák a gyermekek egészséges testi, lelki, szellemi fejlődését, azért, hogy önálló életvezetésre alkalmas felnőtté váljanak, képesek legyenek családjairól gondoskodni, tudják gyermekeiket nevelni, „elég jó szülővé” tudjanak válni, be tudjanak illeszkedni a társadalomba, és a hozott hátrányaikat ne adják át utódaiknak.

Minden gyermek élete egyszeri és megismételhetetlen. Ennek a ténynek a terhét és a vele járó felelősséget kell hordozniuk a munkájuk során a szakembereknek. Ezért nem mindegy, hogy mi történik a mindennapok sodrásában, hogyan oldódnak meg nevelési helyzetek, hogyan gondolkodnak a gyermekről és viselkedéséről a felnőttek, milyen célokat tűznek maguk elé, milyen eszközöket alkalmaznak a nevelőmunka során.

A gyermekvédelmi szakellátásban dolgozók gyakran panaszkodnak arra, hogy a gyermekek viselkedése egyre problematikusabb, nehéz őket rávenni a szabályok betartására, az iskolába járásra, feladataik elvégzésére. Követelményekre, frusztrációra azonnal agresszív kitörésekkel válaszolnak. A felnőttek eszköztelennek, tehetetlennek érzik magukat, és gyakran lemondanak arról, hogy változást érjenek el a gyermekek viselkedésében.

A nevelési szituációk megoldása egyszerre igényli a szakemberektől a helyzet átlátását, a gyermek viselkedésének megértését, konfliktuskezelési és kommunikációs technikák, valamint pedagógiai módszerek alkalmazását. Mindezek alapját pedig a felnőtt gyermek iránti nyitottságának, feltétel nélküli elfogadásának, a felnőtt és a gyermek közötti bizalmi kapcsolatnak, a gyermek felnőtthez való kötődésének kell megteremtenie.

Egy-egy gyermek viselkedésének megítélésében gyakran figyelhető meg véleménykülönbség a nevelésével foglalkozó szakemberek között. Ugyanazon gyermek megnyilvánulásait másként értékelheti az egyik vagy másik dolgozó, aminek oka lehet a gyermek és az őt nevelő felnőttek közötti eltérő érzelmi kötődés, a gyermek élettörténetének mélyebb vagy felületesebb ismerete, a felnőtt értékei, gyermeknevelésről vallott nézetei, személyisége, szakmai felkészültsége, fáradtsága, esetleg kiegésző, eltérő információk, illetve a környezeti hatások (pl. csoporthatások, család, iskola, baráti kör stb.).

A különböző, egymásnak ellentmondónak látszó meglátások ugyanakkor nem feltétlenül az igaz-hamis kategóriába sorolandók. Ugyanannak a viselkedésnek más és más szeletére világíthatnak rá, tehát segíthetik a gyermek viselkedésének árnyaltabb megközelítését.

A gyermek viselkedésének vizsgálata szempontjából azt kell eldönteni, hogy képes-e megfelelni azoknak a követelményeknek, feladatoknak, melyeket élete, környezete, körülményei vele szemben támasztanak. Képes-e alkalmazkodni családja életviteléhez, beilleszkedni az óvoda, iskola, kortárs csoportok rendszerébe? De előfordul az is, hogy problémásnak minősül a magatartás akkor, ha a gyermek gondolkodás nélkül és tökéletesen alkalmazkodik környezetéhez (pl. kortárs csoportba történő, kritika nélküli beolvadás). Ezen kívül a gyermek közérzetének (diszharmoniajának, boldogtalanságának foka, jellege), valamint a konfliktusmegoldáshoz használt megküzdési stratégiáinak és életkorának figyelembe vétele is szükséges a gyermek viselkedésének minősítésekor. (Ranschburg 1998) A gyermek viselkedését, a viselkedési formáit minden esetben tünetként kell értelmezni! A szakemberek feladata, hogy a tünetek mögött húzódó okokat ismerjék fel, és értsék meg, hogy miért viselkedik így a gyermek. (N. Kollár – Szabó 1998)

A VISELKEDÉSBEN MEGNYILVÁNULÓ ZAVAROK KIALAKULÁSÁHOZ VEZETŐ TÉNYEZŐK

A társadalomban, a rendszerváltást követően kialakult értékválság következtében ma már nem könnyű megmondani, hogy mi a jó és mi a rossz. A szocializmusban például bűnnek számított, ha valaki kerülte a munkát. Manapság emberek sokasága képtelen elhelyezkedni. Hogyan ítéljük meg őket? Bűnösök vagy áldozatok?

Az elbizonytalanodás áthatja az egyes ember és a családok életét, de megfigyelhető az intézményesült struktúrákban (pl. az iskolában vagy a gyermekvédelemben, amikor a pedagógiai szempontokat felülírják a gyermek személyiségi jogai).

A társadalmi változásokkal párhuzamosan jelentős átalakulások történtek a családok működésében. Elterjedt az élettársi együttélés, a házasságkötések száma folyamatosan csökken, illetve a megkötött házasságok körülbelül fele néhány éven belül felbomlik. Általánossá vált a nukleáris családforma, illetve az egyszülős és a mozaik családok jelenléte a társadalomban. A családon belül a szerepek gyakran sérülnek, például a gyermekeit egyedül nevelő anyának egy személyben kell betöltenie az anyai (érzelmi) és az apai (instrumentális, vezető) szerepet. A szocializáció során a gyermekek már ezt a torzult szerepkészletet sajátítják el. A családból hiányzó szülőtől tanulható szerepek személyiségükbe építése pedig sérül. A mozaik családokban a konfliktusok lehetősége megnő. Az „én gyerekek” és a „te gyerekek” helye a családban, a másik fél vér szerinti gyermekét nevelő szülő szülői kompetenciáinak megkérdőjelezése ugyancsak ellentétek forrása lehet.

Mindezen túlmenően a család működése számos zavart mutathat. Az egészségesen működő családban nyílt elvárásokat fogalmaznak meg a családtagok egymással és a gyermekekkel szemben. Bírálattal esetén a fókusz a másik fél viselkedésére irányul, azonban alapja a feltétel nélküli elfogadás. Konfliktusok során az Én-közlések dominánsak, a családtag hibáztatása, okolása, a Te-közlések kisebb arányban vannak jelen. Érett szülői szerepvállalás, stabil érzelmi kapcsolatok figyelhetőek meg ezekben a családokban. Az együttlét örömteli élményt nyújt, a problémáikat pedig felvállalják. Jól kiforrott rituálék erősítik a gyermek biztonságérzetét.

Azokban a családokban, ahol működési zavar figyelhető meg, gyakran találkozunk értékválsággal, titokkal. A bírálattal az egyén személyiségére irányul, jellemző a címkézés, a vádaskodás a kommunikációban. A szeretet elnyerése feltételekhez kötött, és a családnak gyakran kikiáltott bűnbakra van szüksége ahhoz, hogy az egyensúlyt fenn tudja tartani a működésében. Megfigyelhető ezekben a családokban a szülői szerep fel nem vállalása, a családon belül szövetségek jönnek létre a többi családtaggal szemben, és a gyermek érzelmi szükséglete, biztonság iránti igénye nem képes kielégülni. Gyakran zártak ezek a családok, problémáikat nem képesek felvállalni, illetve merev vagy formális rituálékat működtetnek. (Vetró 2003)

A családon belül további tényezők meglehetősen nagy hatással lehetnek a gyermek viselkedésbeli problémáinak kialakulására, melyek nagyon összetettek és a legkülönbözőbb módon lépnek egymással kölcsönhatásba. A válás kapcsán a szülők közötti negatív interakciók, a harc, a válási helyzet keltette feszültség, illetve szorongás a gyermek pszichés fejlődését megzavarja, sokszor évekig észlelhető a hatása a viselkedésben. Az anya mentális vagy alkoholbetegsége is veszélyeztető tényező a magatartászavar kialakulása tekintetében. Az apai kriminalitás, alkoholbetegség negatív mintaként szolgál, és gyakran párosul gyermekbántalmazással. Miközben a gyermek énképét rombolja, az agresszív megoldási módokat építi be a gyermek eszköztárába. A szülői nevelési stílusok közötti konfliktus, a kritikus nevelés, az elutasító szülő, a gyermek fejlődési szükségleteit figyelmen kívül hagyó nevelés, az alul vagy túlkövetelés mind-mind rendellenesen befolyásolja a gyermek énképét, a bizonytalanná teszi a kötődést, szorongást okoz, a gyermek autonómiájának kialakulását nehezíti. Az iskola is előidézhet a – családjában egészségesen fejlődni nem tudó – gyermek viselkedésében zavarokat. A teljesítménycentrikus elvárások, a poroszos, tekintélyelvű pedagógusi attitűd, a gyermeknek, mint individuumnak el nem ismerése elidegeníti az iskolától azt a gyermeket, aki nehezebben tud haladni a tananyagban. Kompenzálásként a viselkedésével fog kitűnni a többiek közül, majd elkerüli az iskolát, a problémák halmozódásával végül – a magántanulói státuszt követően – kihullik a rendszerből.

Gyakran a kortárs csoport adja meg ezeknek a gyermekeknek a valahová tartozás, a feltétel nélküli elfogadottság érzését. A kortárs csoport azonban – a kamaszokra jellemző – hirtelen ötletektől

vezérelve, magával ránthatja a sodródó gyermeket, viselkedésében a negatív megnyilvánulásokat erősítheti. A tömegkommunikációs hatások, a tévé, az internet gyakran közvetít agresszív tartalmakat, ahol ez a fajta viselkedés jutalmat nyer. A gyermekek ezt szívesen utánozzák, miközben fásulttá, közömbössé válnak az agresszióval szemben. Ez is hatással van a gyermekek által elkövetett cselekmények erőszakosabbá válására, illetve másik ember vagy élőlény szenvedése iránti érzéketlenségükre. A gyermek személyiségén belül is lehetnek rizikófaktorok, melyek az „eltérő” viselkedésre hajlamosítanak. Vizsgálatok bizonyítják, hogy az alacsony intelligencia nem teszi lehetővé, hogy a gyermek a környezetből érkező stresszel szemben differenciált megbirkózási stratégiákat dolgozzon ki. A változásokhoz nehezen tud alkalmazkodni, és ha a temperamentuma problémás, a külső ingerekre túl erős választ ad, ami a beilleszkedését nehezíti. Ezek miatt a környezetétől sok elmarasztalást kap. Krónikus betegség esetén az érzelmi és viselkedészavarok halmozódhatnak. Az alacsony önértékelés erőteljesen befolyásolja a viselkedést, mert a gyermek igyekszik megfelelni a negatív képnek. Befolyásoló tényező lehet a genetikai nem is. A fiúk sérülékenyebbek, mint a lányok. Az iskoláskor idején fiúknál gyakran figyelhetünk meg fejlődési zavarokat, viselkedési problémákat és viselkedészavarral járó betegséget. (Vetró 2003)

„Az állami gondozott gyermekek személyiségfejlődését jellemzi, hogy támasz és segítség nélkül küszködnek kuszán összemosódott alapszorongásaikkal és azok közvetkezményeivel.” (Murányi-Kovács – Kabainé Huszka: 82)

A negatív énképpel rendelkező gyermek elhiszi magáról, hogy ő rossz, és annak megfelelően viselkedik. A gyermekvédelmi gondoskodásba kerülő gyermekek esetében hiányzik a környezet, a család által nyújtott biztonság, ami őt magát is bizonytalanná teszi. A bizonytalanság feszültséget kelt, a feszültség pedig agressziót válthat ki. A társadalmi normák beépülésének hiánya pedig az alkalmazkodást, az elvárásoknak történő megfelelést akadályozza.

AZ ÉRETT SZEMÉLYISÉG JELLEMZŐI

Ahhoz, hogy a gyermek felnövekedve önálló életet tudjon élni, autonóm felnőtté váljon, személyisége érését támogatni kell. Az érett személyiség jellemzője kognitív szinten egy sajátos gondolkodási mód és a világ megismerésére való törekvés. Fontos számára a valósághű észlelés, nyitott az új dolgokra. Az ismeretszerzés és az élményfeldolgozás sajátosságai az interperszonális kapcsolataiban és a viselkedésében is megmutatkoznak. Ahhoz, hogy reális képet tudjon kiépíteni önmagáról és a világról, a valóságot reálisan, tényszerűen kell megismernie, észlelnie. (Berentés 2012)

Az éretlen személyiség hajlamos a tényeket összemosni a véleménnyel, a véleményt ténynek beállítani, és az önmagával kapcsolatos tényeket pillanatnyi érdekeinek megfelelően torzítani. Ahhoz, hogy egy

gyermek képes legyen önmagáról reális képet kialakítani, szüksége van arra, hogy egészen kicsi korától megélhesse a kezdeményezés örömét, és önmagára vonatkozóan gyakori reális, pozitív visszajelzést kapjon. „Az érett személyiség magabiztossága stabilan erős, szélsőségektől mentes.” (Berentés 2012: 77) Feladathelyzetben a sikerorientált alapállás jellemzi, a teljesítményéért képes felelősséget vállalni.

Az önmagában bizonytalan ember önértékelése alacsony, gyakran válik kudarckerülővé, jellemző rá a szorongásosság. A célok kitűzésében vagy nagyon alacsony vagy elérhetetlenül magas célokat tűz ki, és a sikertelenség okát rendszerint a külső körülményekben találja meg. Az érett személyiség fontos mutatója az önbecsülés és az önelfogadás, amely belső szabadságot biztosít a számára. Az önelfogadás kialakulásának fontos feltétele az, hogy a gyermek a világot megismerő, felfedező kezdeményezéseiben számottevő büntetés nélkül hibázhasson, tévedhessen. Közben önmaga megismerésében és a világ felfedezésében megélje, hogy – bár nem tökéletes – de ettől értékes és szerethető. Mindezek talaján kialakul az önbizalom, ami a cselekvéseit vezérli.

Az éretlen személyiség önbizalom hiányban szenved, ami cselekvését gátolja. Jellemző működésére a valóság torzítása, az önbecsapás, a vágy vezérelte gondolkodás, a szorongás vezérelte gondolkodás. Gyakran gyorsítanak vagy halogatnak dolgokat, nem használnak ki jó lehetőségeket. Az érett személyiség nyitott az új dolgokra, a folyamatos tanulásra, a tanult dolgok gyakorlati alkalmazására, illetve képes az új körülményekhez való alkalmazkodásra, és belső igényévé válik az önirányítás megélése. A tanulási folyamat során az érett személyiségben kialakul a világra vonatkozó egységes filozófia, az egyénre jellemző spiritualitás, nézet az Életről, az Élet értelméről, saját életének értelméről, céljairól, ezzel definiálja helyét a világban. Ennek része a letisztult erkölcs is. Az éretlen személyiséget csak azok a dolgok, történések érdeklik, melyek pillanatnyilag éppen érdeklik vagy érdeke fűződik hozzájuk. Az értékek nem letisztultak, egymásnak ellentmondó értékek egyidejű egymás mellettsége, a valóság saját nézetekhez igazítása jellemezheti, ami a környezettel való összeütközéshez vezet.

Interperszonális tulajdonságaiban az érett személyiségű ember kapcsolataiban elfogadó, képes a másokkal történő hatékony együttműködésre. Kerüli adott helyzetben a másik fél minősítését, adekvát kommunikációs eszközöket alkalmaz nézetkülönbségek megvitatására. Nem törekszik a másik fél megváltoztatására, kerüli a mások életébe való beavatkozást. Egyenrangú kapcsolatok kialakítására törekszik.

Az éretlen személyiségű ember figyelmének középpontjában saját maga, saját szükségletei állnak, melyek háttérbe szorítják a másik ember szempontjainak figyelembe vételét, előnyszerzésre ösztönzik. Emiatt életvezetésében és emberi kapcsolataiban gyermekien önző marad. Az érett személyiség kialakulását segíti, ha a szülő már a kicsi gyermeket is önálló személyiségnek tekinti, tiszteletben tartja

véleményét, törekvéseit, és tartózkodik az autoriter stílusú neveléstől. A gyermekben ilyen esetben kialakul az egyenrangúság iránti pozitív viszonyulás, megtanul önmagán kívül másokra is odafigyelni, másokkal együttműködni. Képes lesz érzelmileg telített társas kapcsolatok kialakítására, elfogadással fordulni embertársai felé, alapérzelmeit nyíltan kommunikálni. Érzelmi intelligenciája segítségével képes önmaga és mások érzelmeit felismerni, megélni és kifejezni, hatékonyan – manipuláció nélkül – alkalmazni célok elérése érdekében.

Az érzelmileg éretlen ember hajlamos a mások feletti uralkodásra. Azt gondolja, hogy az ő problémái fontosabbak, mint másoké, féltékenység, birtoklás, korlátozás, érzelmi függőség egyaránt jellemezheti működését. Ahhoz, hogy az érzelmi intelligencia kialakulhasson egy gyermekben, érzelmileg hiteles, pozitív mintákra van szüksége, és arra, hogy azokat kezdetektől fogva gyakorolhassa. Ha ezek a feltételek nem adóttak, az érzelmi intelligencia hiánya csak terápiás segítséggel pótolható.

Az érett személy cselekvésére jellemző, hogy hatékonyan tervezi az életét, életvezetését a gondolkodás és a cselekvés egyensúlya jellemzi, cselekedetei háttérben stabil lelkiismereti funkciók állnak, a jelenidejűség állapotában él, asszertív módon viselkedik. (Berentés, 2012) Jellemző rá, hogy cselekedeteit olyan célok vezérlik, melyek reálisak, és azokhoz adekvát eszközöket választ. Viselkedését, társadalmi alkalmazkodását stabil értékrendszer és felelősségtudat vezérli.

Az éretlen személyiség esetében hiányoznak a célok, vagy a célok esetlegesek, illetve gyakran hiányoznak az önkontroll-funkciók és a belső én-erők a célok megvalósítása során. Emiatt az elhatározásaiban könnyen elbizonytalanodik vagy befolyásolhatóvá, erőtlenné válik. Az éretlen személyiségre jellemző, hogy életvezetésében a pillanatnyi érdekei vezérlik, ezért a viselkedése gyakran kiszámíthatatlan vagy következtelen, ami normaszegéshez vezet, illetve könnyelmű életvezetést eredményez. Tettei következményeiért nem tud, vagy nem akar felelősséget vállalni. Úgy gondolja, hogy másoknak kell róla gondoskodniuk. Sokszor irreálisan hisz a szerencsében, amiért akár nagy anyagi áldozatot is képes vállalni. Kudarcait inadekvát módon dolgozza fel.

A gyermekvédelmi szakellátásban dolgozók feladata az, hogy – a meghatározott életelőzmények figyelembe vételével – segítsék a gyermek egészséges fejlődését, személyiségének kibontakozását, az érett személyiség kialakulásához szükséges feltételek biztosítását. Az „...*érett személyiség kialakításában minden olyan nevelési eszköz eredményes lehet, ami tiszteletben tartja a gyermeki személyiséget, megengedi, hogy a gyermek a fennálló és kölcsönösen egyeztetett szabályok mellett saját élményeit szabadon megélhesse, azokról kockázatok nélkül beszélhessen. A nevelés a gyermek számára következetesen és folytonosan hangsúlyozza a személyes identitás, a reális önismeret, a partnerség, az együttműködés fontosságát.*” (Berentés 2012: 197)

CARL ROGERS FELFOGÁSA AZ ÉNKÉP KIALAKULÁSÁRÓL

A humanisztikus pszichológia képviselője, Carl Rogers elmélete szerint a gyermek énképe fokozatosan alakul ki környezetével való szoros kölcsönhatás eredményeképpen. A pozitív énkép kialakulásának az a feltétele, hogy a gyermeket feltétel nélkül fogadja el a felnőtt, következetesen elismerje és értékelje őt – olyannak, amilyen. Azok a gyerekek, akik ilyen „feltétel nélküli elfogadásban” részesülnek, időnként nehezebben kezelhetőek, és előfordulhat, hogy az ilyen gyerekek nem minden esetben a szociálisan előírt viselkedést produkálják. Ugyanakkor énképük, önértékelésük pozitív lesz, ami lehetővé teszi számukra, hogy kreatív módon, sikerorientáltan közelítsenek feladataikhoz. Ebből a nézőpontból a személyiség fejlődése kevésbé harmonikus azokban az esetekben, amikor a gyermek rendszeresen a „helyes viselkedés feltételeinek” korlátaiba ütközik, azaz felnőtt környezete írja elő számára, hogy melyek azok a viselkedésformák, amelyek kötelezőek és elismertek, illetve melyek azok, amelyek tiltottak és büntetendőek. A gyermek, aki ilyen környezetben nevelkedik, a feladatokhoz – a kihívásokhoz – óvatosabban és bizonytalanabban, az önbizalom alacsonyabb szintjén közeledik. (Ranschburg 2010)

A nevelő általi elfogadás (ami nem azonos azzal, hogy a tetteivel mindenben egyetértünk), a türelem, az empátiás megértés segítheti a felnőttet abban, hogy a megfelelő módon reagáljon a gyermek viselkedésére, és változást indukáljon.

A GYERMEKEK EGÉSZSÉGES SZEMÉLYISÉGFEJLŐDÉSÉT SEGÍTŐ PEDAGÓGIAI ESZKÖZÖK

1. A konfliktus megoldása győztes–győztes kimenettel

A nevelési helyzetekben természetes módon jelentkeznek konfliktusok, melyek gyakran a felnőtt és gyermek közötti hatalmi harccá alakulnak. A gyermekvédelmi szakellátásban a gyermekek – helyzetükből, életeseményeikből kifolyóan – gyakran élnek át frusztrációt, ami rendszerint agressziót vált ki belőlük, és általában konfliktushoz vezet. Ezen túlmenően a hagyományos tekintélyelv megkérdőjeleződése, a hagyományos értékrend felbomlása, a biztos jövőkép megrendülése a gyermekek viselkedésének jelentős változásához vezetett, és megsokszorozta a felnőtt és gyermek közötti konfliktusok forrásait.

A gyermekvédelmi szakellátásban dolgozók csak ritkán találkoznak a konfliktussal letisztult formában, az gyakran komplex folyamatokba (gyermek gondozása, nevelése) ágyazódva jelenik meg, és csak egy-egy látványos részlet lesz szembeötlő. Ugyanakkor a helyzet részletes áttekintése más szemszögbe helyezheti a tapasztaltakat, például kiderülhet, hogy a hangos szóváltást a gyermek pillanatnyi hangulati állapota okozta, és nincs valódi konfliktushelyzet felnőtt és a gyermek között. Ugyanakkor ezekben a zárt kis közösségekben különböző konfliktusfolyamatok egymással is kapcsolatba léphetnek, újabb konfliktust eredményezhetnek.

A gyakori konfliktushelyzetek jelentős mértékben megzavarhatják mind a felnőttek és gyermekek közötti kapcsolatokat, mind a csoport tagjainak nyugalalmát. (Szekszárdi 2008)

A konfliktus az élet természetes velejárója. Mindenkinek van saját konfrontációs stílusa, amely gyakran ösztönös, meggondolatlan reakciókból áll, és olykor a problémák elmérgesítését idézi elő, nem pedig azok megoldását. A bölcs konfliktuskezelés nagyon fontos az élet bármely területén, így a gyermekvédelmi szakellátásban is. A hatékony konfliktuskezelés eszköze a problémamegoldó stratégia, melynek nem a győzelem a célja. Jellemző rá, hogy a felek kölcsönösen elfogadják egymást, a másik fél szempontjait szem előtt tartják, készek együttműködni, empátiákkal viselkedni a legjobb megoldási alternatívák megtalálása érdekében. A közösen elfogadott megoldás mellett mindkét fél elkötelezett.

A problémamegoldó stratégia alkalmazása jó lehetőséget biztosít a felnőtt és gyermek közötti konfliktushelyzetek tisztázására. A stratégia alkalmazása nagymértékben függ attól, hogy a felnőtt mit gondol a felnőtt–gyermek kapcsolatáról. Az a szakember, aki ragaszkodik a hagyományos felnőtt–gyermek felfogáshoz, és a felnőttet a hierarchiában magasabb szintre emeli, mint a gyermeket, a magasabb rangú személy szerepéből oldja meg a konfliktusokat. Kevésbé tűri az ellenvéleményt, a kritikát. Megoldási stratégiája az erő pozíciójából eredően elsősorban versengő, győztes–vesztes kimenetre törekvő lesz. Hatalmi szóval akarja a problémát megoldani, a konfliktus megoldása során nem tekinti partnernek a gyermeket, a gyermeknek nincs sok választási lehetősége a konfliktus megoldásában. A konfliktuskezelés ezen módja nem tanítja meg a gyermeket saját érdekeinek érvényesítésére, valamint az együttműködésre.

A problémamegoldó stratégia alkalmazásának feltétele, hogy a felnőtt képes legyen a gyermeket partnernek tekinteni. A problémamegoldó stratégia a győztes–győztes megoldást keresi, melynek jellemzői:

- mindkét fél szükséglete egyaránt fontos,
- a problémát nem a megoldások, hanem a szükségletek felől közelítik meg,
- soha nem kerül sor erőszak alkalmazására.

Ebben a stratégiában a kapcsolat nem sérül. Egyik félben sem alakul ki az az érzés, hogy támadják, becsapják, átverik, legyőzik, ezért nincs ellenséges indulat. A felek kölcsönösen méltányolják egymás szükségletét, és azt érzik, hogy meghallgatták érveiket. (Schmidt 2003) A problémamegoldó stratégia fontos eleme a probléma megfogalmazása, az ötletgyűjtés, a javaslatok értékelése, majd a mindkét fél számára elfogadható megoldás kiválasztása.

A megoldás kiválasztása után meg kell beszélni, hogy ki milyen feladatot vállal, és azt mikorra hajtja végre. Célszerű azt feltételezni, hogy a másik fél tartani fogja magát a megállapodáshoz. Amennyiben mégsem, akkor annak megbeszélésére vissza kell térni.

A folyamat utolsó lépése a megoldás értékelése. Bármelyik fél fedezhet fel hiányosságokat, amik miatt esetleg új megoldást kell keresni. Fontos, hogy mindkét fél kifejezhesse a kiválasztott megoldás kimenetelével kapcsolatos érzéseit, és bárki bármikor tehesen módosító javaslatot kölcsönös megegyezés alapján. Fenn kell tartani a lehetőséget egy esetleges újabb megállapodás megkötésére.

Ahhoz, hogy a problémamegoldó stratégia eredményes legyen, szükséges, hogy:

- a módszer alkalmazása minden előzetesen elhatározott megoldási elképzelés nélkül kezdődjön,
- pontosan kell figyelni és meghallgatni a másik fél igényeit, az értő figyelem technikájának alkalmazásával,
- az érzéseket világosan és őszintén kell kinyilvánítani Én-üzenetekkel,
- a másik fél szükségleteit el kell ismerni és figyelembe kell venni,
- nyitottság kell, a megváltozott érzések vagy körülmények esetén is ki kell tartani a győztes-győztes módszer mellett.

A problémamegoldó konfliktuskezelés jobbá teszi a kapcsolatot, mert a problémák felszínre kerülése esélyt ad a változásra. (Schmidt 2003)

A barátságos hangnem nagymértékben árnyalja a viselkedést. Nagyon fontos dolog a párbeszéd, az, hogy a partner is lehetőséget kapjon nézőpontja kifejtésére. Segíti a konfliktuskezelést a másik fél iránti empátiás viszonyulás, és az egyértelmű megfogalmazás, a nyílt kommunikáció.

A jó kapcsolatban a felek tiszteletben tartják egymás méltóságát, döntési szabadságát, és egyenlő partnerekként tekintenek egymásra. A konfrontációnak nem a kioktatás vagy az irányítás a célja, hanem a valódi megoldás megtalálása.

2. Az Én-üzenetek

A mindennapi kommunikáció során gyakran használunk saját mondanivalónk kifejezésére olyan üzeneteket, melyek a másik félről szólnak, pedig a saját érzéseinket, gondolatainkat szeretnénk eljuttatni a beszélő társhoz. (pl.: „Már megint elkéstél!”, „Miért nem takarítottad ki a szobádat?” stb.) Ezeket a mondatokat nevezzük „Te-üzeneteknek”.

A Te-üzenetek helyett célszerűbb Én-üzeneteket alkalmazni, amelyek kifejezik, hogy a beszélő miként viszonyul az adott kérdéshez, tudatja, hogy mit érez az adott helyzetben. Ezzel az eszközzel elkerülhető, hogy a másik fél támadásként élje meg, vagy megalázónak érezze a mondandónkat. Az Én-üzenetek alkalmazásával megelőzhető, hogy a partner védekezésre kényszerüljön, ugyanakkor lehetővé teszi számunkra, hogy szándékainkat egyértelműen közöljük.

Az Én-üzenetek fajtái a következők:

- elismerő Én-üzenet (Nagyon örülök, hogy időben hazajöttél.)
- problémamegelőző Én-üzenet (Szeretném, ha reggel mindenki 8 órakor felkelne, időben el kell indulnunk, hogy ne késsük le a buszt.)
- önfeltáró (igény- és érzésközlő) Én-üzenet (Nagyon jól esett, hogy megköszöntétek az ebédet.)
- elutasító Én-üzenet (Nem akarok most süteményt sütni, mert még a kerti munkát is be kell fejeznünk.)
- konfrontáló Én-üzenet (Nem szeretem, ha Julika nénire panaszkodtok, mert az kellemetlen helyzetbe hoz engem.)

Az Én-üzenetek első négy típusa eredményesen alkalmazható a konfliktusok megelőzésére. A konfrontáló Én-üzeneteket abban az esetben használjuk, ha a másik fél viselkedésében szeretnénk változást elérni. (Szekszárdi 1995) Ezeknek az Én-üzeneteknek tehát fontos szerepük van a gyermekvédelmi szakellátásban folyó nevelőmunkában. A felnőtt ilyenkor elmondja, hogy milyen érzéseket vált ki belőle a gyermek konkrét viselkedése, és mi a viselkedés – felnőttet érintő – következménye. Pl.: Nagyon zavar, amikor Andrissal beszélgetsz a csoportgyűlés alatt, mert akkor a többiek is rátok figyelnek.

Az Én-üzenet három elemből áll:

- a beszélő saját érzelmeinek megfogalmazása az eset kapcsán, minősítés, vádaskodás nélkül („Nagyon zavar...”)
- a szóvá tett történés, viselkedés tárgyyszerű megfogalmazása („... amikor Andriással beszélgetsz a csoportgyűlés alatt...”)
- indoklás, belátható következmény, közvetlen hatás („... mert akkor a többiek is rátok figyelnek.”)

Az Én-üzenet jó indítás lehet akkor, ha nem tudjuk, hogy hogyan tegyünk valamit szóvá. Érdekes ilyenkor átgondolni a beszélgetés kezdő mondatát. Az Én-üzenet soha nem tartalmaz gorombaságot, tapintatlanságot, iróniát, ítéletet. Segítségével azt tudjuk kifejezni, hogy milyen érzelmeink, szükségleteink vannak egy helyzettel kapcsolatosan.

3. *A kommunikációs gátak*

Az Én-üzenetekkel szemben a Te-üzenetek általában nem érik el a céljukat, mert bűntudatot keltenek, a másik fél hibáztatásnak, megaláztatásnak, bíráltnak, elutasításnak érzi, ezáltal károsítják a kapcsolatot. Gyakran ellentámadást váltanak ki, és nem ösztönöznek arra, hogy a másik fél változtasson a viselkedésén. Ezek az eszközök általában leállítják a kommunikációt, ezért a szakirodalom közléssorompóknak (kommunikációs gátak) is nevezi őket. (Kopácsi-Gelberger 1994)

A leggyakrabban használt közléssorompók:

- a parancsolás, utasítás (... márpedig ezt meg kell enned...)
- figyelmeztetés, fenyegetés (... ha nem csinálod, majd...)
- prédikálás, moralizálás (... az ember általában...)
- tanácsosztogatás, megoldási javaslatok (... szerintem az lesz a legjobb, ha...)
- logikai érvelés, meggyőzés (... ha logikusan végiggondoljuk...)
- ítélkezés, kritizálás, vádolás (... már megint örültséget csináltál...)
- dicséret, egyetértés (... te ezt úgyis nagyon jól tudod...)
- megszegyenítés, kifigurázás, megbélyegzés (... na, most nézd meg, mit tettél...)
- értelmezés, elemzés (... tulajdonképpen arra van szükséged...)
- nyugtatás, részvét, vigasztalás (... nem olyan nagy dolog...)
- faggatózás, rákérdezés (... és mit tettél még...)
- elterelés, humorizálás, távolságtartás (... csak gondold, hogy problémáid vannak...)

Az Én-üzenetek azért eredményesebbek a Te-üzenetknél, mert a beszélő vállalja a felelősséget a nyíltságáért, róla szól, nem értik félre, ezért nem járnak a Te-üzenetet kísérő negatív hatásokkal.

Az Én-üzenetek hatásosságának feltétele a beszélő kongruens viselkedése. A kongruens viselkedés azt jelenti, hogy a beszélő érzelmei, belső gondolatai megegyeznek azzal, amit kifelé közöl. Ha valakiről az az érzésünk, hogy inkongruens az üzenete, megbízhatatlannak, őszintétlennek, hamisnak véljük.

4. *Az értő figyelem*

Vannak olyan szituációk, amikor az segít a legtöbbet, ha végighallgatjuk a másik fél mondanivalóját, és jelezzük, hogy elfogadjuk őt, értjük, hogy a problémáját. Ezt az eljárást értő figyelemnek (aktív hallgatásnak) nevezzük. A lényege az, hogy a másik ember felé fordulunk, és átmenetileg kikapcsoljuk a saját szempontjainkat. Nem passzív hallgatást kell alatta értenünk. A beszélgető társ üzenetét, gondolatait, érzéseit saját szavainkkal foglaljuk össze, és kijelentő mondatban visszajelezzük. (Kopácsi-Gelberger 1994)

Például:

- Ákos, örülök, hogy egyedül vagy itthon, mert napok óta gondterheltnek látlak. Lenne kedved megosztani velem a problémádat?
- Nincs semmi. Csak... Igen, mert az osztályfőnököm azt mondta, hogy mindenkinek új öltönyt kell beszereznie a ballagásra, de nem hiszem, hogy az otthon tud nekem ilyen drága ruhát venni. Holnap kellene vinni az első részletet, ötezer forintot. Nem mertem még szólni Edit néninek, a lakásotthon-vezetőnek, mert mindig arra panaszkodik, hogy élelemre is alig futja az ellátmányból, meg a napokban haragudott is rám, mert megvertem a tesómat.
- Attól tartasz, hogy Edit néni nem tartana arra érdemesnek, hogy öltönyt kapj, az osztályfőnöknek pedig nem merted elmondani, hogy a lakásotthon nem biztos, hogy ki tudja fizetni az öltöny árát.
- Hát, igen. Igazából csúnyán kiabáltam Edit néniel a múltkor. Kivoltam, de nagyon.
- Nem tudod, hogyan közelíts ez után az eset után Edit nénihez.
- Elkerülni úgy sem tudom hosszú ideig.
- Úgy érzed, hogy mindenképp rendezni kell közöttetek a kapcsolatot, tisztázni kell a történeteket.

Az értő figyelem elfogadást, nyitottságot, megértést tükröz, de nem feltétlenül jelent egyetértést. Feltétele az, hogy a hallgató fél kirekessze saját gondolatait, érzéseit, és kizárólag az üzenetre figyeljen. Egy időre kénytelen a beszélő álláspontjára helyezkedni, az ő világába belépni. A visszajelzés annak

próbája, hogy jól figyelt-e a hallgató, a beszélő pedig ellenőrizheti általa, hogy jól értették-e. Az értő figyelem alkalmazásakor nem pusztán a beszélő által mondott mondatokat ismételgessük, ne tegyünk hozzá a mondanivalójához, és ne értelmezzük át az általa közölt tartalmakat. (Szekszárdi 1995)

Az értő figyelemnek az a következménye, hogy a hallgató fél pontosan érti a beszélő fél gondolatait, érzéseit, szükségleteit, érti, hogy miért gondolkodik másként. Ez a helyzet elfogadhatóbbá teszi a különbségeket, közelebb visz a problémák megoldásához. A hallgató az értő figyelem alkalmazásával vállalja annak a kockázatát is, hogy saját véleményét esetleg feladja.

5. Versengés helyett együttműködés

Napjaink gazdasági, társadalmi és erkölcsi viszonyai között azt tapasztaljuk, hogy sokaknak nem számít az, hogy a másik ember érdekei, szükségletei hol húzódnak. Gyakran arra törekszenek, hogy saját céljaikat és önös érdekeiket megvalósítsák, kielégítsék. A társadalmi minták inkább a kíméletlen versengést, az erőszakot láttatják és ritkán tükrözik vissza az együttműködés értékességét, hasznát. (Szekszárdi 1995) A gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek ezeket a mintákat látják és tapasztalják, ezeket az eszközöket, törekvéseket sajátítják el, aminek következtében így működnek a társaikkal és a dolgozókkal történő interakciók során.

A gyermek versengő viselkedése a felnőttből is versengést vált ki, de fordítva is ez történik, a felnőtt versengő viselkedésére a gyermek is erőszakosan, agresszívan reagál. Versengő viselkedésnek számít például az, ha a felnőtt a rangjára hivatkozik a gyermekkel szemben, a saját céljai, érdekei érvényesítéséhez ragaszkodik, saját álláspontjából nem ad fel, vagy amikor a gyermek nem azt csinálja, amit a felnőtt kér, hanem állandóan akadékoskodik, bohóckodik, esetleg mindenbe beleköt. Ezekben a helyzetekben a két fél célja eltérő. Például a felnőtt a takarításba akarja bevonni a gyermeket, hogy tiszta legyen a lakótér, ezzel szemben a gyermek a felnőtt figyelmét akarja magára irányítani, azért, hogy vele foglalkozzon. A versengő viselkedés következménye feszültség, frusztráció, ami gyakran vezet agresszióhoz.

A versengéssel szemben az együttműködés jelent alternatívát. Az együttműködés célja az, hogy a remélt célokat együtt érik el a felek. Az együttműködés kölcsönös pozitív függést jelent, mely a közös célokra alapul, a célok közös függéséből, a munkamegosztásból, az eredményből, a jutalomból, a siker egyént és csoportot egyaránt gazdagító értékéből áll. Az együttműködés közvetlen kapcsolatot igényel a tevékenység során, továbbá szociális érzékenység, szociális készségek és képességek meglétét, ezek továbbfejlődését feltételezi. Az együttműködéshez szükséges kommunikációs technikák alkalmazása, a meggyőzés, a befolyásolás, a konfliktuskezelés képessége.

Az együttműködés kialakításához szükséges tényezők:

- intenzív kapcsolattartás,
- pozitív hangvétel,
- önkéntes felelősségvállalás,
- többlet-erőfeszítés.

Az együttműködés hatására növekszik a teljesítmény és kedvező légkör teremthető meg. Az együttműködésben részt vevők sokkal inkább érzik úgy, hogy szeretik és elfogadják őket, törődnek velük, bíznak bennük. Erősebb a felelősségérzet egymás iránt, jobban odafigyelnek egymásra, kevésbé agresszívek, engedékenyebbek, az empátia megértés erősebb közöttük. (Szekszárdi 1995)

A nevelésbe vett gyermekek működésében is gyakran ismerhetjük fel a versengő viselkedést. Ahhoz, hogy a gyermekek érdekelték legyenek az együttműködésben, szükség van a viselkedésük céljának tisztázására, megértésére, egyeztetésre, a célok egymáshoz közelítésére. Ezen túlmenően nem szabad versengően fellépni, mert az versengő választ vált ki. A másik fél versengő magatartására azonban versengéssel kell válaszolni mindaddig, amíg a versengő viselkedés át nem alakul együttműködéssé. Nem szabad haragot tartani, amint a gyermek áttér az együttműködésre, a felnőttnek is azonnal váltania kell, az együttműködés kialakítására kell törekednie.

Képzeld el azt a helyzetet, amikor a gyermek a lakásotthonban a felnőtt minden kezdeményezésére provokatív módon reagál, megkérdőjelezi a szándékait, véleményét, próbára teszi a türelmét, és a saját határait próbálja tágítani. Viselkedésének a célja ilyenkor az, hogy a hatalmat vegye át a felnőttől, és a helyzeteket ő irányítsa. Törekvésének felismerését követően nem a vita, a versengő viselkedés lesz eredményes, hanem az együttműködés keretében próbáljuk a segítségét kérni, hogy közösen oldjunk meg feladatokat. A közös célok mentén zajló együttműködés keretében, a versengés következtében kialakuló feszült légkör, érzelmi megterhelődés alól mentesül mindkét fél. Az együttműködésben mindkét fél elérheti célját, míg a versengésben azonban az egyik fél győzelme kizárja a másikat.

Azok a szakemberek, akik a nevelésbe vett gyermekekkel közvetlen napi kapcsolatban kényszerülnek pedagógiai helyzetek megoldására, gyakran találkozhatnak azzal a dilemmával, hogy is alakítsák a nevelési stílusukat, milyen eszközöket használjanak, hogy a gyermekek viselkedésében változást tudjanak elérni. Legyenek őrmesterek? Döntőbírók? Hogyan vegyék rá a gyermekeket a szabályok betartására?

A társadalmi változások következtében ma már a gyermekek másképp tekintenek a felnőltre, mint régen. Gyakran megkérdőjelezzik tudását, rátermettségét, képességeit, jogait, kompetenciáit. Amikor döntések magyarázatát kérik, nem lehet az a válasz, hogy „azért, mert én vagyok a felnőtt”. Ugyanakkor ahhoz, hogy a gyermekotthoni, lakásotthoni csoportban, nevelőszülői családban egyfajta rendszer, rendezettség működjön, szükség van arra, hogy a gyermekek betartsák a szabályokat, végrehajtsák a felnőtt által adott feladatokat, eleget tegyenek kötelezettségeiknek.

Hatalmi szóval a felnőtt lehet, hogy pillanatnyilag meg tudja félemlíteni a gyermekeket, lehet, hogy átmenetileg rendet teremt, de nem készíti fel őket az együttműködésre, a tetteikből fakadó következmények vállalására. Olyan útmutatásra van szükségük, mely megerősíti őket a jogaik gyakorlásában, együttműködésre ösztönöz, és segíti a gyermek rendszerhez, szabályokhoz történő alkalmazkodását, viselkedésének módosulását.

A demokratikus légkör kialakításában nagy szerepe van a biztatásnak. A gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek szeretnének valahova tartozni. Ezt a felnőtteknek észre kell venniük, és a gyermek jó tulajdonságaira, sikereire alapozva biztatni, ösztönözni őket a fejlődésre, változásra. Fontos tényező a gyermekek véleményének a meghallgatása is. Az őket érintő kérdésekben feltétlenül meg kell kérdezni, hogy mit gondolnak, mit szeretnének, milyen megoldást választanának. Természetesen még nem minden döntéshez van elegendő ismeretük, tapasztalatuk, de életkoruknak megfelelően véleményt tudnak nyilvánítani abban az esetben, ha lehetőségük van annak gyakorlására. A demokratikus működést segítik a logikus és könnyen érthető szabályok, valamint azok következményeinek az ismerete. Amennyiben a csoportban a szabályok kialakításába bevontuk a gyermekeket, és a véleményüket komolyan vettük, és a szabályok ésszerűek, elfogadható határokon belül logikusak, ha jól előre látható következményekkel járnak, akkor maga a csoport is megfelelően fog tudni működni.

6. *Büntetés vagy logikus következmény?*

A gyermekek gyakran vonnak le következtetést abból, hogy milyen módon fegyelmezik őket a felnőttek. Azokban a csoportokban, ahol a kölcsönös megbecsülés és tisztelet alapján működő módszereket alkalmaznak a szakemberek a problémák megoldására, általában könnyebben tudják rávenni a gyermekeket az önfegyelemre és felelősségtudatra, mint ott, ahol ugyanezt parancsszóval, megfélemlítéssel vagy engedékenységgel próbálják elérni.

Problémák, konfliktusok esetén, vagy amikor a gyermek nem tartja magát a szabályokhoz, tiszteletlenül, helytelenül viselkedik, sokkal nehezebb a felnőttnek kezelnie a helyzetet, mintha azt megelőzné. A problémakezelés olyan, mint a tűzoltás. Nehéz, fáradságos, sok veszteséggel, kárral jár, és nem lehet

tudni, hogy mikor gyullad ki újra a tűz, ha nem teszünk semmit a megelőzés érdekében. A tűzoltáshoz hasonlítható a büntetés, mint fegyelmezési eszköz, amire szükség van, azonban célszerű csak végső eszköznek tekinteni.

Az önfegyelemre, döntésképessegre, önállóságra nevelés tekintetében eredményesebb, ha az együttműködésen alapuló fegyelmezési rendszert, a természetes és logikus következmények módszerét alkalmazzuk. (Kopácsi-Gelberger 1994)

A természetes következmények módszere abból az alapvetésből indul ki, hogy a gyermek felelősséggel tartozik tetteiért. Bizonyos határokon belül döntési szabadsága van egyes kérdésekben, mint például, hogy időben érkezik-e vissza a kimenőről, vagy elvégzi-e az önkiszolgáló munkát, elmegy-e az iskolába. Miután ezekben a helyzetekben – amikor betartja a szabályokat, és amikor megszegi azokat – önállóan dönt, övé a felelősség, tehát vállalnia kell a következményeket is. A felnőttek ebben a rendszerben lehetőséget adnak a gyermeknek, hogy megismerje az élet törvényeit és saját tapasztalataiból tanuljon. (Kopácsi-Gelberger 1994)

A büntetésnek időnként semmi köze ahhoz a viselkedéshez, amin változtatni akar, így nem is tud hatásos lenni. Anikó például elvette a kisebbek csokoládéját, és megette előlük. A büntetése az volt, hogy másnap nem kapott zsebpénzt, csak két nap múlva. A másik tulajdonának elvétele és a zsebpénz kiadásának késleltetése között nincs konkrét összefüggés. Amikor a nevelő ismertette vele a büntetést, dühös lett, és elkezdett kiabálni, amivel felzaklatta mind a felnőttet, mind a többi gyermeket. Ezzel ellentétben, amikor lehetőséget adunk a gyermeknek, hogy kipróbálja viselkedésének természetes következményeit, hogy mi történik akkor, ha a dolgok természetes rendjét megbontja, egy erőteljes tanulási folyamaton megy át. Ilyenkor a felnőtt nem emlékezteti állandóan a gyermeket, csak egyszerűen félreáll, és hagyja, hogy a gyermek döntsön, majd megtapasztalja viselkedésének természetes következményeit. Például, ha elveszi és megeszi a kisebb gyermek csokoládéját, akkor azt meg kell térítenie. Ha elfelejti, hogy az utolsó határidőre be kell vinni az osztálypénzt a kirándulásra, nem fog tudni elmenni a kirándulásra. Ha későn indul el az otthonból, lekési a buszt.

A természetes következmények módszerét nem minden esetben használhatjuk a gyermekotthoni és lakásotthoni csoportokban, illetve a nevelőszülői családban, mert a gyermekek épségéért felelősek vagyunk. Nem engedhetjük meg például egy kisebb gyermeknek, hogy kiszökjön az utcára, mert súlyos következményekkel járhat, ha például elüti egy autót, vagy elcsalja egy rossz szándékú felnőtt.

A gyermekek biztonsága és az együttműködést megkönnyítő hangulat érdekében szabályokat kell felállítani a csoporton belül. Amikor a gyermekek azt megszegik, logikusan választhatnak, hogy

betartják a szabályt vagy a be nem tartásából fakadó következményt választják. Ezt nevezzük logikus következménynek. A módszer működésének feltétele, hogy a szabályok kialakításába a gyermekeket be kell vonni, mert így érzik majd azokat sajátjuknak. (A szabályokat írásba is lehet foglalni, akár megállapodás formájában is.) A szabályok egyúttal tartalmazzák azt is, hogy milyen következményekkel jár egy-egy szabály megszegése.

A lakásotthoni csoport például megegyezett abban, hogy a kimenőről történő visszatérés időpontjába még félórás csúszás belefér. Azonban a félórán túli késés – amennyiben annak okát nem jelezte a gyermek telefonon az ügyeletes dolgozónak – azt a következményt vonja maga után, hogy a következő napon nem megy kimenőre az érintett szabályszegő. A gyermekek tehát jó előre tisztában vannak azzal, hogy döntésük milyen következménnyel jár. A késés miatt a nevelőnek nem kell büntetést kiszabnia, mert azt a gyermek maga tudja, hogy másnap bent kell tartózkodnia a kimenő idején. Ebben a helyzetben elmaradnak az ellenséges érzelmek. A határozottság azt mutatja, hogy saját álláspontját megtartja, a barátságosság pedig arról szól, hogy tiszteletben tartja a gyermek döntését. Hangsúllyal, viselkedéssel, arckifejezéssel lehet ezt az alapállást aláhúzni.

A következmények használata a következő lépésekben történik:

- a) Barátságos hangon, de határozottan ajánljuk fel a szituációnak megfelelő alternatívákat, amiket a gyermek kiválaszt tettel vagy szavakkal.

Például: „Sajnálom, de a késsel nem szabad játszani. Vagy rendesen vágod vele a húst, vagy én vágom fel neked és elteszem a kést.”

„Vagy segítesz nekünk a főzésben, vagy légy szíves menj be a szobádba.”

„Segítek neked, ha előtte átolvasod a leckét és megpróbálsz egyedül megcsinálni az írásbeli feladatot.”

- b) Amikor a következményt használjuk, meg kell nyugtatni a gyermeket, hogy később lesz módja változtatni a szándékán.

„A viselkedésedből úgy látom, hogy nem akarsz nekünk segíteni. Légy szíves, menj be a szobádba, és akkor gyere ki, ha beállsz közénk dolgozni.”

- c) Ha a gyermek úgy dönt, hogy továbbra sem fog jól viselkedni, hosszabbítsuk meg az időt, mielőbb még egyszer próbálkozhatna.

„Úgy látom, hogy még mindig nem akarsz a kockákkal szépen játszani. Megpróbálhatod majd holnap.”

Ha a viselkedés továbbra sem változik, növeljük az időt.

„Megpróbálhatod két nap múlva.”

Hogy megbizonyosodjunk arról, hogy valóban a logikus következmények módszerét alkalmazzuk és nem a büntetést, megvizsgálhatjuk, hogy:

- Volt-e választási lehetősége a gyermeknek?

- Elfogadtuk-e a választását?
- Határozottan, de barátságosan beszéltünk-e a gyermekkel?
- A testtartásunk és a hangsúlyunk szinkronban volt-e egymással?
- A következmény közvetlen kapcsolatban van-e a gyermek viselkedésével?
- Bevonom-e a gyermeket, amikor csak lehet?

(Kopácsi-Gelberger 1994)

A tapasztalat azt mutatja, hogy a módszer alkalmazását célszerű a stábon belül előkészíteni. Fontos, hogy valamennyi kolléga tudjon arról, ha új módszerrel szeretnénk elérni a gyermek helytelen viselkedésének a változását. Fel kell készülni arra, hogy lesznek, akik kétséggel fogják fogadni, mert meggyőződésük szerint a gyerek alapos megbüntetése vezet eredményre, de egyébként általában is szkeptikusak a gyermekek nevelhetősége kérdésében.

Ahogy a gyermekkel határozottan és barátságosan kell kommunikálnunk a módszer alkalmazása során, ugyanezt az alapállást kell képviselni az ellenvéleményen lévő kollégával kapcsolatban. El kell fogadnunk azt, hogy ő másképp vélekedik a gyermekek fegyelmezésének kérdéséről, de saját álláspontunk helyességében biztosnak kell lennünk. El kell mondanunk, hogy a módszer alkalmazása nem jelenti azt, hogy engedékenyek vagyunk, és a helytelen viselkedést pártoljuk, de azt sem jelenti, hogy a büntetés eszközének alkalmazását teljesen elhagyjuk, pusztán végső eszköznek tekintjük azt. Amennyiben a kollégánk büntetést szab ki a gyermekre, annak betartását természetesen mi is számon fogjuk kérni a gyermektől.

A legszerencsésebb az lenne, ha a természetes és logikus következmények módszerének alkalmazása beépülhetne a gyermekotthoni, lakásotthoni dolgozói közösség, nevelőszülői család nevelési filozófiájába és eszköztárába. A természetes, logikus következmény módszerének hatékonysága abból fakad, hogy mindenkinek a jogát egyformán elismeri, közvetlen kapcsolatban van a viselkedéssel, elválasztja a cselekvőt a cselekedettől, a jelen időben és a jövőben elkövetett cselekedetekkel törődik, miután az érzelmek lecsillapodtak, barátságos hangnemben zajlik, jóindulatot fejez ki és választási lehetőséget nyújt. Ezzel szemben a büntetés a felnőtt hatalmát szolgálja, önkényes, ritkán van köze az eseményekhez, személyeskedő, erkölcsi bíraskodást érzékeltet, figyelembe veszi a múltban történt helytelen viselkedést is, fenyegető, a tettet lekezeli, sértően bánik vele, engedelmisséget követel.

7. A fegyelmezés során alkalmazható egyéb eszközök

A gyermekvédelmi szakellátásban a gyermekek személyiségállapotának, pillanatnyi hangulatának, megküzdési módjának, a csoporton belüli személyközi viszonyoknak, valamint külső körülmények

befolyásának következtében gyakran alakul ki olyan helyzet, amikor a gyermek a felnőttek elvárásai szempontjából helytelenül viselkedik. Fegyelmezéséhez sok ötletre, kreativitásra van szükség. Lehetnek olyan helyzetek, amikor engedélyt adhatunk a rendetlenkedésre. A házban futkározó, mindennek nekiütődő, mindent felborító, leverő gyermeknek mondhatjuk azt, hogy menjünk ki az udvarra vagy a játszótérre, és ott nyugodtan rendetlenkedhet mindaddig, amíg a saját és mások testi épségét nem veszélyezteti. Vagy a délutáni tanulási időben, amikor Jancsika repülő hajtogatással tölti inkább az idejét, és ezzel elvonja a többiek figyelmét, javasolhatunk 15 perc szünetet, és felszólíthatjuk a gyermekeket, hogy készítsenek minél több repülőt, repülő versenyt rendezhetünk, de azt előre jelezzük, hogy 15 perc múlva folytatni fogjuk a tanulást. Ezzel elveszük a rendetlenkedés iránti vonzódást, ha engedélyezzük azt.

Máskor a humor segíthet a helyzet megoldásában. Amikor a helytelenül viselkedő gyermek büntetést vár, a meglepetés erejével éri, ha gúnyolódás és csúfolódás nélkül, humorosan reagálunk, ezáltal meglepjük és leszereljük.

Például amikor a szombat délelőtti nagytakarításra készül a csoport, Viktor mindenbe beleköt, kétszer is felteszi ugyanazt a kérdést, értetlenkedik. A felnőtt igyekszik megérteni, hogy mi a célja a gyermek viselkedésének, ezért Én-üzenettel indítva a következő párbeszéd kezdődik:

- Úgy érzem, azt szeretnéd, ha többet foglalkoznék veled.
- Igen.
- És egy délelőtt hányszor?
- Háromszor.
- Rendben. Háromszor észre foglak venni takarítás közben is.

Ezt követően, minden alkalommal, amikor közbeszól vagy akadékoskodik, a felnőtt csak annyit mond: „Viktor 1”, „Viktor 2”, „Viktor 3”. A harmadik alkalom után már nem veszi észre a felnőtt, nem reagál a kezdeményezéseire. Viktor hamar abbahagyja ezt a viselkedést, amikor rájön, hogy eddigi viselkedése eredménytelen. (Kopácsi-Gelberger 1994)

Hasznos lehet a váratlan reagálás is, például amikor a hatalmat gyakorolni akaró gyermek nem akarja a feladatát elvégezni, mondhatjuk azt, hogy „most nem akarom, hogy ezt csináld”, és otthagyjuk.

Másik ötlet:

- „Nem vagyok én a maga csicskája, hogy takarítsak!”
- „Rendben.”

És lépünk arrébb. Ezzel érzékeltethetjük a gyermekkel, hogy nem vagyunk hajlandóak vitatkozni, esetleg dönthet úgy, hogy mégiscsak elvégzi a feladatát. Fontos, hogy a hangleyjtésünk, viselkedésünk ne legyen ironikus.

A hatalmát fitogtató gyermek be akarja bizonyítani, hogy ő az erősebb, és akarata ellenére semmire sem tudjuk rákényszeríteni, tehát igyekszik a felnőttet rossz helyzetbe hozni. Nyugodtan bevallhatjuk, hogy akarata ellenére nem tudjuk őt rákényszeríteni a feladat elvégzésére, ezzel érzékeltetjük, hogy a viselkedése céltalan, és nem megyünk bele a harcba.

Újabb lehetőség a helytelen viselkedés megváltoztatására az, amikor a negatív viselkedést pozitív viselkedéssé alakítjuk át. Például a fizikai erejével dicsekvő, a többieket állandóan birkózásra kényszerítő gyermeket megkérjük, hogy segítsen a nehéz dolgok cipelésében, bútorok mozgatásában stb. (Kopácsi-Gelberger 1994)

8. *A felnőtt–gyerek közötti jó kapcsolat kialakítása*

A felnőtt–gyermek jó kapcsolatának kialakulását akadályozzák az alábbi felfogások, melyek a felnőtt viselkedését, gyermekhez történő közeledését meghatározzák:

- Ura akarok lenni a helyzetnek.
- Magasabb rendű vagyok.
- Ehhez nekem jogom van.
- Én nem számítok.
- Muszáj tökéletesnek lennem.

A következő stratégiák segíthetik a felnőttet abban, hogy a gyermek helytelen viselkedésével szembeni megszokott reagálásán változtatni tudjon:

- Fogadjuk el, hogy nem vagyunk tökéletesek.
- Ismerjük fel és változtassunk a szándékainkon.
- Gondolkozzunk pozitívan.
- Váratlan módon reagáljunk.
- Beszéljünk a gyermekhez határozottan és barátságosan.
- Ügyeljünk a test és arckifejezésünkre.
- Használjunk humort.
- Csökkentsük a versengést.

(Szekszárdi 1995)

9. *A teammunka*

A gyermekvédelmi szakellátásban működő dolgozói közösségben nagyon fontos, hogy a tagok között összhang, és szoros együttműködés legyen. A gyermekek nevelése hosszú folyamat, melybe – a műszakoknak, munkaidő beosztásnak megfelelően – időről időre belépnek a szakemberek. Az események, a gyermekek sorsa azonban akkor is alakul, amikor a dolgozó a pihenőidejét tölti. A megszakított jelenlét ellenére a folyamatosságot biztosítani kell a munkában. Ez nem csak abból áll, hogy az egyik ember dolgozik, majd a másik váltja, hanem ügyeket kell átadni, átvenni, folyamatokba zökkenőmentesen belépni. A feladat megvalósíthatatlan lenne, ha a dolgozói közösség tagjai egymástól függetlenül akarnák végezni a munkájukat. Az együttműködést elősegítő forma a teammunka.

A team olyan csoport, amelyben az egyéneknek közös céljuk van, szakértelmük pedig illeszkedik egymáshoz. A team kevés, egymást kiegészítő készségekkel rendelkező ember, akik egy közös cél érdekében számos olyan munkacélra és módszerre kötelezték el magukat, amiknek eléréséért kölcsönösen felelősöknek tartják magukat. A team közösségi erőt is jelent.

A teamre jellemző tehát az egymásrautaltság és a közös cselekvés. Ez a két tényező teljes mértékben megfelel a gyermekotthoni, lakásotthoni dolgozói közösséggel szembeni elvárásoknak. A munka eredményessége nagymértékben a tagok együttműködésétől függ.

A jól működő teamben a csoportcélok mindenkinek világosak. A csoport tagjai megértik és figyelembe veszik az egyének és a team célkitűzéseit is. A teamtagok magukénak érzik a kitűzött célokat. A tagok saját tehetségükkel, felkészültségükkel, tudásukkal, képességeikkel hozzájárulnak a csoportcélok megvalósításához. A teamben a tagok nagyjából azonosan észlelik és értelmezik az aktuális és a közeljövőben várható eseményeket. Azonnal észlelik a tervtől való eltéréseket. Gyorsan azonosítják a lehetséges problémákat. A csoport problémamegoldó képessége magas szintű. A munka a bizalom légkörében zajlik, és a kommunikáció a tagok között nyílt. A tagok arra motiváltak, hogy egyénileg is fejlődjenek a team érdekében. A konfliktust a munka természetes velejárójának tekintik, a team fejlődését elősegítő jelenségnek tartják. A döntés meghozatalában a teamtagok is részt vesznek, a végső döntést azonban a vezető hozza meg. Hatékony teamben az is előfordulhat, hogy a szereplők átveszik egymás hatáskörét.

A team működését jelentős mértékben segítő tényező a csoportkohézió, az összetartó erő. A csoportkohézió hatással van a teljesítményre és a tagok elégedettség érzésére. Az összetartó csoportban a csoporttagok fokozatosan bevonódnak a tevékenységbe és nem szívesen maradnak távol attól. Nagyfokú koordináció, együttműködés jellemző rájuk. A csoportkohézió egyik jellemzője, hogy a tagok kedvelik egymást, nagy az érzelmi elfogultság és elfogadás. Probléma esetén nem keresik a bűnösöket, hanem a nézeteltéréseket vagy a megoldandó kérdéseket konstruktív hozzáállással próbálják rendezni,

és együtt keresik az alternatívákat. A team egységben dolgozik és ér el eredményeket, ez azonban akkor a legeredményesebb, ha a team tagjainak egyéni ötletei is megjelenhetnek, a team módosíthatja azokat, elveheti, vagy elfogadhatja.

A teamen belüli kommunikáció jellemzője, hogy tagok közt kétirányú, nyitott kommunikáció valósul meg. Hangosan, nyíltan kimondják a gondolataikat, meglátásaikat, véleményüket, szakmai elképzeléseiket. A szoros együttműködés következtében fél szavakból is megértik egymást. Sajátos belső nyelvet, zsargont használnak. A feladat elosztott a tagok között. Stresszhelyzetben a vezető kérése nélkül is áramlik alulról felfelé információ. Jól összeszokott teameknél ez azt eredményezi, hogy a tagok képesek önmagukat – vezető nélkül is – koordinálni. A koordináció, az egymásra való harmonizálás a kommunikáción keresztül történik.

Megkülönböztetünk explicit és implicit kommunikációt. Az explicit kommunikáció akkor dominál, amikor a tagoknak meg kell egyezniük, hogyan szervezzék meg tevékenységüket, munkájukat, hogyan oldják meg az előttük álló feladatokat. A tagoknak ahhoz, hogy összehangolják tevékenységeiket, verbálisan, nyíltan kommunikálniuk kell. Ilyenkor a közös cél elérése érdekében megosztják egymás között az információkat és erőforrásokat. Ebben természetesen nagyon nagy szerepet játszik a team vezetője, aki mint egy karmester segít összehangolni a csapatot.

Ezt követően, a feladatteljesítési szakaszban lehet megfigyelni az implicit kommunikációt. Ilyenkor mindenki tudja a dolgát, a feladatát és a cselekvések jól harmonizálnak egymással. Ez akkor érhető el, amikor a feladatról, a helyzetről és egymásról, egymás képességeiről már kialakult egy közös kép, amely nagyjából ugyanaz minden szereplő fejében. Ezek alig észlelhető viselkedési, kommunikációs megnyilvánulások a teamen belül, amelyek viszonylag alacsony erőbefektetéssel, energiatakarékos módon működnek, hiszen „fél szavakból is értik egymást”. Ehhez az kell, hogy a szerepek tiszták és világosak legyenek, és mindenki tudja és tegye a dolgát a teamben.

Az explicit kommunikáció jellemző megnyilvánulási formái:

- információ kérése és nyújtása
- konkrét kérdésfeltevések, amelyeket megvitatnak
- az információk összegzése valaki által
- utasítás adása és visszacsatolás igénylése az üzenet vételéről
- nyílt segítségkérés
- a történések megbeszélése és feldolgozása

Az implicit kommunikáció körébe tartozik:

- nem kért információ nyújtása (amennyiben valaki a teamben úgy észleli, hogy társának további információra van szüksége, akkor azt megadja anélkül, hogy a másik azt kérné)
- nem kért akciók, cselekvések a gördülékenyebb működés érdekében (pl. segítségnyújtás, informálás)
- cselekvési szándék kifejezése (pl. gesztussal, arckifejezéssel)
- csend (a munka gördülékenyen halad és ezzel vannak a tagok elfoglalva, és nem azonos a tanácsstalanságot kifejező csennel)
- csevegés (a munkával szorosan nem összefüggő beszélgetés, amely a személyes kapcsolattartást szolgálja)

(Juhász-Kertész 2007)

A teamben a csoporttagok bátran felvállalják a köztük lévő konfliktust. Együtt értékelik ki a csoport hatékonyságát és döntenek arról, hogyan javíthatnák saját működésüket. Tisztában vannak egymás képességeivel, teljesítményével. Megérik, mikor van szüksége a másoknak az információra és azt kérés nélkül adják meg. Ehhez az kell, hogy átlássák egymás feladatát. A tagok figyelnek és érzékenyek egymás terhelésére. A tagok között érzelmi elfogadás van, egymás viselkedésének támogatása jellemzi őket. Tudnak egymástól nyíltan segítséget kérni, és ezt nem szégyellik. Helyzettől függően a vezető irányítási stílusának ciklikussága van. A hatékony teamben a vezető észleli, mikor milyen vezetési stílust kell alkalmaznia (autokratikus, demokratikus).

A teamtagoknak meghatározott tulajdonságokkal kell rendelkezniük ahhoz, hogy a teammunka folyamatait erősítsék:

- ilyen például a szakmai felkészültség
- teamtagként való munkavégzési képesség
- személyiségbeli tulajdonságok (pl. elhivatottság, kemény munkára való motiváció, kreativitás, gyanakvás hiánya, mások meghallgatásának képessége stb.)

A teamtagként való munkavégzési képesség és a kívánatos személyes tulajdonságok fejleszthetők, főleg a team tagjainak önismereti munkája révén. Minél jobb önismerettel rendelkezik valaki, annál egyértelműbben kommunikál, annál hatékonyabbak a közlései a kapcsolati helyzetekben. Ez alapozza meg a bizalmat a munkatársi szituációkban is. (Juhász 2007)

A teamben a szakemberek együtt felerősítik a nevelés kedvező folyamatait, összehangolt, sokoldalú megsegítés valósulhat meg. Az együttműködő tagok tárgyi tudása és szakmai tapasztalatai gyarapodnak,

egymástól is tanulnak. A csoport tagjai saját, egyéni munkájuk végzésében és a munkájukról való gondolkodásban jobban érvényesítik a szakmai közösség elvárásait, igényeit, ezáltal szemléletük folyamatosan formálódik, alakul. Az együttgondolkodás minőségileg más szintet valósít meg az együttműködésben, mert annak kreatív, innovatív jellege erősödik. Az egész több mint a részek egyszerű összege. A felmerülő problémák megoldása – ha azokat a megvalósításban részt vevők maguk dolgozták ki – erős háttértámogatást jelent a team tagjainak.

A csoportmunka hatással van a szervezeti kultúrára, a konfliktuskezelés hagyományaira, megjelennek az intézmény életében a teammunka kedvező hatásai.

A teammunka erősíti azokat a nevelői hatásokat, melyeket a teamtagok egyenként kifejtenek, ezáltal a gyermekek fejlődését segítik elő. A teamen belüli kommunikáció, konfliktuskezelés modell értékkel bír a gyermekek nevelésében. A teamen belüli nyílt kommunikáció, valamint a személyközi kapcsolatok barátságos légkört teremtenek a gyermekotthoni, lakásotthoni csoportban, és megakadályozzák, hogy a gyermekek egymás ellen játsszák ki a felnőtteket. Az összetartozás érzése nem csak a felnőttek, hanem a gyermekek irányában is meghatározó, ami segíti az egymásért történő felelősségvállalást, valamint egymás céljainak, érdekeinek tiszteletben tartását.

Ezzel szemben a nem hatékonyan működő teamben a tagok pusztán elfogadják a rájuk rótt célokat. A kommunikáció egyirányú, csak gondolatokról és nem érzésekről szól. A vezető a kijelölt hatalom, autokrata stílusban. A konfliktusok forrásait nem tekintik megoldandó problémának. A konformitás és alkalmazkodás a fontos. Nem észlelik a problémát, vagy a vezető utasítását várják.

A vezető értékeli a csoport hatékonyságát. A stabilitás és a struktúra megőrzése a fontos.

A teammunkát akadályozzák a következő tényezők:

- egyetértés hiánya a csoporton belül
- idő hiánya
- információk megosztásának a hiánya
- hierarchia
- állandó védekezés
- szokásos gondolkozás
- különböző kommunikációs stílusok
- konfliktusok
- koordináció és az események követésének hiánya
- széthúzás

- fáradtság
- túlterhelő munka
- utasítások félreértése

10. Együttműködés a nevelési kérdésekben

A hatékony teammunka elsődleges eredménye a gyermekek fejlődésében, állapotában, iskolai teljesítményében, viselkedésében mérhető le. Másodlagos hatása a dolgozók lelki egészségének, teherbírásának megőrzésében mutatkozik meg. Ennek alapját a gyermekek nevelésében való együttműködés képezi, melynek során bizonyos alapelvek figyelembe vétele, betartása elengedhetetlen.

Ilyen alapelvek, szabályok a következők:

- A gyermekek által – kollégáról – megfogalmazott bírálatot nem kommentáljuk. A gyermek kezdeményezését meg kell állítanunk, például a következő módon: „Amennyiben problémád van azzal, hogy Eszter néni így döntött, kérlek, beszélj ezt meg vele.”
- Gyermekkel kapcsolatos véleményünket, rosszallásunkat nem beszéljük meg másikkal. A gyermekek ügyesen igyekeznek bennünket bevonni beszélgetésbe olyan céllal, hogy információkat szerezzenek társukra vonatkozóan, vagy a véleményünket, a felnőttek álláspontját tudják meg. Ebben az esetben elég annyit mondani, hogy „rőlad sem szoktam mással beszélni, kérlek, ne várd ezt tőlem a társad ügyében sem”.
- Gyakran előfordul, hogy a gyermekek egymás vagy másik felnőtt szájába adnak olyan állításokat, melyek alkalmasak arra, hogy szembeállítsanak másokat. Ezekből a helyzetekből is érdemes kimaradni, hogy ne váljunk a gyermek manipulációjának eszközévé. Esetleg lehet azt tanácsolni, hogy lesz csoportgyűlés, és ott érdemes felvetni a problémát, mert ott minden érintett fél jelen van.
- A team által hozott döntéseknek megfelelően kell működni, attól eltérni, más eljárást kialakítani csak abban az esetben célszerű, ha mód van előzetesen konzultálni erről a csoport tagjaival.
- Ha büntetést szabunk ki valamelyik gyermekre, tekintettel kell lennünk arra, hogy a büntetés betartatása ne okozzon aránytalan megterhelést a kollégáknak.
- A csoport tagjainak minél pontosabb információt kell átadni ahhoz, hogy a munkát sikeresen folytatni tudják.
- Eltérő véleményünket, meglátásainkat egy-egy gyerekkel kapcsolatosan meg kell fogalmazni a team tagjai számára, mert akkor alakulhat ki árnyaltabb kép a helyzet megítélésében, és születethet jobb döntés.

- Amennyiben a kolléga intézkedésével, döntésével szakmailag nem értünk egyet, azt négy szemközt vagy a team tagjainak bevonásával, nyílt kommunikáció alkalmazásával a kolléga felé jelezni kell (semmiképpen sem a háta mögött vagy a gyermekkel beszéljük meg).
- Amennyiben vétettünk, hibáztunk, rosszul ítéltünk meg helyzetet, sikertelenül oldottunk meg nevelési szituációt, merjük felvállalni a kollégák előtt, merjük arról beszélni, közösen gondolkodni a megoldáson, ezzel segítve a saját fejlődésünket, és a csoportnormák alakulását. Jól működő team esetében biztosak lehetünk abban, hogy ezt nem fogják a csoport tagjai ellenünk fordítani, hanem a munka természetes velejárójának tekintik.

11. Nevelési kultúra kialakításának szükségessége a teamen belül

A gyermekek nevelése szempontjából külön jelentősége van annak, hogy a teamnek legyen közös filozófiája a nevelésre vonatkozóan, és találjanak olyan közös célokat, amelyeket a tagok is sajátjuknak éreznek. Ehhez meg kell fogalmazni a célokat, az alapelveket, az értékeket és mellé kell rendelni a módszereket. Mindezeket a szempontokat a gyermekotthon, lakásotthon alapidokumentumainak, a szakmai programnak, valamint a belső szabályzóknak tartalmaznia kell. Ahhoz, hogy a teamben történő működés hatékony legyen, a fentebb felsorolt tényezők részletes közös kidolgozására időt kell szánni. Akkor lesz a team valamennyi tagja által elfogadott, akkor érezheti mindenki sajátjának, ha a kidolgozásában részt vett, és a döntés – lehetőleg – konszenzus alapján történt. Azt tapasztaljuk, hogy a gyermekotthoni, lakásotthoni munka mindennapi feladatai mellett kevés idő jut ezeknek a kérdéseknek az átgondolására, kiérlelésére. Azonban az az idő, amit erre fordítunk, később a működés zavartalanságában, hatékonyságában fog megtérülni. A team folyamatos fejlődését, a nevelési kérdések, megoldások finomítását pedig a közös megbeszélések, esetmegbeszélések, szupervíziók segítik.

ZÁRÁSKÉNT

Ahhoz, hogy a gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek – a lehetőségekhez mérten – minél egészségesebben, minél teljesebben működni képes felnőttekké váljanak, a szakmailag jól felkészült szakemberek átgondolt, összehangolt, felelősségteljes munkája, együttműködése és a gyermek legjobb érdekének szem előtt tartása szükséges.

A szakmai tudás állandó gyarapítása, újabb és újabb eszközök elsajátítása mellett a folyamatos önismereti fejlődés is elengedhetetlen, ami az önreflexiós készség, az empátia, a gyermek iránti

nyitottság erősödésén keresztül a segítő munka hatékonyságát növeli. Ez teszi lehetővé azt, hogy a felnőtt képes legyen a gyermek érzelmi állapotára figyelni, megérteni azt.

A nevelési helyzetekre ugyanis a gyermek elsődlegesen érzelmileg reagál, később jelenik meg nála az értelmi reakció, a kognitív feldolgozás. Nevelési helyzetekben a viselkedését tehát az érzelmi válasz fogja meghatározni. Ezért nagyon fontos az elfogadó, biztonságos légkör megteremtése, ami lehetőséget ad a gyermeknek arra, hogy érzelmeit szabadon kifejezze, érzelmileg bevonódjon, és fokozatosan alakítsa ki a közvetített értékekhez való személyes viszonyát. (Berentés, 2012)

Mindezen feltételek biztosításához a nevelésben szemléletváltásra, a hagyományos, kényszerítő, büntető nevelési eszközöknek a gyermek motivációját erősítő, bátorító módszerekkel történő felváltására van szükség.

Felhasznált irodalom

Berentés Éva: Az érett személyiség, Berentés Éva, 2012 Pro Personal Kiadó, Budapest

Juhász Márta: A csoportmunka pszichológiája in.: Alapismeretek a vezetői gyakorlathoz Szerk.: Krasz Katalin, BME GTK Ergonómia és Pszichológia Tanszék, Budapest, 2007

Juhász Márta – Kertész Adrienn: Kommunikáció a kapcsolatainkban, kommunikációs mintázatok a team működésében in.: Alapismeretek a vezetői gyakorlathoz Szerk.: Krasz Katalin, BME GTK Ergonómia és Pszichológia Tanszék, Budapest, 2007

Kopácsi – Gelberger Judit: Viselkedési problémák kezelése, BAZ Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet, Miskolc, 1994

Murányi-Kovács Endréné - Kabainé Huszka Antónia: Gyermek- és serdülőkori személyiségzavarok in.: Mentális és viselkedészavarok pszichológiája (szöveggyűjtemény), Szerk.: Dr. Princzes Mária, OKKER Oktatási Iroda

N. Kollár Katalin – Szabó Éva (Szerk.): Pszichológia pedagógusoknak, Osiris, Budapest, 2004

Dr. Ranschburg Jenő: Pszichológiai rendellenességek gyermekkorban, Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1998

Dr. Ranschburg Jenő: A mélységből kiáltok: depresszió, öngyilkosság és kábítószer a serdülőkorban, Budapest, Saxum Kiadó, 2010

Schmidt, Thomas: Konfliktuskezelési tréninggyakorlatok, Z-Press Kiadó, Miskolc, 2009

Szekszárdi Júlia: Új utak és módok, Dinasztia Tankönyvkiadó, 2008

Szekszárdi Júlia: Utak és módok, Iskolafejlesztési Alapítvány – Magyar ENCORE, 1995

Vetró Ágnes: Gyermek- és ifjúságpszichológia, mentálhigiéné, SZTR JGYF Kiadó, Szeged, 2003

A gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermeknek joga van ahhoz, hogy az egészségi állapotához, fejlettségéhez, tanulmányai végzéséhez igazodó ellátásban, szükség esetén gondozásban részesüljön, felzárkóztató, tehetségfejlesztő és érdeklődésének megfelelő szabadidős programokon vehessen részt, lelkiismereti- és vallásszabadsága ne sérüljön, éljen érdekei képviselővel, s nem utolsósorban, hogy személyes kapcsolatainak ápolására lehetősége nyíljon.

A család meghatározó szerepet tölt be a gyermek fejlődésében, egész életre szóló útmutatásokat közvetít. Ez akkor is igaz, ha az elsődleges szocializációs környezet elégtelenül működik, a szülő a gyermeket nem alapvető jogai mentén neveli, gondozza, és emiatt szükségessé válik az állam beavatkozása, gondoskodása. A gyermek családból történő kiemelése traumát okoz a családban, de a gyermek lelkében mindenféleképpen.

A hazagondozás a gyermekvédelemben a gyermek bekerülésének pillanatától feladata a szakembereknek. A megvalósuló kapcsolattartások és azok rendszeressége nemcsak a gyermek személyiségének fejlődését, a gyermek–szülő kapcsolat alakulását befolyásolják jelentősen, de a hazagondozás esélyét, sikerességét is meghatározzák.

A vér szerinti családdal a kapcsolat fenntartása a gyermek fejlődése szempontjából kiemelten fontos, ezért segítséget kell nyújtani a szülőnek, hogy szülői szerepének betöltésére lehetőséget, a gyermeknek, hogy családba való visszakerülésére esélyt kapjon. A szakellátásban dolgozók elsődleges feladata a gyermekről való gondoskodás, melynek része a kapcsolattartás biztosítása, mert bármennyire is veszélyeztette, esetleg nem akart tudomást venni a család a gyermekről, amint nagykorúvá válik, első dolga lesz őket megkeresni.

A szülő–gyermek kapcsolattartása, a kapcsolat megőrzése a nagykorúvá válás esetén segíti megelőzni a gyökértelessé válást.

Bár a kapcsolattartás sok esetben problémákkal terhelt, a szülők indulatai nem ritkán a gyermekvédelmi szakemberek felé irányulnak, az együttműködések hiányosak, és a gyermekről gondoskodó szakemberek sokszor magukra maradnak a nehéz helyzetekben, mégis a gyermek érdekében fontos annak folyamatos biztosítása. Nem könnyű, de lehetőleg pontosan kell tudni mérlegelni a szerepvállalást a családdal való kapcsolat megvalósítása során.

A családi ártalmak ellensúlyozására sokféle eszközt szükséges „bevetni”, s bármennyire is paradox, ebben fontos szerepet játszik a gyermek vér szerinti családdal való kapcsolattartása. Hiszen ha a gyermek nem rendelkezik családjáról információkkal, azt fantáziája segítségével pótolja, egy idealizált képet kialakítva gyökereiről.

1. Gyermeki jogok a gyermekvédelemben

Amikor a család, mint háttér nincs jelen, vagy esetlegesen diszfunkcionálisan működik, akkor a fejlődésben veszteségek, hiányok alakulnak ki. Amennyiben ezek a hiányok a gyermek megfelelő fejlődését veszélyeztetik, az állam jogszabályi alapokra építve, a Gyermekvédelmi törvény alapján a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezményvel összhangban nyújt segítséget, illetve „avatkozik be” a családok életébe.

A gyermek jogairól szóló ENSZ-egyezmény 3. cikke a gyermek legfőbb érdekét hangsúlyozza:

1. A szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenképp felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban.
2. Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat arra, hogy a gyermek számára, figyelembe véve szülei, gyámjai és az érte törvényesen felelős más személyek jogait és kötelességeit, biztosítják a jólétéhez szükséges védelmet és gondozást, e célból meghozzák a szükséges törvényhozási és közigazgatási intézkedéseket.
3. Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy a gyermekkel foglalkozó és védelmét biztosító intézmények, hivatalok és létesítmények működése megfeleljen az illetékes hatóságok által megállapított szabályoknak, különösen a biztonság és az egészség területén, valamint ezek személyzeti létszámával és szakértelmével, továbbá a megfelelő ellenőrzés meglétével kapcsolatban.

A gyermek legfőbb érdekének meghatározásakor a szülői gondoskodástól megfosztott, vagy ilyen veszélynek kitett gyermekek esetében szükséges szem előtt tartanunk, hogy a velük végzett tevékenységek a legteljesebb mértékben feleljenek meg a gyermek szükségleteinek és jogainak. Gondolnunk kell a gyermekek általános és személyes jogát illetően a családban történő nevelkedéshez, a társadalmi és kulturális környezethez való jogra. A gyermek korának és fejlettségi szintjének függvényében figyelembe kell venni a gyermek meghallgatásához és a véleménynyilvánításhoz való jogát.

- A gyermek elidegeníthetetlen joga, hogy elsősorban saját családjában éljen. A gyermek csak végső esetben és kizárólag saját legjobb érdekében választható el tartósan, vagy átmenetileg a családjától.
- A gyermek és hozzátartozója a gondozás során nem részesülnek hátrányos megkülönböztetésben.

A gyermek jogairól szóló ENSZ-egyezmény megállapítja, „a gyermek személyiségének harmonikus kibontakozásához szükséges”, hogy a gyermek „családi környezetben, boldog, szeretetteljes és megértő légkörben nőjön fel”. Ezen felül felsorolja a gyerekek számos jogát, amelyek együtt arra utalnak, hogy a gyermekek többségének a vér szerinti családjával kell élnie, amelynek gondoskodnia kell róluk (9. és 7. cikk). Elsősorban a szülők felelősek a gyermek neveléséért, az állam pedig, hogy támogassa a szülőket elkötelezettségük teljesítésében (18. cikk). A gyermeknek joga van az erőszak és bántalmazás elleni védelemhez (19. cikk), az oktatáshoz (28. cikk) és a megfelelő egészségügyi ellátáshoz (24. cikk), de ugyanakkor joga van ahhoz is, hogy a családja nevelje fel. Amennyiben a család az állam által biztosított megfelelő támogatás ellenére sem tudja a gyermeket megfelelő módon ellátni, a gyermeknek joga van helyettesítő családi ellátásra (20. cikk). Az értelmileg vagy testileg fogyatékos gyermeknek joga van az „emberi méltóságát biztosító, önfenntartását előmozdító, a közösségi életben való tevékeny részvételt lehetővé tevő, teljes és tisztességes” élethez (23. cikk).

A Gyermekvédelmi törvény célja a gyermekek jogainak, védelmének biztosítása, a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítése, veszélyeztetettségének megelőzése és megszüntetése, valamint a szülői vagy más hozzátartozói gondoskodásból kikerülő gyermek helyettesítő védelmének biztosítása.

A törvény rögzíti a gyermeki jogokat. Így elsődlegesen jogát a testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, egészséges felnevelkedését és jólétét biztosító saját családi környezetében történő nevelkedéshez.

A gyermeknek joga van ahhoz, hogy segítséget kapjon saját családjában történő nevelkedéséhez, személyiségének kibontakoztatásához, a fejlődését veszélyeztető helyzet elhárításához, a társadalomba való beilleszkedéséhez, valamint önálló életvitelének megteremtéséhez. A gyermek szüleitől vagy más hozzátartozóitól csak saját érdekében, törvényben meghatározott esetekben és módon választható el. A gyermeket kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetettség miatt nem szabad családjától elválasztani. A gyermeknek joga van helyettesítő védelemhez. A nevelésbe vett gyermek joga különösen, hogy életkorához, egészségi állapotához, fejlettségéhez, valamint egyéb szükségleteihez igazodóan állandóságot, érzelmi biztonságot nyújtó teljes körű ellátásban, gondozásban, – nemzetiségi, etnikai és

vallási hovatartozását figyelembe vevő – megfelelő nevelésben, oktatásban és érdekei érvényesítésére megfelelő törvényes képviselőben részesüljön.

A jogszabályi környezet megfelelő alapokat teremt a gyermeki jogok érvényesítéséhez, a mindennapokban azonban ezek a jogok nem mindig érvényesülnek.

Herczog Mária⁶⁰ egy eset kapcsán (15 éves, gyermekotthonban élő kiskorú terhes, aki gyermekét minden körülmények között fel kívánja nevelni) rögzítette a lehetséges okokat, melyek szerepet játszanak a gyermeki jogok érvényesülésében kimutatható hiányosságoknak:

- A szakemberek egy része nem ismeri a gyermeki jogokat, jogszabályokat a jogszabályok és gyermeki jogok ismerete mellett sem ismerik el ezek jogosságát, végrehajthatóságát.
- A jogszabályokban foglaltak végrehajtása nem szabályozott egyértelműen és kellő részletességgel, a jogszabályok végrehajtását semmilyen érdemi módon nem ellenőrzik, a jogszabályok végrehajtásának elmaradása és a nyilvánvaló mulasztás, vétkesség esetén sincsen semmiféle szankció (jelzési kötelezettség elmulasztásának lehetséges következménye ugyan rögzítésre került a jogszabályban, azonban erre példa még kevésbé adódik).
- A jogszabályokban leírtaknak nem tudnak érvényt szerezni, kiszolgáltatottak, nincsenek döntési helyzetben, nem adottak a feltételek.

A gyermeki jogok és az Egyezmény megismertetése különösen fontos a veszélyeztetett gyerekekkel, szüleikkel és a velük foglalkozó szakemberekkel.

2. A családból történő kiemelés

A gyermekvédelem nem egyszerűen a szükségletek kielégítésére, hanem problémák kezelésére irányul, és a gyermek családi környezetének hiányosságait tekinti kezelendő problémának. Szerepe nem általában véve a támogatás, a nevelés vagy a segítség, hiszen ilyen feladatot maguk a családok, az informális segítő hálózat, a piaci szektor, illetve a gyermekvédelmen kívüli közintézmények is ellátnak.

A gyermekvédelem nemcsak forrásokat, szolgáltatásokat biztosít, hanem védi a gyermeket a szülők magatartásával szemben, szankcionálja a család életmódját, módosítja a gyermek családon belüli és azon kívüli státusát.

⁶⁰ <http://irm.gov.hu/csaladonbelul/?ri=505&ei=3> Letöltés: 2014. január 31.

Ericsson szerint a gyermekvédelemnek két funkciója van:

- Egyrészt a gyermekvédelem olyan eszköz, melyet a hatóságok annak biztosítására alkalmaznak, hogy a család élete ne térjen el jelentősen azoktól a normáktól, melyek követését fontosnak tartják.
- Másrészt a gyermekvédelem a gyermekek emancipálására törekszik, mind a szülői, mind pedig a társadalmi elhanyagolás és elnyomás alól. Az államnak a családi életbe való beavatkozása egyszerre eredményezi a család összes tagja feletti társadalmi kontroll erősödését, és a kevesebb hatalmú családtagok emancipálását a patriarchális uralom alól. (idézi Szöllősi 2004: 88-89)

A gyermekvédelmi alapellátás egyik legfontosabb kérdése, hogy mikor, milyen formában és mélységben lehet és kell beavatkozni, mikor állapítható meg veszélyeztetettség, hogyan lehet megelőzni, elhárítani. Nemzetközi gyakorlatban egyre erősödő nézet, hogy a veszélyeket és a veszélyeztetést kell megszüntetni, hazánkban nemigen van esély arra, hogy pl. a bántalmazó családtagot távolítsák el, és ne a gyereket emeljék ki.

Rizikófaktorok a veszélyeztetettségre:

- Családi erőszak a családtörténetben
- A szülő közömbös, intoleráns, vagy túl aggódó
- Egyedülálló, különélő szülő
- Szociális problémák
- Mentális betegség, alkohol- vagy drogfüggőség a családi anamnézisben
- A szülő bántalmazott vagy elhanyagolt volt gyermekkorában
- Koraszülött vagy kissúlyú újszülött
- Az újszülött több mint 24 órára volt elválasztva az anyától szülés után
- Az anya 21 évesnél fiatalabb
- Mostoha- vagy bizonytalan kapcsolódású élettárs
- Két gyermek születése között kevesebb, mint 18 hó

- Fogyatékkal élő gyermek

A Gyermekvédelmi törvény elsődlegesen a prevencióra helyezi a hangsúlyt, mely áthatja a gyermekjólét összes tevékenységét, bár az elsődleges megelőzésre idő és pénz hiányában nem sok lehetőség van. A családokkal, gyermekekkel a gyermekjóléti szolgálatok munkatársai kerülnek elsődlegesen kapcsolatba, miután a jelzőrendszer jelzése alapján a gyermek veszélyeztetettségéről tudomást szereznek. A gyermekjóléti szolgáltató feladata a gyermekkel foglalkozó szakemberekkel közösen, hogy gyermekjóléti alapellátás keretein belül támogassák a szülőket a gyermek nevelésével kapcsolatos feladataik ellátásában, a felelősség gyakorlásában. A gyermekjóléti szolgálat a kialakult veszélyeztettség megszüntetésére irányuló komplex családgondozást végez, mely a probléma tudomására jutásától alapesetben az érintettekkel való önkéntes alapon történő együttműködésben valósul meg. Amennyiben az alapellátásban végzett családgondozás, és a védelembe vétel nem vezetett eredményre, és a gyermeket veszélyeztető körülményeket azok segítségével nem lehetséges felszámolni, a családgondozó javaslatot tesz a gyámhatóságnak a gyermek családból történő kiemelésére, nevelésbe vételére, illetve közvetlen veszélyhelyzetben a gyermek ideiglenes hatályú elhelyezésére. A javaslat tartalmilag a gyermek legjobb érdekét kell hogy szolgálja. A gyermek családból történő kiemelésének folyamata során a gyermekjóléti szolgálat munkatársának minden esetben szem előtt kell tartania, hogy a gyermeket hozzájuttassa a számára legmegfelelőbb ellátáshoz.

Alapelvek

A gyerek családból való kiemelése a legvégső eszköz: A gyermek kiemelésére csak akkor kerülhet sor, ha családban történő nevelkedése érdekében már minden más lehetséges eszköz eredménytelen volt.

Kapcsolattartás a családdal: Az elhelyezés során lehetővé kell tenni a gyerek számára, (kivéve azokat az eseteket, amikor ez nem szolgálja a gyerek legfőbb, mindenképp felett álló érdekét), a lehető legközelebb éljen eredeti otthonához.

Az újraegyesítés, vizsgálógondozás az első választási lehetőség: A lehetséges hazagondozásnak minden más intézkedéssel szemben előnyt kell élveznie.

Családi alapú ellátás három év alatti gyerekek számára: A kisgyerekek – különösen a három év alattiak – alternatív ellátását családi környezetben kell biztosítani. (A 12 év alatti gyermekek nevelőszülői ellátása a cél.)

Szükség esetén bentlakásos intézmény: A bentlakásos ellátás nyújtása csak abban az esetben, ha az érintett gyermek számára a leginkább megfelelő, és fejlődését, valamint a legjobb – mindenek felett álló – érdekeit szolgálja.

A testvéreket nem szabad szétválasztani: A testvérek számára lehetővé kell tenni, hogy együtt maradhassanak.

Állandóság: Arra kell törekedni, hogy megfelelő, állandó megoldást lehessen biztosítani.

A legmegfelelőbb ellátási móddal kapcsolatos döntés során elsősorban a *gyerek legfőbb, mindenek felett álló érdekét*, biztonságát és védelmét kell figyelembe venni. (Az intézményi ellátásról a közösségi ellátásra való áttérésre vonatkozó közös európai útmutató 2012. november.)

3. Együttműködés a hazagondozás érdekében

„A hazagondozás alatt egy tervezett folyamatot értünk, amelynek során a gyermekjóléti szolgálat valamint a szakszolgálat munkatársai más érintett szakemberekkel együttműködve azonos szemlélettel segítik a gyermek hazajutását a vér szerinti családjába. Folyamatról van szó, a gyermek érdekében végzett családgondozásról, családsegítésről, amelynek során az alapellátás a folyamat egy pontján a szakellátás szolgáltatásait „veszi” igénybe a gyermek legjobb érdeke szerint, átmeneti időre, a gyermeket kiemelve – gyámhivatali bentelés szerint – a családjából. A szakellátásban, ha a gyermek legjobb érdeke rövid vagy hosszútávon a visszakerülés, akkor a szakellátásba kerülés pillanatától már a szakemberek együttműködése a hazagondozást kell szolgálja.” (Both 2009-2010: 9)

Egyben ide tartozik az is, hogy a gyermekjóléti szolgáltatás a gyermeket a családba történő visszatérése után a beilleszkedésben utógondozással segíti.

Szereplők

Gyermek, vér szerinti család, gyermekjóléti szolgálat, gyermekvédelmi szakszolgálat/gyermekvédelmi gyám, nevelőszülői tanácsadó/gyámhivatal, gondozási helyek/gyermekotthon (befogadó, különleges, speciális), nevelőszülő (civil, szakszolgálat által fenntartott), egyéb szakemberek (iskola, egészségügy, stb.).

A hatékony hazagondozás együttműködésének szintjei:

- a gyermek, a család és a szolgáltatást nyújtók
- a szolgáltatást nyújtók és más intézmények szakemberei
- intézményen belül a munkatársak között

A gyerek gondozását, nevelését, ellátását végző személyek kötelesek együttműködni egymással a hazagondozás érdekében, valamint mindazokkal az intézményekkel, amelyek a gondozott gyermekkel foglalkoznak. Fel kell ismerni, hogy egy szakember nem képes egyedül minden feladatot megoldani, mert minden esetben olyan komplex problémával áll szemben a segítő, amely különböző szakmai ismereteket igényel. Az intézményeknek – ismerve egymás tevékenységét – nem egymás mellett, hanem egymás munkáját kiegészítve és támogatva kell működni. A szakemberek együttműködése kapcsán fontos meghatározni a konkrét feladatokat és kompetenciahatárokat.

Eredményességet befolyásoló tényezők

- Tapasztalatok szerint a bekerüléstől a szakellátásban eltöltött idő: átmeneti nevelésből a gyerekek a 3. év után csak nagyon kicsi eséllyel kerülnek haza (az összes hazakerülés kb. 15%)
- A gyermekek életkora
- Működési – tárgyi, személyi – feltételek
- A hazakerülési adatok összefüggésben vannak a megyei, helyi sajátosságokkal: ahol inkább nevelőszülői családokban élnek gyerekek, ott alacsonyabbak a hazakerülési adatok
- „Emberi tényezők” – képzési, szemléletbeli különbségek
- Kapcsolattartás – érzelmi oldal, kötődés, szülő–gyermek kapcsolat elősegítése
- Bekerülés utáni kapcsolattartás-szabályozási gyakorlat

A kapcsolattartás rendszeressége erősen kihat a gyermek személyiségfejlődésére, befolyásolja a gyermek-szülő kapcsolatot, ezáltal pedig a hazagondozás esélyét, sikerességét jelentősen meghatározza.

„A gyermekvédelmi rendszerben élő gyermekek számára a vérszerinti családdal való kapcsolat támogatása a szakemberek kezében egy eszköz lehet a stressz kezelésére. A szüleikkel rendszertelenül kapcsolatot tartó gyermekeknek a szülői érzelmi elérhetlenséggel való találkozás, a kapcsolat nélküli gyermekeknek pedig a származásuk szégyene, titka komoly distresszt okozhat, ez akadályozhatja a későbbi krízisekkel való sikeres megküzdést. A szülőkből való bizonytalan kötődés esetében azonban a testvéreket erősebb kötelek kapcsolhatják egymáshoz, a testvérkapcsolatoknak kötődéspótló funkciója lehet.”

(GYEVEPSZI Szakmai Nap 2009. november 27. absztrakt⁶¹).

A gyermek érdekével ellentétes:

- a szülővel való rendszertelen kapcsolattartás, mert érzelmi kiegyensúlyozatlansághoz, magatartási problémákhoz vezet
- a nevelésbe vétel elhúzódása, mert fokozhatja a gyermek bizonytalanság és bizalmatlanság érzetét.

A hazagondozást segítő tényezők:

- A szakemberek empátikus, előítéletektől mentes viszonyulása a gondozott gyermekhez és annak szüleihez.
- A szakember nyugodt hangnemet, érthető, a szülő számára világos kifejezésmódot használ, és minden körülményben kifejezi együttműködési szándékát.
- A családi kapcsolatrendszer helyreállítása a cél, melyhez szükség van a szülők közreműködésére. A beutalást követően mihamarabb fel kell venni a kapcsolatot a szülőkkel, nem szabad, hogy kimaradjanak a gyermek gondozási-nevelési feladataiból.
- A beutaláshoz vezető okok pontosítása. A szülő számára fontos, hogy világosan lássa, min kell változtatni ahhoz, hogy a gyermek hazakerüljön.
- Az intézmény működésének, szakmai programjának, házirendjének, a gyermekekre vonatkozó elvek, célok megismertetése a szülőkkel. A szülővel egyéni helyzetüket mérlegelő „megállapodás” megkötése, hogy érezzék, fontos résztvevői a nevelés folyamatának.
- A szakemberek segítik a családokat összefűző kötelek erősítését, az összetartozást, a kapcsolattartást.
- A gyermek korának, fejlettségi szintjének megfelelő, de őszinte tájékoztatás a család helyzetéről, életkörülményeiről alakulásáról.
- A testvéri kapcsolatok támogatása alapvető fontosságú a hatékony hazagondozásban, ezért fontos a testvérek együttes elhelyezése.
- A kapcsolattartások során olyan programok, tevékenységek, foglalkozások kialakítása a cél, ahol a szülő fejlesztheti, pótolhatja szülői készségeit, ismereteit, gyermeknevelési technikákat sajátít el.
- A szülő szerepvállalásra ösztönzése a gyermek terápiás támogatásában

⁶¹Forrás:

http://www.tegyesz.hu/file/Modszertani_tegesz/Egyuttmukodes_a_gyermekvedelemben/Munkacsoportok/Zarotanulmanyok/hazagondozas_zarotanulmany.pdf Letöltés: 2014. február 4.

A gyermek vér szerinti családba történő visszahelyezése érdekében családgondozást végez a gyermekjóléti szolgálat az otthont nyújtó ellátást, illetve a területi gyermekvédelmi szakszolgáltatást végző intézménnyel együttműködve. Tevékenységüket összehangoltan, együttműködésben és tervezett módon kell hogy végezzék. A valóságban ezek az együttműködések ad-hoc jellegűek, esetlegesek, jellemzően a felülvizsgálatot megelőző időszakra koncentráltak.

A nevelésbe vétel megszűnése, megszüntetése esetén a gyámhivatal legalább 1 évi időtartamra elrendeli a gyermek, illetve – kérelme alapján – a fiatal felnőtt utógondozását. Az utógondozás a gyámhivatali határozatban megállapított időpontig, de legfeljebb a fiatal felnőtt 24. életévének, illetve felsőfokú iskola nappali tagozatán tanulmányokat folytató, és ezen a jogcímen utógondozói ellátásban részesülő fiatal felnőtt esetében legfeljebb 25. életévének betöltéséig tart. Az utógondozás során az együttműködés jogszabályilag meghatározott a gyermek/fiatal felnőtt vissza illetve beilleszkedését illetően a gyermekjóléti szolgálat családgondozója és a gondozási hely szakembere közt.

A gyermek családjába történő visszailleszkedését segítő módszerek a komplex családgondozás mellett:

Esetkonferencia: lehetőség szerint jelen van minden olyan szakember, aki a gyermek helyzetének rendezésében érdekelt. Megbeszélésre kerülnek a problémamegoldás lehetőségei, az egyes szereplők feladatvállalása.

Családtérápia: szakember segíti a családtagokat a közös elemzésben, a krízist előidéző okok megértésében, közösen gyűjtenek alternatívákat, kezelési lehetőségeket.

4. Kapcsolattartás a vér szerinti családdal

Az ellátásban részesülő gyermek és családja kapcsolattartására vonatkozó, a gyermekvédelem különböző területen működő intézmények szervezetek feladatait, mikor, kivel, milyen keretek között történik a kapcsolattartás, a jogalkotó rögzítette.

A gyermek és hozzátartozójának kapcsolattartása (Gyvt. 34. § alapján)

A gyermekvédelmi ellátásban élő gyermek folyamatos és időszakos kapcsolattartása megvalósulhat a gyermek tartózkodási helyén történő meglátogatásával, illetve a gyermek elvitelével – visszaadásának

kötelezettségével –, vagy felügyelt kapcsolattartás keretében Emellett lehetősége nyílik levelezésre, elektronikus levelezésre, telefonálásra, ajándékozáásra, csomagküldésre.

A jogszabály szerint a bentlakásos gyermekintézményben, a befogadó szülőnél biztosított személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti alapellátás és gyermekvédelmi szakellátás során elő kell segíteni, hogy a kapcsolattartásra jogosult a gyermekkel kapcsolatot tartson fenn. Feltéve, hogy a szülő nem áll a gyermek vagy a gyermeket nevelő személy sérelmére elkövetett cselekmény miatt ideiglenes megelőző távoltartás vagy megelőző távoltartás, továbbá a büntetőeljárásban elrendelhető távoltartás kényszerintézkedés hatálya alatt, vagy a gyermek súlyos bántalmazása miatt nem szüneteltették a szülő kapcsolattartási jogának gyakorlását.

A gyámhatóság a kapcsolattartásról a gyermek vér szerinti családjával, testvéreivel való kapcsolat fenntartása, a gyermek vér szerinti családjába való visszakerülésének elősegítése érdekében dönt. A kapcsolattartás formájának és gyakoriságának elbírálása során a gyámhatóság mérlegeli a gyermekjóléti alapellátás vagy a gyermekvédelmi szakellátás igénybevételének okát, valamint a kapcsolattartásra jogosult magatartását és körülményeit. A gyámhatóság szükség esetén felügyelt kapcsolattartást rendel el. A kapcsolattartással összefüggő, a gyermek számára a bentlakásos gyermekintézményben, a befogadó szülőnél biztosított teljes körű ellátás által nem fedezett költségeket a kapcsolattartásra jogosult viseli. A települési önkormányzat az Szt. szerinti önkormányzati segély formájában nyújthat segítséget a kapcsolattartásra jogosult számára a kapcsolattartással összefüggő költségek viseléséhez, különösen az utazási költségekhez, illetve a kapcsolattartásra jogosult otthonában történő kapcsolattartás esetén a gyermek ellátásának költségeihez. A területi gyermekvédelmi szakszolgálat a kapcsolattartást szabályozó jogszabályokban meghatározottak szerint nyújt segítséget és támogatást a kapcsolattartás megvalósításához.

A 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról 30/E-I §-a részletesen szabályozza a nevelésbe vett gyermekkel való kapcsolattartást. Alapvető kitétel, hogy ennek szabályozása és biztosítása során figyelemmel kell lenni a gyermek családi kapcsolatainak ápolásához való jogára, a gyermek véleményére, mindenekfelett álló érdekére, a gyermekjóléti alapellátás, gyermekvédelmi szakellátás igénybevételének okára, a kapcsolattartásra jogosult magatartására, körülményeire. A családi kapcsolatok támogatása, és fenntartása során a gyermekjóléti szolgálat családgondozója a gyermek gondozási helyével folyamatosan információt cserél a tapasztaltakról.

Fontos a látogatások csapatmunkában való megtervezése. Az együttműködés keretében a gyermekjóléti szolgálat családgondozója elsősorban a szülőket támogatja a nevelésbe vétel megszüntetéséhez szükséges feltételek megvalósításában, a gyermekkel való kapcsolattartásban.

A nevelésbe vételt követően a gyermekjóléti szolgálat családgondozója a gyermeket gondozási helyén az elhelyezését követő két hónapon belül felkeresi, és tájékozódik beilleszkedéséről, valamint a gyermek látogatásának lehetőségeiről. A nevelésbe vétel időtartama alatt a családgondozó együttműködik a gyermekvédelmi gyámmal. Az együttműködés keretében a gyermekjóléti szolgálat családgondozója elsősorban a szülőket támogatja a nevelésbe vétel megszüntetéséhez szükséges feltételek megvalósításában, a gyermekkel való kapcsolattartásban. Tapasztalatok alapján a kapcsolattartás a nevelésbe vétel felülvizsgálatát megelőző időszakban aktívabb.

Az otthont nyújtó ellátás

Otthont nyújtó ellátás keretében biztosítani kell az ideiglenes hatállyal elhelyezett, a nevelésbe vett gyermek számára teljes körű ellátást, a családi környezetébe történő visszahelyezését előkészítő, családi kapcsolatainak ápolását segítő családgondozást, vagy ha ez nem lehetséges, az örökbefogadásának elősegítését, a családjába történő visszailleszkedéshez, önálló életének megkezdéséhez szükséges utógondozást.

Területi gyermekvédelmi szakszolgáltatás

A gyermekvédelmi szakszolgáltatás a kapcsolattartást szabályozó jogszabályokban meghatározottak szerint elősegíti a gyermekvédelmi szakellátásban lévő gyermek és a kapcsolattartásra jogosult kapcsolattartását. (Gyvt. 63.§ (2))

5. Nehézségek a kapcsolattartás során

A gyermekekkel folytatott munka nem ritkán válhat ki heves érzelmeket a munkatársakból. Különböző konfliktusos helyzetek kapcsán kerülhet ezekre sor. A vér szerinti családdal történő kapcsolattartás a gyámhivatal határozatában foglaltak szerint valósul meg.

Szakmai szempontból fontos annak tudatosítása, hogy milyen személyközi kapcsolatokban illetve milyen helyzetekben azonosíthatóak be konfliktusok a gyermekvédelmi szakellátás területén. A gyermekotthonokban, lakásotthonokban a gyermekek élettörténetükből adódóan alapvetően nehéz helyzetben vannak. A sok esetben mentális sérülésekkel és egyéb problémákkal küzdenek.

A gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő gyermekek esetében az előforduló traumatizáló hatásokat négy csoportba sorolhatjuk:

- 1) *A nevelésbe vételt megelőző időszak traumái* a családban átélt elhanyagolás, bántalmazás, gyermekekre irányuló agresszió következményeiből fakadnak.
- 2) *A nevelésbe vétel traumája* az otthonról, megszokott környezetből való elszakadás eredménye, mely együtt jár az önérték-vesztéssel, bizonytalanság érzettel, kilátástalansággal és tehetetlenséggel.
- 3) *Az intézeti életből fakadó probléma* a hospitalizáció (testi, értelmi, érzelmi és magatartásbeli eltérések), az uniformizálódás, az állandó alkalmazkodási kényszer, a rivalizáció, a bünbakképzés, az ún. „intézetis bélyeg”.
- 4) *A nevelőszülői elhelyezés nehézségei* közé pedig az átmenetiséget, feltételeiséget, a kettős hovatartozás élményét, az én-azonossági problémákat, a másodrendűség érzését sorolhatjuk. (Dr. Kálmánchey 2001)

Ezekkel a hatásokkal nem egyszerű sem számukra, sem a velük foglalkozó szakemberek számára a konfliktushelyzetek kialakulásának megelőzése, illetve azok kezelése. Sok esetben magához a konfliktushoz való viszonyulás az, mely továbbmélyíti az esetlegesen egy rossz hangulatból, információhiányból eredő nézeteltérést.

A kapcsolattartás sok esetben problémákkal terhelt, a szülők indulatai nem ritkán a gyermekvédelmi szakemberek felé irányulnak, az együttműködések hiányosak, a gyerekekről gondoskodó szakemberek így sokszor magukra maradnak az indulatokkal terhelt kapcsolattartások biztosítása során. A jogszabály által meghatározott feladatokon túl a gyermek érdekében pontosan kell tudni mérlegelni a szerepvállalást a családdal való kapcsolat megvalósításakor. A helyzetek megfelelő kezelése, a kapcsolattartás módjának optimális kiépítése sokféle ismeretet, készséget feltételez a kapcsolattartást biztosítók részéről. (Lengyel et al. 2009-2012)

A gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek kapcsolattartásának helyszíne lehet a területi gyermekvédelmi szakszolgálat, a gyermekjóléti szolgálat, a család otthona, a lakásotthon, esetleg más külső környezet. A „problémás” családok számára elsősorban a területi gyermekvédelmi szakszolgálat és a gyermekjóléti szolgálat biztosítja a helyet a megvalósításhoz. A szakellátásban dolgozó munkatársak ennek ellenére sem védettek a kapcsolattartás során megjelenő indulatokkal, agresszióval szemben.

Felmerül a lojalitás kérdése: hogy érezzünk együtt mind a nevelt gyerekekkel és az esetleg őt elhanyagoló/bántalmazó szülőkkel egyaránt. A gyermek történetének, érzéseinek, elhanyagolásának, esetleges bántalmazásának, bekerülése körülményeinek ismerete és az ezzel való gyakori szembesülés érzelmileg megterhelő a szakemberek számára. Frusztrációs forrás lehet még a túlterheltség, a szakemberhiány mely esetenként lehetetlenné teszi a tényleges, tartalmas és folyamatos egyéni foglalkozást a gyerekekkel és családjaikkal.

A vér szerinti családdal létrejövő kapcsolattartások nem feszültségtől mentesek, indulatokkal járnak, az érintettekben ott feszül a harag a „rendszer” ellen, az elkeseredettség, a csalódottság, düh. Mindezek az érzések sok esetben a kapcsolattartást biztosító, ott jelen lévő munkatársakra vetülnek ki. A családok súlyos problémákkal küzdenek, melyek több összetevőből adódnak. A kiemelés okára visszagondolva lehet ez a család súlyos elhanyagoló magatartása, életviteli problémák, szociális-gazdasági elégtelenség (minimális létfeltételek hiánya), pszichiátriai problémák, szenvedélybetegség, abuzus. Bármiert is került sor a gyermek legjobb érdekének figyelembevételével a helyettesítő gondoskodásra, cél, hogy a szülő és a gyermek kapcsolata megmaradjon. Ennek jogszabály szerint meghatározott formáit és lehetőségeit már megismertük.

A szülő dühös. Nincs pénze utiköltségre, fél, hogy azzal szembesül a gyermek gondozási helyén, hogy ott a gyermek jobban, jól érzi magát, bűntudata, lelkiismeretfurdalása lehet, alkalmatlannak érzi magát. A kapcsolattartáson megjelenve hozza magával ezt a dühöt. Fontos tisztáznunk magunkban, hogy haragja nem személy szerint nekünk szól.

A tudatos szakmai munka végzéséhez segítséget jelent, ha ismerjük a család „előéletét”, a másik kiemelten fontos tényező annak tudatosítása, hogy – mint az az ellátás nevében is szerepel – az állam beavatkozása a nevelésbe átmeneti.

Megelőzés:

A kapcsolattartások megfelelő előkészítésével megelőzhetjük, vagy valamilyen mértékben megelőzhetjük a látogatás megvalósulása során az agresszív viselkedés megjelenését.

- személyes kapcsolat kialakítása
- alapvető az elfogadás
- személyes segítő beszélgetések az indulatok kezelésére
- lojalitás, a konfliktus feltárása
- a gyermekjóléti szolgálat munkatársainak bevonása
- információátadás, folyamatos együttgondolkodás
- feltételek világos tisztázása, határozat tartalmának tudatosítása
- következmények tudatosítása

A megjelenő agresszív viselkedés kezelésének lehetőségei, avagy mit tehetünk ad-hoc helyzetben?

- hallgassuk meg a kapcsolattartásra jogosult hozzátartozót, de ne adjunk teret haragja elszabadulásának
- hívjuk fel figyelmét jelenléte tényleges céljára
- tereljük el figyelmét, kezdeményezzünk beszélgetést a gyermekről, kezdeményezhetünk játékot
- ne legyünk egyedül
- nehéz és megoldhatatlan helyzetben a kapcsolattartás megszakítása

A kapcsolattartást követően:

- elsődleges a gyermek megnyugtatósa, beszélgetés
- szükség esetén szakember biztosítása a feszültségek feldolgozásához
- a kapcsolattartás rögzítése, a napló folyamatos vezetése
- kapcsolatfelvétel a gyermekjóléti családgondozóval
- együttműködés
- a család felkeresése
- a feszültséget feldolgozó beszélgetés
- szükség szerint hatóság, gyám, TGYSZ tájékoztatása
- kapcsolattartás módosításának javaslata
- esetmegbeszélés
- esetkonferencia
- szupervízió
- mediáció

A gyermekvédelmi szakellátásban eredmény akkor érhető el e területen, ha a szakemberek tudatossága és az együttműködés erősödik a gyermekekkel folytatott nevelőmunka során.

6. A vér szerinti családdal való kapcsolat jelentősége

A vér szerinti családdal való kapcsolat vagy annak hiánya meghatározó jelentőséggel bír a gyermeki személyiség fejlődése szempontjából így természetesen kihatással van életének alakulására is.

„Meggyőző bizonyítékok támasztják alá, hogy amennyiben a kapcsolattartás nem valósul meg a családot helyettesítő ellátás első hónapjaiban, ott a családba történő visszahelyezés sokkal rosszabb esélyű. Ezért a Bizottság aggodalmát fejezte ki minden olyan esetben, ahol az országok nehézségeket állítanak a kapcsolattartás elé, például a gyermek jó viselkedésétől teszik azt függővé. (...) Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják a mindkét szülőjétől vagy ezek egyikétől külön élő gyermeknek azt a jogát, hogy személyes kapcsolatot és közvetlen érintkezést tarthasson fenn mindkét szülőjével, kivéve, ha ez a gyermek legfőbb érdekével ellenkezik.” (Kézikönyv a gyermekjogi egyezmény alkalmazásához 2009: 86)

Leszögezhetjük, hogy a vér szerinti családdal való kapcsolattartás nemcsak a hazagondozás esélyének növelésében, hanem a gyermek intézményi életében is jelentőséggel bír. Oldja a frusztrációt, vagy éppen fordítva, fokozhatja is azt. Így megkönnyíti, vagy éppen nehezíti az őt nevelő szakemberek munkáját. A gyermek lelkiállapota, feszültsége mellett az őt nevelő-gondozó felnőtteknek a szülőkkel, hozzátartozókkal kapcsolatban is felmerülnek feladataik, velük kapcsolatban is szembetalálhatják magukat nehéz helyzetekkel.

A gyermek kapcsolattartását a gyámhivatal szabályozza. A szabályozás a gyermek helyzetének, családi kapcsolatainak feltárását követően, a szakemberek véleménye és javaslata alapján jön létre. Ebben szerepet játszik az alapellátás családgondozója éppúgy, mint a szakellátás munkatársának véleménye, illetve a gyermekkel foglalkozó egyéb szakemberek meglátásai. Az előkészítés folyamata nem zárul le a szabályozással, azon felül, hogy a szülő, a vér szerinti család a határozatból vagy tárgyaláson, elhelyezési értekezleten értesül a kapcsolattartás módjáról, formájáról, fontos a személyes megkeresés, a gyermekjóléti szolgálat családgondozója részéről, illetve a szakellátás részéről is. A gyermek bekerülésének körülményeitől függően, és egyébként sem könnyű ez a feladat, hiszen a szülő, család nem ritkán ellenséges magatartást mutat. Ennek ellenére, és a tapasztalatok miatt hangsúlyos az első időszak, fontos nagy gondot fordítani a kapcsolatok, lehetőség szerinti ápolására, a kapcsolattartás folyamatának megindítására. Amennyiben a szabályozás szerint a kapcsolattartás helyszíne a gyermekotthon, ott megfelelő körülményeket szükséges biztosítani annak megvalósulásához. Lehetőleg legyen mód a félrevonulásra, örömteli találkozásra. Szükség van megfelelő helyre, eszközökre, játékokra, amennyiben a helyzet és a gyermek megkívánja, szakember támogatására.

A megvalósult kapcsolattartások rögzítésének feladata szintén a munkatársakra hárul, mely kapcsolattartási naplóban történik. Ezt a szülő igény szerint megismerheti, esetleg hozzáfűzheti gondolatait, de aláírásával mindenféleképpen azt igazolja, hogy a kapcsolattartás megvalósult, s a bejegyzést megismerte.

Major – Mészáros (2007) szerint a gyermekek és szülei közötti viszony alakításában maximális segítséget kell nyújtani, kellő tisztelet mellett. Fontos szempont, hogy a szülőket, rokonokat egyenrangú partnerként kezeljük!

A szakember feladata

A semlegesség megtartása elősegíti egyrészt a szülővel, hozzátartozóval való kapcsolat kialakítását, másrészt – és elsődlegesen – a gyermek nem érzi azt, hogy annak a „pártjára” állunk, aki őt elutasította, esetenként bántalmazta.

Hallgassuk meg a hozzátartozókat! A családok, mire kapcsolatba kerülünk velük, sok szakemberrel találkozhattak már. Problémáik, átélt élethelyzeteik ventilálására adódhatott már lehetőségük, ám ebből soha nem elég. A feszültségeket oldja, a kapcsolatépítést segíti, ha keretek között ugyan, de lehetőséget biztosítunk számukra, hogy elmondják sérelmeiket.

Amikor a gyermek és a szülő között a konfliktus mély, a kapcsolattartás indulatokkal terhelt, célszerű mindkét féllel külön-külön megbeszélni az előzményeket, a problémákat. A szülőt segítsük gyermeke jobb megértésében, megismerésében, a gyermeket szülei álláspontjának megismerésében. Ilyen helyzetek gyakran adódhatnak a kamaszkorban bekerült fiatalok esetében.

A gyermek számára a legnehezebb helyzet talán az, amikor a szülő egyáltalán nem, vagy csak nagyon rövid időre keresi vele a kapcsolatot. Lehetőség szerint törekedni kell ilyenkor a vér szerinti családdal történő kapcsolatfelvételre. Erre (is) a gyermekjóléti szolgálat családgondozójával történő együttműködés keretében találhatunk megoldást.

Megjelenik az állandóság, érzelmi biztonság – mint gyermeki szükséglet. Hermann (1986) szavaival élve a lelki egészség alapja az egészséges énefejlődés, az erős éntudat. Ennek kialakulásában fontos tényező a múlt, az én folyamatossága. Ha a gyermeknek el kell felejtenie a múltját, a lelki egészségüket kockáztatjuk.

Az állandóság biztonságot ad a gyermeknek, megerősíti benne a kötődést, a valahová tartozást. A nevelőkkel való kapcsolatában fontos szerepet kap, ha kialakul benne a kötődés, ennek elengedhetetlen feltétele az állandóság. Ez, mint láttuk, a kapcsolattartással szoros összefüggést mutat.

A gyermekvédelmi szakellátásban elhelyezett gyermek önazonossága kialakulásában a vér szerinti család ismerete, családi kapcsolatainak ismerete, a megfelelő kapcsolat kialakítása fontos szerepet játszik. Önmagát lesz elfogadni képes, ha esélyt kap a szeretetkapcsolatok megélésére, így tud majd ő maga is szeretetet nyújtani.

A gyermek családi kapcsolatainak megtartásában a legfontosabb eszköz a látogatás. A kapcsolattartás megerősíti a hazatérés esélyét, hiszen a gyermek és vér szerinti családja közötti kötelék megmarad.

A megvalósult kapcsolattartás:

- megerősíti a gyermek identitását
- segít a gyermeknek elfogadni saját szülei viselkedését
- bizonyítja, hogy szülei szeretik és fontos nekik
- reményt ad a gyermeknek
- segíti a gyermek büntudatának enyhítését
- növeli a család összetartó erejét és szerepére való alkalmasságát

Fontos az ellátásban lévő gyermekekben, mint abogyan mindenkiben kialakítani a szeretet képességét önmaguk és mások irányában.

A kettő szorosan összefügg, hiszen ha valaki önmagát nem tudja szeretni, elfogadni, az másokkal szemben sem lesz képes erre.

A kapcsolattartás a vér szerinti családdal:

- Fenntartja a gyermekkel való élő kapcsolatot

- Lehetőséget teremt a szülő–gyerek kapcsolat alakítására
- Ugyanakkor tudnunk kell, hogy a szülő számára a kapcsolattartás teher, mert:
 - Újra és újra szembesíti azzal, hogy kudarcot vallott, mint szülő
 - Bűntudata van amiatt a fájdalom miatt, amit a gyerekeknek okozott
 - Érzi a gyerekekkel való kapcsolata lazulását, a távolodást
 - Érzi, hogy gyermeke másokhoz kötődik, másokat szeret meg
 - Szembesül azzal, hogy mások nála „jobb” szülők

Szakemberként csak akkor tudunk segíteni a vér szerinti szülőknek, ha meg tudjuk érteni a szülők érzelmi állapotát, ebből fakadó ambivalenciáit, esetleges kerülési stratégiáit. Nem elég ezeket az érzelmeket megérteni, foglalkozni is kell velük.

A kapcsolattartás gyakorisága erősen függ a felelős szakemberrel való segítő kapcsolat intenzitásától és minőségétől, az együttműködéstől a különböző szakemberek között.

A szakellátás a gyermek számára a lehető legjobb körülményeket kívánja biztosítani, mely során fontos, hogy a gyermek az egészségi állapotához, fejlettségéhez, tanulmányai végzéséhez igazodó ellátásban, szükség esetén gondozásban részesülhessen. A gyermek személyiségfejlődésére gyakorlati tapasztalatok alapján a vér szerinti család még akkor is hatással van, amikor a gyermek nem áll tényleges kapcsolatban szüleivel, rokonaival.

A vér szerinti kapcsolattartás fontossága a gyermek számára megkérdőjelezhetetlen. A gyermeknek fontos, hogy múltját megismerje, hiszen ez a gyermek identitásának, érzelmi biztonságának, önmaga elfogadásának egyik feltétele.

Ha a gyermek vér szerinti családjára vonatkozóan nem rendelkezik információkkal, azt fantáziája segítségével pótolja, egy idealizált képet kialakítva. Legyen az elképzelt kép pozitív vagy negatív, mindenféleképpen szélsőségeket fog tartalmazni. Idealizál, vagy túlzottan sötétre festi a nem ismert valóságot. A fantáziák, mivel nem alapoznak tényekre, szorongáskeltők. A hiányt pótló fantáziák okozta szorongás nem oldható.

A hiánnyal ellentétben, a veszteség feldolgozható, az élettörténet részévé tehető. A gyermek, ha megfelelő információ, ismeret birtokában van vér szerinti családját, saját előtörténetét illetően, az átélt veszteség beépíthető személyisége, önazonossága kialakulásának folyamatába. Az, amit ismerünk kevésbé olyan félelmetes, mint amiről csak képzelődünk.

A gyermekotthon szakmai szolgáltatásainak céljai között tehát a gyermek teljes körű ellátásában hangsúlyos szerepet kap a gyermek és szülei kapcsolatának elősegítése, erősítése, hiszen a családi kapcsolattartás lehetővé teszi a gyermek kilépését a szakellátás rendszeréből és azt, hogy biztos háttere legyen életében.

A gyermeket nem védhetjük meg a látogatásoktól, sem múltjától vagy családjától – hiszen ezek a gyermek életének részét képezik. Feladatunk: segítséget nyújtani a gyermeknek érzelmi feldolgozásában, kezelésében.

A gyerek hazakerülését soha nem szabad sürgetni, meg kell várni a megfelelő szülő–gyermek kapcsolat kialakulását, s ezt fokozatosan támogatni. Veszélyes lehet a törvény betű szerinti értelmezése. Tehát a családi kapcsolatok támogatásának legfontosabb eszközei a családi látogatások, kapcsolattartások. A gyakori látogatások valószínűbbé teszik a gyermek hazatérését. Ennek magyarázata, hogy a gyerek és a szülő közti kapcsolat, kötelék megmarad.

Összegezve elmondhatjuk, hogy a *sikeres látogatás, kapcsolattartás* megerősíti a gyermek identitását, segít a gyermeknek elfogadni önmagát, saját szülei viselkedését. Azt bizonyítja, hogy ő is fontos a szülőknek, reményt ad a gyermeknek. A vér szerinti családdal való kapcsolat segíti a gyermek büntudatának enyhítését, növeli a család összetartó erejét, és szerepére való alkalmasságát.

Felhasznált irodalom

1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról

149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról

Az intézményi ellátásról a közösségi ellátásra való áttérésre vonatkozó közös európai útmutató

Az intézményi ellátásról a közösségi ellátásra való áttéréssel foglalkozó európai szakértői csoport, 2012. november. Szakmai lektorálás: Herczog Mária, Kozma Ágnes, Petri Gábor Printed in Brussels (Belgium)

http://deinstitutionalisationguide.eu/wp-content/uploads/2013/05/Common-European-Guidelines_Hungarian-version.pdf Letöltés: 2014. február 4.

Both Éva: Hazagondozás – érdekellentétek és érdekegyezések A gyermekjóléti szolgálatok és a gyermekvédelmi szakszolgálatok nézőpontjából. Budapest Főváros Önkormányzatának Módszertani Gyermekvédelmi Szakszolgálat 2009. április – 2010. május Válogatás a Fővárosi Módszertani Tegyesz tanulmányaiból, cikkeiből 2009-2012

Egyezmény a Gyermeki Jogokról. in: Kézikönyv a gyermekjogi egyezmény alkalmazásához Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület 2009

Egyezmény a gyermek jogairól (Elfogadta az ENSZ Közgyűlése New York-ban, 1989. november 20-án. Magyarországon kihirdette az 1991. évi LXIV. törvény)

<http://unicef.hu/ismerje-meg/mire-forditjuk-az-adomanyokat/gyermekjogok/gyermekjogi-egyezmeny>

GYEVEPSZI Szakmai Nap 2009. november 27. absztrakt.

http://www.tegyesz.hu/file/Modszertani_tegyesz/Egyuttmukodes_a_gyermekvedelemben/Munkacsoportok/Zarotanutmanyok/hazagondozas_zarotanutmany.pdf Letöltés: 2014. február 4.

Szöllősi Gábor: A gyermekvédelmi probléma mint társadalmi konstrukció Esély 2003/2

http://www.esely.org/kiadvanyok/2003_2/SZOLLOSI.pdf

Letöltés: 2014. február 4.

[Dr. Hermann Alice](#): Emberré nevelés. [Tankönyvkiadó](#), Budapest, 1986

Dr. Kálmánchey Márta: Nevelőszülőnél élő gyermekeknél előforduló pszichés problémák Család, gyermek, ifjúság 2001/2.

Lengyel Judit és munkatársai: Előszoba vagy gyermekszoba? In.: A kapcsolattartás formái Válogatás a Fővárosi Módszertani Tegyesz tanulmányaiból, cikkeiből 2009-2012. pp. 255-296

<http://mek.oszk.hu/11300/11386/11386.pdf> Letöltés: 2014. február 4.

Major Zsolt Balázs - Mészáros Katalin: „Fotel vagy karfa” Gyakorlat- és eszközközpontú nevelés-
módszertani kézikönyv gyermekvédelemben, gyerek- és lakásotthonokban dolgozók számára. [„Forrás
Club Tudományos Informatikai és Média Fórum” Közhasznú Egyesület](#), Szeged, 2007.

Szöllősi Gábor: A gyermekvédelmi probléma, mint társadalmi konstrukció. Esély, 2003/2.
http://www.esely.org/kiadvanyok/2003_2/SZOLLOSI.pdf Letöltés: 2014. február 4.

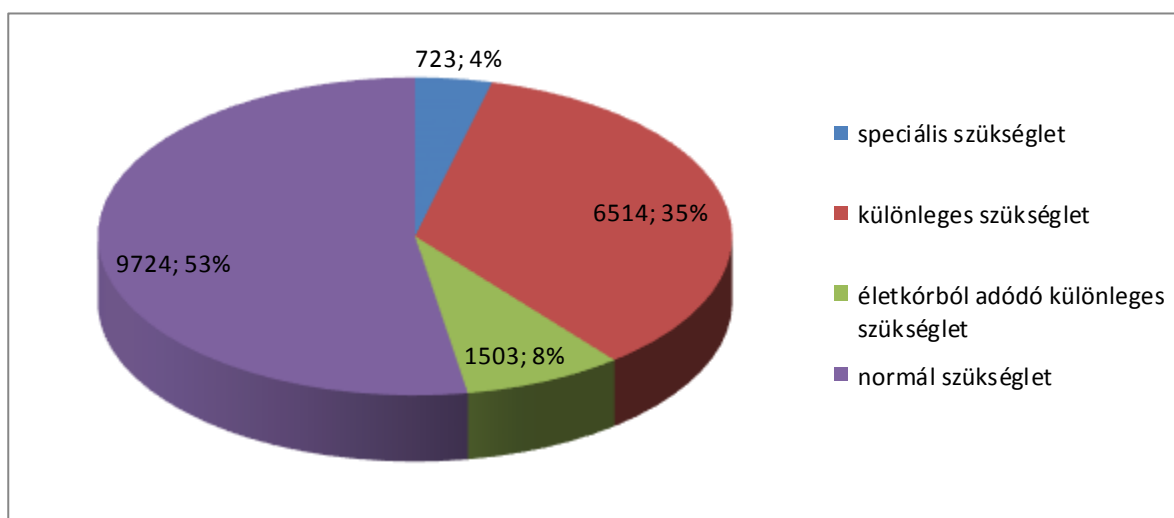
Bevezetés

Jelen tanulmány megírására történő felkérést követően számtalan gondolat, kérdés fogalmazódott meg bennem, elsődlegesen az, hogy szakszerűen miként definiálható és kategorizálható a speciális szükséglet, mely tudományág diszciplínái alapján jog-, orvostudomány, pszichológia, pedagógia vagy a szociológia területe. Nem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy a gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek ritka kivételtől eltekintve nem önkéntesség igényével kerülnek nevelésbe. A különböző okok miatt vér szerinti családjukból, hatósági döntés alapján kiemelt gyermekek számára a nevelésbe vétel végrehajtása sérülést okoz, annak ellenére, hogy feltételezhetően az intézkedés a gyermek érdekében történik.

Jelentős különbségek tapasztalhatóak az egyéni életutakban a diszfunkcionális családban történő sérülések mértékében, azok időintervallumában és abban, hogy a gyermek mely életszakaszában történik a traumatizáló esemény, illetve események sorozata. Álláspontom szerint a gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek valamennyien speciális szükségletűek. A speciális szükséglet a devianciák milyensége, a vezető tünetek „súlyossága”, a mindennapi életbe való beilleszkedés sikeressége, a társadalmi elvárásoknak való megfelelés alapján csoportosíthatóak.

Alapvető szakmai követelmény a gyermekek fizikai és személyiségállapotának, szükségleteinek megfelelő ellátás nyújtása. Ezt az ellátást azonban meghatározza a kategorizáció, hogy milyen szükséglet, mely okból-okokból kerül megállapításra. A különleges szükséglet definiálása viszonylag egyszerűbb, mivel a tartósan beteg, fogyatékkal élők, illetve három év alatti gyermekek sorolhatóak ebbe a kategóriába.

1. számú ábra: 2012. december 31-én a szakellátásban élő gyermekek száma szükségleteik alapján

Törvényi szabályozás

A központi gyermekotthonokban, gyermekotthonok speciális csoportjában, speciális lakásotthonokban szegregált, gyermekotthonokban, lakásotthonokban integrált formában, illetve speciális nevelőszülőnél történő speciális ellátást az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról, és a 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint a személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szabályozza elsődlegesen.

A 2014. január 01-én hatályba lépett Gyvt-módosítás értelmében:

58. § (1) A speciális gyermekotthon vagy a gyermekotthon speciális csoportja az ideiglenes hatállyal elhelyezett, a nevelésbe vett súlyos pszichés vagy disszociális tüneteket mutató, illetve pszichoaktív szerekkel küzdő gyermekeknek nyújt gondoskodást, szocializációt és reszocializációt, valamint rehabilitációt és rehabilitációt.

(2) A speciális gyermekotthonban vagy a gyermekotthon speciális csoportjában a gyermek teljes körű ellátásának időtartama csak kivételesen indokolt esetben haladhatja meg a két évet.

(3) A speciális gyermekotthon a szükséges személyi és tárgyi feltételek megléte esetén bentlakásos ellátás keretében végezheti a megyei, fővárosi gyermekvédelmi szakértői bizottság felkérésére a gyermek személyiségvizsgálatát

b) speciális ellátást kell biztosítani

ba) a súlyos személyiségfejlődési zavarokkal küzdő, illetve súlyos pszichotikus vagy neurotikus tüneteket mutató (a továbbiakban együtt: súlyos pszichés tüneteket mutató) gyermek,

bb) a súlyos beilleszkedési zavarokat vagy súlyos antiszociális magatartást tanúsító gyermekkorú elkövető (a továbbiakban: súlyos disszociális tüneteket mutató) [a ba) és a bb) pont a továbbiakban együtt: súlyos pszichés vagy disszociális tüneteket mutató gyermek],

bc) az alkohol, drog és egyéb pszichoaktív szerekkel küzdő (a továbbiakban: pszichoaktív szerekkel küzdő) gyermek számára.

Az otthont nyújtó ellátás során a gyermekek helyzetét folyamatosan figyelemmel kell kísérni, illetve az e törvényben meghatározott megyei, fővárosi gyermekvédelmi szakértői bizottság véleménye alapján évente, a három éven aluli gyermek esetében félévente, illetve a gyermekvédelmi gyám kérelmére felül kell vizsgálni.

(3) *A speciális ellátás kiterjed a gyermek korához, állapotához, és szükségleteibez igazodó oktatásra, szakképzésre, foglalkoztatásra, valamint ápolására, szocializációjára, és reszocializációjára, továbbá rehabilitációs, és rehabilitációs kezelésére is.*

A szakellátás keretében a súlyos pszichés vagy disszociális tüneteket mutató, illetve pszichoaktív szerekkel küzdő 12. életévét - kivételes esetben 10. életévét - betöltött gyermek számára a gyermek állapotához igazodó speciális ellátás biztosítható, időtartama 2 év lehet, kivétel ez alól a rendkívül indokolt eset. A speciális szükséglet megállapítása a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatok Szakértői Bizottságának feladata. A bizottság öt tagja: gyermekgyógyász, gyógypedagógus, pszichológus, pszichiáter, szociális munkás. Az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság feladata a ma központi gyermekotthonnak, korábban minisztériumi gyermekotthonnak nevezett intézményekbe történő elhelyezés, a már elhelyezett gyermekek felülvizsgálata a szükséglet fennállása, az elbocsátás indokoltsága érdekében. Ez a „száraz” jogi definiálás.

Erikson pszichoszociális fejlődélmélete

A speciális szükségletűvé válás kialakulásában, kategóriarendszerének áttekinthetővé, érthetőbbé tétele érdekében Erik H. Erikson fejlődési modelljének bemutatását, az egyik legkevésbé vitatott, népszerű elméletét támpontként, „sorvezetőként” alkalmazom. Erikson jelentős érdeme a kapcsolatteremtés a pszichológiai, pedagógiai és társadalmi-kulturális jelenségek között. A felnőttkort is magába foglaló pszichoszociális fejlődési modell elmélete elfogadja a freudi ösztönfejlődés és a tudattalan elvét, de kisebb hangsúllyal, Erikson a tudatos folyamatok hatásait helyezi előtérbe. Kiindulási alapja az identitás, énazonosság keresése, mely egy egész életen át tartó folyamat. A személyiségfejlődés az intrapszichés és szociális tényezők hatása, konfliktusai által alakul, változik. A személyiség egyes szakaszaiban megnyilvánuló jellegzetességek, változásai formálják az identitást, amelyek *egymásra épülő sorrendben* követik egymást. Az újabb életszakaszok új elvárásokat támasztanak, azaz újabb feladatok megoldását, amelyek a korábbiak „eredményeire” épülnek. Erikson felosztása az adott korra jellemző krízisek és elérendő értékek alapján történik. Az első négy korszak a születéstől a gyermekkor végéig tart, az ötödik a serdülőkor, az utolsó három a felnőttkort foglalja magába. Felmerülhet a kérdés, hogy a terhesség időszaka alatti traumatizálódás szerepe elhanyagolható-e? A fejlődési szakaszok határai nem köthetőek pontos életkorhoz, mivel az egyediség, az eltérő ritmusú haladás fontos szempont.

1. **Ősbizalom vagy bizalmatlanság** szakasza, amely a születéstől a gyermek kb. két éves koráig tart. Ebben a szakaszban egész életre kitartó attitűd alapozódik meg. Az ősbizalom az anyai szeretetből fakadó kora gyermekkori biztonságérzetet jelenti, a szükségletek kielégítése során. Az anya a megbízható és elvárt külső jelenségekből belső bizottsággá válik. Természetesen az „anya” egy konstans személyt jelent. Amennyiben a gyermek szükségleteinek kielégítése akadályozott, nem megfelelő, későbbi élete során az ősbizalom hiányában képtelenné válik a normális emberi kötődésekre.

2. **Az autonómia vagy a szégyen és kétely szakasza**, a gyermek 2-3 éves korára tehető. A legjellemzőbb erre a szakaszra az akaratlagos szabályozás kialakulása, a saját test feletti uralom, az önuralom és a környezet utáni kíváncsiság megjelenése. Ebben az életkorban a gyermekek vagy megtanulják akaraterejüket, önkontrolljukat gyakorolni, vagy bizonytalanvá válnak, hogy képesek a kihívásoknak eleget tenni. A szülők, gondozók felelőssége kiemelkedő, a túl merev, vagy korai, erős kontroll esetén az önállóság nem tud kialakulni.
3. **Kezdeményezés vagy büntudat szakasza**, kialakulása a 3-6 éves korra tehető. Megkezdődik a gyermek fokozatos leválása környezetéről, független lesz, kezdeményezőképesége jelentős fejlődést mutat. Önálló „akciókat” szervez tapasztalatszerzés érdekében. Optimális körülmények között a gyermek kezdeményezővé válik, kreatív, képes lesz örülni teljesítményeinek. Ellenkező esetben kétségei lesznek saját reális képességei felmérésében, szorong attól, hogy valamit helyesen cselekszik-e.
4. **A teljesítmény vagy kisebbség szakasza**, a 6-12 éves korosztály, a kisiskoláskor meghatározója. A megkezdett leválás folytatódik. Új szereplők, új feladatok jelennek meg a gyermek életében. Pedagógusok, osztálytársak, teljesítménycentrikus képzés „eredményeként” megkezdődik a kortársak közötti versengés. Az énkép az iskolai teljesítmény függvényében alakul, mivel a szülői elismerés, a barátok választása is többnyire a jó teljesítményhez kötött. Sikertelenség esetén kisebbségi érzés alakul ki, amely tovább ronthatja a teljesítés színvonalát.
5. **Identitás vagy szerepdiffúzió szakasza**, az identitáskeresés, a kamaszkor legjellemzőbb feladata. Megpróbálja felfedezni saját értékeit, pozitív vonásait, helyét a világban. Az alapképességekből kibontakozhat a tehetség, elkezdődik a szerepekkel való azonosulás. Személyes identitást alakít ki társas csoportok tagjaként. Sikertelenség esetén, ha egyetlen szerepet sem talál megfelelőnek, összezavarodik én ideálja, eltávolodik énképétől.
6. **Intimitás vagy izoláció szakasza**, a 20 éves kor, a fiatal felnőttkor szakasza. A kamaszkort jellemző útkeresés sikerességét követően az én uralkodása a test felett jellemzi. A leválási folyamat folytatódik. Megjelenik az intimitás iránti igény és képessé válik az intim kapcsolatok felvállalására, kialakítja saját személyes életterét, baráti társaságot alakít ki. Amennyiben a folyamat akadályozott, a fiatal izolálódik, elszigetelődik.

Az alkotóképesség kibontakozásának vagy a stagnálásnak, illetve az integritás vagy kétségbeesés szakaszainak bemutatása nem tartozik szorosan a fejezet tartalmi részéhez, annak ellenére, hogy érdekes kutatási lehetőség tárgya lehetne utánkövetés során.

Erikson szerint a fejlődés során minden korábban átélt szakasz azok kríziseivel hozzájárul a teljes személyiség kialakulásához. Ez az epigenetikus elv, azt is jelenti, hogy egy adott krízisre adott válaszban

jelentős szerephez jutnak a korábbi szakaszokban elért eredmények az egymásra épülés során. Rámutat a gondozó, szülő felelősségére, illetve segítséget nyújthat a speciális szükséglet „diagnosztizálásában” a továbblépési, rehabilitációs terv megtervezésében. Egy eset bemutatása a megjegyzésként beszúrt eriksoni modell szakaszaival jól érzékelteti az elmélet létjogosultságát, természetesen nem egyedül „üdvözítőként”. (Fejezetek a konzultáció pszichológiájának témaköréből (2000) 34-35.)

Juli „élet-útja”

Juli igen hosszú idejű gyermekvédelmi szakellátásban töltött időszaka (8,5 év), az események kronológiai sorrendben történő bemutatása lehetőséget biztosít az ok-okozati összefüggések vizsgálatára, a rendszer fejlődésének követésére, a „buktatók” változtatást igénylő hiányosságokra való figyelem felkeltésre.

A gyermek története számtalan kérdést vet fel. Az egyik: a gyermekvédelmi rendszer a súlyos disszociális tüneteket mutató és pszichoaktív szerfogyasztó gyermekek esetében választ ad-e, korrekciós lehetőséget biztosít-e a hatékony segítségnyújtásra, a tényleges védelemre?

A gyermek anamnézise röviden:

Juli 1988-ban született. Édesapja 1995-ben elhunyt. Az apai nagymama kérésére, az apa bátyja 1996-ban örökbe fogadta a gyermeket és családjában nevelte, mivel az anya szabadságvesztését töltötte büntetésvégrehajtási intézményben. Az első Juli viselkedésben is megnyilvánuló problémák az anya szabadulását követően kezdődtek, amikor az anya „háztartásába” került vissza a gyermek 1997-ben. Juli nem járt iskolába, csavargott, gondozatlan, elhanyagolt volt. Az iskola jelzésére történtek meg a hatósági intézkedések. Az örökbefogadó apa nem vállalta Juli nevelését.

Feltételezhető, hogy Juli életében az első elakadások 6. életéve előtt jelentkeztek. Amikor az anya BV. intézetbe került, illetve egy évvel később elvesztette édesapját, 7 éves volt. Megkezdte az első osztályt. Az őt körülvevő terhek súlya alatt nem tudta gördülékenyen venni az akadályokat, ezért jelentkeztek az első tünetek.

„Karrier” a szakellátásban:

1998. március

Juli 10 éves, 4. osztályos.

Ideiglenes hatályú elhelyezését követően átmeneti nevelt egy gyermekotthonban. A gyermekotthon belső iskolájában végzi tanulmányait közepes eredménnyel.

A nevelői vélemény alapján a gyermek: „korának megfelelően fejlett, jó értelmi képességű, figyelme a tanulásban szórta, emlékezete kiváló, gondolkodása logikus. Jelentős tantárgyi lemaradásai vannak, munkája felületes.

Munkához való viszonya jó, szívesen végzi a rábízott feladatokat, saját érdekében alkalmazkodó, felnőttekkel udvarias. Irányító szerepet tölt be a csoportban...”

A családból történő kiemelés traumáját, annak következményeit tompította a gyermekotthon belső iskolájának személyiségcentrikus, elfogadó attitűdje.

1999. március

Az örökbefogadó apa és az anya közötti állandó „harc” a gyermekkel való kapcsolattartás realizálásban kedvezőtlenül befolyásolja Juli biztonságérzetének kialakulását, fejlődését. Az apa kilép a helyzetből, az örökbefogadás felbontását kezdeményezi. Az anyával való kapcsolatot az állandó ambivalencia jellemzi. Az anyával történő kapcsolattartásokról való visszaérkezések nem zökkenőmentesek, késések (napok) jellemzik. A szülő együttműködése a gyermekotthonnal konfliktusokkal teli, ami nem segíti a gyermeket a szabálytudat kialakításában. Juli tanulmányi eredménye fokozatosan romlik.

A leválás kezdete nem önkéntes, hanem hirtelen megfosztottság. Az anyai szerep sem támogató, sőt, együttműködésének hiánya további feszültséget okoz a gyermekben.

2000. április

Juli 12 éves, 5. osztályos.

A gyermekotthon új telephelyre költözik, a belső iskola megszűnik. Juli iskolaváltásra kényszerül, amelynek szakmai programjában kifejezetten tanulási nehézségekkel küzdő gyermekek általános iskolai oktatása, nevelése szerepel. Tanulmányi eredménye gyenge, alkalmanként már megjelenik az igazolatlan hiányzás, de ezek száma csekély, kezelhetőnek tűnik. A gyermekotthon Házi rendjének betartása azonban egyre nehezebb a gyermek számára, ami elsődlegesen engedély nélküli távozásokban nyilvánul meg. A szökések ideje alatt többnyire az anyánál tartózkodik. Az anya alkoholbeteg és pszichiátriai kezelés alatt áll „ideggyengeség” okán, a nyugtatók és az alkohol együttes fogyasztása fokozatos állapotromláshoz vezet pszichésen és fizikálisan egyaránt, munkahelye nincs, kizárólagos jövedelme a rokkant nyugdíj. Az anya nem hajlandó együttműködni a gyermekotthon munkatársaival, nem érti a problémát. Az anya manipulálja Julit, pl. ha nincs pénze, elkéri zsebpénzét. Kisebbségi lopásokra buzdítja gyermekét, mivel tisztában van azzal a ténnyel, hogy Juli életkorából adódóan nem büntethető. A gyermek igyekszik az elvárásoknak megfelelni, de nem tud dönteni az anya és a gyermekotthon elvárásai között. Az illetékes gyámhivatal felé már ebben az időszakban történnek jelzések a gyermek–szülő kapcsolattartás nehézségeiről, ennek káros következményeiről, mégis felmerül a hazagondozás lehetősége.

2001. szeptember

Igazgató- és egyben gyámváltás történik az intézményben. Ekkor Juli 13 éves, 6. osztályos. Cserfes, mosolygós, simulékony, szeretetéhes, kifejezetten szép lány, tiszta, rendezett külsővel. Az első személyes benyomás igen pozitív.

Megérkezik az átmeneti nevelést megszüntető gyámhivatali határozat, egy napon az azt visszavonóval, mivel az anya nem tud felelősséget vállalni gyermekéért, súlyos magatartási problémákra hivatkozva.

A cikk terjedelme nem engedi, hogy részletesen leírjam a fenti esemény azonnali reakcióit, következményeit azonban igen. Juli állapotában rohamos hanyatlás mutatkozik, tanulmányait teljes mértékben elhanyagolja, iskolába nem jár, csavarog, rendszeresen dohányzik. Verbálisan agresszív, korábbiakban igényes külsője elhanyagolttá válik. A gyermekotthon pszichológusa felajánlja az aktuális trauma feldolgozása érdekében segítségét. Juli a négy szemközti helyzetekben együttműködő, belátja a segítség szükségességét, de súlyos kötődési problémái miatt elfogadni nem képes rendszeresen. Együttműködés hiányában a terápia nem valósul meg.

2002. január

Juli állapota tovább romlik, iskolába egyáltalán nem jár, rendszeresen szökik. A súlyos magatartásproblémák okán, a helyzet tarthatatlansága miatt első alkalommal merül fel gondozási helyváltztatás kilátásba helyezése, vidéki, belső iskolával rendelkező gyermekotthonba. Juli szökései alatt családi szálait kutatja, kapcsolatot vesz fel nagybácsikkal, nagynénikkel. A családgondozó segítségével, környezettanulmány készítésével kísérlet történik egy apai nagynénivel való rendszeres kapcsolattartás legalizálására, de kudarcba fullad, mivel Juli meglopja őket, így hallani sem akarnak a további találkozásokról. Az anyával a kapcsolat akadályozott, mivel ismételt BV intézetben tartózkodik. Az apa nem kíván semminemű kapcsolatot tartani Julival, új családot alapított.

A gyermek életkorából adódóan megjelenik a „szerelem”, ami kedélyállapotán sokat javít, de szabálytartásán nem változtat.

Ismételt skizoid állapot: hazza kerülés, vagy maradás az intézményben? A gyermek tényleges érdekeit fel nem ismerve a hazakerülést támogatná. Ezt egy hivatali döntés megakadályozza. A kötődés erős az anya irányába Juli részéről, de ő nem képes feladatát ellátni, sőt veszélyezteti gyermekét. A kettős elvárásban iskola–csavargás, kötelesség–lopás folyamatosan felmerülő kérdés „ki vagyok én?”. Melyik szereppel azonosuljon?

2002. május

Elhelyezési tanácskozássra kerül sor a TEGYESZ-ben, eredménytelenül, mivel nincs üres férőhely vidéki, belső iskolával rendelkező gyermekotthonban. A reménytelen helyzetet látva a gyám kísérletet tesz minisztériumi fenntartású gyermekotthoni elhelyezés kezdeményezésére, de 6. osztályos férőhely telítettség miatt Esztergomban sincs ebben az időben.

2002. szeptember

Juli 14 éves, ismét 6. osztályos.

A rendőrség látókörébe kerül első bűncselekményei okán: rongálás, lopás. Mivel a gyermek magatartásproblémái továbbra is kezelhetetlennek tűnnek a gyermekotthon keretei között ismételt külső segítség igénybevétele válik indokolttá. Az OPNI Serdülő- és Gyermekpszichiátriai Osztályán történik Juli kivizsgálása 2 hét időtartamban.

A diagnózis: kevert magatartászavar, Emocionális zavar. Terápia: 2x1 tableta. Risperdal. Javaslát: következetes kontrol, strukturált szabadidő, családi kapcsolatok rendezése...

A gyógyszert Juli nem szedi, mivel gyakorlatilag nem tartózkodik a gyermekotthonban. Helyette megkezdődik az „öngyógyítás” különböző pszichoaktív szerek használatával. Első ilyen jellegű „élménye” a hígító inhaláláshoz kötődik. Fizikai állapota fokozatosan romlik, amikor a rendőrök beszállítják a gyermekotthonba, tisztálkodik, eszik, kipihen a harcok életének fáradalmait, majd kb. 24 óra elteltével ismét távozik. A személyes beszélgetések alkalmával mindig belátja viselkedésének önmagát súlyosan veszélyeztető következményeit, ígéretet tesz a változtatásra, de „megkapaszkodni” nem képes, személyiségállapota nem engedi.

2003. április

Az ismételt elhelyezési tanácskozáson a gondozási helyekről jelenlévő szakemberek egyöntetű véleménye: *„A gyermek problémáját az egyik megbívtott intézmény sem tudja megoldani. Feltétlenül más intézménybe való elhelyezése lenne indokolt, valamint pszichés gondozása.”*

2003. május

Juli 15 éves és szerelmes egy családban felnőtt 19 éves fiatalemberbe, akivel alkalmanként extasit és marihuánát fogyasztanak, de állapota javuló tendenciát mutat. Iskolába továbbra sem jár, de több időt tölt a gyermekotthonban. Külseje rendezettebb, a minden relatív elvén együttműködő, udvarias, segítőkész. Úgy tűnik az új párkapcsolat kapaszkodót jelent Juli számára. Zoli családja el- és befogadja, bár ők is szűkös körülmények között élnek. Ezt a helyzetet kihasználva lassú lépésekkel igyekeznek a kollégák a gyermeket „normál mederbe”, vagy annak közelébe visszaterelni.

2003. július

Juli 15 éves, 6. osztályos és gyermeket vár.

Jegyzőkönyvben nyilatkozik az apával, Zolival hogy a terhességet meg kívánják tartani, születendő gyermeküket közösen szeretnék felnevelni a fiú szüleinél, akik támogatják döntésükben a fiatalokat. A fiú nagykorú, de Juli életkorából adódóan a házasságkötés még nem kivitelezhető. Érdekes helyzet alakul ki, Juli állandó körözés alatt áll, folyamatos kontrol mellett. Élettársi kapcsolatban, a fiú szüleinél élnek. Rendszeresen jár a terhesgondozásra, drogot nem használ, jó általános állapot jellemzi. A

magántanulói státusz kezdeményezése történik a gyám részéről az iskola felé, az osztályozó vizsga letétele érdekében. Zoli teljes hatályú apai elismerő nyilatkozatot tesz a gyámhivatalnál. Juli ismételten rendszeres kapcsolatot tart édesanyjával.

Az én ideálja eltávolodik énképétől. Az érzelmi többlettől, melyet a fiú nyújt számára, alkalmasnak érzi magát az anyaságra.

2003. szeptember

A TEGYESZ Gyermekvédelmi Szakértői Bizottsága javaslata alapján speciális csoportban történő elhelyezést javasol, a gyermek gondozási helyén, mivel ekkor a gyermekotthonban speciális csoport működött.

2004. január

Julinak egészséges kisfia születik, nagy a boldogság. Mivel az apa nagykorú, nem kérdéses a szülői felügyeleti jog gyakorlójának személye. Juli szeretettel gondozza babáját, bár látszik, hogy sok mindenben bizonytalan, nehezen viseli a gyermek nevelésével járó kööttségeket. A nagymama sokat segít. Annak érdekében, hogy Juli helyzete legalizálódjon, a fiatalok a házasságkötés engedélyezését kérelmezik, amit a gyám nem ellenez.

A gyámhivatal engedélyezi határozatban a házasságkötést. Amennyiben ez lenne az eset vége írhatnám, hogy máig is boldogan élnek...

2004. augusztus

A gyámhivatali határozat jogerőre emelkedése előtt két nappal Juli ismeretlen helyre távozik, hét hónapos gyermekét az apára, nagyszülőkre hagyva. A házasság meghiúsul, Juli ismét elveszti a talajt.

Mivel a gyermek képtelen azonosulni új szerepével, kilép a helyzetből, gyakorlatilag izolálja magát.

2004. szeptember

Juli 16 éves, 6. osztályos.

A gyám a gyámhivatal felé történő jelentésében ismételten kezdeményezi a gyermek állapotának megfelelő ellátás biztosítása érdekében a szakértői vizsgálatot, speciális gyermekotthoni elhelyezéssel.

Juli állapota minden képzeletet felülmúlóan romlik. Gyermekével ritkán találkozik, de elmondása szerint szépen fejlődik, a nagymama neveli (később a nagymama lett a gyám). Ismét drogokat használ: extasi, speed, heroin. A szakértői vizsgálat kivitelezhetetlen a gyermek állandó szökései miatt. A drogok beszerzése bűncselekményekkel biztosítható, így ezek száma szaporodik. Az anya tartózkodási helyein, pincékben él.

2005. január

Juli ismét szerelmes, ettől az állapottól azonban nem várható pozitív fordulat, mivel Jani is drogfüggő, illetve számtalan büntetőügye van folyamatban. Különböző ígéreteket tesz Julinak a közös jövő fényében.

2005. május

Juli bejelenti, újból várandós, a szülés várható időpontja 2005. november. Terhességmegszakításról hallani sem akar, mindazok ellenére, hogy drogfüggő. Írásban is nyilatkozik, hogy a terhességét megtartja. Fizikális állapota leromlott, de pszichésen a születendő gyermekbe való kapaszkodás ismét erőt nyújt, helyzetét nem látja kilátástalannak, bízik Janiban. Drogfüggőségét bagatelizálja, gyógykezelést nem hajlandó igénybe venni. „Le tudok állni az anyagról.”

2005. július

A Gyvt. 58. § (2) bekezdése alapján: „(...) a gyermekotthon speciális csoportjában a gyermek teljes körű ellátásának időtartama csak kivételesen indokolt esetben haladhatja meg a két évet.” A gyámhivatal határozatában megszünteti a speciális csoportban való elhelyezést: „(...) tekintettel arra, hogy a szükséges vizsgálatot a kiskorú folyamatos szökése miatt a TEGYESZ nem tudta elvégezni, így nem indokolt további fenntartása.”

2005. augusztus

Juli elképesztő fizikai állapotban megjelenik a gyermekotthonban és segítséget kér drogfüggőségének kezelése érdekében. Jani BV. intézetbe került, várhatóan hosszabb időre.

Újabb próbálkozásként a gyermek megmentése érdekében a gyám kapcsolatot vesz fel az OPNI Addiktológiai Ambulanciájával. A gyermek részt vehet az ambuláns Methadon programban, de csak abban az esetben, ha tartja a kereteket. A kezelés megkezdését követően Juli állapota jelentős javulást eredményez, elvonási tünetei csökkennek, ezzel párhuzamosan nő a „szabadságvágy”. Két hét elteltével Juli felrúgja a megállapodásokat és távozik. A jelenlegi jogszabályok értelmében, gyermekotthonban a gyermek személyes szabadságjoga nem korlátozható. Szökéseit megakadályozni nem lehet, minden küzdelem ellenére sem.

A Fiatalkorúak Bírósága lopás vétsége miatt 2 évre próbára bocsátotta és pártfogó felügyelet alá helyezi a gyermeket. Juli nem jelenik meg a pártfogónál.

2005. szeptember

A gyermek ismételt lehetőséget kap ambuláns addiktológiai kezelésre, amely sajnálatos módon kudarcba fullad, az előzőekhez hasonlóan. Annyi eredménye volt, hogy két hét alatt fizikai állapota javult, illetve a terhességgel kapcsolatos orvosi vizsgálatokat sikerült elvégeztetni. Meglepő, de Juli elképesztő életmódja mellett is szépen fejlődött a magzat.

2005. október

Közeleg a szülés. Juli vénás heroin használó, állapota katasztrofális. Nem látja be cselekedetei következményét. Amikor megérkezik a gyermekotthonba, pihen kicsit, eszik, tisztálkodik. Már annak is örülünk, hogy látjuk. A gyám a szülésre előkészülve felveszi a kapcsolatot a Schöpf-Merei Ágoston Kórház Szülészeti Osztályával, mivel egy ott dolgozó neonatológus droggal érintett kismamákkal és újszülöttjeikkel is foglalkozik.

2005. november

Julit beszállítja a rendőrség, mivel lopás közben „szerencsére” lebukott és körözés alatt állt. Érkezését követően fél óra elteltével megindul a szülés, így mentővel beszállítják a Schöpf-Mereibe. megszületik második fia, 3000 gr-mal. Az újszülöttnak súlyos elvonási tünetei vannak, ezért 3 hétig kezelik az intenzív osztályon. Juli a 3. napon önkényesen távozik a kórházból.

2005. december

Juli szeretne gyermekével közös elhelyezést, ennek érdekében a kórházi gyógykezelést is vállalná. Sikerül ismét az OPNI segítségével időpontot kapni a befekvésre, csak Juli nincs sehol. Az elhelyezési tanácskozáson sem jelenik meg. Újszülött gyermeke, aki drognosnak született 3 hetes kezelést követően a kórházból nevelőszülőhöz került elhelyezésre. Jól fejlődik, nagyon szép baba, egészséges.

2006. április

Juli a TEGYESZ Szakértői Bizottságának vizsgálata értelmében ismét speciális szükségletű gyermek.

2006. július

Juli 18 éves, öt osztálya van, drogbeteg.

2007. március

Juli előzetes letartóztatásban van. Kapcsolatot gyermekeivel nem tart.

2010. május

Juli Kecskeméten tölti Fegyház büntetését az anyás részlegen harmadik gyermekével, ahol a gyermeke egy éves koráig tartózkodhat. Volt gyámja meglátogatja. Juli elmondja, hogy iskolába jár, jelenleg 7. osztályos. A szigorú keretek biztonságot adnak, minden szabályt betart annak érdekében, hogy lányával maradhasson.

2011. július

Juli szabadulását követően megkeresi volt gondozási helyét, az otthonteremtési támogatás igénybeviteléhez szükséges dokumentumok beszerzése céljából. Állítása szerint „tiszta”, új életet

kezdett. Harmadik gyermekét nevelőszülőnél helyezték el, de mindent megtesz annak érdekében, „visszakaphassa” lányát.

2013. október

Juli egy BV. intézetből megkeresi volt gyámját, kapcsolattartási lehetőséget, illetve pénzt kér. Két év hat hónap szabadságvesztését tölti lopás miatt.

A szélsőségesnek tűnő eset, nem mondható egyedinek, az „eset”, felhívja a figyelmet a korai életszakaszban észlelt magatartásproblémák időben, hatékonyan történő korrekciójára, az elakadások életszakaszbeli pontos meghatározására, a ténylegesen differenciált gyermekvédelmi szakellátás szükségességére.

Változások, dilemmák a speciális szükségletű gyermekek ellátásában

Előrelépésnek tekinthető-e a speciális szükséglet definiálásában, a súlyos pszichés tünetek meghatározásában a *súlyos személyiségfejlődési zavarokkal küzdő, illetve súlyos pszichotikus vagy neurotikus tüneteket mutató (a továbbiakban együtt: súlyos pszichés tüneteket mutató) gyermek* fogalma. A személyiségfejlődés zavara a gyermekvédelmi szakellátásban élő valamennyi gyermeket érinti, ennek súlyossága változhat.

Felmerül a kérdés, lehet valaki kicsit pszichotikus? Ez gyakorlatilag a pszichiátriai betegségekben szenvedő gyermekek kategóriája? Amennyiben ezt elfogadjuk, akkor lehetne a gyermek különleges szükségletű, mivel tartósan beteg. Az egészen biztos, hogy a szükségleteinek megfelelő ellátás csak és kizárólag – különös tekintettel az akut szakaszokra – megfelelő szakmai tárgyi, személyi feltételeket tekintve terápiás körülmények között, szegregált formában valósulhat meg.

Differenciáltabbá tehető az ellátási forma az akut szakaszokat követő rehabilitációs férőhelyek kialakításával „félúti ház”-ak létrehozásával. Mivel olyan adatot nem találtam, ami a súlyos pszichés tüneteket mutatók számát prezentálná, kiindulva abból, hogy 2012. december 31. felmérés alapján összesen 723 gyermek ellátása volt speciális szükségletű, csak becsülhető a súlyos pszichés tüneteket mutatók száma, amely átlagot tekintve az érintettek harmadát jelentheti, bár véleményem szerint a ténylegesen érintettek száma alacsonyabb. Az ellátás biztosítása országos feladat, természetesen nem egy mamutintézmény létrehozásával, a professzionális, a költséghatékonyság elérése érdekében.

Súlyos beilleszkedési zavarokat vagy súlyos antiszociális magatartást tanúsító gyermekkorú elkövető (a továbbiakban: súlyos disszociális tüneteket mutató) gyermekek tartoznak ebbe a körbe. Mit jelent a súlyos beilleszkedési

zavar? A BNO 10 betegségkategória rendszerében például „F 91.3, nyílt oppozíciós zavar”. Ezt tekintve akkor ez is betegség? Gyógyszeres kezelés, szedatívum rendszeres használata szükséges? Álláspontom szerint nem. Terápiás eszközök, technikák alkalmazása mellett korigálható állapot.

Az alkohol, drog és egyéb pszichoaktív szerekkel küzdő (a továbbiakban: pszichoaktív szerekkel küzdő) gyermek kategóriája is igen színes képet mutat. A szerhasználat szintje, a problémás szerhasználat és a függőség kialakulása közötti állapot beavatkozási lehetősége lenne igazán hatékony. Magyarországon jelenleg gyakorlatilag felnőtt pszichiátriai osztályokon történik az intoxikáció, illetve akut esetben a 12 év feletti gyermekeket felnőtt toxikológiai osztály látja el. Ez mindennek tekinthető, de optimálisnak, személyes szükségletnek megfelelő ellátásnak nem. Önálló drogrehabilitációs intézmény kiskorúak részére nem működik az országban, ami azt gondolom, hogy egy jelentős hiány, amely gyermekjogi szempontból is aggályosnak tekinthető.

A fentiek alapján elmondható, hogy a speciális szükségletű gyermekek ellátásában a pszichiátriai ellátás szerepe kulcsfontosságú lenne: a diagnosztizálás során, a terápiás és rehabilitációs terv elkészítése során, különös tekintettel a súlyos pszichés tüneteket mutató, illetve a pszichoaktív szerekkel küzdő gyermekek esetében. Sajnálatos módon a jelenleg praktizáló gyermekpszichiáterek száma (70-80 fő), kizárja a szakszerű, egész országra kiterjedő ellátást. Az is tény, hogy a 14 év feletti gyermekek többsége felnőtt pszichiátriai osztályon történő kezelése a legjellemzőbb. A Vadaskert Kórház Szakambulancia hatékony, innovatív viselkedésterápiás csoportjai az óvodás kortól a kamaszkor „végéig” kiváló kezdeményezés, de kapacitásuk behatárolt. A módszer szakszerű alkalmazása a jelenleg még nem létező speciális szakmai protokoll kiemelt része lehetne, szemléletmódja a speciális ellátás alappilléret képezhetné. A kategorizáció vizsgálatát követően megállapítható, hogy a speciális szükségletű gyermekek habilitációja, rehabilitációja a tünetcsoportokra csak és kizárólag önálló, feladatspecifikus szakmai rezsimben valósítható meg.

Az integráció vagy szegregáció kérdése

Létezik olyan kategória, hogy kicsit speciális szükségletű? A fejezet elején leírt állítás, miszerint „a gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek valamennyien speciális szükségletűek” alapján az az elvárás, hogy a csoport megtartó ereje pozitív változásokat érjen el a személyiségfejlődés során, nem tud megvalósulni, különösen a kamaszok esetében. A normál szükségletű gyermekek állapota sem nevezhető stabilnak a kamaszkor lázadó, útkereső „feladatai” mellett. Tapasztalataim szerint a lakásotthonokban, gyermekotthonokban „működő” integrált speciális ellátás hatékonysága alacsony szintű.

A személyiségállapot adott szintjén nem várható el a gyermektől, hogy alkalmazkodóképes legyen, azzá kell tenni, ami a szakma feladata, a megfelelő személyi, tárgyi feltételek biztosítása mellett. A 15. NM rendelet értelmében speciális csoport, speciális gyermekotthoni csoport szakellátói létszám minimuma 2 fő nevelő és 3 fő gyermekvédelmi asszisztens, illetve gyermekfelügyelő, míg a normál csoportban 1 fő nevelő és 4 fő gyermekvédelmi asszisztens, gyermekfelügyelő. Az óraszámra történő lefordítása azt jelenti, hogy a pedagógus-óraszámokat tekintve heti 10 órával kevesebbel lehet a beosztásokban „gazdálkodni”. Elérendő cél a létszámminimum emelése a csoportonkénti legalább 6 főre.

A ténylegesen differenciált szakellátás kialakítása érdekében az intézményrendszer strukturális átalakítása kiemelt feladat. Olyan hálózat kialakítása lenne célszerű, ami könnyebb, rövidebb időintervallumú átjárhatóságot tesz lehetővé a gyermekek aktuális állapotának megfelelő ellátás biztosítása érdekében. Ez lehet egy olyan gyermekotthon, amely külső, akár vidéki telephelyén biztosít speciális ellátást, gyors válaszadási lehetőséget biztosítva, ténylegesen a gyermek állapotához igazodva.

Szakértői vizsgálat és az időintervallum kérdése gondozásihely-változtatás esetében

Sajnálatos módon előfordulhat olyan esemény, amikor az intézményben élők, illetve az érintett gyermek mindenképp álló érdekében azonnali kiemelésnek kellene történnie. Ez jelenleg kivitelezhetetlen. A speciális igényben is megjelennek a fokozatok. Azokban az esetekben, amikor az intézmény keretein belül nem korrigálhatóak a problémák, új gondozási hely kijelölése több hónapos procedúra. Ennek igen negatív pedagógiai hatása van az amúgy is szegényes eszköztárban, nem említve a csoportban élő többi gyermek jogsérelmeit. A gondozásihely-váltás, speciális, különleges, kettős szükséglet megállapítása jó esetben is több hónapos bürokratikus folyamat. A gyám felkéri az illetékes gyámhivatalt a TEGYESZ-nél történő szakértői vizsgálat elvégzéséhez szükséges intézkedés megtételére (1 hónap), optimális esetben megtörténik a szakértői vizsgálat, a gyermek együttműködik, nincs szökésben. Amennyiben indokolt a gondozásihely-váltás, elhelyezési/tervezési értekezlet kerül összehívásra (1 hónap). Központi gyermekotthonba történő elhelyezéshez az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság vizsgálata is szükséges (2 hónap) Javaslattétel az új gondozási helyre, van férőhely. Gyámhivatali határozat elkészítése (2 hét). A fentiekben jól érzékelhető, hogy minden feltétel teljesülése mellett is minimum két és fél hónap szükséges a gondozási hely megváltoztatásához. Azt gondolom, hogy a gyermeknek erre nincs ideje. Veszélyeztető állapotban azonnali kiemelés indokolt, amely megfelelő, az előzmények papír alapú pontos vizsgálata mellett a gyermek elsődleges érdekét szolgálja. Rendőrségi eljárások, pszichiátriai, addiktológiai kezelések dokumentációjával rendelkeznie kell az ellátást nyújtó intézménynek.

Speciális szükségletű gyermekek helye az oktatásban

„A speciális ellátás kiterjed a gyermek korához, állapotához és szükségleteihez igazodó oktatásra, szakképzésre, foglalkoztatásra.” Ez egy új eleme a Gyvt.-nek, azonban annak módja, az oktatási intézmények szakmai feladatai nincsenek meghatározva a gyermekvédelmi speciális szükséglet szempontjából, csak SNI, azaz kettős szükséglet megállapítása esetén jogosít „megkülönböztetett” ellátásra. Az évek során kialakult tanulási nehézségek, kudarcok hatására a maximális motivátlanság jellemzi a speciális szükségletű gyermekeket. Gyakran tapasztalható olyan állapot, amikor nem is az iskoláztatás az elsődleges feladat, hanem olyan állapotba juttatni, ami képessé teszi a tanulásra, saját ütemében. Ez egy osztályközösségben nem megvalósítható. A néhány megmaradt belső iskola példája mutatja, hogy számtalan gyermek fejlődéséhez az évek során felhalmozódott jelentős hátrányok korrigálása kizárólag egyénre szabott módon és ütemben valósulhat meg. A tanulmányok sikeres végzése, az általános iskolai 8. osztályának megszerzése minimum követelmény. Amennyiben ezt sem sikerül elvégezni, egész életre szóló, sok esetben behozhatatlan deficit alakul ki, amely meghatározza a társadalmi beilleszkedés, a munkaerő-piaci elhelyezkedés esélyét.

Szakellátók képzése, képzettsége

Jelenleg nincs speciális nevelőszülő képzés, úgy, hogy a 2012-es OSAP adatok szerint 47 speciális szükségletű gyermek élt nevelőszülőnél és a nevelői, gyermekvédelmi asszisztensi, gyermekfelügyelői képzésben is csak néhány elem jelenik meg. Azt gondolom, hogy a szakma tovább nem halogatható feladata a speciális szükségletű gyermekekkel foglalkozó szakemberek számára egy speciális curriculum és egy szakmai protokoll kidolgozása, a „speciális” bérezésben való motiválásnak lehetőségével. A kollégák megtartása, mentális segítése, szupervízió, esetmegbeszélők, tréningek szervezésével, finanszírozási lehetőség biztosításával, a burn out, a pályaelhagyás csökkentése érdekében nélkülözhetetlen.

Összegzés

Tanulmányom megírása során a kritikai, néha ironikus elemek alkalmazása a jobbító szándék, a figyelemfelkeltés és nem a minősítés szándékával történt. A terjedelem nem engedi a téma összes nehézségének, eredményének elemzését, törekedtem a legsarkalatosabb pontok kifejtésére. A nevelési felügyelet, biztonsági elkülönítő használata, az autoimmun betegségekben szenvedő gyermekek ellátása további fejezetet érdemel.

A Fővárosi Módszertani Gyermekvédelmi Szakszolgálat 2009 szeptemberétől működtetette a Speciális Ellátás Módszertani Munkacsoportját. Meghatározó munkamódja a Szakmai Fórum, amely egyszerre konzultációs lehetőség, tapasztalatcsere, ismeretszerzés az országban kialakult gyakorlatokról és nem utolsósorban a speciális ellátás terepén dolgozók szakmai közösségi életének korábban hiányzó színtere volt. A speciális ellátás munkacsoportja két éves aktív működésével bizonyította, hogy lehetséges az újjászületés, lehetséges az érdeklődések legalább átmeneti meghaladása, a közös gondolkodás és cselekvés. A szakma számára nélkülözhetetlen módszertani ajánlásokat készített. (A speciális Ellátás Módszertani Munkacsoportjának Tanulmánya a Speciális Ellátásról 2011)

A gyermekvédelmi szakellátásban dolgozó szakembereknek igényük van a szakmai fejlődésre, napi szinten küzdenek áldozatos szakmai munkájukkal a gyermekek életének jobbítása, segítése érdekében, azt gondolom, hogy jogos igényük, hogy az elméleti és gyakorlati szakemberek összefogásával tényleges szakmai protokoll készüljön; a szakmai tudatosság támogatása a sokszor tehetetlenség, eszköztelenség érzését csökkentve, a hatékony ellátás biztosítása érdekében.

Felhasznált irodalom

1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról

15/1998. (IV. 30.) NM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről

KSH: Szociális Statisztikai évkönyv 2012.

Fejezetek a konzultáció pszichológiájának témaköréből (2000) (szerk: dr. Fonyó Iona, Pajor András)
ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar

A speciális Ellátás Módszertani Munkacsoportjának Tanulmánya a Speciális Ellátásról (2011). (szerk.: Molnár László) Budapest Főváros Önkormányzatának Módszertani gyermekvédelmi Szakszolgálat, Módszertani kiadványok, Budapest

Bevezetés

A gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek iskolai életútjának vizsgálata során áttekintett számos kutatási eredmény (Veressné Gönczi 1998, Varga 2008, V. Gönczi és Gortka Rákó 2011) tanúskodik a szakellátásban élő átmeneti és tartós nevelésben lévő kiskorúak iskolai nehézségeiről, iskolai kudarcokról. Iskolai nehézség alatt értjük a tanulási problémákon túl az osztályátlagtól elmaradó tanulmányi eredményeket, az iskolai kortársközösségbe, osztályközösségbe történő beilleszkedési nehézségeket, kiilleszkedésre utaló magatartásformákat, a tanár–diák viszony alakulásának problémáit.

Az iskola a gyermekvédelmi jelzőrendszerhez tartozó társadalmi intézményként, fontos társadalmi funkciókkal jellemezhető. Az általános gyermekvédelem tárgykörébe tartozó, minden gyermekre kiterjedő preventív feladatokon túl, komoly „megtartó” erővel, esélykiegyenlítő funkcióval és lehetőségekkel kell megjelennie a veszélyeztetett védelembe vett, illetve a vér szerinti szülőktől távol élő gyermekek életében. Komoly társadalmi funkcióját abban látjuk, hogy segít a társadalom periferiájára szorult deprivációkkal terhelt élethelyzetbe került gyermekeknek kitörni az esélytelenség, hátrányos helyzet ördögi köréből, amikor megakadályozva az iskolai lemorzsolódást, az intézményben a sikeres iskolai életút lehetőségének biztosításán túl megalapozza az önálló életkezdésüket.

Chamberlain et al. (2009) eredményei alapján az oktatás biztos pontként jelenik meg a gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermek életében. A tanulás és az iskola szignifikáns faktor a sikeresség tekintetében a fiataloknál, amikor kilépnek a rendszerből. Ugyanezt az eredményt tükrözi Rácz Andrea (2012) hazai kutatási eredménye, a gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedett sikeres fiatal felnőttek iskolai pályafutásának vizsgálata kapcsán.

Az alábbiakban a kutatási téma ismertetésén túl, ismertetjük kutatási kérdéseinket, utalva előfeltételezéseinkre.

A gyermekvédelmi szempontú hazai rezilienciakutatás kiindulópontjai

Szabolcs Éva (2003) új gyermekkor paradigmája, és számos hazai és nemzetközi magatartástudományi, szociológiai kutatási eredményei alapján elmondható, hogy a felnőttkori érvényesülés, a boldogulás alapjai gyermekkorban biztosíthatóak, alapozhatóak meg. A gyermekvédelmi gondozott gyermekek

életútja, korai szocializációja, mely során az egészséges személyiségfejlődésük dimenzióihoz kapcsolódó értékek, normák, szokások, készségek, képességek, attitűdök formálódnak, a többségi társadalomban – esetünkben vér szerinti családban lévő gyermekek makro csoportjában – élő gyermekekhez viszonyítva speciálisnak, eltérőnek tekinthető.

A társadalmi hátrányaik – melyek halmozódásának következménye általában a családból való kiemelés indukáló veszélyeztetés, veszélyeztetettség – predesztinálják a sikertelenséggel, kudarcossággal, örömtelenséggel, boldogtalansággal jellemezhető, akár önsorsrontó életutat.

A hazai és nemzetközi irodalom alapján a gyermekvédelmi gondoskodás alatt állók jellemző – általánosnak és standardnak tekinthető – bekerülési okai, személyiségjellemzői, társas viszonyulásait meghatározó szociális készségei, képességei között összefoglalóan az alábbiakat sorolhatjuk. A családból való kiemelés szégyenfoltot hagy az önérzeten; kiemelés előtti családi körülmények traumatizáló hatásúak (pl.: válás, betegség, halál, bántalmazás stb.); gyermekszegénység, szegénység, rossz szociális közegben eltöltött korai éveik hatásai; alacsonyabb szülői, egyéni iskolázottság; destruktív szülői minta, kirekesztettség, elidegenedés, deviancia.

Az általános tényezők felsorolásának mindössze egy eleme is jelentősen kihathat a felnőtt élet integrációs lehetőségeire. A szegénység, a hátrányos helyzet multidimenzionalitásáról szóló elméletek ismeretében elmondható, hogy sok esetben ezen tényezők, jellemzők kombinációjáról beszélhetünk. Áttekintve a kutatásunk témája kapcsán relevánsnak tekintett nemzetközi gyermekvédelmi gondozottakkal összefüggésben megfogalmazott reziliencia elméleteket és kutatási eredményeket (Rutter, Masten, Beek és Schofield, Sahoo, Rosen), ahogyan a jelenség multidimenzionalitásából fakadóan a rizikófaktorok sokféle együttállása lehetséges, úgy a védőfaktoroként feltárt összetevők kombinációit is a sokszínűség jellemezheti. Ezen komponensek együttes, egymást erősítő hatásai révén képessé válhat a gyermek a Schofield-Beek féle spirál (2005) 0 pontjáról történő felfelé irányuló elmozdulásra, a gyermekvédelmi segítők látókörbe kerülésétől kezdődően.

Hanak Katalin gyermekvédelmi megközelítésének (1978) speciális szemléletét és a fenti „spirál” - elméletet alapul véve a védelembe vétel, illetve a gyermekvédelmi szakellátás rendszerébe való bekerülés hazánkban is értelmezhető „0” pontként. Egy olyan kiindulópont, mérföldkő a gyermek életében, ami az aktuálisan traumatizáló hatása ellenére is esélyként értelmezhető. A gyermeki jogok tiszteletben tartásával, érvényesülésének elősegítésével a szükségletorientált gyermekvédelmi segítség, korrekció hatására ugyan nem beszélhetünk „tabula rasa” -szerű tiszta lappal indulásról, azonban megvalósítható az átelt regrediáló, visszavető hatások, a „stigmatizált személyiség tükrének” tisztára mosása, ezáltal a spirálon való felfelé irányuló elmozdulás lehetőségének biztosítása.

A gyermeki szükséglet kielégítésére fókuszáló gyermekvédelmi segítség hatékony megvalósítása rendszerszemléletű, komplex látásmóddal jellemezhető. Empirikus kutatásunk elméleti keretét éppen ezért a szociális munka elméletéhez tartozó Welch-féle humán ökörendszer szolgált. A rendszer szintjei (7) kapcsán érzékelhetővé válnak az egyénhez, individuumhoz (fizikai, intraperszonális szint), közvetlen

társas és közvetett intézményi viszonyaihoz (interperszonális, helyi közösségek szintjeihez) kapcsolódó jellemzők sajátosságai, melyek a gyermek sikeres társadalmi integrációjára hatással vannak.

A világ számos országában, ahogyan Magyarországon is, a gyermekvédelmi gondozottak makrocsoportjába tartozók nagy többségére igaz az, hogy a fentiekben felsorolt traumák, sérelmek, viszontagságok hatására a felnőttkori életminőséget is nagymértékben meghatározó kognitív és szociális iskolai sikerességgel nem jellemezhetőek.

Ezzel szemben minden társadalom gyermekvédelmi rendszerében megjelenik és egyre markánsabbá, gyarapodóvá válik az a kisebbség (30%), amelyhez tartozó gyermekek reziliensként tarthatók számon és a társadalmi életben való boldogulással, sikeres integrációval jellemezhetőek. (Sahoo 2011)

A nehézségek, szerencsétlenségek (adversity) ellenére megvalósított boldogulás kapcsán a hátrányok leküzdését lehetővé tevő rezilienciaképesség meglétét feltételezik a nemzetközi kutatók a gyermekvédelmi rendszerben élő iskolai eredményességgel, legalább középfokon sikeres továbbtanulással jellemezhető kisebbség esetében.

Abban az esetben, ha elfogadjuk, hogy a reziliencia egy képesség, ahogyan a vele szoros összefüggésben álló szociális kompetencia is, mindkettő fejleszhető, elősegíthető. A gyermekvédelem terepe a „hétköznapi csoda” (Masten 2001) vizsgálatára azért is kiválóan alkalmas, hiszen minden érintett gyermek életében fellelhetőek azok az életesemények, melyek a problémákkal való megküzdést, az azokon való átlépést, a lefelé húzó „mocsárból” (Sahoo 2011) való felrugaskodás képességét feltételezik a társadalmi életbe való sikeres bekapcsolódáshoz.

A gyermekvédelmi reziliencia értelmezése nemzetközi szinten

Utalva a témában áttekintett szakirodalmi, kutatási forrásokra és statisztikai adatokra, a gyermekvédelmi ellátásokban részesülő veszélyeztetett és szakellátott gyermekek esetében az iskolai eredményességet, az évismétlések és a lemorzsolódás hiányát, az iskolai környezetben kedvezően működő társas támogatást ezen kutatási célcsoport esetében „sikerességnek” tekinthetjük.

Welch (1987) humán ökörendszerét alapul véve az inter- és intraperszonális szintekhez egyaránt kapcsolódó jelenséggé értelmezhetjük a rezilienciát (*resilient*), ami Chicetti és Cohen megfogalmazásában: „*Az egyén sikeres alkalmazkodóképessége, előremutató viselkedése a hosszan tartó kedvezőtlen – külső vagy belső – hatások, súlyos traumák ellenére.*” (Chicetti-Cohen 2006: 14)

A nemzetközi irodalomban – a múlt század közepétől – eredeztethető rezilienciakutatások a pszichiátria, pszichológia, pszichopatológia területén vizsgálták a jelenséget. A rizikófaktort jelentő társadalmi hátterek (szegénység, hajléktalanság, különböző devianciák, mentális betegségek) összefüggésrendszerében a jelenség kutatásának szociológia aspektusa is megjelenik, amikor a

rezilienciakutatások első és második szakaszában (Gaumnitz 1943; Buck 1943; Masten és Obradovic 2006) a társadalmi intézmények felelősségére (iskola) és a talajvesztettség, biztonság, állandóság hiányából fakadó deviancia negatív társadalmi következményeire, terheire irányítják a figyelmet a szerzők. Az első szakaszban feltárták a kockázati tényezőket, melyek adaptációs nehézségek, akadályok elé állíthatják az egyént, illetve a védőfaktorokat, melyekkel a negatív behatások ellenére, mégis indukálható a pozitív irányú alkalmazkodás. A kutatások második szakaszában „*Olyan kérdésekre kerestek választ, hogy mely változók kombinációi jelzik előre, vagy éppenséggel moderálják az alkalmazkodás kimenetelét, a fennálló rizikó kontextusában...*” *A viselkedés egyéni szintjeinek és az ebben szerepet játszó környezeti tényezőknek longitudinális vizsgálatai révén számos, a fejlődési folyamatok kimenetelét közvetítő, illetve moderáló tényezőt sikerült azonosítani.*” (Hámori 2013:8)

A rezilienciakutatások harmadik és negyedik hulláma (Masten 2012) a XX. század végére, XXI. század első évtizedére tehető, amikor egyrészt a rezilienciát biológiai, genetikai aspektusból is kezdték vizsgálni, másrészt modelleket alkottak, melyben integrálják az egyéni viselkedés, a környezeti hatások és a genetikai, idegrendszeri állapot közötti kölcsönhatásokat a „rugalmas” alkalmazkodás, adaptációhoz szükséges tényezők meghatározásakor. (Cicchetti és Cohen 2006)

Kutatásunk a lehetséges fejlesztési – prevenció vagy intervenció – beavatkozások, területek feltárását célozta a gyermekvédelemben gondozott, traumatizáló hatásokkal terhelt serdülők alkalmazkodásának kimenetelét meghatározó tényezők kombinációinak vizsgálatával. A fentiekben ismertetett nemzetközi rezilienciakutatások második szakaszában feltárt elméleti komponensekből indultunk ki gyermekvédelmi rezilienciakutatásunk során, ezért kutatásunk keretében, kiinduló pontjaul Ann Masten munkásságához tartozó alábbi összetevők szolgálnak.

Kutatási eredményeinek összefoglalójában Masten (2007) felsorolja azokat az alkotó elemeket, amelyek előre jelzik, jósolják a rezilienciát, annak valamilyen szintjét. *Pozitív kapcsolat kompetens és védelmet nyújtó felnőttekhez; élő kapcsolat, valóságos, tényleges szülőség, családi kapcsolatok; intelligencia, problémamegoldó képesség; autonómia, önszabályozás, önrendelkezés; vonzó, megnyerő képességek; hit az élet értelmében; valláshoz, hithez való vonzódás; szocioökonomiai előnyök; valós kapcsolatok tanárokkal, diákokkal, kortársakkal; társas, közösségi élmények.*

A reziliencia kutatás fentiekben említett úttörői és követői (– a teljesség igénye nélkül – Garnezy, Werner, Masten, Rutter) vizsgálati populációját a családjukból kiemelt gyermekek és fiatalok jelentik. A gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló, nevelőszülőnél vagy különböző gyermekotthoni ellátásban élő gyermekek és fiatalok vonatkozásában vizsgálják a boldogulásra lehetőséget biztosító, azonban a nehézségekkel való megküzdési képességeken (cooping) túlmutató összetett – belső és külső hatásokat egyaránt involváló – jelenséget. Az írásokból kiderül, hogy a gyermekek rezilienciájának alakulása szempontjából a belső individuális tényezők éppúgy szerepet játszanak, mint a külső környezeti hatások, illetve ezek együttes hatásmechanizmusai mentén alakul a gyermek eszköztrendszere, amivel sikerrel

vagy sikertelenül tud alkalmazkodni az életében bekövetkező hátrányokat generáló életesemények következményeihez.

Masten elmélete szerint néhány a gyermek személyiségfejlődése által, mások az interakcióik során ragadható meg. Az alultáplálás és az érzelmi elhanyagolás képes aláaknázni a rezilienciát, azonban a kellemes személyiség, vonzó tulajdonságok vagy képességek, tehetségek, melyekkel odavonzza a gyermek a felnőttek gondoskodását, lehetőséget biztosít a pozitív kapcsolatokra gondozókkal, tanárokkal. A nagy rizikós gyerekek esetében a pozitív iskolai és kortárskapcsolatok fontosak. Fontosak az iskolán kívüli, kompetenciaérzést serkentő, sikerélményt nyújtó foglalkozások, versenyek, tevékenységek, zene, sport, egyéb ügyességet fokozó, önértékesítésre lehetőséget adó események. A reziliencia multidimenzionális jellegéről számolnak be a feldolgozott elméleti írások, empirikus kutatási eredmények. A fenti elméletek, munkák rövid áttekintése kapcsán felszínre került eredmények rámutatnak a reziliencia többdimenziós jellegére, melynek fejlesztése kapcsán éppúgy fontos tényezőként jelenhet meg az állandóság, biztonság megélésére, a kötődésre lehetőséget adó családi, nevelési környezet, mint a pozitív iskolai támogató kortárs és felnőtt kapcsolatok rendszere és a genetikai állomány is.

A fent említett belső és külső hatások dinamikája mentén alakuló jelenség részeként éppen ezért a gyermekvédelemben megjelenő gyermekek aktuális élethelyzetét, jövőbeni lehetőségeit vizsgálva a kutatók számos aspektust számításba vesznek, melyek meghatározhatják a boldoguláshoz szükséges „rugalmasságot”. Shofield és Beek (2005) írnak arról, hogy a különböző összetevők sikeres együttállása esetén képletesen van esélye a nehézségeket, traumákat megélt gyermekeknek megkapaszkodni és egy felfelé irányuló spirál mentén kitörni.

Pozo (2008) munkája szerint a testek, rugalmasságuk miatt képesek a romboló, károsító hatások ellenére visszanyerni alakjukat. A szerző szerint gyermekek esetében ez azt jelenti, hogy az életükben megtapasztalt viszontagságok, csapások, szerencsétlenségek ellenére képesek alkalmazkodni a nehéz, hirtelen megváltozott helyzetekhez és a körülmények dacára pozitív eredményeket elérni az iskolában, egyéb közösségeikben. Egy gyermekvédelmi szakember számára érdekes kérdés, hogy egyes gyermekek a gondozás és állandóság hatására képesek befejezni az iskolát, munkát találnak és jó közösségi emberek, szülők válnak belőlük, míg mások útja a börtönökbe, hajléktalanságba, munkanélküliségbe vezet. Pozo (2008) a „gyermekvédelmis gyermekek csodájaként” határozza meg a jelenséget. Míg Masten (2001) aki a Minnesota Egyetem Gyermekfejlődési Intézetében a '70-es években csatlakozott Garnezy (1973) kutatócsoportjához és közel négy évtizede kutatja a reziliencia jelenségét arról ír, hogy a reziliencia nem valami mágikus, ritka jelenség, hanem teljesen átlagos, hétköznapi, közönséges mágia („ordinary magic”), melynek kimutathatóak védőfaktorai éppúgy, mint gátló tényezői. A személyiségbeli, idegrendszeri károsodások, fogyatékoságok, szélsőséges és hosszú ideje fennálló szerencsétlenségek, traumatizáló hatások a rezilienciát kihívássá vagy lehetetlenné tehetik, azonban a protektív faktorok – egyes alkati, akarati és intelligenciajellemzők, felnőttekkel való jó kapcsolat –

rendszer alkotva véleménye szerint képesek elősegíteni a boldogulást, ezért ezen erőforrások feltárása lehetőséget biztosít a reziliencia fejlesztésére.

Az alábbiakban a reziliencia kutatásának nemzetközi áttekintését tesszük meg, kifejezetten a gyermekvédelmi gondozottak populációjának családi háttérrel, bekerüléssel, iskolai eredményeivel, pszichés és egészségmagatartásukkal összefüggő jellemzőik, majd rezilienciájukkal foglalkozó írások feldolgozása mentén.

A nevelésben lévők rezilienciájáról ír Sahoo (2011), akinek eredményei szerint a gondozásban lévők 30%-a jellemezhető a reziliencia valamilyen szintjével szerte a világban. Ezeket a gyermekeket szokták sérthetetlen, sebezhetetlen gyerekeknek is nevezni. A szerző „*a sárból kinyíló lóbusz*” képi hasonlattal él vonatkozásukban. Hangsúlyozza, hogy minden szülőnek és nevelőnek gondoznia kellene a rezilienciát gyermekében, melyet egy képességként értelmez, azaz fejleszhető. Elmélete szerint három forrásból meríthet a gyermek: én vagyok és tudok, képes vagyok rá (belső források), illetve a nekem van (külső források).

Sahoo munkájában arról ír, hogy a rezilienciához nem szükséges az összes jellemzővel bírni, de egy kevés. Ha valakit szeretnek, de nem bízik magában, nem jellemezhető a belső erővel, vagy szociális készségekkel, társas élethez szükséges képességekkel, akkor nem tud rezilienssé válni. De ugyanígy igaz az, hogy hiába magabiztos, nagy az önbizalma, ha nem tud másokkal kapcsolatokat teremteni, kommunikálni vagy problémát megoldani, együttműködni. A reziliencia ezeknek a jellemzőknek a kombinációja. Életszakaszonként, életkoronként eltérő lehet a komponensek dominanciája és a reziliencia szintje, értelmezésünkben a reziliencia diffúz jelenségként jelenik meg.

Schofield és Beek (2005) szintén foglalkoznak a gyermekvédelmi gondozottak esetében is a reziliencia vizsgálatával. Meghatározzák a reziliencia fogalmát a gyermekvédelemben, hasonlóan az elődökhöz, a veszélyek, traumák, nehézségekkel való sikeres szembeállítás, megküzdés, a nehézségek ellenére való boldogulás képességeként definiálják – a Masten szerint teljesen hétköznapi, Sahoo értelmezésében is fejleszhető – jelenséget. Jelzik azt is, hogy a XXI. század elején a reziliencia témakörének meghatározási körén túl ma már azt kutatják, hogy feltárva a működési jellemzőket, miként lehet elősegíteni, támogatni a reziliencia képességét, amelynek számos összetevője, ha egy irányba mozdul el, akkor eredmény érhető el. A boldogulás képessége mindenkiben benne lehet. Amennyiben úgy fogadjuk el, mint sikeres ellenállás a nehézségekkel szemben, sikeres túlélés és boldogulás a hányattatások, problémák ellenére, akkor értelmezésünkben is a reziliencia fejleszhető, támogatható. Írnak arról, hogy komplex hozzáállást igényelnek a gyermekvédelemben élők, hogy lefelé vagy felfelé irányuló spirálban elinduljanak valamerre (gyermekek, gyermekvédők, gyermekvédelmi rendszerben a szereplők). Kidolgoznak egy pszichológiai modellt, amelyben összeköti a belső, individuális tényezőket a környezeti hatásokkal, külső társadalmi környezettel, fejlődési elméletekkel és a szociális munka gyakorlatával, hogy feltáruljon, hogy miért tudnak egyesek sikereket elérni, míg mások tovább görgetik, halmozzák hátrányaikat.

Rutter 1999-ben kvalitatív kutatásában esettanulmányokon keresztül vizsgálja a reziliencia elősegítésének jellemzőit. A szerző a szülők felelősségéről ír, ami alatt azt érti, hogy a szerencsétlenségekkel, nehézségekkel való relatív ellenállás képességének kialakítása, elősegítése a cél, a biztonságérzet növelésével, önbecsülés, önértékelés építésével. Meglátása szerint dolgozni kell a gyakran egyszerű fejlődési célok megvalósításán, így csökken a rizikó és nő a reziliencia (Schofield és Beek 2005). Rutter véleménye szerint a hosszú távú gondozásban lévők esetében a rizikóséma terminus alapján közelíthető meg a kérdés, pszichoszociális perspektívából vizsgálva a rezilienciát a kockázati tényezők a gyermek belső világából (*intrapersonális szint: alacsony önbecsülés, megoldatlan, buri traumák*), azoknak a belső világából, akik szoros kapcsolatban állnak a gyermekkel és a gyermekvédelmi rendszerben dolgozók kapcsolati hálójából erednek. Rizikófaktorok fakadnak a külső világból, tágabb társadalmi környezetből, mint az oktatási rendszer, lakást, lakhatást elrendelő szervek, elhelyező szervek (hazánkban gyermekvédelmi szakértői bizottság), kulturális és közösségi élet.

Tényezők, védőfaktorok fakadnak belülről és kívülről egyaránt (Bronfenbrenner 1979, Howe 1997; Schofield 1998; Jack 2001). Soktényezős a modell, minden szinten más-más rizikó, kockázat jelenik meg, ezért figyelembe lehet venni a reziliencia bio-pszichoszociális perspektíváját, ahol a temperamentum, az intelligencia, egészség, és a korai agyfejlődés fog szerepet játszani a reziliencia interaktív modelljében, amely számol a természet és a nevelés teljes eszköztárával. Az, hogy lefelé vagy felfelé indul-e a spirálon a gyermek, az sok mindentől függ, a pontos helyzetfeltárásnak, meghatározásnak fontos megtörténnie ahhoz, hogy segíteni lehessen a gyermekeken. Akkor lehet eredményesen elősegíteni a rezilienciát, ha a viszonyok tisztázottak. A gyermek kapcsolati terében megjelenő felnőttek együttműködése nélkül az eredmény elérhetetlen.

Mastenre hivatkozik Rosen (2011) is, aki azt írja, hogy a reziliencia egy átlagos, sokakban jelen lévő képesség, amely a hétköznapi életben előhívható normál testi, lelki, szellemi erőforrások rendszeréből tevődik össze. Akarat, szándék, értelem, érzelem, szellem a családban, közösségekben, és kapcsolatokban. A szülők törekvése védeni a gyermeket az élet váratlan eseményeitől, fájdalmaktól, veszélyektől, de mindentől nem lehet őket megvédeni. Kutatják sokan, hogy bizonyos körülmények között védettebbek és sikeresebbek a megküzdésben a reziliencia képességével bíró gyermekek. Rosen a reziliencia hét összetevőjét határozza meg.

A reziliencia jelenségéhez kapcsolható hazai források

A belső erőforrások és a külső tényezők csoportjaiba rendezhető összetevőket tekintve további elméleti háttérrel szolgálnak a megküzdésre való képesség pozitív pszichológiai megközelítésével illetve a pozitív életminőséggel foglalkozó munkák kutatási eredményei is. Az alábbiakban az elmúlt évtizedben

publikált magyar pozitív pszichológia és egészségpszichológia, egészségpszichológiai tanulmányok kutatásunkhoz szorosan kapcsolódó elemeit rendszerezük.

Kopp Mária és Skrabski Árpád (2009) tanulmányában az életminőség-kutatás szociológiai, pszichológiai és egészségtudományi irányainak áttekintésével képet fest a magyar társadalom ezredfordulón jellemző életminőségéről. Arisztotelész Nikomakhoszi etika 1997-ben fordított művéhez visszanyúlva idézik az arisztotelészi tételt, miszerint: „*A boldogság nem állapot, hanem aktivitás.*” (Kopp-Skrabski (2009: 32) további értelmezésükben: „*Arisztotelész szerint az élet alapvető célja az eudaimonia, szó szerint az isteni káséróval való azonosulás, ami megfélelthető a boldogság mai fogalmának. A boldogság, ebben az értelemben nem állapotot jelent (amit az ember birtokolhat), nem is élményt, hanem aktivitást. Az emberi létezés alapvető célja az ember funkcióinak lehető legteljesebb gyakorlása.*” (Kopp-Skrabski 2009: 32) Az Arisztotelész-féle megközelítést többek között összefüggésbe hozzák korunk pszichológiai elméletei közül a Maslow-féle (1943) szükséglet-hierarchia modellel is. (Kopp-Skrabski 2009). Seligman (2002) munkája alapján írnak a boldogság három szintjéről. Kutatásunk szempontjából figyelemre méltó – az első szinten az élvezetek hajszolására irányuló (hedonista) „aktivitás” és a második szinten realizálódó (feladatvégzés) boldogság, mint bevonódás, az úgynevezett örömteli feladatvégzés okozta flow-élmény (Csikszentmihályi 1997) áramlatán túl –, hogy „*a boldogság harmadik szintje az értelmes élet, az élet értelmének keresése, ez felel meg az Arisztotelész-féle eudaimionnak, valódi boldogságnak, ami nem élmény, nem állapot, hanem aktivitás.*” (Kopp-Skrabski 2009: 6). Kutatásunk szempontjából azért tartjuk ezt a fajta boldogságmegközelítést relevánsnak, hiszen a szerzők tolmácsolásában „*A boldogságnak ezt a szintjét az önfogadás, életcélok, a személyes növekedés, a másokkal való pozitív kapcsolatok és az autonómia jellemzik.*” (Kopp-Skrabski 2009: 6) A fenti jellemzők mindegyike megjelenik a nemzetközi gyermekvédelmi rezilienciakutatásokban feltárt komponensek között. A szerzők összegző munkája alapján az élet értelmességébe vetett hit szoros összefüggést mutat az egészségi állapottal, ezért életkortól és státusztól függetlenül is egészségi védőfaktoroként definiálják. Megkülönböztetik az élet értelmébe vetett hit és a vallásossághoz kapcsolódó transzcendentális hit mutatókat. A kettő között szoros szignifikáns összefüggést mutattak ki, azonban felhívják a figyelmet arra, hogy a két fogalom nem ugyanaz. Ettől függetlenül azt találták, hogy az ezredforduló magyar társadalmában is – függetlenül a szekularizációs folyamatoktól – „*...a vallásosság a mai magyar társadalomban is jelentős életminőség-javító erőforrást jelent.*” (Kopp-Skrabski 2009: 42), ahogyan testi-lelki egészségvédő faktoroként említik életkortól, nemtől és iskolázottságtól függetlenül „az élet értelmébe vetett hitet” is. Ezen túl említik az „élet értelmébe vetett bizalom” kérdéskörét, mellyel jól mérhető a nehézségekkel való sikeres megküzdés jelensége, az önazonosság, önértékelés, környezettel való harmónia megélésére való képesség. Az „élet értelmébe vetett bizalom” mutató a szerzők kutatási eredményei szerint „*Pozitív kapcsolatot mutat a közösségi hatékonysággal, azaz a szomszédági kapcsolatok erősségével, a vallásgyakorlással, a vallás fontosságával, a civil szervezeti tagsággal, amelyek számos vizsgálat tanúsága szerint jelentős egészségvédő faktorok.*” (Kopp-Skrabski 2009: 42)

„Az élet értelme mutató igen szoros kapcsolatban áll az önhatékonysággal, a problémaorientált megbirkózással, a társas támogatással, ezzel szemben kevésbé függ az iskolázottságtól, az életkortól és a nemtől.” (Skrabski et al. 2004: 7)

„A koherencia annak az átélése, hogy a személynek van helye és szerepe a társadalomban, a világban, s hogy a velünk történő események értelemteliek, kihívások, amelyeknek megoldására képesek vagyunk.” (Skrabski et al. 2004: 8)

„A koherenciaélmény magában foglalja a sikeres megküzdés, megbirkózás képességét, azonban ennél többet jelent. Azt a képességet és biztonságot jelenti, hogy a személy bízik benne, hogy változó körülmények között mindig képes lesz megfelelő erőforrásokat mobilizálni, adott esetben nem csupán saját erőforrásokban, hanem külső segítségben, a kölcsönösségben bízhat, így erős „társadalmi tőkével” is rendelkezik.” (Skrabski et al. 2004: 8)

„A személyes hatékonyság az a meggyőződés, hogy általában tudjuk kezelni a nehéz élethelyzeteket. A két koncepció (koherencia érzés és énhatékonyság – szerz.) azonban igen szoros kapcsolatban van egymással.” (Skrabski et al. 2004: 8)

Brassai László és Pikó Bettina (2012) serdülők körében vizsgálták az élet értelmességének megélése és az egyéni és családi tényezők közötti összefüggéseket. Kutatásukról szóló tanulmányukban utalnak Steger értelmezésére (2009), mely szerint az életcélok és a koherenciaérzés adják az élet értelmébe vetett hit, „az életértelmesség” érzés alapját. „Empirikus vizsgálati eredmények tükrében az élet értelmessége együtt jár a pszichés jólléttel (HO, Cheung és Cheung 2010; Rathi és Rastogi 2007; Shek 1992), hiánya pedig negatív mentális állapotba torkoll (Harlow, Newcomb és Bentler, 1986). Mindent egybevetve az élet értelmessége a sikeres személyiségfejlődés (Gestsdottir és Lerner 2007) és a személyiség produktív működés módjának (Bundick 2011) fontos tartozéka serdülőkorban.” (Brassai-Pikó 2012: 318) Az énhatékonyságot a kognitív kontroll alkotóelemének tekintik. (Pikó és Teközel 2004b). Bandura (1997) értelmezésében ez az egyéni képességekbe és cselekvésekbe vetett optimizmussal, hittel egyenlő. (Brassai-Pikó 2012).

„Skrabski és mtsai (2005) eredményei az énhatékonyságot a magyar felnőtt korú populációban az élet értelmességével a legszorosabban pozitív összefüggést mutató tényezőként azonosították.” (Brassai-Pikó 2012: 319).

Brassai és Pikó szerzőpáros utalva kutatásuk elméleti hátterét nyújtó nemzetközi eredményekre írnak arról, hogy „... az élet értelmessége serdülőkori megtapasztalásában a kortárs referenciaszemélyek fényében megvalósuló társas interakciók és tranzakciók meghatározóak.” (Brassai-Pikó 2012: 319).

„Bár a serdülő számára a kortárskapcsolatok a szülőkapcsolatnál jóval nagyobb szubjektív jelentőséggel bírnak, egyes kutatók szerint kora és késő serdülőkorban egyaránt a pozitív szülői kapcsolat a legbefolyásosabb forrása az élet értelmessége megélésének. A szülő-gyermek kapcsolat az, amelyben az értelemteliségi élet szempontjából meghatározó törekvések, értékek, viszonyulások átadása perverz módon megvalósul... a támogatás, a szülői érzelmi melegség, törődés, bizalom, elfogadás kifejezése... a szülői elfogadás és támogatás a személyiség pozitív működés módját segíti azaz protektív tényező.” (Brassai-Pikó 2012: 320).

A fentiekben ismertetett, 2012/13. évben végzett gyermekvédelmi rezilienciakutatásunk mérését megalapozó tényezők **belső** és **külső** források csoportjaiba rendezését segíti az alábbi 1. számú táblázat.

1. számú táblázat: A gyermekvédelmi reziliencia mérését megalapozó tényezők **belső és **külső** források szerinti rendezése**

<i>Masten (2008)</i>	<i>Sahoo (2011)</i>	<i>Rosen (2011)</i>	<i>Kapcsolódó hazai elméletek mutatói: Skrabski és mtsai (2004 2005) Kopp-Skrabski (2009) Brassai és Pikó (2012)</i>
<p>pozitív kapcsolat kompetens és védelmet nyújtó felnőttekhez; autonómia, önszabályozás, önrendelkezés; vonzó, megnyerő képességek; hit az élet értelmében; valláshoz, hithez való vonzódás; szocio-ökonómiai előnyök; valós kapcsolatok tanárokkal, diákokkal, kortársakkal; társas, közösségi élmények; intelligencia, problémamegoldó képesség; élő kapcsolat, valóságos, tény-leges szülőség, családi kapcsolatokat;</p>	<p>vannak körülöttem emberek, akik hisznek bennem, akik szeretnek; vannak körülöttem emberek, akik gátat szabnak és megvédenek a veszélytől, bajtól; vannak, akik mintát adnak, megmutatják azt, hogy hogyan kell helyesen cselekedni; tanítanak az önállóságra; segítenek, amikor beteg vagyok vagy tanításra van szükségem; szeretetre méltó személy vagyok, aki számára öröm, ha másokért tehet és példát mutathat; felelősségteljes vagyok; tisztelem magamat és másokat; magabiztos vagyok; beszélnem kell másoknak azokról a dolgokról, amelyektől félek, amelyek bántanak vagy megijesztenek; szembenézek a problémákkal és megtalálom a módját a megoldásnak; érzem, amikor nem jól teszek valamit; érzem, amikor beszélnem kell valakivel arról, hogy lépnie kell, tennie kell valamit (tetterekészség); segítséget kérek, ha arra van szükségem.</p>	<p>érzelmi öntudatosság: a reziliens gyermekek bátran kifejezik az érzelmeiket, megélik azokat, nem ragadnak bele egy-egy helyzetbe és terveznek; „impulse control”-spontaneitás. Az őket ért hatásokat a képességük miatt jól tudják kezelni, az adott szituációban képesek helyesen dönteni arról, hogy hogyan kell viselkedniük. Jellemezhetőek a „reális” optimizmussal. Érzékelve és szem előtt tartva a problémát, nem tagadva azt, mégis optimisták maradnak, ez védi őket a depressziótól. Tetterekészség jellemzi őket, nem tartanak, rettegnek a változásoktól, reagálnak. Sokoldalú probléma megközelítés, különböző szempontokból vizsgálják a helyzetet, holisztikus szemléletmód. Hisznek abban, hogy ők hasznos tagjai a társadalomnak, világnak (self-efficacy), ez szükséges motiváció az élet akadályával való megbirkózás során. Empatikus környezet, ha van egy jó védőháló, rendszer, ahova fordulhatnak</p>	<p>életértelmének hite, boldogság-aktivitás, önfogadás, életcélok, a személyes növekedés, a másokkal való pozitív kapcsolatok és az autonómia egészségi állapot vállalásosság élet értelmébe vetett bizalom közösségi hatékonyság, szomszédsági kapcsolatok erőssége, civilszervezeti tagság, koherenciaélmény, társadalmi tőke pszichés jóllét kognitív kontroll én-hatékonyság társas interakciók és tranzakciók a szülői elfogadás és támogatás</p>

Forrás: saját szerkesztés, Homoki 2013.

Tekintettel arra, hogy hazánk gyermekvédelmi rendszerében érintett kiskorúak vonatkozásában még az iskolai sikerességen túlmutató, a reziliencia fentiekben bemutatott összetevőit számításba vevő átfogó vizsgálat nem zajlott, célul tűztük ki a jelenség tanulmányozását. Eredményeink ismertetését egy későbbi munkában tesszük meg, azonban az alábbiakban röviden vázoljuk célkitűzéseinket, írunk a gyermekvédelmi szempontú rezilienciakutatásunk elméleti keretéről szolgáló modellről és feltételezéseink kapcsolódási pontjairól.

Hazánk két régiójában vizsgáltuk a védelembe vett és gyermekvédelmi szakellátásban élő serdülők rezilienciájának jellemzőit az iskolai eredményességük függvényében. Arra kerestük a választ, hogy hazánk gyermekvédelmi rendszerében gondozott gyermekek esetében milyen védőfaktorok mutathatók ki, amelyek hozzájárulhatnak proaktivitásuk növeléséhez, a környezeti kockázati tényezők ellenére is. A gyermekvédelemben élő prepubertás és pubertás korban lévő gyermekek reziliencia kutatásánál a szocioökonómiai háttér és a rugalmasság összefüggéseinek vizsgálatához az elméleti keretet, ahogyan arra írásunkban korábban már utaltunk Welch (1987) humán ökorendszere biztosította.

A gyermekvédelmi gondozottak belső jellemzői az elméleti és kutatási keretül is szolgáló rendszer fizikai és intraperszonális szintjén ragadhatóak meg, míg a külső hatások a rendszer társadalmi integráció irányába mutató szintjein, az interperszonális, a családi, a helyi közösségek – esetünkben iskola és a gyermekvédelmi intézmény – szinteken. Ezen területekhez tartozó belső és külső jellemzők, hatások egymástól függetlenek, és ezek kölcsönhatásainak vizsgálata kapcsán a hátrányos helyzetűként számon tartott gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek és fiatalok sikeres társadalmi integrációjának elősegítését célzó komponensek feltárását céloztuk az iskolai eredményesség függvényében, összehasonlítva jellemzőiket, helyzetüket a családban élő védelembe vett kortársaikkal.

Feltételezéseinket is ezen szintekhez és a Masten által „ordinary magic” (hétköznapi csoda) terminussal illetett rezilienciát előrejósoló összetevők vonatkozásában fogalmaztuk meg, azzal a céllal, hogy képet kapjunk az általában deprivált társadalmi státuszú családokból veszélyeztetettség okán látókörbe, vagy rendszerbe került gyermekek iskolai sikerességének/sikertelenségének mögöttes tartalmáról. A hipotetikusan azonos feltételrendszerek mentén a védelembe vétel és a gyermekvédelmi rendszerbe kerülést követően arról a bizonyos „0” pontról indulva a különbségek mögött meghúzódó jellemzőket, jelenségeket, okokat vizsgálva az ezek közötti összefüggések feltárását céloztuk, melyek kijelölnek – a spirál mentén való elhelyezkedés – egy társadalmi integráltsági szintet, illetve feltételezésünk szerint a gyermek rezilienciaszintjét. *Az egy irányba mutató pozitív jellemzők és hatások a reziliencia komponenseit tekintve magasabb szintű integráltságot eredményeznek, kiváló iskolai teljesítménnyel, fejlett szociális készségekkel és kiterjedt társas kapcsolatokkal.*

Befejezés előtt...

Kutatási eredményeinket ugyan egy későbbi munkában ismertetjük, azonban már itt fontosnak tartunk kiemelni a tanulmányban összefoglalt elméletekre visszautalva néhány olyan tényezőt, melyek elősegíthetik, vagy éppen hiányuk, elhanyagoltságuk gátolhatja a reziliens gyermekek arányának kedvezőbb alakulását. Fontos a családi, társadalmi és szakmai környezet viszonyulása a gyermekhez, a gyermek hétköznapijához.

A családi társadalmi tőke ereje a gyermek boldogulását tekintve vitathatatlan, ezért egyetértünk azzal, hogy *„...a széles körű szülőségre felkészítés, a gyerekek fejlődéséről és szükségleteiről való korszerű tudás átadása, a szülői döntések támogatása kiemelkedően fontos intervenció eszközét jelenthetne, különösen azokban a társadalmi rétegekben, amelyek a szegénység és az információk korlátozott hozzáférése miatt a leginkább veszélyeztetettek. ... A gyerekek megértése kevesebb szülő-gyermek konfliktussal jár együtt, és segít a gyerekek magabiztos és egészséges emberré válásában.”* (Surányi 2010: 62)

A másik fejlesztendő területként a szakemberek, társszakták képviselői közötti együttműködés jelenik meg. Korábbi kutatásunk eredményei (Homoki 2012) a Dél-alföldi régióban a pedagógusok és a gyermekvédelmi szakemberek szakmai együttműködésének alacsony színvonaláról tanúskodnak. A gyermekek nevelését, oktatását, védelmét ellátó szakemberek munkavégzése egy képi hasonlaltal jellemezhető, abban az esetben is, ha az magas színvonalon történik. A gyermek egészséges személyiségfejlesztése érdekében tevékenykednek mindannyian, azonban hasonlóan a „repülőgépekhez, külön légi folyosókon közlekedve funkcionálnak”. Az eltérő és egymással nem találkozó segítő útvonalak párhuzamossága okán, a gyermekre irányuló célzott intézkedések sorozata hatástalan maradhat, gátolva ezzel a hátrányos helyzetű gyermek segítségével kapcsolatban deklarált gyermeki jog érvényesülését, miszerint *„...joga van ahhoz, hogy fokozott segítséget kapjon a fejlődését hátráltató körülmények leküzdéséhez és esélyeinek növeléséhez.”* (Gyvt. 2§ a.)

A gyermeki rezilienciaszint felmérése, majd tudatos fejlesztése lehetőséget teremthet arra, hogy minél több hányatott sorsú gyermek esélyei növekedjenek, azonban megfelelő szintű együttműködés hiányában ez is csak egy lehetőség maradhat.

Felhasznált irodalom

1997. évi XXXI. törvény A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról.

Arisztotelész: Nikomakhoszi etika. Ford.: Szabó Miklós. (1997) Európa Kiadó, Budapest.

Brassai László - Pikó Bettina (2012): Az élet értelmességével összefüggő egyéni és családi tényezők serdülőkorban=Magyar pszichológiai szemle, (67. köt.) 2. sz. 317-336. old.

Buck, P. S. (1943): Save the children for what? *Journal of Educational Sociology*

Chamberlain F. P., Leslie D. L., Philip A. (2009): Multidimensional Treatment Foster Care as a Preventive Intervention to Promote Resiliency Among Youth in the Child Welfare System (Oregon Social Learning Center and Center for Research to Practice APA, J. Pres. 2009 December 77 (6) 1869-1902.

Cicchetti, D. - Cohen, D. J. (eds.) (2006): *Developmental Psychopathology. Volume 3: Risk, Disorders and Adaptation.* Hoboken. John Wiley & Sons

Csikszentmihályi Mihály (1997): *Az áramlat.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

Garmezy, N. (1973). "Competence and adaptation in adult schizophrenic patients and children at risk", In: (Dean, S. R. szerk.) *Schizophrenia: The first ten Dean Award Lectures.* New York. MSS Information Corp.

<<http://psycnet.apa.org/index.cfm?fa=buy.optionToBuy&id=1975-23297-001>> Letöltési idő: 2012. március 12.

Gaumnitz, Walter H. (1943): Responsibility of the school for underprivileged children. = [Journal of Educational Sociology](#) Vol. 17., No. 4. p. 223-229.

<<http://www.jstor.org/discover/10.2307/2262875?uid=3738216&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21102536186007>> Letöltési idő: 2012. február 9

Hámori Eszter (2013): Rizikófaktorok, adaptáció és reziliencia a korai fejlődésben - A koraszülöttség a fejlődési pszichopatológia modelljében (68. köt.) 1. sz. 7-22. old.

Hanák Katalin (1978): *Társadalom és gyermekvédelem.* Budapest, Akadémiai Kiadó

Homoki Andrea (2012): A gyermek- és ifjúságvédelmi felelősök munkavégzéséhez kapcsolódó dilemmák= *Educatio* 2012. (21. évf.) 1. sz. 151-158. old.

Kopp Mária - Skrabski Árpád (2009): Magyar lelkiállapot az ezredforduló után. =Távlatok. 86.sz. p.32-53.

Lisa Rosen Ph.D.: Fostering Resiliency <http://centerforchildrenandfamiliesblog.com/2011/01/04/fostering-resiliency>. Letöltési idő: 2012. március 6.

Maslow, A. H. (1943): *Theory of Human Motivation*. Psychological Review Vol 50 No 4 July. 370-396.
<https://docs.google.com/file/d/0B-5-JeCa2Z7hNjZINDNhOTEtMWNkYi00YmFhLWI3YjUtMDEyMDJkZDExNWRm/edit?pli=1>
Letöltési idő: 2013. szeptember 23.

Masten, A. S. – Obradovic, J.(2006): Competence and resilience in development. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1094. 13-27.

Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. =*American Psychologist*, Vol.56. No.3 p.227-238.
<<http://psycnet.apa.org/journals/amp/56/3/227.pdf>> Letöltési idő: 2012. március 9.

Masten, A. S. (2012). Resilience in children: Vintage Rutter and beyond. In A. Slater & P. Quinn (Eds.), *Developmental psychology: revisiting the classic studies* (pp. 204-221). London: Sage.

Masten, A. S.(2007): Resilience in developing systems: Progress and promise as the forth wave rises. *Development and Psychopatology*, 19. 921-930.

Pozo, Maria Ana (2008): Focus on resilience - from the Director
< <http://www.fostercarereview.org/PDFs/FCR%20June%202008%20Newsletter%20.pdf>> Letöltési idő: 2012. március 9.

Rácz Andrea (2012): Barkácsolt életutak, szekvenciális (rendszer) igények. L'Harmattan Budapest

Rutter, M. – Quinton, D. (1984): Parental psychiatric disorder: Effects on children. = *Psychological Medicine*, Vol.14. No.4. p. 853–880.

Sahoo F.M. Ph.D. 2011 <http://childrearinghelp.wordpress.com/2011/03/23/foster-resilience/>
Letöltési idő: 2012. január 6.

Schofield, Gilian – Beek, Mary (2005): Risk and Resilience in Long-Term Foster-Care. = British Journal of Social Work Vol.35. No.8. p. 1283-1301.

Seligman, M. E. P.: Autentikus életöröm. A teljes élet titka. Laurus Kiadó, Győr, 2008.

Skrabski Árpád - Kopp Mária - Rózsa Sándor- Réthelyi János (2004): A koherencia mint a lelki és testi egészség alapvető meghatározója a mai magyar társadalomban. In: Mentálhigiéné és Pszichoszomatika Vol.5 No.1 p. 7-25.

Surányi Éva (2010): A gazdasági-társadalmi perspektíva: női munkavállalás, minőségi gyermekgondozás, termékenység. In: Családpolitika más-más szemmel. Eltérő nézőpontok, megközelítések, változó gyakorlatok a hazai és a nemzetközi családpolitikában. (Szerk.: Surányi Éva, Danis Ildikó, Herczog Mária) Gazdasági és Szociális Tanács. Pannónia Print Kft. Budapest. 50-72.o.

Szabolcs Éva (2003): A gyermek a történeti és szociológiai kutatásokban. . In: *Interdiszciplináris pedagógia és a tudás társadalma*. Debrecen, Debreceni Egyetem Neveléstudományi Tanszék, 468-472. oldal

Varga Aranka (2008): „Padtárs vagy kórtárs” – *A gyermekvédelmi szakellátó rendszerben élők iskolai sikereinek lehetőségei. Kutatási jelentés*. Budapest, Educatio

Veressné Gönczi Ibolya (1998): *Tendenciák a hazai gyermekvédelemben – Az észak-alföldi régió gyermekvédelmi gyakorlata az 1997. évi XXXI. törvény tükrében. Doktori (PhD) értekezés*. Kossuth Lajos Tudományegyetem Nevelés- és művelődéstudományi Doktori program. Debrecen

V. Gönczi Ibolya – Gortka-Rákó Erzsébet (2011): Hátrányos helyzetű, állami gondoskodásban nevelkedett fiatalok a felsőoktatásban

http://unideb.mskszmsz.hu/sites/default/files/documents/herd_b2_1stperiod_vgonczi_grotka-rako_11.09.30..pdf

Welch, G. (1987): An intagrated approach to social work practice. In: (McKendrick, B.W. ed.) *Introduction to social work in South Africa*. Pinetown, Owen Burgess, 152-176 p.

Werner, E.E. (1996) Vulnerable but invincible: High risk children from birth to adulthood. =European Child and Adolescent Psychiatry Vol. 5. No 1. p. 47-51.

<http://link.springer.com/article/10.1007%2F00538544#page-1>> Letöltési idő: 2012.03.12.

Az oktatásügy akarva-akaratlanul a társadalmi egyenlőtlenségeket erősíti fel. Az iskolarendszer szelektivitása, a tanulók közötti egyenlőtlenségek növekedése, a közoktatás hátránykezelési stratégiáinak kidolgozatlansága és az ebből adódó iskolai lemorzsolódás hozzájárul ahhoz, hogy társadalmunk tovább polarizálódjon, a társadalmi mobilitás lehetősége minimálissá váljon. Ebből adódóan nem mindegy, hogy a nevelési-oktatási intézmények mennyire képesek ellátni a segítő, gyermekvédelmi funkcióit.

Tanulmányunkban egyrészt áttekintjük az oktatási rendszer funkcióit, az iskolai lemorzsolódás háttérében álló tényezőket, másrészt a nevelési-oktatási intézmények gyermekvédelemmel kapcsolatos feladataira, jelenlegi helyzetére fókuszálunk annak a kutatásnak a segítségével, melyet 2012-2013-ban végeztünk. E kutatásunk során arra vállalkoztunk, hogy egyrészt dokumentumelemzés segítségével megvizsgáljuk a gyermekvédelem megjelenését az iskolai pedagógia dokumentumok között, másrészt pedagógus szakvizsgás hallgatók esettanulmányainak elemzése során képet adjunk a pedagógusokat érdeklő és érintő esetekről. Alapvetően dokumentum- és tartalomelemzésen alapuló kutatásunkból csupán néhány főbb elemet, összefüggést emelünk ki.

I. Az oktatási rendszer funkciói

A modern oktatási rendszer kialakulása alapvetően a nemzetállamok kialakulásával hozható kapcsolatba. A 18. századtól kezdve érzékelhető egyre inkább az állam szerepvállalása, és körvonalazódnak a modern oktatási rendszer főbb jellemzői, melyek Halász Gábor szerint az alábbiak (Halász, 2001):

- a népesség egésze belép – azaz megjelenik az általános tankötelezettség
- országos érvénnyel bíró törvényi szabályozás segíti az oktatási rendszer működését
- alapvetően közpénzekből finanszírozzák – a legfőbb iskolafenntartó az állam
- az adott ország politikai hatósága felügyeletet gyakorol.

Az oktatási rendszer a társadalom egyik alrendszerként többféle funkciót lát el, ezek a funkciók szoros kapcsolatban vannak egymással, egyes funkciók felerősödhetnek, míg mások kevésbé hangsúlyosan jelenhetnek meg. Ha végignézzük ezeket, jól láthatóvá válik, hogy mind az általános, preventív, mind pedig a problémamegoldó speciális gyermekvédelemhez kapcsolódnak (Halász, 2001):

Az egyének személyiségének alakítása: az oktatás befolyásolja az adott személy személyiségének fejlődését, ezáltal felértékelődik a nevelőoktatás szerepe, mely azt jelenti, hogy az ismeretek közvetítése által

⁶² A szerző az MTA Bolyai Kutatási Ösztöndíjában részesül.

segítjük a személyiség harmonikus fejlődését, ezáltal is próbálva megvalósítani a preventív gyermekvédelem céljait.

A kultúra újratermelése: talán az egyik legfontosabb, legismertebb funkciója az oktatásnak, melynek során a társadalom által felhalmozott tudást és az ehhez kapcsolódó normákat, értékeket közvetítik. Fontos, hogy itt a többségi társadalom értékrendjét közvetítik, ebből is adódik, hogy a többségtől eltérő társadalmi csoportoknak igen nehéz helyzetük van.

A társadalmi struktúra újratermelése vagy átalakulásának elősegítése: a Bourdieu nevéhez fűződő kulturális tőke áthagyományozásának elve alapján a 20. században egyre határozottabban fogalmazódott meg, hogy az adott társadalmi réteg társadalmi pozícióját továbbörökíti utódaira. Ebben pedig nagy szerepe van az oktatási rendszernek is, mely felerősítheti a családi szocializációs közegből eredő hátrányokat, jó esetben pedig csökkentheti azokat. Mindez nagymértékben attól függ, hogy mennyire szelektív és szegregáló az oktatási rendszerünk.

A gazdaság működésének és növekedésének elősegítése: talán nem is egyértelmű számunkra, hogy az oktatási rendszer milyen pontokon kapcsolódik a gazdasághoz. A gazdasági rendszerünk alapvetően meghatározza az oktatásügy költségvetését, ugyanakkor hazánkban a rendszerváltást követően is megtörtént az oktatásügy szolgáltató jellegének átalakulása. A harmadik kapcsolódási pont pedig a munkaerőpiacra való felkészítés sikeressége. Az oktatásügynek egyik legfőbb feladata a munkapiaci igények kielégítése, az azokra való azonnali reagálás.

A politikai rendszer legitimálása: a politikai szocializáció egyik legfontosabb színtere a nevelési-oktatási intézmény, amelynek alapvető szerepe van egy-egy politikai rendszer legitimizálásában. Tágabb értelemben nemcsak az adott hatalmi rendszer társadalmi elfogadottságának segítése a feladat, hanem az autonóm polgárrá, politikai jogaival élni tudó egyénné nevelése, mely a preventív gyermekvédelem egyik fontos területe.

A társadalmi integráció biztosítása: az oktatás alapvetően közvetíti a társadalom számára elfogadható közös nyelvezetet, viselkedésmintát, értékrendet – ennek elsajátítása az egyén számára alapvetően fontos, hiszen a társadalomba való beilleszkedés feltétele. Jól érzékelhető, hogy napjainkban ez a funkció komolyan sérült, erről tanúskodnak az iskolai lemorzsolódással kapcsolatos adatok.

Különböző közvetlen szolgáltatási funkciók ellátása: ahogy azt már említettük, oktatásügyünk egyfajta szolgáltatássá alakult át. A szolgáltatást igénybe vevők elvárásainak kielégítése az egyik legfontosabb célként fogalmazódik meg, a szolgáltatók oldaláról pedig elindult a verseny a „vevőkért”, a minőségfejlesztés szerepe felértékelődött, ugyanakkor azok, akik nem minősültek „piacképesnek”, lemaradhattak, kirekesztődhetnek a minőségi nevelés-oktatás rendszeréből.

A társadalmi változások elősegítése vagy fékezése: már érintettük a köznevelés társadalmi struktúrára gyakorolt hatását, azt, hogy mekkora lehetőség van a társadalmi mobilitásra. Az, hogy mennyi esélyem van magasabb társadalmi státusba kerülni, nagymértékben függ az iskolai végzettségemtől.

Örömszerző funkció: kissé bizarrnak tűnhet ez a funkció, de kevésbé, ha abból indulunk ki, hogy az iskola szó eredeti jelentése játékos tevékenység, szórakozás. Alapvetően elvárás, hogy a tanulást értéknek tartó, az élethosszig tartó tanulásra képes és arra motivált fiatalok jöjjenek ki az oktatási rendszerből. Ha ez a funkció nem működik, nagyobb az esély az iskolai lemorzsolódásra.

Az, hogy egy állam oktatásügye mennyire tölti be a funkciókat, több tényezőtől függ. Egyrészt attól, hogy az adott oktatáspolitikai képes-e döntési folyamatokra ható pozíciókat betölteni, másrészt pedig a mindenkori gazdasági helyzettől.

II. Iskola- és hátránykezelés⁶³

Az iskolai diszfunkciók közül a hátrányos helyzet, az esélyegyenlőtlenségek kezelésének képtelensége. Az 1990-es évektől kezdődően iskolaszociológiai kutatások sora (lásd például Forray R. Katalin és Hegedűs T. András, Liskó Ilona, Babusik Ferenc kutatásait) mutatott rá arra, hogy a társadalom hátrányos helyzetű családjainak gyermekeire jellemző az iskolai kudarc, lemorzsolódás, amely a további leszakadás esélyét is magában hordozza.

Az iskolai pályafutás alakulásában a családi szocializáció alapvetően fontos hatást gyakorol, hiszen a családi nevelés alakítja ki az iskolai tanulással szembeni elvárásokat, a gyerek a szülő visszajelzései alapján fogja értékesnek, a jövőjét megalapozó tevékenységnek vagy pedig felesleges időtöltésnek tartani a tanulást (Hegedűs – Podráczky, 2013). Igen fontos kérdés, vajon a gyermek mennyire tudja a nevelés-oktatási intézmény értékrendszerét összeegyeztetni a családjában tapasztalt normarendszerrel. Minél nagyobb a szakadék, annál inkább valószínűbb, hogy nem, vagy nehezen tud beilleszkedni az intézmény világába. Ez pedig szegregálódáshoz, az iskolával szembeni negatív attitűd kialakulásához vezethet, mely erősíti a kudarcorientáltságot, az iskolakerülés esélyét. Mind a hazai, mind pedig a nemzetközi szakirodalom alapján elmondható, hogy a korai iskolaelhagyók iskolai előmenetelét a „kudarcra orientáltság” jellemzi: gyakori az osztályismétlés, a tanulási részképesség-zavar, melyet nagyon gyakran nem ismernek fel. Gyakran találkozunk azzal, hogy amikor gyermekvédelmi szakellátásba kerülnek a gyermekek, akkor derül ki, hogy valamilyen részképesség-zavarral (diszlexia, diszkalkulia stb.), sajátos nevelési igénnyel rendelkeznek, melyet gyakran a nevelési-oktatási intézmények inkább magatartási problémaként minősítettek.

Jellemző, hogy az alacsony szocioökonómiai státuszú családból származó gyermekek esetében az iskolaválasztás korlátozott, rendszerint – gyakran spontán – szegregált iskolában folytatják tanulmányaikat (Fejes, 2006). A szegregált iskolák gyakran nem tudják ellátni szociális funkcióikat,

⁶³A fejezet a Hegedűs Judit – Fekete Márta: Korai iskolaelhagyás és a kriminalitás kapcsolata, kezelésének lehetőségei című tanulmány alapján készült. A tanulmány a TEMPUS Közalapítvány szervezésében a QALL- Végzettséget mindenkinek! című projekt keretén belül készült

egyfajta szlömösödés figyelhető meg, az oktatás sikertelenségének okai felerősödnek, így például a nyelvi hátrányok, a pedagógiai gyakorlat sikertelensége, a tanulással kapcsolatos motivátlanság, a hátrányos megkülönböztetés. Az iskola és a szülő kapcsolata egyre feszültebb, kevésbé jellemző az együttműködés közöttük. Gyakran megfigyelhető, hogy a tanulási motiváció hiánya összefonódik a magatartási problémákkal, amely tovább erősíti az iskola és a család közötti konfliktusokat.

Az oktatásügy akarva-akaratlanul a társadalmi egyenlőtlenségeket erősíti fel (Fazekas – Köllő– Varga, 2008). Az iskolarendszer szelektivitása, a tanulók közötti egyenlőtlenségek növekedése, a közoktatás hátránykezelési stratégiáinak kidolgozatlansága és ebből adódó iskolai lemorzsolódás hozzájárulhat a kriminalizálódáshoz.

Az alábbi tényezők nagyban valószínűsítik a kudarcorientált iskolai életutat és ennek következményeként a lemorzsolódást (Mihály, 2009):

A korábbi iskolaévek történései, azaz:

- a tanuló húsz vagy ennél több alkalommal igazolatlanul hiányzott az iskolából az előző tanév során;
- korábban legalább egy alkalommal osztályt kellett ismételnie;
- fegyelmi problémái voltak;
- gyakran változtatott iskolát.

Személyiségi és lélektani tényezők:

- alacsony önbizalom;
- alacsony önkontroll;
- ADHD-szindróma⁶⁴ és tanulási nehézségek;
- az érzelmi működés problémái, például depresszió;
- korai szexuális érdeklődés és tevékenység;
- különféle abúzusok.

A családi háttérben meglévő, esetleg kobéziós problémák:

- egyszülős család;
- túlzott szülői engedékenység;
- nem megfelelő szülő–gyermek kapcsolat;
- a szülők segélyezettek;
- a szülőknek nincs munkájuk;

⁶⁴Attention deficit hyperactivitydisorder , magyarul: Figyelemhiányos Hiperaktivitás Zavar

- otthon nem az adott állam nyelvén (azaznem a többségi nyelven) beszélnek;
- már korábban is volt a családban olyan, aki kimaradt az iskolából;
- a szülők maguk sem iskolázottak.

Iskolai rizikófaktorkok:

- nem megfelelő fegyelmezési gyakorlat;
- túlterhelt tanszemélyzet, negatív iskolai klíma;
- a tanulók tanulási sajátosságait figyelembe nem vevő módszerek alkalmazása;
- „passzív” oktatás;
- nem megfelelően kialakított curriculum, alacsony elvárások;
- félelem az iskolai agresszió különféle megnyilvánulási formái miatt.

Joggal merül fel a kérdés: mit lehet tenni? Milyen válaszai vannak az iskolarendszerünknek e problémák kezelésére? A sok-sok megújulást szorgalmazó törekvés közül érdemes kiemelni a második esély iskoláinak megjelenését, amelyek azt tűzték ki célul, hogy megpróbálják elősegíteni a szociálisan hátrányos és veszélyeztetett helyzetben élő csoportok integrációját, illetve reintegrációját. Zömében a többségi oktatásból kiszoruló, újbóli iskolakezdőkre fókuszálnak, új utakat mutatva számukra. Ilyen iskolák például a Belvárosi Tanoda, Zöldkakas Líceum, a Burattino Iskola, a Dobbantó Program. Ugyanakkor nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy az alternatív iskolákon túl a hagyományos, többségi iskoláknak is meg kell küzdeniük a hátrányos és veszélyeztetett helyzetű gyermekek nevelésével, óvásával.

Az iskolai gyermekvédelem a dokumentumok alapján

A nevelési-oktatási intézményekben zajló gyermek- és ifjúságvédelmi munka alapjait a 20/2012. EMMI rendelet, illetve a köznevelési törvény határozza meg (Földes, 2001; Veressné, 2003; Varga, 2012) Sajnálatos módon e jogi dokumentumok csak minimálisan érintik a gyermekvédelmet, szinte említésképpen jelenik meg az iskolai gyermekvédelem, a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős státusza. Holott a gyermekvédelem szükségessége a nevelési-oktatási intézményekben megkérdőjelezhetetlen, hiszen a társadalomban történt változások a családra és a nevelési-oktatási intézményekre is közvetlen hatást gyakorolnak: a pedagógusok egyre növekvő számban találkoznak olyan diákokkal, akik családjá komoly krízisekkel küzd, növekszik az érzelmileg elhanyagolt gyerekek száma. Az életviteli és kapcsolati nehézségek, valamint a szabadidő konstruktív eltöltésének hiánya a deviancia irányába terelheti a

fiatalokat. Mindezek alapján egyre erősödő elvárásként fogalmazódik meg, hogy a nevelő-oktató pedagógusok képesek legyenek az életvezetési és családi problémákkal küszködő gyerekek és fiatalok gondjainak, nehézségeinek felismerésére, megértésére, a tanulók támogató fejlesztésére, valamint preventív programok szervezésére. Ehhez alapvetően fontos a gyermekvédelem témájában jogilag, szociológiailag, pedagógiailag, pszichológiailag képzett pedagógusok jelenléte az iskolákban. Ezt az elvárást nem igazán támogatja a pedagógusképzés, hiszen a képzési követelményekben csupán választható tartalomként jelennek meg az általános pedagógusképzés törzsanyagában, holott akár az általános, akár a speciális gyermekvédelmi feladatokat nézzük, akár osztályfőnökként is szembesülhet ezekkel. Ha össze akarjuk foglalni a nevelési-oktatási intézmények gyermekvédelmi feladatait, akkor két nagy csoportot kell megállapítanunk: a mindenkire kiterjedő általános gyermekvédelmi feladatokat, illetve a célcsoportra (elsősorban a hátrányos és veszélyeztetett gyerekekre) irányuló feladatokat. Ezek pedig a következők (Hegedűs, 2011):

1. táblázat: Az iskolai gyermekvédelmi munkával összefüggő feladatok

<i>Általános – mindenkire kiterjedő</i>	<i>Speciális – célcsoportra irányuló</i>
Tankötelezettség biztosítása	Feltárás (hátrányos és veszélyeztetett helyzetű és sajátos nevelési igényű gyerekek)
Egészségnevelés	Családlátogatás (problémafeltáró jelleggel)
Drogmegelőzés	Foglalkozások (felzárkóztatás, fejlesztések)
Bűnmegelőzés	Közvetítő tevékenység: pedagógiai szakszolgálati ellátás igénybevétele
Szabadidős programok szervezése	Gyermekjóléti szolgáltatás igénybevétele
Hátrányos helyzetű és veszélyeztetett gyermekek szűrése	Gyermekvédelmi szakellátás igénybevétele
Információs szolgáltatás	

Az iskolai gyermekvédelem működésének alapvető feltétele a gyermekvédelmi munka kereteinek, eljárásainak szabályozása. Ezen a területen még gyermekcipőben járunk. Egy korábban végzett kutatásunkban 120 általános és középiskola gyermekvédelmi munkáját (mivel elemzésünk szempontjából nem releváns, hogy melyik mely típusú intézmény, így most nem teszünk különbséget ezek között) vizsgáltuk meg abból a szempontból, hogy miként jelenik meg a gyermekvédelmi munka szabályozása. Ahhoz képest, hogy a pedagógiai programban arra kell törekedni, hogy a helyi, intézményi

sajátosságok helyet kapjanak, a gyermekvédelem területén ezzel az elvárással egyáltalán nem találkozhatunk. 97 esetben a 11/1994. MKM rendelet (mely már hatályát veszítette) vonatkozó paragrafusait másolták be teljes egészében, vagy kivonatolva. 10 esetben egyáltalán nem említették meg a gyermekvédelmi feladatokat, 3 iskolánál talákoztunk csak korrekten, intézményre szabottan kidolgozott gyermekvédelmi stratégiával. Ezek a rémisztő adatok teljesen ellentmondanak annak a szakmai elvárásnak, amely az intézményre szabottságot hangsúlyozza.

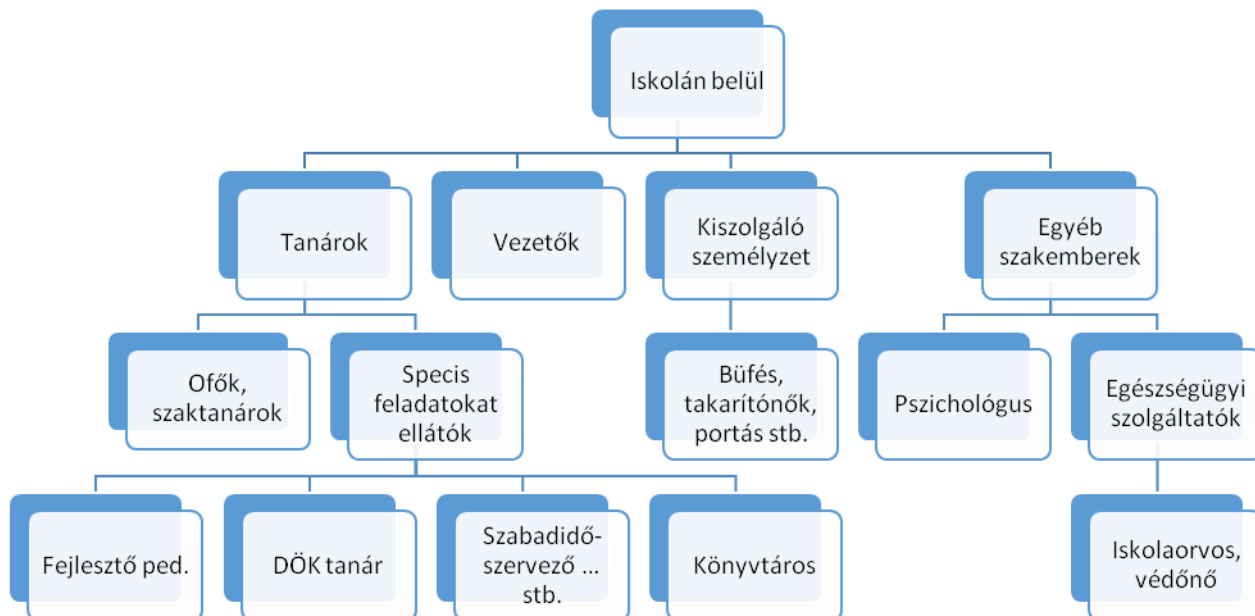
Ahhoz, hogy valóban az intézményre szabott legyen a pedagógiai program gyermekvédelemmel foglalkozó része, szükséges egy részletes helyzetelemzést készíteni, mely a következő pontokat tartalmazza (Hegedűs, 2011):

- az intézmény környezete, az intézmény működési területének társadalmi helyzete
- az intézménybe járó diákok és családjaik szocioökonómiai státusza,
- az adott intézmény infrastrukturális háttere, kiemelve a humán erőforrást.

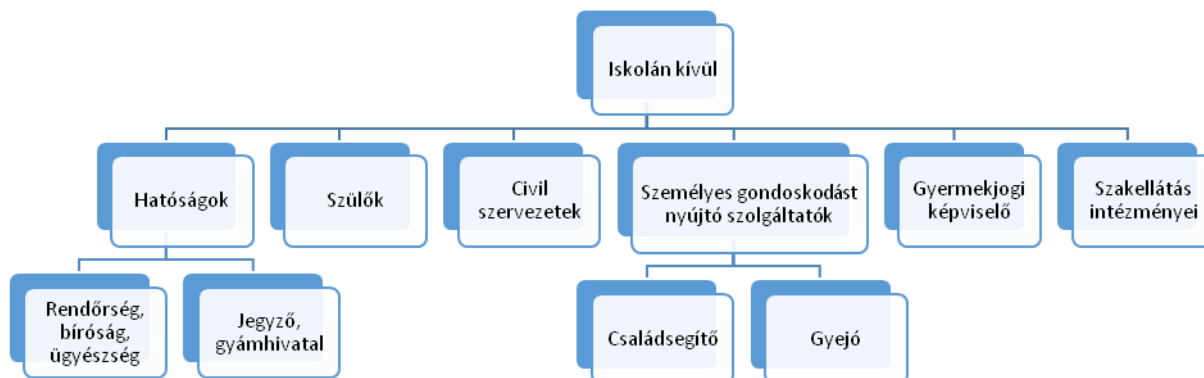
E helyzetfeltárást követően lehetséges a feladatok meghatározása, mi az, melyet az irányító jogi dokumentumok figyelembevételével az adott intézmény a helyzetelemzésre reagálva kitűzhet maga elé. A feladatok megfogalmazásánál alapvetően abból kell kiindulni, hogy megvalósítható célokat határozzanak meg, melyhez érdemes hozzárendelni a személyi infrastruktúrát is. A pedagógiai program elsősorban a gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok megvalósításának stratégiáját, kereteit és alapelveit adja meg, a részletes tervezést érdemesebb az adott intézmény külön gyermek- és ifjúságvédelmi programjában leírni. Igen ritka (vizsgálatunkban 3 intézménynél láttuk), hogy egy nevelési-oktatási intézmény saját kidolgozott gyermek- és ifjúságvédelmi programmal rendelkezzen, holott e dokumentum igen fontos iránytű lehetne egy-egy intézmény munkájában. Azon túl, hogy a pedagógiai programban is fellelhető helyzetleírás és az abból adódó feladatokat és alapelveket tartalmazza, kitérhet a gyermekvédelem komplex kapcsolatrendszerére, szabályozhatja a partnerek közötti munkamegosztást, kompetenciahatárokat, az egyes feladatokért felelős személyeket, határidőket, esetleg tartalmazhat módszertani javaslatokat az esetmegbeszélésekre, az egyes nehézségek, problémák kezelésére, azaz egyfajta protokollját az iskolai gyermekvédelmi munkának

A vizsgált 120 intézménynél a pedagógiai programok elemzése kedvezőtlen eredményeket hozott, ezzel szemben az intézmény szervezeti és működési szabályzata, amely meghatározza a nevelési-oktatási intézmény szervezeti felépítését, az intézmény működésének belső rendjét, a belső és külső kapcsolatok rendszerét, többször említette a gyermekvédelmi felelős partnerkapcsolatait. Az alábbi ábrákon (Hegedűs, 2011) az iskolán belüli, illetve kívüli kapcsolatrendszer – ez természetesen bővíthető.

1. ábra: Az iskolán belüli partnerek a gyermekvédelmi munka érdekében

2. ábra: Az iskolán kívüli partnerek a gyermekvédelmi munka érdekében

Elemzésünk során láthatóvá vált, hogy a külső kapcsolatrendszert jobban kifejtették, az SZMSZ-ek 83 %-ában felsorolták a gyermekvédelmi jelzőrendszeri tagokat, ugyanakkor a belső kapcsolati hálót nem gondolták át annyira szisztematikusan. A leggyakrabban a családsegítő és gyermekjóléti szolgálatot, valamint a nevelési tanácsadót említették meg, míg érdekes módon a szülők szerepét csak 31 esetben emelték ki. Mindez arra utalhat, hogy a szülőkkel való problémamegoldás a gyermekvédelem területén nem igazán erőteljes igényként jelent meg.

Közvetve a házirend is nagyon sok mindent elárul az adott intézmény gyermekvédelméről, hiszen a házirendnek tartalmaznia kell például (Hegedűs, 2011):

- azt, hogy a jogszabályokban meghatározott tanulói jogokat és kötelezettségeket milyen módon lehet gyakorolni, illetve kell végrehajtani;
- az iskola, kollégium által szervezett, a pedagógiai program végrehajtásához kapcsolódó iskolán, kollégiumon kívüli rendezvényeken tiltott tanulói magatartást;
- azokat a védő, óvó előírásokat, amelyeket a gyermekeknek, tanulóknak az óvodában, iskolában, kollégiumban való tartózkodás során be kell tartaniuk;
- a gyermek, tanuló távolmaradásának, mulasztásának, késésének igazolására vonatkozó rendelkezéseket;
- a szociális ösztöndíj, illetve a szociális támogatás megállapításának és felosztásának elveit, a nem alanyi jogon járó tankönyvtámogatás elvét, az elosztás rendjét;
- a fegyelmező intézkedések formáit és alkalmazásának elveit.

A házirendek átvizsgálása során nem tapasztaltunk hiányosságokat, a gyermekek jogainak és kötelességeinek felsorolása megjelent, ugyanakkor érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy jóval több kötelességet, elvárást fogalmaztak meg, mint jogot. A házirendben a megfogalmazásnál erőteljesen érvényesültek a tilos, nem szabad, kerülendő kifejezések, nem a megerősítendő, támogatandó viselkedési formát hangsúlyozták.

A vizsgált intézményeknél megnéztük, hogy rendelkeznek-e gyermekvédelmi munkatervvel. A 120 intézmény közül korrekten kidolgozott munkatervvel 34 intézmény rendelkezett, azok, ahol dolgoztak gyermek- és ifjúságvédelmi felelősök. A többi intézményben különálló gyermekvédelmi munkaterv nem volt, a gyermekvédelemhez, ezen belül is elsősorban a prevencióhoz kapcsolódó témák az osztályfőnöki munkatervekben voltak tetten érhetőek. Azonban a preventív foglalkozáson túli gyermekvédelmi feladatok tervezése, ütemezése, azokhoz felelős és határidő rendelése elmaradt.

A pedagógiai dokumentumok gyermekvédelmi szempontból történő átgondolása hozzásegíthet ahhoz, hogy az adott intézmény rendszerbe foglalva, tudatosabban végezze gyermekvédelmi tevékenységét, ezért is tartottuk a fent említett kutatásunkban ezen dokumentumok elemzését elvégezni.

Pedagógusok a gyermekvédelemről

Az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karon belül folyó pedagógus szakvizsgás képzésen résztvevő pedagógusoknak az volt a feladatuk a Család- és gyermekvédelmi alapismeretek című kurzuson, hogy saját gyakorlatukból írjanak le egy tetszőleges, szerintük gyermekvédelmi esetet. Olyan kérdésekre kerestük a választ, hogy melyek azok a problémák, amelyek leginkább nehézséget okoztak a pedagógusoknak. Hogyan próbálták ezeket kezelni? Milyen személyes érzésekkel szembesültek a probléma kapcsán? A 423 dolgozathoz kiválogattuk azokat, amelyek az általános és középiskolákhoz kapcsolódtak, így összesen 312 dolgozatot elemeztünk, melyből 133 általános iskolához kapcsolódott.

Az esetek gyakran komplex problémakörre utaltak, mégis kísérletet tettünk arra, hogy a Makai Éva által meghatározott kategóriákba besoroljuk az eseteket, akár több kategóriába is. Az első nagy csoportot a környezeti tényezők (214 eset) adták, ezen belül is a családdal és családszerkezettel, a nevelési hiányosságokkal, az erkölcsi fejlődést veszélyeztető környezettel, a lakásviszonyokkal, valamint a családon kívüli negatív hatásokkal kapcsolatos problémákat sorolták fel.

A családdal, családszerkezettel kapcsolatos 89 esetről jól látható volt, hogy nemcsak a szociálisan hátrányos helyzetű családok elakadásait fogalmazták meg, hanem megjelentek például az elfoglalt szülőkkel való kapcsolat hiánya, a gyermekek érzelmi elhanyagolása (34 esetben!). Hasonlóan a mindennapokban a rendezetlen családi jogállás, a változó élettársi viszonyok is nehézséget jelentettek a pedagógusoknak: „Sose mertem megkérdezni, hogy most éppen ki az apuka, mert mindig más és más nevet adott le a gyerek. Szegénynek sose volt ideje érzelmileg kötődni egyik apukához sem, mert szinte havonta változott a személy.”

A nevelési hiányosságok csoportkörét 80 alkalommal említették meg a pedagógusok. Ezen belül egyértelműen a szociálisan hátrányos helyzet ismérvei kerültek felsorolásra, így például alacsony iskolázottságú szülő (5 alkalom), a gondozás és testi higiéné hiánya (24 alkalom), illetve kiugró adatot kapott a fizikai agresszió (51 eset): „Húsz éves pályafutásom során az egyik legnehezebb gyermekvédelemhez kapcsolódó esetem egy kisfiú bántalmazása volt. Az apa durván bántalmazta.” Érdekes momentum volt, hogy többen, 6 fő emelte ki a rendszeresség, a napirend hiányát, amely szerintük komoly gyermekvédelmi problémák kialakulásához vezethetnek. A kényeztetés a magasabb társadalmi státuszú szülőkkel kapcsolatban emelték ki: „Nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy a „nemcsak” láthatóan hátrányos helyzetű szülők körében is vannak gondok. A gazdag, jólszituált

szülőknél miért nem hisszük el, hogy probléma van? Talán azért nem, mert az előítéleteink működnek, nem feltételezzük, hogy ők is okozhatnak kárt gyermekeikben. Pedig igen. Az esetem is erről szól.”

Az erkölcsi fejlődést veszélyeztető környezetben belül az addikciók, szenvedélybetegségek kiemelt helyre kerültek. A korábban említett 51 fizikai agressziót bemutató esettel kapcsolatban 43 szülőnél emelték ki a szenvedélybeteg szülőt, illetve ezen túl még 102 esetben fogalmazták meg valamely addiktív viselkedési formát. Az alkoholizmus mellett 26 esetben a kábítószer-fogyasztó szülőkről beszéltek, míg 47 esetben a játékszenvedélyt (online játékok, szerencsejátékok) feltételezték a pedagógusok. Szexuális abúzusról 4 fő számolt be: „Nem tudták bizonyítani, de mindenki arról beszélt, hogy itt valami komoly szexuális bántalmazás érte a gyermeket. A rajzai, a viselkedései mind-mind arra utaltak, hogy többet tud a szexualitás világáról, mint társai. Sajnos a rendőröknek nem sikerült kideríteniük semmit sem. Ott maradt a gyermek ugyanabban a környezetben.”

A gyermek személyiségében mutatkozó okokat 106 esetben említették meg a pedagógusok, ezen okok között megtalálható a gyermek sajátos nevelési igénye, a kommunikáció zavara, valamint hangsúlyosan (86 esetben) számítógép-függőségről beszéltek: „A gyerekek jelentős része otthon ül a gép előtt. Teljes mértékben elmagányosodnak, nincsenek társkapcsolataik, nem tudnak kommunikálni. Nekem ez a legnagyobb problémám abban a gyakorlóiskolában, ahol dolgozom.” Több kolléga (32 fő) jelezte, hogy nem tud mit kezdeni a beilleszkedési, magatartászavarral küszködő gyermekekkel, inkább bosszantó, szemtelen gyermekként tekintettek rájuk: „Sokáig idegesített M. Azt gondoltam, hogy azért viselkedik úgy, ahogy, mert engem akar bosszantani, felidegesíteni. Ez mondjuk remekül sikerült neki. Beszólogatott nekem, nem figyelt arra, amit mondtam. Nemcsak velem viselkedett így, hanem mindegyik tanárral. Ez megnyugtatót abban, hogy lehet, nem velem van baj, hanem a gyerekkel. És igazam lett.”

Szinte mindegyik esettanulmányban érintették a kollégák az adott családok anyagi háttérét. Az alacsony jövedelem mellett a túlzott jövedelem személyiségtorzító hatásait is megfogalmazták néhány esetben (21). E kategórián belül a legnagyobb problémának a mélyszegénységet, az éhezést és a munkanélküliséget említették meg, illetve a gazdasági válságra és a devizahitelekre is utaltak több alkalommal.

A fentiekből látható, hogy az iskolában „remekül” letükröződnek a társadalmi problémák, melyek kezelésére a pedagógusok kevésbé érzik magukat felkészültnek – ahogy arra Makai Éva is utalt korábbi kutatásaiban (Makai, 2000). Az eseteket készítő pedagógusok is kiemelték elbizonytalanodásaikat, felkészületlenségüket a gyermekvédelem területén: „Engem nem készítettek fel ezekre a feladatokra. Zsigerből segítettem a gyerekeknek, ha utánajártam, akkor esetleg jobb lett a gyerekeknek. Talán azért sem tudunk jól segíteni, mert nem érezzük ezt feltétlenül a mi feladatunknak.”

Az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi felelős

Komoly nehézségekkel küzd jelenleg az iskolai gyermekvédelem, hiszen a jogi szabályozás hiánya mellett a mai napig is kérdésként merül fel, hogy ki legyen az iskolai gyermekvédelmi felelős: pedagógus, vagy szociális végzettséggel rendelkezzen? A közoktatási törvény 1996. évi LXII. számú módosításának 1. számú melléklete előírta az iskolákban a félállású gyermekvédelmi felelős alkalmazását. Azonban nem történt meg a gyermekvédelmi felelős végzettségének pontos meghatározása, emiatt nagyon gyakran e feladatok ellátására kevésbé felkészült pedagógusokat jelöltek ki. A 2006. évi LXXI. tv. kivette a kötelezően foglalkoztatott közalkalmazotti körből a gyermekvédelmi felelős státuszt. Ezáltal az intézmény vagy fenntartója csak saját forrásból finanszírozhatja, mivel semmilyen állami normatívát nem kap. Tehát jelenleg hazánkban nem kötelező státuszban alkalmazni gyermek- és ifjúságvédelmi felelőst, de a feladatait el kell látnia az intézményeknek. Ez komoly ellentmondás, hiszen ha valaki korrekten végzi munkáját, akkor nem csak „pár órást” munkát jelent.

Jelenlegi legerjedtebb gyakorlat, hogy órakedvezményrel bíznak meg valakit ezen feladatok ellátásával. Komoly dilemmaként jelenik meg a szakmában, hogy szociális vagy pedagógus végzettséggel rendelkezzen a gyermekvédelmi felelős: természetesen az lenne az ideális, ha mindkét területen képzett lenne, bár erre igen ritkán van lehetőség. Véleményünk szerint az iskola világában célszerűbb olyan felkészült pedagógusokat alkalmazni gyermekvédőként, akik képesek a szociális szférával való együttműködésre. Alapvetően pedagógiai folyamatként értelmezzük az iskolai gyermekvédelmi munkát, a szociális megsegítés pedig alapvetően a gyermekjóléti szolgálatok körébe tartozik. Erre a speciális feladatra kétféle képzés készít fel: egyrészt a szociális munkásoknak van egy iskolai szociális munkára felkészítő szakirányú továbbképzése, másrészt speciális tanári modulként mesterképzésen belül elindult a család- és gyermekvédő tanári képzés, amely azonban az osztatlan tanárképzés bevezetésével meg fog szűnni. A pedagógus továbbképzések területén is megjelennek gyermekvédelmi ismeretekre felkészítő tanfolyamok, azonban az a tapasztalat, hogy az iskolák kevésbé támogatják ezeket, hiszen, ha nincs státuszban ilyen kolléga, akkor felmerülhet a kérdés, miért pont ide küldjék.

A gyermek- és ifjúságvédelmi felelősöknek igen komplex a feladatköre, hiszen számos feladatot el kell látniuk. Bár sajnálatos módon nincs szakmai protokoll a feladatok ellátására, de a már hatályát veszített 11/1994. MKM rendelet jól összefoglalta a gyermekvédelmi felelős legfőbb feladatait, melyek a következők (Varga, 2012; Hegedűs, 2011):

Problémafeltárás, segítség:

A veszélyeztetett tanulónál – a veszélyeztető okok feltárása érdekében – családlátogatáson, segítő beszélgetések útján megismeri a tanulót és a családi környezetét.

Feltárja az indokolatlan iskolai hiányzások okait, szükség esetén ezt jelzi a szülőnek, a gyermekjóléti szolgálatnak, illetve a jegyzőnek.

Az osztályban tanító pedagógusok jelzése alapján – a segítőszolgálatok címével – segít azoknak a családoknak, ahol anyagi okok vagy veszekedések miatt diszharmonikussá vált életvitelük.

Rendszeres óralátogatásokkal nyomon követi a hátrányos helyzetű tanulók tanulmányi előmenetelét, a tanórán kívüli viselkedését.

A tanuló anyagi veszélyeztetettsége esetén kezdeményezi, hogy az iskola igazgatója indítson eljárást a tanuló lakó-, illetve ennek hiányában tartózkodási helye szerint illetékes települési önkormányzat polgármesteri hivatalánál rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény vagy rendkívüli gyermekvédelmi támogatás megállapítására, szükség esetén a támogatás természetbeni ellátás formájában történő nyújtása érdekében.

Felméri a veszélyeztetett és hátrányos helyzetű gyermekek arányát az osztályfőnökök közreműködésével

Együttműködés:

Gyermekbántalmazás véelme vagy egyéb pedagógiai eszközökkel meg nem szüntethető veszélyeztető tényező megléte esetén értesíti a Gyermekjóléti Szolgálatot.

A Gyermekjóléti Szolgálat felkérésére részt vesz az esetmegbeszéléseken, megkeresésre az osztályfőnökökkel együtt pedagógiai véleményt készít.

Kapcsolatot tart a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjaival, a kapcsolódó civil szervezetekkel.

Tájékoztatás:

Segíti az iskola pedagógusainak gyermek- és ifjúságvédelmi munkáját, tájékoztatja őket a gyermekvédelmi munkáról, arról, hogy miben tud segítséget nyújtani számukra.

Az osztályokat felkeresve tájékoztatja a tanulókat arról, hogy milyen problémával, hol és milyen időpontban fordulhatnak hozzá, az iskolán kívüli gyermekvédelmi feladatokat ellátó intézményeket is bemutatja. Az alsósok esetében érdemes rajzzal „elmagyarázni”, hogy kihez fordulhatnak, ha valamilyen problémájuk van.

Az iskolában a tanulók és a szülők által jól látható helyen közzéteszi a gyermekvédelmi feladatot ellátó fontosabb intézmények (pl. Gyermekjóléti Szolgálat, Nevelési Tanácsadó, drogambulancia, ifjúsági lelkisegélyszolgálat, gyermekek átmeneti otthona, stb.) címét és telefonszámát. Érdemes mindezeket az intézmény honlapján is megtenni.

Gyermekvédelmi tanácsadást, tájékoztatást végez a tanulók, a szülők részére.

Tájékoztatást nyújt a tanulók részére szervezett szabadidős programokról intézményen belül, illetve kívül (elsősorban a családsegítő és gyermekjóléti szolgálatokra gondolunk).

Szervezés:

Biztosítania kell a hátrányos helyzetben lévő tanuló felzárkóztatását, ha szükséges, korrepetálásokat szerveznie.

Az iskola nevelési programja, gyermek- és ifjúságvédelemmel kapcsolatos feladatai keretében egészségnevelési, ennek részeként kábítószerellenesprogram, valamint bűnmegelőzési program kidolgozását segíti, szervezi, végrehajtását figyelemmel kíséri.

Adminisztráció:

Statisztikai adatok összegyűjtése (hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek, étkeztetési ellátásra szoruló gyermekek stb.)

Gyermekvédelmi munkaterv készítése minden tanév elején.

A gyermekvédelmi esetekkel kapcsolatos iratanyagok kezelése (jegyzőkönyvek, esetenapló/esetmappa).

Jelzési űrlapok készítése, küldése az illetékes szervezeteknek.

Érdemes áttekinteni, hogy e fenti feladatokból mit sikerült megvalósítaniuk a vizsgált 120 intézménynek. Egyértelműen látható, hogy az adminisztráció területén a statisztikai adatok összegyűjtése rendszerint rendben volt (89 intézmény esetében), ugyanakkor számos űrlappal, adatlappal találkoztunk. Ezek zöme helyi kidolgozású volt, nem minden esetben jelentek meg a pontos szakkifejezések. Mindebből arra is következtethetünk, hogy komoly szaknyelvi elbizonytalanodás jelenik meg az iskolai gyermekvédelmen belül. A gyermekvédelmi felelősök munkájának dokumentálása igen esetleges, az adatvédelmi szempontokat bár próbálják figyelembe venni, ugyanakkor az ezt segítő tárgyi feltételek rendszerint hiányoznak.

Az iskolán belüli kommunikáció fontosságát nem lehet elégszer hangsúlyozni. A gyermekvédelmi felelős segítő partnere a pedagógusnak: felvilágosítja a pedagógusokat, elsősorban az osztályfőnököket a hátrányos helyzet, a veszélyeztettség tüneteiről, illetve ezek észlelése esetén a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős felé való jelzés lehetőségéről. Ha ez a kapcsolat nincs meg, az a gyermek jelzéseinek figyelmen kívül hagyásához vezethet. Nem biztos, hogy a gyermekvédelmi felelős minden gyermeket teljes mértékben meg tud ismerni, az osztályban tanító pedagógusokban tudatosítani kell, hogy ők azok, akik leginkább felismerhetik a gyermek problémáit, kezelésükben pedig segítséget kaphatnak a gyermekvédelmi felelőstől. A gyermekvédelmi feladatok felismerésében és pedagógiai eszközökkel történő kezelésében részt kell vennie mindegyik pedagógusnak!

A segítő pedagógus⁶⁵

A tanár–diák kapcsolat jellege, milyensége az egyéni bánásmód legmeghatározóbb eleme. A segítő pedagógus elnevezéssel azt a gondolati és egyben tevékenységbeli váltást szeretnénk jelezni, amikor a tanár nem „csak” tanít, hanem pedagógusként figyelve diákjaira, az ő egyediségük, szükségleteik, igényeik szerint és alapján segíti, támogatja, tervezi és követi egyéni haladásukat minden értelemben. Teszi ezt olyan partneri kapcsolatban, melyben a diák ismerete, a bizalom és a szeretet e támogató, fejlesztő kapcsolat alapja. Erről a kapcsolatról a korábban idézett esettanulmányok is beszámolnak. Nagyon jól érzékeltetik a kollégák, hogy miként változik a hátrányos és veszélyeztetett helyzetű

⁶⁵ Az alábbi fejezet Bartha Évával közösen készített a Segítő pedagógus kézirat alapján készült.

gyermekkel kapcsolatos negatív képük, hogyan kezdik a korábban rossznak mondott gyermeket segítségre szoruló egyénként értelmezni. A diákokról alkotott véleményük változásával párhuzamosan jól érzékelhető volt saját pedagógus szerepük újraértelmezése: a diákközpontú pedagógusból személyközpontú tanácsadó, facilitátor kezd válni, akit alapvetően az jellemez, hogy képes – elsősorban indirekten – megteremteni a fejlődés lehetőségét, ugyanakkor pozitív attitűddel és bizalommal fordul a diákok (és kollégák) felé annak érdekében, hogy partneri viszonyt tudjon fenntartani munkájában. A segítő tevékenysége a tanórai tevékenységükre is hatást gyakorolt. Egyik kollégánő határozottan megfogalmazta esettanulmányában, hogy „ahogy megismertem a gyermek helyzetét, úgy vált egyre differenciáltabbá értékelésem és kezdtem el alkalmazni a fejlesztő értékelést. Most már nem az volt a célom, hogy ismeretek közvetítsek neki, hanem inkább egy bizalomteli, nyugodt légkört akartam Zs-nek megteremteni, ahol feszültségmentesen, gyermekként él, működik és dolgozik”.

A segítő tanár esetében a diák megkapja a lehetőséget, támogatást, hogy életének aktív irányítója legyen. Azaz, a segítő tanár az „empowerment” filozófia aktív közvetítője. Ez esetben olyan megközelítésről van szó, ahol a tanár hozzásegíti a fiatalot ahhoz, hogy életének aktív irányítója legyen. Hogyan teszi ezt? Hozzásegíti a diákot saját erősségének felfedeztetéséhez. Majd ahhoz, hogy megtanulja felfedezett erőforrásait használni. Mindezek eredményeként nehézségei és akadályai ellenére is tud majd bízni saját képességeiben. A segítő tanár a diákkal való kapcsolatra, a kapcsolat minőségére, a diák személyiségére, érzéseire fókuszál. Abban különbözik a hagyományos pedagógiai megközelítéstől, hogy nem a hiányos képességekre, az elvégzendő feladatokra, a folyamatos korrekcióra koncentrálnak, hanem a diák meglévő tudásából, képességeiből segíti „újraépíteni” magát (Bartha – Győrik – Hegedűs – Kádár – Tóth, 2009). Azt, hogy mindezt miként tudja megvalósítani egy pedagógus, segítséget nyújthat az önismeret, a segítség szemléletmódjának előtérbe helyezése az ismeretközvetítéssel szemben, a segítség módszereiben való jártasság, a team szakmai és emberi támogatása, de leginkább annak tudata és felelőssége, hogy ezeknek a gyerekeknek, fiataloknak utolsó mentsvárat is jelenthetünk. Ez a felelősség nem kicsi, éppen ezért a segítő tanárnak önmagával is foglalkoznia szükséges – ezt segítheti a reflektív gondolkodás elsajátítása, a szupervíziós lehetőségek kihasználása és a kollégákkal, diákokkal való játszmányos, nyílt kommunikáció.

Befejezés

Mára már elfogadott, hogy a problémák megelőzésére, kezelésére elengedhetetlen az együttműködés. Hazánkban 1997 óta, a gyermekvédelmi törvény megjelenésével kimondták a jelzőrendszeri tagok együttműködésének kötelezettségét. A jelzőrendszeri tagok között az oktatási-nevelési intézmény kiemelt szerepet kapott, hiszen a problémák megelőzésére, felismerésére jóval több lehetősége van, mint bármely más gyermekvédelmi szervezetnek. Ebből adódóan is nagyon fontos feladat lenne

egyrészt erősíteni a pedagógusképzésben a gyermekvédelmi ismeretek oktatását, másrészt pedig az iskolán belül biztosítani a zavartalan gyermekvédelmi munka feltételeit. Nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy a gyermekvédelem más szakmák révén is bekerülhet az iskolai életbe: a védőnők, az iskolaorvosok, a nevelési tanácsadóknak dolgozó kollégák mellett megjelentek a rendőrség oldaláról az iskolai bűnmegelőzési tanácsadók, akik fogadtatása nem volt felhőtlen. Erőteljes kritikaként fogalmazódott meg, hogy az iskolán belüli problémák megoldása nem rendészeti feladat, a rendőr nem veheti át a pedagógusok fegyelmező funkcióját. Nem is ez a cél, csupán az iskola világától talán kissé távoleső szakma kapott több lehetőséget az iskolai gyermekvédelem területén. Nekünk, pedagógusoknak pedig el kell fogadnunk, hogy a mi kooperációra való törekvésünk mintaként szolgál mind a diákjaink, mind pedig szüleik számára. Ha mi nem vagyunk képesek együttműködni a gyermekvédelmi jelzőrendszeri tagokkal, hiú ábránd elvárni ezt a szülőktől...

Felhasznált irodalom

Bartha Éva – Győrik Edit – Hegedűs Judit – Kádár Erika – Tóth Ibolya (2009): Elrugaskodás. A személyközpontú diáktámogatás működtetésének keretei, elemei és rendszere. Dobbantó Program, FSZK, Budapest.

Fazekas Károly – Köllő János – Varga Júlia (szerk. 2008): Zöld könyv a magyar oktatás megújításáért. ECOSTAT, Budapest.

Fejes József Balázs (2006): Miért (nem) fontosak a hátrányos helyzetű tanulók? Új Pedagógiai Szemle, 7-8. sz. 17-26. o.

Földes Petra (2001): Gyermekvédelem az iskolában. In: Szekszárdi Júlia (szerk.): Nevelési kézikönyv nemcsak osztályfőnököknek. OKI Kiadó, Dinasztia Tankönyvkiadó, Budapest. 362-378.

Halász Gábor (2001): Az oktatási rendszer. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.

Hegedűs Judit (2011): Dióhéjban a gyermek- és ifjúságvédelemről. In: M. Nádasi Mária (szerk.): A mentorfelkészítés rendszere, próbája, a mentorképzés szakterületi előkészítése III. kötet. ELTE PPK, Budapest, 185-239. o.

Hegedűs Judit – Fekete Márta (2014): Korai iskolaelhagyás és a kriminalitáskapcsolata, kezelésének lehetőségei. TEMPUS, Budapest

Hegedűs Judit – Podráczky Judit (2013): A család-iskola kapcsolat optimalizálásának esélyei. In: Bábosik István (szerk.): Az iskola optimalizálásának lehetőségei. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest. 29-44.

MihályIldikó (2009): „A csendes járvány. Új Pedagógiai Szemle, 4. sz. URL: <http://www.ofi.hu/tudastar/mihaly-ildiko-csendes> Letöltésidője: 2014. 01. 20.

Makai Éva (2000): Szétszakadt és meg nem font hálók. Iskolai gyermekvédelem a '90-es években. OKKER, Budapest.

Veressné Gönczi Ibolya (2003): A gyermekvédelem pedagógiája. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.

Varga Aranka (2012): Gyermekvédelem és iskola. Virágmandula Kft., 2012

Jelen tanulmányban felsőoktatási intézményben tanuló/tanult fiatalokkal készített kutatás részeredményeit mutatjuk be. Interjúalanyaink sajátos élethelyzetben vannak, mivel gyermekkoruk jelentős részét a gyermekvédelmi szakellátás intézményeiben így gyermekotthonban, lakásotthonban vagy nevelőszülőknél töltötték.

A kutatás során vizsgáltuk többek között a felsőoktatásba való bejutás körülményeit, a felsőoktatásba való beilleszkedést, valamint azt, hogy a gyermekvédelmi szakellátás intézményei hogyan járultak hozzá az iskolai tanulmányok sikerességéhez. 11 hallgatót kérdeztünk meg. Közülük 6 hallgató lakásotthonban, gyermekotthonban 5 fő pedig nevelőszülőknél él. A megkérdezettek többsége Hajdú-Bihar megyében él, egy hallgató Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, egy pedig Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.

A felderítő jellegű kutatásban célunk továbbá, hogy feltérképezzük, hogyan segítik, korábban hogyan segítették a gyermekvédelmi intézmények a felsőoktatási tanulmányok elkezdését. Ezt a célt egy összehasonlító elemzés elkészítésével kívánjuk elérni. Egyrészt jelenleg is tanulmányokat folytató hallgatókat kérdeztünk meg, illetve olyan fiatalokat, akik már rendelkeznek diplomával és korábban gyermekvédelmi intézményekben éltek. A kutatás eddigi tapasztalatait adjuk közre.

A hallgatókkal való kapcsolatfelvétel során több nehézséggel is szembesültünk, mivel a hallgatók egy részére a „rejtőzködés” volt jellemző. Többen közülük nem vállalták az interjút. A megkérdezett hallgatók tanulmányaikat politológia, jogi, pénzügy-számviteli, népegészségügyi ellenőri, képalkotó diagnosztikai, szociálpedagógiai, pedagógiai szakokon folytatják. 1 fő felsőoktatási szakképzésben vesz részt turizmus szakon. A megkérdezettek közül két fő szociálpedagógus diplomával rendelkezik, jelenleg végzettségének megfelelő munkakörben dolgozik.

Szakirodalmi háttér

Az alacsony populációjú állami gondozotti státuszban lévő hallgatói jelenlétet több tényező is indokolhatja (az erre vonatkozatható, szintén csekély számú szakirodalmi adatok alapján), egyrészt például az, hogy a középiskolai „eredmények” miatt Magyarországon csak kevés gondozásban élő gyermek kerül be a felsőoktatásba. Erre vonatkozóan pontos adatok nem ismeretesek, de becslések szerint a gondozásban élők 5%-a tanul valamilyen felsőoktatási intézményben (Rác 2009).

A Hallgatói Önkormányzat 2010-ben végzett kérdőíves kutatást mentor és mentorált hallgatók körében. 907 mentorált hallgatóból 422 fő töltötte ki a kérdőívet. Arra a kérdésre, hogy kivel éltél nagykorúságodig 335 mentorált hallgató válaszolt. Közülük három százalék válaszolta azt, hogy

nevelőszülőknél él, és egy százalék azt, hogy állami gondoskodásban. A mentorként tevékenykedő hallgatók között nem volt olyan, aki állami gondoskodásban nőtt fel. (Kovács 2010).

A gyermekvédelmi gondoskodásban élő hallgatók felsőoktatási tanulmányaira vonatkozóan is kevés kutatás áll rendelkezésre. A felsőoktatásban való részvételt segítő és akadályozó tényezőket próbálták meg azonosítani kutatásukban Martin és Jackson (2002), akik kiemelték, hogy a tanulmányi sikerek elérésében nagy szerepe van a gondozók támogatásának, az azonban akadályozó tényező, ha a gondozó elvárása alacsony a növendékekkel szemben. További akadályozó tényezőként jelölték meg a gondozásban élő gyerekekkel, fiatalokkal szembeni negatív előítéleteket, a tanuláshoz szükséges tárgyi feltételek hiányát. Többen arról számoltak be, hogy nincs a gyermekotthonban megfelelő csendes hely, ahol tanulni tudnának. Szintén a feltételek hiányára vezethető vissza, hogy a megkérdezettek szerint a gyermekotthonokban a szabadidő tartalmas eltöltésének lehetőségei is hiányosak. A felsőoktatási intézménybe bekerülve rögtön szembesülnek az anyagi nehézségekkel.

Forsyth és Furlong (2003) Martin és Jacksonhoz (2002) hasonlóan szintén megállapították, hogy az akadályok egyik csoportját a gazdasági nehézségek alkotják. A hallgatók arról számoltak be, hogy úgy érzik, a hallgatói karrier hosszát inkább az anyagi helyzetük határozza meg, mintsem a képességeik. A pénzügyi nehézségeiket részben fizetett munkával, részben hitelekkel próbálják enyhíteni. Megállapították továbbá, hogy a hátrányos helyzetű hallgatók a képzés megkezdését követő egy-három évben gyakrabban lemorzsolódnak, nehezebben tudják követni a felsőoktatás bonyolult útvesztőit, ideértve többek között a halasztási kérelmeket, a kurzusok újrafelvételének szabályait. A lemorzsolódás oka, gyakran a tanévismétlés, halasztás, más kurzusokra, tanfolyamokra való átjelentkezés. A felsőoktatásba való részvétel akadályai között további tényezőket is találtak. Gyakran a hátrányos helyzetű fiatal az első a családban, aki a felsőoktatásba lép. Így nincs tapasztalat a családban a felsőoktatás működésének mechanizmusáról, nem ismerik a hallgatói ösztöndíjak rendszerét, a tanulmányokra vonatkozó szabályokat. A megkérdezett fiatalok közül sokan tettek említést arról, hogy mind az iskola, mind a közvetlen környezetük inkább valamilyen szakképzést nyújtó intézményt javasolt számukra, és nem a felsőoktatást. A kutatás során azt is megfogalmazták a hallgatók, hogy gyakran érzik „idegennek” magukat a felsőoktatási intézményben (Forsyth és Furlong, 2003).

Jackson és munkatársai kutatásukban azt találták, hogy a megkérdezettek felsőoktatásban való továbbtanulás szempontjából fő problémaként azt jelölték meg, hogy kevés információval rendelkeztek az egyetemi felvételihez, kevés tanácsot kaptak a kurzusok kiválasztásához, a vizsgákra való felkészüléshez. További problémaként jelölték meg az alacsony anyagi támogatást és a szálláslehetőségek hiányát a szünetek idején. A tanuláshoz szükséges költségek fedezete gondot jelent számukra, ezért gyakran dolgoznak a szünetekben, de a szorgalmi időszakban is, ami nehezíti a vizsgákra való felkészülésüket. A munka gátolja az egyetemi életbe való bekapcsolódásukat is (Jackson, Ajayi és Quigley 2005).

Egy nemzetközi kutatás keretében Rácz (2009) azokat a tényezőket tárta fel, amelyek hozzájárultak ahhoz, hogy a Magyarországon gyermekvédelmi gondozási háttérrel rendelkező fiatal felnőttek megjelenjenek a felsőoktatásban. 35 fővel készített interjút, közülük tízen tanulnak főiskolai vagy egyetemi szintű képzésben. Az interjúkat elemezve, a felsőoktatási tanulmányokat elősegítő tényezőket a szerző két fő csoportba sorolta. Az endogén tényezők körében a kitartás, akaraterő, a kitörési vágy, a biztos jövő iránti elköteleződés játszik meghatározó szerepet. Az endogén tényezők lefedik az individuális tényezők körét. Az exogén tényezők közé sorolta a szerző a külső körülményeket, köztük a gyermekvédelem rendszerét és annak szereplőit. (Rácz, 2009).

Utógondozói ellátás

A nagykorúvá vált, tanulmányokat folytató hallgatók gyermekvédelmi szempontból utógondozói ellátottak lehetnek. Az utógondozói ellátás keretében a fiatal felnőtt számára a befogadását vállaló nevelőszülő a nevelőszülői hálózat működtetőjével együtt, a gyermekotthon vagy utógondozó otthon, továbbá a külső férőhely működtetője szükség szerinti ellátást nyújt. Ennek keretében a következő szolgáltatásokat biztosítja: az életvitelszerű tartózkodás lehetőségét, a tisztálkodási, mosási lehetőséget, az étkezést vagy a főzési lehetőséget és az ahhoz szükséges alapanyagot, a ruházatot az elsősegélyhez szükséges felszereléseket valamint a személyre szóló pedagógiai, pszichológiai, jogi, szociális és mentálhigiénés támogatást és segítségnyújtást. (15/1998. (IV.30.) NM rendelet 92. par. 1 bek.).

Az 1. számú táblázat adatai szerint 2011-ben az utógondozói ellátásból kikerülők legnagyobb arányban középfokú végzettséget szereztek, felsőfokú végzettséggel távozott a kikerülők 3,2 %-a.

1. sz. táblázat Az utógondozói ellátásból kikerülők száma és megoszlása iskolai végzettség és munkaviszony szerint, 2011

Megnevezés	A tárgyévben utógondozói ellátásból kikerülők száma	A tárgyévben utógondozó ellátásból kikerülők megoszlása, %
Nincs befejezett általános iskolai végzettsége	14	0,9
Általános iskolai végzettsége van	609	39,5
Középfokú végzettségű	868	56,3
Felsőfokú végzettségű	50	3,2
Összesen	1541	100,0
Dolgozik	464	30,1
Nem dolgozik	1077	69,9

Forrás: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/allamigondoskodas.pdf>

Az általunk megkérdezett, tanulmányokat folytató hallgatók ezt az ellátást a nevelőszülőnél illetve a gyermekotthonokban veszik igénybe, ami azt jelenti, hogy hét közben kollégiumban laknak, hétvégére pedig hazautaznak. Az ellátást 24 éves korig igénybe veheti a fiatal abban az esetben, ha nappali oktatás munkarendje szerint, vagy felsőfokú iskola nappali tagozatán folytat tanulmányokat. Felsőoktatási intézmény nappali tagozatán való továbbtanulás esetén legfeljebb 25 éves korig van lehetőség erre az ellátásra. Az utógondozói ellátás lehetőséget teremt az önálló élet megkezdéséhez, ugyanakkor a tanulmányok folytatásához is segítséget nyújt, amennyiben köznevelési, felsőoktatási vagy felnőttképzési intézménnyel tanulói, hallgatói vagy felnőttképzési jogviszonyban áll a hallgató. Az utógondozói ellátás időtartama alatt megkezdett vagy folytatott első tanulmányának teljes költségét, a tankönyveket, tanszereket és egyéb, a tanulmányok végzéséhez szükséges felszereléseket, továbbá a köznevelési, felsőoktatási vagy felnőttképzési intézménybe járással kapcsolatban felmerülő költségeket is támogatja az utógondozói ellátást nyújtó. (15/1998.(IV.30.) NM rendelet 92. par. 2. bek.)

Az általunk megkérdezett gyermekotthonban élő hallgatók számára lakhatást, zsebpénzt, bérletet, étkezési utalványt biztosít az otthon.

A felsőoktatási törvény szerint halmozottan hátrányos helyzetűnek minősül az a hallgató, akinek a tankötelessé válásának időpontjában törvényes felügyeletét ellátó szülője – a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvényben szabályozott eljárásban tett önkéntes szülői nyilatkozat szerint – legfeljebb alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezik, valamint az, akit tartós nevelésbe vettek, és aki tartós nevelését követően utógondozói ellátásban részesült. (2011. CCIV. Tv. 108.§ 9.) Így az utógondozói ellátott hallgató halmozottan hátrányos helyzetűnek minősül. Megjegyzendő, hogy az átmeneti és tartós nevelésbe vétel a gyermekvédelmi törvény legutóbbi módosítása szerint nevelésbe vételre módosult, valamint a hátrányos helyzet, halmozottan hátrányos helyzet megítélése hatósági intézkedés lett. A Gyermekvédelmi törvény szerint halmozottan hátrányos helyzetű a nevelésbe vett gyermek, valamint az utógondozói ellátásban részesülő és tanulói vagy hallgatói jogviszonyban álló fiatal felnőtt. (1997. XXXI. Tv. 67/A 2. bek.)

Családi háttér

Az általunk megkérdezett utógondozói ellátott fiatalok családi helyzete igen sokféle, jellemző a családok dezorganizáltsága. A szülők többnyire alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek, keresetük alacsony vagy nem rendelkeznek keresettel. Jellemző, hogy három vagy több gyereket nevelnek egy családban. Gyakori, hogy gyerekeik alapvető szükségleteiről sem gondoskodtak, így szükségessé vált az intézményi elhelyezésük. Az általunk megkérdezettek elsősorban a munkaerőpiacról kiszoruló, alacsony iskolai

végzettséggel rendelkező, három vagy több gyereket nevelő, deviáns magatartású szülők gyermekei. Családi helyzetükről a következőket mondták a megkérdezettek:

„1,5 vagy két éves korom óta vagyok nevelőszülőnél. Most vagyok 22. Ott volt egy kis családi probléma, hogy nem házasodtak össze, és akkor elhajtotta a család az apukát. Ő elment Oroszországba legalábbis én így tudom. Nem érdekelt sose a dolog” (interjú 2)

„A szüleim elváltak, sokat veszekedtek, hirtelen az anyám is elveszette a munkahelyét, aztán inni kezdett.” (interjú 4)
„... testvérek, igen vannak többen is... a legutóbbi szám az hét volt, ... hogy azóta már hány van, azt nem tudom..” (interjú 5)

„Szüleim sajnos elhunytak, két bátyám van, mind a ketten családapák” (interjú 9)

„Édesanyám önkéntes véget vetett életének 2013 októberében, édesapám pedig hajléktalan.” (interjú 10)

„7 éves voltam, amikor bekerültem a gyermekotthonba, Debrecenbe. Apukám ivott, anyukám takarított. Nem volt felügyelet, ezért bekerültem. (interjú 11)

Az általunk megkérdezettek szüleikkel kevésbé tartják a kapcsolatot, inkább a testvérekkel való kapcsolattartás jellemző. Ugyanakkor a kapcsolattartás fontos, mivel akkor van esély arra, hogy a gyerek visszakerülhessen a családjába, ha működő kapcsolat van közöttük. A szülőkkel való kapcsolat nemcsak a jelenlegi életkörülményekre van jelentős hatással, hanem a későbbiekre is. A kutatások szerint azok a fiatalok illeszkednek be sikeresebben a társadalomba, akiknek van kapcsolatuk a családjukkal.

A megkérdezett hallgatók a kapcsolattartásra vonatkozóan a következőket mondták:

„A keresztszüleimmel élek, anyám meghalt, apám pedig lemondott rólam, vele nem tartom a kapcsolatot. Az anyai nagyszüleimmel viszont igen. Édestestvérem nincs, 3 unokatestvéremmel élek együtt, akik 16, 15 és 2 évesek.” (interjú 4)

„Hát én eldöntöttem 12 éves koromban, és ugyebár kellett írni a levelet is róla, hogy nem szeretnék kapcsolatot tartani a vér szerinti szülőmmel, mért nem szeretnék. Ő... tudtam, hogy odaadták a vér szerinti szülőnek. Annyi volt, hogy utána volt két vagy három év, amikor teljesen semmit nem tudtam róla. Utána jött egy levél hozzánk. És akkor jött, hogy, hogy ő, nem, hogy úgysem értettem meg, hogy miért hagyott el, meg, nem tudom, így leírta a dolgokat, meg írta, hogy válaszoljak, meg küldött magáról egy képet, de nálam ennyi volt a levél, hogy elolvastam, és akkor ennyi, és szét is téptem.” (interjú 1)

„Hát az anyukámmal tartom a kapcsolatot, havonta egyszer én megyek hozzájuk, mikor kisebb voltam akkor ők jöttek.” (interjú 2)

Intézményi környezet

A tanulás tárgyi feltételeit tekintve megállapítható, hogy a nevelőszülőknél élők számára biztosítottak voltak, így önálló szobával vagy legalább saját íróasztallal mindannyian rendelkeztek. A gyermekotthonban élők számára viszont problémát okozott a tanulás feltételeinek megteremtése, mivel többen élnek egy szobában, kevés számítógép áll a rendelkezésükre.

A nevelőszülőknél élő hallgatók környezetükre vonatkozóan a következőkről számoltak be:

„Külön szobám van, és semmit nem kell csinálnom, ha hazamegyek.” (interjú 4)

„Hát önálló szobám nincsen, a bátyámmal vagyok egy szobában, de elég keveset vagyok otthon. Laptopom van.” (interjú 2)

Lakásotthonban élő kortársuk már kevesebb pozitívumot említett a környezetére vonatkozóan:

„Háát, ez érdekes, mert hogy ott én vagyok a legnagyobb a házban és van még egy másik lány, aki 19 éves és a többiek mind kicsik. Tehát ilyen 9, 12, 14, 15 és hogy így ők néha zavarnak. Ugye én már nagy vagyok, én már tanulok, én már elvégzem a dolgaimat, Mondják igen, hogy tanuljak, meg na, sikerült a vizsgád, meg megkérdezik, meg érdeklődnek tényleg, hogyha úgy van, segítenek akármiben. De nekik nincs annyi idejük, hogy így mindenkivel foglalkozzanak. Tehát a kisebbek ők kisebbek, velük még többet kell foglalkozni, őket le kell így ültetni és tanulni kell és mondani kell nekik. Tehát így van amikor, elég kevés, az idő...” (interjú 3)

Arra a kérdésre, hogy mi kellene ahhoz, hogy a gyermekvédelmi gondoskodásba kerülő fiatalok közül is egyre többen tanuljanak tovább, többen úgy vélték, elegendő segítséget kapnak. Igen pozitívan értékelték az intézmények, nevelőszülők munkáját. *„A megfelelő kapcsolati hálózat, tehát a különféle működő felnőtti-fiatal illetve kortárs közösségek kulcsfontosságúak a támogató környezet megteremtése szempontjából. E környezetben az egyén megéletheti az autonómia iránti igényét, hiszen ott pozitív értékrenddel, struktúrával, szabályokkal, vezetéssel szembesül és lehetőséget kap véleménye kifejtéséhez, sőt bevonódhat a saját életét befolyásoló döntések meghozatalába.”* (Jancsák 2013: 46) Saját életüket tekintve is úgy gondolják a hallgatók, hogy az intézményi nevelők, nevelőszülők segítsége nélkül nem jutottak volna el a felsőoktatásba. Erről így vélekedtek a megkérdezettek:

„Elsősorban szorgalma legyen a gyerekeknek. Minden meg van, ami kell a sikeres tanulmányokhoz...internet, könyvek, pedagógusok.” (interjú 8)

„Hát én tudom, hogyha nem itt laknék, akkor nem biztos, hogy akár érettségim is lenne.” (interjú 3)

„Hát... nem tudom... Támogatást, hát de most... Nem tudom... Hát de még lehet, hogy fontos, hogy milyen környezetbe vannak, mert például ugyebár, hogy nekem is anyáék, mindkettőjüknek van végzettsége, felsőoktatásba tanultak, így például nem azt mondom, hogy elvárás volt, de úgy, ugyebár, hogy, mondták, hogy így több esélyem lesz, így jobb lesz azért talán valamivel utána, így én is úgy voltam, hogy azért jó lenne elvégezni. Nem érzem, hogy kötelesség, csak úgy, tehát így bennem is az volt, hogy igen, talán jobb lenne. És lehet, hogy ha nem olyan környezetbe nő fel. Lehet, hogy megvan mindene, de nem olyan környezetbe nő fel.” (interjú 1)

„Szerencsés vagyok, többet kaptam az élettől, mint amire számítottam. Hála Istennek, hogy nem maradtam a családba, kikerültem abból a környezetből. Ha ott maradok, nem jutok ideig.” (interjú 10)

Felsőoktatás

A megkérdezett hallgatók többsége – egy kivétellel – a középiskolai évek végén döntötte el, hogy továbbtanul a felsőoktatásban. Gyakran az utolsó pillanatban választottak intézményt, így a továbbtanulást nem előzte meg egy hosszas felvételre való előkészülési időszak. A szak választásában inkább a tanácsstalanság, mint a tudatos felkészülés jellemezte őket.

A felsőoktatási intézménybe való jelentkezés körülményeit a következők jellemzik:

„Hát így januárban döntöttük el, hát ugye két hónappal a jelentkezés beadása előtt. Nem volt semmi, ami érdekelt. Anya mesélt arról, hogy miket csinál, mit tanult és akkor azt mondta anya, hogy válasszam ezt a szakot, mert, hogy ő is ide járt, meg végül is ez a legjobb a környéken. És akkor így lett az, hogy ide jöttem.” (interjú 1)

„A nevelőszüleimnek amúgy is ez volt az elképzelése, szóval, ha nem akartam volna jönni, akkor is jönnöm kellett volna. Nem bántam meg, a második diplomámat fogom megkapni, és emellett szeretnék még egyet, hiszen manapság az embernek több lábon kell megélni.” (interjú 4)

„A pályaválasztás is... csak azért jöttem ide, mert azt mondták, hogy valószínűleg ezzel el lehet helyezkedni, de igazából nem tudtam, hogy hova menjek, csak megjelöltem nagyon sok, vagy 8 helyet megjelöltem. Ugye hogy hátrányos helyzetű voltam, sokat meg lehetett jelölni olcsón.” (interjú 2)

A hallgatók többségének életében volt legalább egy olyan személy, aki motiválta őket a továbbtanulásra. A nevelőszülőknél élők körében elmondható, hogy a nevelőszülők jelentős szerepet vállaltak abban, hogy gyermekeik továbbtanuljanak. Többen közülük a fiatalokat a szak kiválasztásában is segítették. A nevelőszülők közül, főként az anyák maguk is felsőfokú végzettséggel rendelkeznek. Így van közöttük tanító, többdiplomás gépészmérnök, magyar-orsz szakos tanár, menedzser. A magas iskolai végzettség azonban általában nem jellemző a nevelőszülőkre a kutatások szerint, hiszen erre a feladatra általános iskolai vagy legfeljebb középiskolai végzettséggel rendelkezők jelentkeznek (Homoki 2011; Rákó – Szabóné-Bagdács 2011).

A gyermekotthonban élők esetében is fontos szerepe volt a nevelőknek, elsősorban ők motiválták továbbtanulásra a fiatalokat. Így például azt a pszichiátriát megjáró fiút is, aki a következőket mondta:

„Karcsi bácsi, ő volt az én főnevelőm, akivel mindig beszélgettem. Szóval hibetelen szerintem, hogy mit ki nem tud hozni emberekből. Ott ööm belőlem is, tehát ugye amikor én odakerültem, akkor én nagyon rossz voltam, meg egyszerűen az életfelfogásom teljesen rossz volt. Karcsi bácsival pont beszéljük is, hogy ő segített, hogy ez sikerüljön. (interjú 6)

Egy másik hallgató hasonló véleményt fogalmazott meg:

„végülis még így a szakközépiskola, már ilyen érettségi idején, az utolsó éven döntöttem el, hogy továbbtanulok. A lakásotthoni nevelőm ösztönzött, igen, meg végül is utána én is úgy gondoltam, hogy akkor miért ne...” (interjú 3)

„A sok fejmosás segített, minden nevelőtől tanulhattam valamit, amit hasznosíthatok.” (interjú 8)

A nevelők illetve a szakemberek szerepének jelentőségét illusztrálja a következő interjú részlet:

„Az igazgató helyettes volt anyám helyett az anyám. Volt utógondozóm és megbeszéltem vele illetve az igazgató helyettesel a dolgokat, segítettek eldönteni, hogy hova menjek továbbtanulni.” (interjú 10)

A nevelőszülők is lényeges szerepet kapnak a továbbtanulásra való motivációban:

„Hát így mindenbe végül is segítenek. Tehát hogyha nem tudok valamit, mondjuk beadandóhoz, akkor mondjuk, anya leül velem, és akkor, vagy szerezt hozzá anyagot, mondjuk míg én mást csinálok. Vagy ugye sok tanulni való van, és miközben meg kell írnom a beadandót, nekem, annyi, hogy összegyűjti az anyagot, és utána én már csak megírom, és mindig át szokta például nekem nézni, hogy jó, és hogyha esetleg valamit kérdez, akkor mindig mondja, hogy esetleg ez lehet, szóval így, egy kicsit könnyíti azért így a tanulást nekem.” (interjú 1)

A megkérdezettek többségének nehézséget okozott a felsőoktatási intézménybe való beilleszkedés, a megváltozott környezethez való alkalmazkodás, az új társas kapcsolatok kialakítása. Erről a következőket válaszolták a hallgatók:

„Meg voltam rémülve, mert kisvárosból bekerültem egy nagyvárosba, és mindent magamnak kellett csinálni, amibe nem voltam hozzászokva” (interjú 4)

„Fél évig bezárkózott voltam., tehát nem nagyon nyíltam meg senkinek. És akkor a második félévtől kezdtem megnyílni. És akkor azóta már teljesen jól érzem magam.” (interjú 6)

További nehézséget jelentett a hallgatók számára a tanulmányi ügyek intézése is. Többségüknek azonban volt olyan személyes ismerőse, rokona, aki segített eligazodni az adminisztrációban. A csoporttársaikkal, valamint a felsőbb évesekkel is jó kapcsolatot tudtak kialakítani, ők is segítettek a tanulmányi ügyek intézésében, illetve a felsőbb évesek segítségére a tanulásban is számíthatnak.

„és akkor igen, a csoporttársainkkal először eltelt egy pár hét, hogy akkor mák így a felsőbb évesekkel is megismerkedtünk, tehát akkor már anyagot is tudtak adni, meg azt is el tudták mondani, hogy hogyan kell, meg mit kell, alaphól volt egy ismerősöm, legjobb barátom, aki ide jár, hát ő például nagyon sokat segített. Mint az ilyen Neptunos rendszerben mit hogy kell.” (interjú 5)

„Hát a szobatársam segített, a Csabi, akét említettem. Őő sokat segített, és akkor végül neki köszönhetem, hogy... hogy ezek sikerültek.” (interjú 6)

„Ha valamit nem tudtam, akkor kiderítettük közösen, vagy hát így felsőbb évestől, tehát elmagyarázták, vagy kiderítettük, és utána így ment a dolog.” (interjú 1)

„Ha lennének problémáim csoporttársakra, tanáraimra egyaránt számíthatok.” (interjú 8)

A hátrányos helyzetű hallgatók számára 2005 óta működik a HÖÖK Mentorprogram, ami az első éves hallgatók segítségét tűzte ki célul. A jelentkező hallgatókat egy személyes segítő egy tanéven keresztül támogatja. A mentor azonos intézményben és szakterületen tanuló felsőbb éves, aki segíti a rá bízott hallgató intézményi beilleszkedését: tanácsokat ad tanulmányi és oktatási ügyekben, informálja az aktuális pályázatokról, hallgatói juttatásokról, és ösztöndíjakról. Legfontosabb feladata, hogy felkészítse a mentorált hallgatót, a segítség nélküli egyetemi életre (HÖÖK Mentorprogram 2011).

A Mentorprogramot valamennyi általunk megkérdezett hallgató ismerte, de ezzel a segítséggel nem élt mindenki. Ennek többféle oka volt. Vagy nem igényelte a hallgató, vagy kért, de nem kapott segítséget. A Hallgatói Önkormányzat korábbiakban említett kutatása ad erre a jelenségre némi magyarázatot. A mentorált hallgatók a felvételi jelentkezési lapon jelezhették, hogy sikeres felsőoktatásba bekerülésük esetén igényt tartanak a Mentorprogram és egy mentor segítségére. Eddigi tapasztalataink szerint a felvételt nyert hallgatók, a leendő mentoráltak a tanév megkezdésekor már nem emlékeznek, hogy a felvételi lapon jelölték a Mentorprogramba való bekerülést. Ugyanezt támasztották alá a kérdőíves eredmények is: a megkérdezett mentoráltak fele várta mentora jelentkezését, másik felük meglepődött, amikor megkereste mentora (Kovács, 2010).

A Mentorprogramról a következő véleményt fogalmazták meg interjúalanyaink:

„Hát volt egy ilyen mentor program, de nem. Valami volt ugye, hogy felsőbb éveseket lehet kérni mentornak, de nem igazán foglalkoztam vele, úgyhogy kiismertem magam egyedül. (interjú 2)

„Tehát ő így neve szerint ott volt, és akkor ennyi. Ha akartunk, mentünk, ha nem akartunk, nem mentünk. Vagy nem tudom, tehát az csak egy ilyen névleges volt.” (interjú 5)

„Nem is beszéltem a mentorról, az a poén. Tehát év elején egy papírt adott, hogy aláírjuk, és ennyi volt. Tehát nem is beszéltem vele azóta, találkozunk a folyosón hello-hello semmi, hogy amúgy hogy vagy, vagy ilyesmi, így elmegyünk egymás mellett, nem beszélünk.” (interjú 1)

A hallgatók tanárokkal való kapcsolatában az a fajta személyes törődés, amit szinte mindenki megkapott a középiskolában, a felsőoktatásban nem jellemző. Nyilván ebben a középiskolai programok is szerepet játszottak, amik célul tűzték ki a hátrányos helyzetű tanulók segítségét. A felsőoktatásban ilyen jellegű, oktatókat mozgósító program nincs. A hallgatók sokkal személytelenebbnek érzik az oktatókkal való kapcsolatot, mint középiskolai tanáraik esetében. A tanároktól a tanulásban is sokkal kevésbé kérnek segítséget a hallgatók, ezt inkább a felsőbb éves hallgatóktól illetve csoporttársaiktól kapják meg. Ezt igazolják a következő interjúrészletek:

„Nincs túl közeli kapcsolat, az itteni tanárok kicsit távolságtartóak.” (interjú 4)

„Hát itt nincs olyan kapcsolat a tanárokkal, nem hiszem, hogy olyan jó kapcsolata bárkinek is kialakulhatna, ha csak valaki nem olyan pucosos. Hát van több száz gyerek. Valakit, azt sem tudom, hogy ő a tanárom. Vannak előadások,

amire nem járok be, mert abból csak előadás van, csak vizsgára megyek, és akkor ismerem meg a tanárokat, szóval.”

(interjú 2)

„Hát én igazából úgy vettem észre, hogy öö.. nálunk legalábbis nincs már olyan közvetlen kapcsolat ugye, mint a középiskolába tanár-diák között sajnos.” (interjú 6)

Anyagi nehézségekről a hallgatók többsége beszámolt, különösen a tanulmányaik elején. Többen diákmunkával próbálják enyhíteni ezeket a nehézségeket. A hallgatók tanulmányi ösztöndíjat, szociális ösztöndíjat, hárman Bursa Hungarica Felsőoktatási Önkormányzati Ösztöndíjat kapnak a tanulmányaikat segítő. A Bursa Hungarica Felsőoktatási Önkormányzati ösztöndíjrendszer 2000-ben indult el a felsőoktatásban tanuló hátrányos helyzetű fiatalok támogatására. A települési önkormányzatok a területükön állandó lakóhellyel rendelkező szociálisan rászoruló fiatalokat támogathatják ebben a formában. A támogatást a megyei önkormányzatok kiegészíthetik. (51/2007. (III. 26.) Kormányrendelet, 18. par. 1. bek.)

A rendszeres szociális ösztöndíjat a felsőoktatási intézmények az 51/2007 (III. 26.) kormányrendeletben foglaltak szerint folyósítják a hátrányos helyzetű hallgatói csoportoknak, akik a rendeletnek megfelelően meghatározott összegű támogatásban részesülnek. Ezek a támogatások, ha nem is fedezik teljes mértékben a hallgatók költségeit, jelentősen hozzájárulnak a tanulás segítéséhez. Erről a következőképpen vélekedtek a hallgatók:

„Hát igazából én a saját társaimon azt látom, hogy amennyire tud az egyetem, segít azért a hátrányos helyzetűeknek, tehát azért az ösztöndíj, meg a szociális ösztöndíj meg a Bursa, tehát azért jó mondjuk az állam meg az önkormányzat, de az egyetem is ezekkel a szociális ösztöndíjakkal segít.” (interjú 6)

„Az egyik segítség ugye az ösztöndíj, amivel támogatnak minket. De azért lelki vonulata is van ennek az egésznek, és szerintem az is fontos. Ugye vannak különböző mentálhigiénés csoportok és az szerintem jó, hogy ha például egy-két ilyen diák is elmegy. (interjú 3)

A hallgatók számára fontos lehetőséget jelent a diploma megszerzése, többségük úgy gondolja, hogy az önálló élet megkezdésében ez segíteni fogja őket. A diploma megszerzése mellett azonban legalább ilyen fontosnak találják azt, hogy legyen kapcsolati tőkéjük, ami segíthet az elhelyezkedésben. Többekben felmerült a továbbtanulás, a külföldi munkavállalás lehetősége.

A diploma megszerzésére vonatkozóan az alábbi megállapításokat tették a hallgatók:

„Hát a diploma úgy megerősítene lehet, hogy érek valamit, tehát az már úgy lehet, hogy ezzel már letettem valamit az asztalra, hogy erre már azt mondom, erre már mondhatja anyukám, azt, hogy büszke rám.” (interjú 5)

„A diplomáról azt gondolom, hogy ezzel fogok elhelyezkedni.” (interjú 4)

„Szerintem nagyban segíteni fog, úgy érzem, és örülök is neki, hogy ide kerültem, úgy terveztem, hogy az egyetem után ki szeretnék menni külföldre. De végül is mostanában gondolkozzom, hogy megcsinálom a mesterképzést, még erre a két évre, hogyha már így benne vagyok nagyon, akkor még ezt megcsinálnám..” (interjú 3)

A már diplomával rendelkezők elégedettek, úgy értékelik, hogy a diploma mindenképpen hozzájárult ahhoz, hogy munkájuk legyen.

„A diploma esély abhoz, hogy tudjak dolgozni. Karriert nem akartam. A család az első, legyen munkahely ehhez kellett a diploma. A helyemen vagyok és azt csinálom, amit szeretek.” (interjú 10)

„Megnyugtató a diploma, nagyobb esélyeim vannak az életben. Ettől nem lettem vagányabb. Nagyon különleges dolgot nem csináltam, sokan megtudnák csinálni.” (interjú 11)

Összegzés

Kutatásunkban arra a kérdésre keressük a választ, hogy milyen úton jutnak a hátrányos helyzetű hallgatók a felsőoktatásba, milyen nehézségekkel kellett megküzdniük az intézménybe való bekerülésük után, valamint hogyan segíti a gyermekvédelmi intézményrendszer a továbbtanulást. A felsőoktatásra vonatkozó válaszok alapján megállapítható, hogy a hallgatók felsőoktatási tanulmányokra való készülése esetleges, nem egy előre tervezett folyamat eredménye. A hallgatók számára fontos a továbbtanulási szándék megerősítése, ezt gyakran a nevelőszülőktől vagy a nevelőktől kapták meg. A felsőoktatási intézménybe való beilleszkedés nem volt zökkenőmentes, az olyan adminisztrációs feladatok, mint a tantárgyfelvétel stb. nehézséget okoztak. A csoporttársakkal valamint a felsőbb éves hallgatókkal való kapcsolat segíti a hallgatókat mind a tanulmányi, mind az adminisztrációs feladatok megoldásában. Míg a középiskolai évek alatt egy-egy tanár mentorként segítette a tanulmányaikat, addig a felsőoktatásban ilyen jellegű, oktatókat mozgósító program nincs. Anyagi nehézségekről mindannyian beszámoltak, ezek mérséklésében a hallgatói ösztöndíjak és maga a gyermekvédelmi ellátást nyújtó intézmény/nevelőszülő nyújt segítséget. A diploma megszerzésére úgy tekintenek a hallgatók, mint ami segíteni fogja az önálló életük megkezdését, illetve a diplomások esetében jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy munkát találjanak.

A gyermekvédelmi intézmények, a nevelőszülők munkáját a hallgatók, valamint a végzettek is kulcsfontosságúnak tartják a felsőoktatási karrier szempontjából.

A kutatás folytatásaként olyan interjúkat készítünk, melynek alanyai már legalább 5 éve rendelkeznek diplomával, így összehasonlítjuk a gyermekvédelem jelenlegi támogatási lehetőségeit a korábbiakkal, valamint feltárjuk hogyan alakult a fiatalok élete a diploma megszerzése után.

Felhasznált irodalom

Forsyth A. - Furlong A. (2003): *Losing out? Socioeconomic disadvantage and experience in further and higher education*. Policy Press, Bristol.

Homoki Andrea (2011): Viharsarki nevelőszülők, mint a posztmodern gyermekkor formálói. *Esély* 22. 2. sz. 86-129.

Jackson S., Ajayi S. és Quigley M. (2005): *Going to University from Care*. Institute of Education University of London, London.

Jancsák Csaba (2013): Ifjúsági korosztályok korszakváltásban. Új Mandátum, Budapest.

Kovács Anna (2010): HÖÖK Mentorprogram Kutatás 2009-2010
http://www.hook.hu/hu/c/document_library/get_file?uuid=31b0ee5e-aebd-4644-8504-a096cac79a34&groupId=10531 2014. 01. 12.

Kovács Anna, Szűcs Gabriella (szerk.) (2011): HÖÖK Mentorprogram. Esélyerősítés: Talpraesettséggel és szívvel Kézikönyv a HÖÖK mentorprogram mentorai számára

Martin P.,Y. - Jackson, S. (2002): Educational success for children in public care: advice from a group of high achievers. *Child & Family Social Work*, 7. 5. 121–130.

Rácz Andrea (2009): Gyermekvédelemből a felsőoktatásba – a felsőoktatási részvételt befolyásoló endogén és exogén tényezők. *Kapocs* 8. 4. sz. 34–44.

Rákó Erzsébet – Szabóné Bagdács Márta (2011): Nevelőszülői elhelyezés Hajdú-Bihar megyében.
<http://www.csagy.hu/jo-gyakorlatok/hazai/item/209-a-neveloszuloi-elhelyezes-hajdu-bihar-megyeben+Rákó+Erzsébet+szabóné&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu> 2014.01. 25.

Felhasznált statisztikai adatok forrása

Állami gondoskodástól a mai gyermekvédelemig. 2012. május,
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/allamigondoskodas.pdf> utolsó letöltés: 2014. január 9.

Felhasznált jogszabályok

1997. évi XXXI. Törvény a gyermekek védelméről és gyámügyi szolgáltatásról

51/2007. (III. 26.) Kormányrendelet a felsőoktatásban részt vevő hallgatók juttatásairól és az általuk fizetendő egyes térítésekről

15/1998. (IV. 30.) NM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről

Bemutakozás: Mi a FICE?

Az egyesület 1989-ben, több mint 20 éve alakult meg a különböző európai és tengerentúli országokat összefogó nemzetközi gyermekvédelmi szakmai szervezet magyar tagegyesületeként. Kezdetben a gyermekotthonokban dolgozó szakemberek szakmai szervezeteként tevékenykedett, azonban érzékelve a gyermekek érdekeinek képviselése terén mutatkozó hiányt, kiterjesztette és egyre bővíti a közvetlenül a gyerekek javáért végzett tevékenységét. Jelenleg működése az egész ország területére kiterjed: a tagságot közel kétszáz egyéni tag, 86 jogi személyiségű gyermekotthon, 68 lakásotthon és 53 hivatásos nevelőszülő alkotja, akiken keresztül éri el a gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermekeket és fiatal felnőtteket.

Az egyesület közhasznú tevékenységet folytató szervezet.

Küldetésének tekinti az önhibájukon kívül többszörösen hátrányos helyzetbe került, családjukból kiemelt és a gyermekvédelmi gondoskodás rendszerében nevelkedő gyermekek és fiatal felnőttek társadalmi beilleszkedésének elősegítését, fejlődésük, nevelésük, képzésük, tehetségük kibontakoztatásának segítését. Az Egyesület célja továbbá, hogy a hátrányos megkülönböztetés megszüntetése és az egyenlő esélyek biztosítása érdekében valós képet alakítson ki a közvéleményben a gyermekotthonokról, az ott élő gyermekekről.

Az Egyesület – szakmai és gyermekérdekeket képviselő szervezetként – mind a gyermekek, mind a velük foglalkozó szakemberek számára megalakulása óta nyújtja szolgáltatásait.

- Szolgáltatások és programok a gyermekek számára: kulturális és sportrendezvényeket szervez; létrehozta a gyermekotthoni gyermekparlamentet; környezetvédelmi tábort, nyaraltatást szervez, a gyerekek munkáiból kiállításokat szervez, tehetséggondozó- és fejlesztő programokat működtet.
- Szakmai fórumokat, továbbképzéseket szervez a gyermekvédelmi szakemberek számára.
- Nemzetközi kapcsolatokat tart fenn, közvetíti a gyermekvédelmi szakma számára a korszerű ismereteket, gyakorlati tapasztalatokat.

Gyermekek jogai

A gyermekek jogairól szóló *New Yorki egyezmény 12. cikkében* a következő áll: Az Egyezményt aláíró államok vállalták, hogy minden gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érintő

kérdésben szabadon nyilváníthatja véleményét, és a gyermek véleményét – figyelemmel korára, érettségi fokára – tekintetbe kell venni.

A gyermeknek joga van a véleménynyilvánítás szabadságára. Az elmúlt több mint 25 esztendő során tehát a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban 1989. november 20-án kelt Egyezményrel összhangban a mi Egyesületünk tevékenységének is egyik központi feladata a gyermeki jogok megismertetése, illetve azok intézményi érvényesítésének segítése. A Gyermek jogairól szóló Egyezmény azonban jóval több, mint jogi kötelezettségek gyűjteménye, pedagógiai eszköz is, amely a gyakorlatban követendő irányelveket fogalmaz meg, mintegy felszólít a határozott cselekvésre is. Ezt követeli meg ugyanis az olyan normák teljesítése, mint például: a magánélet tisztelete, az információhoz való hozzájutás joga, a legjobb elérhető orvosi ellátáshoz való jog, a szülővel való kapcsolattartás joga, illetve a *véleménynyilvánítás* jogainak biztosítása az intézményekben.

Magyarországon a gyermek jogait több törvény, jogszabály rögzíti. Legátfogóbb ismertetését a 1997-ben elfogadott, A gyermek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló XXXI. törvény foglalja össze, amelynek *Alapvető jogok és kötelezettségek* című fejezete felsorolja gyermek speciális jogait is. Ugyanakkor ezen jogok a mindennapi életben gyakran nem érvényesülnek. Különösen igaz ez a hátrányos helyzetű, gyermekvédelmi gondoskodásban élő fiatalokra, akik helyzetükből fakadóan kiszolgáltatottabbak és gyakran speciális problémákkal küzdenek. Énképük, kompetenciaérzésük gyenge, kirekesztettek az iskolai környezetben. Nehezen motiválhatóak, a helyzetükből adódóan bizalmatlanok, társas helyzetekben gyakran kudarcot vallanak. Napi szinten kell megküzdeniük az előítéletekkel, a diszkriminációval. Ezek a feszültségek elviselhetetlen terhet jelenthetnek az érintett fiatalok számára, és kihatással vannak egyéni életük minden aspektusára.

Fenti hiányosságait csak védett környezetben tudják leküzdeni, erre azonban általában nincs lehetőségük. Ugyanakkor, a megfelelően támogató környezetben produktívak, mivel az átlagnál jobban vágnak a valódi kapcsolatokra, környezet megerősítésére, a hasznosság érzésére.

A hagyományos szocializációs intézmények, mint az iskola, a család, az egyházak stb. meggyengültek az utóbbi évtizedekben, ezek helyét a szocializációs terepen átveszi a média, a kortárs csoport, az ifjúsági kultúrának különféle terei és az ifjúsági szubkultúrák. Ezért fontos, hogy a különböző civil szervezetek is bekapcsolódjanak ebbe a folyamatba, és a maguk eszköztárával segítsék a fiatalokat jogaik gyakorlásában, társadalmi szerepvállalásuk erősítésében. Ehhez az szükséges, hogy megadják a fiatalok számára azokat az eszközöket és lehetőségeket, amelyek képessé teszik őket az aktív társadalmi részvételre, amelyek segítségével kiállhatnak jogaik mellett, és eredményesen működhetnek a társadalom különböző színterein.

A FICE-Magyarország tevékenységében hagyományosan jelentős részt tesznek ki azok a programok, amelyeket a gyermekotthonokban élő gyermekek számára szervezünk. Ezeknek a programoknak köszönhetően a különböző otthonokban élő gyerekek is kapcsolatba kerülnek egymással, és az emberi kapcsolatokon keresztül információt nyernek más gyerekotthonok életéről, és természetesen összehasonlítják azokat a körülményeket is, amelyek között élnek. Ez az igény hívta életre azt az ötletet, hogy teremtsünk valamilyen lehetőséget arra, hogy az ország különböző részein élő gyerekek rendszeresen találkozzanak egymással és elmondják véleményüket azzal az intézménnyel kapcsolatban, amelyben élnek. Úgy gondoltuk, hogy ők ugyanolyan illetékesek az ellátásuk megítélésében, mint pl. a működési engedélyt kiadó gyámhivatalok. Természetesen nem csak a véleményükre voltunk kíváncsiak, hanem a javaslataikra, ötleteikre is.

A gyermekvédelmi intézmények egy részében működnek úgynevezett gyermekönkormányzatok, amelyek elvileg azt a célt szolgálják, hogy a gyerekeket bevonják életkörülményeik alakításába, de tapasztalataink szerint ez a gyakorlatban nehezen működik. A fiatalok részvétele a hétköznapi problémák megoldásában nehezen valósítható meg, az általános, közös problémákban pedig teljesen hiányoznak a participáció feltételei.

Mit értünk „részvétel” alatt?

A részvétel az a folyamat, amelynek a segítségével a fiatalok önbizalmat és önbecsülést szerezhetnek, készségeket és képességeket sajátíthatnak el, gyakorolhatnak. Felkészülhetnek arra, hogy olyan felelős felnőtté váljanak, akik egyben érzékenyek kisebb-nagyobb közösségük ügyeire is.

Részvétele során a fiatal **kezdeményez**,

- mert felismeri, hogy egy ügy, vagy probléma nemcsak a saját életét érinti, hanem kortársai életét is befolyásolja
- többek nevében fogalmaz meg igényt, tesz megoldási javaslatot, lépéseket tesz annak érdekében, hogy ezt mások is fölismerjék, egyszóval közéleti szerepet vállal.

Úgy gondoltuk, hogy ebben a helyzetben a FICE-Magyarország mint civil szerveződés feladata, hogy megteremtse azt a fórumot, ahol a gyerekek saját véleménye, kifogásaik, panaszaik és javaslataik hangot kaphatnak. Ugyancsak fontos szempont volt, hogy a FICE rendelkezik azokkal a lehetőségekkel, hogy a felmerülő problémákat közvetítse a döntéshozók és nem utolsósorban az intézményrendszereket fenntartók felé.

Gyereksparlamentek

2001-ben szerveztük meg az első gyereksparlamentet és 2013-ban tartottuk a 14. találkozást. Egy-egy alkalommal kb. 50-70 gyerek vesz részt, 15-20 év közöttiek. Mindannyian az ország különböző pontjain levő gyereksparlamentekből érkeznek.

A program sajátossága, hogy a résztvevők állandóan változnak, hiszen vannak, akik időközben hazakerültek, mások önállóvá váltak és ezért hagyták el a nevelőotthont, vagy más okból nem tudnak eljönni.

Ez a folyton változó összetétel nehezítette a közös munkát. Az idő egy része mindig azzal telt, hogy az újak ismerkedtek egymással, a szituációval, a szabályokkal.

Ezért néhány alkalom után módosítottunk a program szerkezetén. Az addigi 1 nap helyett, kétnaposra bővítettük a találkozást. Az első nap a bemelegítést, az ismerkedést, a felkészülést szolgálja, és a második napon kerül sor gyereksparlament munkára. A témát mindig előre meghatározzuk, hogy társaikkal előzetesen meg tudják beszélni, és már egy közös véleményt hozzanak magukkal.

Ezt a változtatást még egy tapasztalat is szükségessé tette. Hamar szembesülnünk kellett azzal, hogy a gyerekeknek hiányoznak a véleményük, érdekeik artikulálásához, képviseléséhez szükséges képességek.

Egyszerűbben fogalmazva: nehezen tudnak megszólalni egy nagyobb közönség előtt; nem tudnak álláspontjuk mellett érvelni, vitatkozni; nem tudnak egy vitában konstruktívan részt venni; hiányoznak vagy nem elégségesek a kommunikációs készségeik, és így tovább.

Ez egyrészt a nevelésük hiányossága és ebben az értelemben egy komoly kritika a gyereksparlamentek, a nevelők felé. Ettől függetlenül azonban feladatot és kihívást jelentett számunkra is, hogy miként tudjuk megoldani ezt a problémát.

Programunk tehát egy új céllal bővült: nem csak a participáció lehetőségét kell megteremtünk, hanem a valódi participációhoz szükséges képességeket, ismereteket is fejleszteni kell.

Mi szükséges a program sikeres lebonyolításához?

Első alkalommal egy zenés, táncos ismerkedési estet szerveztünk. Ez sikeres is volt abból a szempontból, hogy oldotta a fiatalok gátlásait, lehetőséget adott a megismerkedésre, jó hangulatot teremtett. Hátránya volt ugyanakkor, hogy a szórakozáson túl mással nem járult hozzá a következő nap eredményességéhez. Természetesen ez sem volt kevés, de mi nem elsősorban az ezzel kapcsolatos képességeket szeretnénk volna fejleszteni. *Felismertük azt a tényt, hogy ahhoz, hogy a fiatalok sikeresek legyenek törekvéseikben, nemcsak anyagi és személyi támogatásra van szükségük, hanem képzsükre is.* Ezért a következő alkalomtól kezdve egy csoportterápiás eszközökre épülő tréningprogrammal kezdtük a közös munkát.

Mit jelent ez? Kommunikációs helyzetgyakorlatokat, dramatikus játékokat, bizalom-játékokat, csoportban végzett feladatokat, személyes bevonódást segítő, fellazító játékokat.

Csoportépítés során törekedtünk a csoportkohézió kialakítására, a közös célok megfogalmazására, közös igények számbavételére. A bizalomépítő játékokkal, a feszültségeik oldását, önbizalmuk megerősítését kívántuk elérni.

Kommunikációs gyakorlatok során különböző feladatokat adtunk a résztvevőknek. Ebben a képzési blokkban dramatikus helyzetgyakorlatokon túl kiscsoportban végezhető feladatok szerepeltek, ami egy közös prezentáció készítésével zárult. Az így elkészült munkákat a csoport szóvivője ismertette. A tréning ezen gyakorlatai azt a célt szolgálták, hogy a fiatalok gyakorolják a társakkal való együttműködést, közös célok megfogalmazását, gondolataik kifejezését, a közszereplésre való felkészülést. Ennek a blokknak fontos része bizonyos tárgyalástechnikai elemek megtanulása is: hogyan lehet a hallgatóságot meggyőzni, hogyan lehet célunkat elérni.

Konfliktuskezelés is fontos eleme volt a felkészítésnek. A gyermekvédelmi gondoskodásban élő fiataloknál gyakori jelenség hogy a fiatalok nem képesek indulataik kontrollálására. Nehezen találják meg a konfliktusok kezelésének adekvát formáit, és ez időnként agresszív megnyilvánulásokat vagy a helyzetből való „kirohanást” eredményez.

A szabályok, keretek közös meghatározásával egyfajta tudatosságot és irányvonalat adtunk az együttlétnek. A szabályalkotás vonatkozhat arra, hogy a fiatalok hogyan hozzák meg döntéseiket, vagy hogyan, milyen formában működjenek együtt a felnőttekkel, egymással.

A gyerekparlament üléseit hagyományosan a gyermekvédelemben elkötelezett szakember vezette, s a FICE elnöke, tagjai segítették a közös munkát. A parlamenti szereplést megelőző felkészítő tréninget ugyancsak nagy gyermekvédelmi tapasztalattal rendelkező pszichológusok vezették. Ezt azért tartottuk fontosnak, mert a rendszer, valamint a gyerekek ismeretében fél szavakból is értettük egymást, ami igen sokat segített a hatékony kommunikációban.

Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy ez a rövid tréning nem alkalmas arra, hogy mélyreható változást eredményezzen a fiatalok ezen képességeiben, de úgy tapasztaltuk, hogy ez a bemelegítő szakasz nélkülözhetetlen a későbbi közös munkához és rendkívül hatékonyan segíti a második nap érdemi munkáját.

Az ülések megszervezése

Az első ülés a Fővárosi Önkormányzat üléstermében volt, egy ünnepélyes, valóban parlamentszerű díszteremben. Ezt követően már teljesen természetesnek vettük, hogy a Gyermekparlament további ülései is méltó helyszíneken kerülhettek megrendezésre. Így például a Magyar Országgyűlés Felsőházi termében, Kisújszállás Város Közgyűlésének termében, az ágazati Minisztérium Továbbképzési Központjában. A Gyermekparlament megrendezése kezdetben újszerű volt, és így sikerült egy-két politikus, döntéshozó jelenlétét is megszervezni – egyszóval a külsőségek domináltak. Ennek megfelelően a gyerekek is az otthon előre megírt felszólalásokat olvasták fel – mint a Parlamentben, és idegen, életszerűtlen megnyilvánulások is voltak.

Önkritikusan el kell mondanunk, hogy ez a mi hibánk volt, hiszen kezdetben mi is túl formalizáltan, protokollárisan kezdtünk hozzá. Azután ezt a kezdeti nehézséget leküzdöttük, amihez hozzájárult az is, hogy nem a „parlament” helyszínének, hanem a tartalomnak tulajdonítottunk nagyobb jelentőséget. Néhány alkalommal valamilyen nagyobb gyermekrendezvény szatellit rendezvényeként szerveztük meg a tanácskozást. A Csili Művelődési Központban, az országos gyermekvédelmi konferenciához kapcsolódóan több alkalommal megrendezett gyermekparlament jó megoldásnak látszik, mert több résztvevővel számolhatunk és egy nagyobb program rendszerébe lehet beilleszteni a Gyermekparlamentet.

Az előbb említett protokolláris jelleg mára teljesen elmúlt. Valódi viták zajlanak a találkozásokon, reagálnak a többi hozzászólóra és természetesen ma már senki sem olvassa fel a felszólalását papírról – legfeljebb emlékeztetőként veszi elő a jegyzetömböt.

A következőkben szeretném röviden összefoglalni, hogy milyen témák merültek fel az összesen 14 ülésen. Három kategóriába soroltuk a témákat, és ezek a problémáknak három szintjét is jelzik.

Parlamenti témák

I. A napi étellel kapcsolatos konkrét észrevételek

Ilyenek például egy adott intézmény szokásrendszerével, az ott élő gyerekek fizikális ellátásával kapcsolatos megjegyzések, például: kevés az étel; nem jól főznek a gyermekotthonban; konkrét panaszként annak említése, hogy nem mehet hét végén haza, vagy éppen az, hogy nem felel meg az a

ruházat, amit kaptak. Szeretném hangsúlyozni, hogy ezek is fontos észrevételek, azonban nagyon erősen kötődnek a konkrét otthonhoz, adott esetben egy-egy konkrét gyerekhez, sérelemhez.

II. Általánosítható, az otthonok működésével kapcsolatos problémák

A második témakörbe azok az észrevételek tartoznak, amelyek általában ugyancsak a napi élethelyzetekből indulnak ki, azonban már a megfogalmazásuk is általánosított. Ezekben az esetekben érzékelhető, hogy a gyerekek tudják, a kifogásaik az otthon működésének egészére irányulnak, a problémák nem egyéniék. Számos olyan megállapítást is megfogalmaznak, amelyek már túlmutatnak az elsődleges, fizikális szükségleteken, a közvetlen testi jól-léten.

Néhány példa ezek közül: hiányzik az információáramlás az egyes otthonok között, valamint a különböző otthonokban élő gyerekek között. Például azok a gyerekek, akik Gyerekparlamenten vagy más FICE-rendezvényen találkoztak, nem tudnak kapcsolatban maradni egymással, vagy legalábbis nehézkes a kapcsolattartás.

Egy másik észrevétel, ami komoly kritikát jelent a gyermekotthonok számára: adományként a FICE-Magyarország sok otthonnak ajándékozott számítógépeket, de a gyerekek nem jutnak hozzá ezekhez a gépekhez, mert elzárva tartják őket, vagy csak egy-két órát van nyitva a számítógépszoba.

Az intézményi ellátás keretén belül a gyermekekre közvetlenül fordítható összegek országosan rendkívül széles skálán mozognak, ezért a parlament szinte minden ülésén visszatérően kezdeményezi, hogy miként ez már a nevelőszülőknél elhelyezett esetben megvalósult, az intézményes elhelyezésben is mondassék ki a gyermekekre közvetlenül fordítandó összeg.

A zsebpénz, illetve saját keresmény, ösztöndíj, korábban összegyűlt családi pótlék, árvajáradék alapszükségletek kielégítésére történő felhasználására való kötelezés is gyakran felvetődő kérdés. A legtöbb intézményben a szabadidő, sport, különböző tevékenységek, szakkörök finanszírozása leginkább a gyermekek külön vagyonából, zsebpénzéből történik. Az ilyen „luxusigények” kielégítését tovább nehezíti az a rendelkezés, hogy a zsebpénz teljes összegét a teljes körű ellátásukra kell fordítani. Véleményünk szerint ez az intézkedés sérti a gyermekek alapvető jogát, miszerint az otthont nyújtó ellátás keretében jogosult a szükségleteinek, képességeinek megfelelő fejlesztésre, tehetséggondozásra.

Többször felmerült, hogy az otthonokban a felnőttek nehezen viselik el, vagy egyáltalán nem tolerálják azokat a fiatalokat, akik valamilyen kisebbséghez tartoznak. Elsősorban azt sérelmezték a fiatalok, hogy a homoszexuális irányultságú társaikat nem egyszer gúnyolják, sértegetik az otthonokban. Tény, hogy a

munkatársak számára az otthonokban komoly nehézséget okoz a homoszexuális kapcsolatok kezelése. Ugyanakkor úgy tűnik, hogy a gyerekek könnyebben napirendre térnek elől, kész tényként kezelik és tudomásul veszik társuk szexuális beállítódását.

Problémaként jelezték többször is, hogy az életkor szerint heterogén összetételű csoportokban a nagyon különböző korú gyerekek zavarják egymást. A háttér ismeretéhez tudni kell, hogy a korábban homogén összetételű gyermekotthonok az elmúlt 15 évben váltak életkor szerint heterogénné. Ez a néha kampányszerű és végiggondolatlan átalakulás eredményezte, hogy akár 15-20 év korkülönbség is van egy csoporton belül, ami néha komoly alkalmazkodási nehézségeket jelent az ott élő fiatalok számára.

Nehezen megoldható problémát jelent a súlyos magatartási zavarokkal küzdő gyermekek és fiatalok elhelyezése a gyermekotthonokban, lakásotthonokban. Hasonló gondot okoznak a pszichiátriai betegségben szenvedő és a drogfogyasztó fiatalok is. Ők általában idősebb korban kerülnek az otthonokba és alkalmazkodási zavarai miatt nem tudnak beilleszkedni. A Gyerekparlamenten nagyon gyakran megfogalmazták a fiatalok, hogy sokszor veszélyben érzik magukat a társaik miatt. Részben konkrét fizikai fenyegetettség, bántalmazástól félnek, de érzik annak a veszélyét is, hogy ezek a fiatalok elcsábítják, vagy, ahogy ők mondják, „rosszra tanítják” a kisebbeket.

Érdekes viták bontakoztak ki tekintetben, hogy mi a megoldás a legsúlyosabb problémát hordozó gyerekekkel kapcsolatban. A javaslatok az azonnali elhelyezéstől, a kortárssegítésben rejlő lehetőségek bemutatásáig terjedtek.

Jelzi a probléma súlyát, hogy a gyerekek nem egyszer azzal is szembesülnek, hogy a felnőttek is tehetetlenek ezekkel a fiatalokkal szemben, sőt kritikusan megfogalmazzák a felnőttek szakértelmének hiányát is.

Úgy gondolom, a Gyerekparlament résztvevőinek érettségét, felelősségét jelzi, hogy eljutottak a szolidaritás, a felelősségvállalás vagy éppen a modellkövetés jelentőségének felismeréséhez.

Felvetették a találkozón a gyerekek azt is, hogy az otthonokban gyakran sérülnek személyiségi jogaik: előfordul, hogy felbontják leveleiket, vagy nem engedik őket telefonálni.

Végül a témák harmadik körét, ha úgy tetszik, legmagasabb szintjét említeném: a létezésükkel, lét helyzetükkel kapcsolatos kérdéseket.

III. Léthelyzetekkel kapcsolatos kérdések

A továbbtanulással kapcsolatos kérdések

Talán a legmegdöbbentőbb, és legfájdalmasabb a felmerült problémák közül, melyet sajnos több küldött is megerősített, hogy a pályaválasztást, iskolaválasztást jelentősen befolyásolja, hogy a választani kívánt szak, vagy intézmény a gondozási helyhez képest milyen távolságra található, ugyanis a gondozási helyek az utazási költséget, a kollégiumi díjat költségvetési hiányra hivatkozva nem tudják kifizetni. Ezt a problémát később az Ombudsmanokkal való személyes találkozáskor is megosztották a gyerekek.

Egyre gyakoribb, hogy nem tanulhatnak olyan szakmát, vagy olyan iskolában, ahol ők szeretnének és ennek az oka csupán az, hogy a gondozó intézmény az iskolába járás költségeit az esetleges kollégiumi elhelyezéssel járó költségeket nem tudja fedezni. Többen is elmondták, hogy az iskolába járás költségeit megosztva fedezi az otthon, illetve a gyermek a zsebpénzéből. Jogsértőnek tarthatjuk, ha a gyermek pusztán anyagi okokból nem választhatja a képességeinek megfelelő oktatási intézményt.

A szakmát tanuló fiatalok kivétel nélkül problémaként jelezték a gyakorlati hely megszerzését, megtalálását. Többen is jelezték, hogy ebben a gondozási helyük, nevelőik, gyámjaik nem tudják őket segíteni. Nem feltétlenül a nemakarásról számoltak be, hanem megerősítették azokat az anomáliákat, amelyek a szakképzéssel kapcsolatban közismertnek tekinthetők.

Külön problémaként jelentkezett az alapítványi iskolákban tanulmányokat folytatók költségeinek (tandíjának) fedezése, ezzel kapcsolatban az oktatási jogok biztosa ígéretet tett annak megvizsgálására, hogy jogszerű-e a gondozásban élő gyerekektől a tandíj beszedése.

A továbbtanulással kapcsolatban egyértelműen kiderült, hogy a gondozási helyek nem tudják fedezni a tanulással kapcsolatos költségeket, ezért arra a gyerekek zsebpénzét, ösztöndíját, illetve gyámi fenntartásos betétben gyűjtött családi pótlékuk 50%-át is fel kell használniuk.

Új és pozitív fejlemény, hogy a fiatalok a tanulás, a szakmaszerzés fontosságát mennyire átélik és a jó munkahely megszerzésének előfeltételeként tekintik. „Önmagunkon kell változtatni”, „tisztességes munkát akarok szerezni, hogy legyen családom és otthonom”, „jó végzettséghez mi is kellünk” stb.

Gondként fogalmazódott meg a tanulmányokat folytató utógondozottak esetében a kiszabott térítési díjak mértéke. Ez ügyben jogszabály-módosítást is kezdeményeztek a fiatalok.

Kifogásolták, hogy még most is előfordul, hogy a testvéreket elválasztják egymástól, nem ugyanabba a csoportba, vagy ugyanabba a gyerekotthonba helyezik el őket. Az utolsó gyerekparlamenten merült fel a nevelőszülői ellátás változásának hatása a fiatalok életére.

Többen saját példa alapján vetették fel, hogy a 2014 januárjától életbe lépő rendelkezés – mely szerint minden 12 éven aluli gyermeknek kötelező lesz nevelőszülőkhöz kerülni – értelmében testvéreiktől elválaszthatják-e őket. Azt is tudakolták, hogy van-e ebbe beleszólásuk, megkérdezik-e az idősebb testvért, és figyelembe veszik-e az ezzel kapcsolatos véleményüket.

Számunkra is meglepetés volt, hogy a küldöttek több mint harmada korábban nevelőszülőknél nevelkedett, és nem szereztek pozitív tapasztalatokat. Megfogalmazták, hogy előfordult, hogy fizikailag bántalmazták őket, a tanácsadók előtt „viselkedniük” kellett, nem mondhatták el panaszukat, ha a nevelőszülőnek saját gyerekei vagy unokái is voltak, azokat bántóan jobban szerették. Az a szélsőséges vélemény is elhangzott, hogy a nevelőszülőket csak a pénz érdekli!

Ennek keretén belül speciális problémaként jelentkezett a rendszerben bennmaradó, illetve örökbeadott testvéreinek kapcsolattartása is.

Érzékelhető volt, hogy a gyerekek nem feltétlenül rendelkeznek pontos információval és ez fokozza félelmüket, bizonytalanságukat. Fontosnak tartjuk, hogy időnként a nevelők beszéljenek a fiatalokkal az őket érintő változásokról.

A jövőjük, további életük

Gyakran felmerül a találkozásokon, hogy bizonytalannak látják saját jövőjüket. Megfogalmazzák, hogy a családban felnövő társaik szükség esetén később is számíthatnak a család segítségére – de ők hova fordulhatnak majd, hiszen nincs semmilyen háttér mögöttük.

Többszörösen visszatérő javaslata a képviselőknek, hogy akár jogszabályi szinten is kerüljön meghatározásra a félutas ház, melyben mód nyílna az önálló életkezdés, életvezetés kipróbálására, biztos támogató háttér mellett. Az életkezdés, az otthonteremtési támogatás és annak felhasználása, az előtakarékosági szerződések, a lakásbérletek kérdése folyamatosan visszatérő probléma, figyelemmel az egyes gyámhivatalok eltérő joggyakorlatára.

A kiskorú anyák és gyermekeik ügyével is többszörösen foglalkozott a parlament, aminek keretében egyértelművé tették, hogy ők sem tartják kívánatosnak a kiskorúak szülővé válását, azonban azt semmiképpen sem tudják elfogadni, hogy a kiskorú szülőt és gyermekét egymástól indokolatlanul elválasszák.

Általában is gyakran tájékozatlannak érzik magukat saját sorsukkal, körülményeik alakulásával kapcsolatban. Magyarországon az utolsó évtizedben gyökeresen átalakult a gyermekvédelmi rendszer. Rövid nyugalmi idő után ez az átalakulás újból napirendre került, jelentős bizonytalanságot, feszültséget

eredményezve az intézményekben dolgozó szakemberek, és így a fiatalok életében is. Gyermekotthonok megszűnnek vagy átalakulnak, gyerekcsoportokat vonnak össze, ismert és megszeretett felnőttek eltűnnek az életükből, mindez a fiatalok biztonságérzetét megrendíti.

Bár a gyermekvédelmi törvény előírja, hogy a gyerekeket be kell vonni az őket érintő döntések meghozatalába, tapasztalnunk kellett, hogy az átalakulásokról, az őket személyesen érintő változásokról többnyire nem kaptak tájékoztatást. Így nem lepődhetünk meg azon, hogy a megfelelő tárgyi körülmények, feltételek ellenére a szubjektív biztonságérzetük sérül, és csak örülhetünk annak, hogy ezt meg is tudják fogalmazni, ki tudja fejezni.

Mit kezd mindezekkel a FICE-Magyarország?

Legfontosabb feladatunknak azt tartjuk, hogy minden jogos sérelmet, kifogást eljuttassunk azokhoz, akiknek lehetőségük van ezeket orvosolni. Minden gyermekparlamentari ülés után egy probléma-összefoglalót készítünk, amelyet eljuttatunk a gyermekotthonok vezetőinek, illetékes minisztériumokba, parlamentbe. Arra kérjük őket, hogy vizsgálják meg saját gyakorlatukat, és ha úgy érzik, hogy rájuk is érvényesek a panaszok, akkor mérlegeljék, hogy mit kellene változtatni.

Természetesen, ha valamilyen konkrét, súlyos sérelemről szerzünk tudomást, akkor közvetlenül az adott intézmény vezetőjéhez, esetleg fenntartójához fordulunk.

Az általánosabb, a rendszer működésére vonatkozó észrevételeket az illetékes minisztériumokhoz továbbítjuk, és jelezzük azt is, ha a jogszabályok módosítását tartjuk szükségesnek. Ha úgy tűnik, hogy egy-egy problémát mélyebben is meg kell vizsgálni, akkor az ombudsmannak teszünk erre javaslatot.

Néhány, a kezdeményezésünkre is történt vizsgálat:

Az Állampolgári Jogok Biztosa vizsgálatot indított:

- a gyermekotthonokban folyó ellátásokkal kapcsolatban
- a gondozásba vett testvérek külön történő elhelyezése kérdésében

A Szaktárca a II. fokú gyámhivatalok bevonásával megnézte:

- a kiskorú anyák és gyermekeik együttes elhelyezésének gyakorlatát
- a zsebpénzfelhasználást, illetve annak kiadását
- az otthonteremtési támogatás odaítélésének gyakorlatát

A Fővárosi Önkormányzat

- az utógondozói ellátás feltételrendszerének meghatározásakor, a saját intézményeinek finanszírozási elveinek kidolgozása során figyelembe vette el a parlamenten elhangzottakat

Természetesen olyan panaszok is elhangzanak a Gyerekparlamenten, amelyek nem teljesen fedik a valóságot, irreális igényeket fogalmazznak meg. Előfordul, hogy a fiatalok egyszerűen nem ismerik bizonyos döntések okait, hátterét. Nagyon fontosnak tartjuk, hogy reális visszajelzést kapjanak ezekre az észrevételeikre, tehát például elmagyarázzuk, hogy mit írnak elő a jogszabályok és pénzügyi szabályzatok. Szembesítenünk kell őket azzal is, hogy bizonyos igényeket miért nem lehet kielégíteni, miért nem lehet a legdivatosabb ruhákat megvenni, vagy éppen 3 év alatt a negyedik szakma tanulásába belekezdeni. Úgy gondoljuk, komoly felelősséget viselünk azért, hogy ezek az ülések ne váljanak egyszerű panasznapra vagy a kereskedelmi TV-kből ismert „Mi mindent elintézzünk, mindent megoldunk” típusú műsorra.

Fiatalokkal szembeni előítéletek

A fiatalok szinte minden alkalommal beszéltek arról, hogy szégyellik, hogy gyermekotthonban kell élniük, és ha lehet, ezt a tényt eltitkolják a társaik elől. A mindennapokban tapasztalják és nehezen viselik el a velük szemben megnyilvánuló negatív attitűdöket, előítéleteket.

Ezzel kapcsolatos negatív élményeiket több alkalommal is megosztották egymással. „nem fogadnak be...”, „Nekünk, romáknak, kétszer annyit kell letennünk az asztalra...” „kevés ember van, akiben meg lehet bízni”.

Ugyanakkor nagyon megindító módon minden alkalommal akadt legalább egy olyan küldött, aki elmondta, hogy ő hogyan oldotta meg a saját környezetében, osztályában ezt a kérdést. Íme egy példa: A középiskolát kezdő roma származású 15 éves leány, a második osztályfőnöki órán kért 10 percet az osztályfőnökétől, melynek keretében bemutatkozott, elmondta, hogy állami gondozott, hogy miért az, hogy roma, hogy mik a céljai. Ebből osztálytársai számára világossá válhatott, hogy minderről ő nem tehet, hogy egyenes, és hogy nem érdemes a háta mögött róla beszélni. Neki nem is volt később semmilyen problémája. Ezt a metódust ajánlotta társainak is, és még hozzátette, hogy jó, ha tudják, hogy az ő esetükben is, ha valakit csak azért negatívan minősítenek, mert intézetesek, az nem őket minősíti, hanem a minősítőt.

A Gyerekparlament ülése jó alkalom arra, hogy a gyermekek gyakorolhassák a nyilvánosság előtti szereplést. Az ülések minden esetben sajtónyilvánosak voltak. Így az ott elhangzottakról az országos médiában mindig megjelentek tudósítások. A parlamentről való tudósításon túl, számos egyéni életutat bemutató portréra, vagy intézmény bemutatására is sor került. Gyakori tapasztalatunk volt, hogy a

média képviselői is mélységes rácsodálkozással vették tudomásul a gyermekek felkészültségét, tehetségét. Többször foglalkozott a parlament azzal, hogy a sajtó milyen sokat árt a családjukon kívül nevelkedő gyermekeknek azzal, hogy döntően csak negatív események kapcsán foglalkozik ezen gyerekcsoportokkal, és többnyire a negatív előítéleteket erősíti. Ezért is külön öröm, hogy a Gyermekparlamentnek mindig pozitív a sajtója.

Amennyiben valaki azt kérdezné, hogy mi a receptje egy sikeres gyermekparlament működtetésének, akkor az eddigi tapasztalatainkból az alábbi receptet ajánlanánk Radoszáv Miklós (2009) szavaival élve.

Végy egy széles szakmai körben ismert és elfogadott civil szervezetet, hiteles, karizmatikus vezetővel/vezetőkkel, mely szervezetnek meggyőződése, hogy *a gyermek kicsi, de nem hülye; hogy a gyerekeknek mindig igazsága van; és hogy az őt érintő ügyekben életkorának megfelelően meg kell hallgatni, és a véleményét kellőképpen figyelembe kell venni.*

Végy e szervezet mellé megfelelő potenciállal, hatalommal, befolyással, kompetenciával bíró együttműködő partnereket, akik állandó társul szegődnek e meggyőződés mindennapi gyakorlatba való ültetéséhez.

Végy a végeken, a nap 24 órájában a gyermekek között tevékenykedő kollegákat, akik akár saját érdekük ellenére is hajlandóak a gyermekekhez eljuttatni ezen fórumon való részvétel lehetőségét, illetve eljuttatják őket ezen fórumokra, és *nem sértődnek meg, ha egyedül őket küldik ki a fórumról!*

Végy bátorságot ahhoz, hogy onnan is kérj segítséget, ahonnan magadnak nem kérnél.

Higgyél abban, hogy minden megkeresett fórumon akad legalább egy potenciális segítőd, aki az ügy mellé áll.

Végül adjál időt magadnak és a társadalom egészének, hogy befogadhassa, megérthesse egy gyermekparlament létének szükségességét. Mindehhez a sorsukról tisztán gondolkodó, a felnőttekkel való partnerségre kész és képes gyermekek adottak. A mi dolgunk, hogy teret engedjünk felelős véleménynyilvánításuknak.

Felhasznált irodalom

1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról

Egyezmény a gyermek jogairól (Elfogadta az ENSZ Közgyűlése New York-ban, 1989. november 20-án. Magyarországon kihirdette az 1991. évi LXIV. törvény)

<http://unicef.hu/ismerje-meg/mire-forditjuk-az-adomanyokat/gyermekjogok/gyermekjogi-egyezmény>

Radoszv Miklós: FICE gyermekparlament – az érdekképviselet egy sikeres modellje c. előadása
(Országos Gyermekvédelmi Konferencia, 2009. május 27.)

<http://www.ficeme.axelero.net/>

Bevezető

„Az európai fejlődés egyértelműen bizonyítja annak szükségességét, hogy a gyermekek számára fokozatosan épüljenek ki olyan önálló, differenciált törvényi garanciák, amelyek biztonságot, védelmet nyújtanak. Talán nem véletlen, hogy ott működik jó állami gyermekpolitika (lásd: Egyesült Királyság, Svédország), ahol a gyermekvédelemnek önálló törvényi szabályozása és rendszere van.”⁶⁶

Az idézetet látva véleményem szerint különösen aktuális jelenleg a gyermekügyről beszélni. Ennek több oka van, ezek közül kiemelhető, hogy az utóbbi idők médiatudósításai, amelyek a különböző, gyermekeket érő, illetve gyermekek által elkövetett atrocitások kapcsán az érdeklődés homlokterébe állították a gyermekekkel kapcsolatos eseményeket, azonban ez felszínes, csak a botrányokra reagáló (tisztelet a kivételnek!), s néhány nap alatt elülő érdeklődést jelent. Ennél fontosabb, hogy a szavak szintjén a gyermekek ügye fontos kormányzati téma lett. Nyilván hatással vannak a gyermekekkel kapcsolatos magyar elképzelésekre azok a nemzetközi egyezmények, dokumentumok, amelyekhez Magyarország csatlakozott, ill. EU-tagságából fakadóan kötelező érvényűek, így pl. az 1989. november 20-án New Yorkban kelt, a Gyermek jogairól szóló Egyezmény, vagy az „Építsük Európát a gyermekekért a gyermekekkel” program. Mindez azt valószínűsíti, hogy végre Magyarországon is a gyermekek ügyét a fontosságának megfelelő módon fogják kezelni ezután. (Sajnos azonban a források elosztása szintjén ez a fontosság még nem jelentkezik, ezért vagyok kénytelen azt a megállapítást tenni, hogy a gyermekek ügye egyelőre a szavak szintjén vált fontossá.) Ami azt illeti, a gyermekek ügye a tudományosság szintjén is fontosság vált, erről szólnak azok a szakmai és tudományos kezdeményezések, amelyek szintén az elmúlt években indultak meg. Gondolok itt elsősorban a Nyugat-Európában lezajló kutatásokra is (pl. Daphne Program, OECD kutatások stb.), amelyek a gyermekekre irányultak, s meghatároztak új téziseket a gyermekek fejlődésével kapcsolatban, továbbá olyan egyedi problémákat, amelyek erre a korcsoportra jellemzőek, amelyek eltérő szabályozást, eltérő módszereket, eszközöket követelnek meg, különben ezek a problémák nem megoldhatók. Továbbá a gyermekek ügyének fontosságát hangsúlyozza az a tény, hogy a társadalom 20%-át teszik ki a gyermekek, akik védelme kiemelt feladat a kedvező társadalmi-gazdasági fejlődés megvalósulása szempontjából.

Ha a gyermekek ügyéről beszélünk, akkor miért a gyermekvédelem? Azért, mert a gyermekvédelem a gyermekügy legmarkánsabb megjelenési formája, hiszen általános értelemben a gyermekek alkotmányos

⁶⁶ Bán Gabriella-Gáspár Károly-Kánnai Magdolna: „Se veled, se nélküled”, avagy a gyermekek védelmének helye a hazai jogi és szociálpolitikai rendszerben Család, Gyermek, Ifjúság 2004/1.

alapjoga, hogy minden védelmet megkapjanak a fejlődésükhöz, így minden olyan probléma, amely specifikusan a gyermekeket érinti, a gyermekvédelem hatáskörébe tartozik.

Másrészt pedig, idézve a kiváló gyermekvédelmi szakember, Domszky András néhány gondolatát, megállapíthatjuk, hogy a gyermekvédelem mindig kora gazdasági-társadalmi-kulturális viszonyai által meghatározott entitás. Mivel ezek a viszonyok korról-korra változnak, ezért koronként szükséges a gyermekvédelem fogalmának meghatározása és elméleti megalapozása. Szükségessé teszi ezt az is, hogy a gyermekvédelem mögött nem egy tudomány áll, hanem több tudományterület határozza meg, amelyek fejlődése és egymáshoz való viszonyának változása okán is aktualizálni szükséges a gyermekvédelem elméleti alapjait. (Természetesen nem jelen dolgozat tárgya az elméleti alapok lefektetése, csak néhány gondolattal szeretne hozzájárulni ehhez a folyamathoz.) Szükséges továbbá az értékek változása, a korábbi értékrendek átértékelődése okán is mindennek végiggondolása, de a szakmapolitikai háttér változása is indukálja a gyermekvédelem elméleti megalapozását, mivel kihatással van a gyermekvédelem helyére a társadalompolitikában és a szabályozására is. Igazolja ezt a gyermekvédelem fogalmának meghatározása is, amely szerint a gyermekvédelem pedagógiai, jogi, egészségügyi és szociális tevékenységeket is magába foglal: „... *elméleti megközelítésben a gyermekvédelem történeti-társadalmi meghatározottságú és szerveződésszerű összetett segítő tevékenység, amely arra irányul, hogy az adott társadalom gyermek- (és ifjúsági-) korának tekintett népessége kielégítse az élete fenntartásához és társadalmi érvényesüléséhez nélkülözhetetlen szükségleteit. Olyan szervezett beavatkozási módokat (intézményeket, foglalkozásokat, módszereket) sorolunk ide, amelyek ezeket a szükségletkielégítő funkciókat a családon belül vagy azon kívül segítik, támogatják, zavar esetén korrigálják, helyreállítják vagy ezek eredménytelensége esetén átveszik.*”⁶⁷

A magyar gyermekvédelemben az 1997-ik évi XXXI. törvény hatályba lépése után lezajlott a rendszerváltás. Mondhatom ezt azért, mert mindez új alapokra helyezte a gyermekvédelmet, önálló és független rendszerré formálta azt, a gyermekvédelem intézményrendszere teljes körű strukturális átalakuláson ment keresztül, amely kihatott a gyermekvédelmi szakma fejlődésére is.

Azonban ez még nem elégséges ahhoz, hogy azt is elmondhassuk, hogy a magyar gyermekvédelem felzárkózott a mainstream nemzetközi gyermekvédelem fő irányvonalához, ezért mondhatjuk azt, hogy a mai magyar gyermekvédelem megrekedt az ontológiai stádiumban és nem lépett át fejlődésének funkcionális periódusába.⁶⁸

Éppen ezért gondolhatjuk, hogy a magyar gyermekvédelem újabb átalakulás előtt áll, amikor az azt leíró szabályozók megváltozása után (elsősorban) a szemléletnek és a gyakorlatnak kell megváltoznia, amely ismételt magával vonja a szabályozórendszerek módosulását is. Amennyiben a gyermekvédelem

⁶⁷ Domszky András: Gyermek-és ifjúságvédelem (jegyzet) Államigazgatási Főiskola, Budapest, 1999: 16. o.

⁶⁸ Rác Andrea: Barkácsolt életutak, szekvenciális (rendszer)igények: gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedett fiatal felnőttek iskolai pályafutásának, munkaerő-piaci részvételének és jövőképeinek vizsgálata. L'Harmattan, Bp., 2012.

fejlődéséről beszélünk, akkor annak három dimenzióját különböztethetjük meg, amelyek természetesen szoros kapcsolatban és kölcsönhatásban állnak egymással. Ezek alatt a jogszabályi háttér fejlődését, a szakmafejlesztést és az intézményrendszer fejlesztését értjük.

Ahhoz azonban, hogy ez a fejlődés rendszerszerű, kiszámítható és teljes körű legyen, szükséges az azt megalapozó szakmapolitikai koncepciók kialakítása, amelyek körének és tartalmának meghatározására is kísérletet teszünk a következőkben.

A Gyermekvédelmi törvény és az eltelt években végbemenő, a gyermekvédelem minden elemére kiható változások alapozták meg a gyermekvédelem további fejlesztésének igényét. Így nem állhatunk meg itt, további fejlődésre van szükség, mivel a magyar gyermekvédelem úgy lépett át a XXI. századba, hogy nem birkózott meg számtalan filozófiai, strukturális és szakmai jellegű problémával. Ennek következtében a következő kihívások állnak a magyar gyermekvédelem előtt a XXI. században:

1. Szakmapolitikai kihívás
2. Jogi szabályozás fejlesztésével kapcsolatos kihívás (jogrendszer fejlesztése)
3. Szakmafejlesztési kihívás
4. Rendszerfejlesztési kihívás

Szakmapolitikai kihívás

A Gyermekvédelmi törvény hatályba lépése óta eltelt időben lezajlott változások alapozták meg a gyermekvédelem szuverén szakmává válásának lehetőségét. Tudnunk kell azonban, hogy a gyermekvédelem, mint önálló szakma a foglalkozások azon csoportjába tartozik, amelyekben a társadalom szolidaritása jelenik meg. Ennek megvalósítását szolgálja szélesebb értelemben a társadalompolitika, amelynek alkotóelemei többek között az esélyegyenlőség, a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem, a szegénység elleni küzdelem, és a szakpolitikák, így a szociálpolitika, a családpolitika, az oktatáspolitikai, a foglalkoztatáspolitikai és az ifjúsáspolitikai, valamint a gyermekpolitika is. A társadalompolitika a demokratikus társadalom alapértékeinek – a szabadság, az igazságosság és a szolidaritás – kifejezője, amelyet a gyermekpolitika esetében a gyermeki jogok tiszteletben tartásával, a gyermek mindenképp felett álló érdekének figyelembevételével, az esélyegyenlőség megteremtésével és kiterjesztésével, a társadalmi integráció elősegítésével, az ellátások fenntartásával és ezen keresztül a szükségletek kielégítésével, valamint az együttműködés alapelveivel valósít meg.

Ugyanakkor mindezek ellenére kijelenthetjük, hogy Magyarországon továbbra is csak az átfogó gyermekpolitika hiányát láthatjuk, s csak az első tétova lépésnek tekinthető a gyermekpolitika kialakításában a „Legyen jobb a gyermekeknek” országgyűlési határozat.

S hogy miért gyermekpolitika? Azért, mert a gyermekügy akkor jelenik meg markánsan, ha a szakmapolitikák között is megjelenik, hiszen „*A családpolitika azonban önmagában nem ad maradéktalanul*

választ a gyermek minden szükségletére, csak azokra, amelyek nem önállóan rá, hanem családjára irányulnak, és jellemzően bizonyos szociálpolitikai eszköztárat/beavatkozási területet jelentenek. A gyermekek azonban - elsősorban életkorukból és fejlődésükből adódóan - olyan sajátos célcsoportot képviselnek, amelynek jól megfogalmazható, önálló érdekei és szükségletei vannak. Ez leginkább az ENSZ által is megfogalmazott Gyermekjogi Egyezményvel jellemezhető. A gyermeki jogok érvényesítése során, pl. előfordulhat érdekütközés is, éppen a család érdekeivel szemben, nem beszélve a gyermekeket éppen a családban ért sérelmekről! A Gyermekjogi Egyezmény az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata alapján megerősíti, hogy a gyermekkor különleges segítséghez és támogatáshoz ad jogot. A Gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI törvény nem más, mint az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének hazai feltételekhez igazodó alaptörvénye.⁶⁹

Továbbá azért is, mert „A gyermekpolitika tulajdonképpen új területe a társadalompolitikának. Az 1989-es ENSZ gyermekjogi konvenciója óta még nagyobb figyelmet szentelnek e problémakörnek világszerte. Németországban 1998 második felében a tübingeni egyetemen az ország gyermek- és családpolitikájáról tartottak tanácskozást. A rendezvény egyik referátuma /Kinder und ihre Kindheit in Deutschland/ kapcsán kapunk áttekintést a gyermek- és ifjúságpolitikáról. A gyermek- és ifjúságpolitikában három alapkoncepció különíthető el. Az első, a gyermekek védelme, a róluk történő gondoskodás eszméi köre épül. A politikai cselekvés terén ezen eszmék megvalósítását tekintik elsődleges célnak. A második a gyermekek és a fiatalok támogatásán, mint az emberi fejlődés szociálökológiáján alapul. A gyermeket, önmagát fejlesztő organizmusnak tekinti, aki a tanítás révén alkalmazkodik a környezetéhez. Gyermekpolitika tehát a gyermek életterének társadalmi szervezetével és ebbéli kölcsönös viszonylatokkal foglalkozik. A harmadik a gyermek fõl szabadságából, egyenjogúvá tételéből indul ki. A gyermeket autonóm, jogokkal rendelkező individuumnak tekinti, akinek részvételi jogokat kell biztosítani, s akik együttesen a társadalomban önálló alakzatot, mintegy osztályt alkotnak.”⁷⁰ Az idézetben megjelenő harmadik koncepció tulajdonképpen a gyermekek társadalmi integrációját jelenti a gyermekek egyenjogúsítása (emancipáció) és részvételük erősítése (participáció) révén.

Esetleg nevezzük gyermekkor-politikának? „A gyermekkor-politika nem más, mint az adott államnak az a szakpolitikája, amely koherens módon foglalja magába az államnak a gyermekekkel kapcsolatos feladatait.”⁷¹ „A gyermekkor-politikát a következők szerint lehet jellemezni: A gyermekkor-politika alanya a még nem önálló (családjától vagy másoktól függő) gyermek. A gyermekkor-politika két fő prioritása a gyermek fejlődési szükségletei és annak problémái, valamint a gyermek, mint sajátos szociológiai csoport életére jellemző szükségletek és problémák.”⁷²

⁶⁹ Bán Gabriella-Gáspár Károly-Kánnai Magdolna: „Se veled, se nélkülöd”, avagy a gyermekek védelmének helye a hazai jogi és szociálpolitikai rendszerben Család, Gyermek, Ifjúság 2004/1.

⁷⁰ Politik für Kinder - ein aktueller Zugang / Kurt Lüscher, Neue Sammlung 1999. 39. No3. 381-397. o.

⁷¹ Szöllősi Gábor: A gyermekvédelem mint szakpolitika, mint jog és mint intézményrendszer. In: Szöllősi Gábor (szerk.): Gyermekjóléti alapellátás. Segédanyag a szociális szakvizsgálóhoz. Bp. 2004. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet 73. o.

⁷² U. o.: 74. o.

De beszélhetünk gyermekvédelmi politikáról is: „a gyermekvédelmi politika pedig a gyermekekre irányuló szülői gondoskodással kapcsolatosan fogalmaz meg és hoz létre közösségi cselekvéseket.”⁷³, továbbá „A gyermekvédelmi politika olyan közpolitikát (szakpolitikát) jelent, amely keretében az állam döntéseket hoz gyermekvédelmi programjainak kialakításáról, illetve amely keretében működteti a gyermekvédelmi programokat. A gyermekvédelmi politika egyik dimenziója a gyermekvédelmi programok létrehozása, változtatása, működtetése. A közpolitikai megközelítés viszont fontosnak tartja azt, hogy a gyermekvédelmi szempontból releváns problémák körének kijelölése valamint a gyermekvédelmi rendszer létrehozása közpolitikai döntések sorozata útján, a közpolitikai folyamatok törvényszerűségeinek megfelelően történik. A gyermekvédelmi politika másik dimenzióját a létező gyermekvédelmi programok (a gyermekvédelmi rendszer) funkcionálása jelenti. A közpolitikai megközelítése vizsgálendő kérdésnek tartja a gyermekvédelmi rendszer deklarált céljait, funkcióit, hatékonyságát, szervezeti tagoltságát és összefüggéseit, valamint más hasonló jellemzőit.”⁷⁴

Mindezek alapján levonható a következtetés, ami szerint nem elégséges már a családpolitikáról vagy a szociálpolitikáról beszélni csak, hiszen „A család egészére irányuló politikák (a családpolitika illetve a szociálpolitika) nem biztosítják ab ovo minden családtag problémájának megfelelő kezelését, ezért - ezekkel összhangban - szükség van a gyermekekre irányuló gyermekkor-politikára, illetve a gyermekek speciális csoportjára irányuló gyermekvédelmi politikára is.”⁷⁵

Mindezek alapján mondhatjuk, hogy hasonlóan Nyugat-Európához, Magyarországon is körvonalazódik az átfogó gyermekpolitika megteremtésének szükségessége, amely szakmapolitikai síkon fogalmazza meg az állam feladataiként mindazon gyermekekre irányuló intézkedéseket, amelyek a gyermekek jogainak védelmét, szükségleteik kielégítését, fejlődésük támogatását, és a sajátosan rájuk jellemző problémák megoldását célozzák. Mivel a gyermekpolitika az összes gyermekkel kapcsolatos összes állami feladatot (így a gyermekek jóléte, gondozása és védelme mellett a más ágazatok hatáskörébe tartozó, a gyermekek oktatásával, egészségügyi ellátásával, kulturálódásával, sportjával stb. kapcsolatos feladatot) tartalmazza, hatálya így minden gyermekre kiterjed.

Véleményem szerint a gyermekpolitikának több alkotóeleme is felismerhető. Ennek megfelelően a gyermekpolitika része a gyermekkor-politika, mint az állam minden, gyermekre kiterjedő feladatát összegző szakpolitika, ami tehát minden gyermek általános szükségletének kielégítésére, fejlődésére irányul. A gyermekvédelmi politika, ami az állam azon feladatait tartalmazza, amelyek a gyermekek

⁷³Szöllősi Gábor: A gyermekjóléti szolgáltatás előzményei, közpolitikai kapcsolatai és funkciói Család, Gyermek, Ifjúság 2000/4. 19. o.

⁷⁴ U. o. 20. o.

⁷⁵ U. o. 23. o.

fejlődésének támogatásával és veszélyeztetettségük megelőzésével (prevenció), a kialakult veszélyeztetettség csökkentésével, megszüntetésével (gondozás), továbbá a családot helyettesítő ellátásokkal (védelem) és a fiatalok társadalmi integrációjával kapcsolatosak. Mivel a gyermekkor-politika minden gyermek általános szükségleteinek kielégítésére irányul, ezért a gyermekek fejlődésének támogatása és veszélyeztetettségük megelőzése, vagyis a prevenció tartozhat a gyermekkor-politikához is (és nem a gyermekvédelmi politikához), ami egy, a jelenlegi szabályozástól eltérő, de logikus szakmapolitikai megközelítést jelent.

Minderre azért van szükség, mivel a gyermekek ügyében megjelenik a társadalom szolidaritása a gyermekes családokkal kapcsolatosan (de ez igaz pl. a családtámogatásokra, a szociális ellátásokra is!), hogy a gyermekes családok esélyei egyenlők legyenek, támogatást kapjanak a gyermekek nevelésében, sikeres társadalmi integrációjukban. Természetesen meghatározhatjuk a gyermekek ügyét úgy is, mint a társadalom saját jól felfogott érdekét is, hiszen a gyermekekkel való törődés befektetés a jövőbe, amelynek megtérülése abban jelentkezik, hogy egy ország esetében fenntartható lesz a fejlődés, képes lesz fenntartani a gazdaság, az egészségügyi ellátó- és a nyugdíjrendszer működését, ami mind-mind a társadalom önös érdeke, hiszen csak így maradhat működőképes maga a társadalom is. Persze ez igaz az egészségügy, és főleg az oktatás ellátórendszereire is. De mindennek középpontjában a gyermekek illetve a gyermekes családok eltérő problémái állnak, amelyek támogatást igényelnek azért, hogy a gyermekek felnövekedve a társadalom sikeres működését generálják, mint annak alkotói. Tehát a gyermekek ügye egyfelől a társadalmi szolidaritás, másfelől a társadalmi önérdék kifejeződése.

A társadalompolitika részeként megfogalmazódó gyermekpolitikára elsősorban a családpolitika, a szociálpolitika és az ifjúságpolitika van hatással. A családpolitika a társadalompolitika része, a kormányzatnak a családokra vonatkozó célkitűzéseit megfogalmazó elvek összessége, melyet az állami és önkormányzati szervek jogi, gazdasági, oktatási, szociálpolitikai és gyermekvédelmi eszközökkel, intézkedésekkel valósítanak meg. A családpolitika kifejeződik a szociális, gyermekvédelmi, egészségügyi, oktatási törvényekben, a családokra irányuló pénz- és természetbeli juttatásokban. A szociálpolitika szintén a társadalompolitika alrendszere. Elvek és gyakorlati tevékenységek együttese, melyek meghatározzák egy-egy társadalomban az egyének, csoportok, közösségek és szociális intézmények egymáshoz való viszonyának alakulását. Az elvek és a belőlük következő gyakorlat a társadalomban uralkodó értékek és szokások alapján jönnek létre, és többé-kevésbé megszabják az elérhető források elosztását és ezen keresztül az emberek jólétét. Az ifjúságpolitika pedig a társadalmi lét nemzedéki újratermelési feltételeinek biztosítását, az újratermelési mechanizmusban jelentkező társadalmi, generációs jellegű feszültségek kezelését, az ifjúság nemzedéki érdekeit képviselő, ill. a társadalmi ellenőrzést ellátó mechanizmus kiépítését és ezzel a társadalom tartósan kiegyensúlyozott, harmonikus működésének elősegítését szolgálja. A fiatalokat ugyanis önálló szociális csoportként kell kezelnie a politikának. A fiataloknak egész Európában azonos, közös szociális, oktatási, kulturális problémákkal

kell szembenézniük: iskolai nehézségek, munkanélküliség, hajléktalanság, drog, alkohol, az őket nevelők agressziója- Az életfolyamatok individualizációja országhatártól függetlenül okoznak nehézségeket számukra. A fiatalok nevelő környezetében a tradicionális közösségek feloldódnak, az önmagára találás keservei és a jövő tervei határozzák meg az életét, a munkaerőpiac mobilizálja, rugalmassá, kevésbé kötődővé teszi személyiségét. A fiatal prioritásai ezért már mások, mint a szülőké, már csöppnyi korától tudja, hogy amiben él, az rizikótársadalom – számára legalábbis. Mindezek igazolják a fiatal felnőttkor, a postadolescencia önálló életkori szakaszként kezelésének szükségességét, aminek egyik jellemzője a meghosszabbodott képzési idő és a munkaerőpiac csökkent kínálatával szembeni megnövekedett igények. Ugyanakkor a társadalom, a politika számára önként adódó, közhelyszerű összefüggés az ifjúság és a jövő együtt említése, ám távolról sem mindegy az összefüggés tartalma: az ifjúság olyan jövőt jelent, amibe érdemes befektetni, vagy olyan tartalékot, amely a ma problémáit a közeli jövőben megoldja. A skandináv országokban beruháznak, a déli országokban nem, csak tartalékként szemlélik a fiatal nemzedéket. Azokban az országokban, amelyekben nem intézményesült és védett az ifjúságba beruházás, ott a fiatalokat olyan rizikócsoporthoz kezelik, amely nem tart együtt a társadalommal.

Azt is tudnunk kell, hogy az ifjúsággal ellentétben a gyermekek eltérő szükségletei kielégítését, érdekeik figyelembevételét szavatolják a gyermeki jogok, amelyeket tartalmaz Magyarország Alkotmánya, valamint az 1991. LXIV. törvény (amely az 1989-ben New Yorkban elfogadott ENSZ Gyermekjogi Egyezmény kihirdetését jelenti, így az a magyar jogrend részévé vált) és az 1997. évi XXXI. törvény (azaz a Gyermekvédelmi törvény). Itt kell megemlíteni azt is, hogy az EU is igyekezett természetesen a gyermekek érdekében stratégiát alkotni, amely Magyarországot is kötelezi. Így már „1996-ban a Parlamenti Közgyűlés meghozta 1286 (1996) számú határozatát a gyermekek érdekét szolgáló európai stratégiáról. A határozat szerint a politika prioritásai közé kell sorolni a gyermekek jogainak, érdekeinek és szükségleteinek biztosítását. Ennek indokaként megemlíti, hogy a gyermekek a ma és a holnap társadalmának egyaránt polgárai; a gyermekek jogainak tisztelete, valamint a gyermekek és felnőttek közötti nagyobb egyenlőség hozzájárul a generációk közötti szerződés fenntartásához és a demokrácia fejlődéséhez.”⁷⁶. De legalább ilyen hangsúllyal kell megemlíteni az „Építsük Európát a gyermekekért a gyermekekkel” programot. Ha így tekintjük, akkor a gyermekek ügye a gyermeki jogok érvényesülésének elősegítését, támogatását egyáltalán lehetővé tételét jelenti.

Ebből viszont egyenesen következik, hogy a gyermekek ügyének egyik letéteményese a gyermekvédelem ma Magyarországon, mivel a gyermekek alkotmányos alapjoga, hogy minden védelmet megkapjanak a fejlődésükhöz, így minden olyan probléma, amely specifikusan a gyermekeket érinti, a gyermekvédelem hatáskörébe tartozik általános értelemben. Ugyanakkor a Gyermekvédelmi törvény koncepciója is széles

⁷⁶ U. o. 20. o.

értelemben határozza meg a gyermekvédelmet, ebbe a körbe tartozik a védelem (protection) és a gondozás (care) mellett a jólét (wellfare) kategóriája is. Mindezek a meghatározások azonban túlmutatnak a gyermekvédelem intézményrendszerén, ezért mondhatjuk azt, hogy a gyermekvédelem nem önmagában a gyermekvédelmi intézményrendszer működését jelenti.

A gyermekvédelem jelenségkörének lehetséges megközelítései közül „a szakpolitikai megközelítés szerint a gyermekvédelem a közfeladatok egyike, amelynek céljait és eszközeit a gyermekvédelmi politika határozza meg. A gyermekvédelemre vonatkozó célok, eszközök (másként fogalmazva: a gyermekvédelmi programok) meghatározása a sajátos jellemzőkkel bíró szakpolitikai folyamat során történik. A döntési folyamat eredményeként jön létre a különböző gyermekvédelmi programok sora, illetve azok összessége az ország gyermekvédelmi politikája. /.../ A megközelítés előnye az, hogy rávilágít a gyermekvédelmet formáló erőkre, illetve módot ad a rendszer céljainak, hatásainak elemzésére.”⁷⁷

Másrészt pedig szükséges a gyermekvédelem fogalmának meghatározása. Szükségessé teszi ezt az is, hogy a gyermekvédelem mögött nem egy tudomány áll, hanem több tudományterület határozza meg, amelyek fejlődése és egymáshoz való viszonyának változása is ezt okozza. Szükséges továbbá az értékek változása, a korábbi értékrendek átértékelődése okán is mindennek végiggondolása, de a szakmapolitikai háttér változása is indukálja a gyermekvédelem fogalmának meghatározását, mivel kihatással van a gyermekvédelem helyére a társadalompolitikában és a szabályozására is. Igazolja ezt a gyermekvédelem fogalmának meghatározása is, amely szerint a gyermekvédelem pedagógiai, jogi, egészségügyi és szociális tevékenységeket is magába foglal: „... elméleti megközelítésben a gyermekvédelem történeti-társadalmi meghatározottságú és szerveződésű összetett segítő tevékenység, amely arra irányul, hogy az adott társadalom gyermek- (és ifjúsági-) korának tekintett népessége kielégítthesse az élete fenntartásához és társadalmi érvényesüléséhez nélkülözhetetlen szükségleteit. Olyan szervezett beavatkozási módokat (intézményeket, foglalkozásokat, módszereket) sorolunk ide, amelyek ezeket a szükségletkielégítő funkciókat a családon belül vagy azon kívül segítik, támogatják, zavar esetén korrigálják, helyreállítják vagy ezek eredménytelensége esetén átveszik.”⁷⁸

A gyermekvédelmi intézményrendszer azonban a gyermekvédelmi tevékenység fő letéteményese. A gyermekvédelmi intézményrendszer működése esetében pedig elégséges az a szűkítő meghatározás a gyermekvédelemről, amelyet a Gyermekvédelmi törvény alapján határozhatunk meg. („A gyermekvédelem pedig olyan tevékenységek, eszközök és intézmények együttese, amely a gyermeki jogok védelmét, a gyermekek harmonikus testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, családban történő nevelését, a veszélyeztetettség megelőzését, illetve

⁷⁷ Szöllősi Gábor: A gyermekvédelem mint szakpolitika, mint jog és mint intézményrendszer. In: Szöllősi Gábor (szerk.): Gyermekjóléti alapellátás. Segédanyag a szociális szakvizsgálóhoz. Bp. 2004. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet 59. o.

⁷⁸ Domszky András: Gyermek-és ifjúságvédelem (jegyzet) Államigazgatási Főiskola, Budapest, 1999. 16. o.

megszűntetését és a családjából már kiemelt gyermeknek a saját családba történő visszahelyezését célozza, és ezáltal biztosítja a gyermekek számára azt a különleges védelmet, amit fizikai és szellemi érettségük hiánya indokol. Szélesebb értelmében idetartozik minden olyan, a gyermeket nevelő családok felé irányuló pénzübeli vagy természetbeni támogatás és szolgáltatás, amely segíti a szülőket abban, hogy gyermekeiket felnevelhessék, és ne alakuljon ki a gyermeket veszélyeztető helyzet a családban. A gyermekvédelmi szolgáltatások igénybevétele önkéntesen vagy hatósági kötelezéssel lehetséges.”)

Ugyanakkor a szűkítő meghatározás mellett a gyermekvédelemnek a fejlesztésekben megjelenő funkcionális értelmezését másik két fogalmon keresztül írhatjuk le, így ez a fejlődés, másrészt a veszélyeztetettség meghatározását igényli. A gyermekvédelem szolgáltatásainak, ellátásainak középpontjában a gyermek testi, értelmi, érzelmi fejlődésének biztosítása áll, azok a prevenció és a korrekció keretében egyaránt érvényesülnek. A fejlődés így a gyermek biológiai adottságaira építve olyan változások sorozatát jelöli, amelyben a változó jelenség új, minőségileg magasabb fokot ér el. Mindezt egyfelől az egyedfejlődés oldaláról értelmezzük, aminek biológiai, pszichológiai és szociális összetevői egyaránt fontosak számunkra, másrészt a gyermek fejlődési környezetét alkotó csoport (család, kortárs csoport) szempontjából. Amennyiben a fejlődés bármilyen okból gátoltta válik, az a gyermek veszélyeztetettségét jelenti. A veszélyeztetettség olyan – a gyermek vagy más személy által tanúsított – magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza. Mindezek meghatározása természetesen fontos volt a Gyermekvédelmi törvény szövegének kialakítása során is, gyakorlatilag a törvény kulcsfogalmaiként működtek.

Mindezen fejlesztési koncepciók leírására szükséges lenne egy országos hatáskörű fejlesztési koncepció megfogalmazása is, amely hosszú távon határozná meg a feladatokat. Az egyszerűség kedvéért nevezzük Országos Gyermekvédelmi Koncepciónak. Az elkészítését azzal kell kezdenünk, hogy a bevezetésben lefektetjük a szakmapolitikai indokoltságát ezen koncepciónak. Az Országos Gyermekvédelmi Koncepció egy helyzetelemzésre épülő többelemű szakmafejlesztési koncepció, ez érinti a szakmapolitikai kérdéseket, a jogszabályi háttér esetleges módosítását, magának a gyermekvédelmi rendszernek a fejlesztését, a kutatás, módszertan, képzés területén, az elméleti alapok, a minőségirányítás, a szakmai szabályok terén. Az Országos Gyermekvédelmi Koncepció egy fejlesztési koncepció, amely világosan lefekteti a gyermekvédelem fejlesztésének irányait. Természetesen nem jogszabály módosítási javaslat, hanem szakmai fejlesztési terv. Ezáltal lehetséges volna egy olyan segédletet biztosítani mindenki számára, amelyből egyértelműen kiderül, merre kíván haladni a gyermekvédelem. Ezáltal válik mind az intézmények, mind a fenntartók, mind a szakmai közélet (mind a döntéshozók) számára világossá, követhetővé és ellenőrizhetővé a fejlesztés. Természetesen egy ilyen fejlesztési terv csak szakmai konszenzus alapján jöhet létre és lehet elfogadott.

Az Országos Gyermekvédelmi Konceptió elkészítése során továbbá le kell szögezni a fejlesztés néhány alapelvét:

- Szektorsemlegesség (érdektelen, hogy állami, önkormányzati, civil vagy egyházi fenntartó gondoskodik a szolgáltatásról)
- Elérés (Hozzáférés)
- Integráció
- Szegregáció
- Normalizáció
- Partecipáció

A Konceptiót mindenképpen helyzetelemzésnek kell megalapoznia. *Maga a Konceptió hat elemből (fejezetből) állna, amelyek a következők:*

1. A szükségletek meghatározása, tervezés és beszámolás rendszere.
 - a. A szükségletek felmérésének indikátorai
 - b. Az önkormányzatok szükségletfelmérése ez alapján
 - c. A szükségletek regisztrációja
 - d. Tervezés és beszámolás rendszere (Gyermekvédelmi koncepció elkészítése nemcsak megyei, hanem települések, kistérségek, esetleg régiók esetében is, hiszen a beszámolási kötelezettség már jelenleg is létezik.)
 - e. Ellenőrzés
 - f. Költséghatékonyság vizsgálata, átláthatóság stb.
2. A szolgáltatási szintek
 - a. A szolgáltatási szintek kialakítása (települési, térségi – mikrotérségi, kistérségi –, megyei, regionális, országos)
 - b. A kapcsolódó szakmai tartalmak, szolgáltatások kialakítása
3. A szolgáltatások mértéke és a finanszírozás
 - a. A szolgáltatások mértéke pl. minimum korlát a férőhelyek esetében
 - b. Finanszírozás (férőhely-finanszírozás, vegyes finanszírozás – férőhely+normatív –, voucher rendszer stb.)
4. A megvalósításhoz szükséges szabályozási változtatások (jogszabály-módosítások): pl.
 - a. Átmeneti nevelés időkorlátjának bevezetése
 - b. Védelembe vétel időkorlátjának bevezetése
 - c. A speciális szükségletű gyermek integrált elhelyezésének tilalma
 - d. Ellenőrzési rendszer rendbetétele
5. A megvalósításhoz szükséges szakmai-módszertani fejlesztések

- a. Szakmai szabályok
 - b. Módszertan fejlesztési koncepció
 - c. Módszertani intézményrendszer tevékenysége és együttműködése
 - d. Képzési koncepció (pl. gyermekvédelem pedagógiája)
 - e. Minőségbiztosítás (folyamatszabályozás, teljesítményértékelés)
 - f. Etikai dokumentumok fejlesztése, kialakítása
6. A megvalósításhoz szükséges rendszerfejlesztés (pl. a szükséges új szolgáltatások kialakítása): pl.
- a. Gyermekjóléti tanácsadás
 - b. CSANA hálózat
 - c. Kisbölcsőde (?)
 - d. Területi diagnosztikai és terápiás centrum (CARDEA CAMPUS)

A koncepció időtartama: Véleményem szerint célszerű lenne, ha azt a periódust ölelné fel, amivel kapcsolódhat az aktuális nemzeti fejlesztési tervhez, amely tartalmazza a forrásokat a fejlesztésekhez, így tehát az adott EU költségvetési időszakra vonatkozna a koncepció.

Jogi szabályozás fejlesztésével kapcsolatos kihívás

A Gyermekvédelemről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény, amit röviden Gyermekvédelmi törvénynek nevezünk, egy átfogó, a gyermekvédelem minden szegmensére kiterjedő, önálló, ágazati jogszabály, amelynek alapja az 1989. november 20-án New York-ban kelt Gyermekjogi Egyezmény. Így elmondhatjuk azt, hogy jellemzője a gyermekjogi ihletettség, vagyis, hogy a gyermekvédelem feladatát a gyermeki jogok érvényesülésének biztosítása, a gyermek mindenképp felett álló (más fordítások szerint legjobb) érdekének tiszteletben tartása jelenti. Legalább ilyen fontos eleme a jogszabálynak az, hogy a gyermekvédelemnek mindenkor a gyermek szükségleteire kell érvényes válaszokat adnia, tehát a kiindulópontunk a gyermek jogai, mindenképp felett álló érdeke mellett a gyermek szükségleteinek kielégítése. Felsorolok még néhány alapelvet, amelyek meghatározzák a jogszabályt:

- **Minden gyermek számít** (vagyis a gyermekvédelem hatókörébe nemcsak a veszélyeztetett, hanem minden gyermek)
- **A szolgáltató jelleg** (a gyermekvédelmi hatósági munkát megalapozó, az intézményes (otthont nyújtó) ellátást, a szakmai feladatellátást segítő szolgáltató tevékenység.)
- **A hatósági szféra és a személyes gondoskodást nyújtó szféra elválasztása**

- **A minimális beavatkozás elve** (Lehetőség szerint minél kevesebb beavatkozás a gyermekek, a családok életébe, minél kisebb mértékű beavatkozás, csak amennyi a probléma megoldásához szükséges.)
- **A család- és gyermekközpontúság** (minél tovább maradjon a gyermek a családjában, illetve kerüljön minél hamarabb családba, valamint az, hogy a gyermek a kliens!)
- **A jogszerűség és a szakszerűség elve**
- **Szakmai függetlenség elve** (A szakmai munkát, a kialakított álláspontokat nem befolyásolhatja sem politikai hatalom, sem pedig egyéb, pl. gazdasági érdekek, kivéve a gyermek mindenképp felett álló érdekét.)
- **Együttműködés elve** (minden gyermekvédelmi szolgáltatóval és szolgáltatással, a kliensekkel és azok hozzátartozóival. Fontos követelmény a gyermek sorsában érintett szakemberekkel és a gyermek környezetében lévő, a gyermek számára meghatározó személyekkel való együttműködés, egységes álláspont képviselése, természetesen a gyermek mindenképp felett álló érdekének figyelembe vételével.)
- **Az ellenőrizhetőség, nyomon követhetőség alapelve** (A gyermek fejlődését segítő, szocializációs zavarait ellensúlyozó, korrigáló módszertani lépések dokumentáción alapuló eredményességének, hatékonyságának biztosítása.)
- **Az egyenlő esélyek, bánásmód biztosítása, a diszkrimináció tilalma** (A szolgáltatás során az abban résztvevők tevékenysége és döntései nem hozhatnak olyan eredményt, mely a gyermeket és családját kirekeszti, faji, nemzetiségi, vallási, nyelvi vagy egyéb háttere miatt hátrányosan megkülönbözteti.)
- **A gyermekvédelmi rendszer nyitottsága, átláthatósága** (A szolgáltatójellegnek megfelelően kialakított intézménystruktúra, amelynek valamennyi területe a szakmai szabályok alapján folyamatos munkakapcsolatban áll azokkal az intézményekkel, melyek tevékenységét segíteni, döntését előkészíteni hivatott.)
- **A szubszidiaritás elve** (Gyermekvédelemben a szubszidiaritás elvén azt értjük, hogy a segítő döntések ott szülessenek, ahol az érintettek és az érdekeltek vannak, ahol a legtöbb információval rendelkeznek. A külső segítség akkor lépjen be, ha a segítendő saját helyzete javítása érdekében minden tőle elvárható megtett.)
- **A szükségletközeli ellátás elve** (A gyermek ott kapja meg a segítséget, ahol a szükséglet keletkezik, továbbá a család is.)
- **Az integráció alapelve** (Azon eljárások, intézkedések, jogszabályi előírások alkalmazása, amelyek a gyermek szükségleteire építve a normál, társadalmilag elfogadott életvitel, életvezetés technikáinak elsajátításával az elkülönülést, a szegregációt bekövetkeztét csökkentik.)

- **A professzionalizmus elve** (A szolgáltatás munkatársai személyiségük, szakmai tudásuk, tapasztalatuk, hozzáértésük alapján segítsék a gyermek sorsát érintő döntéshozatalt.)
- **A rehabilitáció elve** (A segítő, ellenőrző a tevékenység minden elemében a családi működés helyreállítását, illetve a gyermek zavartalan fejlődése feltételeinek biztosítását célozza.)
- **A prevenció alapelve** (Mindazon eljárások, beavatkozások alkalmazása, amelyek a megelőzési folyamat adott szakaszában – elsődleges, másodlagos, harmadlagos – csökkentik, illetve megakadályozzák a gyermeki személyiség további diszfunkcionális irányú fejlődését, a fejlődési szocializációs zavarok kialakulását. Az eljárások fajtái: szociális, pedagógiai, pszichológiai.)
- **Az önálló életvitelre való nevelés elve** (A gyermek/ fiatal felnőtt segítése abban, hogy képes legyen ügyeinek intézésére, életével kapcsolatos felelős döntések meghozatalára, támogatása a pályaválasztásban, tanulmányainak, munkahelyének kiválasztásában, lakhatási problémájának megoldásában lehetőségeihez mérten.)
- **A végleges elhelyezés elve** (permanency planning) (A gyermek elhelyezésének tervezésekor valamint a gyermekkel kapcsolatos bármilyen döntéshozatal során szem előtt tartandó, hogy a gyermek sorsának tartós rendezésére kell törekedni, amely elsősorban a vér szerinti családjába való visszahelyezés, ha ez nem lehetséges, akkor az örökbefogadás. A nevelőszülői elhelyezés nem végcél, hanem ideiglenes, átmeneti szolgáltatás, amely illeszkedik a végleges elhelyezés rendszerébe.)

Mindezt összefoglalva azt mondhatjuk, hogy azzal, hogy elfogadták a Gyermekvédelmi törvényt, paradigmaváltás ment végbe a magyar gyermekvédelemben, amely tulajdonképpen azt is jelentette, hogy elindultunk egy új, modern, szolgáltató gyermekvédelem irányába, ami megfelel a XXI. század és az Európai Unió, végső soron a nyugat-európai típusú fejlődés kívánalmainak. Azonban ez nem jelenti azt, hogy ne érnék újabb kihívások a szabályozás oldaláról a gyermekvédelmet a XXI. században. A szabályozás rendszerét is folyamatosan karban kell tartani, s olykor nagyobb, akár alapvető, strukturális változtatások is szükségessé válhatnak, mint a jelentkező kihívásokra adott válaszok. Éppen ezért folyamatos és jól átgondolt fejlesztésre van szükség ezen a területen is, amelynek *általános elvei* a következők:

- A Gyermekvédelmi törvény jó alapot képez, így nem állandó strukturális változásra van szükség, hanem pontosításra, részletesebb szabályozásra, finomításra (és legfőképpen nem deregulálásra).
- Amennyiben mégis strukturális változás szükséges, akkor azt megfelelő előkészítés után (hatástanulmányok, esetleges modellezés) célszerű kivitelezni.
- Szükséges annak tudatosítása minden körülmények között, hogy a gyermekvédelem egy rendszer

- Legalább ennyire fontos a prevencióra helyezni a hangsúlyt, az alapellátás megerősítésére, hogy a családok számára alakítsunk ki minél több önkéntesen igénybe vehető szolgáltatást.
- A hatósági eszközök csak ezek után következhetnek.
- A szolgáltatásokhoz való hozzáférés javítása, ami esélynövelő tényező.
- A területi egyenlőtlenségek felszámolása.
- Szükségletekhez igazodó, adekvát és új szolgáltatások kialakítása.

Ami a *részletes, szakmaterületekre lebontott kihívásokat* illeti:

A gyermekjóléti szolgáltatások, napközbeni ellátások területén alapkérdés, hogy a kistélepülések, az egyszemélyes szolgáltatások számára megoldást kell találni olyan módon, hogy az finanszírozható legyen, illeszkedjen a kistépülés ellátási lehetőségeihez, ugyanakkor a gyermek és családja férjen hozzá minden szükséges szolgáltatáshoz. Szükséges továbbá a gyermekjóléti szolgáltatás infrastrukturális fejlesztése például a prevenció, szabadidős programok szervezése vagy a családi funkciókat erősítő programok terén. A napközbeni ellátások területén cél továbbá, hogy a szűkös férőhelyek bővüljenek, ahol pedig nincsen férőhely, ott kialakításra kerüljenek. Legalább ennyire fontos a gyermekek szocializációjának támogatása, továbbá a fogyatékos gyermekek korai fejlesztésének minél hamarabb történő megkezdése. Szükséges a szabályozás átalakítása, pontosítása az átmeneti gondozás területén is, hogy eltérő szabályok vonatkozzanak a gyermekek átmeneti otthonára és a helyettes szülői ellátásra, mint a családok átmeneti otthonára. A szakellátások területén alaphelyzet az, hogy egyre magasabb életkorban, egyre rosszabb személyiségállapotban kerülnek a gyermekek szakellátásba. Mindezek alapján szükséges a speciális és különleges, valamint a kettős szükségletű gyermekek ellátását biztosító szolgáltatások szabályozásának pontosítása, elsősorban a speciális szolgáltatások szabályozásának átalakítása lenne szükséges. A nevelőszülők esetében nagyobb hangsúlyt kell kapnia a kiválasztásnak és a képzésnek, amelynek a szabályozásban is meg kell jelennie. Szükséges továbbá a befogadó otthonok eltérő szabályozásának megalkotása, mivel ezek kislétszámú, „kvázi” speciális otthonként működnek. A szakértői bizottságok rendszerének és tevékenységének újragondolása a szabályozás szintjén.

Végezetül néhány, a *teljes rendszer működését átfogó gondolat*:

- Fenntarthatóbb, költséghatékonyabb, a települések, az ellátandó terület méretéhez, a fenntartók (települések, kistérségek, megyék, civil szervezetek, egyházak) lehetőségeihez és a szükségletekhez jobban alkalmazkodni tudó ellátások alapjainak megteremtése. Ennek keretében jogszabály-módosítás előkészítése arra vonatkozólag, hogy a fenntartóknak milyen módon szükséges felmérnie és regisztrálnia az igényeket, miként kell megszerveznie az ellátást.

- Hatékony, elérhető módszertani támogatást biztosítani a területen dolgozó szolgáltatók számára a módszertani intézményhálózat kialakításának és tevékenységének újrászabályozása által.
- A rendszer működése fokozatosságának megjelenítése a szabályozásban (hogyan követik egymást a különböző, gyermek érdekében megtett lépések kötelezően, és hol vannak a kötelező ellenőrzési, önellenőrzési pontok a rendszerben)
- A *jólét*, a *gondozás* és *gondoskodás*, valamint a *védelem* fogalmak megfelelő meghatározásának és a rendszeren belüli elhatárolásának korrekt megjelenítése a szabályozásban.
- Ehhez hasonlóan a *bátrányos helyzet* és a *veszélyeztetettség* fogalmának megfelelő definiálása a jogszabályokban, és alkalmazásuk gyakorlatának kialakítása a gyermekvédelmi jelzőrendszer, a gyermekjóléti alap- és szakellátások valamint a hatósági rendszer működésében.
- Az átmeneti nevelés számára időkorlát állítása
- A szülői felügyeleti jogok megmaradása az átmeneti nevelés ideje alatt a szülők felelősségének megtartása és erősítése érdekében.
- A szabályozás módosulásával létrejövő differenciált szolgáltatásstruktúrát egységes fejlesztési-tervezési-ellenőrzési-értékelési rendszer keretében szükséges működtetni, amelynek szabályozását szintén tartalmaznia kell a jogszabályoknak.
- A gyermekvédelemből kilépés és a sikeres társadalmi integráció elősegítése érdekében az ifjúságvédelem ismételt definiálása és beemelése a rendszerbe.

Szakmafejlesztési kihívás

A szakmafejlesztés meghatározója a gyermekvédelem céljának és alapelveinek figyelembevételével a szakma elmélete és gyakorlata, az abból következő szakmai és etikai szabályok. Az elmélet fejlődése és a gyakorlati tapasztalatok (amelyek igazolják vagy cáfolják az elmélet megfelelő voltát) feldolgozása teszi lehetővé a szakmai szabályok változását, így tulajdonképpen a szakma fejlődését. Ez természetesen visszahat, illetve visszahathat a rendszerfejlesztésre és a jogalkotásra is. A szakmafejlesztés eredményei megjelenhetnek szakmai publikációk, tanulmányok, kézikönyvek formájában, de előadásokban, képzések tematikáiban, szakmai tananyagok és tankönyvek formájában is.

A gyermekvédelmi szakma továbbépítésének kulcskérdései:

- A gyermekvédelmet meghatározó elméleti alapok kialakítása és közös szakmai minimumként történő elfogadása
- Etikai szabályok kidolgozása

- Az egységes terminológia megteremtése a megfelelő kommunikáció érdekében
- Szakmai kiadványok létrehozása
- Szakmai rendezvények (konferenciák, konzultációk, műhelyek) szervezése
 - Kutatás fejlesztése
 - Módszertan fejlesztése
 - Képzés fejlesztése
 - Szakmai szabályok kialakítása
 - A gyermekvédelmi szakma szemléletváltásának támogatása érdekében szakmai tevékenység
 - A jó gyakorlatok összegyűjtése és feldolgozása
 - Gyermekvédelmi lexikon (enciklopédia) elkészítése
 - Önszerveződés
 - Kapcsolat a nyilvánossággal, átláthatóság, médiamegjelenés
 - Önálló minőségügyi rendszer kialakítása
 - Kapcsolatok kialakítása a gyermekvédelmi szakma képviselőivel más országokban (elsősorban az EU tagállamokban), külföldi tapasztalatok felhasználása.

Rendszerfejlesztési kihívás

A rendszerfejlesztés kereteit meghatározzák a vonatkozó jogszabályok, a szakma csak ezen keretek tartalommal történő kitöltéséért felelős. A meghatározott keretek között azonban a struktúra, a rendszerelemek és a szakmai tartalmak kialakítása nem állhat szemben a szakma szabályaival. A rendszerfejlesztés eredményei természetesen megjelenhetnek szintén publikációk, módszertani útmutatók, állásfoglalások formájában, de elsődlegesen az intézményrendszer új elemeinek létrejötte és működése jelenti a rendszerfejlesztés eredményét.

A gyermekvédelmi intézményrendszer fejlesztésének kulcskérdései:

(Mindez természetesen a gyermekjóléti alap- és a gyermekvédelmi szakellátásra is vonatkozik.)

- A gyermekvédelem struktúrájának kialakítása, (szolgáltatások szervezése, intézmények szervezete, szolgáltatási szintek), személyi és tárgyi feltételrendszer fejlesztése
- A szolgáltatók és szolgáltatások által biztosított ellátások differenciáltabbá tétele, új ellátások bevezetése, hogy az igénybevevők minél szélesebb köre részesüljön megfelelő ellátásban
- Többszektorúság fejlesztése
- A gyermekvédelem informatikai fejlesztése

- A meglévő gyermekvédelmi szolgáltatások erősítése, fejlesztése, korszerűsítése, egymásra épülő, integrált rendszer kialakítása, tevékenységbővítés, modernizáció, a regionális egyenlőtlenségek felszámolása
- Integrált ágazatközi intézményrendszerek kialakítása és programok bevezetése
- A gyermekvédelem területén az esélyegyenlőséget (különös tekintettel a romákra) segítő tevékenység
- Terápiás környezet megteremtése érdekében szakmai tevékenység
- Gyermekjóléti szolgáltatások erősítése
 - Prevenációs programok
 - Jelzőrendszer fejlesztése
 - Speciális szolgáltatások fejlesztése
 - Mentálhigiénés, családterápiás, konfliktuskezelési szolgáltatások széles körű hozzáférhetővé tétele
- Közoktatási gyermekvédelem újragondolása
- Napközbeni ellátás fejlesztése (bölcsőde-óvoda integráció, családi napközik hálózatba szervezése stb.)
- Alternatív napközbeni ellátás fejlesztése (gyermekek prevenációs célú szabadidős programjai)
- Családok átmeneti otthonai fejlesztése
 - Krízisellátás
 - Modellprogram (bántalmazás)
 - Hajléktalan családok problémája
- Önállóságra nevelés fejlesztése a gyermekvédelmi szakellátásban
- Utógondozói ellátottak kiléptetése a gyermekvédelmi szakellátás rendszeréből
- Gyermeki jogok képviselőjének megerősítése a gyermekvédelmi eljárások során
- Módszertani intézményhálózat kiépítése
- Szakmai munkaközösségek, módszertani munkacsoportok alakítása
- A Gyermekvédelmi Szakértői Névjegyzék
- Az együttműködés és a kommunikáció javítása a szolgáltatók, a szolgáltatások és a gyámügyi igazgatás között, továbbá az ágazat- és szektorközi kapcsolatok erősítése
- A szakmai dokumentáció és a nyilvántartás fejlesztése, statisztikai adatszolgáltatás fejlesztése
- A családi kompetencia fejlesztésének és a szülői felelősség megerősítésének gyermekjóléti-gyermekvédelmi feltételrendszerének kérdése
- Önkéntes ifjúsági munka feltételrendszerének megteremtése, kortárs segítők képzése

- A gyermekjóléti-gyermekvédelmi ellátásokat nyújtó szervezetek teljesítményének mérhetővé tétele
- Minőségbiztosítás bevezetése

Összegzés

A kihívásokra adott válaszokkal elindulhatunk a differenciált szolgáltatórendszer, a magasabb színvonalú feladatellátás felé, a gyermek jogainak és mindenekfelett álló érdekének tiszteletben tartása, szükségleteinek kielégítése felé, összességében tehát a professzionalizáció, a szakmává válás és a minőségbiztosítás felé, vagyis egy új, modern, szolgáltató gyermekvédelem irányába, ami megfelel a XXI. század és az Európai Unió kívánalmainak. Természetesen a gyermekvédelmi szakma fejlődése még nem fog minden gondot megoldani, amellyel a gyermekvédelmi szakemberek munkájuk során szembetalálják magukat, mivel számos kutatás rámutatott arra a tényre, hogy a gyermekvédelemben jelentkező problémák nagy része csak ágazatközi összefogással, közös programok végrehajtásával lehetséges. Éppen ezért fontos és elengedhetetlen, hogy – hasonlóan Nyugat-Európához – Magyarországon is létrejöjjön az átfogó gyermekpolitika, amely szakmapolitikai síkon fogalmazza meg az állam feladataiként mindazon gyermekekre irányuló intézkedéseket, amelyek a gyermekek jogainak védelmét, szükségleteik kielégítését, fejlődésük támogatását, és a sajátosan rájuk jellemző problémák megoldását célozzák. A gyermekpolitika az összes gyermekkel kapcsolatos összes állami feladatot (így a gyermekek jóléte, gondozása és védelme mellett a más ágazatok hatáskörébe tartozó, a gyermekek oktatásával, egészségügyi ellátásával, kulturálódásával, sportjával stb. kapcsolatos feladatot) tartalmazza, hatálya így minden gyermekre kiterjed. A gyermekpolitikát pedig a következő alkotóelemekből kell felépítenünk: A gyermekkor-politika, mint az állam minden gyermekre kiterjedő feladatait összegző szakpolitika, ami tehát minden gyermek általános szükségletének kielégítésére, fejlődésére irányul, valamint a gyermekvédelmi politika, ami az állam azon feladatait tartalmazza, amelyek a gyermekek fejlődésének támogatásával és veszélyeztetettségük megelőzésével (prevenció), a kialakult veszélyeztetettség csökkentésével, megszüntetésével, továbbá a családot helyettesítő ellátásokkal és a fiatalok társadalmi integrációjával kapcsolatosak.

Csak a gyermekpolitika kialakítása oldhatja meg azokat a problémákat, amelyekre jelenleg a gyermekek ügyével foglalkozó intézményrendszerek, s köztük is leginkább a gyermekvédelem nem tud megoldani, csak ez tudja koordinálni mindazon ágazatközi összefogással megvalósuló közös programok végrehajtását, amelyek szükségesek a gyermekek helyzetének tényleges javítása érdekében, hogy ne maradjunk meg a szép szavak szintjén. Természetesen az eddigiekben vázolt stratégiai jelentőségű lépések végrehajtására csak hosszabb idő alatt kerülhet sor, de a jelentkező kihívásokra válaszolni

mindenképpen szükséges. A különböző lépések végrehajtása kapcsolódik egymáshoz, de felsorolásuk nem fontossági sorrendet takar és nem időbeli ütemezettséget jelent. Az önálló szakmapolitika kialakulása és a szakmává válás esetén megváltozhat a gyermekvédelem társadalmi presztízse, és ez kihathat a gyermekvédelmet körülvevő társadalmi struktúrákra és azok működésére. Ezek közé sorolhatjuk például az önálló gyermekvédelmi jogág létrejöttét, a szociális és pedagógus szakmák között az önálló gyermekvédelmi szakma, szakmacsoport elismerését, a gyermekeket érintő jogszabályok nyelvezetének megváltozását, a gyermekvédelmi szolgáltatások színvonalának emelkedését, a társadalomban meglévő, a gyermekvédelemmel szembeni előítéletek oldását, a média más megközelítését a gyermekvédelmi jellegű témák esetében, hangsúlyos érdekképviselőket a gyermekvédelemben dolgozó szakemberek számára.

Felhasznált irodalom

Bán Gabriella-Gáspár Károly- Kánnai Magdolna: „Se veled, se nélküled”, avagy a gyermekek védelmének helye a hazai jogi és szociálpolitikai rendszerben *Család, Gyermek, Ifjúság* 2004/1.

Domszky András: *Gyermek-és ifjúságvédelem (jegyzet)* Államigazgatási Főiskola, Budapest, 1999

Politik für Kinder - ein aktueller Zugang / Kurt Lüscher, Neue Sammlung 1999. 39. No 3. 381-397.p.

Rácz Andrea: *Barkácsolt életutak, szekvenciális (rendszer)igények: gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedett fiatal felnőttek iskolai pályafutásának, munkaerő-piaci részvételének és jövőképének vizsgálata.* L'Harmattan, Bp., 2012.

Szöllősi Gábor: *A gyermekvédelem mint szakpolitika, mint jog és mint intézményrendszer.* In: Szöllősi Gábor (szerk.): *Gyermekjóléti alapellátás. Segédanyag a szociális szakvizsgálóhoz.* Bp. 2004. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet

Szöllősi Gábor: *A gyermekjóléti szolgáltatás előzményei, közpolitikai kapcsolatai és funkciói* *Család, Gyermek, Ifjúság* 2000/4.